ओम्नम सिद्ध ॥ श्रीमुक्तदेव्येनम श्रीहीरविजयसूरिगुरुभ्योनमः जयति जिन सिद्धार्थः सिद्धार्थनरेन्द्रनन्दनोविजयी। अनुपहतज्ञानयशाः सुरेन्द्रशतसेव्यमा
नाथः १ सर्वानुयोगसिद्धाम् वन्दाम् प्रविदध्मादे महिमगम्भाम्। प्रवचनकाव्यमनिकषान् सूरीन् श्रीगन्धहस्तिमुख्याम् २ यत्कातवृत्ति मलयजरानिजिनागमरहस्य
रसनिवहः। सद्यपताप नपोहति जयति स सत्योऽत्र मलयगिरिः ३ श्रीमद्गुरो र्विनयदानयहस्रमानोः सिद्धान्तधामपरमात्तनमासदीप्तिः। यो तु यम रत्न
निजात मपास्तपार मरवाप्य मूरलजूसिगव तमिजम् ४ दीपःसरवमय एप परानपेक्ष प्रोद्दीपयन् विशदयन् स्वपदं स्वभाभिः। गौरि गुणैरिह मिदर्शित
पूर्वसूरिः श्रीसूरिहीरविजयो विजय ययोऽनुप्यत् प्रभावादस्ममोपि समवरवीरसा भवेत्। ते श्रीसकलचन्द्राख्या श्रीयासु योपवोवमाः ६ जम्बूद्वीपादिप्रज्ञप्ते
हेष्टयाख्यानुसारतः। प्रमेयरत्नमञ्जूपा नाम्ना वृत्ति र्विचीयते ॥७॥ इह ताव द्विकटभयाटवीपर्यटनसमापतितशारीराद्यनेकदुःखार्दितो देही अकाम
निर्जरायोगतः सञ्जातकर्मलाघव सम्भिवासया सकलकर्मक्षयलक्षण परमपद माकाङ्क्षति तच्च परमपुरुषार्थत्वेन सम्यग् ज्ञानादिरत्नत्रयगोचरपरमपु
रुषकारोपाजनीयम् सचे दृसाधनतावातीयज्ञानमन्यः, तच्चाप्तोपदेशमूलक आप्तश्च परमः केवलालोकावलोकितलोकालोकनिःकारणपरोपकारैकप्रवण
मनुपमानतीर्थकृन्नामाऽसौ पुरुषएव तदुपदेशश्च गणधरस्थविरादिभि रङ्गोपाङ्गादिशास्त्रेषु प्रपञ्चितः, तत्राङ्गा निद्वादश, उपाङ्गान्यपि अङ्गैकदेशप्रपञ्च
रूपाणि प्रायः प्रत्यङ्ग मेकैकमाया तावन्त्येव तत्राङ्गानि आचाराङ्गादीनि प्रतीतानि तेषा मुपाङ्गानि क्रमेणामूनि आचाराङ्गस्यौ पपातिकं १ सूत्रकृदङ्गस्य
राजप्रश्नीय २ स्थानाङ्गस्य जीवाभिगमः ३ समवायाङ्गस्य प्रज्ञापना ४ भगवत्याः सूर्यप्रज्ञप्तिः ५ ज्ञाताधर्मकथाङ्गस्य जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिः ६ उपासकदशाङ्गस्य
चन्द्रप्रज्ञप्तिः ७ अन्तकृद्दशाङ्गादीना दृष्टिवादपर्यन्तानां पञ्चानामप्यङ्गानां निरयावलिका श्रुतस्कन्धगतकल्पिकादिपञ्चवर्गाः पञ्चोपाङ्गानि तथाहि अ
न्तकृद्दशाङ्गस्य कल्पिका ८ अनुत्तरोपपातिकदशाङ्गस्य कल्पावतंसिका ९ प्रश्नव्याकरणस्य पुष्पिता १० विपाकश्रुतस्य पुष्पचूलिका ११ दृष्टिवादस्य वृष्णि
दशा १२ इति। अत्रचोपाङ्गक्रमे सामाचार्यादौ कश्चिद्भेदोप्यस्ति अङ्गानां च मध्ये द्वेआद्ये अङ्गे श्रीशीलाङ्काचार्यैर्विवृते स्तः शेषाणि नवाङ्गानि
श्रीअभयदेवसूरिपादै र्विवृतानि सन्ति दृष्टिवादस्तु श्रीवीरनिर्वाणात् वर्षसहस्रेणव्यवच्छिन्न इति नै तद्विवरणप्रयोजनम् उपाङ्गानां च मध्ये प्रथम मु
पाङ्ग श्रीअभयदेवसूरिभि र्विवृत राजप्रश्नीयादीनिपद् श्रीमलयगिरिपादै र्विवृतानि पञ्चोपाङ्गमयी निरयावलिका च श्रीचन्द्रसूरिभि र्विवृता,, तत्र प्र

स्तुतोपाङ्गस्य वृत्तिः श्रीमलयगिरिकृताऽपि सम्प्रति कालदोषेण व्यवच्छिन्ना इदं च गम्भीरार्थतयाऽतिगहनं तेनानुयोगरहितं मुद्रितराजकीयकमनीयको शगृहमिव न तु दर्पापितं स्वान्तापितसिद्धिकं सम्पादयत् इति, कल्पितार्थकल्पनकल्पद्रुमायमाणयुगप्रधानसमानसम्प्रतिविजयमानगच्छनायकपरमगुरु श्रीहीरविजयसूरीश्वरनिर्देशेन शोभाध्ययनाय प्रेक्षकेभ्यो मुदेव मिव मया तदनुयोगः प्रारभ्यते अथ चतुर्धा धर्मकथानुयोग उत्तराध्ययनादिकः गणितानुयोगः सूर्यप्रज्ञप्त्यादिकः द्रव्यानुयोगः पूर्वाणि सम्मत्यादिकश्च चरणकरणानुयोगश्च आचाराङ्गादिकः प्रस्तुतशास्त्रस्य क्षेत्रस्वरूपप्रकाशकत्वात् तस्माच्च गणितप्राधान्यात् गणितानुयोगेऽवतारः ॥ नन्वेव चरणकरणात्मकाचारादिशास्त्रवदिव नास्य मुख्यवृत्त्या साक्षात् मोक्षमार्गभूतरत्नत्रयानुपदेशकत्वात् इति चेन्न साक्षादुपदेशकत्वाभावेऽपि तदुपकारितया शेषाणा मपि प्रमाणा मनुयोगानामुत्तमाङ्गत्वाविरोधात्, यथाचोक्तं चरणपडिवत्तिहेउ धम्म कहा कालदिक्खमाई दविए । दविए दंसणसोही दंसणसुद्धस्स चरणं तु ॥ १ ॥ अस्यव्याख्या अन्यत्रापतिदेशोक्ता सम्प्रत्युक्त ग्रन्थयोः पुर्वपद व्याख्याने आपरिसमाप्ति ग्रन्थव्याख्यावसरे ध्येयोऽयम्, चरणप्रतिपत्तिहेतु धर्मकथाऽनुयोगः काले गणितानुयोगे दीक्षादीनि व्रतानि कार्याणि शुभे गणितसिद्धे प्रशस्ते कालेऽवगृहीतानि प्रशस्तफलानि स्युः कालश्च, ज्योतिश्चाराधीनः स च जम्बूद्वीपादिक्षेत्राधीनस्वरूपस्य क्षेत्रस्य कालापरपर्यायो गणितानुयोग इति द्रव्ये द्रव्यानुयोगे शुद्धे दर्शनशुद्धिर्भवति कार्यैः धर्मास्तिकायादिद्रव्याणां द्रव्यानुयोगतः सिद्धौ तस्यां तत्रास्तिक्ये प्रतिपन्ने दर्शनशुद्धस्य चरणानुयोगोभवतीति । इह यद्यपि श्रीमलयगिरिपादानां क्व परकृताक्षेपपरिहारप्रभविष्णुवचनरचनाचातुर्यम्, क्व तत्तद्विधग्रन्थानुसरणनैपुण्यं क्व तु याग्रहः प्रतिमाविभवश्च क्वचन तत्पूर्वपक्षोत्तरपक्षरचनाकुशलत्वं क्व च तादृक् सम्प्रदायराहित्य क्व च कठोरग्रन्थप्रथनकर्मेऽपकर्मठत्वं क्व च मुग्धता प्रमतिस्वमिति महति देवि तद्विविभेदेऽपि प्रवृत्तिरपि तामसिकी प्रवृत्ति रहो महती धृष्टतावृत्तिः कटरिकठिन कुठारसमरठत्वपरस्युपहासपात्रतामा पवरसवयायन्त्राकर्षणमननागानुयायिनः शृगालस्येव समागमीक्षिती सम्पत्ति, तथापि लोहमालाविकीर्णानां लोहवारकाणां जन्मकारमेपूयोगेकेव मत्र तापूयकेनमाय स्वपरप्राचीनश्रीमाभिगमादिवृत्तिषु वृत्तानामेव व्याख्यातवान्न मेकम श्रीसन मनुविचिन्त्य अस्याख्यानरूप नैवेदं व्याख्यानम् विधीयत इति नामीविवोलेशोपोति सर्वेतु त्वमिति शास्त्रप्रसावनः ॥ तत्रचानुयोगस्य कम्मादिद्वारपूर्वकतः प्रवृत्तिर्भवति यदुक्तम्, तत्र पत्तयोगमगत सनुदायत्या

तदेवदारा । इत प्रथमितत्तिक्षण पञ्चमकाईमयमा इति ॥ १ ॥ तत्र प्रेक्षावतां प्रवृत्तये तस्यानुयोगस्य फल मवश्य याच्यम् अन्यथा ऽस्य निष्फलस्यमा
कलस्य व्याख्यातारः श्रोतारश्च फलकथाशामर्हभवय माम पूर्वतरमिति ॥ तच्चद्विधा कर्तुः श्रोतुश्च । एकैकमपिद्विधा अनन्तर परम्परञ्च तत्र कर्तुरनन्तर
द्वीपसमुद्रादिसत्त्वामपरिणामे ऽतिपरिचर्मितमतिकत्व मस्पदत्वया यथासमयसस्मरणात् स्यात्समः सुखेनैव विषयाभिधानमसंख्यानसमवाप्ति मेम्यगेवस्त
मनुग्रह श्रोतुः पूमर्जम्बूद्वीपपतिपदार्थ परिणाम पर परन्तु द्वयोरपि मुक्त्यवाप्तिः यदाह सर्वज्ञोक्तोपदेशेन यः सत्त्वानामनुग्रहम् ॥ करोतिदुःखतमा
नाप्नप्राप्नोत्यचिरात्शिवम् १ तथा सम्यग्भावपरिणामा [ ] रत्नामवतोभमाः क्रियासत्ताप्यपिप्रेण गच्छन्ति परमाकृतिम् २१ तथा–योग सम्भवीयाष्य
सोनपि प्रातेन फलव्यभिचार मनाशङ्कमानाः प्रेक्षावतः प्रवर्तन्तइति सद्विधा उपायोपेयभावलक्षणो गुरुपर्वक्रमलक्षणश्च तत्राद्यःकेवलानुसारिणः प्रति प्रनु
योगउपायोऽर्थावगमादिश्चोपेय स च फलाभिधानादेवाभिहितः अन्यश्च केवलश्रद्धानुसारिणः प्रतिएवैवमभतोभगवतायद्धमागरवासिना जम्बूद्वीपप्रज्ञप्ति
का सूत्रतोगणधरैर्द्वादशाङ्ग्या मुपनिबद्धा ततोपिमन्दमेधसामनुग्रहाय सातिशयश्रुतधारिभिः पश्चादङ्गादाकृष्य पृथगध्ययनत्वेन व्यवस्थापिता अमुमेवच
सम्बन्ध ममुचिचिन्त्यपूर्वकृदुपोद्घातमाधारयति अथवा शास्त्रप्रामाण्येशास्त्रमामाण्यमिति प्राक्षयन्थ्येवप्रामाण्यप्रज्ञापमपरसम्यः पनिरूपण नदिंष्टि
दितपरमतत्वाः सत्वानुग्रहैकप्रवृत्तिमतो भगवतोजातूपेयानुपयोगिमापन्ते भगवताभगवद्दिति अथवा योगोपचार सतः प्रस्तुतोपाङ्गम्यदाने कोयसरइत्यु
च्यते । उपाङ्गस्याङ्गार्थानुवादकतया अङ्गसामीप्येनवत्त मानत्वत्तदीयाङ्गस्या ऽवसरः सएवास्यापीति तत्रा ऽवसरसूचिका इमा गाथाः । तियरियपरियाय
स्सउ आयारपकप्पनामस्सपव उवरिसस्सयसम्म सूअगडनामअगति १ दसकप्पव्वहारा संवच्छरपणगदिक्खियस्सेव ठाणंसमवाओविय अंगेते अट्ठया
सस्स २ दसवासस्सविवाहो एगारसवासगस्सयइमेउ खुड्डियविमाणमाई अज्झयणापंचनायव्वा ३ बारसवासस्सतहा अरुणोववायाइपंच अज्झयणा तेरस
वासस्सतहा उट्ठाणसुयाइयाचउरो ४ चउद्दसवासस्सतहा आसीविसभावणंजिणावियंति पन्नरसवासगस्सय दिट्ठीविसभावणंतहय ५ सोलसवासाईसुय
एगुत्तरवुड्डिएसुजहसंख चारणभावणमहसुविण भावणातेयगनिसग्गा ६ एगूणवासगस्सउ दिट्ठीवाओदुवालसमअंगं संपुण्णवीसवरिसो अणुवाई सव्वसुत्त
स्सेति ७ अत्र भावसुकसूत्रैरपवपर्यायस्यसाधोः तस्य इत्थमदानेऽवसरस्य प्रतिपादनात् पञ्चाङ्गतया ज्ञाताधर्मकथाङ्गस्यप्रदानेमसदनन्तरमवसरः कार

प्रतिविषयेगुर्वाज्ञावशाद्योगपि ततस्तदनुयोगकृत्वादस्य तदनन्तरमवसरइति तस्मात्ते योगविधानसामाचार्यामपि अङ्गयोगोद्वारानन्तरमेवोपाङ्गयोगो
द्वारस्य विधिप्राप्तत्वादिति तथैव सुपाङ्गनपिधायःखल्वस्य जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिपदार्थानुयोगस्यावकाशः तस्य च सम्यग्ज्ञानद्वारापरमपदप्रापकत्वेन श्रेयोभूतता
अतोमाभूदत्रविघ्नइति तदपोहायमङ्गलमुपदर्शनीय यतः बहुविग्घाइंसेयाइंतेणकयमंगलोवयारेहिं घेत्तव्वोसोसुमहानिहिव्व जहवामहाविज्जत्ति तच्च त्रि
विधं आदिमध्यावसानभेदात् तत्रादिमङ्गलमशेषविघ्नतयाशास्त्रस्यपरिसमाप्त्यर्थम् मध्यमङ्गलं तस्यैवस्थैर्यार्थमेवेत्यविद्विविशिष्टमगयकोतित्यग
रासमुप्पज्जंतिति ॥ तस्यैवस्थैर्याय अस्यच द्वितीयाधिकारादिसूत्रस्य त्रिभुवनोत्सवभूतजिनजन्मकल्याणकसूचकत्वेनपरममङ्गलत्वम् अन्त्यमङ्गलं तु समवे
भगवमहावीरेमिथिलायाःपरीएणस्यादिजिनसमस् येथीमन्महावीरनामधेयमिति तस्यैवशिष्यप्रशिष्यादिपरंपराभव्यवच्छेदार्थं । नन्विदसम्यग्ज्ञानरूप
त्वेननिर्जरार्थत्वात् अथवा वोऽपसत्यमस्य पुण्यहेतुत्वमपत्ता इतिनिश्चितमाद्ये द्वीपसमुद्राभिधानग्रन्थस्य परममङ्गलत्वेननिवेदनादस्य द्वीपप्ररूपणास्त्र
त्वात् स्वयमेवपर्वोत्सनामङ्गलत्विमङ्गलान्तरोपन्यासे न अनवस्थाप्रसङ्गात्,नैवम् मङ्गलतयाऽभिपरिगृहीतशास्त्रं मङ्गलमितिव्यवह्रियते फलदं भवति
साधुवत् अन्यथोपहासनमस्कारादेरपिमङ्गलत्वस्यात् नहिलोकेपिस्वरूपसतोऽपिपूर्वादीनाद्यनमङ्गलत्वं किन्तु मङ्गलाभिप्रायेणप्रयुक्तानां अन्यथा तद्विष
पदर्शनस्पर्शनादीनांनिर्मूलकतापातात् इदानीमाद्यस्यफलादिनिरूपितं तदनुयोगस्यपूर्वकं तयोः कथञ्चिदभेदादिति ॥ अथेदानींसमुदायार्थोऽभिधीयते
तत्रसमुदायःसामान्यतःशास्त्रेस यद्यपिपरिच्छेदरूपोऽवयवः किमुक्तंभवति अवयवविभागनिरपेक्षतयाशास्त्रगतप्रमेयप्रकटनीयं तच्चवर्ग नामादिवत्यथा
येनामतोभवति तदेव समुदायार्थपरिसमाप्तेः । ननुपसाद्यादिवर्ण्यमानार्थेनामतोऽस्त्यादिवदर्थं यूयनामतः प्रस्तुतेजम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिरितिनाम्नःकोऽन्वर्थो
ऽभिधीयते जम्बूद्वीपस्वरूपेणापरनामध्यानादतद्भावान्तभूतपोपलक्षितोद्वीपोजम्बूद्वीपस्तस्य प्रज्ञप्तिः प्रज्ञप्यतेज्ञानीक्रियतेऽनयेति गम्यते यथावस्थितस्वरूपनिरूपणप
रत्वेनप्रज्ञापनमस्यामिन्यत्रतौप्रज्ञापनावाथवा सकाशात् सा जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिः अथवाजम्बूद्वीपमधिपूरमनिस्वस्थिरयेतिजम्बूद्वीपप्रा। अमतीवर्षे
मर्थवराद्यात्मोपाङ्गाश्रियस्याःसकाशात् सा जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिरितिसान्वर्थानाम्नाम्प्रतिपादनेनजम्बूद्वीपप्रज्ञप्त्याः पिण्डार्थोदर्शितःअतएवाभिधेयशून्यतामा
स्तपंवचनोऽमपूर्वानाममगप्रतामिममिथेयष् वापिकूर्वनाममिथेयमित्यानुपिरयकमनायाकारित्वत् इतिसमुदायार्थः ॥ सम्प्रति अनुयोगद्वाराणि विवक्ष्यानि

तथाहि प्रस्तुताध्ययनस्य महापुरस्येव चत्वारि अनुयोगद्वाराणि भवन्ति उपक्रमो निक्षेपो ऽनुगमो नयश्च तत्रानुयोजनमनुयोगः सूत्रस्यार्थेन सह सम्बन्धनं अथवा ऽनुरूपो ऽनुकूलो वा योगो व्यापारः सूत्रस्यार्थप्रतिपादनरूपो ऽनुयोग, आह च अणुओअण मणुओगो सुअस्स नियएण जमभिधेएण वावारो वा जोगो जो अणुरूवो अणुकूलो व त्ति। यद्वा अर्थापेक्षया अणोः लघोः पश्चाज्जाततया वा ऽनुशब्दवाच्यस्य यदभिधेये योगो व्यापार स्तत् सम्बन्धो वा ऽनुयोगो ऽणुयोगो वेति आह च अहवा जमत्थओ थोवपच्छभावेहिं सुअमणुं तस्स अभिधेये वावारो जोगो तेणं व संबन्धो त्ति १ तस्य द्वाराणीव द्वाराणि प्रवेशमुखानि अस्याध्ययनपुरस्यार्थाधिगमोपाया इत्यर्थः। पुरदृष्टान्तश्चात्र यथाऽकृतद्वारकं पुरमपुरमेव कृतैकद्वारमपि दुरधिगमकार्यातिपत्तये च स्यात् चतुर्मूलद्वारं तु प्रतिद्वारानुगतं सुखाधिगमं कार्यानतिपत्तये च एवं जम्बूद्वीपप्रज्ञप्त्यध्ययनपुर मप्यर्थाधिगमोपायद्वार शून्यमशक्याधिगमं भवति एकद्वारानुगतमपि दुरधिगमं सप्रभेदचतुर्द्वारानुगतं तु सुखाधिगमं कार्यानतिपत्तये चास्य इतः फलवद् द्वारोपन्यास इति ॥ तानि च द्वाराणि त्रिद्विद्विभेदानि क्रमेण भवन्तीति, तद्यथा निरुक्तिः उपक्रमणमुपक्रम इति भावसाधनः व्याचिख्यासितशास्त्रस्य समीपानयनेन निक्षेपावसरप्रापणं उपक्रम्यते वाऽनेन गुरुवाग्योगेनेत्युपक्रम इति करणसाधनः उपक्रम्यतेऽस्मिन्निति वा शिष्यश्रवणभावे सतीत्युपक्रमः इत्यधिकरणसाधनः उपक्रम्यते ऽस्मादिति वा विनेयविनयादित्युपक्रमः इत्यपादान साधन इति एवं निक्षेपणं निक्षिप्यते ऽनेनास्मिन्नस्मादिति वा उपक्रमानीतव्याचिख्यासित शास्त्रस्य नामादिभिर्न्यसनमित्यर्थः निक्षेपो न्यासः स्थापनेति पर्यायाः एवमनुगमनमनुगम्यते ऽनेनास्मिन्नस्मादिति वा ऽनुगमः निक्षिप्तसूत्रस्यानुकूलः परिच्छेदो ऽर्थकथनमिति यावत् एवं नयनं नीयते ऽनेनास्मिन्नस्मादिति वा नयः अनन्तधर्मात्मकस्य वस्तुन एकांशपरिच्छेद इतरांशप्रतिक्षेपेण पुरस्कृतेन वस्त्वङ्गीकारस्वभावः ७ उपक्रमादिद्वाराणामित्थंन्यासे किंप्रयोजन मिति चेत् उच्यते—नह्यनुपक्रान्त समीपीभूतं निक्षिप्यते यथा निक्षिप्तं नामादिभिरर्थतो नुगम्यते नचार्थतो ऽननुगतं नयैर्विचार्यते इतीदमेवक्रमप्रयोजनम् उक्तं च द्वारक्रमो ऽयमेवतु निक्षेप्तं येन नासमीपस्थम् अनुगम्यते नार्थं नाणुगय नयमयविसयंति ८ तदेवं फलादीन्युक्तानि साम्प्रतमनुयोगद्वारभेदकथनपुरस्सरं विदमेवाध्ययनमनुविविच्यते तत्रोपक्रमो द्विधा ऽलौकिकः शास्त्रीयश्च तत्राद्यः षोढा नामस्थापनाद्रव्यक्षेत्रकालभावभेदात् तत्र नामस्थापने सुगमे इति द्रव्योपक्रमो द्विधा आगमतो नो आगमतश्च आगमत उपक्रम

शब्दार्थस्य ज्ञाता तत्र चानुपयुक्तोऽनुपयोगो द्रव्यमिति वचनात् नोआगमतस्त्रिविधोऽपि ज्ञशरीरभव्यशरीरतद्व्यतिरिक्तभेदात् तत्र यदुपक्रमशब्दार्थज्ञस्य
शरीरं जीवविप्रमुक्तं सिद्धशिलातलादिगतं तद्भूतभावत्वात् ज्ञशरीरद्रव्योपक्रमो यस्तु बालकोनेदानीं उपक्रमशब्दार्थं नावबुध्यते अथवा अवबुध्यमान
स्यां भोत्स्यते च भाविभावनिबन्धनत्वात् भव्यशरीरद्रव्योपक्रमः ज्ञशरीरभव्यशरीरव्यतिरिक्तस्त्रिविधः सचित्ताचित्तमिश्रभेदात् तत्र सचित्तद्रव्योपक्र
मोऽद्विपदस्तु पदाऽपादोपायिभेदान्निस्त्रिविधः पुनरेकैकोऽद्विविधः परिकर्मणि वस्तुविनाशे च तत्र वस्तुनस्तैस्तैर्द्रव्यगुण विशेषापादनं परिकर्म त
स्मिन् परिकर्मणि सचित्तद्विपदद्रव्योपक्रमो यथा मनुष्याणां वर्णस्वरपनकृयादिकरणं सचित्तचतुष्पदद्रव्योपक्रमो यथा हस्त्यादीनां शिक्षापाद
नं सचित्तापदद्रव्योपक्रमोयथा वृक्षादेव वायुर्वेदोपदेशाद्वृक्षादिमुखकरणं वस्तुविनाशे पुनस्त्रिविधोपि सचित्तद्रव्योपक्रमस्तेषामेव मनुष्यादीनां च
ड्गादिभिर्विनाशकरणं अचित्तद्रव्योपक्रमो द्विविधः परिकर्मणि वस्तुविनाशे च तत्र परिकर्मणि यथा–पद्मरागमणेः क्षारमृत्पुटपाकादीना नैर्मल्यापाद
नं वस्तुविनाशे च तेषामेव विनाशनं मिश्रद्रव्योपक्रमोपि द्विविधः परिकर्मणि वस्तुविनाशे च तत्र समाकाशकुटका दिभूषितपुरुषादिद्रव्यस्य गुणविशेषाप
ादनं वस्तुविनाशे विवक्षितपर्यायोच्छेदः तथा क्षेत्रकालोपक्रमावपि द्विविधौ परिकर्मणि वस्तुविनाशे च तत्र क्षेत्रस्यामूर्तत्वान्नित्यत्वेति न तस्य परि
कर्मरूपो विनाशरूपो वा उपक्रमो घटते तथापि तस्याधेयद्रव्यस्योपचारेण तदाश्रितस्ये पुद्गलादेः हलादिभिः परिकर्मणः गजबन्धनादिभिस्तु वि
नाशइति एवं कालस्यापि पूर्वोक्तन्यायेन उपक्रमासम्भवेपि शङ्कुच्छायादिभिः यथायथार्थपरिज्ञानं च परिकर्मणि कालोपक्रमः यथ ग्रहनक्षत्रादिचा
रैरनिष्टफलदायकतया परिणमनं च विनाशे कालोपक्रमः तथा च लौकिकीवागपि अमुकेन ग्रहेण नक्षत्रेण वा इत्यमित्य गतस्त्रियामाश्रितः कालस्तु
ति भावोपक्रमोद्विधा आगमतोनो आगमतश्च आगमतोउपक्रमशब्दार्थस्य ज्ञाता तत्रोपयुक्तउपयोगो भावनिक्षेप इति वचनादिति नोआगमतोद्वि
धा प्रशस्तः अप्रशस्तश्च तत्राद्यो ब्राह्मणीपरीक्षकगणिका वेश्यामात्यादीनामिव संसारनिबर्हिणा ऽध्यवसायेन परभावोपक्रमस्वरूपः परमगुर्वादिनिमित्तवा
द्यर्थं भावाभावस्वरूपः अनेनैवाधिकारः यथा नुयोगाद्युपक्रमतिपादनाधिकारे गुरुभावोपक्रमाभिधान गन्धर्वकलादगत्वा तदनन्तरं तत्त्वा व्यनुयोगाद्युक्त्वा
षड्गा प्रकारः गुरुचित्तायत्ता प्रवरकार्य साधनेच यत्नामेव वहनुत्यसम्बन्धोपात्तमनन्तराध्ययन १ आह यत्नेन कार्यं गुरुभावोपक्रमएव दर्शनीयः नयोवा: नि:

प्रयोजकत्वादिति गुरुचित्तप्रसादनाय तेषामप्युपयोगित्वात् तथाहि वासस्थानादिदायकान् भक्तपानादिना प्रतिचारयति वैयावृत्त्यनियुक्तो साधीद्रव्यो
पक्रमात् गुरोरासनशयनाद्युपभोगि भूतल प्रमार्जनादिना सत्कुर्वंति क्षेत्रोपक्रमात् गुरुस्य छायासनादिना दीक्षादिसमय सम्यक् साधयति कालोपक्रमा
त् गुरुः प्रसीदति नामस्थापनोपक्रमौतु प्रस्तुतेऽनुपयोगिनाविति, प्रथमा उपक्रमसाम्यात् येकेचन सम्भवन्ति उपक्रमभेदा स्वे सर्वेपि दर्शनीया, यतोऽनुप
योगिनि रागेणोपयोगिनि निःप्रतिपत्तिप्रतिपत्तिरुपजायते तथाचाप्रस्तुतार्थापाकरणं प्रस्तुतार्थव्याकरणंच मासादिभ्यासस्याख्यायाः फल मुपवर्णयन्ति
महाधिय., ततः लौकिकउपक्रमः। अथशास्त्रीयउच्यते सोपियोढैव, आनुपूर्वीनामप्रमाणवक्तव्यतार्थाधिकारसमवतारभेदात् एतच्च तत्पर्यन्तातु अनुयोग
द्वारसूत्रविलोक्य ग्रन्थविस्तरभियातु नेहलम्यते केवल आनुपूर्व्यादिषु पञ्चसूपक्रमभेदेषु षष्ठे समवतारभेदे विचार्यमाणे इदमध्ययन समवताराय तत्रानुपू
र्व्यादिरुपक्रमः षड्विधोऽभिहितोभवति तथाहि-दशविधायामप्यानुपूर्व्यामस्याध्ययनस्योत्कीर्तनगणनानुपूर्व्योः समवतारः तत्रोत्कीर्तनं सम्यक्नामा
मकथनमात्रं यथा आचाराङ्गोपाङ्गानां मध्ये औपपातिक राजप्रश्नीय जीवाभिगमाध्ययन प्रज्ञापना सूर्यप्रज्ञप्ति जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिरित्यादि गणनपरिसंख्यान
एकद्वित्रीणीत्यादि सा च गणनानुपूर्वीत्रिधा पूर्वानुपूर्वीपश्चानुपूर्वीअनानुपूर्वीचेति तत्र पूर्वानुपूर्व्या इदंषष्ठ पश्चानुपूर्व्या सप्तम अनानुपूर्व्यां अनियतं नामच
एकनामादि दशनामपर्यन्तं तत्र षड्नामान्यस्यावतार तत्र षड्नामा औदयिकादयो निरूप्यन्ते तत्र क्षायोपशमिके भावे अवतारः सर्वश्रुतस्य क्षायोपश
मिकभावरूपत्वात् प्रमाणंचतुर्धा द्रव्यक्षेत्रकालभावभेदात् तत्रेदमध्ययन क्षायोपशमिकभावात्मकत्वाद्भावप्रमाणविषयं तदपि भावप्रमाणं त्रिधा गुणनयप्र
माणसंख्याभेदात् तत्राद्यजीवाजीवगुणप्रमाणभेदात् द्विधा तत्रजीवोपयोगरूपत्वा जम्बूद्वीपप्रज्ञप्त्यध्ययनस्य जीवगुणप्रमाणे समवतारः तदपि ज्ञानदर्शनचा
रित्रभेदात् त्रिधा तत्र बोधात्मकत्वादस्य ज्ञानगुणप्रमाणे तदपि प्रत्यक्षानुमानोपमानागमभेदाच्चतुः प्रकार तत्रास्य आप्तोपदेशरूपत्वादागमे सोपि लौकिक
लोकोत्तरभेदाद् द्विधा तत्र परममुनिप्रणीतत्वेन लोकोत्तरे सोपि द्विधा आवश्यकआवश्यकव्यतिरिक्तश्च तत्रेदमावश्यकव्यतिरिक्ते आवश्यकव्यतिरिक्तोपि द्वि
धा अङ्गप्रविष्टानङ्ग प्रविष्टभेदात् तत्रेदमनङ्गप्रविष्टे सोपिद्विधा कालिकोत्कालिकभेदात् तत्रेद कालिके सोपि सूत्रार्थोभयभेदा त्रिधा तत्रेद सूत्रार्थरूपत्वा
दुभयेसोपि आत्मानन्तरपरम्परागमभेदात् त्रिविधः तत्रचेद गणभृतां सूत्रत आत्मागमस्तच्छिष्याणामनन्तरागमः तच्छिष्याणां परम्परागम अर्थतो अर्हता

मात्मागमः गणधराणां मनन्तरागमः ततः परम्परागम इति विज्ञप्त्यागमेऽस्या अध्ययनस्यावतार इति । ननु अङ्गप्रविष्टसूत्रं गणधरप्रणीतमिति भवन्तु तेषा मात्मागमः इदन्तूपाङ्गत्वेनानङ्गप्रविष्टत्वात् स्थविरकृतं यदाह गणधरकथमङ्गं सुर्वमकृतं स्थविरैरिमादिष्टं तत्तु नियमनगपविष्टं सचि यथानुपपाद्विरंतन १ ततः कथं गणधराणामात्मागमत्वेन भाव्यते उच्यते गणधरैः द्वादशाङ्गीविरचने परमार्थतस्तदेकदेशरूपोपाङ्गानामपि विरचनमायातमिति तेषामपीदमुपाङ्गसूत्र आत्मागम इति न कश्चिद्विरोधः व्यवहारतस्तु स्थविरकृतत्वेनेदमुपाङ्गं स्थविराणामेव सूत्रत आत्मागमः सुधर्मादीनां चानन्तरागमोऽपीति इति भीतं तदध्ययनवक्तव्यतानि यतनादिति अयमेव शास्त्रनामान्वयपूर्वकोऽर्थः पूर्वं गुरुपर्वक्रमसम्बन्धावसरे निरूपित इति नयप्रमाणे तु नास्य संप्रत्यवतारो मूढनयत्वात् आगमस्य च मूढनयत्वमुपकालिकस्येत्यादि संख्या नाम स्थापनाद्रव्यक्षेत्रकालौपम्यपरिमाणभावभेदात् अष्टप्रकारा तत्र चास्य परिमाण संख्यायामवतारः तत्रापि कालिकश्रुतपरिमाणसंख्यायामवतारः सापि द्विधा सूत्रतोऽर्थतश्च तत्र सूत्रतः परिमितपरिमाणं तत्प्रतिपत्त्यवक्तव्यतासा च त्रिधा स्वपरोभयसमयवक्तव्यता भेदात् तत्र स्वसमयवक्तव्यतायामस्यावतारः तथा चोपक्रमाद्वारविशेषवक्तव्यतानिक्षेपश्च सर्वेह जम्बूद्वीपवक्तव्यतासत्त्वः समुदायार्थकथनादेव वक्ष्यत इति ॥ उक्त उपक्रमः अथ निक्षेपः स च त्रिधा ओघनामसूत्रालापकनिष्पन्नभेदात् तत्रौघोपक्रमसामान्यमध्ययनादिनाम तन्निक्षेपो ऽनुयोगद्वारादिभ्योऽवसेयः तत्रेह साध्ययनादिनाऽधिकारः नामनिष्पन्ने तु निक्षेपेऽस्य जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिरिति नाम ततो जम्बूशब्दस्य द्वीपशब्दस्य प्रज्ञप्तिशब्दस्य च निक्षेपो वाच्यः तत्र जम्बूशब्द स्य नामस्थापना द्रव्यभावभेदाच्चतुर्धा निक्षेपः तत्र नामजम्बूर्यस्य जम्बूरिति नाम यथा जम्बूरन्तिमकेवलीनाम्ना अभिधानं वा स्थापना जम्बूर्या जम्बूरिति स्था पनाक्षिप्यते यथा चित्रलिखितजम्बूवृक्षादिः द्रव्यजम्बूर्द्विधा आगमतो नो आगमतश्च आगमतस्तदर्थज्ञातानुपयुक्तो नो आगमतो ज्ञशरीरभव्यशरीरोभयव्य तिरिक्तभेदात् त्रिधा तथा चोभे ज्ञशरीरभव्यशरीरे तु सुगमे तद्व्यतिरिक्तद्रव्यजम्बूरपि त्रिधा एकभविकबद्धायुष्काभिमुखनामगोत्रवस्तुभेदात् तत्रैकभविको नाम य एकस्मा द्भवादनन्तरं जम्बूत्वेनोत्पत्स्यते बद्धायुष्कस्तु येन जम्ब्वायुर्बद्धं अभिमुखनामगोत्रस्तु यस्य जम्बूनामगोत्रे कर्मणी अन्तर्मुहूर्तानन्तरमुदयमायास्यत इत्ययं त्रिविधो पि भाविभावजम्बूकारणत्वात् द्रव्यजम्बूरिति भावजम्बूरपि द्विधा आगमतो नो आगमतश्च तत्रागमतो ज्ञातोपयुक्तः नो आगमतस्तु जम्बूद्रुम एव जम्बू द्रुमनामगोत्रकर्मवेदयन्निति आह यथा ऽभिमुखजन्मनामस्य जीवस्य द्रव्यजम्बूत्वं भाविनि भूतवदुपचार इति न्यायात् तथा आसन्नपदात् भूतजम्बूना

तस्यापिभूतपूर्वकस्य तुपचारइति न्यायात् कथंनद्रव्यजम्बूरवनिर्दिष्टं उच्यते इदमुपलक्षणं तेनतस्यापि द्रव्यनिक्षेपपर्यान्तर्भावः भूतस्य भाविनोवेत्यादि द्रव्यलक्षणस्यसद्भावात् अत्रानिर्देशकारणंतु श्री उत्तराध्ययनद्रुमपत्रीयाध्ययननिर्युक्तौ श्रीमद्भद्रबाहुस्वामीपादैः द्रुमनिक्षेपेऽपियथावत् सुस्थानायस्याद् स्यनिक्षेपस्येति प्रस्तुतेच नो आगमतोभावजम्बाधिकारः द्वीपोपि पूर्ववच्चतुर्द्धा तत्र नामद्वीपोयस्य द्वीपइतिनाम स्थापनाद्वीपोयाद्वीपस्य स्थापना यथा चित्रलिखितजम्बूद्वीपादि द्रव्यद्वीपोद्विधा आगमतो नो आगमतश्च तत्रागमतस्तदुपयोगानुपयुक्त नो आगमतस्तुज्ञशरीरभव्यशरीरद्रव्यद्वीपौ सुबोधौ तद्व्यतिरिक्तद्रव्यद्वीपो द्विधा सन्दीनोऽसन्दीनश्च तत्र योहि सन्दीयते जलप्लावनात् क्षयमाप्नोतिपक्षमासाद्यस्थूरकालमासाद्यते ससन्दीनोविपरीतस्त्वस न्दीनः सिंहलद्वीपादिः भावद्वीपोपिद्विधा आगमतोनो आगमतश्च तत्रागमतस्तदुपयोगोपयुक्तः नो आगमतस्तुसाधु कथमित्याह यथाहि नदीसमुद्र कुक्षिमध्यप्रदेशेसांयात्रिकाद्र्यद्वीपमवाप्यसमाश्वसन्ति तथा परातीतसंसारपारावारांसरणखेदमेदस्विन्नोदेहिनः परमपरोपकारैकप्रवृत्त साधु समवाप्याश्व सन्ति अतो भावतः परमार्थतो द्वीपोभावद्वीप उच्यते सोपि सन्दीनासन्दीनभेदाद्विधा तत्रपरीषहाद्युपसर्गौघैः क्षोभ्यः सन्दीनः सदितरस्त्वसन्दीनः अ थवा भावद्वीपः सम्यक्त्वं तत्रप्रतिपातित्वादौपशमिकं क्षायोपशमिकञ्च सन्दीनोभावद्वीपः क्षायिकं चासन्दीनइति ननु क्वचित्तत् पर्यायापन्नं वस्तु भावनिक्षेपेनिक्षिप्यते यथा ऽवैवजम्बूपर्यायमनुभवन् भावजम्बूत्वेन निक्षिप्तः क्वचित्तदन्यपर्यायापन्नं वस्तुभावं निक्षिप्यते यथात्रैवभावद्वीप पर्यायमनु भवन् साधुः सम्यक्त्वंचेति परस्परमुदाहरणवैषम्यं कथं युक्तिमदिति अत्रोच्यते वस्तुगत्यातत्पर्यायाधारतया भवन भावइति कृत्वातत्पर्यायधारैवव स्तु भावनिक्षेपेनिक्षिप्यते यत्तु तदन्यद्रव्यस्य भावनिक्षेपे निक्षिप्यते तत्तद्गतभावगतगुणारोपादौपचारिकं मितिनदोष विवक्षायाविचित्रत्वादिति प्रस्तु तेचद्विधागतास्वपोदस्य आपोत्स्यादिति अन्वर्थयाद्वीपस्य तत्रच द्रव्यद्वीपे मात्राधिकार स्तत्रापि असन्दीने नेति अथवेत्य नामादिभेदाद् द्वीपश्च तुर्द्धानाम द्वीपोद्वीप इति नाम नामवतोरभेदोपचारात् स्थापनाद्वीपो द्वीपस्यस्थालयसमाद्याकारः द्रव्यद्वीपो द्वीपारम्भकद्रव्याणि पृथिव्यादीनि तदा रम्भकत्वाद् द्वीपानां यदाह जम्बूद्वीपेणं भंते किंपुढविपरिणामे आउपरिणामे जीवपरिणामे पुग्गलपरिणामे गोयमा पुढविपरिणामेवि जीवपरिणा मेवि पुग्गलपरिणामेवि भाव द्वीपस्तुस्थालाद्याकृतिमत् आकाशात्मक सर्वतः समुद्रजलवलयित क्षेत्रखण्ड एतदनुसारेणतु चतुर्भिरपिद्वीपैरत्राधिकार

वस्तुनोऽभिधानेन प्रज्ञप्तिरपि नामादिभिश्चतुर्धा तत्र प्रज्ञप्तिरिति नाम यथा प्रज्ञप्ति र्विद्यादेवी स्थापना प्रज्ञप्तिः प्रज्ञप्तिगण्डिकार्पितस्थाप्यादिः द्रव्य प्रज्ञप्ति
र्द्विधा आगमतो नो,आगमतश्च तत्र आगमतस्तदर्थज्ञाताऽनुपयुक्तः नो आगमतस्तु ज्ञशरीरभव्य शरीरोभयव्यतिरिक्तद्रव्यप्रज्ञप्तिभेदात्त्रिधा तत्राद्यौ
भेदौ सुबोधौ तद्व्यतिरिक्ता द्रव्यप्रज्ञप्तिर्द्विधा लौकिकीलोकोत्तरा च एकैकापि त्रिविधा सचित्ताचित्तमिश्रद्रव्यविषयभेदात् तत्राद्या यथा प्रथिपार्थोन्
पस्यमश्वादिसमानीतस्य ज्ञापनं द्वितीयातस्यैवरत्न ज्ञापनं तृतीयातस्यैवपर्याणादि परिकरितस्य ज्ञापनं एवमवाच्यादिगुणस्य ज्ञापनं लोकोत्तरानुसचि
त विषया यथा प्रवृजनायायस्यनवप्रव्रजित प्रतिपाद्यस्यादिसचित्तज्ञापन सैवद्वितीया वस्त्रपरिकरित ज्ञात्वादिज्ञापन सैवतृतीयाउपकरणस्यादिज्ञापन चे
ति भावप्रज्ञप्तिरपिद्विधा आगमतो नो आगमतश्च तत्रागमत स्तदर्थज्ञातोपयुक्ता नो आगमतस्तु भाव प्रज्ञप्तिर्द्विधा प्रशस्ता प्रशस्तभाव प्रज्ञप्ति
भेदात् तत्रा प्रशस्तभाव प्रशस्तभाव प्रज्ञप्तिर्यथा प्राकृतयाः एवमुक्ताः प्रतिपाद्यमात्मनावभिनवद्रम प्रशस्तभाव प्रज्ञप्तिरियमेव प्रयतोऽर्हतोगणधरान्
प्रति सूत्रार्थे यथापरार्थ स्वशिष्यान् प्रति इत्यादीपन्यासभिप्रायेनौनिक्षेपो सम्प्रतिसूत्रालापकनिष्पन्नः स्वावसरप्राप्तोपिननिक्षिप्यते तस्यसूत्रपदाविना
भावित्वात् सूत्रच सूत्रानुगमएवसमवप्राप्नोति ततोत्रालापकार्थसूत्रानुगमसमय एवनिक्षेप्यते निक्षेपतास्यमात्राशाप्नोपदर्शन प्रयानुगमोद्दयास्याम
रूपः सचद्विधानिर्युक्त्यनुगमः सूत्रानुगमश्च तत्राद्यस्त्रिधा निक्षेपनिर्युक्त्युपोद्घातनिर्युक्ति सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्त्यनुगमभेदात् तत्रनिक्षेप निर्युक्त्यनुगमः
भंमादिगाथानां निक्षेपप्रतिपादनान् मत एवउपोद्घातनिर्युक्त्यनुगमश्च उद्देसेनिद्देसेय इत्यादिगाथाद्वयादवसेयः सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्त्यनुगमस्तु सवि
चारोयद्विधे लक्षणायेचे पदार्थःपदविग्रह चालनाप्रत्यवस्थान लक्षणव्याख्यानभेदषड्विधस्वरूपः सचसूत्रानुगमेसहितापदलक्षणव्याख्यानभेदव्
चसतएवसतिभवतीत्यतः सूत्रानुगमएवोच्यते तत्रचास्यप्रथमसूत्रार्थैविशमीपविरहितमष्टगुणोपेतं सम्यक्त्वसितादिदो षवर्जितसूत्रमुच्चारणीयमत्रैव च मोऽरिह
ताणमित्यादि ॥ अस्यचव्याख्यासहितादि । अवैवत्वमस्खलितसूत्रपाठः सहितापूर्वेचास्खलितादिगुणोपेतेउच्चारितेकेचिदर्थाधिगताः प्रज्ञानामित्यतः
संहितावयाख्यानेद्वोभवति अनधिगतार्थाधिगमाय च पदादयोव्याख्यानेदाः प्रवर्तंतइति तत्रपदानिनमः अर्हद्भ्यः इतिएवपदच्छेदतसूत्रालापकनिष्पन्नानिक्षे
पावसरस्तत्रनमस्कारस्यनामादिभिश्चतुर्धानिक्षेपतत्रनामनमस्कारोयस्यनिपात स्थापनानमस्कारोनमस्कारकरणप्रवृत्तपरपत कोचितकरचरणस्यकाष्ठपुस्तचित्रा

विगतः मात्वादेराकारः द्रव्यनमस्कार, आगमतो नोआगमतश्च तत्रागमतस्तदर्थज्ञातानुपयुक्तः नोआगमतोज्ञशरीरभव्यशरीरनमस्कारोप्रतीतो चग

॥ॐएथ॥ णमो अरिहंताणं णमो सिद्धाणं णमो आयरियाणं णमोउवज्झायाणं णमोलोएसव्वसाहूणं

॥ नमोऽर्हद्भ्यः ॥ नमः सिद्धेभ्यः नम आचार्येभ्यः नमउपाध्यायेभ्यः नमो लोकेसर्वसाधुभ्यः १ ॥

श्री सोद्राय नराधिपकुलांबरद्योतनैकतिग्मांशोः । सर्वे सुरासुरभासुर श्वरसपद्धिताय्रेश ॥ १ ॥ श्री महावीरजिनेशः पदपद्म तम्प्रणम्य कुर्वहं । लघुकार्यश्रीजम्बूद्वीप प्रज्ञप्तिसूत्रस्य ॥ २ ॥ युग्म । इवें भगवोजे एकदेश तेउपागकहीए । तेभवोयारअगमायारेउपागच्छे । तिहांकहो भग श्री ज्ञाता धर्मकथां गसूत्र । तेहनोउपांग श्रीजम्बूद्वीप प्रज्ञप्तिगविताम् योगप्रतिबद्ध तेहनोअर्थ प्राकतपण लोकभाषाइ । अल्पबुद्धि प्राणीना हितनें अर्थे संक्षेपमात्र थकी लिखियेंछे । इवें जम्बूद्वीपप्रज्ञप्ति स्पूंकहीए । अयूसूत्रनामे यृथकहीए । अनादिकदेवतानु स्थानक तेवे उप लक्षितते भणी जम्बूद्वीपकहीए । तेहनुयथा स्थीत स्वरूपलक्षणें करी । प्रज्ञप्तिकहता जणाममानु कहयु । जेहसूत्रथी जम्बूद्वीपप्रज्ञप्ति कहीए । इवें प्रथमसूत्र नी कने अर्थे ग्रन्थकत्तागणधर पञ्चपरमेष्ठीने नमस्कारकरेछे । तिहेंपाछे जम्बूद्वीपप्रज्ञप्ति यथाविधेछे ॥ १ ॥ ण० माहारो नमस्कार हूज्यो अ० अरिह तनेकाजि तिहांनामजिन स्थापनाजिनमाम १ स्थापनाजिन प्रतिमा २ द्रव्यजिनमाजीव ३ भाव मा जिन चोतीस अतिसयें विराजमान पैंतीसवाणी गुणेंसहित आठमाहाप्रातिहार्य युक्त समोसरणें विराजमान ४ इम सवअरिहंतनिक्षेपा जाणवा नम० नमस्कार हो हंसीद्ध आठकर्म रहित तेहनकारणेंण० नमस्कारथाओ आचार्यनइ छत्रीस गुणें करीसहित ण० नमस्कारथाओ उ० उपाध्यायनें ११ अङ्ग १२ उपांग भणे भणावे ण० नम स्कारथाओ अढीद्वीपसमयक्षेत्रमह विषे विहरतां पञ्चमाहाव्रतमापालणहार स० सर्वसाधु नइ ॥

इत्यलम्विस्तरेण प्रकृतिरपि नामादिभिश्चतुर्धा तत्र प्रकृतिरिति नाम यथा प्रकृति विद्यादेवी स्थापना प्रकृतिः प्रकृत्तिगतस्यार्थस्य स्थापनादिः द्रव्य प्रकृतिर्द्विधा आगमतो नो आगमतश्च तत्रा आगमतस्तदर्थज्ञातानुपयुक्तः नो आगमतस्तज्ज्ञ शरीरभव्य शरीरोभयव्यतिरिक्तद्रव्यप्रकृतिभेदात्त्रिधा तत्राद्यौ भेदौ सुबोधौ तद्व्यतिरिक्ता द्रव्यप्रकृतिर्द्विधा लौकिकीलोकोत्तरा च एकैकापि त्रिविधा सचित्ताचित्तमिश्रद्रव्यविषयभेदात् तत्राद्यायथा प्रथियासोमं पत्यमनुरासमानीतद्रव्यज्ञापनं द्वितीयातस्यैवरत्न ज्ञापन तृतीयातस्यैवपर्योकादि परिष्कृतद्रव्यज्ञापन रथस्वाग्न्यादिगुणस्यज्ञापन लोकोत्तरानुसचित विषया यथा प्रभूत्प्रमादायवनवप्रव्रजितं प्रतिज्ञाग्न्यादिसचित्तज्ञापन सैवद्वितीया शक्तपरिकल शास्त्रादिज्ञापन सैवतृतीयानुपकरणास्यादिज्ञापन चेति प्रथभाव प्रकृतिरपिद्विधा आगमतो नो आगमतश्च तत्रागमत स्तदर्थज्ञातोपयुक्ता नो आगमतस्तु भाव प्रकृतिर्द्वि धा प्रशस्ता प्रशस्तभाव प्रकृतिभेदात् तत्रा प्रशस्तभाव प्रशस्तभाव प्रकृतिर्यथा प्राज्ञस्याः स्वगुता प्रतिज्ञामातृभावनिवदम प्रशस्तभाव प्रकृतिरियमेव अर्थतोऽर्हतोगणधरान् प्रति सूत्रतो गणधराणां स्वशिष्यान् प्रति तच्छावोधनामनिक्षनौनिक्षेपी सम्प्रतिसूत्रालापकनिष्पन्नः सचावसरप्राप्तोपिननिक्षिप्यते तस्यसूत्रपदाविनाभावित्वात् सूत्रंच सूत्रानुगमस्तत्समयप्राप्तमयपि ततोऽलापकार्थसूत्रानुगमसमय एवनिक्षेप्स्यते निक्षेपसाम्यताज्ञाप्तोपदर्शन अथानुगमोव्याख्यानरूपः सद्विधानिर्युक्त्यनुगमः सूत्रानुगमश्च तत्राद्यस्त्रिधा निक्षेपनिर्युक्त्युपोद्घातनिर्युक्ति सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्त्यनुगमभेदात् तत्रनिक्षेप निर्युक्त्यनुगमः संस्थादिपदानां निक्षेपप्रतिपादनात् प्रतएवउपोद्घातनिर्युक्त्यनुगमश्च उद्देसेनिद्देसेय इत्यादिगाथाद्वयादवसेयः सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्त्यनुगमस्तु संहितादौपदविधे व्याख्यातव्ये पदार्थपदविग्रह चालनाप्रत्यवस्थान लक्षणव्याख्यानभेदचतुष्टयस्वरूपः सचसूत्रानुगमेसंहितापदलक्षणव्याख्यानभेदद्यस्यचेतसिभवतीत्यतः सूत्रानुगमएवोच्यतेतमवास्यलक्षणंरार्थमित्यक्षोरविरहितमष्टगुणोपेतंस्खलितादिदोषवर्जितसूत्रमुच्चारणीयंतच्चेदमनोअरिहंताणमित्यादि ॥ अस्य व्याख्यावयासंहितादि । अस्खलितोच्चारकसिततत्सूत्रपाठः संहितासूत्रेचास्खलितादिगुणोपेतेऽच्चारितेकेचित्पर्याधिगताः प्रासामवस्पतः संहितायपावपानेदोभवति अनधिगतार्थाधिगमायचपदादयोव्याख्यानभेदाः प्रवर्ततंतत्रसि तत्रपदानिनमः अर्हद्भ्यः इतिएवमच्चकर्त्वेसूत्रालापकनिष्पन्ननिक्षेपावसरः तत्रनमस्कारस्यनामादिभिश्चतुर्धानिक्षेपतत्रनामनमस्कारोऽर्हत्नभिधानं स्थापनानमस्कारोनमस्कारकराञ्जलीपुस्तकमल चोचितकरचरणपकाद्दगुप्तविशा

स्वरविषयमानेषु नामनयादिषु प्रथमतः स्वोत्प्रेक्षितमुत्पुपदर्शनपुरस्सरं नामनयः प्राह । तथाहि नामनयोऽयं मन्यते, वस्तु स्वरूपं नाम तत्प्रत्ययहेतुत्वात् स्वधर्मवत्, इह यद्यस्य प्रत्ययहेतुस्तत्तस्य धर्मो यथा घटस्य स्वधर्मरूपादयो यश्च यस्य धर्मो न भवति न तत्तस्य प्रत्ययहेतुः यथा घटस्य धर्मा पटस्य-रूपादयो घटप्रत्ययस्य न हेतवः, इति । सिद्धश्च हेतुर्घटशब्दात् पटादिव्यावृत्त्या घटप्रतिपत्तेः प्रतीतत्वात् किञ्च सर्वत्र शब्दव्यवहारः नामाभिधानाद् घटे प्रत्ययः तस्मात्तस्य धर्म इति । किञ्च यदि नाम्नो वस्तुधर्मत्वं नाभ्युपगम्यते तदा तदभावादयोग्यत्वे सामीन्यादेव तत्र सत्वं जीवत्वादि लक्षणमुपयोगः सद्व्यवहारः प्रमेयाभिधेयादिरिति तथापि नाम्नो वस्तुधर्मत्वं नाभ्युपगम्यते तदा तदभावादयोपि भवेयुः । यदुक्तं संशयविपर्ययावनध्यवसायो वा इत्यादिका दृष्टोऽत्र्यं पठितो नवेत्यु धर्मोऽयमामास ? अत्र व्याख्यालेशः केनचिद् घटशब्दे समुच्चारिते सति संशयादयः स्युः यदि नाम्नो वस्तुधर्मत्वं न भवेत् । यदुक्तं संशयविपर्ययानध्यवसायाः, यदि नामपद रितेभ्यः किमयमन्येभ्यो वा इत्येवसंशयः अथवा घटप्रतिपत्तिसद्भावे विपर्ययः अथवा नामज्ञाने किमप्यनेन नोक्तमिति वस्तु अप्रतिपत्तिरूपोऽनध्यवसायः यदि नामपदार्थप्रतिपत्तिः कदाचित् पटस्य कदाचित् पटस्येत्यादि ततोऽवश्यं वस्तुधर्मो नामाऽभ्युपगन्तव्यमित्यादि । तदेवं नामनयेन स्वमते व्यवस्थापिते स्थापनायः प्राह । नाम्नो वस्तुधर्मता सामान्यरूपस्य वाच्यवाचकभाव सम्बन्धमात्रेणैव स्थितत्वाद् दूरत्वमो ऽसिद्धश्च । स्थापनायास्तु यस्तु तस्या मद्रूपायास्तादात्म्य सम्बन्धभावस्थितत्वाद् यावद्यास्य सर्वं किंचिद् देशान्तरकालान्तरविप्रकृष्टमपि यस्तु स्थाप्यप्रतिमादौ सन्निदधाति । अन्यथा मन्त्रागमेषु सन्निधापन्यादि मुद्राप्ररूपणानां नैष्फल्यप्रसंगः । यथा च स्थापनेन्द्रः शचीकुलिशादिसाधिष्ठेयमधिष्ठितत्वात्तदेकतामानीतो भावधियं जनयति न तथा नामेन्द्रः सत्याऽनाकारत्वात् तस्मात् स्थापनैव प्रधानात् स्थापनानयेनैव मुख्योऽनुभवः स्वाशयमाविर्भावयति कोऽपि नामस्थापनानयरूपस्य कारणं यो यस्मादनादिमदुत्प्रेक्षितपर्याय पृथुबुध्नोदराकारस्य मृदादिद्रव्यस्य पूर्वपर्यायमात्रतिरोभावे ऽपेतनपर्यायमात्राविर्भावलक्षणपरिणामव्यतिरेकेण नान्यत् किमप्याकारदर्शनं किन्तु स्थापनादिना परिणतं सत्कम् विकल्प कुशलसिताकार समन्वितमप्यं द्रव्यस्याविर्भाविकार द्रव्यमवाप्ति न च प्रक्रिम्य पूर्वमुत्पद्यते विपद्यमानं यापिनश्यति येनविकार स्यात् । ननु कथमुत्पादादि रहित द्रव्य यावता सर्पादिके द्रव्ये उत्फणविफणादयः पर्याया उत्पद्यमाना नियतमामाद्य सातादेय दृश्यन्ते इति चेन्न आविर्भावतिरोभावमात्रपरिणामस्य कारणं द्रव्यं यथा सर्पं उत्फणविफणावस्थयोरिति न च तत्रापूर्वं किंचिदुत्पद्यते किंतु स्वस्वरूपतयाविद्यमानं नैवाविर्भवति नाप्याविर्भूतसद्विलयति किन्तु स्वस्वरूपतयाविर्भावमात्रमेवासादयति । एवं च सत्याविर्भावतिरोभावमात्रस्य कार्योपचारात् कारणमस्योपचारिकमे

रीरभव्यशरीरव्यतिरिक्तो द्रव्यनमस्कारो निह्नवादीनां तेषांमिथ्यादृष्टित्वेना प्रधानत्वात् सम्यग् दृष्टेरप्यनुपयुक्ततयानमस्कुर्वतो द्रव्यनमस्कारः राजा देवैश्वर्यार्थं यो नमस्कारः स तथैव वा यथाविनाप्रकारेणनमस्कारं बलवत्पुरुषाक्रान्तस्य मथुरादेमंत्रीमावो वा द्रव्यनमस्कारः भावनमस्कारोपि आगमतो नोआगमतश्च तत्रागमतस्तदर्थज्ञातोपयुक्तो यदा तु मनसोपयुक्तो वचनेन नमोर्हद्भ्यः इति ब्रुवाणः कायेनतु संकोचितकरचरणोनमस्कारंकरोति तदानो आगमतोभावनमस्कारः अनेनचात्राधिकारः अथ अर्हन् जिनः सोपिनामादिभेदैः चतुर्धा तेच नामादयोभेदा । नामजिणा जिणनामा ठवणजिणा पुण जिणिंदपडिमाउ दव्वजिणा जिणजीवा भावजिणा समवसरणत्था १ अनयागाथया अवगन्तव्याः । अत्रप्रकारान्तरेणापि निक्षेपः संभवतिपरं स विस्तरभयान्नो पदर्श्यते । एवमन्येष्वपि सूत्रालापकेषु स विधिर्यथा संभवनिक्षेपः कार्यइति उक्तः सूत्रालापकनिष्पन्ननिक्षेपः ॥ पदार्थः पुनरेवं ॥ नमइति नैपातिकपद द्रव्य भावसंकोचार्थे आह च-नेवाइयं पयं दव्वभावसंकोयणपयत्थो । नमस्करचरणमस्तकसुप्रणिधानरूपो नमस्कारोभवत्वित्यर्थः । केभ्य इत्याह अर्हद्भ्यः अमरवरविनिर्मिताशोकाद्यष्टमहाप्रातिहार्यरूपां पूजा मर्हन्तीत्यर्हन्त स्तेभ्यः इह च-चतुर्भंगी भवति यथा द्रव्यसंकोचनंकरशिरः पादादि संकोचः भावसंकोचनंतु विशुद्धस्य मनसो ऽर्हदादिगुणेषु निवेशः तत्रचभंग चतुष्क द्रव्यसंकोचो नभावसंकोचो यथापालकादीनां १ भावसंकोचो न द्रव्य संकोचोयथाऽनुत्तरसुरादीनां २ द्रव्यसंकोचो भावसंकोचश्च यथा शाम्बस्य ३ न द्रव्यसंकोचो नभावसंकोच इति भंगः शून्य ४ इह च-तृतीय भंगस्योपयो गः भावसंकोच प्रधानद्रव्य संकोचरूपत्वादस्तुनमस्कारस्य अन्येषां भंगांतरस्य फलव्यभिचारित्वेनानैकान्तिकत्वात् इह यद्यपि तद्भ्यस्वरूपस्याप्रश्यमा वेनाऽभिमतार्थसाधनसमर्थत्वादस्यकोपादेय परमेष्ठिनमस्कारस्तथापि भावमंगलमुपात्तं स्वयमेतपःप्रभृतिरन्यभावमंगलेषुपदार्थस्योपादानं तत् शास्त्रा दावप्येव व्यवहारमात्रत्वमिति ज्ञापनार्थं अत्र च बहुवचनं व्याप्त्यर्थं तेन सकलनिक्षेपगतजिनपरिग्रहः । अथपदविग्रहः । नमसमासपदेसति समासो न नमोऽतः । अथ चालना अस्य स्थाने ॥ मंगलत्वेन परममंगलत्वेननमस्काराभिधानतोप्यादौतदुपादानमुचितमिति सत्य स्वयमेव मंगलभूताअप्यर्हन्तः परे षांमंगलत्वनादिनैषामौपचारिकमंगलत्वमिति ज्ञापनार्थमादौपि नमस्कारस्यादावुपन्यास इति किंच अरिहंतादिनमस्कारात्पंचानामपि सर्वे तागतवेषिते बहुवचनेन नामस्थापना द्रव्यभावार्हतां चतुर्णामपि तुल्यफलत्वप्रदर्शनार्थं संस्थापितत्वादेका ततः कालत्रयाभ्यासितया पर

च तस्य तु गत्यादि रहितं द्रव्यमुच्यत इति । ननु यद्येकस्वभावं निर्विकारं द्रव्यं तत्कथमनन्तकालभाविनामनन्तानामुत्पत्त्याविर्भावतिरोभावानामेकदेशे पकारणं किमिति न भवतीति उच्यते अविस्पष्टस्वभावं हि द्रव्यं तेनैकस्वभावस्थापितस्य क्रमेण आविर्भावतिरोभावानां भवतिः सर्वोऽपि द्रव्यैकस्वभावे प्रत्युत्पन्नविपर्ययादिपर्यायाणां भवतः प्रत्यक्षसिद्धत्वादिति । ननु घटो वर्तुलत्वविषमत्वादिबहुरूपत्वात् पूर्वस्यापरित्यागेनोत्तरावस्थाधिष्ठानाद् नित्यता द्रव्यस्य किमिति न भवति उच्यते यथान्तरायकभटवद् बहुरूपमपि द्रव्यं नित्यमेव नहि भटो वेषान्तराणि कुर्वाणोऽप्यनित्यो भवति तस्य स्वस्वभावाविकारित्वादिति द्रव्यमेव प्रधानमिति । एवं द्रव्यनयेन स्वमते व्यवस्थापिते भावनयः प्राह ॥ भावेभ्यः पर्यायापरनामभ्योऽर्थान्तरभूतं किमपि द्रव्यं नास्ति किन्तु भाव एव भवद्रूपतो त्रिभुवने वस्तुनिकुरम्बमिति यतः प्रतिक्षणमन्यमेवानुभूयते किन्तु भवति भावस्यैकस्योत्पत्तिः परस्य तु विपत्तिः । नन्वभावापत्तिविपत्ती हेत्वपेक्षे यद्वेतुः सापेक्षमिति न्याय्यं नहि माषो घटादिरूपस्य भावो भावान्तरं मृत्पिण्डादिकमपेक्षते किन्तु निरपेक्षमेवोत्पद्यते अपेक्षा हि विद्यमानस्येष्यते न च मृत्पिण्डादिकारणकाले घटादिकार्यमस्ति अविद्यमानस्य चापेक्षायामाकाशकुसुमस्यापि तथाभावप्रसङ्गात् यदि तत्रोत्पत्तिसत्त्वात् प्रागपि घटादिरस्ति तर्हि किमसौ मृत्पिण्डाद्यपेक्षया तस्य स्वत एव विद्यमानत्वात् अथोत्पन्नः सन् घटादिः पश्चात् मृत्पिण्डादिकमपेक्षते हन्त तर्हि समुदितशिरसोऽपि न पुष्यपर्याप्तोऽयम यदि हि स्वत एव लब्धात्मलाभो घटादिः किं तस्य पश्चात् मृत्पिण्डाद्यपेक्षयेति । तथा विनाशोऽपि निर्हेतुक एव मुद्गरोपनिपातादि सव्यपेक्षास्य घटादेर्यो विनाशभाविनोऽभ्युपगम्यते नहि निर्हेतुका इति चेन्नैवं विनाशहेतोरयोगात् तथाहि मुद्गरादिना विनाशकाले किं घटादिरेव क्रियते आहोस्वित्कपालादय उत तुच्छरूपोऽभाव इति त्रयी गतिः तत्र न तावद् घटादि तस्य स्वहेतुभूतकुलालादिसामग्रीत एवोत्पत्तेः नापि कपालादय एवैतत् कार्ये घटादेरवस्थत्वप्रसङ्गात् नहि अन्यस्मिन् कारणेऽन्यस्य निवृत्तिर्युक्तिमती एवं नियतीयेव भुवनस्यापि निवृत्तिप्रसङ्गात् नापि तुच्छरूपोऽभावः खरविषाणस्येव नीरूपत्वस्य कर्तुमशक्यत्वात् करणे वा घटादेस्तदवस्था प्रसङ्गादन्यकरणेऽन्यनिवृत्त्यसम्भवादिति विनाशे मुद्गरादिकं सहकारिकारणमेव न तु तज्जनकत्व घटादिस्तु स्वरूपेणैव निर्हेतुकः स्वयमेव निवर्तते तस्माज्जन्मविनाशयोर्न किञ्चित्केनचिदपेक्ष्यते अपेक्षणीयाभावाच्च किञ्चित्कस्यचित्कारणं तथा च वदति न किञ्चिद्द्रव्यं किन्तु पूर्वापरीभूताः परापरस्वरूपाः पर्याया एव सन्तीत्यनन्तानादिनयाधिकारे ननु भवतस्य तत्तु विशेषावश्यकाद् ज्ञेयमिति । एवमनन्तपूर्वार्वे

यसंकोऽयम्: अत्रालिसमंतुपन्नगीरवमयादिति तस्यायमिति पूर्ववत् मिथिलायानगर्या बहिस्तात् उत्तरपौरस्त्ये उत्तरापूर्वान्तरालरूपोदिग्भाग ईशानकोण इत्यर्थः अत्रएकारोलागधभाषानुरोधतः प्रथमैकवचनप्रभवः यथा-कयरे आगच्छइदित्तरूवेइत्यादौ अत्रास्मिन्नुत्तरपौरस्त्ये दिग्विभागे माणिभद्रंनामचैत्यमभवत् चितेर्लेप्यादिचयनस्यभावः कर्मेवाचैत्य तदुसंज्ञाशब्दत्वाद्देवता प्रतिबिम्बे प्रसिद्धं ततस्तदाश्रयभूतयद्देवताया गृहं तदप्यु पचाराच्चैत्यमुच्यते तच्चेहव्यन्तरायतनद्रष्टव्य । ननुभगवतामर्हतामायतन तस्यचचिरातीतमित्यादिवर्णककत्वात् परिशेषविवर्णकवर्णकसहित औपपाति कतोऽवसेयः । तस्यांमिथिलायांनगर्यामित जनुर्नामाराजातस्य सकलस्त्रीगुणधारिणी धारिणीनामदेवी कृताभिषेकापट्टराज्ञीइत्यर्थः । उभयत्राप्यत्र दितिशेषः । वसवत्ति अत्रराजामहयादिमपतमहते स्यादिकोराथपाद सुकुमालपाणिपयेत्यादिकोवर्णको प्रथमोपाङ्गप्रसिद्धोऽभिधातव्य।।अथात्रयथा त तदाह तेणंकालेणं तेणंसमएणंति। पूर्ववत् स्वामीतिसमर्पेविशेषण विशेष्यमाक्षिपति, तेनात्रश्रीमन्महावीरः समवसृतइत्यर्थः । आस्यन्तिकं स्वामित्व

बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए एत्थ णं माणिभद्दे णाम चेइए होत्था वण्णओ, ॥
जियसत्तूराया धारिणी देवी वण्णओ, तेणं कालेणं तेणं समएणं सामी समोसढे ॥

बाह्ये उत्तरपौरस्त्ये दिग्भागे अत्रमाणिभद्रम् नामचैत्यम् अभवत् वर्णकः जितशत्रूराजा धारिणीदेवी वर्णकः तस्मिन्काले तस्मिन्समये स्वामी समवसृतः

बाहिर ॥ उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए ॥ उत्तर अने पूर्वना दिशिना भाग विभागने विषे एतले ईशानकोणनेविषे ॥ एत्थण ॥ इहांअर्थात् ईशानकोणनेविषे माणिभद्दे णाम चेइए होत्था ॥ माणिभद्रएहवेनामेचैत्य माणिभद्रयक्षनोदेहरोतेमाने वर्णकथ जाणवा ॥ वण्णओ ॥ वर्णनजाणवा उवाइसूत्रथी ॥ जियसत्तूराया ॥ तेनगरीने विषे जितशत्रूनामे राजा ॥ धारिणि देवी ॥ तेहने धारणीनाम देवी छे ॥ वण्णओ ॥ उवाइसूत्रथी वर्णनजाणवो ॥ तेणं कालेणं ॥ तेकालने विषइ चोथा आराने विषे तेणं समएणं तेसमयेने विषे भगवन्त कथा करे तेसमय, ॥ सामी समोसढे ॥ श्रीमहावीरस्वामी समोसरया परिसानिग्गया

तमरवामी भगवतः श्री मन्महावीरस्यांते पृष्टवान् यथाच तस्मै भगवान् व्यागृणातिस्म तथोपोद्घातमुपदिदर्शयिषुरिदमाह ॥ इति अन्यव्याख्यातेर ति प्राकृतशैलीवशात्तस्मिन्निति द्रष्टव्य अस्यायमर्थो यदा भगवान् विहरतिस्म तस्मिन्निति काले वर्तमानावसर्पिणी चतुर्थारकविभागरूपे समयत्रापिच मिति वाक्यालङ्कारे अथवा सप्तम्यर्थे तृतीया आर्षत्वात् यदाहुः श्रीहेमसूरिपादाः स्वप्राकृत लक्षणे आर्षे तृतीयापि दृश्यते तेणंकालेणं तेणंसमएणं तस्मि न्काले तस्मिन्समयेइत्यर्थः तेणंसमएणं तिसमयो ऽवसरवाची तथाच लोकेवक्तारोनाद्यापयेतस्य समयोवर्तते नावसरइत्यर्थः तस्मिन्निति यस्मि न्समयेभगवान् सद्भूतांजम्बूद्वीप प्रज्ञप्तामचकथत् तस्मिन् समये मिथिलानामनगरी अभवत्। नन्विदानीमपिसानगरी वर्तते ततः कथमुक्तमभवदि त्युच्यते वक्ष्यमाणवर्णकग्रन्थोक्तविभूतिसमेता तदैवाभवत्। ननुविवक्षित प्रकरणकर्तुः प्रकरणविधानकाले एतदपिकथमवसेयमिति चेदुच्यते अयंचाव सर्पिणीकालोऽस्तीच प्रतिसमयं शुभाभावा हानि मुपगच्छन्ति एतच्च सुमतीत जिनप्रवचन वेदिना मतोऽभवदित्युक्तम् नविरोधमाक् सतत्या नगर्यावर्णकमाह रिद्धत्थिमियसमिद्धेति ऋद्धाभवनैः पौरजनैश्चातीववृद्धिमुपागता स्तिमिता स्वचक्रपरचक्रादिसमुत्थभयकल्लोल नानावर्जिता समृद्धाधनधान्यादि विभूतियुक्ता ततः पदत्रयस्यकर्मधारयः ऋद्धस्तिमितसमृद्धा इत्यादिक औपपातिकोपाङ्गप्रसिद्धः वर्णकोपि

तेण कालेण तेण समएण मिहिलाणाम णयरी होत्था, रिद्धत्थिमियसमिद्धा य सहं, तीसेण महिलाए णयरीए

॥ तस्मिन्काले तस्मिन्समये मिथिला नाम नगरी अभवत् ऋद्धस्तिमितसमृद्धा वर्णकः तस्या मिथिलायानगर्याः ॥

तेणंकालेणं ॥ वाक्यालङ्कारे, ते अवसर्पिणी कालना दुखमसुखम नाम चोथा आराने विषे ॥ तेणं समएणं ॥ वाक्यालङ्कारे तेसमयनेविषे भग वंत कथा करेछे समये ॥ महिलाणाम णयरीहोत्था ॥ मिथिला, एवेनामे नगरीहुइ इहां वर्तमानकाले मिथिला नगरीछे तो पिण अतीतका ले नगरीनो जेहवो वर्णन-हतो तेहवो वर्तमान काले नहीं अवसर्पिणीकालमाटेहुयोकहा ॥ रिद्धिथिमियसमिद्धा ॥ ऋद्धि वृद्धिवंतस्वचक्रादिभयर हितधनादिकेसमृद्धवर्णकतेवातसूत्रथी जाणवो ॥ तीसेणंमहिलाएणयरीएबहिया ॥ वाक्यालङ्कारे तेनमिथिलानगरीथीबाहिर मिथिला नामानगरीने

स्ये मः प्रथमः अन्तेवासीशिष्यः अनेनपदद्वयेनतस्य सकलसंघाधिपतित्वमाह । इन्द्रभूतिरितिमातापितृकृतनामधेय नामन्ति विभक्तिविपरिणामेनमासे
स्यर्थः अन्तेवासीकिल विवक्षाया श्रावकोपिस्यादित्यतआह । नास्यागार गृहविद्यत इत्यनगारः प्रयमत्रयिगीतगोत्रोपिस्यादतआह गौतमोगोत्रेणगौत
स्यर्थः अन्तेवासीकिल विवक्षाया श्रावकोपिस्यादित्यतआह । नास्यागार गृहविद्यत इत्यनगारः

मात्रुपणोमज प्रभ्यर्थः अयंचतत्कालोचितदेहमानापेक्षया न्यूनाधिकदेहोपिस्यादिति सप्तोत्सेधः समहस्त प्रमाणकायोच्छ्रायः मयूरस्य सकादिस्वात् मध्य
पदलोपः सहस्रार्जुनमव्यवत् । अयम्बलघ हीनोपिस्यादिति समचतुरस्र समाः शरीरलक्षणशास्त्रोक्त प्रमाणाविसंवादिन्यश्चतस्रोऽस्रयश्चतुर्दिग्भागो
पलक्षिताः शरीरावयवायस्यतथा अन्येस्वाहुः समाअन्यूनाधिकाश्चतस्रोप्यस्रयोयस्येति पूर्ववत्०अस्रयश्चपर्यंकासनोपविष्टस्यजानुनोरन्तर आसनस्यल
लाटोपरिभागस्यचान्तरं दक्षिणस्कन्धस्यजानुन वान्तर वामस्कन्धस्यदक्षिणजानुन श्चान्तरमिति याववच्चादिदमवसेय । वज्रऋषभनाराचसंघयणे कणग
पुलगनिघसपम्हगोरे उग्गतवेदित्ततवे उराले घोरे घोरगुणे घोरतवस्सी घोरबंभचेरवासी उच्छूढसरीरे संखित्तविउलतेउलेसे चउदसपुव्वी चउनाणोव
गए सव्वक्खरसन्निवाई समणस्सभगवओ महावीरस्स अदूरसामंते उड्ढंजाणू अहोसिरेझाणकोट्ठोवगए संजमेणंतवसा अप्पाणं भावेमाणेविहरइतएणं
सेभगवं गो यमेजायसड्ढेजायसंसए जायकोऊहल्ले उप्पन्नसड्ढे३ सञ्जायसड्ढे ३ समुप्पन्नसड्ढे ३ उट्ठाएउट्ठेइत्ता २ जेणेवसमणेभगवंमहावीरे तेणेवउ
वागच्छइ उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ करित्ता वन्दइ नमसइ वन्दित्ता नमंसित्ता णच्चासन्ने णाइदूरे सुस्सूसमाणे

जिठे श्रुतेवासी इन्द्रभूईनाम श्रणगार गोयमगोत्तेण सत्तुस्सेह समचउरसे जाव तिखुत्तो आयाहिणपयाहिण

ज्येष्ठोऽन्तेवासी इन्द्रभूतिर्नाम्नाऽनगारः गोतमोगोत्रेण सप्तोत्सेधः समचतुरस्रः यावत् त्रिकृत्वः आदक्षिणप्रदक्षिणम्

वन थी महावीरस्वामिनो ॥ जिट्ठे अंतेवासि ॥ वड़ो समिपने विषेरहणे वारी प्रथम सिष्य ॥ इंदभूईनाम । इन्द्रभूति एहवों मातापीताओं दीधो मा
वडे तेहनो ॥ अणगारे ॥ घर रहित अर्थात् साधु ॥ गोयमगोत्तेणं ॥ गोतम गोत्रनो उपनों । सत्तुस्सेहे ॥ सात हात ऊंचो सरीर छे जेहनो । समचउर
से ॥ सकल पुरुष लक्षण संयुक्त समचतुरस्र आरे भलो जेहना ॥ जाव ॥ यावत् ॥ तिखुत्तो आयाहिण पयाहिण करेइ ता ॥ तीणवार दाहिणी तरफ

तथैवत्रिभुवनविभोरिति अत्र च यथाभि।प्रतिमप्रातिहार्यादिसमन्वासमन्वितो यथा च-श्रमणादिपरिवारेणपरिवृतः समवसृतः यथा च समवसरणमुप रत्नोपपातिक ग्रन्थादवसेयं पर्षन्निर्गता मिथिलाया नगर्यास्तथोपनः समवसोपिभगवन्तमागत श्रुत्वाचियम्भित्रयादावसारस्स स्वावासयाद्विनिर्गतव स्वयं। । तन्निगमनसूत्र । तएवमहिलाएवमरीए सियाक्गेत्यादिर्वं सावपंचसिद्धापकत्वासत्तीति पर्षेतमीपपातिकगत भवगतस्य तस्याः पर्षदः पुरतो निःशेषजनभाषापरिणामिन्याऽर्द्धमागधभाषयाधर्मः कथितः सचैव अत्थिलोए अत्थिलोए अत्थिजीवा अत्थिअजीवाइत्यादि। तथाजहजीवाबुज्झंतीमुच्च तीजहयसकिलिस्सति जहदुक्खाण अंतकरिति केइ अपडिबद्धा १ अट्टदुहट्टियचित्ता जहजीवादुक्खसागरमुवेति जहवेरग्गमुवगया कम्मसमुग्गंविहा डेति २ जहरागेण कडाण कम्माणंपावगोफलविवागो जहयपरिहीणकम्मा सिद्धासिद्धालयमुवितिजहा आहरकइति। पर्षत् प्रतिगता स्वस्थानगता प्रति गमनसूत्रमपि तएणसा महइमहलिया परिसेत्यादि तामेव दिसंपडिगया इतियपर्यंत तदएवोपाङ्गादवगन्तव्यमिति। अथपर्षत्प्रतिगमनानन्तरप्रस्ताव तदाह॥ तेणंकालेणंति तस्मिन् कालेभगवतोधर्म देशनानुपरतकाले तस्मिन् समये पर्षत्प्रतिगमनावसरे, भाम्यतितपस्यति नानाविधमिति श्रमणस्तस्य भगः समग्रैश्वर्यादिलक्षणः सोऽस्यास्तीतिभगवान् तस्य शूरवीरविक्रान्तौ वीरयतिकषायान् प्रतिविक्रामतिस्मेतिवीरः महांश्चासौवीरश्च महावीरस्तस्य

परिसा णिग्गया धम्मो कहिउ परिसा पडिगया ॥ तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवउ महावीरस्स

पर्षन्निर्गता धर्मःकथितः पर्षत्प्रतिगता तस्मिन्काले तस्मिन्समये श्रमणस्यभगवतो महावीरस्य

पर्षदिति मिथिला नगरीसंबंधिनी मनुष्य भारया निकल्या परषदा भारह१२ आवमा व्यारदेवनी व्यारदेवीनी चतुविधनप॥ धम्मो कहिउ॥ भगवते धर्मोपदेशकह्यो तंजहा-अत्थिलोये अत्थिलोये अत्थिजीवा अत्थि अजीवा इत्यादि॥ परिसा पडिगया॥ पर्षदा सर्वलोक सर्वदेव देवीआपणास्थानक ने विषे गया॥ तेणका० ॥ तेकाल नेविषे ॥ तेणस० ॥ ते समयनेविषे ॥ समणस्सभगवउ महावीरस्स॥ श्रमणतपस्वी भगवंत ज्ञानवंत महिमा

यमसमाये अतिदूरे विषयं पंचासिर्फरे पञ्चवासमाच एवं वर्णनी । अयमयास्या प्रमाणतोविशिष्टको हीनसंहननोऽपि स्यादतआह । वज्जति वज्रर्षभ
नाराचसं:।तत्र नाराचमुभयतोमर्कटबन्धः ऋषभस्तदुपरिवेष्टनपट्टः कीलिका अस्थित्रयस्यापि भेदकमस्थि एवंरूपं संहननं यस्य स तथा । अयं च निम्नग
र्णोऽपि स्यादतआह कणगत्ति कनकस्य सुवर्णस्य पुलको लवस्तस्य यो निकषः कषपट्टरेखारूपः तद्वत् तथा पम्हेति अवयवे समुदायोपचारात् । पद्मग
र्भेण पद्मकेसराणामुच्यते तद्वद्गौर इति अयं च विशिष्टचरणरहितोऽपि स्यादतआह उग्गतवे उग्रं तपोऽनशनादि यस्य स तथा यदन्येन चिन्तयितुमपि न शक्य
ते तद्विधेन तपसा युक्त इत्यर्थः तथा दीप्तं जाज्वल्यमानं दहन इव कर्मवनगहनदहनसमर्थतया ज्वलितं तपो धर्मध्यानादि यस्य स तथा तथा तप्तं तपो येन स तथा एवं
हि तेन तत्तपस्तप्तं येन सर्वाण्यशुभानि कर्माणि भस्मसात् कृतानीति तथा महत् प्रशस्तमाशंसादिदोषरहितत्वात्तपो यस्य स तथा तथोदारः प्रधानः अथ
वा ओरालो भीमः उग्रादिविशेषणविशिष्टतपःकरणतः पार्श्वस्थानामल्पसत्त्वानां भयानक इत्यर्थः तथा घोरो निर्घृणः परीषहेन्द्रियादिरिपुगणविनाशमाश्रि
त्य निर्दय इत्यर्थः अन्ये तु आत्मनिरपेक्षं घोरमाहुः तथा घोरा अन्यैर्दुरनुचरा गुणा मूलगुणादयो यस्य स तथा तथा घोरैस्तपोभिस्तपस्वी तथा घोरं दारुणमल्पस
त्त्वैर्दुरनुचरत्वात् यद्ब्रह्मचर्यं तत्र वस्तुं शीलं यस्य स तथा उच्छूढमिवोज्झितं संस्कारपरित्यागात् शरीरं येन स तथा तथा संक्षिप्ता शरीरान्तर्गतत्वेन ह्रस्वतां गता वि
पुला विस्तीर्णा अनेकयोजनप्रमाणक्षेत्राश्रितवस्तुदहनसमर्था तेजोलेश्या विशिष्टतपोजन्यलब्धिविशेषप्रभवा तेजोज्वाला यस्य स तथा चतुर्दश पूर्वाणि
विद्यन्ते यस्य स तथा तेन तेषां रचितत्वात् अनेनास्य श्रुतकेवलितामाह स चावधिज्ञानादिविकलोऽपि स्यादत आह चतुर्ज्ञानोपगतः मतिश्रुतावधिमन
पर्यायरूपज्ञानचतुष्कसमन्वित इत्यर्थः उक्तविशेषणद्वययुक्तोऽपि कश्चिन्न समग्रश्रुतविषयव्यापिज्ञानो भवति । चतुर्दशपूर्वविदां षट्स्थानपतितत्वेन श्र
वणात् अतआह । सर्वे ते अक्षरसन्निपाताश्च अक्षरसंयोगा ज्ञेयतया सन्ति यस्य स तथा किमुक्तं भवति या काचिज्जगति पदानुपूर्वी वाक्यानुपूर्वी वा सम्भ
वन्ति ताः सर्वा अपि जानाति । अथवा श्रव्याणि श्रुतिसुखकारीणि अक्षराणि साङ्गत्येन नितरां वदितुं शीलमस्येति स तथा एवङ्गुणविशिष्टो भगवान् विनयरा
शिरिव साक्षादिति कृत्वा शिष्याचारत्वाच्च श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अदूरसामन्ते विहरतीति योगः तत्र दूरं विप्रकृष्टं सामन्तं च सन्निकृष्टं तन्निषेधाद
दूरसामन्तं तत्र नातिदूरे नातिनिकटे इत्यर्थः । किंविधः सन् तत्र विहरतीति ऊर्ध्वं जानुनी यस्य स तथा शुद्धपृथिव्यासनवर्जनात् औपग्रहिकनिषद्याया अभावाच्च

कदाचिन्नाभोगोमीविजायते । यतश्च मतिज्ञानावरणक्षयोपशमविशेषाल्लि ज्ञानावरणीयं हि ज्ञानावरणप्रकृतिकर्म ततो ऽनाभोग
सम्भवादुपपद्यते भगवतो गौतमस्यापि संशयः नचैतद्वनार्थं यदुक्तमुपासकदशासु आनन्द श्रमणोपासकावधिनिर्णयविषये । तत्थ णं सेकि आणंदे समणो
वासए गोयमं एवं वयासी भगवं आणंदस्स समणोवासयस्स आलोएइ जाव पडिक्कमियव्वं उयाहु मए तत्थ गोयमाए समणेभगवं महावीरे गोयम एवं वयासी तुमंचेव णं एयस्स ठाणस्स
आलोएहि जाव पडिक्कमाहि आणंदं च समणोवासयं एयमट्ठं खामेहि तएणं समणे भगवं गोयमे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए एयमट्ठं विणएणं
पडिसुणेइ पडिसुणित्ता तस्स ठाणस्स आलोएइ जाव पडिक्कमइ आणंदं च समणोवासयं एयमट्ठं खामेइत्ति । अथवा भगवानपगतसंशयोपि स्वकीयबोधसंवा
दार्थं मुग्धलोकबोधनार्थं शिष्याणां वा स्ववचसि प्रत्ययोत्पादनार्थं पृच्छति । अथवा इत्थमेव सूत्ररचनाकल्प इति न कश्चिद्दोष इति ॥ कस्मिन् देशे भंते
ति गुरोरामन्त्रणं भदन्तेत्यागमभाषाप्रभवः ततश्च हे भदन्त हे सुखकल्याणस्वरूप भदुसुखकल्याणयोरिति वचनात् प्राकृतशैल्या भवस्य संसारस्य
भयस्य वा भीतेरन्तहेतुत्वात् भवान्तो भयान्तो वा तस्यामन्त्रणं हे भवान्त भयान्त वा आगवर्षि लोकमध्ये जम्बूद्वीपो नाम द्वीपो वर्तते इति शेषः । अनेन जम्बूद्वीपस्य
स्थानपृष्टं १ तथा भदन्त किंप्रमाणो महानालय आश्रयोऽवकाशरूपो यस्य स तथा कियत्प्रमाणमस्य महत्त्वमित्यर्थः एतेन प्रमाण पृष्ट २ अथ भदन्त कि
संस्थान यस्य स तथा । एतेन संस्थानपृष्टं ३ तथा भदन्त आकारभाव स्वरूपविशेषः कस्याकारभावस्य प्रत्यवतारोयस्य स किमाकारभाव प्रत्यवतारः वसु

जाव एव वयासी कहिण भंते ! जम्बूद्दीवेदीवे ? १ के महालएण
भंते ! जम्बूद्दीवे दीवे, २ किं संठिएण भंते ! जम्बूद्दीवे दीवे, ३

यावत् एवं अवादीत् क्व भदन्त जम्बूद्वीपोद्वीपः १ किंमहालयः भदन्त जम्बूद्वीपोद्वीपः, २ किंसंस्थानः भदन्त जम्बूद्वीपोद्वीपः ३

जाव एववयासी ॥ यावत् विनयेकरीने एहवुं अमपूछ ॥ कहिण भंते जम्बू० ॥ किस्याकुणस्थानने विषे हे भगवन् जम्बूद्वीपनामा द्वीपछे १ केमहालयेण भंते
जं० ॥ केतले प्रमाणे मोटो हे भगवन् जंबूद्वीपनामे द्वीप २ किंसंठिएण भंते जम्बू० ॥ स्यूं संस्थाने स्यूं आकारे संस्थितछे हे भगवन् जम्बूद्वीपनामे द्वीप ३

न्यप्य तथापि जंगामा प्रभृतयस्त्यादीन्नयोः क्रियमाणमेव उपदर्शनादागतयं सूत्रार्थे मित्यमुपन्यास । उपागमक्रियासव्यपेक्षस्यादुपागमन क्रियाया इति तथा प्राकृतशैलीवशाद्भुपन्याद्वायेनेति यस्मिन्निस्यैवेदृश्यं यस्मिन्नेव दिग्भागे समणोभगवान् महावीरोवत्तते तेणेवत्ति तस्मिन्नेव दिग्भागे उपागच्छति इहयत्तमानकालनिर्देशस्तत्कालापेक्षया उपागमनक्रियाया वर्त्तमानत्वात् परमार्थतस्तूपागतवानिति द्रष्टव्य उपागम्यच श्रमण भगवन्त महावीर कमे तापन्नविभूत्वतीनवारान् आदक्षिणप्रदक्षिणंकरेति आदक्षिणाद्दक्षिणहस्तादारभ्य प्रदक्षिणः परितोभ्राम्यतो दक्षिणएव आदक्षिण प्रदक्षिणस्तकरोति कृत्वा वन्दतेवाचाकौति नमस्यतिकायेनप्रणमति वन्दित्वानमस्यित्वाचानेमात्यासन्नो इति निकटोऽवग्रहपरिहारात् अथवा नात्यासन्नेस्थाने वर्त्तमा न इति गम्य तथानैवातिदूरोऽतिविप्रकृष्टो ऽनौचित्यपरिहारात् अथवा नातिदूरेस्थाने वर्त्ततइति गम्य शुश्रूषन् भगवद्वचनानि श्रोतुमिच्छन् अभिम गवन्त सन्मुखम्य मुखमस्येत्यभिमुखः विनयेनप्रकृष्टः प्रधानोललाटतटघटितत्वेनाञ्जलिः सम्पुटहस्तमुद्राविशेषः कृतोविहितोयेन स तथा ततस्तु प्रास्पि तायपादेराकृतिगणत्वात्कृतशब्दस्यपरनिपातः पर्युपासीनः सेवमानः अनेनविशेषणकदम्बकेन श्रवणविधिर्दर्शितः,, यदाह-निद्राविगहापरिवज्जिएहि गुत्तेहि पञ्जलिउडेहि भत्तिबहुमाणपुव्वं उवउत्तेहिसुणेयव्वं १ एवमनेनमात्र प्रकारेणावादीत् जम्बूद्वीपवक्तव्यताविषयप्रश्नमुक्तवान् जम्बूद्वीप प्रज्ञप्ति मातकारूपवतुःप्रश्नीकस्याभिसंहिता भगवत्पुरतोवाग्योगेन प्रकटीकारस्याशयः । भनुगौतमोऽपिचतुर्दश पूर्वधारीसर्वाक्षर सन्निपाती संभिन्नश्रोताः सकलप्रज्ञापनीयभाव परिज्ञानकुशलः सूत्रतश्च प्रवचनस्यप्रणेता सर्वज्ञदेशीयएव तत्कथं सन्देहएविभयमाह च अथापरोऽपृच्छकामयव अवाहसेसीवि याणई एसकुणन्नो इति कथमस्य संशयसंभवः तदभावाद्ध्यपि पृच्छतीति उच्यते यद्यपिभगवान गौतमोयथोक्त गुणविशिष्टस्तथापितस्या ऽनापि

करेइ२त्ता वदइ, णमसइ वंदित्ता णमंसित्ता

करोति २ कृत्वा,, वन्दति नमस्यति वन्दित्वा नमस्यित्वा

वली आरभि प्रदक्षिण चोफेर करें २ करीनें । वदे । स्तुतिकरे वचनें करें। नमस्करेकाया थी करी नमस्कार करें ।। वंदित्ता।। वांदिने ।। नमंसित्ता ।।

प्रमाणमवसरज्ञमयियकोक्त तत् सूत्रकारायायिपिन्ना प्रयतिरिति ॥ तथा यतः सचमुतिरयृतोपिस्यादतस्राह । तैलापूपसंस्थानसंस्थितः तैलेनपक्वोऽपूपस्तैलापूपः तैलेनहिपक्वोऽपूपः प्रायः परिपूर्ण वृत्तोभयति नघृतपक्वइति तैलविशेषण तस्यैवयत् संस्थान तेनसंस्थितः । अत्रतैलादित्वाज्ञकारस्यद्वित्व तथा यत्तो रथचक्रवालसंस्थानसंस्थितः रथस्यावयवे समुदायोपचारात् रथाङ्गस्य चक्रस्य चक्रवाल मण्डल तस्येव संस्थानेन संस्थितः । अथवा चक्रवाल म ण्डलमण्डलत्वधर्मयोगात् रथचक्रमपिरथचक्रवाल मेवज्ञायत् । एववृत्त पुष्करकर्णिका पद्मबीजकोशः ममसमध्यभाग इति यावत् वृत्त परिपूर्ण चन्द्र संस्थानसंस्थितः प्राग्वत्पदद्वयं भावनीयं । एकैवैवचरितार्थकस्येपि नानादेशजविनेयानां क्षयोपशमवैचित्र्यात् कस्यचित् किञ्चित् बोधकमित्युपमापद नानात्व । अतएव अस्युपमापदं योज्यमानत्वात् वृत्तपदस्यनपौनरुत्त्य शङ्कापि एतेन सत्यामुक्त ॥ अथसामान्यतः प्रागुक्त प्रमार्ण विशेषतोनिर्वक्तु माह । एकयोजनशतसहस्र प्रमाणागुलनिष्पन्न योजनलक्षमित्यर्थः । आयामविष्कम्भेन अत्रचसमाहारद्वन्द्व स्तेन प्ततिरेकवद्भावः आयामविष्कम्भाभ्यामित्यर्थः प्रमाणपरः जम्बूद्वीपस्ययोजनसर्व प्रमाणमुक्त तत्रपूर्वपश्चिमयोर्जगती मूलविष्कम्भसमवादयदद्वादश योजनत्वेपचतुर्विंशत्यधिकस्मवति यथाययोस्तमा

वट्टे तल्लापूयसठाणसठिए वट्टे रहचक्कवालसठाण सठिए वट्टे पुक्खरकण्णियासठाण सठिए वट्टे पडिपुण्ण चदसठाण सठिए वट्टे एग जोयणसयसहस्स आयामविक्खंभेण

यतः तैलापूपसंस्थानसंस्थितः वृत्तः पुष्करकर्णिकासंस्थानसंस्थितः वृत्तः परिपूर्ण चन्द्रसंस्थानसंस्थितः ३ एकम् योजनशतसहस्रम् आयामविष्कम्भेण

सब द्वीपसमुद्रमी अपेक्षायेसर्वथीसपुछे ॥ २ वट्टे तल्लापूयसठाणसठिए ॥ वृत्तगोलआकारेतेलनापूयानेपरे संस्थानेसंस्थितछे ॥ वट्टे रहचक्कवाल० ॥ वृत्त गो लाकार रथनापैडानाला परे (रथना पहियाने परे गोलआकारवा) ॥ वट्टे पुक्खरकण्णियासठाणसठिए ॥ वलीवृत्तछे पुष्करकर्णिकाकमलनोडोडी तेहनीपरे तेसंस्थानें ॥ वट्टे पडिपुण्णचदसठाणसठिएवृत्त परिपूर्ण पूनमनाचिन्द्र चांदनीपरे तेसंस्थानें ॥ एग जोयणसयसहस्स ॥ एक योजन सतसहस्र कहतालाख१००००० योजननोप्रमाणअगुल नो योजन लांबपणेविस्तारपणे छे इहां लगेयोजन जगतीसहीत जाणवा इम सर्वद्वीपसमुद्र आप आपना जगतीसहित जाणवा ॥

लप्रकाद्वैवधिकरयेपि समासः । महाप्राकारस्य स्वरूपं सावाम जगतीवर्पं सर्वपराग्रासद्रूसपदार्थो आकारभावाक्षेपा प्रत्यवतारोऽवतरणं आविर्भाव इति यावत् आकारभाव प्रत्यवतारः कः कीदृग् आकारभाव प्रत्यवतारोऽस्मिन् सतथा अनेनजम्बूद्वीपस्वरूप तद्गतपदार्थोव पृष्टः ४ इति प्रश्नसूतिमा प्रश्नपतुष्टयेकस्ते प्रतिवचः भगवतोस्तारसताकरवार्थे जगत् प्रसिद्धगोत्राभिधानेन तनामन्त्रणविवचनानुसर्वी भगवानाह । गौतमेत्यत्रदीर्घत्वमासवत्वा प्रभवं तेन हे गौतम अयमनयवधामः अनेनसमस्तत्र वक्ष्यमाणेनास सत्येयानां जम्बूद्वीपानामव्यवच्छेदः जम्बूद्वीपोनामद्वीपः कथंभूतस्याह सर्वद्वीपा नाधातकीखण्डादीनां सर्वसमुद्राणां लवणोदादीनां सर्वासमासामस्येना भ्यन्तरः सकलतिर्यग्लोकमध्यवर्ती सर्वाभ्यन्तर एवसर्वाभ्यन्तरकः स्वार्थेकप्रत्ययः अभ्यन्तरमार्थपातकीखण्डपि पुष्करवरद्वीपापेक्षयास्ति अतः सर्वग्रहणोपादानमिति । अनेनजम्बूद्वीपस्यावस्थानमुक्त १ तथा सर्वेभ्योपि शेषद्वीपसमुद्रेभ्यः क्षुल्लकोलघुः, तथाहि सर्वेलवणादयः समुद्राधातकीखण्डादयश्च द्वीपाजम्बूद्वीपादारभ्यद्विगुण २ विष्कम्भायामपरिधयः ततः शेष द्वीपसमुद्रापेक्षया ऽयंलघुरिति । दीर्घत्व प्राकृतत्वात् अनेनसामान्यतः प्रमाणमभिहितं विशेषतस्त्वायामादिगतप्रमाणं संप्रेवक्ष्यति १ अत्रविशेषतः

किमागारभावपडोयारेणं भंते ! जंबूद्दीवे दीवे, ४ पणत्ते ? गोयमा !
अयण्णं जंबुद्दीवे दीवे सव्वदीवसमुद्दाणं सव्वब्भंतरिए १ सव्वखुड्डाए २

किमाकारभावप्रत्यवतारः भदन्त जम्बूद्वीपोद्वीपः ४ प्रज्ञप्तः गौतम अयम्
जम्बूद्वीपोद्वीपः सर्वद्वीपसमुद्राणाम् सर्वाभ्यन्तरकः १ सर्वक्षुल्लकः २

किमाकार भावपडोयारेण भंते जंबूद्वीवेदीवे ॥ स्यूं आकारभावें स्यूं स्वरूपभस्यावतारप्रगटभाव स्यूं स्वरूप छे भगवन् जंबूद्वीपनामे द्वीपने एष्यारिप्रसपूछा भगवतनेकरी ॥४॥ गोयमा अयसं जंबू०॥ (गौतमस्वामीनेपोतेकहिवेभारप्रमोका उत्तरनगवानदेतेहें) हेगौतम ए जंबूद्वीपनामा द्वीपछे॥ सव्वदीवसमुद्दाण सव्वब्भंतरए ॥ सर्वअसंख्याता द्वीपसमुद्रमें सगलाथको अभ्यन्तरवें सगलातिर्यग्लोकनेमध्यवर्ति छे (इहमध्यमध्यअन्तरकावचा) ॥ १ सव्वखुड्डाए ॥

प्रमाणमवसरणप्रमपिपक्षोभ तत् सूत्रकारायायिपिमा प्रथितिरिति ॥ तथा यतः सममुतिरयृतोपिस्यादतभाह । तैलापूपसस्थानसंस्थितः तैलेनपक्कोऽपूपस्तैलापूपः तैलेनहिपक्कोऽपूपः प्रायः परिपूर्ण वृत्तोभवति नघृतपक्ववति तैलविशेषण तथैवयत् संस्थान तेनसंस्थितः । अत्रतैलादिस्याग्रपकारस्यादिस्यं तथा यसेरथचक्रवालसंस्थानसंस्थितः रथस्यावयवे समुदायोपचारात् रथाङ्गस्यचक्रस्य चक्रवाल मण्डलं तस्येव संस्थानेन संस्थितः । अथवा चक्रवाल म ण्डलमरहस्यसवपमपोमाद्य रथचक्रमपिरपचक्रवाल मेपगम्यत् । एववृत्तः पुष्करकर्णिका पद्मबीजकोशः कमलमध्यभाग इति यावत् वृत्त परिपूर्ण चन्द्र संस्थानसंस्थितः प्राग्वत्पदद्वय भावनीय । एकेनैववरितार्थकस्येपि नानादेशजविनेयाना क्षयोपशमवैचित्र्या त्कस्यचित् किञ्चित् बोधकमित्युपमापद मानात्व । अतएव प्रत्युपमापद योज्यमानत्वात् वृत्तपदस्यमपौनरुक्त्य शङ्कापि एतेन संस्थानमुक्त ॥ अथसामान्यतः प्रागुक्त प्रमाणं विशेषतोनिर्देशु माह । एकंयोजनशतसहस्र प्रमाणांगुलनिष्पन्न योजनलक्षमित्यर्थः । आयामविष्कंभेन अत्रयसमाहारद्वन्द्व स्तेन क्रोमेऽएकवद्भावः आयामविष्कम्भाभ्यामित्यर्थः प्रमाणपरः जम्बूद्वीपस्ययोजनस्य प्रमाणमुक्त तत्पूर्वपश्चिमयोर्जगती मूलविष्कम्भसमकद्वादशद्वादश योजनपेपेचतुर्विंशत्यधिकम्भवति यथायथोक्तमा

वट्टे तल्लापूयसंठाणसंठिए वट्टे रहचक्कवालसंठाण संठिए वट्टे पुक्खरकण्णियासंठाण संठिए वट्टे पडिपुण्ण चंदसंठाण संठिए वट्टे एगं जोयणसयसहस्सं आयामविक्खंभेणं

यतः तैलापूपसंस्थानसंस्थितः वृत्तः पुष्करकर्णिकासंस्थानसंस्थितः वृत्तः परिपूर्ण चन्द्रसंस्थानसंस्थितः ३ एकम् योजनशतसहस्रम् आयामविष्कम्भेन

सर्वद्वीपसमुद्रमी अपेक्षायेसर्वमेसघुछे ॥ १ वट्टे तल्लापूअसंठाणसंठिए ॥ वृत्तगोलआकारेतेलमापूयानेपरे संस्थानेसंस्थितछे ॥ वट्टे रहचक्कवाल० ॥ वृत्त गो समाकार रथनाचक्रवालना परे (रथना पयिडाने परे गोलआकारा) ॥ वट्टे पुक्खरकण्णियासंठाणसंठिए ॥ वलीवृत्तछे पुष्करकर्णिकाकमलनोडोडो तेहनीपरे तेसंस्थाने ॥ वट्टे पडिपुण्णचंदसंठाणसंठिए वृत्त परिपूर्ण पूनमासिमा चांदनीपरे तेसंस्थाने ॥ एगं जोयणसयसहस्सं ॥ एक योजन सतसहस्र कहतालाख१००००० योजननोप्रमाणप्रगुल ना योजन लांबपणेपिहुलपणे छे एहवा लक्षयोजन जगतीसहीत जाणवा इम सर्वद्वीपसमुद्र आप आपना जगतीसहित जाणवा ॥

सगुणवाद्वैमविकरत्वेवि समासः । महदाकारस्य स्वरूप भावाय जगतीवर्वे मर्यपराथासद्भूतपदार्थो आकारभावाक्षेपो प्रत्यवतारोऽमतरप आयिमोप इति यावत् आकारभाव प्रत्यवतारः क कीदृष् आकारभाव प्रत्यवतारोऽस्मिन् एतथा अनेनजम्बूद्वीपस्वरूप तद्गतपदार्थोय पष्टः ४ इति पञ्चभू तिमा प्रश्नचतुष्टये कृते प्रतिवचः प्रथमप्रोत्कारश्ताकारवाचे जगत् प्रसिद्धगोत्राभिधानेन तमामन्त्र्य निर्वचनमनुद्वयी भगवानाह । गौतमेत्यत्र दीर्घत्वमामन्त्रणा प्रथम तेन हे गौतम अयमत्रावयवसाम्यः अनेनतनपदेन बहिर्यर्तितैनाम सर्वेषामपि जम्बूद्वीपामोध्यमध्येन जम्बूद्वीपोनामद्वीपः कथमूतइत्याह सर्वे द्वीपा धातकीखण्डादीनां सर्वसमुद्रावा लवणोदादीना सर्वात्मनासामस्त्येना भ्यन्तरः सकलतिर्यग्लोकमध्यवर्ती सर्वाभ्यंतर एवसर्वाभ्यन्तरकः स्वा र्थेकप्रत्ययः अभ्यन्तरमार्गधातकीखण्डोपि पुष्करवरद्वीपापेक्षयाऽस्ति अतः सर्वशब्दोपादानमिति । अनेनजम्बूद्वीपस्यावस्थानमुक्तं १ तथा सर्वेभ्यो पि शेषद्वीपसमुद्रेभ्यः क्षुल्लकोलघुः तथाहि सर्वेलवणादयः समुद्राधातकीषण्डादयश्च द्वीपाजम्बूद्वीपादारभ्य द्विगुण २ विष्कम्भायामपरिधयः ततः शेष द्वीपसमुद्रापेक्षया ऽल्पलघुरिति । दीर्घत्व प्राकृतत्वात् अनेनसामान्यतः प्रमाणमभिहित विशेषतस्त्वायामादिगतप्रमाण मंग्रेवक्ष्यति १ अत्रविशेषतः

किमागारभावपडोयारेण भंते ! जंबुद्दीवे दीवे, ४ पण्णत्ते ? गोयमा !

अयण्णं जंबुद्दीवे दीवे सव्वदीवसमुद्दाणं सव्वब्भंतराए सव्वखुड्डाए २

किमाकारभावप्रत्यवतारः भदन्त जम्बूद्वीपोद्वीपः ४ प्रज्ञप्त गौतम अयम्
जम्बूद्वीपोद्वीपः सर्वद्वीपसमुद्राणाम् सर्वाभ्यन्तरकः १ सर्वक्षुल्लकः २

किमायार भावपडोयारेण भंते जंबुद्दीवेदीवे ॥ स्युं आकारभावे स्युं स्वरूपप्रत्यावतारभगटमाव स्युं स्वरूप है भगवन् जंबूद्वीपनामे द्वीपने एव्यारिमप्रूपा भगवतनेकहे म्हा गोयमा अयण्ण जंबू० ॥ (गौतमस्वामीनेपोलकिमेपारप्रश्नोका उत्तरभगवान्देतेहैं) हेगोतम एहवे जंबुद्वीपनामा द्वीपके ॥ सव्वदीवसमुद्दा ण सव्वब्भंतरए ॥ समस्तप्रकारयाता द्वीपसमुद्रमें समस्तपणे अभ्यंतरवें समस्ततिर्यग्लोकमेंमध्यवर्ति है (सबप्रकारमध्यवर्तिभावका) ॥ १ सव्वखुड्डाए ॥

रूपयाद्वीपस्य सीमाकारिणया महानगरप्राकारकल्पया सर्वतोदिक्षु समन्तात्दिक्षुसम्परिक्षिप्तः सम्यग्वेष्टितः प्राकृतत्वाद्दीर्घत्वं वज्रशब्दस्य ॥ साच गती अष्टयोजनान्यूर्ध्वमुच्चत्वेन वस्तुतोऽसमेव योद्धव्य अवस्थितस्यैव अपरतिर्यक्स्थितस्या ऽप्युच्चोन्नतिरूप तत्रेतरापोऽहमोऽस्थितस्यमवुच्चरव तदूर्ध्वं प्रत्यसिस्यागमेऽवजमिति अत्रानुसारः प्राकृतत्वात् मूलेद्वादशयोजनानिविष्कम्भेण मध्ये ऽष्टौ उपरिचत्वारि अतएवमूले विष्कम्भमधिकृत्य विस्तीर्णामध्ये संक्षिप्ता त्रिभागोनत्वात् उपरितनुका मूलापेक्षयात्रिभागमात्र विस्तारभावात् एतदेवोपमया प्रकटयति गोपुच्छस्येव सस्थानतेन सस्थिता ऊर्ध्वकृतगो

तिन्नि जोयणसयसहस्साइ सोलससहस्साइ दोन्निय सत्तावीसे जोयणसए तिन्नियकोसे अठावीस च धणुसयं तेरसय अगुलाइ अद्धगुलच किंचिविसेसाहिय परिक्खेवेण पन्नत्ते, सेण एगाए वइरामईए जगईए सव्वउ समता संपरिक्खित्ते, साण जगई अठजोयणाइ उड्ढ उच्चत्तेण, मूले बारसजोयणाइ विक्खभेण, ॥

त्रीणि योजनशतसहस्राणि षोडशसहस्राणि द्वे सप्तविंशे योजनशते त्रयः क्रोशा अष्टाविंश च धनुः शत त्रयोदशाङ्गुलानि अर्धाङ्गुलच किञ्चिद्विशेषा धिकम् परिक्षेपेण ४ प्रज्ञप्तः सःएकया वज्रमय्या जगत्या सर्वतःसमन्तात्सम्परिक्षिप्तः साजगती अष्टयोजनान्यूर्ध्वमुच्चत्वेन मूलेद्वादशयोजनानिविष्कम्भेण

तिष्णिजोयण सयसहस्साई ॥ त्रिणयोजनसयसहस्र कहता त्रिणलख ३०००००योजन ॥ सोलसयसहस्सा ॥ सोलहीसहस्र (अर्थात्सोलेहजार(१६०००) दोन्निय सत्तावीसेजो० ॥ दोयसय२००अनेर७योजन आवाथा३१६२२७योजन ॥ तिन्नियकोसे ॥ त्रिणमाठ ३ अर्थात् त्रिणकोश ॥ अट्ठावीसधणुसय ॥ अट्ठावीस धनुष २८ ते रसय अंगुलाइं ॥ तेरेअंगुल १३ अद्धगुलच किंचिविसेसाहिय ॥ अर्द्धागुल पांचजव ५ अने यूका १ एतलेंकाइविशेसाधिक ॥ परिक्खेवेण पन्नत्ते २ एत ली परिधि जंबूद्वीपपरिधिपर्ने कह्यी सेणएगाएवइरामइए॰ तेजम्बूद्वीपने एकवज्रमयजगतीमोटा गढने प्राकारें बें जगती वज्रमय॥सव्वउ समता संपरिक्खि त्ते ॥ तेणें चोफेर जम्बूद्वीपनें सर्वदिशें वीटयोछे ॥ साण जगईअठजोयणाइ ॥ तेजगती ८ योजनऊर्द्ध उचपणें छे ॥ मूलेबारसजोय० ॥ मूलतेबारह १२ योज

नं विष्कम्भ इति । न जम्बूद्वीपजगती विष्कम्भेनसहैव लवणस्य लवणसमुद्रजगतीविष्कम्भेनच लवणसमुद्रव्यासद्वय एवमग्रेऽपिद्वीपसमुद्रेषु अन्यथा समुद्रमाना जगतीनामस्य पृथग्भावे मनुष्यक्षेत्रपरिधेरतिरिक्तः स्यात् तद्विष्कम्भचत्वारि शतानि प्रमाणं तेनापेक्षयाऽभिधीयते । अयमेवाशयः श्री अभयदेवसूरिभिः चतुर्थाङ्गवृत्तौ पञ्चपञ्चाशत्तमेसमवाये प्रादुःकृतोऽस्तीति । तथाहीत्रियोजनशतसहस्राणि षोडशसहस्राणि द्वे योजन शतेसप्तविंशेसप्तविंशत्यधिकेत्रयः क्रोशा अष्टाविंशं धनुःशतं त्रयोदशाङ्गुलानि अर्द्धाङ्गुलञ्च किञ्चिद्विशेषाधिकमित्येतावान् परिक्षेपेण परिधिना प्रज्ञप्तः। प्रज्ञप्तविंशत्यधिकं मित्यादिकाः शब्दाः अधिकृतत् वचनमिति मतान्तरेणात तस्मात्पूर्वोक्तादपि इति सूत्रेषु मत्स्यपेक्षया किञ्चिदधिकमित्यर्थः । परिध्यानयनोपायस्त्वयं वृत्तिकारोक्तः विक्खम्भवग्गदहगुणकरणीवट्टस्सपरिरओहोइ विक्खम्भपायगुणिओ परिरओतस्सगणियपयं १ अत्रव्याख्या जम्बूद्वीपस्य विष्कम्भोव्यासः स चायं यथा १००००० तद्वर्गः क्रियते तद्वर्गोवर्ग इति वचनात्स्वेनैव गुण्यते जातं १०००००००००० स च दशगुणः क्रियते शून्यानि ११ तस्य करणीति वर्गमूल मानीयते तथाहि विषमात्पदतस्त्यक्त्वा वर्गं स्थानच्युतेन मूलेन । द्विगुणेनभजेच्छेषं लब्धविनिवेशयेत्पंक्तौ १ तद्वर्गंसशोध्य द्विगुणीकुर्यात्पूर्ववल्लब्धं । उत्सार्यततो विभजेच्छेषं द्विगुणी कृतंदलयेत् इत्यनेनकरणेनानीत वर्गमूलेजातोऽयंराशिः छेदराशिः ६३२४५४ अवशिष्टरूपोऽस्यौऽको न द्विगुणीकृत इति तदर्धमेवसर्वेणाप्यधिक्रियते तच्च योजनानि ३१६२२७ छेदराशिश्चसमस्तोपि द्विगुणीकृतेजातः ६३२४५४ उपरितनराशिः ४८४४७१ एतेन योजनस्थानीया इति क्रोशानयनार्थं चतुर्भिर्गुण्यते जाताः १९३७८८४ छेदराशिनाभागेलब्धाक्रोशाः ३ शेषं ४०५२२ धनुरानयनाय द्विसहस्रगुणं जातं ८१०४४००० छेदराशिनाभागेलब्धानि धनूंषि १२८ शेषं ८९८८८ षण्णवत्यङ्गुलमानत्वाद्धनुषोङ्गुला नयनार्थं षण्णवतिगुणजातं ८६२९२४८ छेदेनभागेलब्धा अङ्गुलानि १३ शेषं ४०७३४६ अत्रयद्यप्यागतोविशेष प्रतिपत्तिरितिस्यात् यथाविधिकनप्याणोयते तथाहि शेषमङ्गुलांशा अष्टभिर्यवैरङ्गुलमिति अष्टभिर्गुण्यते जाताः ३२५८७६८ छेदः तदवसाद्याः यवाः ५ ततोऽष्टगुणमेवूकादयः एवं तथापूर्वा १ एतत् सर्वमप्यङ्गुलस्य किञ्चिद्विशेषाधिकत्वकथनेन सूत्रकारेणापि सामान्यतः संगृहीतमितिबोध्यम् । गणितपदञ्चात्र जम्बूद्वीपोदाहरणमग्रे भावयिष्यते इति ॥ अथा कारमाव प्रस्तावतार विषयक प्रश्नं निर्देष्टुमाह इतिजोऽनन्तरोदितायामविष्कम्भपरिक्षेपपरिमाणो जम्बूद्वीपः कमितिपूर्ववत् एकयाएकतयया अद्वितीययाजगत्यानगराणामिवप्राकारकल्पयाजगत्या जम्बूद्वीप प्राकार

रूपयाद्वीपसमुद्र सीमाकारिणा महानगरप्राकारकल्पया सर्वतोदिक्षु समन्तात् दिक्षु सम्परिक्षिप्तः सम्यग्वेष्टितः प्राकृतत्वात् पीरंच वज्रमयस्य ॥ साज गती अष्टयोजनान्यूर्ध्वमुच्चत्वेन वस्तुतोऽनेक योजनं ऊर्ध्वस्थितस्यैव अपरतिर्यक्स्थितस्या ऽन्यथोक्तरूपं तथेतरायोर्द्वयोऽस्थितस्ययथुक्तत्व तदूर्ध्व मध्ये तस्यागमेरुवमिति प्रमाणुसारः प्राकृतत्वात् मूले द्वादशयोजनानि विष्कम्भेन मध्ये ऽष्टौ उपरिचत्वारि अतएवमूले विष्कम्भमधिकृत्य विकीर्णामध्ये सचिप्ता त्रिभागोनत्वात् उपरितनुका मूलापेक्षयात्रिभागमात्र विस्तारभावात् एतदेवोपमया प्रकटयति गोपुच्छस्येव संस्थानेन संस्थिता ऊर्ध्वकृतगो

तिण्णि जोयणसयसहस्साइं सोलससहस्साइ दोण्णियसत्तावीसे जोयणसए तिण्णियकोसे अट्ठावीस च धणुसयं तेरसय अंगुलाइं अद्धंगुलच किंचिविसेसाहिय परिक्खेवेण पण्णत्ते, सेण एगाए वइरामईए जगईए सव्वउ समंता संपरिक्खित्ते, साण जगई अट्ठजोयणाइ उड्ढं उच्चत्तेण, मूले बारसजोयणाइ विक्खंभेण, ॥

त्रीणि योजनशतसहस्राणि षोडशसहस्राणि द्वे सप्तविंशे योजनशते त्रयः क्रोशा अष्टाविंश च धनुः शतं त्रयोदशाङ्गुलानि अर्द्धाङ्गुलच किञ्चिद्विशेषा धिकम् परिक्षेपेण ४ प्रज्ञप्तः स एकया वज्रमय्या जगत्या सर्वतःसमन्तात्सम्परिक्षिप्तः साजगती अष्टयोजनान्यूर्ध्वमुच्चत्वेन मूले द्वादशयोजनानिविष्कम्भेन

तिण्णिजोयण सयसहस्साइं ॥ त्रिणयोजनसयसहस्र कहता त्रिणलाख ३००००० योजन ॥ सोलसयसहस्सा ॥ सोलहसहस्र (अर्थात् सोलेहजार ५०००) दोण्णियस त्तावीसेजो ॥ दोयसय२००अनेउयोजन आववा२१६२२७योजन ॥ तिण्णियकोसे ॥ त्रिणगाउ ३ अर्थात् त्रिणकोश ॥ अट्ठावीसधणुसय ॥ अट्ठावीस धनुष २८ ते रसय अंगुलाइ ॥ तेरेअंगुल १३ अद्धंगुलच किंचिविसेसाहियं ॥ अर्द्धांगुलं पावकव ५ अने मूका १ एतलेंकाइविशेषाधिक ॥ परिक्खेवेण पण्णत्ते २ एत ली परिधि जंबूद्वीपपरिधिपर्ने कह्यो सेणएगाएवइरामइए० ॥ तेजम्बूद्वीपनें एकवज्रमयजगतीमोटा गढने आकारें जे जगती वज्रमय ॥ सव्वउ समंता सपरिक्खि त्ते ॥ तेणें चोफेर जम्बूद्वीपनें सर्वदिसें वीटयोछे ॥ साणं जगई अट्ठजोयणाइ ॥ तेजगती ८ योजनऊर्द्ध उच्चपणेछे ॥ मूलेबारसजोय० ॥ मूलतेबारह १२ योज

पुच्छाकारेतिभावः । तथा समस्तासमस्तेन सर्वात्मना वज्रमयी वज्ररत्नात्मिका तीर्थंकरवत् प्राकृतपौरुषीप्रभव अच्छा आकाशस्फटिकवदतिस्वच्छा श्लक्ष्णा श्लक्ष्णपुद्गलस्कन्ध निष्पन्ना श्लक्ष्णदलनिष्पन्नपटवत् मसृणा मसृणा घट्टितपटवत् घृष्टा घृष्टेव घृष्टा खरशाणया पाषाणप्रतिमावत् तथा मृष्टेव मृष्टा सुकुमारशाणया पाषाण प्रतिमावत् तथा नीरजा स्वाभाविकरजोरहिता तथा निर्मला आगन्तुकमलरहिता तथा निष्पङ्का कलङ्कविकला कर्दमरहिता वा तथा निष्कङ्कटा निःकवचा निराव रणा उपघातरहितेत्यर्थः सा तथा सप्रभा स्वरूपतः प्रभावती अथवा स्वेनात्मना प्रभाति शोभते प्रकाशते वेति स्वप्रभा तथा समरीचिका सकिरणा वस्तुस्तोम प्रकाशकरीत्यर्थः तथा प्रसादाय मनःप्रसत्तये हिता तत् कारित्वात् प्रासादीया मनःप्रह्लादकारिणीतिभावः। तथा दर्शनीया दर्शनयोग्या या पश्यतश्चक्षु

मज्झे अट्ठजोयणाइं विक्खंभेणं उवरिं चत्तारि जोयणाइं विक्खंभेणं मूले वित्थिन्ना मज्झे संखित्ता उवरिं तणुया गोपुच्छसंठाणसंठिया सव्ववइरामई अच्छा सण्हा लण्हा घट्ठा मट्ठा णीरया णिम्मला णिप्पंका णिक्कंकडच्छाया सप्पभा सस्सिरीया सउज्जोया पासादीया दरिसणिज्जा

मध्येऽष्टौ योजनानि विष्कम्भेणोपरि चत्वारि योजनानि विष्कम्भेण मूले विस्तीर्णा मध्ये संक्षिप्ता उपरि तनुका गोपुच्छसंस्थानसंस्थिता सर्ववज्र मयी अच्छा श्लक्ष्णा मसृणा घृष्टा मृष्टा नीरजा निर्मला निष्पङ्का निः कङ्कटच्छाया सप्रभा सश्रीका सोद्योता प्रासादीया दर्शनीया

मविस्तारछे पिहुली मध्ये अठजोयणाछे ॥ मध्यमेविषे अर्थात् विचे आठयोजनपिहुली ॥ उपरिचत्तारि जो० ॥ उपरीच्यारिजोजनपिहुली ॥ मूलेवित्थि न्ना । मूले वीस्तीर्णे पहुलपणा माटइ ॥ मज्झेसखित्ता ॥ विचमेविषे संक्षिप्तसांकडी छे ॥ उवरितणुआ ॥ उपरिपातलीसूक्ष्मपीहीआभागमाटइ ॥ गोपुच्छसं० गोपूछनें संस्थानें संस्थित उचोपीथोमायनोपूछडो तेहआकारछे ॥ सव्ववइरामइ ॥ सर्वप्रदेशेवज्ररत्नमय सइ ॥ अच्छामयहा ॥ आकाशआकाशनीपरेंस्वच्छनीर मलछइ ॥ सण्हा ॥ चिकणीछे ॥ घट्ठा ॥ घृष्टपसोकइ ॥ मट्ठा ॥ सुकुमाली कोमलकीधी ॥ नीरया ॥ रजरहित ॥ णिम्मला ॥ मलरहीतछइ ॥ णिप्पं का ॥ पंककर्दमरहितछइ ॥ णिक्कंकडछाया ॥ निःकलंकछाया ॥ सप्पभा ॥ प्रभासहितछे ॥ सस्सिरीआ ॥ सश्रीक अत्यंतशोभावंत ॥ सउज्जोया ॥ उद्यो

प्रमनगं त्रसवृति, तथा अभिरूवा अभि सर्वेषाद्दृष्टा मनः प्रसादासुकूलतया अभिमुखरूपंयस्याःसा अत्यन्तकमनीया इति भावः । अतएव प्रतिविधि दृष्टसाधारणं रूपयस्याः सा प्रतिरूपा । अथवा प्रतिनव नवरमवमिवरूपयस्या सा तथा । अथ ऽत्रसूत्रे ऽनुक्तोपि धावयितृकामधिकाय जिज्ञापयिपया वा गत्या इदृस्थाने विस्तारानयनोपायः प्रदर्श्यते। तवमूलेन यथरिच विष्कम्भपरिमाण साक्षादेव सूत्रेणस्यते ।अथान्तरालेऽपरिष्टाद्धोगमने ऽयमुपायः जगती शिखराद्धोयावदुमोर्ध्वं तस्मिन्नेकैकमर्के धतिप अवधतनुमिष्टुतमिष्टस्थाने विस्तार लब्धावि उपरितनभागाद्योजनमेकगव्यूताधिकमधतीसं ततोऽस्यरा शेः एकेनभागे हृते लब्धमेकयोजन गव्यूताधिकं तद्वयोजनदतुर्यतक्रियते जातानिपञ्चयोजनानि गव्यूताधिकानि एतावोऽत्र प्रदेशेविष्कम्भ एवसव प्रमाव्य । सम्प्रतिमूलादूर्ध्वगमने विस्तारानयनोपायः मूलादूर्ध्वंगततस्यैकेनभागेहृते यल्लब्धतस्मिन्मूलविस्ताराच्छोधिते यच्छेपसत्प्रयोप्रमादावतिष्ठन्ते विस्तारः ।तद्यथा मूलादुत्पन्नयोजनसैव गव्यूतद्वयाधिकन्नृत ततोयोजनस्यगव्यूतद्वयाधिकस्यैकेन भागेहृतेलब्धयोजन गव्यूतद्वयाधिक एतन्मूल सम्य ग्भिनोद्वादशयोजन प्रमाण विस्तारादपनीयते स्थितानिदशयोजनानि गव्यूतद्वयाधिकानिएतावत्प्रमाणः सार्द्धयोजनातिक्रमे विस्तारः । एवसर्वत्रापिभा व्य ।एव प्रथमकूट जम्बूशाल्मलीवृक्षनगस कूटानामिष्टस्थाने विस्तारानयनार्थमिदमेव करणं भाव्य। अथास्यागवाक्ष कटकवर्णनायाह । सा ऽनन्तरो दितस्वरूपा जगती समिति प्राग्वत् जगतीएकेन महागवाक्ष कटकेन वृक्षकाणक समूहेन सवत सर्वासुदिक्षु समतात् सामस्त्येन सम्परिक्षिप्ता व्या

अभिरूवा पडिरूवा, साण जगई एगेण महतगवक्खकडएण सव्वओ समता संपरिक्खित्ता,

अभिरूपा प्रतिरूपा सा जगती एकेन महागवाक्षकटकेन सर्वतःसमन्तात्सम्परिक्षिप्ता

सवत ।। पासादीया ।। मननें प्रसादनी करण हारी ।। दरिसणिज्जा ।। आंखिने देखवा जोग्य ।। अभिरूवा ।। देखणहारनें मनोज्ञ अभिमुखरूपछे ।। पडि रूवा ।। प्रतिबिंबपर्वेजेहवीएहवीछे ।। साण जगई एगेण महतगवक्खजालकडएण ।। तेएहवी जगती एकमोटेगवाक्षकटक गोखनी मोटीजालीयें करी सव्वओ समंता संपरिक्खित्ता ।। सर्व दिसिजगतीनेंसमान वीटीरं वींटीछे ।। तेय गवक्खकडए ।। तेगवाक्ष कटक गोखा, गवाक्ष ढाया समुद्रनेंपासद आग

मेत्वम। । स गवावबटक्षः सर्वार्वरवेणाऽष्टयोजनोच्छ्रितगत्यूर्ते विष्कम्भेन पञ्चधनुः शतानि सर्वात्मना रत्नमयः । तयाममः अत्रमाकरणात्प्राप्यम् विशेष ल पर्तृ संगत्यं । एषम्भगवान्वेदिकयोर्पार्श्वे जगतीमितिमनुष्यभागमताऽवगत्यां रिरत्नवेदविद्याधर भूसमस्थान । अथ जगत्युपरिभागवर्णना याह । तस्या पद्मोत्तमकूपाया जगत्याः उपरि उपरितनेतले मध्यमध्यदेशमध्यभागः मागवमवेयसवयो पिस्यातत्रय पद्मवरवेदिकाया प्रसस्थाना ऽस्त त्यपः अत्रोरेणदवेन महान भागस्त्यपः । सचतुर्योजनात्मक जगत्युपरिसमतलसमसत्त्वे पञ्चधनुः शतास्मकवति सूत्रेएकारास्तसा मागमसापाकतया गुरोपात् तत्रपतस्मिन्मध्यदेशभागे दलिति प्राप्नत् महती एका पद्मवर वेदिका देवभोगभूमिः प्रथमा भवाग्रेवि पतीर्थकरैः । सावकृष्यार्धयोजनमार्धयोजनं पञ्चधनुः शतानिविष्कम्भेण, जगत्याः समा समाना जगतीसमाजगतीसमिका परिक्षेपेण परिरयेण सर्वः जम्बूद्वीपस्यसर्वतोवसमाकारेणव्यवस्थितः पात्रगत्या यावदुपरितन तलचतुर्योजन विस्तारात्मकं तस्मादर्धयोजनमुपेत्य अर्धक्रूपायाम् जगतीपरिरय साधानस्या प्रपोति । सर्वरत्न

सेण गयरक्कक्कए अद्धजोयण उड्ढ उच्चत्तेण पचधणुसयाइं विक्खंभेण सव्वरयणामए अच्छे जाव पडिरूवे, तीसेण जगईए उप्पि बहुमज्झदेसभाए एत्थण महएगा पउमवरवेइया पण्णत्ता, अद्धजोयण उड्ढ उच्चत्तेण पचधणुसयाइं विक्खंभेण जगईसमीया परिक्खेवेण सव्वरयणामयी

जगत्यावतटकः अर्धयोजनमूर्ध्वमुच्चत्वेन पञ्चधनुःशतानिविष्कम्भेण सर्वरत्नमयः अच्छःयावत्प्रतिरूपःतस्या जगत्या उपरि बहुमध्यदेशभा गे अत्र महत्येका पद्मवरवेदिका प्रज्ञप्ता अर्धयोजनमूर्ध्वं मुच्चत्वेन पञ्चधनुः शतानिविष्कम्भेन जगती समिका परिक्षेपेण सर्वरत्नमयी

तोर्तिमध्यभागमेवोपरे जाणयो ॥ अद्धजोयणं उड्ढ उच्चत्तेणं ॥ अर्धयोजनमूर्ध्वं गाढ ऊर्ध्वसवपरेडे ॥ पंचधणुसयाइं विक्खंभेणं ॥ पांचसौधनुषपोहुलपणे ॥ सव्व रयणामए ॥ सवरत्नमयछे ॥ अच्छेजाव० ॥ स्वच्छे निर्मल यावत् शब्दे पूर्ववोपरे जाणवु पृडीरूपछे ॥ तीसेण जगईए उप्पि ॥ तेहना तोर्मे ऊपर ॥ बहुमज्झ देसभाए ॥ बहुमध्यदेशभागेमध्यस्थानकर ॥ एत्थणं मह० पण्णत्ता ॥ इहां मोटीएक पद्मवरवेदिका देवतानेक्रीडानुस्थानकमनोहरभाकारी तीर्थंकरे

मयी सामस्थेनरवसंविसा ज्ञण्णा अच्छा इत्यादि विशयकवकद्स्यकस्पाठतो ऽर्थसयमागवत् । अथास्या प्रतिवेशगमयण्स मूगमाह । तस्याःपद्मवरवेदि काया अयमिति वस्यमाणतया प्रत्यक्षः सचोच्यमानोऽनुमाधिको विस्यादिति एतद्रूपः एतवेयरूपंस्सरूपस्य सतथा । यथावागावर्या ह्याग्रापयावस्थित स्वरूपकीर्तन तस्यावासोनिवासोऽन्यपद्रुतिरूपोवर्णकः निवेशहत्यथः अथवा वर्णावासो वर्णकग्रन्थविस्तरः प्रज्ञप्त, तद्यथेतिरूपदर्शने वइरामए त्यादि य वरासयानेवाहत्यादिक । एवमिति अनेन प्रकारेणयथा जीवाभिगमेपद्मवरवेदिका वर्णविस्तरउक्तस्तथायोच्यइतिशेषः । सवकियत्पर्यंत हत्याह । जाव ध्र दोइति यावदर्थः पद्मवरवेदिकाशब्दस्यार्थ निर्वचन ततोपि कियत्पर्यंत इत्याह । जाव धुवा नियया सासया इति पुनस्ततोपिकियत्पर्यंत इत्याह । जावणि च्चा इति सचसमयपाठोय वइरामयाणेमारिठामया पइठाणा वेरुलियामया खंभा सुवण्णमया फलगा लोहियक्खमईओ सुईओ वइरामईओ संधी णाणामणि म याकलेवरा णाणामणिमया कलेवरसंघाडा णाणामणिमयारूवा णाणामणिमया रूवसंघाडा अंकामया पक्खा पक्खबाहाओ जोई रसामयावंसा वंसकवेलु

अच्छा जाव पडिरूवे तीसेणं पउमवरवेइयाए अयमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते, तंजहा वइ रामयाणेमा एवं जहा जीवाभिगमे जाव अट्ठो जाव धुवा णीयया सासया जाव णिच्चा,

अच्छा यावत् प्रतिरूपा तस्याःपद्मवरवेदिकायाःएतद्रूपःवर्णावासःप्रज्ञप्तः तद्यथा वज्र मयानेमा एव यथा जीवाभिगमे यावत् अर्थः यावत् ध्रुवानीरन्तासाशया यावत् नीत्या

अरूपी ॥ अहुजो० ॥ तेजहयोवास उवएवह ॥ पयवन्नु० ॥ पुव्वापायर्सं पयुपयीदुस्सपवेदे ॥ जगई सगिस्सा० ॥ जगतीस प्रमाणे परिधिपर्से ॥ सद्वरयक्खा० ॥ सर्वरत्नमयी ॥ अन्नाबा० ॥ आश्रीआयन् शब्देपूर्वत् प्रसिरुपदे ॥ तीसेणं० तेपद्मवरवेदिकामयः ॥ अयमे० ॥ एतद्योरूपदे ॥ यपणा पयणा ॥ वयणमीयाए वाप्रोतीर्थंकरइ ॥ तंजाहा ॥ तेवेद्यातेकवेलव ॥ वइराम० ॥ वज्ररत्नमयनेमाभूमीभागमौकहे प्रवेशपर्दे ॥ एयजाहा० ॥ पद्मवरवेदिकाभोयपर्वेगयो वाभिगमजीवाजवयो ॥ जावअट्ठो ॥ यावत अयगावको जावधुवा ॥ थिरवह ॥ णियया ॥ नियमेवैव ॥ सा० ॥ शाश्वतीसदाप्रुव ॥ जावणिच्चा ॥ यावत्नित्यश्व

पाय रयणामई सूचिफलगाओ जायरूवमई ओहाडणी वइरामई उवरिपुञ्छणीओ सव्वसेए रयणामए च्छायणे सा णं पउमवरवेइया एगमेगेणं हेमजालेणं ए
गमेगेणं गवक्खजालेणं एगमेगेणं खिंखिणीजालेणं एगमेगेणं घंटाजालेणं एगमेगेणं मुत्ताजालेणं एगमेगेणं मणिजालेणं एगमेगेणं कणगजालेणं एगमेगेणं
रयणजालेणं एगमेगेणं पउमजालेणं सव्वरयणामएणं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ता तेणं जाला तवणिज्जलंबूसगा सुवण्णपयरगमंडिया णाणामणिरयणविविह
हार अद्धहारउवसोभियसमुदया ईसिं अण्णमण्णमसंपत्ता पुव्वावरदाहिणुत्तरागएहिं वाएहिं मंदायमंदायं एज्जमाणा एज्जमाणा पलंबमाणा पलंबमाणा पझं
झमाणा पझंझमाणा उरालेणं मणुण्णेणं मणहरेणं कण्णमणनिव्वुइकरेणं सद्देणं ते पएसे सव्वओ समंता आपूरेमाणा सिरीए अईव २ उवसोभेमाणा २ चिट्ठंति
तीसे णं पउमवरवेइयाए तत्थ तत्थ देसे तहिं तहिं बहवे हयसंघाडा गयसंघाडा नरसंघाडा किन्नरसंघाडा किंपुरिससंघाडा महोरगसंघाडा गंधव्वसंघाडा व
सहसंघाडा सव्वरयणामया जाव पडिरूवा एवं पंतीओ वीहीओ मिहुणगा ॥ तीसे णं पउमवरवेइयाए तत्थ तत्थ देसे तहिं तहिं बहुओ पउमलया
णागलयाओ असोगलयाओ चंपगलयाओ चूयलयाओ वासंतियलयाओ अइमुत्तयलयाओ कुंदलयाओ सामलयाओ णिच्चं कुसुमियाओ णिच्चं मउलियाओ णिच्चं
लवइयाओ णिच्चं थवइयाओ णिच्चं गुलइयाओ णिच्चं गोच्छियाओ णिच्चं जमलियाओ णिच्चं जुयलियाओ णिच्चं विणमियाओ णिच्चं पणमियाओ णिच्चं सुविभत्तपडि
मंजरिवडिंसगधरीओ णिच्चं कुसुमियमउलियलवइयथवइयगुलइय गोच्छिय जमलिय जुयलिय विणमिय पणमिय सुविभत्तपडिमंजरिवडिंसगधरीओ सव्वर
यणामईओ अच्छाओ जाव पडिरूवाओ तीसे णं पउमवरवेइयाए तत्थ तत्थ देसे तहिं तहिं बहवे अक्खयसोत्थिया पण्णत्ता सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा से केण
ट्ठेणं भंते एवं वुच्चइ पउमवरवेइया २ गोयमा पउमवरवेइयाए तत्थ तत्थ देसे तहिं तहिं वेइयासु वेइयाबाहासु वेइयापुडंतरेसु खंभेसु खंभबाहासु खंभ
सीसेसु खंभपुडंतरेसु सूईसु सूईमुहेसु सूईफलएसु सूईपुडंतरेसु पक्खेसु पक्खबाहासु बहुयाइं उप्पलाइं पउमाइं कुमुयाइं सुभगाइं सोगंधियाइं पोंड
रीयाइं सयवत्ताइं सहस्सवत्ताइं सव्वरयणामयाइं अच्छाइं जाव पडिरूवाइं महावासिक्कछत्तसमाणाइं पण्णत्ताइं समणाउसो से एएणट्ठेणं गोयमा एवं वुच्च
इ पउमवरवेइया २ पउमवरवेइया णं भंते किं सासया असासया गोयमा सिय सासया सि
य असासया से केणट्ठेणं भंते एवं वुच्चइ सिय सासया सिय असासया गोयमा दव्वट्ठयाए सासया वण्णपज्जवेहिं गंधपज्जवेहिं रसपज्जवेहिं फासपज्जवेहिं असासया

सेतीवट्टेच एवपुरुष सिमसासया सियमसासया पउमवरवेइयाए भन्ते कालउ केवचिर होइ गोयमा णकयाइणसी णकयाइणभवइ, णकयाइणभविस्सइ भु
विंच भवइय भविस्सइय धुवा णियया सासया अक्खया अव्वया अवट्ठिया णिच्चाइति अत्र व्याख्या जगतीस्ताया पद्मवरवेदिकाया: वज्रमया रत्नमयानेमा:
मा: नेमानामभूमिभागादूर्ध्वं निष्क्रामन्त: प्रदेशा: पञ्चशब्दस्य दीर्घत्व प्राकृतत्वात् एवमन्यत्रापि द्रष्टव्य । तथारिष्टरत्नमयानि प्रतिष्ठानानि मूलपादा: स
या वैडूर्यरत्नमया: स्तम्भा: सुवर्णरूप्यमयानि फलकानि पद्मवरवेदिकाङ्गभूतानि लोहिताक्षरत्नमय्य: सूचय: फलकद्वयसम्बन्धकारि पादुकास्थानीया:
वज्रमया: सन्धय: सन्धिमेला: फलकानां किमुक्तं भवति वज्ररत्नापूरिता: फलकानां सन्धय: नानामणिमयानि कलेवराणि मनुष्यशरीराणि तथा नानामणिम
या: कलेवरसंघाटा मनुष्यशरीरयुग्मानि संघाटशब्दो युग्मवाची यथा साधुसंघाट इति नानामणिमयानि रूपाणि हस्त्यादीनां रूपकाणि रूपसंघाटा अपि
तथैव तानि यानि चित्रार्थं कानिचिद्विनोदार्थं कानिचिन्मङ्गलोपनियातार्थं यथा राजद्वारादिषु हस्त्यादिरूपाणि अपि तानि तत्र कुड्यादिषु रूपाणि च
क्रियते तथात्र फलके सूचीमयानि तीस्वपे: अङ्कारत्नविशेषस्तन्मया: पक्षा: तदेकदेशा: पक्षबाहवोऽपि तदेकदेशभूता एवाङ्कमय्य: ज्योतीरसंनामरत्नं
तन्मया वंशा: महान्त: पृष्ठवंशा: व्यक्ता इत्यर्थ: । महतां पृष्ठवंशानामुभयतस्तिर्यक् स्थाप्यमाना वंशा: कवेल्लुकानि प्रतीतानि अत्र द्वितीयपदप्रथमवाद्विभ
क्तिलोप: प्राकृतत्वात् अन्ये समासानामपि कवेल्लुकानां पृथग्विशेषणं पदेकत्र विशेषणयोजन तत्र ज्योतीरसरत्नमयत्व हेतुरिति रजतमय्य: पट्टिका
वंशानामुपरिकम्बास्थानीया: जातरूपसुवर्णविशेष तन्मय्य: अवघाटिन्य: आच्छादनहेतु कम्बोपरिस्थाप्यमान महाप्रमाण किलिञ्चस्थानीया: वज्रम
य्योऽवघाटिनीनामुपरि पुञ्छन्यो निबिडतराच्छादनहेतुश्लक्ष्णतरतृण विशेषस्थानीया: सर्वश्वेतरजतमय पुञ्छनीनामुपरि कवेल्लुकानामध आच्छादन
सा पद्मवरवेदिका एकैकेन हेमजालेन सर्वात्मना हेममयेन दामसमूहेन तथा एकैकेन गवाक्षजालेन गवाक्षाकृतिरत्न विशेषदाम समूहेन एकैकेन किङ्किणी
जालेन किङ्किण्य: क्षुद्रघण्टिका: एकैकेन घण्टाजालेन किङ्किण्यपेक्षया किञ्चिन्महत्यो घण्टा: एकैकेनमुक्ताजालेन मुक्ताफलमयेन दामसमूहेन एकैकेनमणि
जालेन मणिमयेन दामसमूहेन एकैकेनकनकजालेन कनकम्पीतरूप सुवर्ण विशेषस्तन्मयेन दामसमूहेन एकैकेन रत्नजालेन रत्नमयदामसमूहेन अत्र रत्न
माला मणयो जल जातानि रत्नानीति रत्नमण्योर्भेद: एकैकेन सर्वरत्नमयपद्मात्मकेन दाम समूहेन सर्वत: समन्तादिति प्राग्वत् सम्परिक्षिप्ता एतानि च दाम

णाय रयणामई उवरिं पुंछणी वामयई उवरिपुंछणी सव्वसेय रययामए ण्हायणे णाय पउमवरवेइया एगमेगेणं हेमजालेणं ए
गमेगेणं गवक्खजालेणं एगमेगेणं खिंखिणीजालेणं एगमेगेणं घंटाजालेणं एगमेगेणं मुत्ताजालेणं एगमेगेणं मणिजालेणं एगमेगेणं कणगजालेणं एगमेगेणं
रयणजालेणं एगमेगेणं पउमजालेणं सव्वरयणामएणं सव्वओ समंता सम्परिक्खित्ता तेणं जाला तवणिज्जलंबूसगा सुवण्णपयरगमंडिया णाणामणिरयणहार
द्धहार उवसोभिय समुदया ईसिमण्णमण्णमसंपत्ता पुव्वावरदाहिणुत्तरागएहिं वाएहिं मंदायमंदायं एज्जमाणा एज्जमाणा पलंबमाणा पलंबमाणा पझं
झमाणा पझंझमाणा उरालेणं मणुण्णेणं मणहरेणं कण्णमणनिव्वुइकरेणं सद्देणं ते पएसे सव्वओ समंता आपूरेमाणा सिरीए अईव २ उवसोभेमाणा २ चिट्ठंति
तीसेणं पउमवरवेइयाए तत्थ तत्थ देसे तहिं तहिं बहवे हयसंघाडा गयसंघाडा नरसंघाडा किन्नरसंघाडा किंपुरिससंघाडा महोरगसंघाडा गंधव्वसंघाडा व
सहसंघाडा सव्वरयणामया जाव पडिरूवा एवं पंतीओ वीहीओ मिहुणगाइं ० तीसेणं पउमवरवेइयाए तत्थ तत्थ देसे तहिं तहिं बहुओ पउमल
याओ नागलयाओ असोगलयाओ चम्पगलयाओ वणलयाओ वासंतीलयाओ अइमुत्तयलयाओ कुंदलयाओ सामलयाओ णिच्चं कुसुमियाओ णिच्चं मउलियाओ णिच्चं
लवइयाओ णिच्चं थवइयाओ णिच्चं गुलइयाओ णिच्चं गोच्छियाओ णिच्चं जमलियाओ णिच्चं जुयलियाओ णिच्चं विणमियाओ णिच्चं पणमियाओ णिच्चं सुविभत्तपडि
मंजरिवडिंसगधरीओ णिच्चं कुसुमियमउलिय लवइयथवइयगुलइय गोच्छिय जमलिय जुयलिय विणमिय पणमिय सुविभत्तपडि मंजरिवडिंसगधरीओ सव्व
रयणामईओ अच्छा जाव पडिरूवा तीसेणं पउमवरवेइयाए तत्थ तत्थ देसे तहिं तहिं बहवे अक्खयसोत्थिया पण्णत्ता सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा से केण
ट्ठेणं भन्ते एवं वुच्चइ पउमवरवेइया २ गोयमा पउमवरवेइयाए तत्थ तत्थ देसे तहिं तहिं वेइयासु वेइयाबाहासु वेइयापुडंतरेसु खंभेसु खंभबाहासु खंभ
सीसेसु खंभपुडंतरेसु सूईसु सूईमुहेसु सूईफलएसु सूईपुडंतरेसु पक्खेसु पक्खबाहासु बहुयाइं उप्पलाइं पउमाइं कुमुयाइं सुभगाइं सोगंधियाइं पोंड
रीयाइं सयवत्ताइं सहस्सवत्ताइं सव्वरयणामयाइं अच्छाइं जाव पडिरूवाइं महयावासिक्कछत्तसमाणाइं पण्णत्ताइं समणाउसो से एएणट्ठेणं गोयमा एवं वुच्च
इ पउमवरवेइया २ पउमवरवेइया णं भन्ते किं सासया असासया गोयमा सिय सासया सिय असासया से केणट्ठेणं भन्ते एवं वुच्चइ सिय सासया सिय
असासया गोयमा दव्वट्ठयाए सासया वण्णपज्जवेहिं गंधपज्जवेहिं रसपज्जवेहिं फासपज्जवेहिं असासया

सेतेणट्ठेणं एवं वुच्चइ सियसासया सियअसासया पउमवरवेइयाणं भन्ते कालओ केवच्चिरं होइ गोयमा नकयाइ नासी नकयाइ नभवइ, नकयाइ नभविस्सइ भुविंच भवइय भविस्सइय धुवा नियया सासया अक्खया अव्वया अवट्ठिया निच्चा इति अत्र व्याख्या अनन्तरोक्तायाः पद्मवरवेदिकायाः वज्रमया रत्नमया नेमाः नेमानाम भूमिभागादूर्ध्वं निर्गताः प्रदेशाः यकारश्रुतिश्च प्राकृतत्वात् एवमन्यत्रापि द्रष्टव्य । तथा रिष्टरत्नमयानि प्रतिष्ठानानि मूलपादाः स या वैडूर्यरत्नमयाः स्तम्भाः सुवर्णरूप्यमयानि फलकानि पद्मवरवेदिकांगभूतानि लोहिताक्षरत्नमय्यः सूचयः फलकद्वयस्थिरसम्बन्धकारि पादुकास्थानीया वज्रमयाः सन्धयः सन्धिमेलाः फलकानां किमुक्तं भवति वज्ररत्नापूरिताः फलकानां सन्धयः नानामणिमयानि कलेवराणि मनुष्यशरीराणि तथा नानामणिमयाः कलेवरसंघाटाः मनुष्यशरीरयुग्मानि संघाटशब्दो युग्मवाची यथा साधुसंघाट इति नानामणिमयानि रूपाणि हस्त्यादीनां रूपकाणि रूपसंघाटा अपि तथैव तानि च कानिचिच्चित्रकर्माय कानिचिद्विशोभार्थं कानिचिद्गृहोपमियारक्षार्थं यथा राजद्वारादिषु हस्त्यादिरूपाणि कथमानसस्य पूर्वं लपशुरूपाणि च क्रियन्ते तथात्र फलके सूचीमयानि तीत्यर्थः अंकरत्नविशेषस्तन्मयाः पक्षास्तदेकदेशाः पक्षबाहवोऽपि तदेकदेशभूता एवांकमय्यः ज्योतीरसं नाम रत्नमया वंशाः महान्तः पृष्ठवंशामध्यवर्तिनः इत्यर्थः । महतां पृष्ठवंशानामुभयतस्तिर्यक् स्थाप्यमाना वंशाः कवेल्लुकानि प्रतीतानि अत्र द्वितीयवंशशब्दाद्विभक्तिलोपः प्राकृतत्वात् अत्र च महावंशानामपि कवेल्लुकानां पृष्ठवंशोपरि विन्यस्तयत्वेकत्र विशेषणयोजन तत्र ज्योतीरसरत्नमयस्य हेतुरिति रजतमय्यः पट्टिका वंशानामुपरि कंबास्थानीयाः जातरूपसुवर्णविशेष स्तन्मय्यः अवघाटिन्यः आच्छादनहेतु कंबोपरिस्थाप्यमाना महाप्रमाणा किलिञ्चस्थानीयाः वज्रमय्योऽवघाटिनीनामुपरि पुञ्छन्यो निविडतराच्छादनहेतुः श्लक्ष्णतरतृण विशेषस्थानीयाः सर्वश्वेतरजतमयं पुञ्छनीनामुपरि कवेल्लुकानामध आच्छादन सा पद्मवरवेदिका एकैकेन हेमजालेन सर्वात्मना हेममयेन दामसमूहेन तथा एकैकेन गवाक्षजालेन गवाक्षाकृतिरत्न विशेषदाम समूहेन एकैकेन किंकिणीजालेन किंकिण्यः क्षुद्रघण्टिकाः एकैकेन घण्टाजालेन किंकिण्यपेक्षया किञ्चिन्महत्यो घण्टाः एकैकेन मुक्ताजालेन मुक्ताफलमयेन दामसमूहेन एकैकेन मणिजालेन मणिमयेन दामसमूहेन एकैकेन कनकजालेन कनकं पीतरूपं सुवर्णविशेषस्तन्मयेन दामसमूहेन एकैकेन रत्नजालेन रत्नमयदामसमूहेन अत्र स्थलजाता मणयो जल जातानि रत्नानीति रत्नमण्योर्भेदः एकैकेन सर्वरत्नमयपद्मात्मकेन दाम समूहेन सर्वतः समन्तादिति प्राग्वत् सम्परिक्षिप्ता एतानि च दाम

रूपाणि हेमप्रासादीनि तासामिदानीं नामानि निर्वेदिस्यामि । तथाचाह तेषामानाहत्यपुरम्निर्देशः प्राकृतत्वात्तेन तानि नामानि सम्यगायमारण मु
वर्जितम्यपोलम्बुसगोदाम्नामयिमनामेनबहगविशेषो येषातानितथा पायसः सामसम्येन सुवर्णस्य मतारहेणपग्रणमहितानि उन्नता प्रमराणन्यमान
हेमपमकालकतानि तथा नानारूपाणामाततिनेहैमानेकप्रकाराणां मणीनां रश्मीनांचये विचित्र यम्यापाराः प्रहारदगपरिका प्रद्दारायमरिफारतेरूप
शोभितः समुदायोयेषातानि तथा हैयम्मनाक् प्रम्योन्म परस्परमसंपामानि प्रमसग्नानि पूर्वापरद्विषोत्तरागतेयासेमेवाय मन्यायमिति मान्दमदम्
न्यमानाति बम्यमानानि मृयामीस्पाविक्षेदैहि: प्रोन्नमवादेरिन्य विक्षेदेद्विधयनं यथा पयसिपयतीत्यत्र । एवमुत्तरत्रापि गुपरकपनयनादेय प्रकपत
रतस्ततोमनाक् चलनेन लम्बमानानि २ उद्दारेव स्फारेणग्रम्नेनेतियोगः । समरफारगम्भीमनः प्रतिकूलोपि भवति ततआह । मनोहमनोनुकूलेन त
मनोनुकूलत्वं तयतोपिस्पाद्तआह । मनोहरेव मनांसिमोतृणां हरति आत्मवशनयतीति मनोहरामिहारेराकृति गयल्यादेष् प्रत्ययः तेन तद्पिन
मोहरत्वमुत इत्याह । कर्णमनोनिवृत्तिकरेण निमित्त कारणहेतुपुष्पवासैा विमलोमा प्रायोदगनमिति यचनात् इतीतसौपा ततोयमर्थः प्रतियोरुकृत
मोर्भमदनिवृ तिकरः सुखोत्पादकस्ततोमनोहरस्तेनहत्वभूतेनयग्मे मताम् प्रत्यासन्नान् प्रदेशान् मयस समन्तात् व्यापूरयन्ति २ गतमत्यपातस्यथा
विरूप । अतएव भियाशोभया भतीव उपशोभमानानि २ तिष्ठति पुनरस्यायदन्ति तदुपदर्शयति । तस्याः पत्नयरवेदिकायाः तत्रतत्रदेशेसदि तद्धि
रति तस्यैवदेशस्य तत्र तत्र एकदेश एवावता विमुक्त भवति यद्देशैरेवसप्राप्ोपि विमाकपति यथोदयमवाटा अपिशाखाः । मुनेभमर्यगवा भगारप
ममाः प्रकामायत् प्रतिरूपाइत्यादि सर्वैत्रावत एतेवसर्वेपि एवमपाशातूपः मपाटाः पुष्पावकीर्णका उक्ताः । सम्प्रदयेपामेवद्वयादीनां पराचादि प्र
तिपादनार्थमाह । एवमिति यथाऽमीपाद्यादीना महानामपाटाशक्ताः सपापतयोपिवीच्योपि निपम कानिच पाण्यागि तानि नेयं तीर्णेम पङ्गनरत्नेन
पापे तत्यतत्प्रदेशेतहि २ मधुमाद इयपंतीष्ठ मयपकोश्मो इत्यादि मयरमेपस्यादिगिया ग्रेयि: मावनिरगिधीयते उभयोरविपाद्ययोरे कैकन्ते विभा
वेनपत् मे विहयसावोधी एतेवधीयोपचि तपाटा हयादीनां पुरुपाकामुक्ताः । साम्प्रतमेतेषामियहयादीनां स्त्रीपुरुषयुग्मप्रतिपादनात मिथुनानि तस्मु
न एकनेव प्रकारेणहयादीनां मिथुनानि कोपुरुष युग्मरूपाणिवाच्यानि यथा तत्यतप्रदेशेतपि तथि मधुरवयमिथुनान्त इत्यादि । सीगेलमिस्ता

दि ॥ तस्याः पद्मवरवेदिकायास्तत्र तत्र देशे तहिं तहिं इति तस्यैव देशस्य तत्र तत्र एकदेशे । अत्रापि तत्र तत्र देशे तहिं तहिं इति यदत्रापरैका लता सा भाष्या अपि यद्वा लतासन्तीति प्रतिपादितं द्रष्टव्यं । पद्मः पद्मलता। पद्मिन्यः नागलता। नागाद्रुमविशेषास्तएवलता तिर्यक्शाखाप्रसराभावात् नागलता। एवमशोकलता। चम्पकलता। चूतलता। वणास्तरुविशेषाः वासन्तिकालता। अतिमुक्तलता। कुन्दलता। श्यामलता।कथंभूतास्ता इत्याह । नित्यं कुसुमिताः कुसुमानिसञ्जातान्यास्त्विति कुसुमिताः तारकादिदर्शनादितच् प्रत्ययः । एवंनित्यं मुकुलिताः मुकुलानिनामकुड्मलानि पद्मस्यापिस्मृतुविस्पष्टं कुसुमिताः कुसुमानिसञ्जातान्यास्विति कुसुमिताः सञ्जातास्मास्विति लवकिताः सञ्जातपल्लवलता इत्यर्थः, तथानित्यं स्तबकिताः सञ्जातस्तबका इत्यर्थः तथा नित्यलवकिताः लवएवलवकः स्वार्थेकः सञ्जातास्त्वासस्विति लवकिताः सञ्जातपल्लवलता इत्यर्थः, तथानित्यं स्तबकिताः सञ्जातपुष्पस्तबकाः तथानित्यं गुल्मिताः सञ्जातगुल्मकाः गुल्मकम्दलतासमूहः तथानित्यं गुच्छिता सञ्जातगुच्छाः गुच्छपत्रसमूहः । यद्यपिचपुष्पस्तबकगुच्छयोर्नभेदोनामकोशेऽधीत तथापि पत्रपुष्पकृतो विशेषो बोध्यः। नित्ययमलिता यमलमिति समानजातीययोर्लतयोर्युग्मं तत्र जातमास्विति यमलिताः नित्ययुगलिता युगलं समानजातीयविजातीययोर्लतयोर्युग्मं तथानित्यं विनमिताः नित्यफलपुष्पादिभरेण विशेषेणनमितानीचैर्भावं प्रापिताः तथानित्यं प्रणमिता नतिं प्रणमिता अनेनैवमनमयितुमारब्धाः प्रणमस्त्यादिकर्मार्थत्वात् अन्यथा पूर्वविशेषणादभेदः स्यात् । नित्यसुविभक्तेत्यादि । सुविभक्तः सुविच्छित्तिकः प्रति विशिष्टो मञ्जरीरूपो योऽवतंसकस्तद्धरा स्तद्धारिण्यः, औपपातिकादौतु सुविभक्तपिण्डी मञ्जरीविडंसगधराञ्जइतिपाठस्तत्रसुविभक्ता अतिविविक्ताः सुनिष्पन्नतयापिण्डीरूपा मञ्जर्येवावतंसकाः । एषः सर्वोपि कुसुमितत्वादिकोधम एकैकस्याः २लतायाउक्तः । साम्प्रतमासां विच्छित्तामासकल कुसुमितत्वादिधर्मं प्रतिपादनायाह । किं कुसुमियदिति । नित्यं कुसुमित मुकुलित लवकित स्तबकित गुल्मित गुच्छित यमलित युगलित विनमित प्रणमित सुविभक्त प्रतिमञ्जर्यवतंसकधर्य इति, सर्वं तुप्राग्वत् । एतावसर्वा अपिलताः किंरूपाइत्याह । सर्वात्मनारत्नमय्यः अच्छा श्लक्ष्णा इत्यादि विशेषणानि प्राग्वत् अप्रतीसेयमित्यादि अरूपश्चोभिमापसूत्र दृश्यते, पर्यंतिवारैरनव्याख्यातमिति न व्याख्यायते । अधुनापद्मवरवेदिकाशब्दप्रवृत्तिनिमित्तं जिज्ञासुः पृच्छति । सेकेणोऽण्यत्थाम्। । अथ केनार्थेन केन कारणेन भदन्त एवमुच्यते पद्मवरवेदिका पद्मवरवेदिकेति किमुक्तं भवति पद्मवरवेदिकेत्येव रूपस्य शब्दस्य तत्रप्रवृत्तौ किंनिमित्तमिति एवमुक्ते भगवानाह-गौतम पद्मवरवेदिकाया तत्रतत्रदेशे तस्यैव देशस्य तत्र तत्र एकदेशे वेदिकासु उपवेशनयोग्यमत्तवारणरूपासु वेदिकापार्श्वे

पु वेषया पुटान्तरेषु इति द्वे वेदिके वेदिका पुटस्तेषा मन्तराणि तेषु स्तम्भेषु सामान्यतः स्तम्भयाहासु स्तम्भपार्श्वेषु स्तम्भशीर्षेषु द्वौ स्तम्भौ स्तम्भपुटस्तेषा मन्त
राणि तेषु सूचीफलकसम्बन्धविघटनाभावहेतुपादुकास्थानीयासु तासामुपरि इति तात्पर्यार्थः सूचीमुखेषु यत्र प्रदेशे सूची फलकमभित्वामध्ये प्रविशति
तत्पूत्कासन्नोदेशः सूचीमुखं तेषु, तथा सूचीफलकेषु सूचीभिः सम्बन्धितार्थफलकप्रदेशास्तेषूपचारात् सूचीफलकानि तेषु सूचीनामधउपरि च वर्तमा
नेषु तथा सूचीपुटान्तरेषु द्वे सूच्यौ सूचीपुटस्तेषा मन्तरेषु पक्षाः पक्षबाहा वेदिकैकदेशविशेषाः तेषु बहूनि उत्पलानि गर्दभकानि ईषन्नीलानि वा पद्मा
नि सूर्यविकासीनि इयत्वेतानिवा नलिनानि ईषद्रक्तानि कुमुदानि चन्द्रविकासीनि सुभगानि पद्मविशेषाः सौगन्धिकानि कल्हाराणि पुण्डरीकाणि श्वेत
पद्मानि तान्येव महापुण्डरीकाणि शतपत्राणि पञ्चशतकलितानि सहस्रपत्राणि सहस्रदलकलितानि एतौ च पद्मविशेषौ पत्र संख्याविशेषात् पद्मगुणात्री
सर्वरत्नमयानि स्वच्छानि श्लक्ष्णादिविशेषणानि प्राग्वत् महान्ति महाप्रमाणानि वार्षिकाणि वर्षाकाले पानीयरक्षार्थं पानिकृतानिवार्षिकाणितानि
छत्राणीव छत्राणि तत्समानानि प्रज्ञप्तानि हे श्रमण तपःप्रधान हे आयुष्मन्-प्रशस्तजीवित स एतदर्थमित्यादि तदेतेनार्थेनान्वर्थेन गौतम-एव मुच्य
ते पद्मवरवेदिका पद्मवरवेदिकेति ऊपुतेषु यथोक्तरूपेषु यथोक्तरूपाणि पद्मानि पद्मवरवेदिकाशब्दस्य प्रवृत्तिनिमित्तमिति भावः । व्युत्पत्तिरेवं पद्म
प्रधाना वेदिका पद्मवरवेदिकेति । अथापरमप्रवृत्तिनिमित्त कि मस्तीत्याह । पद्मवरवेदिकायाः शाश्वतनामधेयं प्रज्ञप्तमिति अयमभिप्रायः प्रस्तुतपद्म
समन्वयविशेषे पद्मवरवेदिकेति शब्दस्य नियतनिरपेक्षाऽनादिकालीनारूढिः प्रवृत्तिनिमित्तमिति । पद्मवरवेद्यास्वभन्तेति पद्मवरवेदिकाशाश्वती उ
ताऽशाश्वती प्रत्यवेदीर्णा इत्यनेन प्राकृतसूत्रेण दीर्घत्वस्य वैकल्पिकत्वेन प्रायततया सूत्रे निर्देशः किमित्याशंकाऽनित्येति भावः । भगवानाह गौतम
स्यात्शाश्वती स्यादशाश्वती कथंचिच्छाश्वती कथंचिदनित्येत्यर्थः । स्याच्छब्दो निपातः कथंचिदित्येतदर्थवाची एतदेव सविशेषं जिज्ञासुः पृच्छति । से केणट्ठेण
मित्यादि, स शब्दोऽथशब्दार्थः तत्र प्रश्नकेनार्थेन कारणेन भदन्त एवमुच्यते यथा स्याच्छाश्वती स्यादशाश्वतीति। भगवानाह गौतम द्रव्यार्थतयाशाश्व
ती तत्र द्रव्य तदन्यविशामान्य मुच्यते द्रवतिगच्छतिताम् तान् पर्यायान् विशेषानितिवा द्रव्यमितिव्युत्पत्तेः द्रव्यमेवार्थस्तास्तिकः पदार्थप्रतिपाद्यो
यस्य नयपर्यायाः सद्द्रव्यार्थः द्रव्यमात्रास्तित्व प्रतिपादको नयविशेषसद्भावो द्रव्यार्थता तया द्रव्यमात्रास्तित्व प्रतिपादकनयाभिप्रायेणेति यावत् शाश्व

ती द्रव्यार्थिकनयमतपर्यालोचनाया मुख्यरूपस्य पद्मवरवेदिकाया आकारस्य सदाभावात् तथायवर्णपर्यायैः कृष्णादिभिः गन्धपर्यायैः सुरभ्यादिभिः रस पर्यायैः तिक्तादिभिः स्पर्शपर्यायैः कठिनत्वादिभिः अशाश्वती अनित्या तेषां वर्णादीनां प्रतिक्षणं कियत् कालान्तरेण वाऽन्यथा ऽन्यथाभवनात् अशा दवस्थस्यचानित्यत्वात् ननैवमपि भिन्नाधिकरणे नित्यत्वाऽनित्यत्वे द्रव्यपर्याययो र्भेदाभेदो यतस्तत् अन्यथो भयोरप्यसत्त्वापत्तेः तथाहि द्रव्यार्थं न तु परपरिकल्पित द्रव्यमसत् पर्यायव्यतिरिक्तत्वात् बालत्वादिपर्यायशून्यवन्ध्यासुतवत् तथा परपरिकल्पिताः पर्याया असन्तो द्रव्यव्यतिरिक्तत्वात् व न्ध्यासुतगतबालत्वादिपर्यायवत् । उक्तञ्च द्रव्यपर्यायवियुतं पर्याया द्रव्यवर्जिताः । क्वकदा केन किंरूपा दृष्टा मानेन केनवा १ इति कृत प्रसङ्गेन सेयमेवं चे त्यादिनिगमनवाक्यमुपसंहारवाक्यमनुपम । इह द्रव्यास्तिकनयवादी स्वमतप्रतिष्ठापनार्थमेवाह । नास्यतासतउत्पादो नापिसतो विद्यते विनाशोवा ।नासतोविद्यते भावोनाभावो विद्यते सत इति वचनात् यौतुदृश्येते प्रतिवस्तु उत्पादविनाशौतदाविर्भावतिरोभावमात्र यथासर्पस्योत्फणत्व विफणत्वे,तस्मात् सर्वं वस्तु नित्यमिति । एवञ्चतन्मतपर्यालोचनया विपटादिवत् द्रव्यार्थतयाशाश्वती उत सकलकालमेवं रूपेति ततः संशयापनोदार्थं भगवन्तं भूयः पृच्छति । पउमवरवेइयाणमित्यादि पद्मवरवेदिका णमिति पूर्ववत् । भदन्त-परमकल्याणयोगिन् कियच्चिर कियन्तकालयावद्भवतिएवंरूपाक्षिप्तकाल मवतिष्ठते इति भगवानाह गौतम कदाचिन्नासीत् सर्वदैवासीदिमावा । अनादित्वात् तथानकदाचिन्नभवति सर्वदैव वर्त्तमानकालचिन्तायां भवतीतिभावः।सर्व देवभावात्,तथान कदाचिन्न भविष्यति किंतु भविष्यच्चिन्तायां सर्वदैव भविष्यतीति प्रतिपत्तव्य।अपर्यवसितत्वात् एवंचकालत्रय चिन्तायानास्तित्वप्रतिषेधं सम्यक्त्वस्तित्वं प्रतिपादयति । भुविचइत्यादि । अभूच्च भवतिच भविष्यतिचेति एवंत्रिकालावस्थायित्वात् ध्रुवामेर्वादिवत् ध्रुवत्वादेव सदैव स्वरूपे नियता नियतत्वादेवच शाश्वती शश्वद्भवनस्वभावा शाश्वतत्वादेवच सतत गङ्गा सिन्धु प्रवाह प्रवृत्तावपिपौण्डरीक द्रहवदनेक पुद्गलविघटनेपितावन्मात्रान्यपुद्ग लोपटनसम्भवात् अक्षया नविद्यतेक्षयो यथोक्तस्वरूपाकारपरिभ्रंशोयस्याः सा अक्षया अक्षयत्वादेवा ऽव्यया मनागपि स्वरूपचलनस्य व्यापिदव्यसम्भवात् अव्ययत्वादेव स्वप्रमाणे ऽवस्थिता मानुषोत्तरपर्वताद्बहिः समुद्रवत् एवंस्वस्वप्रमाणेसदावस्थानेन चिन्त्यमाना नित्या धर्मास्तिकायादि वत् ।अथजगत्याउपरि पद्मवरवेदिकायाः परतोयदस्तितदावेदयति । तस्याणमिति प्राग्वत् जगत्याउपरि पद्मवरवेदिकायाः बहिः परतोयः प्रदेशस्तत्र ए

पु वेदिका पुटान्तरेषु इति द्वे वेदिके वेदिका पुटं तेषामन्तराणि तेषु स्तम्भेषु सामान्यतः स्तम्भबाहासु स्तम्भपार्श्वेषु स्तम्भशीर्षेषु द्वौ स्तम्भौ स्तम्भपुटं तेषामन
राणि तेषु सूचीफलकसम्बन्धविघटनाभावहेतुपादुकास्थानीयासु तासामुपरि इति तात्पर्यार्थः। सूचीमुखेषु यत्र प्रदेशे सूची फलकं भित्त्वा मध्ये प्रविशति
तत्प्रत्यासन्नो देशः सूचीमुखं तेषु, तथा सूचीफलकेषु सूचीभिः सम्बन्धितायाः फलकप्रदेशा अप्युपचारात् सूचीफलकानि तेषु सूचीनामधउपरि च यत्समा
गेषु तथा सूचीपुटान्तरेषु द्वे सूच्यौ सूचीपुटं तेषामन्तरेषु पक्षाः पक्षबाहा वेदिकैकदेशविशेषाः तेषु बहूनि उत्पलानि गर्दभकानि ईषत्कोशानिवा पद्मा
नि सूर्यविकासीनि ईषत्श्वेतानिवा नलिनानि ईषद्रक्तानि कुमुदानि चन्द्रविकासीनि सुभगानि पद्मविशेषाः सौगन्धिकानि कह्लाराणि पुण्डरीकाणि श्वेत
पद्मानि तान्येव महापुण्डरीकाणि शतपत्राणि दलशतकलितानि सहस्रपत्राणि सहस्रदलकलितानि एतेऽपि पद्मविशेषाः पत्र सङ्ख्याविशेषात् पृथगुपात्ता
सर्वरत्नमयानि श्वेतानि अच्छे त्यादिविशेषणानि प्राग्वत्, महान्ति महाप्रमाणानि वार्षिकाणि वर्षाकाले पानीयरक्षार्थं यानिकृतानिवार्षिकाणितानि
वर्षासत्कानि छत्राणि तत्समानानि प्रज्ञप्तानि हे श्रमण-तप श्रमण हे आयुष्मन्-प्रशस्तजीवित से एएणठेणमित्यादि तदेतेनार्थेनान्वयेन गौतम-एवमुच्य
ते पद्मवरवेदिका पद्मवरवेदिकेति केषुतेषु यथोक्तरूपेषु यथोक्तरूपाणि पद्मानि पद्मवरवेदिकाशब्दस्य प्रवृत्तिनिमित्तमिति भावः । व्युत्पत्तिरेव पद्म
प्रधाना वेदिका पद्मवरवेदिकेति । अथापरमप्रवृत्तिनिमित्तं किं तदित्याह । पद्मवरवेदिकायाः शाश्वतनामधेयं प्रज्ञप्तमिति अयमभिप्रायः प्रस्तुतपुद्
समयपविशेषे पद्मवरवेदिकेति शब्दस्य नित्यनिरपेक्षाऽनादिकालीनारूढिः प्रवृत्तिनिमित्तमिति । पद्मवरवेद्याश्चमस्त्वेति पद्मवरवेदिकाशाश्वती उ
ताऽशाश्वती प्रत्ययेहीनेवा इत्यनेन प्राक्तनं ग्रेव द्रौप्रत्ययस्यैकरूपत्वेन आपेततया सूत्रेनिर्देशः किमित्याशंकाऽनिश्चयेतिभावः । भगवानाह गौतम
स्याच्छाश्वती स्यादशाश्वती कथञ्चिन्नित्या कथञ्चिदनित्येत्यर्थः । स्याच्छब्दोनिपातः कथञ्चिदित्येतदर्थवाची एतदेवसविशेषं जिज्ञासुः पृच्छति । से केणठेण
मित्यादि, सेशब्दोऽथशब्दार्थः अथ केनार्थेन कारणेन भदन्त एवमुच्यते यथा स्याच्छाश्वतीस्यादशाश्वतीति। भगवानाह गौतम द्रव्यार्थतयाशाश्व
ती तद्द्रव्य तदेवान्वयिसामान्य मुच्यते द्रवति गच्छति तान् पर्यायान् विशेषानितिवा द्रव्यमितिव्युत्पत्तेः द्रव्यमेवार्थोऽस्तिकः यदार्थमस्तिकायो
यस्य नतुपर्याया। तद्द्रव्यार्थः द्रव्यमात्रास्तित्व प्रतिपादको नयविशेषस्तद्भावो द्रव्यार्थता तया द्रव्यमात्रास्तित्वस्य प्रतिपादकनयाभिप्रायेणेति यावत् शाश्व

ती द्रव्यार्थिकनयगतपर्यालोचनया मुक्तरूपस्य पद्मवरवेदिकाया आकारस्य सदाभावात् तथावर्णपर्यायैः कृष्णादिभिः गन्धपर्यायैः सुरभ्यादिभिः रस पर्यायैः तिक्तादिभिः स्पर्शपर्यायैः कठिनत्वादिभिः अशाश्वती अनित्या तेषां वर्णादीनां प्रतिक्षणं कियत् कालान्तरेण वा ऽन्यथा ऽन्यथाभवनात् अता दृशस्यास्यानित्यत्वात् नचैवमपिभिन्नाधिकरणे नित्यत्वाऽनित्यत्वे द्रव्यपर्याययो र्भेदाभेदोपगमात् अन्यथो भयोरप्यसत्त्वापत्तेः, तथाहि शक्यते य त् परपरिकल्पितं द्रव्यमसत् पर्यायव्यतिरिक्तत्वात् यासत्वादिपर्यायशून्यवन्ध्यासुतवत् तथा परपरिकल्पिताः पर्याया असन्तो द्रव्यव्यतिरिक्तत्वात् वं न्ध्यासुतगतबालत्वादिपर्यायवत् । उक्तं च द्रव्यपर्यायवियुत पर्यायाद्रव्यवर्जिताः । क्व कदा केन किंरूपा दृष्टामानेन केनवा १ इति कृतं प्रसङ्गेन सेष्वेवं नित्याद्युपसंहारवाक्यसुगमं । अत्र द्रव्यास्तिकनयवादी स्वमतप्रतिष्ठापनाय नैयायिक । नासतो विद्यते भावो नाभावो विद्यते सत इति वचनात् यौ तु दृश्येते प्रतिपत्तु उत्पादविनाशौ सदाविर्भावतिरोभावमात्र यथासर्पस्योत्फणत्व विफणत्वे,तस्मात् सर्व वस्तु नित्यमिति । एवंचतन्मतचिन्तापातभयः किंघटादिवत् द्रव्यार्थतयाशाश्वती वत सकलकालमेव रूपेति, ततः सशयापनोदार्थ भगवन्तं भूयः पृच्छति । पउमवरवेइयाणमित्यादि पद्मवरवेदिका वनिति पूर्ववत् । भदन्त–परममस्यानयोगिन् कियच्चिर कियत्कालयावद्यथसिएवरूपाकियत्काल सर्वसिद्धते इति,भगवानाह गौतम कदाचिन्नासीत् सर्वदैवासीदिभावः । अनादित्वात् तथानकदाचिन्नभवति सर्वदैव वर्तमानकालचिन्तायां भवतीतिभावः।सर्व दैवभावात् तथान कदाचि न भविष्यति किंतु भविष्यच्चिन्तायां सर्वदैव भविष्यतीति प्रतिपत्तव्य।अपर्यवसितत्वात् सदैवकालत्रय चिंतायामास्तित्वप्रतिषेधं सम्प्रत्यस्तित्व प्रतिपादयति । भुविचइत्यादि । अभूच्च भवतिच भविष्यतिचेति एवं त्रिकालावस्थायित्वात् ध्रुवामेरुवत् ध्रुवत्वादेव सदैव स्वरूपे नियता नियतत्वादेव शाश्वती शश्वद्भवनस्वभावा शाश्वतत्वादेव सतत गंगा सिन्धु प्रवाह प्रवृत्तावपि पौण्डरीक प्रदृश्यानेक पुद्गलविघटनेपितावन्मात्रान्य पुद्ग लोघटनसंभवात् अक्षया नविद्यतेक्षयो यथोक्तस्वरूपाकारपरिभ्र ंशोयस्याः सा अक्षया अक्षयत्वादेवा ऽव्यया, अव्ययशब्दवाच्या मनागपि स्वरूपचलनस्य जातुचिदप्यसंभवात् अव्ययत्वादेव स्वप्रमाणे ऽवस्थिता मानुषोत्तरपर्वताद्बहिः समुद्रवत् एवंस्वस्वप्रमाणेसदावस्थानेन चिन्त्यमाना नित्या धर्मास्तिकायादि वत् ।अथजगत्याउपरि पद्मवरवेदिकायाः परतोयदस्तितदावेदयति । तस्याणमिति प्राग्वत् जगत्याउपरि पद्मवरवेदिकायाः बहिः परतोयः प्रदेशस्तत्र ए

तस्मिन् वनमिति पूर्ववत् महानेकोवनखंडःप्रज्ञप्तः अनेकजातीयानां मुख्यानां महीरुहाणां समूहोवनखंडः॥ पडुम एगआमएहि करवेहि वयं अखेगम हएहिं उवमेहि करवेहि मय संवेहति । तत्र वनपडो देशोने किंचिदूने द्वेयोजने विष्कम्भतो विस्तारतः वेगवात्र सादृषमु यतद्रूपस्वरूपो ऽवगतव्यः । तथाहि चतुर्योजनविस्तृतशिरस्कायां जगत्या बहुमध्यभागे पंचधनुःशतव्यासा पद्मवरवेदिका तस्याश्च बहिर्भागे एकोयनपडो ऽपरभागेतर्भागे अतोन्तग तोसमचक्रत्रिकारी वेदिकाविस्तारधनुःशतपंचकोनो ऽर्द्धक्रियते ततो यथोक्तं मानं सम्पद्यत इति । तथा जगती समएव जगतीसमको जगती तुल्यः परिक्षेपेण परिक्षेप वनखंडस्येवः सर्वोप्यत्र प्रथमोपांगगतोनेतव्यः रम्मसिंपय प्रापवीयः । सवायकिण्हे किण्होभासे नीले नीलोभासे हरिए हरिओभासे सीए सीओभासे णिद्धे णिद्धोभासे तिव्वे तिव्वोभासे किण्हे किण्हच्छाए नीले नीलच्छाए हरिए हरियच्छाए सीए सीयच्छाए णिद्धे णिद्धच्छाए तिव्वे तिव्वच्छाए घणकडियकडच्छाए रम्मे महामेहणिकुरंबभूए तेणं पायवा मूलमंतो कंदमंतो खंधमंतो तयामंतो सालमंतो पवालमंतो पत्तमंतो पुप्फमंतो फलमंतो बीय मंतो अणुपुव्विसुजायरुइलवट्टभावपरिणया एगखंधी अणेगसाहप्पसाहविडिमा अणेगनरवामसुप्पसारियागेज्झघण विउल वट्टखंधी अच्छिद्दपत्ता अ विरलपत्ता अवाईणपत्ता अणीईयपत्ता निद्धूयजरढपंडुरपत्ता णवहरिय भिसंतपत्तभारंधयारगंभीरदरिसणिज्जा उवणिग्गयणवतरुणपत्तपल्लवकोमल उज्जल चलंत किसलय सुकुमालपवालसोभियवरं कुरग्गसिहरा णिच्चं कुसुमिया णिच्चं मउलिया णिच्चं लवइया णिच्चं थवइया णिच्चं गुलइया णिच्च

तीसेण जगईए उप्पि बाहिं पउमवरवेइयाए एत्थ ण महएगे वणसंडे पण्णत्ते ? देसू णाइं दोजोयणाइं विक्खंभेण जगईसमए परिक्खेवेण, वणसंडवण्णओ णेयव्वो ॥

तस्या जगत्या उपरि बहिःपद्मवरवेदिका अत्र महानेकोवनखण्डःप्रज्ञप्तः देशोने द्वे योजने विष्कम्भेन जगतीसमः परिक्षेपेण वनखण्डवर्णको नेतव्यः

तीसेण० तेजगतीनें उपर,उपरलेभागें ॥ बाहिरपासे पद्मवरवेदिकाने बहिर्लेपासे (वेदिकानें वेपासें)॥ एत्थजगइहा एकमोटो वनखंड वृक्षसमूह कह्यो तीर्थंकरें ॥ देसूणा० देसउ कांई उणाबिहोयोजन विष्कम्भपर्णे ॥ जगइ०जगतीने समानपरधिपर्णेहे वणसंड० वनखंडवर्णन उवाइसूत्रथी विशेषजाणवो

गुत्थिया विव णमिया विणंकुमसिया विवं विणमिया विव पणमिया विव कुसुमिअ मउलिअ लवइअ थवइअ गुलइअ गोच्छिअ जमलिअ जुअलिअ विणमिअपणमिअ सुविभत्तपडिमंजरिवडिंसयधरासु सुयबरहिणमयण सलागकोइलकोरगभिंगारग कोंडलक जीवंजीवगय दीमुह कविल पिंगल रक्खग का रंडवक्काय कलहंस सारस अणेगसउणगणविरइअस दुदुभइअ महुर सरणाय आसुरमाससिरिंग अद्दरिमसरमसु मरिपहकरपरिलिंतमत्त छप्पय कुसुमा सवलोलमहुरगुमगुमेंतगुंजंतदेसभागा अभिंतर पुप्फफला बाहिरपत्तच्छण्णा पुप्फेहि फलेहि यसउपच्छण्णपलिच्छण्णाणीरो अपा अकटया साउफलापाणाविद गगुरफणसंइवमसोहिया विचित्तसुहकेउभूयावाविपुक्खरिणी दोहीयासुणि वसियरम्मजालघरया पिंडिमणेहारिमसुगंधिसुहसुरभिमणहरंच महयागंध धणिसुअन्ता सुंहासउकेउबहुला अणेगरहजाणजुग्गसिबि अमन्दमाणिआ पवित्या अच्छापासादीया जाव पडिरूवा इति। अत्रव्याख्या इह प्रायोमध्यमे वयसि वर्त्तमानानि पत्राणि कृष्णानि भवन्ति ततस्तद्योगाद्वनषण्डोपि कृष्णः। नचोपचारमात्रतः कृष्णइति व्यपदिश्यते किंतु तथा प्रतिभासनात् तथाचाह कृष्णावभासः यावतिभागे कृष्णानिपत्राणिसन्ति तावति भागे सवनषण्डो कृष्णोऽवभासते प्रतिभाति द्रष्टृनयनलोचन पथश्चेति, कृष्णोऽवभासोयस्यस कृष्णा वभासः। तथा प्रदेशान्तरेनीलपत्रयोगाद्वनषण्डोपिनीलः श्यमनीलावभासः तथा प्रदेशान्तरे हरितो हरितावभासश्च, सत्रनीलोमयूर कण्ठवत् हरितस्तशु कपिच्छवत् हरितालाभइतिवृद्धाः तथा प्रायोदिमकर कराणा मप्रवेशाद्बाणां पत्राणि शीतानि भवन्ति तद्योगात् वनषण्डोपिशीतः। नचायमुपचारमा त्रइत्यतआह। शीतावभासइति अधो वर्त्तिव्यंतरदेवदेवीनातद्योगशीतवातस्पर्शतः शीतोवनषण्डो ऽवभासते तथाएते कृष्णनीलहरितवर्णा यथास्व स्वस्मिन् २स्वरूपे अत्यर्थे मुत्कटाः स्निग्धाः भण्यते तीव्राश्च ततस्तद्योगाद्वनषण्डोपि स्निग्धस्तीव्रश्चोक्तः। नचैसदुपचारमात्र किंतु प्रतिभासोपि तत्रउक्त स्निग्धावभासस्तीव्रावभास इति। इहचावभासोऽभ्रांतोपिस्याद्यथा मरुमरीचिकासु जलावभास स्ततोनावभासमात्रो पदर्शने यथावस्थितं वस्तुस्वरूपमुप वर्णितं भवति। किंतु तथा स्वरूपप्रतिपादनेभवतः कृष्णत्वादीनां तथा स्वरूप प्रतिपादनाय मनुवाद पुरस्सर विशेषणान्तरमाह। किण्हेइत्यादि कृष्णो वनषण्डः कुतइत्याह। कृष्णच्छायः। निमित्तकारण हेतुषुसर्वासांविभक्तीनां प्रायोदर्शनमिति वचनात् हेतौ प्रथमा ततोयमर्थः यस्मात् कृष्णाच्छाया आका रः सर्वोविसंवादितयातस्यास्ति तस्मात् कृष्णः। एतदुक्तं भवति सर्वोविसंवादितयात्र कृष्ण आकारउपलभ्यते तथभ्रांतावभाससंपादितइताकः स

वोविसवारोमवति ततस्तत्पृक्षा स कृष्णोऽन्नातावभासमात्रयवस्थापित इति । एवनीलोनीलच्छाय इत्याद्यपि भावनीय । नपरं शीतः शीतच्छाय इ त्यत्रकाचाप्रच्छायातपप्रतिपक्षवस्तुवाची द्रष्टव्यः । पवति । इहशरीरस्य मध्यभागेकटिस्ततोऽन्यस्यापि मध्यभागः कटिरिवकटिरित्युच्यते कटिस्तटमिव कटितटं घनाअन्योन्यशाखाम शाखानुप्रवेशतोनिबिडा कटितटे मध्यभागे छायायस्यघनकटितटच्छायः मध्यभागेनिबिडतरच्छाय इत्यर्थः । वाचनांतरेपव कडिअ कडच्छाए ति पाठेतु कटः सजातोऽस्येति कटितः कटावरेणोपघ्रांवृत इत्यर्थः कटितश्चासौकटश्च कटितकटः घना निबिडा कटितकटस्येवाधो भू मीछायायस्यसघनकटितकटच्छायः अतएवरम्योरमणीयः तथामहान् यस्समारावनस्सः प्रावृट्कालभावी यो मेघनिकुरबो मेघसमूहस्तद्भूतोगुणैः प्राप्तोम हामेघनिकुरंबभूतः । तेणंपायवत्ति । यत् तंवपीवनषंडस्तेपादपाः मूलमंत इत्यादीनि दशपदानि तत्रमूलानि प्रभूतानि दूरावगाढानि वस्येषामिति मूलवंतः मानिवत्वस्थाप्यः तानिमूलानि तेषामुपरिवर्त्तिनः कन्दाः स्कन्धः स्थूलपातामूलशाखाः प्रभवन्ति त्वक् छल्लीयस्ते शाखा प्रवालः पल्लवांकुरः प त्रपुष्पफलबीजानि प्रसिद्धानि सर्वेषाविशायमत्रे (क्वचिन्मूलिका)मतुप् प्रत्ययः । अणुपुट्विति आनुपूर्व्या मूलादिपरिपाट्या सुष्टु जाताः आनुपूर्वीसुजाताः रु चिराः स्निग्धतयादीप्यमानच्छविमन्तः तथा वृत्तभावेन परिणता वृत्तभावपरिणताः । किमुक्तं भवति एवंनामसर्वासुदिक्षु शाखादिभिः प्रसृता यथावर्तु लाकृतयोजाताइति ततः पदत्रयस्यकर्मधारयः । तथाविपाद्पाः प्रत्येकमेक स्कन्धाः प्राकृतेचास्य खंधीणमिति एकस्कंधी इति सूत्रपाठः अनेकाभिः शाखा भिःप्रशाखाभिश्च मध्यभागे विटपो विस्तारोयेषांते तथा, तथा तिर्यग्बाहू प्रसारच प्रमाणोऽयाम अनेकैर्नरव्यामैः पुरुषव्यामैः सुप्रसारितैरग्राह्योऽ नेपोमनोनिबिडो विपुलो विस्तीर्णः स्कन्धो येषांते तथा, अच्छिद्राविरलानिपत्राणियेषांते अच्छिद्रपत्राः किमुक्तं भवति नतेषांपत्रेषु वातदोषतः कालदोषतोवा गडुरिकाईतिरीतिरूपजायते येनतेषुच्छिद्रासमभविष्यन्निस्तच्छिद्रपत्राः । अथवा एवनामान्योन्यशाखाप्रशाखानुप्रवेशात् पत्राणिपत्राणां सुपरिज्ञातानि येन मनागप्यंतरालरूपं छिद्रंनोपलक्ष्यत इति अच्छिद्रपत्राः । अतइत्याह । अविरलपत्तात्ति अवडेती अथवा ततोयमर्थः यतोऽविरलपत्रा अतोऽच्छिद्रपत्राः अविरलपत्राअपि कुत इत्याह । अवाईणत्ति वाताउपहतानि वातीनानि वातेन पातितानीत्यर्थः नवातीनानि अवातीनानि अवातीनानि पत्राणियेषां तेतथा, किमुक्तंभवति नतथा प्रबलोवातः प्रचण्डोवाति येन पत्राणित्रुटित्वाभूमौपतन्ति यतोऽवातीनपत्रत्वादविरलपत्रा इति, अच्छिद्रपत्रा इत्य

प्रथमवर्णस्याप्यदेवेतुमाह । अच्छिद्दपत्ताइति नविद्यते ईतिगड्डरिकादिरूपायेषुतान्यमीतीनि अमीतिनिपत्राणियेषांते तथा अमीतिपत्रस्याप्याणिद्रुमाः तथा छिद्दाणि अपनीतानि जरठानि पुराणत्वात्पक्वानि ततएवपांडुराणि पत्राणि येषांते तथा । अयमाशयः यानिवृन्तस्थानि सतस्थरूपाणि पत्राणि तानि वातेन निर्धूय २ भूमौपात्यते ततोपिच प्रायोनिर्धू यनिर्धू यान्यपसार्यंत इति तथा, नवेनसत्वरफेन हरितेन शुकपिच्छाभेन ततएवभासमानेन स्निग्धत्वचा दीप्यमानेन पत्रभारेण हरितवर्णेन योऽन्धकारस्तेन गम्भीरा असत्यमध्यभागाः सक्षोदर्शनीयाः नवहरितभासमानपत्रभारान्धकारग म्भीरदर्शनीयाः तथा उपविनिर्गतैर्निरंतरविनिर्गतैर्नवतरुणपत्रपल्लवैः तथा कोमलैर्मनोज्ञैरुज्वलैः शुद्धैर्वलञ्चिरीपरकंपमानैः किसलयैरवस्थाविशेषोपेतैः पल्लवविशेषैः तथा सुकुमारैः प्रवालैः पल्लवांकुरैः शोभितानि वरांकुराणि वराङ्कुरोपेतानि अग्रशिखराणियेषांते तथा इहचांकुरप्रवालयोः कालकृताव स्थाविशेषाद्विशेषो भावनीयइति । विच्च कुसुमिया इत्यादिकं वर्णकपरा इत्यतं सूत्रं पूर्ववद्व्याख्येय तथाशुकबर्हिणमदनशलाकाकोकिल कोरकभृंगारक कोंडलक जीवंजीवक नंदीमुख कपिल पिंगलाक्ष कारंडव चक्रवाक कलहंस सारसादयानामनेकेषांशकुनिगणानां पक्षिकुलानां मिथुनैः स्त्रीपुंसयुग्मैर्वि रचित शब्दोन्नतिकचोन्नसभ्रमक मधुरस्वरच नादित लपितं येषुते तथा अतएव सुरम्याः प्रतिमनोज्ञाः अत्रशुकाः कीराः बर्हिणामयूराः मदनशला काः सारिकाः कोकिल चक्रवाक कलहंस सारसाः प्रतीताः शेषास्तु लोकविशेषाः लोकतोऽवसेयाः संपिण्डिता एकत्रपिण्डीभूता दृप्ता मदोन्मत्तत्वाद्ध्मा ध्माता भ्रमरमधुकराणां पहकराः संघाताः यत्र तेतथा तथा परिलीयमाना अन्यत आगत्यागत्याश्रयन्ते मत्ताः षट्पदाः कुसुमासवलोलाः किञ्जल्कपा नलंपटाः मधुरं गुमगुमायमाना गुंजतशब्दविशेष विदधाना देशभागेषुयेषांते तथा नमकत्वादेवमपिसमासः ततोभूयः पूर्वपदेन सह विशेषणसमा सः तथा अभ्यंतराणि अन्तर्वर्तीनि पुष्पफलानियेषांते तथा तथाबहिः पत्रैः छन्ना व्याप्ताः तथा पत्रैश्च पुष्पैश्च छन्ना परिच्छन्ना एकार्थिकशब्दद्वयोपा दानात अत्यन्तमाच्छादिताः । तथा नीरोगका रोगवर्जिता यद्यपिचिकित्सा शास्त्रेषु येषां प्रतिक्रिया ते रोगैः स्वतएव विरहिता इत्यर्थः । तथा ऽकट का मतेषु नष्टेमदर्पोदयः सकोतिभावः । तथास्वादुभिःफलानियेषांते स्वादुफलाः स्निग्धफला इत्यपि क्वचित् नानाविधेगुच्छैः वोलाकीमनुलिभिर्गु ल्मैर्मवल्लिकादिभिर्मण्डपकैर्द्राक्षामण्डपकै शोभिताः तत्रकृपेर्गुच्छादिभिः सञ्चिता इत्यर्थः । तथा विचित्र शुभकेतु दृष्टा इति विचित्राण् शुभान् केतून्

ध्वजात् प्रासाः विचित्रवृक्षकेतबहुला इतिपाठांतरं, तत्र विचित्राः शुभैः केतुभिः अत्र बहुला व्याप्तास्तथा वाप्यश्चतुरस्त्राकारास्तासामेव यता पु ष्करिण्यः दीर्घिका ऋजुसारिण्यः तासु सुकुलिवेशितानिरम्याणिजालगृहकाणि यत्रतैः तथा । अयमर्थः यत्रतेषुता प्रासका मूत्रवाप्यादिपुगवाक्षजालगृ हाणि व्यतरमिथुनानां चलकेलिकृते बहूनि सतीति पश्चिमनिर्हारिमा पुद्गलसमूहरूपा सुरदेशगामिनीव सुगर्धि सद्गन्धिका शुभसुरभिगन्धोगन्धान्तरेभ्यः तकाश्राम्यमनोहरायां सा तथा तांच महतामोचमप्रकारेण प्राकतत्वात्प्राप्तितीयार्थे तृतीया महती मित्यर्थः । गधप्राधि यावद्गिंधपुद्गलैर्घ्राणेंद्रियस्य तृप्तिरुपजायते तावती पुद्गलइति उपचारा प्रभाविरिपुष्पते वामिरंतरंमुचत इत्यर्थः तथा शुभाः प्रधानाः सेतवोमार्गाः आलवालपाल्योवा के तवो ध्वजबहुला अनेकरथायैवाम्ने तथा रथाः क्रीडारथादयः यानानि उच्चवस्यमावातिरिक्तानि शकटादीनि वाहनानि युग्यानि गोल्लविषयप्रसिद्धा नि द्विहस्तप्रमाणानि चतुरस्त्रवेदिकायुतानि जंपानानि शिबिकाः कूटाकारेणाच्छादिताः जंपानविशेषाः स्यंदमानिकाः पुरुषप्रमाणजंपानविशेषाः अ नेकेषांरथादीनामवमोचिकाविस्तारणविमोचन येषुते तथा पासादीया इत्यादि प्राग्वत् । अथ वनषंडस्य भूमिभागवर्णनमाह । तस्सणमिति पूर्ववत् म नमणस्येति मेध्येषु अत्यंतं रमणीयः समतलः रमणीयश्च सतया भूमिभागः प्रज्ञप्तः । कीदृश इत्याह । से इति तत् सकललोकप्रसिद्ध यथेति दृष्टां तोपदर्शने नामेति शिष्यामत्रणे शब्दति वाक्यालकारे, आलिंगपुष्कर मुरजो वाद्यविशेष तस्य पुष्करचर्मपुटकं तत्किलात्यंतसममिति तेनोपमाक्रियते इ तिइत्था सर्वेपि चौपमाभूतवस्तसमासिदोतकाः भावधाः समुत्पे यावच्छब्देन बहुसमतलघनकोलकविसरकवर्णक प्राह्य इति । सत्यार्थ सुगम

तस्सणं वणसंडस्स अंतो बहुसमरमणिज्जे भूमिभाए पण्णत्ते? सेजहाणामए आलिंगपुक्खरेइ वा जाव

तस्य वनखंडस्यान्त बहुसमरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः यथा नामकः आलिङ्गपुष्करमिव यावत्

तसंऽतेवनखंडना मध्य भाग समस्त रमणीय मनोहर भूमी भाग कह्यो तीर्थंकरे । ते दृष्टांत करी कहे के जेम कोइक आलिंग ते मादल प्रमुख वाजो तेहना चर्मपुट तेहवो समरमणीय कह्यो इतलो के । अ१पूर्वं वीपरक, (जाव शब्दथी घरेस वा मीमसके वी इत्यादि पाठ लेवो ते लीखी लेम कह)

पुष्करे इवा सरतले इवा करतले इवा चन्द्रमण्डले इवा सूरमण्डले इवा आदंस मण्डले इवा उरब्भचम्मे इवा वसहचम्मे इवा वराहचम्मे इवा सीहचम्मे इवा वग्घचम्मे इवा छगलचम्मे इवा दीविचम्मे इवा अणेगसंकुकीलगसहस्सवितते आवडपच्चावडसेढिपसेढिसोत्थिय सोवत्थिय पूसमाणवद्धमाणग मच्छंडक मगरंडक जारमार फुल्लावलिय पउमपत्त सागरतरंगवासंती पउमलयभत्तिचित्तेहिं सच्छाएहिं सप्पभेहिं समरीइएहिं सउज्जोएहिं इति । अत्र मध्यापृद्गो लोकप्रतीतो मर्दलस्तस्य पुष्करं मृदंगपुष्कर तथापरिपूर्णपानीयेन भृत तडागसरस्तस्यतलमुपरितनोभागः सरस्तलं अत्रव्याख्यानतोयविशेष प्रतिपत्तिरिति निर्वात जलपूर्णसरोग्राह्य । अन्यथा वातोद्धूयमानतयोच्चावचजलत्वेन विवक्षितः समभावोनस्यादित्यर्थः करतल प्रतीत चन्द्र मण्डल सूर्यमण्डलंच यद्यपि वस्तुगत्याउत्तानीकृतार्धकपित्थाकारपीठप्रासादापेक्षया वृत्तालेखमिति तद्वत्सोदृश्यमानो भागोऽतिसमतलस्तथापि प्रतिभासते सम तलइति तदुपादान आदर्शमण्डल सुप्रसिद्ध ॥ उरब्भचम्मेइवा इत्यादि ॥ अत्रसर्वत्रापि अणेगसंकु कीलगसहस्सवितते इतिपद योजनीयं । उरभ्रउरणः वृषभवराह सिंह व्याघ्रछगला प्रतीताः द्वीपीचित्रक एतेषां प्रत्येकचर्म अनेकैः शंकुप्रमाणैः कीलकसहस्रैर्यतो महद्भिः कीलकैस्ताडित प्रायोमध्येक्षाम भवतिमसमतल तथारूपताया सम्भवात् अतः शंकुप्रहण विततवितताकृतताडितमिति भावः । यथा ऽत्यत बहुसम भवति तथा तस्यापि वनषण्डस्या न्तर्बहुसमोभूमिभागः । पुनःकथ भूत इत्याह । णाणाविहपंचवण्णे हिं मणीहि तणेहि उवसोभिए इतियोगः नानाविधजातिभेदा नाना प्रकारायें पञ्चवर्णा स्तैश्च मणिभिस्तृणैरुपशोभितः कथभूतैस्तैरित्याह । आवर्तादीनिमणीनां लक्षणानि तत्रावर्तः प्रतीतः एकस्यावर्तस्य प्रत्यभिमुखः आवर्तः प्रत्या वर्तः श्रेणिस्तथाविधबिन्दुजातादेः पङ्क्ति तस्याः श्रेणेर्याविनिर्गता ऽन्या श्रेणिः सा प्रश्रेणिः स्वस्तिकः प्रतीतः सौवस्तिक पुष्पमाणवोच लक्षणविशे

णाणाविहपंचवण्णेहिं मणीहिं तणेहि उवसोभिए तंजहा– किण्हेहिं

नानाविधपञ्चवर्णै मणिभि स्तृणै रुपशोभितः तद्यथा कृष्णै (नीलवर्णैर्लोहितवर्णैर्हारिद्रवर्णैः शुक्लवर्णै चेति)

णाऽणामाप्रकारणाअनेकप्रकारणा पञ्चवर्ण । नऽमणीरत्नकरी।तऽतृणेकरी।उऽशोभायमानको तेकहवाह।किऽकालोवर्ण (नीलवर्णलालपचपीलावर्णस्वेतवर्ण)

पीसोकात् प्रत्येतव्यो बहुँभागर्ब शरावसपुट मसरपांडकनकरांडके वसवरविसेपांडके प्रविष्टे आरमारेति सवण विशेषी सम्यगमविसासत्ववेदितो लोका देरितव्यो पुष्पावलि पद्मपत्र सामरतरंगवार्तवीसवा पद्मलताः प्रतीताः तासामतत्पाविविच्छिरया चित्रमालेखोपेपुते तया किमुक्तभवति भावतादि तयवीपेवे स्वभावतो शोभमानाच्छाया शोभायेर्वाते तथाते सम्यभेरिं इत्यादि विशेषण दूप मागवत् एव मूतेनामायिधेः पचवार्णैमंविभिसू विशेषणो भित सवचेरणुपरयेंने कपो। कभ्मवर्णोपेतैः एवमक्षराति एवममुना प्रकारेणशोपोपिनीसादिक्षोवर्णो मवितवविशेषणतया योजनीयो यथा नीलवर्णै र्लोहितवर्णैः हारिद्रवर्णैः शुक्लवर्णैश्च तथा तेषामतितृणानां गंधः स्पर्शः शब्दश्च नेतव्यः तथा तस्यवनषंडस्य भूमिभागे पुष्करिण्यः पर्वतका गृहका नि मंडपकाः पृथिवी शिलापट्टकाश्च नेतव्या बुद्धिपथं प्रापणीयाः। भवतिहि सूत्रकाराणां गतेर्विचित्रादीवृत्तानिसापवादेकानि एव आव तदेव शब्दार व सत्र शेषअहा इत्यानेन प्रकारेण पहानिकण्यानि प्रतिदेश रूपाणि सूत्राणि यथा कत्यप्रदेसग्गहण कत्यइभक्षति निरवसेसाई उक्तनकमठाद का रकवगठगिवतार्थ १ इति प्रभृत सूत्राणिगावाभिश्चये जीवाभिगमादि ग्रंथोक्ताः किंयान् पाठोलिख्यते तत्यणमेतेकिह्वाणजीवणापर्वेसिव मयणेया रूवेवरत्यावासेपसत्तेतमहा सेजहाणामए जीमूते इवा अंजणेइवा खंजणे इवा कज्जलेइवा मासीइवा मसीगुलियाइवा गवलेइवा गवलगुलिया इवा भ मरे इवा भमरावली इवा भमरपत्तसारे इवा जंबूफलेइवा अद्दारिठेइवा परपुट्ठे इवा गएइवा गयकलभेइवा किण्हसप्पेइवा किण्हकेसरेइवा आगास थिग्गलेइवा किण्हासोए इवा किण्हकणवीरेइवा किण्हबंधुजीवे इवा भवेएयारूवे गोयमा णो इणठ्ठे समठ्ठे तेणं कण्हामणी तणाय इत्तो इठ्ठतरायाचेव कंततरायेव मणुण्णतरायेव मणामतरायेव वण्णेणं पण्णत्ता इति अत्रव्याख्या तत्यणमित्यादि तत्रतेषां पंचवर्णानांमध्ये तृणानांच मध्ये यानिति मा

एवं वण्णो गंधो फासो सद्दो ॥ पुक्खरिणीउप्पव्वयगा घरगा मंडवगा पुढविसिलावहगा य णेयव्वा,

एव वर्णो गन्धः स्पर्शः शब्दः ॥ पुष्करिण्यः पर्वतकाः गृहकाणि मंडपकाः पृथ्वीशिलापट्टकाश्च नेतव्याः

इत्यादयंपाव मवस्त्वर्गेआठ०वमस्येवनभूमिभागेपु०वावीअद्यप०पर्वतप०गृहमवन मावपापु०पृथ्वीसिलापट्टक एतलीवस्तुसर्वेजीवाभिगमसूत्रथीजाणवो ॥

वत् येतेकप्पा सवय सृवाणिव येहरयेवविद्देसे इति वचन मायाकमार्थे। तेसिचणिस्यादि सेअहाणामए इत्यत्र च सूत्र पूर्ववत् जीमूतोमेघः सचेह्मा
पृट् प्रारंभ समये जलपूर्णोवेदितव्य, तस्यैव प्रायोऽतिकालिम समवात् इतिशब्दउपमाभूतयस्तुनामपरिसमाप्तिद्योतकः वाशब्दउपमानान्तरापेक्ष
या समुच्चये एव सर्वत्र इति वा शब्दोद्रष्टव्यो। अञ्जन सौवीरांजनं रत्नविशेषोवा खञ्जनदीपमल्लिकामलः खेशाज्यस्त्रशकटाक्षघर्षणोद्भव मित्यपरे कज्जल
दीपशिखापतितं मषी तदेवकज्जल ताम्रभाजनादिषु सामग्रीविशेषेणपोलित मषीगुलिका घोलित कज्जलगुटिका गवलमाहिषशृङ्ग तदपिघापसारितो
परितनत्वग्भागग्राह्य तत्रैवविशिष्टस्य कालिम्नः समवात् तथा तस्यैवमाहिषशृङ्गस्य निविडतरसारनिर्वर्तिता गुटिका गवलगुटिका भ्रमरः प्रतीतः भ्रम
रावली भ्रमरपङ्क्तिः तथा भ्रमरपत्रसारः भ्रमरस्यपत्र पक्ष स्तस्य सार स्तदंतर्गतो विशिष्टश्यामतोपचित प्रदेशः जम्बूफलप्रतीत आर्द्रारिष्टः कोमलकाकः
परपुष्टः कोकिलः गजोगजकलभप्रसिद्धौ कृष्णसर्पः कृष्णवर्ण सर्पजातिविशेषः कृष्णकेसरः कृष्णबकुलः आकाशथिग्गल शरदिमेघमुक्तमाकाशखण्ड स
हि कृष्णमतीव प्रतिभातीति तदुपादानं कृष्णाशोक कृष्णकणवीर कृष्णबन्धुजीवाः अशोककणवीरबन्धुजीववृक्षभेदाः अशोकादयोहि पञ्चवर्णाभवन्ति त
तः शेषवर्णव्युदासार्थे कृष्णग्रहणं एतावदुक्ते भगवत गौतमः पृच्छति। भवेएयारूवेइसि। भवेत्मणीनां तृणानां च कृष्णोवर्णः एतद्रूपो जीमूतादिरूपः का
कुपाठाश्चास्य प्रश्नसूत्रतावेदितव्या भगवानाह-गौतमनायमर्थः समर्थः नायमर्थः उपपन्नो यदुतएवंभूतः कृष्णोवर्णोमणीना तृणानां च किंतु ते कृष्णामण
यस्तृणानिचयतो जीमूतादेः सकाशादिष्टतरका एव कृष्णेनवर्णेन केप्सिततरकाएव तत्र किंचिदकान्तमपिकेषांचिदिष्टतरंभवति ततोऽकान्ततापरिहारा
र्थमाह कान्ततरका एव अतिस्निग्धमनोहारिकालिमोपचितया जीमूतादेः कमनीयतरका एव अतएव मनोज्ञतरका मनसाज्ञायते अनुकूलतया स्व
प्रवृत्ति विषयी क्रियते इति मनोज्ञा मनोनुकूला ततः प्रकर्षे विवक्षायांतरप् प्रत्ययः तत्र मनोज्ञमपि किंचिन्मध्यम भवति ततः सर्वोत्कर्षप्रतिपाद
नार्थमाह। मन आपतरका एव द्रष्टॄणामनासि आप्नुवन्ति आत्मवशतांनयन्तीतिमनआपाः ततः प्रकर्षे विवक्षायांतरप् प्रत्ययः प्राकृतत्वात् पकारस्य
मकारेमणामतरा इति भवति। अथवाकोपिशब्दः कस्यापि प्रसिद्धो भवतीति नानादेशजविनेयानुग्रहाय एकार्थिका एवैतेशब्दा इति॥ तस्यणं॥ जेसे
णीलगा मणीतणाय तेसिणं अयमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते तजहा सेजहाणामए भिंगेइवा भिंगपत्ते इवा चासेइवा चासपिच्छेइवा सुएइवा सुअपिच्छे

पीसोकात् प्रत्येतश्री वर्द्धमानकं शरावसंपुट नरस्याङ्कमकराङ्के मत्सरविशेषाङ्के प्रसिद्धे जारमारेति सकल विशेषी सम्यग्गमविलसद्वधेदिती लोका देरितश्री पुष्पावलि पद्मपत्र सागरतरङ्गवासन्तीलता पद्मलता प्रतीताः तासामस्त्याविच्छित्त्या चित्रमालेखोपेपुते तथा किमुक्तभवति भावलोदि लक्षणोपेते सप्रासतो शोभमानमाया शोभावेतांते तथाते सप्यमेरिदं इत्यादि विशेषव इम प्राग्वत् एवं भूतेनानाविधैः पञ्चवर्णैर्मणिभिस्तृणैरुपशो भित सवपेरुपपर्शेने कर्णैः कम्पवर्णोपेतैः एवमष्टति एवममुना प्रकारेण शोभोपिनीलादिकोवर्णो मणितव्यविशेषवतया योजनीयो यथा नीलवर्णै र्लोहितवर्णैः हारिद्रवर्णैः शुक्लवर्णैश्च तथा तेषामपि तृणानां गन्धः स्पर्शः शब्दश्च वर्णनीयः तथा तस्यवनषण्डस्य भूमिभागे पुष्करिण्यः पर्वतका गृहका नि मण्डपकाः पृथिवी शिलापट्टकाश्च नेतव्या बुद्धिपथं प्रापणीयाः । भवतिचिंर् सूत्रकाराणां गतेयं बिम्बादीवृशामिलाधवापेक्षानि एव जाव तहेव इत्याह च सर्वं सेसयत्ता इत्यादानेव प्रकारेण पदानिबन्धानि प्रतिदेश रूपाणि सूत्राणि यदाह कल्पभदेसगहण कल्पप्रभृति निरवशेषाणं सहुमकमज्झहाण का रणमसंठनिरुवाए १ इति प्रथीत स्तुत्राभिप्रायाभिव्यक्तये जीवाभिगमादि ग्रन्थोक्तः कियान् पाठोलिख्यते तस्यणमेतेकिण्हाणमणीणमयमेयारुवे वण्णावासे पन्नत्ते से जहा नामए जीमूते इवा अंजणेइवा खंजणे इवा कज्जलेइवा मसीइवा मसीगुलियाइवा गवलेइवा गवलगुलिया इवा भ मरे इवा भमरावली इवा भमरपत्तसारे इवा जंबूफलेइवा अद्दारिट्ठेइवा परपुट्ठे इवा गएइवा गयकलभेइवा किण्हसप्पेइवा किण्हकेसरेइवा आगास थिग्गलेइवा किण्हासोए इवा किण्हकणवीरेइवा किण्हबंधुजीवे इवा भवेएयारूवे गोयमा णो इणट्ठे समट्ठे तेणं किण्हामणी तणाय इत्तो इट्ठतरायचेव कंततरायचेव मणुन्नतरायचेव मणामतरायचेव वण्णेणं पन्नत्ता इति अत्रव्याख्या तत्थणमित्यादि तत्रतेषां पञ्चवर्णानांमणीनां तृणानाञ्च मध्ये कृष्णा

एव वन्नो गंधो फासो सद्दो ॥ पुक्खरिणी पव्वयगा घरगा मंडवगा पुढविसिलापट्टगा य णेयव्वा,

एव वर्णो गन्धः स्पर्शः शब्दः ॥ पुष्करिण्यः पर्वतकाः गृहकाणि मण्डपका पृथ्वीशिलापट्टका श्च नेतव्याः

इमवर्णपांच नयरस्पर्शपाठ०अम्बरतेतनभूमिभागेपु०वावीपर्यपर्वतप०गृहभवन मांडवापु०पृथ्वीसिलापट्टक एतलीवस्तुसर्वेजीवाभिगमसूत्रथीजाणवो ॥

सहि प्रथमोद्गतस्वेनात्यन्तरक्तोभयत्यतस्तदुपादानं लोहिताक्षमणिर्मार्गारत्नविशेषः लाक्षारसः प्रसिद्धः कृमिरागेण रक्तः कंबलः कृमिरागकंबलः चीन पिष्टं सिंदूर ससपराशिः जपाकुसुमकिंशुककुसुमपारिजातकुसुमरक्तोत्पलरक्ताशोकरक्तबंधुजीवाः प्रतीताः । भवेएयारूवे इत्यादि प्रा ग्वत् तत्थ णं जेते हालिद्दामणी तणाय तेसिणं अयमेयारूवे वणावासेपण्णत्ते सजहा णामए चंपगे इवा चंपगछल्ली इवा चंपगभेए इवा हलिद्दा इवा हलिद्दाभेए इवा हलिद्दा गुलिया इवा हलियालिया इवा हलियालियागुलिया इवा चिउरेइवा चिउरगंधरागे इवा वरकणगे इवा वरक णगनिघसे इवा वरपुरिसवसणे इवा अल्लई कुसुमेइवा चंपगकुसुमे इवा कोहंडियाकुसुमे इवा कोरंटमल्लदामे इवा तडउडाकुसुमे इवा घोसाडिया कुसुमे इवा सुवण्णजुहियाकुसुमे इवा सुहिरण्णिया कुसुमे इवा बीअग कुसुमेइवा पीयासोए इवा पीयकणवीरे इवा पीअबंधुजीवे भवे एयारू वे गोयमा णो इणट्ठे समट्ठे तेण हालिद्दामणीतणाय एतो इट्ठतराचेव जाव वण्णेण पण्णत्ता ॥ तत्रेत्यादि पदयोजना प्राग्वत् चंपकः सामान्यतः सुवर्णचंप कोवृक्षः चंपकछल्ली सुवर्णचंपकत्वक् चंपकभेदः सुवर्णचंपकच्छेदः हरिद्राप्रतीता हरिद्राभेदो हरिद्राच्छेदः हरिद्रागुलिका हरिद्रासारनिवर्त्तितागुटि का हरितालिका पृथिवीविकाररूपा प्रतीता हरितालिकाभेदो हरितालिकाच्छेदः हरितालिकागुलिका हरितालिकारसनिवर्त्तितागुटिका चिकुरो रागद्रव्यविशेषः चिकुरांगरागः चिकुररसयोगनिमित्तो वस्त्रादौरागः वर प्रधान यत्कनक पीतसुवर्णमित्यर्थः वरकनक तस्य निघर्षः निकषोपलकपट्टकेरे खारूपः वरपुरुषो वासुदेव स्तस्य वसन वस्त्र तद्धि किलपीतमेव भवतीति सदुपादान अल्लकीकुसुमं लोकतोऽवसेय चंपककुसुम सुवर्णचंपककुसुम कू ष्मांडिका कुसुम पुष्फलीपुष्प कोरंटकमाल्यदाम कोरंटकः पुष्पजातिविशेषः स च कटासेलिआख्यः स भाष्यते तस्यमालायै हितागीति कृत्वामा ल्या ।नि पुष्पाणि तेषांदाम मालासमुदायेहिवर्णोत्कृष्टं भवतीति दाम ग्रहण तडवड आउली तस्याः कुसुम तडवडा कुसुम तथा घोषातकीकुसुम सुव र्णयूथिकाकुसुमच प्रतीत सुहिरण्यिका वनस्पति विशेषः बीअकोवृक्षविशेषः प्रतीतस्तस्य कुसुम पीताशोकादयोव्यक्ताः शेषं पूर्ववत् ॥ तत्थणं जेते सु क्किलामणीय तणाय तेसिणं अयमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते सजहा णामए अंके इवा संखेइवा संखचूरे इवा कौंचावली इवा हारावली इवा व लायावली इवा सारइअबलाहए इवा धंतधोअरुप्पपट्टे इवा सालिपिट्ठरासी इवा कुंदपुप्फरासी इवा कुमुअरासी इवा सुक्कछिवाडिआ इवा पेहु

इवा चीलोइवा चीलीभेए इवा नीलीगुलिया इवा सामाएइवा उच्चतए इवा वणराईइवा हलधरवसणे इवा मोरगीवा इवा पारेवयगीवा इवा अय
सिकुसुमे इवा बाणकुसुमेइवा अंजणकेसियाकुसुमे इवा नीलुप्पलेइवा नीलासोए इवा नीलकणवीरे इवा नीलबंधुजीवे इवा भवेयारूवे गोयमा
णेइणट्ठे समट्ठे तेण नीलामणी तणायणतो इट्ठतरयाचेव कंततरयाचेव मणुण्णतरयाचेव मणामतरयाचेव वण्णेणं पण्णत्तेति भव्योचना प्राग्वत् भृंगः
कीटविशेषः पत्रमः भृंगपत्रतस्यैव कीटविशेषस्यपक्ष शुकः कीरः शुकपिच्छ शुकस्यपत्रपूसिद्ध चापः पक्षिविशेषः चापपिच्छं तस्यैवपिच्छं नीलीप्रसिद्धा
नीलीभेदो नीलीखंडः नीलीगुलिका श्यामाकोधान्यविशेषः प्रज्ञापनायांतु सामाइति पाठस्तत्रश्यामाप्रियंगुः उत्तंतगी दंतरागः वनराजी प्रतीता
हलधरोबलभद्र स्तस्यवसनतद् किलनीलं भवति सर्वदैवयतो गौरशरीरत्वात्शोभाकारीति नीलमेव वस्त्र परिधत्ते मयूरग्रीवा पारावतग्रीवा अतसीकु
सुमबाणकुसुमानि प्रतीतानि अंजनकेशिका वनस्पतिविशेषः तस्याः कुसुम नीलोत्पलं कुवलयं नीलाशोकनीलकणवीर नीलबंधुजीवा अशोकादिवृक्ष
विशेषाः भवे एयारूवे इत्यादि प्राग्वत् व्याख्येय । तस्यणंजेतेलोहियगामणी तणाय तेसिणं अयमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते तंजहा सेजहाणामए सस
गरुहिरेइवा णरमरुहिरेइवा वराहरुहिरेइवा मणुस्सरुहिरे इवा महिसरुहिरे इवा बालिंदगोवएइवा संझब्भरागे इवा गुंजद्धरागे इवा जायहिंगुलि
ए इवा सिलप्पवाले इवा पवालंकुरे इवा लोहियक्खमणी इवा लक्खारसे इवा किमिराग कंबले इवा चीणपिट्ठरासी इवा जासुअणकुसुमे इवा
किंसुककुसुमे इवा पालियायकुसुमे इवा रत्तुप्पले इवा रत्तासोए इवा रत्तकणवीरे इवा रत्तबंधुजीवे इवा भवे एयारूवे गोयमा णोइणट्ठे समट्ठे तेण
लोहियगामणी तणाय इत्तो इट्ठतरयाचेव कंततरयाचेव मणुण्णतरयाचेव मणामतरयाचेव वण्णेणं पण्णत्तेति । शशकरुधिरं प्रतीत उरभ्रउरभ्रस्तस्य रु
धिरं वराहः शूकरः तस्यरुधिर मनुष्यरुधिरच प्रतीत एतानिहि शेषरुधिरेभ्यो लोहित वर्णोत्कटानि भवति तेनैषामुपादानं बालेंद्रगोपकः बालोवा
त इंद्रगोपकः सहिप्रवृद्धः सन् ईषत् पांडुरश्चो भवति ततो बालग्रहण इंद्रगोपकः प्रावृट् कालभावी कीटविशेषः बालदिवाकरः प्रथममुद्गच्छन् सू
र्यः सहिरक्तप्रेरश्चो भवतीति बालपदोपादानं संध्याभ्ररागो वर्षासु संध्यासमयभावी अभ्ररागः गुंजारक्तिका तस्या अर्द्धस्यरागः गुंजार्द्धराग गुंजा
यहि अर्द्धेनतिरक्त भवति अर्द्धेनति कृष्णं अतो गुंजार्द्धग्रहणं जात्यहिंगुल को व्यक्त शिला प्रवाल प्रवालनामारत्न विशेषः प्रवालांकुरस्तस्यैवांकुर

गन्धः प्रसरति गन्धद्रव्यस्यास्पदत्वात् ततो बहुवचन तगरमपि गन्धद्रव्य एताः प्रतीताः चोअंगन्धद्रव्य चपकदमनककुंकुमचन्दनोशीरमरुयकजातीयू
थिकामल्लिकास्नानमल्लिकाकेतकीपाटलानवमालिकाअगरुलवंगवासकर्पूराणि प्रतीतानि नवरसुगीर वीरुणं मूलं अत्रक्वचित् हिरियेरपुडाणया इ
ति तत्रहीवेर पुटानां वालपुटाना स्नानमल्लिका स्नानयोग्योमल्लिकाविशेष एतेषां मनुयाते आघ्रायकविवक्षितपुरुषाघ्राणमनुकूलेवाते यासिस
ति उद्भिद्यमानाना मुद्घाट्यमानाना निर्भिद्यमानानां नितरामतिशयेन भिद्यमानाना कोटिक्रमघोषया इति इहपुटैः परिमितानि यानि कोष्ठा
दिगन्धद्रव्याणि तान्यपि परिमेय परिमाणोपचारात् कोष्ठपुटादीनी त्युच्यते तेषा कुट्यमानाना मुद्गलादिपुञ्जमानाना श्लक्ष्णाणाखया इति श्लक्ष्ण
खंडीक्रियमाणामा एतच्च विशेषबहुय कोष्ठादि द्रव्याणामवसेयं तेषाप्रायः कुहन सत्वखंडीकरण समवात् नतु यूथिकादीनां तथाउत्कीर्यमाणानांपुरि
कादिभिः कोष्ठादिपुटानां कोष्ठादिद्रव्याणां वा उत्क्षिप्यमाणाना तथात्रिकीर्यमाणाना मितस्ततो विप्रकीर्यमाणानां परिभुज्यमानानां परिभोगायोपयु
ज्यमानानां क्वचित् परिमाएणमाणाणना इति पाठस्तत्र परिभाज्यमानानां पार्श्ववर्तिभ्योमनाक् मनाक् दीयमानाना तथाभाण्डात् स्थानादेकस्माद
न्यद्भाण्ड माननान्तर सह्रियमाणानां उदाराः स्फारास्तेषाऽमनोज्ञाअभिभवत्यसमाइ, मनोज्ञाममनोनुकूला तच्चमनोज्ञस्य कुत इत्याह मनोहरा मनो
हरत्यास्मवशतांनयतीति मनोहरा यतस्ततो मनोज्ञा स्तदपि मनोहरत्वकुत इत्याह घ्राणमनोनिर्वृतिकराः नासासचियचेतःसुखोत्पादकाः
एवमूताः सर्वतः दिक्षु समततः सामस्त्येन गन्धा अभिनि स्सवति निष्क्रामन्मिमुख निस्सरति एवमुक्तेशिष्यः पृच्छति,भवेदेतद्रूपः भगवानाह गौतम
नायमर्थः समर्थः तेषामश्रीनामयणानांच इतइष्टतरकश्चैव मावमन आपतरकश्चैवगन्धः प्रज्ञप्तइति॥ तेसिण भन्ते मणीणं तणाणाणय केरिसएफासे
पण्णत्ते सेजहाणामए आइणगेइवा रूप इवा बूरेइवा णवणीए इवा हंसगब्भतूली इवा सिरीसकुसुमनिचए इवा वालकुमुदपत्तरासी इवा भवे एयारू
वे गोयमा णो इणठेसमठे तेसिण मणीणं तणाणय इत्तो इट्ठतरएचेव जाव फासेण पण्णत्ते तेषा भदन्त मणीना तृणानाच कीदृशः स्पर्शः प्रज्ञप्त भग
वानाह गौतम सेजहाणामए इत्यादि॥ तद्यथा अजिनकम्मर्ममय वस्त्र रूप कर्पासपक्ष्म बूरो वनस्पतिविशेष नवनीत म्रक्षण हंसगर्भतूली शिरीष
कुसुमनिचयश्च प्रकटः बालानि अचिरकालजातानियानि कुमुदपत्राणि तेषाराशिः क्वचिद्बालकुसुमपत्रराशिरितिपाठ भवे एया रूवे इत्यादि पूर्ववत्

कमलिना इवा सेइवा सुवासे इवा मयवंते इवा ममगदत्ते भया पोंडरीयदसे इवा सिंदुवारमल्लदामे इवा सेतासोए इवा सेअकणवीरे इवा सेअबंध
पुजीवे इवा भवे एयारूवे गोअमा णोइणट्ठे समट्ठे तेणं सुक्किल्लामणीतराय इतो इट्ठतराचेव जाव वण्णेणं पण्णत्ता ॥ सप्पमित्यादिपदयोजना प्राग्वत्
अंकोल्लविशेषः जलकणो भस्त्रिको कुंदपुष्पविशेषः दकरजमाकसादि दकरजउदककणाः श्वेतातिशुभ्रामणीरपुष्पाणां दधिघनो दधिपिंडः क्षीरमतोल
क्षीरपूरंक्वथ्यमानमतितापादूर्ध्वंगच्छत् क्षीर क्रोंचावलिहारावलिहंसावलि बलाकावलयः प्रकटार्थाः आवलिपदोपादान पङ्क्तिस्वरूपप्रतिपादनार्थं च
शारदीनटाकादिषु चलनयो प्रतिबिम्बिता चन्द्रपंक्तिः शारदिकमलाहकः शरत्कालसम्भवोमेघः ध्मातधौतरूप्यपट्टः ध्मातोग्निसंपर्केतो उतिनिर्मलीकृतो
धौतो भूतिखरंटित हस्तमृष्टस्ततोनिर्मलतांतिं नीतो रूप्यमयः पट्टः अन्येतु ध्मातधौते ध्मातेनाग्निसंयोगेन धौतःशोधितो रूप्यपट्टः शालिपिष्ट शालिचूर्ण
तणराशिः पुजःकुंदपुष्पराशिः कुमुदराशिव स्पष्टः बेवाडीमायबवाविफलिका साथ कचिद्दिषमिश्रेयेगुहासतो भवीव शुक्ला भवत्यत्रतदुपादान पेहुणमि
जिका पेहुण मयूरपिच्छं तन्मध्यवर्तिनीमिंजा सात्यंतिशुक्लेति तदुपन्यासः बिसपद्मिनीकंद मृणालं पद्मतंतुः शेषागजदंतादिका सुगमार्थाः सवर सि
दुवारोनिर्गुंडीतस्यमाल्यदाम प्राग्वत् भवे एयारूवे इत्यादि भावितार्थ तदेवमुक्त वर्ण्यस्वरूपं ॥ सम्प्रतिगंधस्वरूपप्रतिपादनार्थमाह ॥ तेसिणं भंते मणीणं
तणाणय केरिसए गंधे पण्णत्ते सेजहा कोट्ठपुडाणवा तगरपुडाणवा एलापुडाणवा चोअपुडाणवा चंपगपुडाणवा दमणगपुडाणवा कुंकुमपुडाणवा चंदण
पुडाणवा उसीरपुडाणवा मरुअगपुडाणवा जाईपुडाणवा जूहियापुडाणवा मल्लिआपुडाणवा ण्हाणमल्लियापुडाणवा केअइपुडाणवा पाडलपुडाणवा
णोमालियापुडाणवा अगरुपुडाणवा लवंगपुडाणवा वासपुडाणवा कप्पूरपुडाणवा अणुवायंसि उब्भिज्जमाणाणवा कुट्टिज्जमाणाणवा भंजिज्जमाणाण
वा उक्किरिज्जमाणाणवा परिभुज्जमाणाणवा भंडाओ भंडं साहरिज्जमाणाणव उराला मणुण्णा मणहरा घाणमणणिव्वुइकरा सव्वओ समंता गंधा अभिणिस्सवंति
भवे एयारूवे गोअमा णो इणट्ठे समट्ठे तेसिणं मणीणय तणाणय इत्तो इट्ठतराए चेव जाव मणामतराए चेव गंधे पण्णत्ते ॥ तेषां जगतीपद्मवरवेदिकावनखंड
स्थानां तृण मणीनां तृणानांचकीदृशोगंधः प्रज्ञप्तः भगवानाह ॥ गौतम सेजहानामए इत्यादि । प्राकृतत्वात् सेइतिय शब्दवाच्यः तेयथानाम एदति वा
क्या संस्कारे गन्धा अनिर्मिः स्तवकोपि तस्यायः, कोष्ठ गन्धद्रव्य तत्पुटाः कोष्ठपुटा लोपः वाक्यमिद। सर्वत्र समुच्चयार्थः इह एकस्य पुटस्य प्रायो गंधापुणो

गन्धः प्रसरति गन्धद्रव्यस्यापरपस्वात् ततो बहुवचन तगरमपि गन्धद्रव्य एला। प्रतीसा। चोअगरुचद्रव्य चपकदमनककुंकुमचन्दनोशीरमरुपकजातीयू विकामल्लिकाआमसल्लिकाकेतकीपाटलानवमालिकाअगरुलवंगवासकर्पूरादि प्रतीसामि मवरमुशीर वीरुणं मूल अत्रक्वचित् हिरियेरपुडाणवा इ ति तत्रह्रीबेर पुटानां वासपुटानां स्नानमल्लिका स्नानयोग्योमल्लिकाविशेष एतेषा मनुयाते आघ्रायकयिवत्तिसपुरुषाणामनुकूलेवाते यातिस सि उद्भिद्यमानाना मुद्वात्यमानाना निर्भिद्यमानाना नितरामतिशयेन भिद्यमानानां कोटिक्रमबोणया इति इह्पुटैः परिमितानि यानि कोष्ठा दिगन्धद्रव्याणि तान्यपि परिमेय परिमाणोपचारात् कोष्ठपुटादीमी त्युच्यते तेषा कुट्यमानाना मुद्गलादिपुद्गलमानाना रुचिक्रमाणाणया इति सव्व सकीलियमाणानां एतच्च विशेषणद्वय कोष्ठादि द्रव्याणामवसेय तेषामायः कुट्टन सल्लसमीकरण समयात् मतु मूषिकादीना तथास्तकीर्यमाणानांगुरि कादिभिः कोष्ठादिपुटाना कोष्ठादिद्रव्याणां वा उल्लिख्यमानाना तथाविकीर्यमाणाना मितस्ततो विप्रकीर्यमाणानां परिभुज्यमानाना परिभोगायोपयु ज्यमानानां क्वचित् परिभाज्यमानाणावा इति पाठस्तत्र परिभाज्यमानानां पार्श्ववर्तिभ्योमनाक् मनाक् दीयमानाना तथाभांडात् स्थानादेकस्माद न्यद्भांड भाजनांतर संह्रियमाणानां उदाराः स्फारास्तेचाऽमनोज्ञाअपिभवंत्यतआह, मनोज्ञामनोऽनुकूलाः तच्चमनोज्ञत्वं कुत इत्याह मनोहरा मनो हरस्थात्मवशतामपनीति मनोहरा यतस्ततो मनोज्ञा तदपि मनोहरत्वं कुत इत्याह घ्राणमनोनिर्वृतिकराः नासासचिवचेतःसुखोत्पादकाः एवम्भूताः सर्वतः दिशु समततः सामस्त्येन गन्धा अभिनिःस्रवति निर्गतामभिमुखं निस्सरति एवमुक्तेशिष्यः पृच्छति भवेदेतद्रूप भगवानाह गौतम नायमर्थः समर्थः तेषांमणीनामन्यानांच इतइष्टतरकएव यावन्मन आपतरकएवगन्धः प्रज्ञप्त इति ॥ तेसिणं भंते मणीणं तणाणाणय केरिसएफासे पण्णत्ते सेजहानामए आइणगेइवा रूप इवा बूरेइवा णवणीए इवा हंसगब्भतूली इवा सिरीसकुसुमनिचए इवा बालकुमुदपत्तरासी इवा भवे एयारू वे गोयमा णो इणठेसमठे तेसिणं मणीण तणाणय इत्तो इट्ठतरएचेव जाव फासेणं पण्णत्ते तेषां भदन्त मणीना तृणानाच कीदृशः स्पर्शः प्रज्ञप्तः भग वानाह गौतम सेजहानामए इत्यादि ॥ तद्यथा अजिनकचर्म्मंमय वस्त्र रूप कर्पासपक्ष्म बूरो वनस्पतिविशेष नवनीत म्रक्षण हंसगर्भतूली शिरीष कुसुमनिचय प्रकटः बालानि अचिरकालजातानियानि कुमुदपत्राणि तेषाराशिः क्वचिद्बालकुसुमपत्रराशिरितिपाठ भवे एयारूवे इत्यादि पूर्ववत्

तेसिंवमन्तो मणीनतवानय पुव्वावरदाहिणुत्तरागएहिं वाएहिं मदाय मदायं एइयाव वेइयाव कंपियाव चालियाव फंदियाव घट्टियाव खोभिया व उदीरियाव केरिसए सद्दे पण्णत्ते गोयमा सेजहानामए सिबियाए वा सदमाणियाए वा रहस्सवा सच्छत्तस्स सज्झयस्स सघंटस्स सपडागस्स सतोरणवरस्स सणंदिघोसस्स सखिंखिणीहेमजालपेरंतपरिखित्तस्स हेमवयचित्ततिणिसकणगनिज्जुत्तदारुयागस्स सुपिणद्धारगमंडलधुरागस्स कालाय ससुकयणेमिजंतकम्मस्स आइण्णवरतुरगसुसंपउत्तस्स कुसलनरछेयसारहिसुसंपग्गहियस्स सरसयबत्तीसतोणपरिमंडियस्स सकंकडावयंसगस्स सचावस रपहरणावरणभरियजोहजुद्धसज्जस्स रायंगणंसिवा अंतेउरंसिवा रम्मंसिवा मणिकुट्टिमतलंसिअभिक्खणमभिघट्टिज्जमाणस्स जेउराला मणुण्णा कण्णमणणिव्वु इकरा सद्दा सव्वओ समंता अभिनिस्सवंति भवे एयारूवे सिया णो इणट्ठे समट्ठे अत्र व्याख्या तेषामपीनां तृणानां च मदन्त पूर्वापरदक्षिणोत्तरागतै र्वातै मंदमंदमेजितानां तथा व्येजितानां विशेषतः कंपितानां एतदेव पर्यायशब्देन व्याचष्टे कंपितानामिति तथा चालितानामितस्ततो विक्षिप्तानां एतदेव पर्यायेणाह स्पंदितानामिति तथा घट्टितानां परस्पर मर्पेणुकाना कथ घट्टिता इत्याह क्षोभितानां स्वस्थानाच्चालितानां स्वस्थानाच्चालनमपि कुत इ त्याह उदीरितानामुत्प्राबल्येनेरितानां प्रेरितानां कीदृशः शब्दः प्रज्ञप्तः भगवानाह गौतम सयथानामकः शिबिकायावा स्यन्दमानिकायावा रथस्यवा त त्र शिबिका जंपानविशेषरूपा उपरिच्छादिता कोष्टाकारा तथा दीर्घो जपान विशेषः पुरुषस्यस्वप्रमाणावकाशदायी स्यन्दमानिका अनयोश्चशब्दः पुरु षोत्पाटितयोः क्षुद्रहेमघंटिकादिचलनवशतोवेदितव्यः रथस्य इहरथः प्रत्येतव्यः न क्रीडारथः तस्याग्रेतनविशेषणानामसंभवात् तस्यच फलकवेदि का यस्मिन् काले येपुरुषाःसंप्रेषपाकठिमताका यसेषा तस्य च रथस्य विशेषणान्यभिधत्ते सच्छत्रस्य सध्वजस्य सपताकस्य उभयपार्श्वावलंबितमहाप्रमा णघंटोपेतस्य सपताकस्य सपुष्पवरस्य सतोरणवरस्य प्रधानतोरणोपेतस्य सनंदिघोषस्य द्वादशविधतूर्यनिनादोपेतस्य द्वादशतूर्याणिच भंभामुकुं दमद्दलकडंबझल्लरिहुडुक्क । कंसाला काहलतलिमावंसोसंखोपणवोयबारसमो १ तथा सकिंकिणीकहेमजालपर्यंतपरिक्षिप्तस्य सहकिंकिणीभिः क्षुद्र घंटाभिर्वर्तंतइति सकिंकिणीकानि यानि हेमजालानि हेमनयदामसमूहास्तैः पर्यतेषुसर्वतःसर्वेष्वपिपरिक्षिप्तोव्याप्तः तस्य तथा हैमवत हिमवत्पर्वतभा वि चित्रं विचित्रमनोहारि तिनिशतिनिशद्रुमसम्बन्धि कनकनियुक्त कनकविच्छुरित कनकपट्टिका सवलित नित्यर्थः तथाविध दारु काष्ट यस्यतथा

तस्य प्रथमो बहुव्रीहिः द्वितीयः स्वार्थिकः पूर्वस्यपदस्येत्व प्राकृतत्वात् तथा सुष्ठु शिल्पेन सम्यक् चित्रमरकमठल धूपयस्य स सुघविमष्ठारकम
इसघूक्तस्य तथा कालायसेन लोहेन सुष्ठु अतिशयेन कृत नेमेर्बाह्यपरिधेर्यस्य धारकोपरिफलकचक्रमालस्य कर्मयस्मिन् सफालायससुकृतने
मियन्त्रकर्मा तस्य आकीर्णागुणैर्योक्तापेवरः प्रधानासुरगास्ते सुष्ठु अतिशयेन सम्यक् प्रयुक्तायोजिता यस्मिन् सतथा तस्य यहुग्रीहायपिनिष्टातस्य प
रमिपातः प्राकृतत्वात् तथा सारथिकर्मविषये कुशला नराणां मध्ये अतिशयेनच्छेकोदक्षः सारथिस्तेनसुष्ठु सम्यक् परिगृहीतस्य तथा शराणामते प्र
त्येकं येषुतानि शरशतानि तानि चतानिद्वात्रिंशत्तूणानिच बाणाश्रयाः शरशतद्वात्रिंशत्तूणानितैर्मण्डितः किमुक्त भवति एवनाम तानि द्वात्रिंशत्तूणत्र
त मृतानि तूणानिरथस्य सर्वतः पर्यन्तेष्ववलम्बितानि तस्यरथायोपकल्पितस्तस्यातीवमहमाय भवतीति तथा कङ्कटः कवचं भवतसः शिरस्त्राणं ताभ्यां
सद्भावतंते यस्य तथा तस्य सच्चापेन ये शरा यानिच कुन्तादीनि प्रहरणानि यानिचखेटकादीन्यावरणानि तै भृतः पूर्णस्तथा योधानांयुद्धं तन्निमि
त्तं सज्जः प्रगुणी भूतोयः सयोधयुद्धसज्जस्ततः पूर्वपदेन कर्मधारयः तस्य इत्यभूतस्य राजाङ्गणेवा अतः पुरेवा रम्येवा मणिकुट्टिमतले मणिवद्भूमि
तले अभीक्ष्णं पुनःपुनर्मनिकुट्टिमतलप्रदेशैः राजाङ्गणादिप्रदेशैर्वा अभिघट्टमानस्येति अभिघट्टमानस्य येगेन गच्छतोयेउदारा मनोज्ञाः कर्णेन
मोभिर्वृतिकराः सर्वतः समन्तात् शब्दा अभिनिस्सरन्ति श्रोतृणामभिमुख निस्सरन्ति भवे एयारूवे सिआइतिस्वारकपधिक्षेवेतद्रूप स्यात्पा मणीना तृणा
नांच शब्दः भगवानाह गौतम नायमर्थः समर्थः पुनरपिगौतमःप्राह सेजहानामए वेआलिआए वीणाए उत्तरमदामुच्छिआए अकेपइठियाए चदण
सारकोणपरिघट्टियाए कुसलनरनारिसुसंपग्गहियाए पए सज्झासमयंसि मदमंद एइयाए वेइयाए चालियाए घट्टियाए फंदियाए खोभियाए उरालाए
मणुन्ना कण्णमणनिव्वुइकरा सद्दा सव्वओ समंता अभिनिस्सवति भवे एयारूवे सिया नो इणठे समठे अन्यस्याःखल्वन्यस्या पातःसध्यायांदेवताया
पुरतोयावाद्यनायोपस्थाप्यते साकिल मङ्गलपाठिका तालाभावेपवाद्यते इति चित्तालेतालाभावे भवतीति वैतालिकीतस्या वैतालिक्यावीणाया उत्तरमदा
मुच्छियाए इति मूर्च्छन मूर्च्छा सा सञ्जाता अस्या इति मूर्च्छिता उत्तरमदया उत्तरमन्दाभिधया गन्धारस्वरान्तर्गतया सप्तम्या मूर्च्छनया मूर्च्छिता तस्याः
अयमाशय गन्धारस्वरस्य सप्त मूर्च्छना भवन्ति, तथाहि नन्दीमसुक्तिमा पूरिमाय चोरकीयमुद्दुगन्धारा उत्तरगन्धाराविसहवई सापचमी मुच्छा १ सुद्दुतरमा

याना कट्टीसानिपमसाउर्लीपद्वा उठरमंदापतद्दा हयदसासतमी मुच्छा २ अप किमस्वपा मूर्च्छनाः उच्यते गधारादिस्वरस्वरूपामोधनेन गायतोऽति मधुरा अन्यान्स्वरविशेषान्याम् कुर्वन् मांक्तां श्रोतृन् मूर्च्छिताम् करोति किंतुस्वयमपि मूर्च्छित इव ताम् करोति पदिवास्वयमपिसावाम्मूर्च्छीकरोति यदुक्त अन्नक्कसरविसेस उप्पायतस्तमुच्छणामखिया कत्ताविमुच्छिठ्ठवकुव्वए मुच्छ वसोवहि १ गधारस्वरान्तर्गतानाच मूर्च्छनानां मध्येसप्तमी उत्तर मंदा मूर्च्छनाक्रिसातिप्रकर्षप्राप्ता ततस्तुपादानं तमाच मुख्यवृत्त्या वादयिता मूर्च्छितो भवति परमऽभेदोपचाराद्वीणापि मूर्च्छितेत्युक्ता सापियथोक्तेषु प्रतिष्ठिताम भवति ततो न मूर्च्छना प्रकर्षेपितृपाति ततआह अकेठरस गे किमयाः पुरुषस्तथा सुप्रतिष्ठिताया तथा कुशलेनवादननिपुणेन नरेणनार्याया सुष्टु प्रतिशयेन सम्यक् प्रगृहीताया तथा चदनस्तसारो मल्लेकोन निर्मापितो यः वीणावादनदण्डः तेनपरिघट्टिताया सघट्टिताया प्रत्यूषकालसमये प्र भातसमये कालयमकौ विस्पाहतमाह। कालेति। मदमद शनैःशनैः एजितायामदनसारकोणेन ममाक् कम्पिताया तथा व्येजिताया विशेषतः कम्पिताया एततेव पर्यायेण स्थानद्वे चालिताया तथापट्टिताया उत्पीडयोगम्बता चदनसारकोणेन गाढतर वीणादण्डेन सह तस्याः स्पष्टाया इत्यर्थः तथास्वन्विता यानतायेन स्वरविशेषोत्पादनार्थं मीपन्नासिताया क्षोभिताया मूर्च्छाप्रापिताया ये उदारा मनोहरा मनोज्ञा कर्णमनोनिवृतिकराः सर्वतः समन्ता च्छब्दा अभिनिस्सरन्ति भवेत्क्षमपिङ्गवेरेवरूप तेषां मवीनां तृणानांच शब्दः भगवानाह गौतमनायमर्थः समर्थः पुनरपिगीतम आह सेजहानामए किम राणवा किंपुरिसाणवा महोरगाणवा गधव्वाणवा, भद्दसालवणगयाणवा नंदणवणगयाणवा सोमणसवणगयाणवा पंडगवणगयाणवा महाहिमवतमलयमदर गि रिगुहसमन्नागयाणवा एगओ सहियाण समुहागयाणं समुपविट्ठाण सन्निविट्ठाणं पमुइयप क्कीलियाणं गीयरइ गंधव्वहरि सियमणसाणं गज्जपज्ज कत्थ पयबद्ध पायबद्ध उक्खित्तायं पयत्तायं मंदायं रोइयावसाणं सत्तसरसमन्नागय अठारसस पउत्त छद्दोसविप्पमुक्कं अट्ठगुणोववेयं रत्ततिट्ठाणकरण सुद्ध महुरगुणव कलवसीवतवालसयसमुसुसंपउत्तं महुरसमसुललियं मनोहरमउयरिभिय पयसंचार सुरइं सुणइवरचारुरूव दिव्वंनट्टसज्जंगेयं पगी यायं भवे एयारूवे सिया गोयमा एव भूएसिया अव्यापाश्या ययथा नामक किनराणांवा किंपुरुषाणांवा महोरगाणांवा गंधर्वाणां वा वाणव्यन्तराः सर्वेपिवि वरपाबोः एवे किनरादयोऽत्र भमाणाः उपरितनयोजनशतद्वयवर्तिव्यन्तरनिकायाष्टकमध्यमतपन्नमधहमहूनाष्टनिकायरूपा व्यंतरविशेषाः तेषां च

पंजूतामामित्याह ॥ भद्रशालवनं गतानां वा इत्यादि, तत्र मेरोः समंततो भूमौ भद्रशालवनं तत्र मेखलायां नंदनवनं द्वितीयमेखलायां सौमनसवनं शिरसि चूलिकायाः पार्श्वेषु सर्वतः पंडकवनं तत्रगतानां महाहिमवान् हैमवतक्षेत्रस्योत्तरतः सीमाकारी वर्षधरपर्वतस्तस्य उपलक्षणमेतत् शेषवर्षधरपर्वतानां मलयपर्वतस्य मंदरगिरेर्वा मेरुगिरेर्गुहासमन्वागतानां गुहामाश्रितानां वाशब्दाविकल्पार्थाः एतेषु स्थानेषु प्रायः किन्नरादयः प्रमुदिता भवंति तत एतेषामुपादानं एकतः एकस्मिन्स्थाने संहितानां समुदितानां तथा परस्परसमुपागतानां संमुखागतानां नैकोपि कस्यापि पृष्ठं दत्वा स्थित इत्यर्थः, पृष्ठदाने ह्यर्थविघातोत्पत्तेः तथा सम्यक्परस्परानाबाधया उपविष्टाः समुपविष्टास्तेषां तथा सन्निविष्टानां सम्यक्स्वशरीरानाबाधया न तु विषमसंस्थानेन निविष्टाः संनिविष्टास्तेषां तथा प्रमुदितप्रक्रीडितानां प्रमुदिताः हर्षगताः प्रक्रीडिताः क्रीडितुमारब्धवन्तस्ततो विशेषणसमासः तेषां तथा गीते रतिर्येषां ते गीतरतयो गन्धर्वाः कृतं गांधर्वं नाट्यादि तत्र हर्षितमनसः ततः पूर्वपदेन विशेषणसमासः तेषां रागगीत्यादिकं गीतं पदस्वरतालावधानात्मकं गान्धर्वमिति भरतादिशास्त्रवचनात् गद्यादिभेदाच्चतुर्धा गेयं तत्र गद्यं यत्स्वरसंचारेण गीयते पद्यं तु पद्यवृत्तादिपद्योपनिबद्धं यत्र कथिकादि गीयते तत्कथ्यं पदबद्धं यदेकाक्षरादि यथा ते ते इत्यादि पादबद्धं वृत्तादि चतुर्भागमात्रपादबद्धं उत्क्षिप्तकं प्रथमतः समारभ्यमाणं अत्र ककारात्पूर्वं दीर्घः प्राकृतत्वात् एवमुत्तरत्रापि द्रष्टव्यं प्रवृत्तकं प्रथमसमारंभादूर्ध्वमाक्षेपपूर्वकं प्रवर्त्तमानं तथा मंदकं मध्यभागे सकलमूर्छनादिगुणोपेतं मंदं मंदं संचरत् अथवा मंदं मंदं यत्तेगच्छतीति परिघोलनात्मकत्वात् मद्रायं रोचितावसानं रोचितं सम्यग्भावितमेव सानयस्ततः रोचितावसानं शनैःशनैः प्रक्षिप्यमाणस्वरस्य गेयस्यावसानं तत् रोचितावसानमित्यर्थः इदमपि पादबद्धं चैकप्रभेदः उभयत्रापि वृत्तरूपतानतिक्रमात् तेन गेयस्याष्टप्रकारताकथनमविरुद्धमिति तथा सप्तस्वरसमन्वागतं सप्तस्वराः षड्जादयः उक्तं च सज्जे रिसहे गंधारे मज्झिमे पंचमे सरे। धेवए चेव नेसाए सरा सत्त वियाहिया १ ते च सप्तस्वराः पुरुषस्य स्त्रियाया वा नाभितः समुद्भवंति ॥ सत्तसरा नाभीओ इति पूर्वमहर्षिवचनात् तथाष्टभी रसैः शृंगारादिभिः सम्यक्प्रकर्षप्राप्तस्तथा एकादशालंकाराः पूर्वान्तर्गतस्वरप्राभृते सम्यग्निहितास्तानि पूर्वाविस मति व्यवच्छिन्नानि केवलेभ्यो यैंयवो विनिर्गतानि यानि भरतविशाखिलप्रभृतीनि तेभ्यो वेदितव्याः तथा षड्दोषविप्रमुक्तं षड्भिर्दोषैर्विप्रमुक्तं ते चामी षड्दोषाः भीयं १ दुयं २ उप्पिच्छं ३ उत्तालं ४ च कमसो मुणेयव्वं ५ काकस्सरं अणुणासं ६ छद्दोसा होंति गेयस्स १ अत्रव्याख्या गीतमु

सूक्ष्म विघुष्टं भवति यत् यत्प्रकोपेन नगनसापीयते न दृष्टीलपुरुषनिर्बंधनत्वात्तद्गुर्णोगुरुयत्वा ग्रीवमुच्यते द्रुतयत् त्वरितगीयते त्वरितगानेरिह रागताला
विपुष्टि रवरायतिश्च नभवति उच्चैर्विस्वरमपुष्टमिति पाठांतरेण दृश्यते ह्रस्वस्वरलघुशब्दमित्यर्थः उत्तालमुत्तमादस्थानप्रवितालं अस्थानतालं वा
तालम् अकिलाकिरणविशेषः काकस्वरं श्लक्ष्णाप्रयस्वरं अनुनासं नासिकाविनिर्गतस्वरानुगतमिति तथा अष्टमि गुणै रुपेत अष्टगुणोपेत तेचाष्टावमी गु
णाः पुण्णं रत्तं च अलंकियं च वत्तं तहेवमविघुट्ठं महुरं समं सुललियं अट्ठगुणा होंति गेयस्स १ तत्र यत् स्वरकलाभिः पूर्णं गीयते तत्पूर्णं १ गेयरागानुरक्तेन यत्
गीयते तद्रक्तं २ अन्योन्यस्फुटशुभस्वरविशेषाणां करणात् अलंकृतं ३ अक्षरस्वरस्फुटकरणाद्व्यक्तं ४ विक्रोशनमिव यद्विस्वरं न भवति तदविघुष्टं ५ मधुर
मधुरस्वरं कोकिलारुतवत् ६ तालवंशस्वरादिसमनुगतं समं ७ स्वरघोलनाप्रकारेण सुष्ठु अतिशयेन ललतीव यत् सुललितं यदिवा यच्छ्रोत्रेन्द्रियस्य शब्द
स्पर्शनमतीव सूक्ष्ममुत्पादयति सुकुमारमिव प्रतिभासते तत्सुललितं ८ एतैरष्टभिर्गुणैर्गेयस्य भवत्येतद्विरहितं तु विडंबनामात्रं तदिति इदानीं येते
यामेवाष्टानां गुणानांमध्ये विशतो गुणान् अन्यत्र प्रतिपिपादयिषु राह । उरकंठेत्यादि । तत्र पूर्वोक्तस्वरूपं तथा विशालकरणयुक्तं त्रीणि स्थानानि उरः
प्रभृतीनि तेषु करणेन क्रियया शुद्धं विशालकरणशुद्धं तद्यथा उरःशुद्धं कंठशुद्धं शिरोविशुद्धं च तत्र यदुरसि स्वरो विशालस्तदुरोविशुद्धं स एव यदि कंठे वर्त्तते
ऽस्फुटितश्च ततः कंठविशुद्धं यदि पुनः शिरसि प्राप्तः सन्ननुनासिको भवति ततः शिरोविशुद्धं अथवा उरःकंठशिरःसु श्लेष्मणा अव्याकुलेषु विशुद्धेषु प्रशस्तेषु च
गीयते तदुरःकंठशिरोविशुद्धत्वात् विशालकरणविशुद्धं तथा मधुरः सन्निबद्धो गुणान् अव्यापन्नानी घोषंतो वेणुवंशवीणासत्तालसयपदता लौःलय सुष्ठु अतिश
येन श्लक्ष्णमविरलमुत्पादयन्तीत् विशुद्धं भवति मधुररेभंगुणति तथांच वादनायां यत्र वंशवीस्वरेणाविरुद्धं तत् मधुरगुणकृतमत्तीसुसंयुक्तं त
था परस्परावरवतामलारानुवर्ति यद्गीतं तत्संप्रयुक्तं यत् मुरजकंसिकादीनां आतोद्यानां आहतानांयोध्वनि येनानृत्यत्या नर्त्तक्याः पादोत्क्षेप
स्तेन समं तत् तालसमप्रयुक्तं तथा शृंगदारुदंतादिमयो योऽङ्गुलिकोशक स्त आहताया तंत्र्याः स्वरप्रकारो लय स्तमनुसरद्गेय लयसुसंप्रयुक्तं तथा
प्रथमतो वंशतंत्र्यादिभिर्यः स्वरो गृहीतस्तत्समेन स्वरेण गीयमानं ग्रहसुसंप्रयुक्तं तथा मधुरमित्यादि विशेषणत्रयमागमत् अत एव मनोहरं । पुनः कथ
भूतमित्याह । मधुरं मधुना स्वरेण युक्तं गन्निधुरेण तथा पदस्वरोऽक्षरेषुघोषणास्वरविशेषेषु च समरम् रागोऽतीवप्रतिभासते सपदसंचारे रिभितम्

पदे मुहुरिस्मितपदेषु मेघनिबद्धेषु संचारो यत्र गेयेतत् मुहुरिस्मितपदसंचारं तथा मुहुर्मोमना रतिः प्रोत्पुवा यस्मिन् तत्सुरति मुहुर्मोमना मति रवमासोऽवसाने यस्मिन् तत्सुनति पर्यन्तेमधुरस्वरस्य विधानात् तथा वरमचारु विशिष्टं चंगिमोपेतं रूपं स्वरूपं यस्य तत्तथा । कुत इत्याह । दिव्यदेवसम्बधि यतः नाट्यनृत्यविधौ सज्जं नाट्यसज्जं गीतवाद्ये तथाविधेहि नाट्यविधिरपि सुभगोद्दरः स्यादिति वस्तुस्वरूपगेयगीतानामागानुसारत्थवर्ता मधुरः शब्दोऽपि मनोहरो भवति स्या स्कचंचिद्रूपे देववद्रूप सोपा मयोमा तथामाषभद्रः दृष्टान्तस्य सर्वसाम्याभावात् स्यादिति पदोपादानं । एवमुक्ते भगवानाह ॥ गौतम स्यादेवम्भूतः शब्द इति । अथ पुष्करिणीसूत्रं यथा तत्थ तत्थ बहवे तत्थ तत्थ देसे तहिं तहिं बहुइयाओ खुड्डाखुड्डियाओ वावीओ पुक्खरिणीओ दीहियाओ गुंजालियाओ सराओ सरपंतीओ सरसरपंतीओ बिलपंतीओ अच्छाओ सण्हाओ रययामयकूलाओ समतीराओ वयरामयपासाणाओ तवणिज्जतलाओ सुवण्णसुब्भरययवालुयाओ वेरुलियमणिफालियपडलपच्चोयडाओ सुहोयारसुउत्ताराओ णाणामणितित्थसुबद्धाओ चाउक्कोणाओ आणुपुव्वसुजायवप्पगंभीरसीयलजलाओ संछन्नपत्तभिसमुणालाओ बहुउप्पलकुमुयणलिणसुभगसोगंधियपुंडरीयमहापुंडरीयसयपत्तसहस्सपत्तफुल्लकेसरोवचियाओ छप्पयपरिभुज्जमाणकमलाओ अच्छविमलसलिलपुण्णाओ परिहत्थभमंतमच्छकच्छभअणेगसउणमिहुणपविचरियाओ पत्तेयं पत्तेयं पउमवरवेइयापरिक्खित्ताओ पत्तेयं पत्तेयं वणसंडपरिक्खित्ताओ अप्पेगइयाओ आसवोदगाओ अप्पेगइयाओ वारुणोदगाओ अप्पेगइयाओ खीरोदगाओ अप्पेगइयाओ खोदोदगाओ अप्पेगइयाओ अमयरससरिसोदगाओ अप्पेगइयाओ उदगरसेणं पण्णत्ताओ पासादीयाओ ४ अत्र व्याख्या तस्येत्यादिमारभ्य भद्राः क्षुद्रा अक्षातसरस्य ता एव लघ्व्यः क्षुल्लिका वाप्यश्चतुरस्राकाराः पुष्करिण्यो वृत्ताकाराः दीर्घिकाः सारण्यः ता एव वक्रा गुंजालिकाः बहूनि केवलकेवलानि पुष्पावकीर्णकानि सरांसि सूत्रे स्त्रीत्वं प्राकृतत्वात् बहूनि सरांसि एकपंक्त्या व्यवस्थितानि सरःपंक्तिः ताबह्व्यः सरःपंक्तयः तथा येषु सरस्सु पंक्त्या व्यवस्थितेषु एकस्मात् सरसोऽन्यस्मिन् तस्मात् तदन्यस्मिन् एवं संचारकपाटकेनोदकं संचरति सा सरःपंक्तिः ता बह्व्यः सरःसरःपंक्तयः बिलानीव बिलानि कूपास्तेषां पंक्तयो बिलपंक्तयः एताश्च सर्वा अपि कथंभूता इत्याह अच्छाः स्फटिकवद्बहिर्निर्मलप्रदेशाः श्लक्ष्णाः श्लक्ष्णपुद्गलनिष्पादितबहिःप्रदेशाः रजतमयरूप्यमयकूलाः समं न गर्तासद्भावतो विषमं तीरं तीरवर्ति जलापूरितस्थानं यासां ताः समतीराः वज्रमयाः पाषाणा यासां ताः तथा तपनीयं हेमविशेषस्तन्मयतलं यासां ताः तथा सुवर्णं शुभ्ररजतवालुका यासु ताः तथा सुवर्णं पीतहेमशुभ्ररूप्यविशेषः रजत

प्रतीत तमम्भो यासु ताः सुवर्णशुभ्ररजतवालुकाः तथा वैडूर्यमणिस्फटिकपटलपच्चोयडा इति वैडूर्यमणिमयानि स्फाटिकपटलमयानि स्फाटिकर त्नमणिपाटलमयानि प्रत्यवतटानि तटसमीपवर्त्युन्नतप्रदेशा यासां ता स्तथा तथा सुखेनावतारो जलमध्ये प्रवेशन यासु ताः सुखावताराः तथा सुखेनोत्तारो जलाद्बहिर्विनिर्गमनं यासु ताः सुखोत्ताराः ततः पूर्वपदेन विशेषणसमासः तथा नानामणिभिः सुबद्धानि तीर्थानि यासां तास्तथा अत्र बहुव्रीहावपि क्तान्तस्य पर निपातो भार्यादिदर्शनात् मा कचित् सीव्यमाना चतुष्कोणा इति चत्वारः कोणा यासां ताः तथा दीर्घत्वप्रकृताः समन्यादीनां प्रतिरूपेण प्राकृतत्वाद्यथायात् एतच्च विशेषणं वापी कूपादिविषयं तेषामेव चतुःकोणत्वसंभवात् नत्वेवान्यत्र । आनुपूर्व्येण क्रमेण नीचैर्नीचैस्तरभावरूपेण सुष्ठु अतिशयेन जातो वप्रः केदारो जलस्थानं गम्भीरं शीतलं जलं यासु ताः आनुपूर्व्यसुजातवप्रगम्भीरशीतलजलाः तथा संछन्नानि जलेनान्तरितानि पद्मबिसमृणाला नि यासु ताः तथा बहुबिसपत्त्रसारव्याप्तपद्मिनीपत्राविच्छन्नानि बिसानि कन्दाः मृणालानि पद्मनालानि तथा बहूनामुत्पलकुमुदनलिन सुभगसौगन्धिकपुण्डरीकमहापुण्डरीकशतपत्रसहस्रपत्राणां पुष्पाणां विकस्वराणां केसरैः किञ्जल्कैः उपचिता भृताः विशेषणस्य विशेष्यात्परनिपातः प्राकृतत्वात् त था षट्पदैः भ्रमरैः परिभुज्यमानानि कमलानि उपलक्षणमेतत् कुमुदादीनि यासु ताः तथा अच्छेन स्वरूपतः स्फटिकवत् शुद्धेन निर्मलेन आगन्तुकमलरहि तेन सलिलेन पूर्णाः तथा परिहत्था अतिरेकिता अतिप्रभूता इत्यर्थः देशीपदमेतत् परिहत्थसुकुमारस्य अतिरेकवाचकत्वमेतिवचनात् उदाहरणं चात्र पवपरिहत्थ गयणं सराइं नवसलिलसुहसुणायाइ । ... हिरेषय नरूरूपविकास सर्वं सुह विरहे इति भ्रमन्तो मत्स्यकच्छपा यत्र ताः परिहत्थभ्रमन्म त्स्यकच्छपाः अनेकैः शकुनिमिथुनकैः प्रविचरिता इतस्ततो गमनेन सर्वतो व्याप्ताः ततः पूर्वपदेन विशेषणसमासः एतासामप्यादिमः सरस्सरपङ्क्तिपर्यवसा ना प्रत्येकमिति एकस्यैकमत्वेन सर्वासामभिमुखमिति वीप्सा विवक्षायां एवमेकस्य द्विर्वचनमिति पद्मवरवेदिकया परिक्षिप्ताः प्रत्येकं प्रत्येकं वनखण्डपरिक्षिप्ताः अप्येकिकाः आसवोदकाः आसवमिव चन्द्रप्रभादि परमासवमिव उदकं यासां ताः तथा अप्येकिकाः वारुण स्येव समुद्रस्येव उदकं यासां ताः अप्येकिकाः क्षीरमिवोदकं यासां ताः अप्येकिकाः घृतमिवोदकं यासां ताः अप्येकिकाः क्षोदरस इक्षुरसस्तद्वदुदक यासां ताः अप्येकिकाः अमृतरससमरसं उदकं यासां ताः अमृतरससमरसोदकाः अप्येकिकाः उदकेन स्वाभाविकेन प्रज्ञप्ताः पातालस्वादित्वादि प्राकृत

त् । तासिणं खुड्डाणं खुड्डियाणं वावीणं जाव बिलपंतीणं पत्तेयं पत्तेयं चउद्दिसिं चत्तारि तिसोवाणपडिरूवगा पण्णत्ता तेसिणं तिसोवाणपडिरूवगाणं अयमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते तंजहा वइरामया णेमा रिट्ठामया पइट्ठाणा वेरुलियामया खंभा सुवण्णरुप्पमया फलगा वइरामया संधी लोहियक्खमई सूईओ णाणामणिमया अवलंबणा अवलंबणबाहाओ पासाईया ४ इति । अथव्याख्या तासां क्षुद्राणां क्षुद्रिकाणां यावद्बिलपङ्क्तीनां प्रत्येकंप्रत्येकं चतसृणां दिशां समाहारश्चतुर्दिक् तस्मिन् चतुर्दिशि चत्वारि एकैकस्यां दिशि एकैकभावात् त्रिसोपानप्रतिरूपकाणि तथा प्रतिविशिष्टं रूपं येषां तानि प्रतिरूपकाणि त्रयाणां सोपानानां समाहारः त्रिसोपानं त्रिसोपानानि च तानि प्रतिरूपकाणि चेति विशेषणसमासः विशेषणस्य परनिपातः प्राकृतत्वात् तानि प्रज्ञप्तानि तेषां च त्रिसोपानप्रतिरूपकाणां मयमेतद्रूपो वर्णकनिवेशः प्रज्ञप्तः तद्यथा वज्ररत्नमया नेमा भूमेरूर्ध्वं निःक्रामन्तः प्रदेशाः रिष्ठरत्नमयानि प्रतिष्ठानानि त्रिसोपानमूलपादाः वैडूर्यमयाः स्तम्भाः सुवर्णरूप्यमयानि फलकानि त्रिसोपानाङ्गभूतानि वज्ररत्नमयापूरिताः सन्धयः फलकद्वयापान्तरालप्रदेशाः लोहिताक्षमय्यः सूचयः फलकद्वयसम्बन्धविघटनाभावहेतुपादुकास्थानीयाः नानामणिमया अवलम्ब्यतेऽनेनेति अवलम्बनाः अवतरतामुत्तरतां चावलम्बनहेतुभूताः अवलम्बनबाहातो विनिर्गताः केचिदवयवाः अवलम्बनबाहा अपि नानामणिमय्यः अवलम्बनबाहा नाम उभयोः पार्श्वयोः अवलम्बनाश्रयभूता भित्तयः पासाईयाओ ४ इत्यादि पदचतुष्टयं प्राग्वत् तेसिणं तिसो वाणपडिरूवगाणं पुरओ पत्तेयं पत्तेयं तोरणा पण्णत्ता तेसिणं तोरणाणं अयमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते तेणं तोरणा णाणामणिमया णाणामणिमएसु खंभेसु उवणिविट्ठसंनिविट्ठा विविहमुत्तंतरोविया विविहतारारूवोवचिया ईहामिगउसभतुरगनरमगरविहगवालगकिंनररुरुसरभचमरकुंजरवणलयपउमलयभत्तिचित्ता खंभुग्गयवइरवेइयापरिगयाभिरामा विज्जाहरजमलजुयलजंतजुत्ता विव अच्चीसहस्समालणीया रूवगसहस्सकलिया भिसमाणा भिब्भिसमाणा चक्खुल्लोयणलेसा सुहफासा सस्सिरीयरूवा पासाईया ४ इति अथ व्याख्या तेसिणमित्यादि तेषां त्रिसोपानप्रतिरूपकाणां पुरतः प्रत्येकं प्रत्येकं तोरणानि प्रज्ञप्तानि तेषां तोरणानामयमेतद्रूपो वर्णावासो वर्णकनिवेशः प्रज्ञप्तः तद्यथा तेणं तोरणा इत्यादि तानि तोरणानि नानामणिमयानि सर्वथा बाहुल्यतो नानामणिमयानि नानामणिमयेषु स्तम्भेषु उपविष्टानि सामीप्येन स्थितानि तानि च कदाचिच्चलानि अथवा ऽपदपतितानि अपि स्युरत आह सम्यग्निश्चलतया ऽपदपरिहारेण च निविष्टानि ततो विशेषणसमासः

प्रतीर्त तन्मय्यो वालुकायायुताः सुवर्णं शुभ्ररजतवालुकाः तथा वेरुलियमणिफलिहपडलपच्चोयडा ओयरति वैडूर्यमणिमयानि स्फाटिकपटलमयानि स्फाटिकर
मणिविपाटलमयानि प्रत्यवतटानि तटसमीपवर्त्त्युच्चतरप्रदेशा यासां ता तथा तथा सुखेनावतारो जलमध्ये प्रवेशो यासु ताः स्ववतारा तथा सुखेनोत्तारो
जलाद्बहिर्विनिर्गमनयायुताः सुखोत्ताराः ततःपूर्वपदेन विशेषणसमासः तथा नानामणिभिः सुबद्धानि तीर्थानि यासां तास्तथा चउक्कोणाओ इति अवपितातस्पर
निपातोभावार्थो विपर्ययात् मा वधीत्तीवत्पाठ्याद् वाउक्कोणाओ इति चत्वारः कोणा यासां ताः तथा दीपत्वं ततः प्रसृत्यादीनाहतिमूषेव प्राकृतलक्षणात्
एतच्च विशेषणं वापी कूपांश्च प्रतीत्य तेषामेव चतुःकोणत्वसंभवात् नयोपाका । आनुपूर्व्येण क्रमेण नीचैर्नीचैस्तरभावरूपेण सुष्ठु अतिवैगमयो जातो वप्रः
केदारो जलस्थानं गम्भीरं सच्छन्नं शीतलं जलं यासु ताः आनुपूर्व्यसुजातवप्रगम्भीरशीतलजलाः तथा तथा संछन्नानि आच्छादितानि पत्रबिसमृणाला
नि यासु ताः तथा इह बिसमृणालशब्देन पद्मिनीपत्राणि विवक्षितानि बिसानि कन्दाः मृणालानि पद्मनालानि तथा बहूनामुत्पलकुमुदनलिनसु
भगसौगन्धिकपुण्डरीकमहापुण्डरीकशतपत्रसहस्रपत्राणां पुष्पाणां किञ्जल्कानां केसरैः किञ्जल्कैः उपचिता युताः विशेषणस्य विशेष्यात्पूर्वनिपातः प्राकृतत्वात् स
षट्पदैः भ्रमरैः परिभुज्यमानानि कमलानि उपलक्षणमेतत् कुमुदादीनि यासु ताः तथा अच्छेन स्वरूपतः स्फटिकवत् शुद्धेन निर्मलेन आगन्तुकमलरहि
तेन सलिलेन पूर्णाः तथा परिहत्था अतिरेकिता अतिप्रभूता इत्यर्थः देशीयशब्दोयं परिहत्थशब्दः अवरेयमच्छजावकयावमोतिवचनात् तदाहरणं चाय
पतपरिहत्थ गमय सराई नवसलिलसुद्धयुनाताई ॥ इ न हिरेहय नट्ठचियाट नवे गुह विरहे इति भ्रमन्तो मत्स्यकच्छपाः यत्र ताः परिहत्थभ्रमन्म
त्स्यकच्छपाः अनेकैः शकुनिमिथुनकैः प्रविचरिता इतस्ततो गमनेन सर्वतो व्याप्ताः ततःपूर्वपदेन विशेषणसमासः एतासां वाप्यादीनां पद्मवरवेदिका
ता प्रत्येकमिति एकमेकं प्रतीत्य अभिमुख्येन प्रतिशब्दो न वीप्सा विवक्षा यावत् एकस्यैकस्य द्विवचनमिति पद्मवरवेदिकया परिक्षिप्ताः प्रत्येकं
प्रत्येकं वनखण्डपरिक्षिप्ताश्च अपिर्योतार्थे आसनेककाः काश्चन वाप्यादयः आसवमिव चन्द्रहासादि परमासवमिव उदकं यासां ताः तथा अप्येकिकाः वारुण
स्य वारुणसमुद्रस्येव उदकं यासां ताः अप्येकिकाः क्षीरनिभोदकं यासां ताः अप्येकिकाः घृतनिभोदकं यासां ताः अप्येकिकाः क्षोदरसं इक्षुरसो दक
यासां ताः अप्येकिकाः अमृतरससमरसं उदकं यासां ताः अमृतरससमरसोदकाः अप्येकिकाः उदकेन स्वाभाविकेन प्रज्ञप्ताः पाषाणमयत्वादि आभूष

त् । तासिं णं खुड्डाणं खुड्डियाणं वावीणं जाव बिलपंतीणं पत्तेयं पत्तेयं चउद्दिसिं चत्तारि तिसोवाणपडिरूवगा पन्नत्ता तेसि णं तिसोवाणपडिरूवगाणं अयमेयारूवे वण्णावासे पन्नत्ते तंजहा वइरामया णेमा रिट्ठामया पइट्ठाणा वेरुलियामया खंभा सुवण्णरुप्पमया फलगा वइरामया संधी लोहियक्खम ईओ सूईओ णाणामणिमया अवलंबणा अवलंबणबाहाओ पासाईया ४ इति । अथ व्याख्या तासां क्षुल्लिकानां, क्षुल्लिकानां वापीनां यावद्बिलपङ्क्तीनां प्रत्येकंप्रत्येक चतसृषु दिक्षु समाहारश्चतुर्दिक् तस्मिन् चतुर्दिशि चत्वारि एकैकस्यां दिशि एकैकभावात् त्रिसोपानप्रतिरूपकाणि तथा प्रतिविशिष्टं रूपं येषां तानि प्रतिरूपकाणि त्रयाणां सोपानानां समाहारः त्रिसोपानं त्रिसोपानानि च तानि प्रतिरूपकाणि चेति विशेषणसमासः विशेषणस्य परनिपातः प्राकृतत्वात् तानि प्रज्ञप्तानि तेषां च त्रिसोपानप्रतिरूपकाणां अयमेतद्रूपो वर्णकनिवेशः प्रज्ञप्तः तद्यथा वज्ररत्नमया नेमा भूमेरूर्ध्वं निःक्रामन्तः प्रदेशाः रिष्टरत्नमयानि प्रतिष्ठानानि त्रिसोपानमूलपादाः वैडूर्यमयाः स्तम्भाः सुवर्णरूप्यमयानि फलकानि त्रिसोपानाङ्गभूतानि वज्ररत्नमयाः पूरिताः सन्धयः फलकद्वयापान्तरालप्रदेशाः लोहिताक्षमय्यः सूचयः फलकद्वयसम्बन्धविघटनाभावहेतुपादुकास्थानीयाः नानामणिमया अवलम्ब्यतेऽनेनेति अवलम्बनं अवतरतामुत्तरतां चालम्बनहेतुभूताः अवलम्बनबाहातो विनिर्गताः केचिदवयवाः अवलम्बनबाहा अपि नानामणिमय्यः अवलम्बनबाहा उभयोः पार्श्वयोः अवलम्बनाश्रयभूता भित्तयः पासाईयाओ ४ इत्यादि पदचतुष्टयं प्राग्वत् तेसि णं तिसोवाणपडिरूवगाणं पुरओ पत्तेयंपत्तेयं तोरणा पन्नत्ता तेसि णं तोरणाणं अयमेयारूवे वण्णावासे पन्नत्ते तेणं तोरणा णाणामणिमया णाणामणिमएसु खंभेसु उवनिविट्ठसन्निविट्ठा विविहमुत्तंतरोविया विविहतारारूवोवचिया ईहामिगउसभतुरगनरमगरविहगवालगकिन्नररुरुसरभचमरकुंजरवणलयपउमलयभत्तिचित्ता खंभुग्गयवरवइरवेइयापरिगयाभिरामा विज्जाहरजमलजुयलजंतजुत्ता विव अच्चीसहस्समालणीया रूवगसहस्सकलिया भिसमाणा भिब्भिसमाणा चक्खुलोयणलेसा सुहफासा सस्सिरीयरूवा पासाईया ४ इति अत्र व्याख्या तेसि णमित्यादि तेषां त्रिसोपानप्रतिरूपकाणां पुरतः प्रत्येकं प्रत्येकं तोरणानि प्रज्ञप्तानि तेषां तोरणानां अयमेतद्रूपो वर्णावासो वर्णकनिवेशः प्रज्ञप्तः तद्यथा तेणं तोरणा इत्यादि तानि तोरणानि नानामणिमयानि नानामणयश्चन्द्रकान्तादयः विविधमणिमयानि नानामणिमयेषु स्तम्भेषु उपनिविष्टानि सामीप्येन स्थितानि तानि च कदाचित्पतितानि अथवा उपपतितानि अत आह सम्यग् निश्चलतया अपरिहारेण च निविष्टानि ततो विशेषणसमासः

विविधा नानाविधिचित्रकलिता मुक्ताःमुक्ताफलानि अन्तरान्तरोगृहीतवीप्सोपि वीप्सागमयति अन्तराऽन्तरायोति आइति आरोपिता यत्र तानि तथा विविधैः स्तारारूपैः स्तारिकारूपैः उपचितानि तोरणेषु हि शोभार्थं हि तारकाभियष्टिः हसिमतीव लोकेपि ईहामृगा वृकाःऋषभा वृषभाः व्याला भुजगाः रुरवो मृगविशेषाः शरभा अष्टापदाः चमरा आटव्यागावः वनलताअशोकलताद्याः पद्मलताः पद्मिन्यः शेषाः प्रतीताः एतासां भक्तया विच्छित्या चि त्र यासेकी येषु तानि तथा स्तम्भोद्गतया स्तम्भोपरि वर्तिन्या वज्ररत्नमय्या वेदिकया परिगतानि परिकरितानि सति यानि अतिरमणीयानि तथा वि द्याधरयो विशिष्टशक्तिमत्पुरुषविशेषयो यमलं समश्रेणीकं युगलं द्वन्द्व तेनैव यन्त्रेण सञ्चरिष्णु पुरुषप्रतिमाद्वयरूपेण युक्तानि आपत्यार्थेवविधमनाम्र तथा अर्चियां मरिचिसहस्रैः मालिनीयानि रूपकसहस्रकलितानिःयद्व भिसमानाइति दीप्यमानानि भिब्भिसमाणा इति अत्यर्थं दीप्यमानानि तथा चक्षुःकर्षेलोकने अवलोकनैर्लिप्यतीव दर्शनीयत्वातिशयतः लिप्यतीव यत्र तानि तथा सुखस्पर्शाइति शुभस्पर्शानि सश्रीकानि सशोभाकानि रूपा णि यत्र तानि शमीकरूपाणि पासादीयादस्यादि विशेषणचतुष्टय प्राग्वत् तेसिणं तोरणाणं उप्पिअट्ठट्ठमंगलगा पण्णत्ता सोत्थिय १ सिरिवच्छ २ नंदि यावत्त ३ वद्धमाणग ४ भद्दासण ५ कलस ६ मच्छ ७ दप्पण ८ सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा अत्रअव्याख्या तेषां तोरणानामुपरीत्यादिसुगमं न वरं जाव पडिरूवा इति यावत्करणात् सण्हा लण्हा नीरया इत्यादिपरिग्रहः तेसिणं तोरणाणं उप्पिं किण्हचामरज्झया नीलचामरज्झया लोहियचामरज्झया हालिद्दचामरज्झया सुक्कचामरज्झया अच्छा सण्हा रुप्पपट्टा वइरदंडा जलयामलगंधिया सुरम्मा पासाईया इति तेषां तोरणानामुपरि बहवः कृष्णचा मरयुक्ताः ध्वजा ःकृष्णचामरध्वजाः एव बहवो नीललोहितहारिद्रशुक्लचामरयुक्ता ध्वजाः वाच्याः कथंभूता एते सर्वे पीत्याह अच्छा सण्हाइति रूप्पं र प्यमयो वज्रमयस्य दण्डस्योपरिपट्टो येषां ते तथा वज्रो वज्रमयोदण्डो रूप्यपट्टमध्यवर्तीयेषां ते तथा जलजानामिव पद्मानामिवामलो गतकुण्ठ्यगन्धस्त स्मिन्नी योगंधः सविद्यते येषां ते जलजामलगंधिकाः अतोऽनेकशब्दादितीकप्रत्ययःअतएव सुरम्याःपासादीयाइत्यादि प्राग्वत् तेसिणंतोरणाणं उप्पि ब हवे छत्ताई छत्ताइछत्ताइ पडागा पडागाइपडागा घंटाजुयला चामरजुयला उप्पलहत्थगा पउमहत्थगा जाव सहस्सपत्तहत्थगा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा तेषां तोरणानामुपरि बहूनि छत्रातिछत्राणि छत्रात्छत्रमुपरिस्थिता देशसंख्याकावृत्तिशायीनि द्विसंख्यानि त्रिसंख्यानि वा छत्रातिछत्राणि बहवः पताकाभ्यो

ऽतिप्रमाणेभ्यो दीर्घत्वेन विकरैव पताकाः पताकातिपताकाः बहूनि घंटायुगलानि बहूनि चामरयुगलानि बहव उत्पलहस्तकाः उत्पलाख्यजलज कुसुमसमूह विशेषाः एव पद्महस्तकाः बहवो नलिनहस्तकाः बहवः सुभगहस्तकाः बहवः सौगन्धिकहस्तकाः बहवः पुण्डरीकहस्तकाः बहवः शतपत्र पत्राः बहवः सहस्रपत्रहस्तकाः उत्पलादीनां व्याख्यानं प्रागवत्, एतेच छत्रातिछत्रादयः सर्वेपि सर्वरत्नमया जाव पडिरूवा इति यावत्करणात् अच्छा सण्हा लण्हा इत्यादि विशेषण कदम्बकपरिग्रहः ॥ अथ पर्वतकसूत्रं । यथा तासिणं खुड्डियाणं वावीणं जाव बिलपंतियाणं तत्थतत्थ देसे तहिंतहिं बहवे उप्पायपव्वया नियइपव्वया जगईपव्वया दारुपव्वयगा दगमंडवगा दगमंचगा दगमालगा दगपासाया उसडा खुड्डा अंदोलगा पक्खंदोलगा सव्व रयणामया अच्छा जाव पडिरूवा । अथव्याख्या । तासांखुड्डिकानां वापीनां यावद्विलपंक्तीनां । अत्र यावत् करणात पुष्करिण्यादिग्रहः अपान्तरालेषु त- त्प्रदेशे तहिंतहिं इति तस्यैव देशस्य तत्रतत्रैकदेशे बहव उत्पातपर्वताः यत्रागत्य बहवो व्यन्तरदेवा देव्यश्च विचित्रक्रीडानिमित्त वैक्रियशरीरमा रचयति नियत्या नियत्येन पर्वताः क्वचित्क्वचित् नियइपव्वया इतिपाठः तत्र नियताः सदाभोग्यत्वेना वस्थिताः पर्वताः यत्र व्यन्तरदेवदेव्यो भवधारणीयेन वैक्रियशरीरेण प्रायः सदा रमंते इतिभावः । जगतीपर्वताः पर्वतविशेषाः दारुपर्वतका दारुनिर्मापिता इव पर्वतकाः दकमण्डपकाः स्फटिकमण्डपकाः एवंदकमञ्चकाः दकमालकाः दकप्रासादाः एतेच दकमण्डपकादयः केचित् उत्सृता उच्चा इत्यर्थः । केचित् खुड्डा लघवः क्वचित् खुड्डखुड्डगा इतिपाठः । खुड्डखुड्डका अतिलघवः आयताश्च तथा अंदोलकाः पक्षंदोलकाश्च तत्र यत्रागत्य मनुष्या आत्मानमान्दोलयतीति अन्दोलका इति लोके प्रसिद्धाः , यत्र तु पक्षिण आगत्यात्मान मांदोलयति तेपक्षन्दोलकाः तेचान्दोलकाः पक्षन्दोलकाश्च तस्मिन् वनषण्डे तत्रतत्र प्रदेशे वानमन्तरदेवदेवीक्रीडायोग्या बह- वः सन्ति तेचोत्पातपर्वता तेचोत्पातपर्वतादयः कथम्भूता इत्याह । सर्वरत्नमया अच्छा इत्यादि विशेषणजातं प्राग्वत् । तेसुणं उप्पायपव्वएसु जाव प- क्खंदोलएसु बहूइं हंसासणाइं कोंचासणाइं गरुलासणाइं उण्णयासणाइं पणयासणाइं दीहासणाइं भद्दासणाइं पक्खासणाइं मगरासणाइं पउमासणाइं सीहासणाइं दिसासोवत्थियासणाइं सव्वरयणामयाइं अच्छाइं जाव पडिरूवाइं इति । अथव्याख्या । तेषूत्पातपर्वतेषु यावत्पक्षन्दोलकेषु अत्र यावत्करणात् नियत पर्वतादिपरिग्रहः, बहूनि हंसासनानि तत्र येषां आसनानामधोभागे हंसाव्यवस्थिताः, यथा सिंहासनानि हंसासनानि एव क्रौं-

कासनानि गरुडासनानि मान्यानि उन्नतासनानि प्रणतासनानि प्रणतासनानि निम्नासनानि दीर्घासनानि शय्याकृत्यानि भद्रासनानि येषामधोभागे पीठिकाबन्धः पद्मासनानि येषां मधोभागेनामाकृताः पक्षिणः एवं मकरासनानि सिंहासनानि भावनीयानि पद्मासनानि पद्मा काराणि आसनानि दिक्सौवस्तिकासनानि येषां मधोभागे दिक्सौवस्तिका दिक्प्रधानाः स्वस्तिकाः आभिलिखिताः सन्ति । अत्र यथाक्रममासनानां कथाहिका संग्रहिणी। गाथा । हंसे कोंचे गरुले उण्णय पणए य दीह भद्दे य । पक्खेमयरे पउमे सीहदिसासोत्थि बारसमे ॥ एतानि सर्वाण्यपि सवरत्नामयानि रत्नमयानि अच्छानि श्लक्ष्णानि मसृणानि घृष्टानि मृष्टानि नीरजांसि निर्मलानि निष्पङ्कानि निष्कङ्कटच्छायानि सप्रभाणि समरीचीनि सोद्योतानि प्रासादीयानि दर्शनीयानि अभिरूपाणि प्रतिरूपाणि इत्यादि प्राग्वत् ॥ अथ गृहकसूत्रं यथा । तस्सणं वणसंडस्स तत्थतत्थदेसे तहिंतहिं बहवे आलिघरगा मालिघरगा कयलीघरगा लयाघरगा पे च्छणघरगा मज्जणघरगा पसाहणघरगा गब्भघरगा मोहणघरगा सालघरगा जालघरगा कुसुमघरगा चित्तघरगा गंधव्वघरगा आयंसघरगा सव्वरयणा मया अच्छा जाव पडिरूवा इति । अत्र व्याख्या । तस्य वनषण्डस्य मध्ये तत्रतत्र प्रदेशे तस्यैव प्रदेशस्य तत्र तत्र एकदेशे बहूनि आलिगृहकाणि आलिर्वनस्पतिविशेषस्तन्मयानि गृहकाणि मालि गृहकाणि मालिरपि वनस्पति विशेषः तन्मयानि गृहकाणि कदलीगृहकाणि लतागृहकाणि च प्रतीतानि । प्रेक्षणक घरगा इति प्रेक्षणकगृहकाणि येषु यदा तदावागत्य बहवः सुखासिकया अवतिष्ठन्ते प्रेक्षणकगृहकाणि प्रेक्षणकानि विदधति निरीक्षन्ते च मज्जनगृहकाणि यत्रागत्य स्वेच्छया मज्जनं कुर्वन्ति प्रसाधनगृहकाणि यत्रागत्य स्वपरं च मण्डयन्ति गर्भगृहकाणि गर्भगृहाकाराणि मोहनगृहकाणि मोहनं मैथुनसेवा तत्प्रधानानि गृहकाणि वासभवनानीतिभावः शालागृहकाणि शाल पट्टशाला प्रधानानि गृहकाणि जालगृहकाणि जालयुतानि गृहकाणि कुसुमगृहकाणि कुसुमप्रकारोपचितानि गृहकाणि चित्रगृहकाणि चित्रप्रधानानि गृहकाणि । गन्धर्वगृहकाणि गीतनृत्याभ्यासयोग्यानि गृहकाणि । आदर्शगृहकाणि आदर्शमयानीव गृहकाणि । अत्र सूत्रे चकारः समुच्चयार्थः एतानि सर्वभूतानीत्यर्थः । सव्वरयणा मयाइं इत्यादि प्राग्वत् । तेसुणं आलिघरेसु जाव आयंसघरेसु बहूइं हंसासणाइं जाव दिसासोवत्थियासणाइं सव्वरयणामयाइं जावपडिरूवाइं इतिगतार्थं ॥ अथ मण्डपकसूत्रं यथा ॥ तस्सणं वणसंडस्स तत्थ तत्थदेसे तहिंतहिं बहवे जाइमंडवगा जूहियामंडवगा मल्लियामंडवगा णोमालिया मंडवगा वासंतीमंडवगा दधिवासुयामंडवगा सूरिल्लिमंडवगा तंबोलीमंडवगा मुद्दियामंडवगा णागलयामंडवगा अतिमुत्तयमंडवगा अप्फोयामंडवगा मालुयामंड-

वगा सव्वरयणामया जाव णिच्चं कुसुमिया जावपडिरूवा ॥ अत्रव्याख्या ॥ तस्येत्यादि पद्योजना सुगमा । जातिर्मालती तन्मया मण्डपकाः जातिम ण्डपकाः एवं शेषेष्वपि पदयोजना कार्या । यूथिका प्रतीता । मल्लिका विचकिलः । नवमालिकावासन्ती स्पष्टे । एते च गुल्मप्रधाना वनस्पतयः दधिवासुकानाम वनस्पति विशेषः सूरिल्लि रपि तथैव तम्बूली नागवल्ली नागो द्रुमविशेषः तद्युक्ता लता नागलता वृक्षस्य तिर्यक् तथाविधाशाखाऽप्र सृता सा लतेत्यभिधीयते, अतिमुक्तकः पुष्पप्रधान वनस्पतिः अप्फोया वनस्पतिविशेषः मालुका एकास्थिकफला वृक्षविशेषा तद्युक्ता मण्डपका मालु- कामण्डपकाः । एते च कथम्भूता इत्याह सव्वरयणामया इत्यादि प्राग्वत् । तेसु णं जाइमण्डवगेसु जाव मालूया मण्डवगेसु बहवे पुढवीसिलापट्टगा पण्णत्ता ? अप्पेगइया हंसासणसंठिया अप्पेगइया कोंचासणसंठिया अप्पेगइया गरुडासण संठिया अप्पेगइया उण्णयासणसंठिया अप्पेगइया पणयासणसंठिया अप्पेगइया दीहासणसंठिया अप्पेगइया भद्दासणसंठिया अप्पेगइया पक्खासण संठिया अप्पेगइया मगरासणसंठिया अप्पेगइया पउमासणसंठिया अप्पेगइया सीहासणसंठिया अप्पेगइया दिसासोवत्थियासणसंठिया अप्पे बहवे वरसयणासणविसिट्ठसंठाणसंठिया पण्णत्ता ? समणाउसो आइणगरू अबूरणवणीयतूलफासा मउया सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा । अत्रव्याख्या । तेषु जातिमण्डपकेषु यावत् मालुका मण्डपकेषु यावत्करणात् यू थिका मण्डपकादि परिग्रहः बहवः शिलापट्टकाः प्रज्ञप्ताः । तद्यथा-अपिर्वार्थे एकके शिलापट्टका हंसासनवत् संस्थित मायेत्प्रत्ययविधानात् संस्थानं येषां ते तथा । एवं क्रौञ्चासन संस्थितादिविशिष्टमपि वाच्यं । अन्यच्च बहवः शिलापट्टकाः नामविशिष्टचिह्नानि विशिष्टनामानि च वराणि प्रधानानि शयनानि आसनानि च तद्वत् संस्थिता वरशयनासनविशिष्टसंस्थानसंस्थिताः । क्वचित् मांसलसुघट्ठविसिट्ठसंठाणसंठिया इतिपाठः । तत्रान्येष बहवः शिलापट्टकाः मांसला इव मांसला अकठिना इत्यर्थः सुघट्टा इव सुघृष्टा अतिशयेन मसृणा इतिभावः । विशिष्टसंस्थान संस्थिताश्च प्रज्ञप्ताः ? हे श्रमण ? हे आयुष्मन् ? आईणगेत्यादि सुगममिति ॥ अथ प्रस्तुतसूत्रमनुस्मिपते तत्थणमिति ॥ अत्रव्याख्या ॥ तत्रैतेषु तस्यास्त पर्वतादिगत हंसासना दिषु यावत्करणात् उपस्थान संस्थित पृथिवी शिलापट्टकेषु णमिति पूर्ववत् । बहवो वनानामन्तरेषु भवाः पृषोदरादित्वान्मागमे वानमन्तरा देवा' देव य यथा सुखमासते आसयन्ति वा शयनीय सामादि, शेरते दीर्घकाय प्रसारणेन वर्त्तन्ते न तु निद्रां कुर्वन्ति । तेषां देवयोनिकत्वात् निद्राया अभावात् ।

आसनानि गरुडासनानि गारुडानि उन्नतासनानि अत्युच्चासनानि प्रणतासनानि निम्नासनानि दीर्घासनानि शय्यारूपाणि भद्रासनानि येषामधोभागे पीठिकाद्वयं पक्ष्यासनानि येषामधोभागेनानारूपाः पक्षिणः एवं मकरासनानि सिंहासनानि च भावनीयानि पद्मासनानि पद्माकाराणि आसनानि दिक्सौवस्तिकासनानि येषामधोभागे दिक्सौवस्तिका दिक्प्रधानाः स्वस्तिकाः आलिखिताः सन्ति । अत्र यथाक्रममासनानां संग्राहिका संग्रहणी। गाथा । हंसे कोंचे गरुले उण्णय पणए य दीह भद्दे य । पक्खेमगरे पउमे सोवत्थिदिसाओ अट्ठारसमे १ एतानि सर्वाण्यपि कथंभूतानीत्याह सव्वरयणामयाई इत्यादि प्राग्वत् ॥ अथ गृहकसूत्रं यथा । तस्स णं वणसंडस्स तत्थतत्थदेसे तहिंतहिं बहवे आलिघरगा मालिघरगा कयलीघरगा लयाघरगा पेच्छणघरगा मज्जणघरगा पसाहणघरगा गब्भघरगा मोहणघरगा मालघरगा जालघरगा कुसुमघरगा चित्तघरगा गंधव्वघरगा आयंसघरगा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा इति । अत्र व्याख्या । तस्य वनषण्डस्य मध्ये तत्रतत्र प्रदेशे तस्यैव प्रदेशस्य तत्र तत्र एकदेशे बहूनि आलिगृहकाणि आलिर्वनस्पतिविशेषः तन्मयानि गृहकाणि मालि गृहकाणि मालिरपि वनस्पति विशेषः तन्मयानि गृहकाणि कदलीगृहकाणि लतागृहकाणि च प्रतीतानि । अच्छण घरगा इति आवस्थानगृहकाणि येषु यदा तदा वागत्य बहवः सुखासिकया अवतिष्ठन्ते प्रेक्षणकगृहकाणि प्रेक्षणकानि विरचयन्ति निरीक्षन्ते च मज्जनगृहकाणि यत्रागत्य स्वेच्छया मज्जनं कुर्वन्ति प्रसाधनगृहकाणि यत्रागत्य स्वपरं च मण्डयन्ति गर्भगृहकाणि गर्भगृहाकाराणि मोहनगृहकाणि मोहनं मैथुनसेवा तत्प्रधानानि गृहकाणि वासभवनानीतिभावः शालागृहकाणि आय पट्टशाला प्रधानानि गृहकाणि जालगृहकाणि जालयुक्तानि गृहकाणि कुसुमगृहकाणि कुसुमप्रकारोपचितानि गृहकाणि चित्रगृहकाणि चित्रप्रधानानि गृहकाणि । गन्धर्वगृहकाणि गीतनृत्याभ्यासयोग्यानि गृहकाणि । आदर्शगृहकाणि आदर्शमयानीव गृहकाणि । अत्र सूत्रे समग्रककारः कायिकोत्सवः एतानि कथंभूतानीत्याह । सव्वरयणामयाइं इत्यादि प्राग्वत् । तेसु णं आलिघरेसु जाव आयंसघरेसु बहूइं हंसासणाइं जाव दिसासोवत्थियासणाइं सव्वरयणामयाइं जावपडिरूवाइं इतिगतार्थं ॥ अथ मण्डपकसूत्रं यथा ॥ तस्स णं वणसंडस्स तत्थ तत्थदेसे तहिंतहिं बहवे जाइमंडवगा जूहियामंडवगा मल्लियामंडवगा णोमालियामंडवगा वासंतीमंडवगा दधिवासुयामंडवगा सूरिल्लिमंडवगा तंबोलीमंडवगा णागलयामंडवगा अतिमुत्तयमंडवगा अप्फोयामंडवगा मालुयामंड

स्वर्भसैव पर्याय माह । कल्याणानां तत्त्वभूत्या तथाविध विशिष्ट फलदायिनां, अथवा कल्याणानां सर्वोपशमकारिणां कल्याण कल्याणरूपं फलवि-पाकं पच्चणुभवमाणा प्रत्येकमनुभवन्तो विहरति । आसते तदेवं पद्मवर वेदिकाया बहिःस्थित वनषण्ड वक्तव्यतोक्ता ॥ सम्प्रतितस्या एवा वोक्स्थित वनषंड वक्तव्यतामभिधित्सु राह । तीसेणं जगइ ए इत्यादि । तस्या जगत्या उपरि पद्मवर वेदिकाया अतर्मध्ये यः प्रदेशः एतस्मिन् महानेको वन षंडः प्रज्ञप्तः १ देशोने द्वेयोजने विष्कंभेन वेदिका पद्म वर वेदिका तस्याः समकस्तुल्यः परिक्षेपेण । अयभावः । पद्म वर वेदिकाया यावान् अस्या-पि अत्र पद्म वर वेदिका बहिः प्रदेशात् अन्तः पयमणुः प्रवागमनेयत्परिक्षेपम्यूनत्व तन्न विवक्षित मल्पत्वादिति । किह्णेत्ति कृष्णोपावदिति पदेन च बहिर्वनषडवद् विशेषेण वनखंड वर्णकोग्राह्यः । नवरं तृणविहीनो ज्ञातव्यः । अत्र सूत्रेऽम्य शब्देपि मणशब्देनाभिधीयते उपचारादत्त तत्र

कल्लाण फलवित्तिविसेसे पच्चणुब्भवमाणा विहरंति । तीसेण जगइए उप्पि अतो पउमवरवेइयाए एत्थण एगे महं वणसडे पण्णत्ते १ देसूणाइ दोजोअणाइ विक्खंभेण वेइयासमए परिक्खेवेण किण्हे जाव तणविहूणो णेअव्वो, जम्बूद्दीवस्सण

कल्याणं फलवित्तिविशेषम् प्रत्येकमनुभवन्तो विहरन्ति तस्या जगत्या उपर्यन्तः पद्मवरवेदिकायाः अत्र एकोमहान् वनखण्डःप्रज्ञप्तः १ देशोन द्वेयोज ने विष्कम्भेन, वेदिकासमः परिक्षेपेण कृष्णो यावत् (अनेनच बहिर्वन खण्डव दविशेषेण वनखण्डवर्णको ग्राह्यः) तृणविहिनो नेतव्यः जम्बूद्वीपस्य

कल्याण कारी फल विपाक वि० वृत्ति विशेषें ते प्रते प० प्रतेकइं भोगवतो वि० विचरइछइं ती० ते जगतीनइ उ० उपरइं अ० पद्मवरवेदिका म ध्यइले पासइ ए० इहां एक मोटो व० वनखंड वृक्ष समूह प० कह्यो तीर्थं करइ १ दे० काइंकऊणां दो० बें योजन वि० पोहुलपणइं वे० पद्मवर-वेदिका सरीखो प० परिक्षेपइं कि० कालोइमवर्ण यावत् तृणविना जाणवा इहां तृण नहीं इवें ॥ जम्बूद्वीपना द्वार सख्या कहें छइ ॥ जं० जम्बूद्वीप-

मयोपलक्षणात् चिठंतीत्यादिषूक्तपाने चीवाभिगमोक्तोल्लिखितोऽस्ति, तिष्ठंति ऊर्ध्वस्थानेन वर्तंते निषीदंति उपविशंति । तुयहंतितिर्यग्वर्तनं कुर्वंति वामपार्श्वतः परावृत्य दक्षिण पार्श्वेनावतिष्ठंते । दक्षिण पार्श्वतो वा परावृत्य वामपार्श्वेनाव तिष्ठंते इति । रमते रतिमाबध्नंति तथा ललंति मन इप्सितं यथा भवति तथा वर्तंते इतिभावः । तथा क्रीडंति यथा सुख मितस्ततोगमन विनोदेन गीतनृत्यादिविनोदेन वा ऽवतिष्ठते । तथा मोहंति मैथुन सेवां कुर्वंति । इत्येवं पुरापोराणाण मित्यादि, पुरा पूर्वं प्राग्भवे इतिभावः । कृतानां कर्मणा मितियोगः । अतएव पौराणानां पुरोक्तानां सुचरितानां इह सुचरित जनित कर्मापि कार्ये कारणोपचारात् सुचरित मिति विवक्षित । ततोऽयमाशयः विशिष्ट तपाविध धर्मानुष्ठान विषया ऽप्र-मादकरणजात्यादि सुचरितानामिति । तथा सुपरा क्रान्तानां अत्रापि कार्ये कारणोपचारात् सुपरा क्रांत जनितानि सुपरा क्रांतानि इत्युक्तं भवति । सकल सत्वमैत्री सत्यता शुभानां शुभफलानां इह किंचित् शुभफल मपि इन्द्रिय मति विपर्यासात् शुभफलमाभाति तत सात्विक शुभफल प्रतिप

तत्थण बहवे वाणमंतरा देवा देवीओय आसयंति सयंति चिठंति णिसिअंति तुअट्टंति रमंति ललंति कीलंति मोहंति पुरापोराणाण सुपरिक्कंताण सुभाण कल्लाणाण कडाण कम्माण

तत्र बहवो वानव्यन्तरा देवा देव्यश्च आसयन्ति शेरते तिष्ठन्ति निषीदन्ति तुअट्टन्ति (तिर्यग्वर्तनंकुर्वन्तीत्यर्थः) रमन्ते-ललन्ति क्रीडन्ति मोहन्ति पुरापौराणानाम् सुपराक्रान्तानाम् । शुभानाम् कल्याणानाम् कृतानाम् कर्मणाम्

तत्थ० तिहां वन रमणीक भूमी भाग ने विषें । वाण० वाण विंतर देवता अनें देवी आ० आसयटे । स० सूए छे । चि० ऊभा रहता छे । णि० बैं-ठेछे । तु० पासोपलटे छे । र० रमे छ छ । ल० मनवच्छाइ वर्ते छे । की० क्रीडा विनोद करें छे । मो० मैथुन सेवा करें छे । पु० पूर्वं पूर्वं भवें भला । सु० भली परें आक्रमा करणी एहवा । सु० शुभकारीआ । क० कल्याणकारीआ । क० कीधा एहवा कर्मं पुण्यरूप क० शुभ कर्मं ते तणो ।

स्वर्गस्येव पर्याय माह । कल्याणानां तत्त्वमत्या तथाविध विशिष्ट फलदायिनां, अथवा कल्याणानां अनर्थोपशमकारिणां कल्याणं कल्याणरूपं फलवि- पाकं प्रत्युनुभवमाना प्रत्येकमनुभवती विहरंति । आसते तदेव पद्मवर वेदिकाया बहिःस्थित वनषंड वक्तव्यतोक्ता ॥ सम्प्रति तस्या एवा योक्तस्थित वनषंड वक्तव्यतामभिधित्सु राह । तीसेणं जगईए इत्यादि । तस्या जगत्या उपरि पद्मवर वेदिकाया अन्तर्मध्ये यः प्रदेशः एतस्मिन् महानेको वन षंडः प्रज्ञप्तः ? देशोने द्वेयोजने विष्कम्भेन वेदिका पद्म वर वेदिका तस्याः समकस्तुल्यः परिक्षेपेण । अयमावः । पद्म वर वेदिकाया यावान् अस्या- पि अत्र पद्म वर वेदिका बहिः प्रदेशात् अन्तः पञ्चधनुः शतागमनेपत्परिक्षेपन्यूनत्व तत्र विवक्षितं मल्पत्वादिति । किण्हेति कृष्णोपावदिति पदेन च बहिर्वनषंडवत् विशेषेण वनषंड वर्णकोग्राह्यः । नवरं तृणविहीनो ज्ञातव्यः । अत्र तृणजन्य शब्दोपि तृणशब्देनाभिधीयते तथचारावत सत्र

कल्लाण फलविसिविसेसे पचणुब्भवमाणा विहरति तीसेण जगइए उप्पि अंतो पउमवरवेइयाए एत्थण एगे मह वणसंडे पण्णत्ते ? देसूणाइ दोजोयणाइ विक्ख म्भेण वेइयासमए परिक्खेवेण किण्हे जाव तणविहूणो णेयव्वो, जंबुद्दीवस्सण

कल्याणं फलवित्तिविशेषम् प्रत्येकमनुभवन्तो विहरन्ति, तस्या जगत्या उपर्यन्तः पद्मवरवेदिकायाः अत्र एकोमहान् वनखण्डःप्रज्ञप्तः ? देशोने द्वेयोज ने विष्कम्भेन वेदिकासमः परिक्षेपेण कृष्णो यावत् (अनेनच बहिर्वन खण्डस्य विशेषेण वनखण्डवर्णको ग्राह्यः) तृणविहीनो नेतव्यः, जम्बूद्वीपस्य

कल्याण कारी फल विपाक वि० वृत्ति विशेषें ते प्रते प० प्रत्येक भोगवतां वि० विचरतां थकां ती० ते जगतीमध्ये उ० उपरे अं० पद्मवरवेदिका न माहेले पासे ए० इहां एक मोटो व० वनखंड वृक्ष समूह प० परुप्यो तीर्थं करे ? दे० कांईकउणा दो० बे योजन वि० पहुलपणे वे० पद्मवर- वेदिका सरीखो प० परिधिपणे कि० कालोवनवर्ण यावत् तृणविना जोवा इहां तृण नथी इवें ॥ जम्बूद्वीपना द्वार संख्या कहे छे ॥ ज० जम्बूद्वीप-

गए विद्दीणे वातम्मः । लपलसमत्यांस्स नविशाए विद्दीमोपि पत्न मर मेदिकातरितवया तथाविध यातामावतो मयोनां तृणानांवा चमनेन परस्पर सघर्षाभावात् मणाभावः तपपक वायमर्पः चीवाभिगम सूत्र यृत्योस्तचेव दर्शनादिति ॥ सम्रति जम्बूद्वीपस्य द्वारसंख्या प्ररूपणार्थं माह । जम्बुद्दीवस्स ण भित्यादि ॥ मत्र सूत्रे मश्न निर्वचने उभे अपि सुगमे । मवरं पूर्वातः मादक्षिण्येन विजयादीनिद्वाराणि ज्ञेयानि द्वाराणामेव स्थान विशेष नि यमनायाह । कहिणं भंते इत्यादि । हे भदन्त । जम्बूद्वीपस्य द्वीपस्य विजयमिति प्रसिद्ध नामेति प्राकृतत्वात् विभक्ति विपरिणामेन नाम्ना द्वारं प्रज्ञप्तं भगवानाह । गौतम । जम्बूद्वीपे द्वीपे यो मन्दर पर्वतो मेरुगिरिः तस्य पुरत्थिमेणंति पूर्वस्यां दिशि पञ्चचत्वारिंशत् योजनसहस्राणिव्यतिक्रम्यानि जम्बूद्वीप द्वीपपौरस्त्य पर्यन्ते लवणसमुद्रपूर्वार्द्धस्य पच्चत्थिमेणंति पाश्चात्यभागे शीताया महानद्या उपरि सः प्रदेश इति गम्य । एतस्मिन् जम्बूद्वी

जंबुद्दीवस्स कइ दारा पण्णत्ता? गोयमा! चत्तारि दारा पण्णत्ता? तंजहा—विजए १ वे जयंते २ जयंते ३ अपराजिते ४ कहिणं भंते जम्बुद्दीवस्स दीवस्स विजए णामं दारे पण्णत्ते? गोयमा! जम्बुद्दीवे दीवे, मंदरस्स पव्वयस्स पुरत्थिमेणं पणयालीसं जोयणसहस्साइं

भदन्त! द्वीपस्य कति द्वाराणि प्रज्ञप्तानि? गौतम! चत्वारि द्वाराणि प्रज्ञप्तानि? तद्यथा विजयम् १ वैजयन्तम् २ जयन्तम् ३ अपराजितम् ४ हे भदन्त! ज म्बूद्वीपस्य द्वीपस्य विजयं नाम द्वारम् प्रज्ञप्तम्? गौतम! जम्बूद्वीपे द्वीपे मन्दरस्य पर्वतस्य (मेरुपर्वतस्य) पूर्वस्याम् पञ्चचत्वारिंशद्योजनसहस्राणि

नामा द्वीपमें हे भगवन्! केतलांद्वारकह्यां तीर्थंकरदेवे ? भगवन्तकहेछे हेगोतम! च० च्यारद्वार कह्या ? तेकहेछे विजयद्वार पूर्वदिशि १ वैजय न्तद्वार दक्षिणदिशि २ जयन्तद्वार पश्चिमदिशि ३ अपराजितद्वार उत्तरदिशि ४ क० किहांछे भगवन्! जम्बूद्वीपनामाद्वीपमें विजयनामे द्वारकह्यो भगवन्त कहेछे हेगौतम! जम्बूद्वीपने विषे म० मेरुपर्वतने पु० पूर्वदिशिने विषे प० पणतालीसहजार जोयण ७४० व० वर्जी तिवारे

धीईवहमा जबुद्दीवदीवे, पुरत्थिमपेरंते लवणसमुद्दस्स पुरत्थिमद्धस्स पच्चत्थिमेण सीआए महाण ईए उप्पि एत्थण जम्बुद्दीवस्स विजए णाम दारे पण्णत्ते ? अठ जोयणाइ उद्ध उच्चत्तेण चत्तारि जोय णाइ विक्खमेण तावईयचेव पवेसेण सेए वरकणगथूभियाए जाव दारस्स वण्णओ जाव रायहाणी

व्यतिव्रज्य जम्बूद्वीपद्वीपपर्यन्ते पर्यन्ते लवणसमुद्रस्य पूर्वार्द्धस्य पाश्चात्ये सीताया महानद्या उपरि अत्र जम्बूद्वीपस्य विजय नाम्ना द्वारं प्रज्ञप्तम्? अष्टयोजनान्यूर्द्धुच्चत्वेन चत्वारियोजनानि विष्कम्भेन तावदेव प्रवेशेन श्वेतवरकनकस्तूपिकाकम् यावत् द्वारस्य वर्णको यावत् राजधानी (वर्णकश्चजीवाभिगमोपाङ्गोक्तोद्रष्टव्यः)

जम्बूद्वीपनें पु० पूर्वदिशिनें परियंत ल० लवण समुद्रना पु० पूर्वार्द्धनइं पश्चिमदिशि सी० सीता महानदीनइं ऊपरइं ए० इहां जम्बूद्वीपनामाद्वी पनूं वि० विजयनामेंद्वार बारणुं पं० कह्यो ? अठयोजन उ० ऊंचपणइं च० च्यारियोजन वि० पोहलपणइ ता० तेतलुज निश्चइ प० प्रवेसपणें से० श्वेत धोली व० प्रधान क० सुवर्णनी थू० थूभिकाइ योहरइं करीनें यावत् द्वारनवर्णन जीवाभिगम सूत्रथी जाणवू यावत् राजधानी जाणवी

यस्य द्वीपस्य विजय नाम्ना द्वार प्रज्ञप्त ? अष्टौयोजनान्यूर्द्धोच्चत्वेन चत्वारियोजनानि विष्कम्भेन विस्तारेण । यद च द्वारविष्कम्भमानं स्थूलन्यायेनो क्त सूक्ष्मेक्षिकया तु विभाव्यमानं द्वारशाखाद्वयविष्कम्भस्य क्रोशद्वयप्रक्षेपे सार्द्धयोजनप्रमाणं भवति, तच्च यिवक्षितमिति ॥ तावइय चेव पवेसे णति ॥ तावन्त्येव चत्वारीत्यर्थः । योजनानि प्रवेशेन भित्तिबाहुल्यलक्षणेन । कथभूत मित्याह । श्वेतं श्वेतवर्णोपेतं प्रायुस्येनां करत्नमयत्वात् वरकनकस्तू पिकाक वरकनका वरकनकमयी स्तूपिका शिखर यस्य तत् । अथ शेषं द्वारवर्णकं राजधानीवर्णक चातिदेशेनाह ॥ जावेत्यादि ॥ यावद्द्वारस्य वर्णको वण्णओ जाव रायहाणीति यावद्राजधानी वर्णकश्च जीवाभिगमोपाङ्गोक्तो निरवशेषो वक्तव्य तत्र प्रथम द्वारवर्णको यथा- ईहामिग उसभ तुरग नर मगर विहग वालग किनर रुरु सरभ चमर कुंजर वणलय पउमलय भत्ति चित्ते खंभुग्गय वर वेइया परिगयाभिरामे विज्जाहर जमल जुअल

मह विहीनो ज्ञातव्यः । उपलक्षणत्वांदस्य मविमेषु विहीमोपि पट्ट वर वेदिकांतरितत्वया तथाविध याता मायतो मधीनां तथानांवा चमनेन परस्पर संघर्षाभावात् महामाधः,, उपपन्न द्वाममर्थः जीवाभिगम सूत्र वृत्त्योक्तचैव दर्शनादिति ॥ सम्प्रति जम्बूद्वीपस्य द्वारसंख्या प्रकपणार्थं माह । जम्बुद्वीपस्स ण मित्यादि ॥ अत्र सूत्रे प्रश्न निर्वचने उभे अपि सुगमे । नवरं पूर्वातः प्रादक्षिण्येन विजयादीनि द्वाराणि ज्ञेयानि द्वाराणामेव स्थान विशेष नि यमनायाह । कहिण मंते इत्यादि । ॥ भदन्त । जम्बूद्वीपस्य द्वीपस्य विजयमिति प्रसिद्ध नामेति प्राकृतत्वात् विभक्ति विपरिणामेन नाम्ना द्वार प्रज्ञप्त भगवानाह । गौतम ! जम्बूद्वीपे द्वीपे यो मन्दर पर्वतो मेरुगिरिः तस्य पुरत्थिमेणति पूर्वस्या दिशि पञ्चचत्वारिंशत् योजनसहस्राणि व्यतिक्रम्यारि क्रम्य जम्बूद्वीप द्वीपपौरस्त्य पर्यन्ते लवणसमुद्रपूर्वार्द्धस्य पच्चत्थिमेणंति पाश्चात्यभागे शीताया महानद्या उपरि सः प्रदेश इति गम्यं । एतस्मिन् जम्बूद्वी

जंबुद्दीवस्स कइ दारा पण्णत्ता? गोयमा! चत्तारि दारा पण्णत्ता १ तंजहा—विजए १ वे जयंते २ जयंते ३ अपराजिते ४ कहिण भंते जंबुद्दीवस्स दीवस्स विजएणाम दारे पण्णत्ते ? गोयमा! जंबुद्दीवे दीवे, मंदरस्स पव्वयस्स पुरित्थिमेण पणयालीस जोयणसहस्साइं

भदन्त! द्वीपस्य कति द्वाराणि प्रज्ञप्तानि? गौतम! चत्वारि द्वाराणि प्रज्ञप्तानि? तद्यथा विजयम् १ वैजयन्तम् २ जयन्तम् ३ अपराजितम् ४ भदन्त! ज म्बूद्वीपस्य द्वीपस्य विजयं नाम द्वारम् प्रज्ञप्तम्? गौतम! जम्बूद्वीपे द्वीपे मन्दरस्य पर्वतस्य (मेरुपर्वतस्य) पूर्वस्याम् पञ्चचत्वारिंशद्योजनसहस्राणि

नामा द्वीपनें हेभगवन् ! केतलांद्वारकह्यां तीर्थंकरे ? भगवन्तकहइके हेगोतम ! च० च्यारद्वार कह्यां ? तेकहेछे विजयद्वार पूर्वदिशि १ वैजय न्तद्वार दक्षिणदिशि २ जयंतद्वार पश्चिमदिशि ३ अपराजितद्वार उत्तरदिशि ४ क० किहांछे भगवन् ! जम्बुद्वीपनामाद्वीपनं विजयनामें द्वारकह्यो भगवन्तकहइ हेगौतम ! जंबूद्वीपनें विषें मं० मेरुपर्वतनें पु० पूर्वदिशिनें विषइं प० पचतालीसहजार जोयन ४५००० अइ ए तिवारइ

यस्य द्वीपस्य विजय नाम्ना द्वारं प्रज्ञप्तं ? अष्टौयोजनान्यूर्ध्वोच्चत्वेन चत्वारियोजनानि विष्कम्भेन विस्तारेण । इदं च द्वारविष्कम्भमानं स्थूलन्यायेनो क्तं सूक्ष्मेक्षिकयातु विचार्यमाणे द्वारशाखाद्वयविष्कम्भसत्कक्रोशद्वयप्रक्षेपे सार्द्धयोजनप्रमाणं भवति, तत्र विपत्तितमिति ॥ तावदृश चैव पवेसे- णंति ॥ तावन्त्येव चत्वारीत्यर्थः । योजनानि प्रवेशेन भित्तिबाहुल्यलक्षणेन । कथमूत मित्याह । श्वेतं श्वेतवर्णोपेतं बाहुल्येना करत्नमयत्वात्, वरकनकस्तू पिकाकं वरकनका वरकनकमयी स्तूपिका शिखरं यस्य तत् । अथ शेष द्वारवर्णकं राजधानीपर्यन्तं वचनोल्लेखेनाह ॥ जावेत्यादि ॥ यावद्द्वारस्य वर्णको वक्तव्यो यावत् राजधानीति भावप्राणभावो वर्णकश्च जीवाभिगमोपांगोक्तो विस्पष्टो वक्तव्य तत्र प्रथम द्वारवर्णको यथा- ईहामिग वसभ तुरग नर मगर विहग वालग किंनर रुरु सरभ चमर कुंजर वणलय पउमलय भत्ति चित्ते खंभुग्गय वर वेइया परिगयाभिरामे, विज्जाहर जमल जुयल

चीईवहुसा जम्बुद्दीवद्दीवे, पुरत्थिमपेरंते लवणसमुद्दस्स पुरत्थिमद्धस्स पच्चत्थिमेणं सीआए महाणइए उप्पि एत्थणं जम्बुद्दीवस्स विजए णाम दारे पण्णत्ते ? अट्ठ जोयणाइं उद्धं उच्चत्तेणं चत्तारि जोयणाइं विक्खंभेणं तावइयं चेव पवेसेणं सेए वरकणगथूभियाए जाव दारस्स वण्णओ जाव रायहाणी

अतिक्रम्य जम्बूद्वीपद्वीपपौरस्त्यपर्यन्तम् लवणसमुद्रस्य पूर्वार्द्धस्य पाश्चात्ये सीताया महानद्या उपरि, अत्र जम्बूद्वीपस्य विजय नाम्ना द्वारं प्रज्ञप्तम्?अष्टौयोजनान्यू र्ध्वमुच्चत्वेन चत्वारियोजनानि विष्कम्भेन तावदेव प्रवेशेन श्वेतवरकनकस्तूपिकाकम् यावत् द्वारस्य वर्णको यावत् राजधानी(वर्णकश्चजीवाभिगमोपाङ्गोक्तोवृष्टव्यः)

जम्बूद्वीपनें पू० पूर्वदिशिनें परिश्रन्त ल० लवण समुद्रना पु० पूर्वार्द्धनइ पश्चिमदिशि सी० शीता महानदीनइं ऊपरइ ए० इहां जम्बूद्वीपमाहिद्वी पण् वि० विजयनामेंद्वार कह्युं प० कह्यो ? अठयोजन उ० ऊंचपणइं च० च्यारियोजन वि० पोहलपणइ ता० तेतलुज निहारु प० प्रवेशपणे से० श्वेत धोलो व० प्रधान क० सुवर्णनी थू० थूभिकाइ शीखरइ करीने यावत द्वारनवर्णन जीवाभिगम सूत्रथी जाणवु यावत् राजधानी जाणवी

संपुत्ते इव अच्छी सहस्स मालणीए, रूवगसहस्स कलिए भिसमाणे भिब्भिसमाणे चक्खुल्लोयणलेसे सुहफासे सस्सिरीयरूवे वण्णओ ? दारस्स तस्सि-
मोहेइ तंजहा वइरामया णेमा रिट्ठामया पइट्ठाणा वेरुलियरुइलखंभे जायरूवोवचिय पवर पंचवण्ण मणि रयण कोट्टिमतले हंसगब्भमए एलु-
ए गोमेज्जमए इंदकीले लोहियक्खमइओ दारचेडाओ जोईरसामए उत्तरंगे वेरुलियामया कवाडा वइरामया संधी लोहियक्खमइओ सूईओ णाणामणिमया
समुग्गया वइरामया अग्गला अग्गलपासाया रययामया आवत्तणपेढिया अंकुत्तरपासए निरंतरियघणकवाडे भित्तीसु चेव भित्तिगुलिया छप्पण्णा
तिण्णि होंति गोमाणसीओ तत्तियाओ णाणामणिरयणवालरूवगलीलट्ठियसालभंजियागे वइरामए कूडे रययामए उस्सेहे सव्वतवणिज्जमए उ-
ल्लोए णाणामणिरयणजालपंजरमणिवंसगलोहियक्खपडिवंसगरययभोम्मे अंकामया पक्खा पक्खबाहाओ जोईरसामया वंसा वंसकवेल्लुयाओ रययाम-
ईओ पट्टियाओ जायरूवमईओ ओहाडणीओ वइरामईओ उवरिं पुंछणीओ सव्वसेए रययामए छायणे अंकामयकणगकूडतवणिज्जथूभियाए सेए संख-
तलविमलनिम्मलदधिघणगोखीरफेणरययणिगरप्पगासे तिलगरयणद्धचंदचित्ते णाणामणिदामालंकिए अंतो बहिं च सण्हे तवणिज्जवालुयापत्थडे सु-
हफासे सस्सिरीयरूवे पासाईए ॥ ४ ॥ इति ॥ अथ व्याख्या ॥ ईहामिगेत्यादि विशेषणकदम्बकं पद्मवरवेदिकागततोरणाधिकारे व्याख्या-
तमिति ततो ज्ञेयं । तस्सोदारस्स तस्सिमोहेइ इति । वर्णो वर्णकनिवेशो द्वारस्य विजयाभिधानस्याय वक्ष्यमाणो भवति तमेवाह ॥ तद्यथेत्या-
दि ॥ तद्यथा वइरामया णेमा इत्यादि । अत्र च द्वारवर्णनाधिकारे यत्र केवलं विशेषणं, तत्र साक्षात् द्वारस्य विशेषणता यत्र तु विशेष्यसहितं तत्र त-
स्यैव गम्यं येन तस्य विजयद्वारस्य वज्रमया नेमा भूमिभागा दूर्ध्वं निःक्रामतः प्रदेशाः रिष्टरत्नमयानि प्रतिष्ठानानि मूलपादाः, वैडूर्या वैडूर्यरत्न-
मयाः रुचिराः स्तम्भाः यस्य तत्तथा । तथा जातरूपेण सुवर्णेनोपचिते युक्तैः प्रवरपञ्चवर्णमणिरत्नैः कुट्टिमतलं बद्धभूमितलं यस्य तत्तथा-तथा तस्य
विजयद्वारस्य हंसगर्भरत्नमय एलुको देहली गोमेदकरत्नमय इन्द्रकीलो गोपुरकपाटयुगसन्निवेशस्थान लोहिताक्षाः पद्मरागाख्य रत्नं तन्मयी द्वार
पिण्डी द्वारशाखे पुनः चेति निर्देशः आर्षत्वात् ज्योतीरसमयं उत्तरंगं द्वारस्योपरि तिर्यग्व्यवस्थितं काष्ठं, वैडूर्यमयौ कपाटौ लोहिताक्षमय्यो लो-
हित मयाः आलिकाः सूचयः फलकद्वयसम्बन्धविघटनाभावहेतुपादुकास्थानीयाः, तत्र वज्रमयाः सन्धयः सन्धिमेलाः फलकानां, किमुक्तं भवति ।

वज्जरकापूरिता: फलकाना सन्धय: । तथा नानामणिमया समुग्गया इति समुद्गका एव समुद्गका चूलिकागृहाणि तानि नानामणिमयानि । वज्रम्य सौकपाटौ नियलसया तिष्ठत वज्रमया प्रार्गेला: प्रासादा सप्रार्गेला: प्रसीता: आगता: प्रासादा यथार्गेला नियम्यन्ते रजतमयी आयर्तन पीठिका प्रायतनपीठिकाच मन्नेन्द्रकीलोभवति । तथा अका अंकरत्नमया उत्तरपार्श्वस्य सतया-निरतरितघनकपाटमिति ॥ निर्गता अंतरिका लघ्यतर रूपायपो सौ निरतरिकौ अतएव घनौकपाटौ यस्य ततथा-॥ भित्तीसुचेयभित्तीगुलिया छप्यका तिथि होति इति ॥ तस्य द्वारस्योभयो: पार्श्वयो र्द्वि तिपु भित्तिपु गता भित्तिगुलिका: पीठकसस्थानीया: तिस्र: षट् पचाशत: षट् पचाशत्त्रिकमसिता भवति । अष्टपञ्चाधिक शत मित्यर्थ: । तथा गो मानस्य: शय्या: तावन्मात्रा: षट्पचाशत्त्रिकमसिता: "नाम मणिरयणमयाणि व्यालरूपाणि यक्षिरूपकाणि लीलास्थितशालिभजिकाय लीलास्थित पुत्रिका यत्र सतथा । तथा तस्यद्वारस्य वज्रमय: कूटो माठभाग: रजतमय उत्सेध: शिखर, केवलं शिखर यत्र तस्यैव माठभागस्य सम्बन्धि द्रष्टव्य त- द्वारस्य तस्य प्रागेवोक्तत्वात् । सर्वात्मना तपनीयमय उल्लोक: उपरिभाग: नानामणिरत्नजाल पञ्जरमणिवंशक लोहिताक्ष प्रतिवंशक रजत भौम्मे इति । अङ्कमयो मणिमया पक्षा येषांतानि मणिपक्षकाणि तथा लोहिताक्षा लोहिताक्षमया: प्रतिवंशा: येषां तानि लोहिताक्षप्रतिवंशकानि तथा रजतमयी भूमि येषांतानि रजतभूमानि प्राकृतत्वात् समासान्तो मकारस्य च द्वित्व मणिवंशकानि लोहिताक्षप्रतिवंशकानि रजतभूमानि नानाम- णिरत्नानि नानामणिरत्नमयानि जालपञ्जराणि गवाक्षापरपर्यायाणि यस्मिन् द्वारे सतथा पदानामन्यथोपनिपात: प्राकृतत्वात् । अङ्कमया पक्षा इत्यत आरभ्य रययामए त्यावे इत्यन्तानि पदानि वेदिकावद्भावनीयानि । अङ्कमय कनग कूडतवणिज्जथूभियागे इति ॥ अङ्कमय पाश्चात्यमांकरत्न मय पक्षवाहूादीनामकरत्नात्मकत्वात् कनक कनकमय कूट महत् शिखर यस्य सतथा तपनीया तपनीयमयी स्तूपिका लघुशिखररूपायस्य सत- था तत: पदत्रयस्य पदद्वये मीलनेन कर्मधारय: एतेन यत् प्राक् सामान्येनोदितम् सेए वर कणग थूभियागे इति । तदेव प्रपञ्चतो भावित मिति ॥ संप्रति तदेव श्वेतत्व सुपसहारव्याजेन भूय उपदर्शयति श्वेत श्वेतत्वमेवोपमया द्रढयति । विमल निर्मलं यत् शखतल शखस्योपरितनो भागो यश्च निर्मलोदधिघनो घनीभूत दधि गोक्षीरफेनो रजतनिकरश्च रूप्यराशि स्तद्वत् प्रकाश: प्रतिभासो यस्य ततथा ॥ तिलगरयणद्ध चन्दचित्ते इति ॥ ,तिल

करकाणि पुष्पविशेषाः तैरर्द्धचन्द्रैः अर्धचन्द्राकारैः सोपानविशेषैः चित्रं चित्रकारि तिलकरत्नार्द्धचन्द्रचित्रं, तथा नानामणिमयानि दामा-
नि मालाः तैरलंकृतं नानामणिदामालंकृतं तथा अन्तर्बहिश्च श्लक्ष्णं श्लक्ष्णपुद्गलस्कन्धनिर्मापितं तपनीया तपनीयमय्यो वालुकाः सिकता यस्यां
प्रस्तटः प्रस्तारो यत्र तत् तपनीयवालुकाप्रस्तटं । सुहफासे इत्यादि प्राग्वत् । विजयस्सणं दारस्स उभओ पासिं दुहओ णिसीहियाए दोदो चन्दणक-
लसा पन्नत्ता ? ते णं चन्दणकलसा वरकमलपइट्ठाणा सुरभिवरवारिपडिपुण्णा चन्दणकयचच्चागा आविद्धकंठेगुणा पउमुप्पलपिहाणा सव्वरयणा-
मया अच्छा सण्हा जाव पडिरूवा महया महयामहिंदकुंभसमाणा पन्नत्ता ? समणाउसो ॥ अत्रव्याख्या ॥ विजयस्य द्वारस्योभयोः पार्श्वयो रेकैक
नैषेधिकीभावेन दुह इति प्राकृतत्वात् द्विधातो द्विप्रकारायां नैषेधिक्यां नैषेधिकीषु निषदनस्थानेषु तत्र प्रत्येकं द्वौ द्वौ चन्दनकलशौ
चन्दनकलशौ मांगल्यघटौ प्रज्ञप्तौ ? ते च चन्दनकलशा वरकमलं प्रतिष्ठानं आधारो येषां ते तथा सुरभिवरवारिपरिपूर्णाः चन्दनकृतचर्चाकाः चन्दन
कृतोपरागाः । आविद्धकंठे गुणा इति ॥ आविद्ध आरोपितः कंठेगुणो रक्तसूत्ररूपो येषां ते तथा कंठे कालवत् सप्तम्या अलुप् तथा पद्म उत्पलं च
यथा योगं पिधानं येषां ते तथा ॥ सव्वरयणामया इत्यादि प्राग्वत् ॥ महयामहया इति । अतिशयेन महान्तो महेन्द्रकुंभसमानाः कुम्भानामिन्द्र
इन्द्रकुंभो राजदन्तादिदर्शनादिन्द्रशब्दस्य पूर्वनिपातः, महांश्चासौ इन्द्रकुम्भश्च तस्य समाना महेन्द्रकुंभसमाना महाकलशप्रमाणाः, महेन्द्रो
राजा तदर्थं तस्य सम्बन्धिनो वा कुम्भा अभिषेककलशाः तत्समानाः प्रमाणाः ? हेमणव । आयुसम् । विजयस्सणं दारस्स उभओपासिं दुहओ णि-
सीहियाए दो दो णागदंतगा पन्नत्ता ? ते णं णागदंतगा मुत्ताजाल अंतरुसिय हेमजाल गवक्खजाल खिंखिणीघंटाजाल परिक्खित्ता, अब्भुग्गया अ-
भिनिसिट्ठा तिरियं सुसंपग्गहिया अहे पन्नगद्धरूवा पन्नगद्ध संठाण संठिया सव्ववइरामया अच्छा जाव पडिरूवा महया महया गयदंतसमाणा
पन्नत्ता ? समणाउसो विजयस्स द्वारस्ये त्यादि पदयोजना प्राग्वत् ॥ द्वौ द्वौ नागदन्तकौ नकुटकौ अंकुटका इत्यर्थः प्रज्ञप्तौ ? ते च नागदन्त
का मुक्ताजालान्तरेषु यान्युच्छ्रितानि लम्बमानानि हेमजालानि हेममयदामसमूहा यानि च गवाक्षजालानि गवाक्षाकृतिरत्नविशेषा दा
मसमूहाः यानि च किंकिणीघंटाजालानि क्षुद्रघण्टासमूहाः तैः परिक्षिप्ताः सर्वतोव्याप्ताः, अभिमुख उद्गता अभ्युद्गता अग्रिमभागे यथा मुक्ता

इति भावः । येन तेषु माल्यदामानि सुस्थितानि भवन्ति, अभिमुखं बहिर्भागाभिमुखं निसृष्टा निर्गताः अभिनिसृष्टाः ' तिर्यग्भित्तिप्रदेशैः सुष्ठु-अतिशयेन सम्यग् मनागप्यचलनेन परिगृहीताः „ आह । पन्नगद्ध रूवा इति ॥ अधोऽपस्तात् यत् पन्नगस्य सर्पस्यार्द्धं तस्येव रूप माकारो येषां ते तथा अधःपन्नगार्द्धवदतिसरला दीर्घाश्चेति भावः एतदेवव्याचष्टे ॥ पन्नगार्द्धसंस्थानसंस्थिताः अधःपन्नगार्द्धसंस्थानसंस्थिताः सर्वात्मना व-ज्रमया अच्छा इत्यादि प्राग्वत् ॥ महया महया इति ॥ अति शयेन महान्तो गजदन्तसमाना गजदन्ताकाराः प्रज्ञप्ताः ? हेश्रमण ! हे आयु-ष्मन् ! तेसुणं णागदन्तएसु बहवे किण्हसुत्तबद्ध वग्घारिय मल्लदाम कलावा एवं णील लोहिय हालिद्द सुक्किल सुत्तबद्ध वग्घारिय मल्लदाम कलावा तेणं दामा तवणिज्जलंबूसगा सुवण्णपयरगमंडिया णाणामणि रयण विविह हारद्धहार उवसोभिय समुदया जाव सिरीए अईव उवसोभे-माणा २ चिट्ठंति ॥ अत्रव्याख्या ॥ तेसुच नागदन्तकेषु बहवः कृष्णसूत्रबद्धा वग्घारिअत्ति, अवलम्बिता माल्यदामकलापाः पुष्पमालासमूहाः „ एवं नीललोहितहारिद्रशुक्लसूत्रबद्धा अपि माल्यदामकलापा वाच्याः । तेण दामा इत्यादि ॥ तानि दामानि ॥ तवणिज्जलंबूसगा इति ॥ तपनीय स्तपनीयमयो लम्बूसगो दाम्ना मग्रिमभागे मण्डनविशेषो गोलकाकृति र्येषां तानि तपनीयलम्बूसकानि , तथा पार्श्वतः सामस्त्येन सुवर्णप्रतरेण सुवर्णपत्रकेण मण्डितानि सुवर्णप्रतरकमण्डितानि तथा नानारूपाणां मणीनां रत्नानां च ये विविधा विचित्रवर्णा हारा अ-र्द्धहाराश्च तै रुपशोभितः समुदायो येषां तानि „ तथा जाव सिरीए अईव उवसोभेमाणा चिट्ठंति, अत्र यावत्करणात् एवं परिपूर्णः पाठो द्रष्टव्यः । ईसिमण्णमण्णमसंपत्ता पुव्वावरदाहिणुत्तरागएहिं वाएहिं मंदायं मंदायं एइज्जमाणा एइज्जमाणा पलंबमाणा पलंबमाणा पझंझमाणा पझंझमाणा उरालेणं मणुण्णेणं मणहरेणं कण्णमण निव्वुइकरेणं सद्देणं तेपएसे सव्वओ समंता आपूरेमाणा आपूरेमाणा सिरीए अईव उवसोभेमाणा २ चिट्ठंति „ एतच्च पूर्वं पद्मवरवेदिका वर्णन व्याख्यात मिति न भूयो व्याख्यायते । तेसिणं णागदन्तगाणं उवरिं दो दो णागदन्तगा पन्नत्ता ? तेणं णागदन्तगा मुत्ताजालंतरूसिया त-हेव जाव समणाउसो तेसुणं णागदन्तएसु बहवे रययामया सिक्कगा पन्नत्ता ? तेसुणं रययामएसु सिक्कएसु बहवे वेरुलियामईओ धूवघडीओ प-न्नत्ता ? ताओणं धूवघडीओ, कालागुरु पवर कुंदुरुक्कतुरुक्क धूवमघमघंतगन्धुद्धुयाभिरामाओ, सुगन्धवर गन्धियाओ गन्धवट्टिभूयाओ, उरालेणं मणुण्णेणं

पावसमलिमुदे करेत मणेदं तेपदसे सङ्ठ समंता आपूरेमाणाओ २ सिरीए अतीव उवसोभेमाणाओ उवसोभेमाणाओ चिट्ठन्ति ॥ अथ व्याख्या ॥ तेषां नागदन्तानामुपरि अन्यौ द्वौ द्वौ नागदन्तकौ प्रज्ञप्तौ ? तेण णागदन्तगा मुत्ताजालन्तरूसियहेमजालगवक्खजाल इत्यादि प्रागुक्त सर्वं द्रष्टव्यं । यावद् गजदन्तसमानाः प्रज्ञप्ताः ? हे श्रमण ! हे आयुष्मन् ! तेसु णं नित्यादि ॥ तेषु नागदन्तकेषु बहूनि रजतमयानि सिक्ककानि प्रज्ञप्तानि ? तेषु रजतमयेषु सिक्ककेषु बह्व्यो वैडूर्यमय्यो धूपघट्यः धूपघटिकाः प्रज्ञप्ताः ? ताश्च धूपघटिकाः कालागुरुश्च कृष्णागुरुः प्रवरकुन्दुरुक्कं चीडाभिधानो गन्धद्रव्यविशेषः तुरुष्कश्च सिल्हकः, धूपश्च दशाङ्गादिः गन्धद्रव्यसंयोगज इति द्वन्द्वः तेषां सम्बन्धी यो मघमघेतत्ति मघमघायमानो ऽतिशयवान् उद्धुत इतस्ततो विसृतो गन्धः तेनाभिरामाः । 'उद्धुतशब्दस्य परनिपात आर्षत्वात् सुष्ठु शोभनो गन्धो येषां ते तथा समासान्तविधेरनित्यत्वाद वैरूप्यस्य समासान्तस्याभावो यथा सुरभिगन्धेन वारिणेति तेषां गन्धस्य प्रधानतया सैषा गन्धः सर्वासु वर्त्ततीति सुगन्धवरगन्धगन्धिकाः अतो अनेकस्वरादितीकप्रत्ययः । अतएव गन्धवर्त्तिभूताः सौरभ्यातिशयात् द्रव्यगुटिकाकल्पाः उदारेण स्फारेण मनोज्ञेन मनोऽनुकूलेन । कथमतो गुणत्व मत आह ॥ घ्राणमनोनिर्वृतिकरेण गन्धेन तान् प्रत्यासन्नान् प्रदेशान् आपूरयन्त्यः २ श्रिया अतीव शोभमानाः २ तिष्ठन्ति, विजयस्य च दारस्स उभओपासिं दुहओ णिसीहियाए दोदो सालभंजियाओ पण्णत्ताओ ? ताओ णं सालभंजियाओ लीलट्ठियाओ सुपइट्ठियाओ सुअलंकियाओ णाणाविहरागवसणाओ रत्तावंगाओ असियकेसीओ मिउविसयपसत्थलक्खणसंवेल्लियग्गसिरयाओ णाणामल्लपिणद्धाओ मुट्ठिगेज्झसुमज्झाओ आमेलगजमलजुयलवट्टिय अब्भुण्णयपीणरइयसंठियपओहराओ ईसिं असोगवरपायवसमुट्ठियाओ वामहत्थग्गहियग्गसालाओ ईसिं अद्धच्छि कडक्ख चिट्ठिएहिं लूसेमाणीओ विव चक्खुल्लोयणलेसेहिं अन्नमन्नं खिज्जमाणीओ विव पुढवीपरिणामाओ सासयभावमुवगयाओ चंदाणणाओ चंदविलासिणीओ चंदद्धसमणिडालाओ चंदाहियसोमदंसणाओ उक्का इव उज्जोएमाणीओ विज्जुघणमरीचिसूरदिप्पंततेयअहिययरसन्निकासाओ सिंगारागारचारुवेसाओ पासाईयाओ तेअसा अईव उवसोभेमाणाओ चिट्ठंति ॥ अथ व्याख्या ॥ विजयस्य द्वारस्योभयोः पार्श्वयो रेकैकनैषेधिकीभावेन द्विधातो द्विप्रकारायां नैषेधिक्यां द्वे द्वे शालभञ्जिके प्रज्ञप्ते । ताः शालभञ्जिका लीलया ललिताङ्गनिवेशरूपयास्थिताः लीलास्थिताः सुष्ठु

मनोज्ञतया प्रविष्टिता सुप्रतिष्ठिता। सुष्ठु अतिशयेन रमणीयतया अलङ्कृताः स्वलङ्कृताः तथा। नानाविहरागवसणाओ इति। नानाविधो नानाप्रकारो रागो रंजनं येषां तानि तादृशानि वसनानि वस्त्राणि वसततया यासां ता स्तथा रक्तौ ऽपाङ्गौ नयनप्रान्तौ यासां ताः रक्तापांगाः असिताः श्यामाः केशाः यासां ता असितकेशाः मृदवः कोमला विशदा निर्मलाः प्रशस्तानि शोभनानि स्फुटितापस्यप्रभृतीनि लक्षणानि येषां ते प्रशस्तलक्षणाः संवेल्लित संवृत किंचिदाकुंचित अग्र येषां शेखरकरणाय ते संवेल्लिताग्राः शिरोजाः केशाः यासां ता मृदुविशदप्रशस्तलक्षणसंवेल्लिताग्रशिरोजाः नानारूपाणि माल्यानि पुष्पाणि पिनद्धान्याविद्धानि यथोचितस्थानेषु स्थापितानि यासां ता नानामाल्यपिनद्धा निष्ठातस्य परनिपातो भार्योविदर्शनात् मुष्टिग्राह्य तनुतरत्वात् सुष्ठु मध्य मध्यभागो यासां ता मुष्टिग्राह्यसुमध्या आमेलगजमलजुम्मलवट्टि प्रभ्रसुपपीवररचितकठिनपयोधराओ। आपीडः शेखरक तस्य यमल समश्रेणीक युगलं तद्द्वर्तितौ बद्धस्वभावौ उपचितकठिनभावा यिति भावः अतएवा भ्युन्नतौ तुंगौ पीनरतिदसंस्थितौ पीवरसुखदसस्पर्शौ पयोधरौ स्तनौ यासां ता स्तथा। तथा ईसिअसोगपायवसमुट्ठियाओ इति। ईषन्मनाक् अशोकवरपादपे समवस्थिता आश्रिताः तथा वामहस्तेन गृहीत मग्र यस्याः शाखाया अर्थात् दशोकपादपस्यवाभिसार वामहस्तगृहीताग्रशाखाः इति अद्धच्छिकडक्खचिट्ठिएहिं लूसेमाणीओ विवेति। ईषन्मनाक अर्द्धं तिर्यग्वलित अक्षि चक्षु यैषु कटाक्षरूपेषु चेष्टितेषु श पराविभ्रमलक्षितविशेषवित्यर्थः। तेर्मुष्णन्त्य इव सुरजनमनांसीति गम्य-तथा चक्षुर्लोभपलसंप्रिति। अन्योन्य परस्पर चक्षुषा लोचनेना ऽवलोकनेन लेशाःसंलेपास्तैः खिद्यमाना इव किमुक्त भवति एव नाम ताः तिर्यग्वलिताक्षिकटाक्षैः परस्पर मवलोकमानाः अवसिद्धते यथानून परस्परसौभाग्यासहमत तिर्यग्वलिताक्षिकटाक्षैः परस्पर खिद्यन्त इवेति तथा। पुढवीपरिणामाओ इति। पृथिवीपरिणामरूपाः शाश्वतभावमुपगता विनयद्वारवत् चन्द्रानना चन्द्रमुखः चन्द्रव मनोहर विलसन्ती त्येवंशीला चन्द्रविलासिन्यः चन्द्रार्द्धेना ष्टमीचन्द्रेण सम सदृश ललाट यासां ताः चन्द्रार्द्धसमललाटाः चन्द्रा दप्यधिक सोम सुभग कान्तिमद्दर्शन माकारो यासां ता तथा उल्का इव गगनाग्निज्वाला ईषोद्योतमानाः विगुली मेघवक्षय सकाशा घना निबिडा मरीचयस्तेभ्यो यद्य सूर्यस्य दीप्यमान घनात्मनामूल तेज तस्मा दधिकतर सन्निकाश प्रकाशो यासां ता,

सथा शृङ्गारो मंडनभूषणाटोप सामधानमाकारो येषां ता सथा चारुवेषाः मनोहरनेपथ्याः पद्मारकमधारयः अथवा शृङ्गारस्य प्रथमरसस्या गारमिव गृहमिव चारुवेषो यासां ता सथा । प्रासादीया इत्यादि पद चतुष्टय प्राग्वत् विजयस्सणं दारस्स उभओपासिं दुहओ णिसीहियाए दो दो जालकडगा पन्नत्ता ? तेण जालकडगा सव्वरयणामया अच्छा सण्हा जाव पडिरूवा विजयस्सेत्यादि प्राग्वत् । द्वौ द्वौ जालकटकौ जालकाकीर्णौ रम्यसंस्थानौ प्रदेशविशेषौ प्रज्ञप्तौ तेच जालकटकाः सर्वरत्नमयाः अच्छा इत्यादि प्राग्वत् । विजयस्सणं दारस्स उभओ पासिं दुहओ णिसीहियाए दो दो घंटाओ पन्नत्ताओ ? तासिंणं घंटाणं अयमेयारूवे वण्णावासे पन्नत्ते । तंजहा जंबूणयामईओ घंटाओ वइरामईओ लालाओ णाणामणिमया घंटापासगा तवणिज्जमईओ संकलाओ रययामईओ रज्जूओ ताओणं घंटाओ ओहस्सराओ हंसस्सराओ कोंचस्सराओ सीहस्सराओ दुंदुहिस्सराओ णंदिस्सराओ णंदिघोसाओ मंजुस्सराओ मंजुघोसाओ सुस्सराओ सुस्सरघोसाओ ओरालेणं मणुण्णेणं मणहरेणं कण्णमणनिव्वुइकरेणं सद्देणं जाव चि ट्ठंति अत्र गमनिका प्राग्वत्, द्वे द्वे घंटे प्रज्ञप्ते ? तासां च घंटानां अयमेतद्रूपो वर्णावासः प्रज्ञप्तः ? तद्यथा जाम्बूनदमय्यो घंटाः वज्रमय्यो ला- लाः नानामणिमया घंटापार्श्वाः घंटैकदेशविशेषाः तपनीयमय्यः शृङ्खला यासुता अवलम्बिता तिष्ठति रजतमय्यो रज्जवः प्रतीताः ताश्च घंटाओ घेन प्रवाहेण स्वरो यासां ता सथा मेघस्येवातिदीर्घः स्वरो यासां ता सथा हंसस्येव मधुरः स्वरो यासान्ता सथा एवं क्रौंचस्वराः सिंहस्येव प्र भूतदेशव्यापी स्वरो यासां ता सथा एवं दुंदुभिस्वराः नंदिर्द्वादशतूर्यसंघातस्तद्वत् स्वरो यासां ता सथा नंदिवत् घोषो निनादो यासां ता सथा मंजुः प्रिय कर्णमनःसुखदायी स्वरो यासां ता सथा एवं मंजुघोषाः किं बहुना सुस्वराः सुस्वरघोषाः अथवा सुष्ठु यत् स्व स्वकीय अनन्तरोक्त वच न सत्तारिक तेन राजते इति सुस्वराः तथा शोभनो स्वरघोषो यासां ताः उरालेणमित्यादि प्राग्वत्, विजयस्सणं दारस्स उभओ पासिं दुहओ णिसीहियाए दो दो वणमालाओ पन्नत्ताओ ? ताओणं वणमालाओ णाणादुमलयकिसलयपल्लवसमाउलाओ छप्पयपरिभुज्जमाणसोभंतसस्सिरीया ओ पासादीयाओ ४ । अत्र व्याख्या । पदयोजना प्राग्वत् द्वे द्वे वनमाले प्रज्ञप्ते ? ताश्च वनमाला नानाद्रुमाणां नानालतानां च ये किसलयरूपा अ तिकोमला इत्यर्थः पल्लवाश्च तैः समाकुलाः व्याप्ताः षट्पदैः परिभुज्यमानाः सत्यः शोभमानाः षट्पदपरिभुज्यमानशोभमानाः अतएव सश्रीकाः ततः

पूर्वपदेन विशेषणसमासः । पासाईयाइत्यादिप्राग्वत् ॥ विजयस्स णं दारस्स उभओ पासिं दुहओ णिसीहियाए दोदो पकण्ठगा पण्णत्ता तेणं पकण्ठगा चत्तारि जोअणाइं आयामविक्खम्भेणं दोजोअणाइं बाहल्लेणं सव्ववइरामया अच्छा जाव पडिरूवा इति । अत्र व्याख्या ॥ चद्योजनाप्राग्वत्, द्वौ द्वौ प्रकण्ठकौ प्रज्ञप्तौ ? प्रकण्ठकोनाम पीठविशेषः चूर्णौ तु आदर्शवृत्तौ पर्यन्ता अवनतप्रदेशौ पीठौ प्रकण्ठाविति । ते च प्रकण्ठकाः चत्वारि योजना न्यायामविष्कम्भेनायामविष्कम्भाभ्यां द्वेयोजने बाहुल्येन पिण्डेन । सव्ववइरामयाइति । सर्वात्मना वज्रमयाः ते प्रकण्ठकाः अच्छाइत्यादि विशेषणकदम्बकं प्राग्वत् । तेसिणं पकण्ठगाणं उवरि पत्तेयं पत्तेयं पासायवडिंसगा पण्णत्ता ? तेणं पासायवडिंसगा चत्तारि जोयणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं दोजोयणाइं आयामविक्खम्भेणं अब्भुग्गयमूसियपहसियाविवविविहमणिरयणभत्तिचित्ता वाउद्धुअविजयवेजयन्तीपडागच्छत्ताइछत्तकलियतुंगा गगणतलमभिलिहन्तसिहरा जालन्तररयणपञ्जरुम्मीलियव्व मणिकणगथूभिआगा वियसिअसयवत्तपोंडरीयतिलगरयणद्धचन्दचित्ता अन्तो बाहिं च सण्हा तवणिज्जवालुआपत्थडा सुहफासा सस्सिरीअरूवा पासाईआ४ तेषां प्रकण्ठकानामुपरि प्रत्येकं प्रासादावतंसकः प्रज्ञप्तः ? प्रासादावतंसकोनाम प्रासादविशेषः, व्युत्पत्तिश्चैव प्रासादानामवतंसक इव शेखरक इव प्रासादावतंसकः ते च प्रासादावतंसकाः प्रत्येकं चत्वारि योजनान्यूर्ध्वमुच्चत्वेन द्वेयोजने आयामविष्कम्भाभ्याम् ॥ अब्भुग्गयेत्यादि॥ अभ्युद्गता आभिमुख्येन सर्वतो विनिर्गता उत्सृता प्रबलतया सर्वासु दिक्षु प्रसृतया प्रभातया सिता इव बद्धा इव तिष्ठन्तीति गम्यते अन्यथा कथमिव ते ऽत्युच्चा निरालम्बास्तिष्ठन्तीति भावः ॥ तथा विविहमणिरयणभत्तिचित्ताइति ॥ विविधा अनेकप्रकारा ये मणयश्चन्द्रकान्ताद्या यानि च रत्नानि कर्केतनादीनि तेषां भक्तिभिर्विच्छित्तिभिश्चित्रा नानारूपा आश्चर्यवतो वा नानाविधमणिरत्नभक्तिचित्राः तथा वाउद्धुअविजयवेजयन्तीपडागछत्ताति छत्तकलिया वातोद्धुता वायुकम्पिता विजयोऽभ्युदय स्तत्सूचिका वैजयन्तीनाम्न्यो याः पताकाः अथवा विजयाइतिवैजयन्तीनां पार्श्वकर्णिका उच्यंते, तत्प्रधाना वैजयन्त्यो विजयवैजयन्त्यः पताका सा एव विजयवर्जितवैजयन्त्यः छत्रातिछत्राणि उपर्युपरिस्थितान्यातपत्राणि तैः कलिताः वातोद्धुतविजयवैजयन्तीपताकाछत्रातिछत्रकलिताः तुंगा उच्चा उच्चैस्त्वेन चतुर्योजनप्रमाणत्वात् अतएव गगनतलं नभः अनुलिखन्ति अभिलङ्घयन्ति शिखराणि येषां ते तथा, तथा जालानि जालकानि गृहभित्तिषु लोके यानि प्रतीतानि तदन्तरेषु विशिष्टशोभानिमित्तं रत्नानि येषु ते जालान्तररत्नाः सूत्रे चात्र विभक्तिलोपः प्राकृतत्वात् तथा पञ्ज

रावुन्मीलिता यथा किल किमपि वस्तु यथादिमयप्रभावमविशेषा दृष्टिः कृत मत्यन्त मविमृष्ट भावमयति, एवं तेपि प्रासादावतंसका वृत्तिभावः ॥ अत यथा आसातरगतरत्नपञ्जरे रत्नपुञ्जापविशेषे उन्मीलिता इवो न्मिषितलोचनाइवेत्यर्थः । मणिकनकस्तूपिकाइति प्रतीत विकसितानियिकस्वराणि च तपनानि पुण्डरीकाणि च कमलविशेषाः द्वारादीप्रकृतिस्थेन स्थितानि तिलकरत्नानि भित्त्यादिषु पुष्पविशेषाः अर्धचन्द्राश्च द्वारादिषु तेषिया नाना रूपा आश्चर्यभूता वा नानामणिमयदामालङ्कृताः इत्यर्थः मतर्मबहिश्च सश्लक्ष्णा मसृणाः तपनीयस्य रक्तसुवर्णस्य वालुका यासां प्रस्तटः प्रस्तरः प्राङ्गणेषु येषां ते तथा शेषपूर्ववत् ॥ तेसिणं पासायवडिंसगाणं उल्लोआ पउमलया भत्तिचित्ता असोगलया भत्तिचित्ता चम्पकलया भत्तिचित्ता चूयलया भत्तिचित्ता वणलया भत्तिचित्ता वासन्तिलया भत्तिचित्ता सव्वतवणिज्जमया अच्छा जाव पडिरूवा तेषां प्रासादावतंसकानां उल्लोका उपरितनभागाः पद्मलताभक्तिचित्राः अशोकलता भक्तिचित्राः चम्पकलता भक्तिचित्राः चूतलता भक्तिचित्राः वनलता भक्तिचित्राः वासन्तिकलता भक्तिचित्राः सर्वात्मना तपनीयमया अच्छा सण्हा जाव पडिरूवाइति विशेषणजातम्यावत्प्राग्वत् । तेसिणं पासायवडिंसगाणं अंतो बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पण्णत्ते ? सेजहानामए आलिङ्ग पुक्खरे इवा जाव मणीहिं उवसोभिए मणीणं वण्णो गन्धो फासो अच्चेअव्वोति, तेषां प्रासादावतंसकानां मध्ये बहुसमरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः ? सेजहानामए आलिङ्गपुक्खरे इवा इत्यादि समभूमिवर्णनंयत्र पञ्चकसुरभिगन्धशुभस्पर्शवर्णनं च प्राग्वद्भणेय तेसिणं बहुसमरमणिज्जाणं भूमिभागाणं बहुमज्झदेसभाए पत्तेयं पत्तेयं सीहासणे पण्णत्ते ? तेसिणं सीहासणाणं अयमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते ? तंजहा रययामया सीहा सोवण्णिया पाया तवणिज्जमया चक्कला नानामणिमयापायसीढगाइं जम्बूणयामयाइं गत्ताइं वइरामयासन्धी नानामणिमयवद्धं तेसिणं सीहासणाणं ईहामिगउसभगाव पउमलयाभत्तिचित्ता ससारसारोवचियविविहमणिरयणपायपीढा अच्छरयमिउमसूरगणवयतणकुसलन्तलिच्चकेसरपच्चत्थुयाभिरामा आइणगरूयबूरणवणीय तूलफासा सुविरइयरयत्ताणा उवचियखोमदुगुल्लपट्टपडिच्छायणा रत्तंसुयसंवुया सुरम्मा पासाईया ४ इति ॥ तेसिणमित्यादि ॥ तेषां प्रासादाव तंसकानां मतबहुसमरमणीयानां भूमिभागानां बहुमध्यदेशभागे प्रत्येक सिंहासन प्रज्ञप्त ? तेषां च सिंहासनानां मयमेतद्रूपो वर्णावासो वर्णकनि वेश। प्रज्ञप्त ? तद्यथा- रजतमयाः सिंहाकाररूपशोभितानि सिंहासनानि सौवर्णिकाः सुवर्णमयाः पादाः तपनीयमयानि चक्कलानि पादानामधः

प्रदेशा भवन्ति सुक्ता नानामणिमयानि पादशीर्षकाणि पादानामुपरितना अवयवविशेषाः जाम्बूनदमयानि गात्राणि ईषादीनि वज्रमया वज्रपूरिताः सन्धयो गात्राणां सन्धिमेला। नानामणिमयमध्ये स्यूतं विशिष्टंवानमित्यर्थः। तानि च सिंहासनानि ईहामृगवृषभतुरगनरमकरव्याल किन्नररुरुसरभचमरकुञ्जरवनलतापद्मलताभक्तिचित्राणि तथा सारसारैः प्रधानप्रधानै विविधैर्मणिरत्नैरुपचितैः पादपीठैः सह यानि तानि तथा- प्राकृतत्वा दुपचितशब्दस्य गतउपन्यासः अच्छरयमउअमसूरगनवतयतुसंतसिद्धकेसरपच्चत्थुआमिरामा इति ॥ आस्तरकमाच्छादन मृदुयेषां मसूरकाणां तान्यास्तरकमृदूनि विशेषणस्य परनिपातः प्राकृतत्वात् नया त्वक्पर्यन्तैमवत्वचः कुशान्तादनपयता नयस्त्वचश्च ते कुशान्ताश्च नवत्वक्कुशान्ताः प्रत्य पञ्चगृहभेपर्यन्तरूपा सिचानि कोमलानि नम्रशीलानिच केसराणि क्वचित् सिंहकेसरेतिपाठस्तत्रे सिंहकेसराणीव केसराणि मध्ये येषां मसूरकाणां तानि नवत्वक्कुशान्तसिंहकेसराणि सिंहकेसरेति पाठपक्षे एकस्य केसरशब्दस्य शाकपार्थिवादिदर्शनाल्लोपः, आस्तरकमृदुभिर्मसूरकनवत्वक्कुशान्तसिंहकेसरैः प्रत्यवस्तृतानि आच्छादितानि सन्ति यानि अभिरामाणि तानि तथा, विशेषणपूर्वापरनिपातो याहच्छिकः प्राकृतत्वात् । तथा- आईणगरूअवूरन वनीयतूलफासा इति॥ आजिनकं चर्ममय वस्त्रं तच्च स्वभावा दतिकोमलं स्यात् रूत कर्पासपक्ष्म वूरो वनस्पतिविशेषः नवनीत म्रक्षण तूल मर्कतूलं तेषा मिव स्पर्शो येषां तानि तथा सुविरचितं रजस्त्राणं प्रत्येक मुपरि येषां तानि तथा उचियखोमदुगुल्लपट्टपडिच्छायणे इति ॥ उपचितं परिकर्मितं यत् क्षौमदुकूलं कार्पासिकं वस्त्रं सतप्रतिच्छादन रजस्त्राणस्यो परि द्वितीय माच्छादनं येषां तानि तथा रत्तंसुयसंवुआ इति ॥ रक्तांशुकेना तिरमणीयेन वस्त्रेण संवृतानि आच्छादितानि रक्ता शुक संवृतानि अतएव सुरम्याणि। पासाईया इत्यादि पदचतुष्टय प्राग्वत् । तेसिणं सीहासणाणं उप्पिं विजयदूसे पण्णत्ते ? तेसविजयदूसा सदकुन्द दगरयअमयमहियफेणपुंजसंनिकासा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा येषां सिंहासनाना मुपरि प्रत्येक प्रत्येक प्रतिसिंहासन मेकैकभावात्, विजयदूष्य वितानकरूपो वस्त्रविशेषः प्रज्ञप्तः ? तानि च विजयदूष्याणि शङ्खः प्रतीत कुन्देति कुन्दकुसुम न्दकरजः उदकफणाः अमृतस्य क्षीरो दधिजलस्य मथितस्य यः फेनपुञ्जो डिण्डिरोत्कर स्तत्सन्निकाशानि तत्समप्रभाणि पुनःकथंभूतानीत्याह ॥ सव्वरयणामया इति ॥ सर्वात्मना रत्नमयानि शेषं प्राग्वत् । तेसिणं विजयदूसाणं बहुमज्झदेसभाए पत्तेयं पत्तेयं वइरामया अंकुसा पण्णत्ता ? तेसुणं वइरामएसु अंकुसेसु पत्तेयं पत्तेयं कुम्भिक्का मुक्ता

दामा पण्णत्ता तेणं कुम्भिक्का मुत्तादामा अन्नेहिं चउहिं तदद्धुच्चत्तप्पमाणमित्तेहिं अद्धकुम्भिक्केहिं मुत्तादामेहिं सव्वओ समन्ता संपरिक्खित्ता तेणं दा-
मा तवणिज्जलंबूसगा सुवण्णपयरगमंडिया जाव चिट्ठन्ति, तेषां सिंहासनोपरिस्थितानां विजयदूष्याणां प्रत्येकं प्रत्येकं मध्यदेशभागे अङ्कुशा अङ्कुशा
कारा मुक्तादामावलम्बनाश्रयभूताः प्रज्ञप्ताः ? तेषु वज्रमयेष्वङ्कुशेषु प्रत्येकं प्रत्येकं कुम्भाग्रं मगधदेशप्रसिद्ध कुम्भपरिमाणं मुक्तामयं मुक्तादाम प्रज्ञप्तम् ?
अत्र वृद्धसम्प्रदायतः कुम्भिक्कं मुक्तादामं पद्यते वलिपाठः समाख्यते कुम्भमानं तु उत्तरत्रकमंरत्नभरतमुद्रकस्थितस्य चाक्रिणो गृह्यते रत्नेन धान्यराशि
समर्पणाधिकारे वक्ष्यते तानि च कुम्भाग्राणि मुक्तादामानि प्रत्येकं प्रत्येकं सम्येचतुर्भिः कुम्भार्धे मुक्तादामभिः स्वदर्धोच्चत्वप्रमाणमात्रैः सर्वतः सर्वासु
दिक्षु समन्ततः सामस्त्येन संपरिक्षिप्तानि ? अद्धकुम्भिक्केहिं इत्यत्र अद्धशब्दः सूत्रे कुम्भनामापि यथा सत्यभामा भामेत्यादिवदिति, तेषां सामान्यत्वा
दि दामवर्णकः पद्मवरवेदिकादामवर्णकवद्वाच्य, अत्रतनाद्यर्थे पुरुषेष्वपि तेसिणं पासायवडिंसगाणं उप्पिं अट्ठट्ठमंगलगा पण्णत्ता ॥ सोत्थिय-
सिरीवच्छ जाव छत्ताइ छत्ताइ पतिपूरयेत् तद्व्याख्यानं च वक्तव्यमिति । विजयस्स णं दारस्स उभओपासिं दुहओ णिसीहियाए दोदो तोरणा
पण्णत्ता ? तेणं तोरणा णाणामणिमया तहेव जाव अट्ठट्ठमंगलगा झया छत्ताइ छत्ता तेसिणं तोरणाणं पुरओ दोदो सालभंजिआ पण्णत्ता ? जहेव
हेट्ठा तहेव तेसिणं तोरणाणं पुरओ दोदो णागदंतगा पण्णत्ता ? तेणं णागदंतगा मुत्ताजाल तरुसिय तहेव तेसुणं णागदंतएसु बहवे किण्हसुत्तवट्ट
वग्घारियमल्लदामकलावा जाव चिट्ठन्ति, सर्वमेतत् सूत्र प्राग्वद्वक्तव्यं । नवरं नागदन्तकभूमे उपरि नागदन्तकानां परम्परयाः अभावादिति । तेसिणं तोर
णाणं पुरओ दोदो हयसंघाडगा जाव उसभसंघाडगा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा, एवंपंतीओ वीहीओ मिहुणगा, तेसिणं तोरणाणं पुरओ दो
दो पउमलयाओ जाव सामलयाओ णिच्चं कुसुमियाओ जाव सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवाओ ॥ व्याख्या ॥ तेषां तोरणानां पुरतो द्वौद्वौ हयसंघाटकौ द्वौद्वौ
गजसंघाटकौ द्वौद्वौ नरसंघाटकौ द्वौद्वौ किंपुरुषसंघाटकौ द्वौद्वौ महोरगसंघाटकौ द्वौद्वौ गन्धर्वसंघाटकौ द्वौ द्वौ वृषभसंघाटकौ ॥ एतेचकथमभूतार-
त्याह ॥ सव्वरयणामया अच्छा इत्यादि प्राग्वत् , एवंपंक्तिवीथीमिथुनकान्यपि प्रत्येकं व्याख्येयानि, तेसिणमित्यादि ॥ तेषां तोरणानां पुरतो द्वेद्वे
पद्मलते, यावत् करणात् द्वे द्वे नागलते, द्वेद्वे अशोकलते द्वेद्वे चंपकलते, द्वेद्वे चूतलते द्वेद्वे वासन्तीलते द्वेद्वे कुन्दलते द्वेद्वे अतिमुक्तलते,

इतिपरिग्रहः, वृद्धे व्याख्याते । एताश्च कथंभूता इत्याह । मिंढं कुसुमियाउं , इत्यादि यावत् करणात् मिंढं मउलियाउं मिंढं लवइयाउं मिंढं थव-
इयाउं मिंढं गुलइयाउं मिंढं गुच्छियाउं मिंढं जमलियाउं मिंढं जुअलियाउं मिंढं विणमियाउं मिंढं पणमियाउं मिंढं सुविभत्तपडिमंजरिवडं-
सगधरीउं मिंढं कुसुमिय मउलिय लवइय थवइय गुलइय गोच्छिय विणमिय पणमिय सुविभत्त पडि मंजरि विडंसग धरीउं, इतिपरिगृह्यते ।
अस्यव्याख्यानं प्राग्वत् । पुनः कथंभूता इत्याह । सव्वरयणामया जाव पडिरूवा इति अत्रापि यावत् करणात् अच्छा सण्हा इत्यादि विशेषणक-
दम्बक परिग्रहः, स च प्राग्वद्भावनीयः । तेसिणं तोरणाणं पुरओ दोदो चंदणकलसा पण्णत्ता ? ते णं चंदणकलसा वरकमलपइट्ठाणा तहेव सव्वरयणा-
मया जाव पडिरूवा इति, तेषां तोरणानां पुरतो द्वौ द्वौ चन्दनकलशौ प्रज्ञप्तौ ? वर्णक श्च प्राक्तनो वक्तव्यः तेसिणं तोरणाणं पुरओ दोदो भिंगारगा
पण्णत्ता ? वरकमलपइट्ठाणा तहेव सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा मत्तगय महामुहागिइसमाणा पण्णत्ता ? समणाउसो तेषां तोरणानां पुर-
तो द्वौ द्वौ भृंगारकौ कनकालुकापरपर्यायौ प्रज्ञप्तौ ? तेषामपि चन्दनकलशानामिव वर्णको वक्तव्य , नवरं पर्यन्ते मत्तगयमहामुहागिइसमाणा पण्ण-
त्ता ? श्रमणायुष्मन्नित्यर्थः मत्तो यो गजस्तस्य महद्यदतिविशालं यन्मुखं तस्याकृतिराकार स्तत्समानाः प्रज्ञप्ताः ? हेश्रमण ! हेआयुष्मन् ! तेसिणं
तोरणाणं पुरओ दोदो आयंसगा पण्णत्ता ? तेसिणं अयमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते ? तंजहा-तवणिज्जमया पगंठगा वेरुलियमया थरुगा वइरामया वा-
रगा णाणामणिमया वलक्खा अंकामया मंडला अणोग्घसियनिम्मलाए छायाए सव्वउ चेव समणुबद्धा चंदमंडलपडिणिकासा महयामहया अद्धकायस-
माणा पण्णत्ता ? समणाउसो तयां तोरणानां पुरतो द्वौ द्वौ आदर्शकौ दर्पणौ प्रज्ञप्तौ ? तेषां आदर्शकानां अयमेतद्रूपो वर्णावासः प्रज्ञप्तः ? तद्यथा-
तपनीयमयाः प्रकण्ठकाः पीठविशेषाः वैडूर्यमयाः थरुकाः आदर्शगण्डप्रतिबन्धप्रदेशाः आदर्शगण्डानां मुष्टिग्रहणयोग्याः प्रदेशाइतिभावः वज्रमया
वारगाः इत्यर्थः । नानामणिमया वलक्षा वलक्षोनाम शृंखलादिरूपमवलम्बनं येन सबद्ध आदर्शः सुस्थिरो भवति । तथा-अङ्करत्नमयानि मण्डलानि
यत्र प्रतिबिम्बसम्भूति तथा अवघर्षेण अवघर्षितं भावेक्त प्रत्ययः भूत्यादिनाभिनोर्जनमित्यर्थः । अवघर्षितस्य भावोऽनवघर्षितं तेन निर्मला अनव
घर्षितनिर्मलाः तया छायया कान्त्या समनुबद्धा युक्ता तथा चन्द्रमण्डलप्रतिनिकाशा इति । चन्द्रमण्डलसदृशाः । महयामहया इति । अतिशयेन महान्तो

उकामवसाना मालीकमनतरादिकाकाइंमनावो इत्यर्थः । तेसिणं तोरणाणं पुरओ दोदो पइरामामामाला पण्णत्ता ? तेण अच्छतिलछडियसालितं-
दुलनहसंदट्ठपडिपुण्णाविव चिठ ति सव्वजंबूणयामया अच्छा जाव पडिरूवा महयामहया रहचक्कसमाणा समणाउसो तेसां तोरणानां पुरतो द्वे द्वे व-
ज्रमयो णाभिर्मध्यभागो ययोस्ते वज्रनाभे स्थाले प्रज्ञप्ते तानि च स्थालानि तिष्ठतीति क्रियायोगः अच्छा निर्मलाः शुद्धस्फटिकवत् त्रिच्छटिताकीन्
शालान् छटिता निरवचिता अत एव नखकृष्टाः मुसलादिभिर्मुचिता येषां ते तथा अत्र निष्ठांतस्य परनिपातः भार्यादिवत् दर्शनात् । अच्छैः त्रिः
छटितैः शालितंदुलैः नखसंदष्टैः परिपूर्णानि च अच्छतिलछटितशालितंदुलनखसंदष्टपरिपूर्णानीव पृथिवीपरिणामरूपाणि तानि तथा स्थितानि केव-
लमेवमाकारादीन्युपमा । तथा चाह सव्वजंबूणयामया इति सर्वात्मना जाम्बूनदमयानि अच्छा सण्हा इत्यादि प्राग्वत् । महयामहया इति । अतिशयेन
महान्ति रथचक्रसमानानि प्रज्ञप्तानि ? हे श्रमण ! हे आयुष्मन् ! तेसिणं तोरणाणं पुरओ दोदोपाईओ पण्णत्ताओ ? ताओणं पाईओ अच्छोदगपडिहत्थाओ
णाणाविहस्स फलहरियस्स बहुपडिपुण्णाविव चिठ ति सव्वरयणामईओ जाव पडिरूवाओ महयामहया गोकलिंजचक्कसमाणाओ पण्णत्ताओ ? समणाउ
सो तेषां तोरणानां पुरतो द्वे द्वे पात्र्यौ प्रज्ञप्ते ताश्च पात्र्यौ अच्छोदकेन परिहत्था इति परिपूर्णा देशीवचनमेतत् णाणाविहस्स फलहरियस्स बहुपडिपु-
ण्णाउ चिठेति अत्र षष्ठी तृतीयार्थे बहुवचने एकवचनं प्राकृतत्वात् । नानाविधैः फलहरितैः हरितफलैः बहुप्रभूत प्रतिपूर्णा इव तिष्ठति न खलु तानि
फलानि तत्र वा किंतु तथारूपाः शाश्वतभावमुपगताः पृथिवीपरिणामास्तत्र उपमानमिति । सव्वरयणामईओ इत्यादि । प्राग्वत महयामहया इति ।
अतिशयेन महत्यः गवां चरणार्थं महाप्रमाणमय महस्कालनं करोति प्रसिद्ध तद्गोकलिंज मुच्यते तदेव चक्र वृत्ताकारत्वात् तत्समानाः प्रज्ञप्ता ? हे-
समण ! हे आयुष्मन् ! तेसिणं तोरणाणं पुरओ दोदो सुपइट्ठगा पण्णत्ता ? तेणं सुपइट्ठगा णाणोसहिपडिपुण्णा णाणाविहस्स पसाहणभंडस्स बहुपडि
पुण्णाविव चिठ ति सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा तेषां तोरणानां पुरतो द्वौ द्वौ सुप्रतिष्ठकौ भाजनविशेषौ प्रज्ञप्तौ ? तौ च सुप्रतिष्ठकौ सर्वौ-
षधिप्रतिपूर्णौ नानाविधैः पञ्चवर्णैः प्रसाधनभाण्डैव बहुपरिपूर्णा इव तिष्ठतः अत्रापि तृतीयार्थे षष्ठी बहुवचने एकवचनं प्राकृतत्वात् उपमान
भावना प्राग्वत् सव्वरयणामया इत्यादि प्राग्वत् तेसिणं तोरणाणं पुरओ दोदो मणोगुलियाओ पण्णत्ताओ, ताओणं मणोगुलियाओ सव्ववेरुलियामईओ जाव

पडिरूवाओ तासु णं मणोगुलियासु बहवे सुवण्णरुप्पमया फलगा पण्णत्ता ? ते सुवण्णरुप्पमएसु फलएसु बहवे वइरामया णागदंतगा पण्णत्ता ? तेसु णं
णागदंतएसु बहवे रययामया सिक्कगा पण्णत्ता ? सर्वमेतत् सूत्रं व्याख्यातपूर्वं नवरं मनोगुलिकाः पीठिका इति तेसु णं रययामएसु सिक्कएसु बहवे वा
यकरगा पण्णत्ता ? ते णं वायकरगा किण्हसुत्तसिक्कगवच्छिया जाव सुक्किलसुत्तसिक्कगवच्छिया सव्ववेरुलियामया अच्छा जाव पडिरूवा इति तेषु
रजतमयेषु शिक्यकेषु बहवो वातकरका जलशून्याः करका इत्यर्थः प्रज्ञप्ताः तेणमित्यादि ते च वातकरकाः। कृष्णसूत्रसिक्कगवच्छिता इति। आच्छादन
गवच्छाः गवच्छाः सञ्जाता एष्विति गवच्छिताः कृष्णसूत्रैः कृष्णसूत्रमयैः गवच्छैरिति गम्यते शिक्यकेषु गवच्छिताः कृष्णसूत्रशिक्यकगवच्छिताः एवं नील
सूत्रशिक्यकगवच्छिता इत्याद्यपि भावनीयं, ते च वातकरकाः सर्वात्मना वैडूर्यमया अच्छा इत्यादि प्राग्वत्। तेसि णं तोरणाणं पुरओ दो दो चित्तरयणकरं
डगा पण्णत्ता से जहाणामए रण्णो चाउरंतचक्कवट्टिस्स चित्ते रयणकरंडगे वेरुलियमणिफालियपडलपच्चोयडे साए पभाए ते पएसे सव्वओ समंता ओभासेइ
उज्जोवेइ तावेइ पभासेइ एवमेव ते वि चित्तरयणकरंडगा वेरुलियजावपभासिंतीति॥ अत्र व्याख्या तेषां॥ तोरणानां पुरतो द्वौ द्वौ चित्रौ चित्रवर्णोपेतौ
नानावर्णकौ वा रत्नकरण्डकौ प्रज्ञप्तौ एतावेव दृष्टान्तेन भावयति। सेजहाणामए इत्यादि। स यथा नाम राज्ञश्चातुरन्तचक्रवर्तिनः चतुर्षु दक्षिणोत्तरपूर्वापर-
रूपेषु पृथिवीपर्यन्तेषु चक्रेण वर्तितुं शीलं यस्य तस्य चित्रं आश्चर्यभूतो नानामणिमयत्वेन नानावर्णो वा। वेरुलियमणिफालियपडलपच्चोयडेति। बाहुल्येन
वैडूर्यमणिमय स्फटिकपटलसमाच्छादनः स्वकीयया प्रभया तान् प्रत्यासन्नान् प्रदेशान् सर्वतः सर्वासु दिक्षु समन्ततः सामस्त्येन अवभासयति एत
देव पर्यायत्रयेण व्याचष्टे उद्योतयति तापयति प्रभासयति एवमेवेत्यादि सुगम तेसि णं तोरणाणं पुरओ दो दो हयकंठा पण्णत्ता ? जाव उसभकंठा प
ण्णत्ता ? सव्वे रयणामया जाव पडिरूवा तेषां तोरणानां पुरतो द्वौ द्वौ हयकण्ठौ हयकण्ठप्रमाणौ रत्नविशेषौ प्रज्ञप्तौ ? एवं गजनरकिन्नरकिंपुरुषमहोरग
गान्धर्ववृषभकण्ठा अपि वाच्याः तथा चाह - सव्वे रयणामया इति। सर्वे रत्नमया रत्नविशेषरूपा अच्छा इत्यादि प्राग्वत् तेसि णं तोरणाणं पुरओ दो दो पुप्फ
चंगेरीओ पण्णत्ताओ ? एवं मल्लचुण्णगंधवत्थाभरणसिद्धत्थगलोमहत्थगचंगेरीओ। सव्वरयणामईओ अच्छा जाव पडिरूवाओ इति। तेषां तोरणानां पुरतो द्वे द्वे
पुष्पचङ्गेर्यौ प्रज्ञप्ते। एवं माल्यचूर्णगन्धवस्त्राभरणसिद्धार्थकलोमहस्तकचङ्गेर्योऽपि वक्तव्याः। एताश्च सर्वा अपि सर्वात्मना रत्नमय्य अच्छा इत्यादि प्रा-

स्यात् तेसिणं तोरणाणं पुरओ दोदो पुप्फपडलगाइं जावलोमहत्थगपडलगाइं सव्वरयणामयाइं अच्छाइं जाव पडिरूवाइं एवं पुष्पादिचंगेरीवत् पुष्पादीनामष्टानां पटलकान्यपि द्विद्विसङ्ख्याकानि वाच्यानि तेसि णं तोरणाणं पुरओ दोदो सीहासणाइं। पण्णत्ताइं ? तेसिणं सीहासणाणं अयमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते ? तहेव जाव पासाईया ४ इति। तेषां तोरणानां पुरतो द्वे द्वे सिंहासने प्रज्ञप्ते ? तेषां च सिंहासनानां वर्णकः प्राग्वज्जो निरवशेषो वक्तव्यो यावद्दामवर्णन, तेसिणं तोरणाणं पुरओ दोदो रुप्पछदा छत्ता पण्णत्ता ? तेणं छत्ता वेरुलियविमलदंडा जंबूणयकण्णिया वइरसंधी मुत्ताजालपरिगया अट्ठसहस्सवरकंचणसलागा दद्दरमलयसुगन्धिसव्वोउयसुरहिसीयलच्छाया मंगलभत्तिचित्ता चंदागारोवमा इति॥ अस्य व्याख्या॥ तेषां तोरणानां पुरतो द्वे द्वे रूप्यच्छदे रजतमयाच्छादने छत्रे प्रज्ञप्ते। तानि च छत्राणि वैडूर्यरत्नमयविमलदण्डानि। जाम्बूनदं सुवर्णं तन्मयी कर्णिका येषां तानि जाम्बूनदकर्णिकानि तथा वज्रसन्धीनि वज्ररत्नापूरितदण्डशलाकासन्धीनि। मुक्ताजालपरिगतानि अष्टौ सहस्राणि अष्टसहस्रसंख्याकावरकाञ्चनमयशलाका वरकाञ्चनमय्यः शलाका येषु तानि अष्टसहस्रवरकाञ्चनशलाकानि। तथा दद्दरमलयसुगन्धिसव्वोउय सुरहिसीअलच्छाया इति। दर्दरचीवरावनद्ध कुण्डिकादिभाजनमुखं तेन गालिता खण्डपाकावा मलयइति मलयोद्भवं श्रीखण्डं तत्सम्बन्धिनः सुगन्धयो गन्धवासास्तद्वत्सर्वेषु ऋतुषु सुरभिः शीतला च छाया येषांतानि तथा मङ्गलभक्तिचित्रा मङ्गलानां स्वस्तिकादीनां अष्टानां मङ्गलानां विच्छित्त्या विचित्रालेख्यो येषांतानि तथा चंदागारोवमा इति चन्द्राकारश्चन्द्राकृतिः सा उपमा येषांतानि तथा चन्द्रमण्डलवद् वृत्तानीति भावः। तेसिणं तोरणाणं पुरओ दोदो चामराओ पण्णत्ताओ ? ताओणं चामराओ चंदप्पभवइररवेरुलियणाणामणिरयणखचियचित्तदण्डाओ सुहुमरययदीहवालाओ संखंककुंददगरयअमयमहियफेणपुंजसण्णिगासाओ अच्छाओ जाव पडिरूवाओ तेषां तोरणानां पुरतो द्वे द्वे चामरे प्रज्ञप्ते। सूत्रे चामरग्रहस्य स्त्रीत्वं प्राकृतत्वात् तानि च चामराणि चन्द्रप्रभवज्रवैडूर्यनानामणिरत्नखचितचित्रदण्डानि इति। चंद्रप्रभश्चन्द्रकान्तो वज्रं वैडूर्यं प्रतीत चन्द्रप्रभवज्रवैडूर्याणि शेषाणि च नानामणिरत्नानि खचितानि येषु दण्डेषु ते तथा-एवं रूपाश्चित्राः नानाकाराश्चितेश्चामराणां तानि तथा सूक्ष्मरजतमया दीर्घा वाला येषां तानि तथा तथा संखंककुंददगरयअमयमहियफेणपुंजसण्णिगासाओ इति। शंखः प्रतीत अङ्को रत्नविशेषः कुन्देति कुन्दपुष्पं दकरजः उदककणाः अमृतमथितफेनपुञ्जः क्षीरोदजलमथनसमुत्थफेनपुञ्जस्तेषां मिव सन्निकाशः प्रभायेषांतानि

तथा अच्छाः इत्यादि प्राग्वत् । तेसिणं तोरणाणं पुरओ दो दो तेल्लसमुग्गा पण्णत्ता कोट्ठसमुग्गा पत्तसमुग्गा चोयगसमुग्गा तगरसमुग्गा एलासमुग्गा हरिआल
समुग्गा हिंगुलयसमुग्गा मणोसिलासमुग्गा अंजणसमुग्गा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा तेषां तोरणानां पुरतो द्वौ द्वौ तैलसमुद्गकौ सुगन्धितैला-
धारविशेषौ प्रज्ञप्तौ । एवं कोष्ठादिसमुद्गका अपि वाच्याः नवरं । कोष्ठं गन्धद्रव्यविशेषः पत्रं तमालपत्रादि चोयं त्वग्नामकगन्धद्रव्यं अजम सौवीरा-
ञ्जनं । अञ्जस्य हरितालाद्या । तेल्लकोट्ठसमुग्गे पत्ते चोए अतगर एलाये । हरिआले हिंगुलए मणोसिला अंजणसमुग्गे । इति । एते सर्वेपि समुद्गकाः सर्वा
त्मना रत्नमया इत्यादि प्राग्वत् । विजयए णं दारे अट्ठसयं चक्कज्झयाणं अट्ठसयं मिगज्झयाणं अट्ठसयं गरुलज्झयाणं अट्ठसयं विगज्झयाणं अट्ठसयं रुरुज्झयाणं
अट्ठसयं छत्तज्झयाणं अट्ठसयं सउणिज्झयाणं अट्ठसयं सीहज्झयाणं अट्ठसयं वसहज्झयाणं अट्ठसयं सेयाणं चउविसाणयाणं नागवरकेऊणं एवमेव सपुव्वावरेणं
विजयद्वारे असीयं केउसहस्सं भवतीति मक्खायं । अत्र व्याख्या । तस्मिन् विजयद्वारे अष्टशतं अष्टाधिकं शतं चक्रध्वजानां च काले स्वरूपचिह्नोपेतानां
ध्वजानां एवं मृगगरुडवृकछत्रपिच्छशकुनिसिंहवृषभचतुर्दन्तहस्तिध्वजानामपि प्रत्येकं अष्टशतं अष्टशतं वक्तव्य एव मेव सपुव्वावरेणत्ति । एवमेवा ऽ
नेन प्रकारेण सह पूर्वं यस्य येन वा सपूर्वं सपूर्वं च तदपरं च सपूर्वापरं तेन सपूर्वापरेण पूर्वापरसमुदायेनेत्यर्थः, विजयद्वारे अशीतं अशीत्यधिकं केतु
सहस्रं भवतीत्याख्यातं मया चान्यैश्च तीर्थकृद्भिरिति शेषः । विजयस्स णं दारस्स पुरओ णव भोमा पण्णत्ता ? तेसि णं भोमाणं अंतो बहुसमरमणिज्जा
भूमिभागा पण्णत्ता ? जाव मणीणं फासो तेसि णं भोमाणं उप्पिं उल्लोआ पउमलया जाव सामलया भत्तिचित्ता जाव सव्वतवणिज्जमया अच्छा जाव
पडिरूवा तेसि णं भोमाणं बहुमज्झदेसभाए जेसे पंचमे भोमे तस्स णं भोमस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं एगे सीहासणे पण्णत्ते ? सीहासणवण्णओ विजयदूसे जाव
अंकुसे जाव दामा चिट्ठंति ॥ अत्र व्याख्या ॥ विजयस्य द्वारस्य पुरतो नवभौमानि विशिष्टानि स्थानानि प्रज्ञप्तानि पुस्तकेषु विजयस्स णं दारस्स एगमेगाए
बाहाए णव णव भोमा पण्णत्ता ? इति सूत्रपाठस्य पुरतो पीर्त्यावचसेन समयाद्यापकमीयनेमा प्राकृतस्यांकृता भौमाना समाप्यते तद्यतु सासिताय-
मानस्य मिति तेषां च भौमानां भूमिभागः उल्लोकाश्च पूर्ववद्वक्तव्याः तेषां च भौमानां बहुमध्यदेशभागे यत्पञ्चमं भौमं तस्य बहुमध्यदेशभागे विजय
द्वाराधिपविजयदेवयोग्यं सिंहासनं प्रज्ञप्तं । तस्य च सिंहासनस्य वर्णनं विजयदूष्यकुम्भाग्रमुक्तादामवर्णनं च प्राग्वत् । तस्स णं सीहासणस्स अवरुत्तरेणं उ-

तरेणं उत्तरपुरत्थिमेणं एत्थ णं विजयस्स देवस्स चउण्हं सामाणियसाहस्सीणं चत्तारि भद्दासणसाहस्सीओ पण्णत्ताओ, तस्स णं सीहासणस्स पुरत्थिमेणं एत्थ णं विजयस्स देवस्स चउण्हं अग्गमहिसीणं सपरिवाराणं चत्तारि भद्दासणसाहस्सीओ पण्णत्ताओ, तस्स णं सीहासणस्स दाहिणपुरत्थिमेणं एत्थ णं विजयस्स देवस्स अब्भिंतरियाए परिसाए अट्ठण्हं देवसाहस्सीणं अट्ठ भद्दासणसाहस्सीओ पण्णत्ताओ, तस्स णं सीहासणस्स दाहिणेणं एत्थ णं विजयस्स देवस्स मज्झिमियाए परिसाए दसण्हं देवसाहस्सीणं दस भद्दासणसाहस्सीओ पण्णत्ताओ, तस्स णं सीहासणस्स दाहिणपच्चत्थिमेणं एत्थ णं विजयस्स देवस्स बाहिरियाए परिसाए बारसण्हं देवसाहस्सीणं बारस भद्दासणसाहस्सीओ पण्णत्ताओ, तस्स णं सीहासणस्स पच्चत्थिमेणं एत्थ णं विजयस्स देवस्स सत्तण्हं अणियाहिवईणं सत्त भद्दासणा पण्णत्ता, तस्स णं सीहासणस्स पुरत्थिमेणं दाहिणेणं पच्चत्थिमेणं उत्तरेणं एत्थ णं विजयस्स देवस्स सोलसआयरक्खदेवसाहस्सीणं सोलसभद्दासणसाहस्सीओ पण्णत्ताओ, तंजहा—पुरत्थिमेणं चत्तारि साहस्सीओ एवं चउसुवि जाव उत्तरेणं चत्तारि साहस्सीओ, अवसेसेसु भोमेसु पत्तेयं पत्तेयं सीहासणपरिवारं पण्णत्तं। मध्यभागे। तस्य सीहासनस्य अपरोत्तरेणेति। अपरोत्तरस्यां वायव्यकोणे इत्यर्थः। उत्तरेणेति। उत्तरस्यां दिशि उत्तरपूर्वस्यां च ईशानकोणे सर्वसंख्यया त्रिषु दिक्षु अत्र विजयदेवस्य चतुर्णां समाने विजयदेवसदृशे आयुर्द्युतिविभवादौ भवाः सामानिकाः तेषां साहस्रीणामिति। प्राकृतत्वाद्दीर्घत्वं स्त्रीत्वं च सहस्राणां चत्वारि भद्रासनसहस्राणि प्रज्ञप्तानि। तस्य च सिंहासनस्य पूर्वस्यां अत्र विजयदेवस्य चतसृणां अग्रमहिषीणां इह कृताभिषेका देवी महिषी उच्यते तासां च परिवारभूतानां सर्वासामपि देवीनां मध्ये प्रधाना तास्ता महिष्यः अग्रमहिष्यस्तासां अग्रमहिषीणां प्रत्येकं एकैकसहस्रसंख्यदेवीपरिवारसहितानां चत्वारि भद्रासनसहस्राणि प्रज्ञप्तानि। तस्य सिंहासनस्य दक्षिणपूर्वस्यां आग्नेय्यां विदिशीत्यर्थः अत्र विजयस्य देवस्य अभ्यन्तरिकायाः पर्षदोऽभ्यन्तरपर्षद्रूपाया अष्टानां देवसहस्राणां योग्यानि अष्टभद्रासनसहस्राणि प्रज्ञप्तानि। तस्य सिंहासनस्य दक्षिणस्यां दिशि अत्र विजयदेवस्य मध्यमिकायाः पर्षदो दशानां देवसहस्राणां योग्यानि दश भद्रासनसहस्राणि प्रज्ञप्तानि। तस्य सिंहासनस्य दक्षिणापरस्यां दिशि नैर्ऋत्यां विदिशीत्यर्थः अत्र विजयदेवस्य बाह्यपर्षदो द्वादशानां देवसहस्राणां योग्यानि द्वादश भद्रासनसहस्राणि प्रज्ञप्तानि। ननु येऽभ्यन्तरमध्यमबाह्यपर्षत्का देवाः ये इत्यन्तरपर्षदादिकव्यवहारो भवति कथ्यते, अभ्यन्तरपर्षत्का देवा आहूता एव

स्वामिनोंतिक मायाति नत्वमाहूताः परमगौरवपात्रत्वात् मध्यमपर्षत्कास्तु आहूताअपि अनाहूताअपि स्वामिनोऽन्तिक मायांति मध्यमप्रतिपत्ति-विषयत्वात् बाह्यपर्षत्काः पुन रनाहूताः स्वामिनो ऽतिकमायांति तेपामाकारणलक्षणगौरवानर्हत्वात् अथवा यया सहोत्तममतिस्या स्वया-सोप्य विजयदेवः कार्यं विदधाति सा गौरवेपर्यालोचनायां चात्यंत मभ्यन्तरा सीत्यभ्यन्तरिका यस्याः पुरोऽभ्यन्तरपर्षदासह पर्यालोच्य दृढीकृत पद् गुणदोपकथनतः प्रपञ्चयति सा गौरवेपर्यालोचनायां च मध्यमेभावेऽसीति मध्यमिका यस्याश्च पुरः प्रथमपर्षदासह पर्यालोचित द्वितीयपर्षदा सह प्रपचित पद् माद्यामवोचः सचिद् विधेय मिदं मविधेयवेति प्ररूपयति सा गौरवा त्पर्यालोपमाद्य यद्बहिर्भावे सीति बाह्या । तस्य सिंहासनस्य पश्चिमेन पश्चिमायां दिशि अत्र विजयस्य देवस्य सप्ताना मनीकाधिपतीनां सप्त भद्रासनानि प्रज्ञप्तानि ? ॥ अथ परिक्षेपान्तर माह ॥ तस्य सिंहा समस्य पूर्वस्यां दक्षिणस्या पश्चिमाया उत्तरस्या एव चतसृषु दिक्षु अत्र विजयस्य देवस्य षोडशाना मात्मरक्षदेवसहस्राणां योग्यानि षोडश भद्रासन-सहस्राणि प्रज्ञप्तानि ? तद्यथा पूर्वस्यां चत्वारि भद्रासनसहस्राणि एव चतसृष्वपि दिक्षु यावदुत्तरस्यां चत्वारि भद्रासनसहस्राणि प्रज्ञप्तानीति ? एतद्व्या स्यानं सांप्रतदृश्यमानजीवाभिगमसूत्रबृहादर्शपाठानुसारिवृत्ती तु तस्य सिंहासनस्य सर्वतः सर्वासु दिक्षु समस्तः सामस्त्येनेत्यादि व्याख्यास मस्ति स त्पाठांतरापेक्षयेति सभाव्यते अवशेषेषु भौमेषु पूर्वापरसीक्षमेना ऽष्टसप्तकेषु प्रत्येकं प्रत्येकं सिंहासनसपरिवारं सामानिकादिदेवयोग्यभद्रासनरूपपरि वारसहित प्रज्ञप्त ? विजयस्स णं दारस्स उवरि आगारे सोलसविहेहि रयणेहि उवसोभिए, तंजहा–रयणेहि १ वइरेहि २ वेरुलिएहि ३ लोहियक्खेहि ४ मसारगल्लेहि ५ हंसगब्भेहि ६ पुलएहि ७ सोगंधिएहि ८ जोइरसेहि ९ अंकेहि १० अंजणेहि ११ रयएहि १२ जायरूवेहि १३ अंजणपुलएहि १४ फलि एहि १५ रिट्ठेहि १६ विजयस्य द्वारस्य उपरितन आकार उत्तरङ्गादिरूपः षोडशविधे रत्नै रुपशोभित, तद्यथा रत्नैः १ वज्रैः २ वैडूर्यैः ३ लोहिता क्षैः ४ मसारगल्लैः ५ हंसगर्भैः ६ पुलकैः ७ सौगन्धिकैः ८ ज्योतीरसैः ९ अङ्कैः १० अञ्जनैः ११ रजतैः १२ जातरूपैः १३ अञ्जनपुलकैः १४ स्फटिकैः १५ रि ष्टैः १६ तत्र रत्नानिसामान्यतः कर्केतनादीनि वज्रादीनिसुरत्नविशेषाः प्रतीता एव नवरं रजतरूप्य जातरूप सुवर्णं एतेअपि रत्नेष्वयति । विजयस्स णं दा रस्स उवरि अट्ठट्ठमंगलगा पन्नत्ता ? तंजहा सोत्थियसिरिवच्छा जाव दप्पणा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा । विजयस्सणमित्यादि । विज

तरेणं उत्तरपुरत्थिमेणं एत्थ णं विजयस्स देवस्स चउण्हं सामाणियसाहस्सीणं चत्तारि भद्दासणसाहस्सीओ पण्णत्ताओ, तस्स णं सीहासणस्स पुरत्थिमेणं एत्थ णं विजयस्स देवस्स चउण्हं अग्गमहिसीणं सपरिवाराणं चत्तारि भद्दासणसाहस्सीओ पण्णत्ताओ, तस्स णं सीहासणस्स दाहिणपुरत्थिमेणं एत्थ णं विजयस्स देवस्स अब्भिंतरियाए परिसाए अट्ठण्हं देवसाहस्सीणं अट्ठ भद्दासणसाहस्सीओ पण्णत्ताओ, तस्स णं सीहासणस्स दाहिणेणं एत्थ णं विजयस्स देवस्स मज्झिमियाए परिसाए दसण्हं देवसाहस्सीणं दस भद्दासणसाहस्सीओ पण्णत्ताओ, तस्स णं सीहासणस्स दाहिणपच्चत्थिमेणं एत्थ णं विजयस्स देवस्स बाहिरियाए परिसाए बारसण्हं देवसाहस्सीणं बारस भद्दासणसाहस्सीओ पण्णत्ताओ, तस्स णं सीहासणस्स पच्चत्थिमेणं एत्थ णं विजयस्स देवस्स सत्तण्हं अणियाहिवईणं सत्त भद्दासणा पण्णत्ता, तस्स णं सीहासणस्स पुरत्थिमेणं दाहिणेणं पच्चत्थिमेणं उत्तरेणं एत्थ णं विजयस्स देवस्स सोलसण्हं आयरक्खदेवसाहस्सीणं सोलस भद्दासणसाहस्सीओ पण्णत्ताओ, तंजहा–पुरत्थिमेणं चत्तारि साहस्सीओ एवं चउसुवि जाव उत्तरेणं चत्तारि साहस्सीओ, अवसेसेसु भोमेसु पत्तेयं पत्तेयं सीहासणे सपरिवारे पण्णत्ते। अवशेषाणां । तस्य सिंहासनस्य अपरोत्तरेणेति । अपरोत्तरस्यां वायव्यकोणे इत्यर्थः । उत्तरेणेति । उत्तरस्यां दिशि उत्तरपूर्वस्यां ईशानकोणे इत्यर्थः अत्र विजयदेवस्य चतुर्णां सामानिकदेवसहस्राणां चत्वारि भद्रासनसहस्राणि प्रज्ञप्तानि ? तस्य सिंहासनस्य पूर्वस्यां अत्र विजयदेवस्य चतसृणां अग्रमहिषीणां । प्राकृतत्वात् दीर्घत्वं स्त्रीत्वं च तासां चत्वारि भद्रासनसहस्राणि प्रज्ञप्तानि ? तस्य सिंहासनस्य पूर्वस्यां दिशि अत्र विजयदेवस्य चतसृणां अग्रमहिषीणां यद्यपि देवी महिषी इत्युच्यते सा च सपरिवारभूतानां सर्वासामपि देवीनां यथा प्रधाना तास्ता महिष्यः अग्रमहिष्यः तासां अग्रमहिषीणां प्रत्येकं सैकैकसहस्रदेवीपरिवारसहितानां चत्वारि भद्रासनसहस्राणि प्रज्ञप्तानि ? तस्य सिंहासनस्य दक्षिणपूर्वस्यां आग्नेय्यां विदिशि इत्यर्थः अत्र विजयस्य देवस्य अभ्यन्तरिकायाः पर्षदोऽभ्यन्तरपर्षद्रूपायाः अष्टानां देवसहस्राणां योग्यानि अष्टौ भद्रासनसहस्राणि प्रज्ञप्तानि ? तस्य सिंहासनस्य दक्षिणस्यां दिशि अत्र विजयदेवस्य मध्यमिकायाः पर्षदो दशानां देवसहस्राणां योग्यानि दश भद्रासनसहस्राणि प्रज्ञप्तानि। तस्य सिंहासनस्य दक्षिणापरस्यां दिशि नैऋत्यां विदिशीत्यर्थः। अत्र विजयदेवस्य बाह्यपर्षदो द्वादशानां देवसहस्राणां योग्यानि द्वादश भद्रासनसहस्राणि प्रज्ञप्तानि । ननु कोऽभ्यन्तरमध्यमबाह्यपर्षदां देवाः के इत्यत्र विशेषजिज्ञासायां उच्यते, अभ्यन्तरपर्षत्का देवा आहूता एव

स्वामिनोंऽतिकं मायाति नत्वनाहूता परमगौरवपात्रत्वात् मध्यमपर्षत्कास्तु आहूता अपि अनाहूता अपि स्वामिनोंऽतिकं मायाति मध्यमप्रतिपत्ति- विषयत्वात् बाह्यपर्षत्काः पुन रनाहूताः स्वामिनों ऽतिकमायांति तेषामाकारणलक्षणगौरवानर्हत्वात् अथवा यया सहोत्तममतिस्था त्वया- सोऽयं विजयदेवः कार्यं विदधाति सा गौरवेपर्यालोचनाया चात्यंत सम्यक्तरा सीत्यभ्यन्तरिका यस्याः पुरोऽभ्यन्तरपर्षदा सह पर्यालोच्य दृढीकृत पद गुणदोषकथनतः प्रपञ्चयति सा गौरवेपर्यालोचनाया च मध्यमेभावेऽसीति मध्यमिका यस्याश्च पुरः प्रथमपर्षदा सह पर्यालोचित द्वितीयपर्षदा- सह प्रपञ्चित पद माज्ञाप्रधानः सन्निद विधेय मिदं नविधेयवेति प्ररूपयति सा गौरवा त्पर्यालोचनाया बहिर्भावे सीति बाह्या । तस्य सिंहासनस्य पश्चिमेन पश्चिमाया दिशि अत्र विजयस्य देवस्य सप्तानां मनीकाधिपतीनां सप्त भद्रासनानि प्रज्ञप्तानि ? ॥ अथ परिक्षेपान्तर माह ॥ तस्य सिंहा सनस्य पूर्वस्या दक्षिणस्यां पश्चिमाया उत्तरस्यां एव चतसृषु दिक्षु अत्र विजयस्य देवस्य षोडशानां आत्मरक्षदेवसहस्राणां योग्यानि षोडश भद्रासन- सहस्राणि प्रज्ञप्तानि ? तद्यथा पूर्वस्यां चत्वारि भद्रासनसहस्राणि एव चतसृष्वपि दिक्षु यावदुत्तरस्यां चत्वारि भद्रासनसहस्राणि प्रज्ञप्तानीति ? एतद्दृश्या- स्मान सांप्रतदृश्यमानजीवाभिगमसूत्रप्रत्यादर्शपाठानुसारिवृत्तौ तु तस्य सिंहासनस्य सर्वतः सर्वासु दिक्षु समंततः सामस्त्येनेत्यादि व्याख्यात मस्ति स त्पाठांतरापेक्षयेति सभाव्यते अवशेषेषु भौमेषु पूर्वापरमीलनेना ऽष्टसप्तत्यधिकेषु प्रत्येकं प्रत्येकं सिंहासनसपरिवारं सामानिकादिदेवयोग्यभद्रासनरूपपरि- वारसहितं प्रज्ञप्तं ? विजयस्स णं दारस्स उवरि आगारे सोलसविहेहिं रयणेहिं उवसोभिए, तंजहा—रयणेहिं १ वइरेहिं २ वेरुलिएहिं ३ लोहियक्खेहिं ४ मसारगल्लेहिं ५ हंसगब्भेहिं ६ पुलएहिं ७ सोगंधिएहिं ८ जोइरसेहिं ९ अंकेहिं १० अंजणेहिं ११ रयएहिं १२ जायरूवेहिं १३ अंजणपुलएहिं १४ फलि- एहिं १५ रिट्ठेहिं १६ विजयस्य द्वारस्य उपरितम आकार उत्तरङ्गादिरूपः षोडशविधै रत्नै रुपशोभितः, तद्यथा रत्नैः १ वज्रैः २ वैडूर्यैः ३ लोहिता- क्षैः ४ मसारगल्लैः ५ हंसगर्भैः ६ पुलकैः ७ सौगन्धिकैः ८ ज्योतीरसैः ९ अङ्कैः १० अञ्जनैः ११ रजतैः १२ जातरूपैः १३ अञ्जनपुलकैः १४ स्फटिकैः १५ रि- ष्टैः १६ सामान्यतः कर्केतनादीनि वज्रादीनि तु रत्नविशेषाः प्रतीता एव, नवरं रजतरूप्य जातरूप सुवर्णं एतेऽपि रत्नेऽवसि । विजयस्स णं दा- रस्स उवरि अट्ठट्ठमंगलगा पण्णत्ता ? तंजहा सोत्थियसिरिवच्छा जाव दप्पणा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा । विजयस्स णमित्यादि । विज-

यस्य द्वारस्योपरि अष्टाष्टौ स्वस्तिकादीनि मङ्गलकानि प्रज्ञप्तानि ? तद्यथेत्यादिना । तान्येवोपदर्शयति । सर्वरत्नमया इत्यादि प्राग्वत् । विजयस्य द्वारस्य उप्पिं बहवे किण्हचामरज्झया जाव सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा । विजयस्स णं दारस्स उप्पिं बहवे छत्ताइछत्ता, तथैव विजयस्य द्वारस्य उप्पिं बहवे किण्हचामरज्झया इत्यादि सूत्रपाठः जीवाभिगमसूत्रवृत्त्यादर्शेषु दृष्टत्वा लिखितोऽस्ति स च पूर्ववद्व्याख्येयः । सूत्रे तु केनापि हेतुना व्याख्यातो नास्तीति । से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ विजए दारे विजए दारे गोयमा ! विजए णं दारे विजए णामं देवे महिड्ढिए महज्जुइए महाबले महायसे महेसक्खे पलिओवमट्ठिईए परिवसइ से णं तत्थ चउण्हं सामाणियसाहस्सीणं चउण्हं अग्गमहिसीणं सपरिवाराणं तिण्हं परिसाणं सत्तण्हं अणीयाणं सत्तण्हं अणियाहिवईणं सोलसण्हं आयरक्खदेवसाहस्सीण । विजयस्स णं दारस्स विजयाए रायहाणीए अन्नेसिं च बहूणं विजया रायहाणीवत्थव्वाण देवाण देवीण य आहेवच्चं पोरेवच्चं सामित्तं भट्टित्तं महत्तरगत्तं आणाईसरसेणावच्चं कारेमाणे पालेमाणे महया हयनट्टगीयवाइयतंतीतलतालतुडियघणमुइंगपडुप्पवाइयरवेणं दिव्वाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरइ से तेणट्ठेणं एवं वुच्चइ विजए दारे विजए दारे इति । अथ केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते विजयद्वारं विजयद्वारमिति । भगवानाह ? गौतम ! विजये द्वारे विजयो नाम प्राकृतत्वात् द्व्यमयत्वाच्च नामशब्द एकस्य टावन्तस्य लोप स्ततो यमर्थः प्रवाहतोऽनादिकालसन्ततिपतितेनविजय इति नाम्ना देवो महर्द्धिको महती ऋद्धि र्भवनपरिवारादिका यस्यासौ महर्द्धिकः महाद्युतिकः महतीद्युतिः शरीराभरणानामाभरणप्रभवा यस्यासौ महाद्युतिकः । तथा महद्बलं शारीरः प्राणो यस्य स महाबलः । तथा महद् यशः ख्यातिर्यस्यासौ महायशा इत्यर्थः । महेसक्खेइति । महान् ईशः इत्याख्या प्रसिद्धि र्यस्यासौ महेशाख्यः अथवा ईशन ईशो भावे घञ्प्रत्ययः ऐश्वर्यमित्यर्थः । ईश ऐश्वर्ये इतिवचनात्, ततईश ऐश्वर्यं आत्मनः ख्याति अन्तर्भूतण्यर्थतया ख्यापयति प्रथयति न ईशाख्यः महांश्चासौ ईशाख्यश्च महेशाख्यः क्वचिन्महासौख्य इति पाठः तत्र महत् सौख्यं प्रभूतसद्वेद्योदयवशाद् यस्य स महासौख्यः पल्योपमस्थितिकः परिवसति तत्र तत्र चतुर्णां सामानिकसहस्राणां चतसृणामग्रमहिषीणां सपरिवाराणां प्रत्येक मेकैकसहस्रपरिवाररूपाणां तिसृणामभ्यन्तरमध्यमबाह्यरूपाणां यथाक्रम मष्टादशद्वादशदेवसहस्रसंख्याकाना पर्षदां सप्तानामनीकानां हयानीकगजानीकरथानीकपदात्यनीकमहिषानीकगन्धर्वानीकनाट्यानीकरूपाणां सप्तानामनीकाधिप

वीमा योडशाना मास्सरवकसहस्राणो विजयस्य द्वारस्य विजयायाय राजधान्या अन्येषां च बहूना विजयराजधानीवास्तव्याना देवानां देवीनां च अ
धिपतेः कर्म आधिपत्य रक्षा इत्यर्थः साच रक्षा सामान्येना प्यारक्षकेणैवक्रियते तत आह पौरपत्यं पुरस्यपतिः पुरपतिः तस्यकर्म पौरपत्य सर्वेषा मग्रे
सरत्व मितिभावः । तच्चाग्रसरत्व नायकत्वमन्तरेणापि स्वनायकनियुक्ततथाविधगृहचिन्तकसामान्यपुरुषस्येव ततो नायकत्वप्रतिपत्त्यर्थमाह । स्वामित्व स्व
मस्यास्तीतिस्वामी तद्भावः स्वामित्वं नायकत्वमित्यर्थः । तदपिच नायकत्वं पोषकत्वमन्तरेणापि भवति यथा मृगयूथाधिपतेर्मृगस्य ततआह । भर्तृ
त्वपोषकत्व पुषपुष्टिपोषयोरिति वचनात्, अतएव महत्तरकत्वं तदपिच महत्तरकत्वं कस्यचिदाज्ञाविकलस्यापि भवति यथा कस्यचि द्वणिजः स्व
दासदासीवर्गेमति ततआह । आज्ञया ईश्वरः आज्ञेश्वरःसेनायाःपतिः सेनापतिः आज्ञेश्वरश्चासौ सेनापतिश्च आज्ञेश्वरसेनापतिः तस्यकर्म आज्ञेश्वरसेनाप
त्य स्वसैन्यप्रत्यद्भुत माज्ञाप्राधान्य मित्यर्थः कारयन् अन्यैर्नियुक्तैः पुरुषैः पालयन् स्वयमेव महत्तरेरणैवेतियोगः अहयति आख्यानकप्रतिबद्धानि यदिवा
अहतानि अव्याहतानि नित्यानुबन्धीनीतिभावः । येनाट्यगीते नाट्यनृत्य गीतगान यानिच वादितानि तन्त्रीतलतालत्रुटितानि तन्त्रीवीणा तलो हस्ततल
तालः कंशिकात्रुटितानि शेषतूर्याणि तथा यश्च घनमृदङ्गो मेघसदृशध्वनिर्मुरजः पटुनापुरुषेण प्रवादित तत एतेषा द्वन्द्व तेषा रवेणनादेन तत्प्रकारिभू
तेन दिव्यान् दिव्यान् प्रतिप्रधानानिति तथा भोगार्हाः भोगाःशब्दादयोभोगभोगा अथवा भोगेभ्य औदारिककायभावेभ्यो ऽतिशायिनो भोगभोगा
स्तान् भुञ्जानो ऽनुभव न्विहरत्यास्ते अत्रअव्ययः प्राकृतत्वात ॥ सेएएणठे णमित्यादि॥ तत एतेनार्थेनगौतम ! एवमुच्यते विजय द्वार विजयद्वारमिति ॥
विजयाभिधान देवस्वामिकत्वा द्विजयोदेवः स्वामित्वेनास्यास्तीति वा अभ्रादित्वात् प्रत्ययेविजयमिति भावःदेवस्य विजयाभिधानताच योयः पूर्वद्वारा
धिपति रुत्पद्यते देवः सच तत्सामानिकादिभिर्देवैः विजयोविजय इत्याहूयते तदुच्छितिप्रतिपादके कल्पपुस्तकेतथाभिधानात् अदुत्तरपर्णं गोअमा ?
विजयस्सण दारस्स सासए णामधिज्जे पण्णत्ते ? जंणकयाइणासि णकयाइणत्थि णकयाइणभविस्सइ जाव अवहिए णिच्चे विजयदारे अथापरमपि
विजयद्वारनामप्रवृत्ती कारण गौतम ! विजयस्यद्वारस्य विजयमिति नामधेय शाश्वतमनादिसिद्ध प्रज्ञप्त ? गेयमुगस, एतत्सूत्रं यत्नावदृष्टव्याख्यान
मपि जीवाभिगमसूत्रबृहद्वृत्तिपटुष्टत्वा लिखित मस्तीति, एतेन विजयद्वारवर्णक उक्तः, अथराजधानीवर्णको यथा कहिण भंते ? विजयस्स देवस्स विज

यस्य द्वारस्योपरि अष्टाष्टौ स्वस्तिकादीनि मङ्गलकानि प्रज्ञप्तानि? तद्यथेत्यादिना। तान्येवो पदर्शयति। सञ्छत्रपताकया इत्यादि प्राग्वत्। विजयस्स णं दारस्स उप्पिं बहवे किण्हचामरज्झया जाव सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा। विजयस्स णं दारस्स उप्पिं बहवे छत्ताइछत्ता तहेव विजयस्स णं दारस्स उप्पिं बहवे किण्हचामरज्झया इत्यादि सूत्रपाठः जीवाभिगमसूत्रवृत्त्यादर्शेषु दृष्टत्वा लिखितो ऽस्ति स च पूर्ववद्व्याख्येयः। वृत्तौ तु केनापि हेतुना व्याख्यातो नास्तीति। से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ विजए दारे विजए दारे? गोयमा! विजए णं दारे विजए णामं देवे महिड्ढिए महज्जुइए महाबले महायसे महेसक्खे पलिओवमट्ठिईए परिवसइ से णं तत्थ चउण्हं सामाणियसाहस्सीणं चउण्हं अग्गमहिसीणं सपरिवाराणं तिण्हं परिसाणं सत्तण्हं अणीयाणं सत्तण्हं अणियाहिवईणं सोलसण्हं आयरक्खदेवसाहस्सीण। विजयस्स णं दारस्स विजयाए रायहाणीए अण्णेसिं च बहूणं विजयाए रायहाणी वत्थव्वाण देवाण देवीण य आहेवच्चं पोरेवच्चं सामित्तं भट्टित्तं महत्तरगत्तं आणाईसरसेणावच्चं कारेमाणे पालेमाणे महया हयनट्टगीयवाइयतंतीतलतालतुडियघणमुइंगपडुप्पवाइयरवेणं दिव्वाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरइ से तेणट्ठेणं एवं वुच्चइ विजए दारे विजए दारे इति। अथ केनार्थेन भदन्त! एवमुच्यते विजयद्वारं विजयद्वारमिति। भगवानाह? गौतम! विजयेद्वारे विजयोनाम प्राकृतत्वा द्व्यत्ययत्वाद्वा नामयत एपरस्य टापवर्गस्य लोप स्ततो यमर्थः प्रवाहतोऽनादिकालसन्ततिपतितेनविजय इति नाम्ना देवो महर्द्धिको महती ऋद्धि भवनपरिवारादिका यस्यासौ महर्द्धिकः महाद्युतिकः महतीद्युतिः शरीरगता आभरणगता च यस्यासौ महाद्युतिकः। तथा महत्बलं शारीरः प्राणो यस्य स महाबलः। तथा महत् यशः ख्याति यस्या सौ महायशा सया। महेसक्खेति। महान् ईशः इत्याख्या प्रसिद्धि र्यस्यासौ महेशाख्यः अथवा ईशेन ईशो भावे घञ्प्रत्ययः ऐश्वर्य मित्यर्थः। ईश ऐश्वर्ये इति वचनात्, ततईशं ऐश्वर्यं आत्मनः ख्याति अंतर्भूतण्यर्थतया ख्यापयति प्रथयति च ईशाख्यः महांश्चासौ ईशाख्यश्च महेशाख्यः क्वचिन्महासौक्ख इति पाठः तत्र महत् सौख्यं प्रभूतसद्वेद्योदयवशा द्यस्य स महासौख्यः पल्योपमस्थितिकः परिवसति तत्र तत्र चतसृणां सामानिकसहस्राणां चतसृणामग्रमहिषीणां सपरिवाराणां प्रत्येकं मेकैकसहस्रपरिवारसहितानां तिसृणामभ्यन्तरमध्यमबाह्यरूपाणां यथाक्रमं अष्टद्वादशदेवसहस्रमानानां पर्षदां सप्तानीकानां हयानीकगजानीकरथानीकपदात्यनीकमहिषानीकगन्धर्वानीकनाट्यानीकरूपाणां सप्तानां अनीकाधिप

तीनां चौदशाना सामानिकसहस्राणां विजयस्य द्वारस्य विजयायाश्च राजधान्या अन्येषां च बहूनां विजयराजधानीवास्तव्यानां देवानां देवीनां च आ धिपत्यं कर्म आधिपत्य रक्षा इत्यर्थः सा च रक्षा सामान्येन आरक्षकेणापि क्रियते तत आह पौरपत्यं पुरस्यपतिः पुरपतिः तस्यकर्म पौरपत्यं सर्वेषां मध्ये अग्रेसरत्व मित्यर्थः । तच्चाग्रेसरत्वं नायकत्वमन्तरेणापि स्वनायकनियुक्ततथाविधगृहचिन्तकसामान्यपुरुषस्येव ततो नायकत्वप्रतिपत्त्यर्थमाह । स्वामित्व स्व मस्यास्तीतिस्वामी तद्भावः स्वामित्वं नायकत्वमित्यर्थः । तदपिच नायकत्वं पोषकत्वमन्तरेणापि भवति यथा मृगयूथाधिपतेर्मृगस्य ततआह । भर्त भर्तृत्वं पोषकत्वं पुष्टम्भारकपोषकयोरिति वचनात् अतएव महत्तरकत्व तदपिच महत्तरकत्व कस्यचिदानायिकस्यापि भवति यथा कस्यचित् द्रमकः स्व दासवर्गमध्ये ततआह । आज्ञया ईश्वरः आज्ञेश्वरः सेनायाःपतिः सेनापतिः आज्ञेश्वरश्चासौ सेनापतिश्च आज्ञेश्वरसेनापतिः तस्यकर्म आज्ञेश्वरसेनाप त्यं स्वसैन्यंप्रत्यद्भुत भावप्राधान्य मित्यर्थः कारयन् अन्यैर्नियुक्तैः पुरुषैः पालयन् स्वयमेव महतारवेणेतियोगः अहयति आख्यानकप्रतिबद्धानि यदिवा अहतानि अव्याहतानि नित्यानुबन्धीनीतिभावः । येनाट्यगीते नाट्यनृत्य गीतगान वादितानि यानिच तन्त्रीतलतालत्रुटितानि तन्त्रीवीणा तलो हस्ततल तालः कंसिकात्रुटितानि शेषतूर्याणि तथा यश्च घनमृदङ्गो मेघसदृशध्वनिर्मुरजः पटुनापुरुषेण प्रवादितः तत एतेषां द्वन्द्व स्तेषां रवेणनादेन सत्कारिभू तेन दिव्यान् दिविभवान् दिव्यान प्रतिप्रधानानिति तथा भोगार्हा भोगाः शब्दादयो भोगभोगाः अथवा भोगेभ्य औदारिकशरीरभाविभ्यो ऽतिशायिनो भोगभोगा स्तान् भुञ्जानो ऽनुभव न्विहरत्यास्ते अत्रव्यत्ययः प्राकृतत्वात् ॥ सेएएणट्ठेणमित्यादि ॥ तत एतेनार्थेनगौतम । एवमुच्यते विजय द्वारं विजयद्वारमिति ॥ विजयाभिधान देवस्वामिकत्वा द्विजयोदेवः स्वामित्वेनास्यास्तीति वा अभ्यादित्वात् प्रत्ययविजयमिति भावःदेवस्य विजयाभिधानस्य योग पूर्वद्वारा धिपतित्वरूपस्थाने देव एव तस्मानानिकादिभिर्देवैः विजयोविजय इत्याहूयते तत्स्थितिप्रतिपादकं कल्पपुस्तकेतथाभिधानात् अदुत्तरंचणं गोयमा ? विजयस्सणं दारस्स सासए णामधिज्जे पण्णत्ते ? णजकयाइणासि णकयाइणत्थि णकयाइणभविस्सइ जाव अवट्ठिए णिच्चे विजयदारे अथापरमपि विजयद्वारनामप्रवृत्ती कारणं गौतम । विजयस्यद्वारस्य विजयमिति नामधेय शाश्वतमनादिसिद्ध प्रज्ञप्त ? शेषमुक्तम्, एतत्सूत्र वतायवृत्ताख्यान मपि जीवाभिगमसूत्रव्याख्यामेपुस्तकोल्लिखित मस्तीति, एतेन विजयद्वारवक्तव्यता उक्ता, अथराजधानीवक्तव्यता यथा कहिणं भंते ? विजयस्स देवस्स विज

णामाम रायहाणी पन्नत्ता ? गोयमा ! विजयस्स दारस्स पुरत्थिमं तिरियमसंखेज्जे दीवसमुद्दे वीईवइत्ता अन्नंमि जंबुद्दीवे दीवे बारसजोयणसहस्साइं ओगाहित्ता एत्थ णं विजयस्स देवस्स विजया णामं रायहाणी पन्नत्ता ? इत्यारभ्य विजए देवे २ इत्यन्तं सूत्रं ज्ञेयं । अत्र प्रश्नसूत्रं सुगमं निर्वचनसूत्रे विजय द्वारस्य पूर्वस्यां दिशि तिर्यग् असंख्येयान् द्वीपसमुद्रान् व्यतिव्रज्यातिक्रम्यात्रान्तरेऽयमन्यो जम्बूद्वीपो ऽधिकृतद्वीपतुल्याभिधानो ऽनेन जम्बूद्वीपानामनेकत्वं सूचयति । तस्मिन् द्वादशयोजनसहस्राणि अवगाह्य अत्रान्तरे विजयस्य देवस्य विजया नाम राजधानी प्रज्ञप्ता ? यथान्येषामपीत्यादि तावद्वाच्यं यावद्विजयनामसूत्रे विजयो देवो २ इति अत्र प्रारब्धोऽपि जीवाभिगमोक्तविजयाराजधानीवर्णकः सामस्त्येनात्रालिखित ग्रन्थ विस्तरभयात् अस्यामावश्यकराजधान्यधिकारे एवंविधवर्णकस्य साक्षाद्ग्रियमाणत्वे व्याख्यास्यमानत्वाच्चेति । अत्र प्रस्तुतसूत्रे शेषद्वाराणां सराजधानीकानां स्वरूपकथनायातिदेशमाह । एवं चत्तारि वीत्यादि ॥ एवं विजयद्वारप्रकारेण चत्वार्यपि जम्बूद्वीपस्य द्वाराणि सराजधानीकानि भणितव्यानि ननु विजयद्वारस्य वक्ष्यमाणत्वात् सूत्रे कथं चतुर्द्वारविषयको ऽतिदेशः समभूत् उच्यते अतिदेश्यातिदेशप्रतियोगिनो रत्यन्ततुल्यत्वख्यापनार्थं ततश्च यथा विजयद्वारस्य वर्णकस्तथा वैजयन्तजयन्तापराजितद्वाराणामपि यथा वाऽमीषां वर्णकस्तथा विजयद्वारस्यापि यथा विजयराजधान्या वर्णकस्तथा वैजयन्तजयन्तापराजितराजधानीनामपि यथा च तेषां तथा विजयायाराजधान्या अपीत्यर्थः सिद्धः ॥ अस्तित्वाद्याः एगेमिएगिमाएच इत्यादौ तथा दर्शनात् अमूनि च द्वाराणि पूर्वदिक्क्रमतः प्रादक्षिण्येन नामतो ज्ञेयानि तथाहि-पूर्वस्यां विजयं दक्षिणस्यां

एवं चत्तारि वि दारा सरायहाणीया भाणियव्वा

एवं चत्वार्यपि द्वाराणि सराजधानीकानि भणितव्यानि

इस चारियों द्वार राजधानीसहित जानना

वेजयंते पश्चिमायां जयंतं उत्तरस्यां अपराजितमेवेति अत्र वैजयन्तद्वाराणामपि जीवाभिगमत एव प्रश्ननिर्वचनरूपा आलापका वेदितव्याः । तथाहि-कहि णं भंते ! जम्बूद्दीवस्स दीवस्स वेजयंतेणामदारे पण्णत्ते ? गोयमा ! जम्बूद्दीवेदीवे मंदरस्स पव्वयस्स दाहिणेणं पणयालीसं जोयणसहस्साइं अबाहाए जम्बूदीवदीवदाहिणपेरंते लवणसमुद्दाहिणद्धस्स उत्तरेणं एत्थणं जम्बूदीवस्सदीवस्स वेजयंतेणाम दारे पण्णत्ते ? अट्ठजोयणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं सच्चेवसव्वा वत्तव्वया जावणिच्चे रायहाणी से दाहिणेणं जाव वेजयंते देवे २ इति । तथा कहिणं भंते ! जम्बूद्दीवस्स दीवस्स जयंतेणाम दारे पण्णत्ते ? गोयमा जम्बूदीवेदीवे मंदरस्स पव्वयस्स पच्चत्थिमेणं पणयालीसं जोयणसहस्साइं अबाहाए जम्बूद्दीवपच्चत्थिमपेरंते लवणसमुद्दपच्चत्थिमद्धस्स पुरत्थिमेणं सीओआए महाणईए उप्पिं एत्थणं जम्बूद्दीवस्स दीवस्स जयंतेणाम दारे पण्णत्ते ? तंचेव सेवमाणं जयंते देवे पच्चत्थिमेणं से रायहाणी जाव जयंते देवे २ इति । तथा कहिणं भंते ! जम्बूद्दीवस्स दीवस्स अपराए णाम दारे पण्णत्ते ? गोयमा ! मंदरस्स उत्तरेणं पणयालीसं जोयणसहस्साइं अबाहाए जम्बूद्दीवदीवउत्तरपेरंते लवणसमुद्दउत्तरस्स दाहिणेणं एत्थणं जम्बूदीवेदीवे अपराइएणाम दारे पण्णत्ते ? तंचेवपमाणं रायहाणीउत्तरेणं जाव अपराइए देवे ए चउण्हवि अण्णा सि जम्बूदीवे इति ॥ अस्यव्याख्या ॥ अभदंत ! जम्बूद्वीपस्य द्वीपस्य वैजयन्तनामद्वारं प्रज्ञप्तं ? भगवानाह गौतम ! मंदरस्य दक्षिणेन दक्षिणस्यादिशि पंचचत्वारिंशत योजनसहस्राणि अबाधया अपान्तराले कृत्वा इति यथाबाधाप्रबाधः पूर्वपश्चिमपरिसीमानाभावेनकापान्तरालमित्यर्थः । तथा इत्येति गम्यते अपान्तरालेमुक्त्वा इतिभावः । जम्बूद्वीपस्य द्वीपदक्षिणपर्यंते लवणसमुद्रदक्षिणार्द्धस्योत्तरेण जम्बूद्वीपस्य द्वीपस्य वैजयन्त नाम द्वार प्रज्ञप्तं ? अष्टौयोजना

जम्बुद्दीवस्सणं भंते ! दीवस्स दारस्सय दारस्सय केवइए अबाहाए अंतरे पण्णत्ते ? गोयमा !

जम्बूद्वीपस्य भदन्त ! द्वीपस्य द्वारस्य च द्वारस्य च कियदबाधया अन्तरम् प्रज्ञप्तम् ? गौतम !

जम्बूद्वीपनामाद्वीपमें , हेभगवन् ! एकद्वार अने बीजाद्वारनु केटलो अबाधापणें अंतर कह्यो ? हे गौतम !

पूर्वे दक्षिणेत्यादिका सैव विजयद्वारसदृशेन सर्वा वक्तव्यता, यावज्जितशत्रुर्नाम च महर्द्धि । वैजयन्तस्य देवस्य वैजयन्ता नाम राजधानी इत्यादि सर्वं प्राग्वत् । जयन्तो देवो जयन्तोऽत्र इति एवं अपराजितद्वारस्याप्यतापि वाच्या नवरं जयन्तद्वारस्य पश्चिमायां दिशि जयन्ता राजधानी अपराजितद्वारस्य चोत्तरस्यां दिशि अपराजिता राजधानी तियगसंख्येयानां द्वीपसमुद्राणां व्यतिक्रम्यति वाच्य संप्रति विजयादिद्वाराणां परस्परमन्तरं प्रतिपिपा दयिषुराह जम्बूद्वीपस्य णमित्यादि जम्बूद्वीपस्य भगवन् द्वीपस्य सम्बन्धिनो द्वारस्य च किमत् किम्प्रमाणं अबाधया अन्तरेति बाधापरस्परं संश्लेषतः पीडनमबाधा अबाधया परस्परमबाधया यदन्तरं व्यवधानं तिलपयः प्रज्ञप्तं ? भगवानाह गौतम एकोनाशीतिं योजनसहस्राणि द्विपञ्चाशदधिकानि देशोनं चार्द्धयोजनं द्वारस्य च द्वारस्य चाबाधया अन्तरं प्रज्ञप्तं तथाहि जम्बूद्वीपपरिधिः प्राग्निर्दिष्टयोजनानि त्रिलक्षाः षोडशसहस्राणि द्वे शते सप्तविंशत्यधिके ३१६२२७ क्रोशत्रयं ३ अष्टाविंशं धनुःशतं १२८ त्रयोदशाङ्गुलानि १३ एकमर्द्धाङ्गुलं चेति । अस्माद् द्वारचतुष्कविस्तारोऽष्टादशयोजनरूपोऽपनीयते । यत् एकैकस्य द्वारस्य विस्तारो योजनानि चत्वारि ४ प्रतिद्वारं द्वारशाखाद्वयविस्तारयोजनद्वयं २ मिलितं द्वारस्य चतुर्योजनं परिमाणे चतुर्णां द्वाराणां अष्टादशयोजनानि, १८ ततश्च

अउणासीइं जोअणसहस्साइं बावन्नं च जोअणाइं देसूणं च अद्धजोअणं दारस्स य दारस्स य अबाहाए अंतरे पण्णत्ते

एकोनाशीतिं योजनसहस्राणि द्विपञ्चाशच्च योजनानि देशोनं च अर्द्धयोजनम् द्वारस्य च द्वारस्य च अबाधया अन्तरम् प्रज्ञप्तम् ॥ ॥

॥ ओगणासी हजारयोजन ७९०५२ अने ॥

बावन योजन ५२ आदमध्युं अधी योजन अर्द्ध एतलुं ७९०५२ ॥ द्वार द्वार अबाधापणे अंतर कह्यो ? (जम्बूद्वीपनी परिधिमांहीथी द्वारभूमीपुलना चउ- योजनद्वारशाखार ४ ॥ द्वारेभ्यद्वारशोभाय योजन १८ काढीये तेमाय परिधिमांहिथी बादीये, च्यारभागे करिये तदा द्वारथी चे अन्तर जाणवा)

धनयने शेषपरिधिखण्डस्यास्य योजनरूपस्य ३१६२०८ चतुर्भिर्भागे लब्धानि योजनानि एकोनाशीतिः सहस्राणि द्विपञ्चाशदधिकानि ७९०५२ क्रोशार्धेकः १ तथा परिधिखण्डस्य क्रोशत्रयस्य धनुष्करणे जातानि धनुषां षट्सहस्राणि ६००० एषु च परिधिगताष्टाविंशत्यधिकधनुःशतस्य क्षेपे जातानि धनुषां सैकषष्टिशतान्यष्टाविंशत्यधिकानि ६१२८ जातस्य चतुर्भिर्भागे लब्धानि पञ्चदशशतानि द्वात्रिंशदधिकानि १५३२ यानि च परिधिगतत्रयोदश अङ्गुलानि १३ तेषामपि चतुर्भिर्भागे लब्धानि त्रीण्यङ्गुलानि ३ शेषे चैकस्मिन्नङ्गुले यवाः अष्टौ ८ एषु परिधिगतयवपञ्चक ५ क्षेपे जाता त्रयोदश यवाः १३ एषां च चतुर्भिर्भागे लब्धास्त्रयो यवाः ३ शेषे चैकस्मिन् यवे यूकाः अष्टौ ८ आसु परिधिगतैकयूकाक्षेपेण जाता नव ९ आसां चतुर्भिर्भागे लब्धे द्वे यूके २ शेषस्यावस्थस्या अविवक्षा एतच्च सर्वं देशोनं सेक गव्यूतमिति, जात पूर्वलब्ध गव्यूतेन सहदेशोनमर्द्धयोजन मिति । इम मेवार्थं हृदि केद सूचयन्निति अमद्भूमतो अहसूत्रं लाघवरुचिसत्त्वानुग्राहक मिति वा गाथयाह ॥ भगवाती इति । अत्र विभक्तिलोप प्राकृतत्वात् अथ चतुर्थ प्रश्ने एव आकारभावप्रत्यवतारकपे भरतवर्षस्वरूप जिज्ञासुः पृच्छति ॥ कहिण भंतेति ? प्रश्नकापेक्षया आसन्नत्वेन प्रथम भरतस्यैव प्रश्नसूत्रं । क्व भदन्त ? जम्बूद्वीपे द्वीपे भरतनाम्ना वर्षे प्रज्ञप्तं । भगवानाह ? गौतम । क्षुल्लहिमवतेत्यादि । क्षुल्लशब्दोऽत्र क्षुल्लपर्याय स्तेन क्षुल्लो महाहिमवदपेक्षया लघु-

गाथा अउणासीइ सहस्सा बावण्ण चेव जोयणा हुंति, ऊणं च अद्धजोयण दारंतर जंबुद्दीवस्स ॥ कहि णं भंते ! जंबुद्दीवे दीवे, भरहे णामं वासे पण्णत्ते ? गोयमा ! चुल्लहिमवतस्स वासहरपव्वयस्स, दाहिणेणं, दाहिण ल

एकोनाशीति सहस्राणि द्विपञ्चाशच्चैव योजनान्यस्ति ॥ ऊनञ्चार्द्धयोजनं द्वारान्तरं जम्बूद्वीपस्य १ ॥ भदन्त ! जम्बूद्वीपे द्वीपे भरतनाम्ना वर्षं प्रज्ञप्तं ? गौतम ! क्षुल्लहिमवतो वर्षधरपर्वतस्य दक्षिणेन दाक्षिणात्यलवणसमुद्रस्योत्तरेण पौरस्त्यलवणसमुद्रस्य पश्चिमायाम् पाश्चात्यलवण

[हीवें एहवमावे संग्रहनी गाथाइ करि कहेछे ॥ ओगणाशीहजार अने बावन जोयण अने अर्द्धजोयण माहेर्ड एतलो जंबूद्वीपना द्वारनुं अंतर कह्यो] किहां हे भगवन् ! जंबूद्वीपनें विषें भरतक्षेत्रनामे वास कह्यो ? उत्तर । हे गौतम ! क्षुल्लनामाहिमवंतनामें वर्षधर पर्वत तेह थकी दक्षिण

म्पूर्वं द्वारवेमेत्यादिका चैव विजयद्वारसवंधिन्येव सर्वा वक्तव्यता, यावत्सिर्वैजयंत इति नाम च भवति । वैजयंतस्य देवस्य वैजयंता नाम राजधानी इत्यादि सर्वं प्राग्वत् वैजयंतो देवो वैजयंतो देव इति एवं जयंतापराजितद्वारवक्तव्यतापि वाच्या नवरं जयंतद्वारस्य पश्चिमायां दिशि जयंताराजधानी अपराजितद्वारस्य चोत्तरस्यां दिशि अपराजिता राजधानी तिर्यगसंख्येयान् द्वीपसमुद्रान् व्यतिव्रज्यति वाच्यं संप्रति विजयादिद्वाराणां परस्परमंतरप्रतिपिपा दयिषुराह जंबुद्दीवस्सणमित्यादि जंबूद्वीपस्य णमिति प्राग्वत् भदंत द्वीपस्य संबंधिनो द्वारस्य च कियत् किंप्रमाणं अबाधया अंतरेति बाधापरस्परं संश्लेषतः पीडनमबाधा अबाधया अबाधया यदन्तरं व्यवधान मित्यर्थः प्रज्ञप्तं? इह तरग्रहो नप्यविशेषादिष्वपि वर्तमानो दृष्ट स्तत सद्व्यवच्छेदेन व्यवधानार्थपरिग्रहार्थमबाधाग्रहणं भत्र निर्वचन भगवानाह? गौतम एकोनाशीति योजन सहस्राणि द्विपंचाशद्योजनानि देशोनं चार्द्धयोजनं द्वारस्य च द्वारस्य चाबाधया अन्तरं प्रज्ञप्तं? तथाहि जंबूद्वीप परिधि प्राग्निर्दिष्टयोजनानि त्रिलक्षाः षोडशसहस्राणि द्वे शते सप्तविंशत्यधिके ३१६२२७ क्रोशत्रयं द्वे धनुःशते अष्टाविंशं धनुःशतं १२८ त्रयोदशांगुलानि १३ एकमर्द्धांगुल मिति । अस्माद्द्वारचतुष्कविस्तारो ऽष्टादशयोजनरूपो ऽपनीयते । यत् एकैकस्य द्वारस्य वि स्तारो योजनानि चत्वारि ४ प्रतिद्वारं द्वारशाखाद्वयविस्तारः क्रोशद्वय २ अस्मिन् द्वारस्य शाखयोश्च परिमाणे चतुर्गुणे जाता न्यष्टादशयोजनानि १८ तस्मात्

अउणासीइं जोअणसहस्साइं बावण्णं च जोअणाइं देसूणं च अद्धजोअणं दारस्सयदारस्सय अबाहाए अंतरे पण्णत्ते?

एकोनाशीति योजनसहस्राणि द्विपंचाशत् योजनानि देशोनं च अर्द्धयोजनं द्वारस्य च द्वारस्य च अबाधया अन्तरम् प्रज्ञप्तम् ? ॥

॥ जंबूद्वारनी चारद्वारपोजन ७९०३३ जाणे ॥

बावन योजन ५२ कांइकऊणुं अर्धो योजन अर्धे एतलुं ७९०५२ ॥ द्वार द्वार अबाधायथी अन्तर कह्यो ? (जंबूद्वीपनी परिधिमांहीथी द्वारचतुष्कपृथु योजनशाखाच्यार ४ ॥ द्वारेच्यारद्वारनोभाग योजन १८ अढारथाय तेमाज परिधिमांहिथी काढीये च्यारभागे,हरिये तथीआवे ते अन्तर जाणवा)

पतयमे शेषपरिधिसत्कस्यास्य योजनरूपस्य ३१६२२८ चतुर्भिर्भागे लब्धानि योजनानि एकोनाशीतिः सहस्राणि द्विपञ्चाशदधिकानि ७९०५२ क्रोशश्चैक १ तथा परिधिसत्कस्य क्रोशत्रयस्य धनुष्करणे जातानि धनुषां षट्सहस्राणि ६००० एषु च परिधिसत्काष्टाविंशत्यधिकधनुःशतस्य क्षेपे जातानि धनुषां सैकषष्टिशतान्यष्टाविंशत्यधिकानि ६१२८ जातस्य चतुर्भिर्भागे लब्धानि पञ्चदशशतानि द्वात्रिंशदधिकानि १५३२ यानि च परिधिसत्कान्यपोद्य अङ्गुलानि १३ तेषामपि चतुर्भिर्भागे लब्धानि त्रीण्यङ्गुलानि ३ शेषे चैकस्मिन्नङ्गुले यवाः अष्टौ ८ एषु परिधिसत्कयवपञ्चक ५ क्षेपे जाता अपोद्य यवाः १३ एषां च चतुर्भिर्भागे लब्धास्त्रयो यवाः ३ शेषे चैकस्मिन् यवे यूकाः अष्टौ ८ आसु परिधिसत्कयूकाक्षेपेण जाता नव ९ आसां चतुर्भिर्भागे लब्धे द्वे यूके २ शेषस्याल्पत्वा अविवक्षा एतच्च सर्वं देशोन मेक गव्यूतमिति जात पूर्वलब्ध गव्यूतेन सह देशोनमर्द्धयोजन मिति । इम मेवार्थं द्वि चैव सुगममिति अवद्भूमतौ अस्सूत्रं लाघवार्थपिसत्वामुपादाय मिति वा गाथयाह ॥ अट्ठावासी इति । अत्र विभक्तिलोपः प्राकृतत्वात् अथ चतुर्थ प्रश्ने एव आकारभावप्रत्यवतारस्वरूपे भरतवर्षस्वरूप जिज्ञासुः पृच्छति ॥ कहिण भंतेति ? भरतकापेक्षया आसन्नत्वेन प्रथम भरतस्यैव प्रश्नसूत्रं । क्व भद-न्त ? जम्बूद्वीपे द्वीपे भरतनाम्ना वर्षं प्रज्ञप्तं । भगवानाह ? गौतम ! चुल्लहिमवतेत्यादि । चुल्लशब्दोदेश्यः क्षुल्लपर्याय स्तेन क्षुल्लो महाहिमवदपेक्षया ल-

गाथा अउणासीइ सहस्सा बावन्नं चेव जोयणा हुंति, ऊणं च अद्ध जोअण दारंतर जंबुद्दीवस्स ॥ कहिणं भंते ! जंबुद्दीवे दीवे, भरहेणामं वासे पण्णत्ते ? गोयमा ! चुल्लहिमवंतस्स वासहरपव्वयस्स, दाहिणेणं, दाहिण ल

एकोनाशीति सहस्राणि द्विपञ्चाशदेव योजनान्यस्ति ॥ जम्बूद्वीपस्य द्वारान्तरम् जम्बूद्वीपस्य १३ ॥ भदन्त ! जम्बूद्वीपे द्वीपे भरतनाम्ना वर्षम् प्र ज्ञप्तं ? गौतम ! चुल्लहिमवतो वर्षधरपर्वतस्य दक्षिणेन दाक्षिणात्यलवणसमुद्रस्योत्तरेण, पौरस्त्यलवणसमुद्रस्य पश्चिमायाम् पाश्चात्यलवणस

[तीर्थं एहजणावे संग्रहणी गाथाए करि कह्युं ॥ ओगणाएंसीहजार अने बावन जोयण अने अर्द्धयोजन साहेर्त एतलो जंबूद्वीपना द्वारनुं अंतर कह्यो] किहां हे भगवन् ! जम्बूद्वीपने विषे भरतक्षेत्रनामे वास कह्यो ? उत्तर । हे गौतम ! चुल्लनामा हिमवंतनामें वर्षधर पर्वत तेह थकी दक्षिण

न्यूर्द्व्रद्येनेत्यादिका चेव विजयद्वारसर्वधिव्येव सर्वा वक्तव्यता यावच्चिस्थवैजयंत निति नाम य भवंत । वैजयंतस्य देवस्य वैजयंता नाम्न राजधानी सत्यादिकवं प्राग्वत् वैजयंतो देवो वैजयंतोद्वेव इति एवं जयंतापराजितद्वारवक्तव्यतापि यावत् मयर जयंतद्वारस्य पश्चिमायां दिशि जयंताराजधानी अपराजितद्वारस्य चोत्तरस्यांदिशि अपराजिता राजधानी तिपगलवयेषाम् द्वीपसमुद्रान् व्यतिक्रम्यति याव्य संप्रतिविजयादिद्वाराणापरस्परमतरम तिपिपा दयिषुराह जंबूद्वीपस्सबमित्यादि जंबूद्वीपस्य बमिति प्राग्वत् , भदंत द्वीपस्य सर्वंधिनो द्वारस्यच कियत् किप्रम यो भवाद्वाय अंतरेति बाधापरस्परं यं स्पतः पीडनलबाधाअबाधालयाअबाधया मया पदन्तर व्यवधान मित्यर्थः, प्रज्ञप्तं? इहेंतरबाधो नम्यविशेषादिविषयेषु वर्तमानो दृष्ट स्तत सामुद्यस्यच्छेदेन व्यपानार्थपरिग्रहार्थबाधापदं सत्र निर्देश्य भगवानाह? गौतम एकोनाशीति योजन सहस्राणि द्विपंचाशद्योजनानि देशोन चार्द्धयोजनं द्वारस्य च द्वारस्य बाधया अंतरंप्रज्ञप्तं? तथाहि जंबूद्वीप परिधिः प्रागुक्तो ह्यष्टयोजनानि तिस्रोलक्षाः षोडशसहस्राणि द्वे शते सप्तविंशत्यधिके ३१६२२७ क्रोशत्रयं ३ अष्टाविंश धनुःशतं १२८ त्रयोदशांगुलानि १३ एकमर्धांगुल मिति । चत्वारिद्वारचतुष्कविस्तारो अष्टादशयोजनरूपो अपनीयते । यत् एकैकस्य द्वारस्य वि स्तारो योजनानि चत्वारि ४ प्रतिद्वार द्वारशाखाद्वयविस्तारश्चक्रोशद्वय य अखिल द्वारस्य सार्द्धयोजन परिमाणं चतुर्णां जाता अष्टादशयोजनानि १८ ततश्चार

अउणासीइ जोअणसहस्साइं बावण्णं च जोअणाइं देसूणं च अद्धजोअणं दारस्सयदारस्सय अबाहाए अंतरे पण्णत्ते॥

एकोनाशीति योजनसहस्राणि द्विपंचाशत् योजनानि देशोनच अर्द्धयोजनम् द्वारस्य च द्वारस्य च अबाधया अन्तरम् प्रज्ञप्तम् ? ॥

= इगुणासी हजारयोजन ७९०५२ जाने =

बावन योजन ५२ थोडाकउणु अर्धा योजन भर्दे एतलू ७९०५२ ॥ द्वार द्वार अबाधापणें अंतर कह्यो ? (जंबूद्वीपनी परिधिमाहीथी द्वारमुखीचुंजपणुं-योजनसाढाच्यार ४ ॥ वारेच्यारद्वारनोमान योजन १८ अढारेंबाद लेबाय परिधिमाहिथी काढीये, च्यारनोभी दृटिवे लाभीआवे ते अंतर जाणवा)

कारादयः मुख्या यंत्रादी प्रभृतयः, गुरुमानवनासिकादयः लताः पद्मलताद्याः वल्ल्यः कूष्माण्डी प्रमुखाः अत्र नदीद्रहकूपादियमस्यतीनामशुभानु
भावजनितानामेव ग्राहुस्य योग्य । ननु एकान्तसुषमादिकालसमावितयाविधशुभानुभावजनितानां तेषां प्रायः प्रत्यापकपाले उस्थायस्त्वात् अ-
टव्या दूरतरजमनिवासस्थानामूषय, श्वापदाहिंस्त्रजीवाः स्तेनाश्चौराः तदेव कुर्वतीति निरुक्तस तस्कराः सर्वदा चौर्यकारिणः, डिंबानि स्वदेशोत्थ
विप्लवा डमराणि परराजकृतोपद्रवा दुर्भिक्ष भिक्षाचराणां भिक्षादुर्लभत्व दुःकालो धान्यमहर्घतादिना दुष्टः कालः पापाः पापर्द्धिजमोत्पादिसमि-
थ्यावादाः कृपणाः प्रतीताः, वनीपकायाचकाः, ईतयो धान्याद्युपद्रवकारिणः शलभमूषिकादि मारिः मरकः कुत्सितावृष्टिः कुवृष्टिः कर्षकजनानभिमतवर्षीय
वृष्टिरित्यर्थः । अनावृष्टिरपि वर्षणाभाव इति । राजान आधिपत्यकर्तारः सहाजुस्य च प्रजानां पीडाहेतु इति, रोगाः संक्लेशा च व्यक्ताः, अभीक्ष्ण २

गामभयकुले छयाभयकुले वल्लीभयकुले अडवीभयकुले सावयभयकुले तेणभयकुले तक्करभयकुले डिंबभयकुले डमरभयकु
ले दुब्भिक्खभयकुले दुक्कालभयकुले पासंडभयकुले किवणभयकुले वणीमगभयकुले ईतिभयकुले मारिभयकुले कुवुट्ठि
भयकुले अणावुट्ठिभयकुले रायभयकुले रोगभयकुले संकिलेसभयकुले अभिक्खणं अभिक्खणं समोहियभयकुले पाईणं

वल्लीभयकुलम् अटवीभयकुलम् श्वापदभयकुलम् स्तेनभयकुलम् तस्करभयकुलम् डिम्बभयकुलम् डमरभयकुलम् दुर्भिक्षभयकुलम् दुष्कालभयकुलम् पापकर्मभयकु-
लम् कृपणभयकुलम् वनीपकभयकुलम् ईतिभयकुलम् मारीभयकुलम् कुवृष्टिभयकुलम् अनावृष्टिभयकुलम् राजभयकुलम् रोगभयकुलम् संक्लेशभयकुलम् अभी-

वेलडीयपणी कोहलाप्रमुख अटवीजगाडिपणी श्वापद हिंसकजीव व्याघ्रादिकपणा चोरपणा तस्करपणा डिंबते स्वदेशमांथी उपनोउपद्रव तेपणा डमर
तेपरकटक कस्या उपद्रवपणा भिक्षा दुर्लभमिलें भिक्षाचरनें तेपणिपणा दुकालपणा पापकीजन मार्गनां उत्पादकपणा कपण लोभीजनपणा वनीप
क याचकपणा ईतिपट तेपिणपणी (अतिवृष्टि रनावृष्टि मूषकाःशलभाःशुकाः॥ प्रत्यासन्नाश्च राजानः षडेता ईतयःस्मृता १ मरकीपणी कुवृष्टिपणी अनाव
ष्टिपणी राजा पणा लोकनें दुःखदायीपणा रोगपणा संक्लेश पणा वारंवार संयोगदेव अकरा कर प्रमुख पणा पूर्वदिशि अनें पश्चिमदिशिसांघु उत्तर अनें

पुर्वो हिमवान् वर्षधरपर्वतस्तत्सीमाकारी गिरिविशेषस्तस्य दक्षिणेन दक्षिणस्यांदिशि दाक्षिणात्यलवणसमुद्रस्योत्तरस्यां पौरस्त्यलवणसमुद्रस्य पश्चिमायां पाश्चात्यलवणसमुद्रस्य पूर्वस्यां दिशि, अत्रावकाशे भरत नाम्ना वर्षं प्रज्ञप्तम् ? कि विशिष्ट तदित्याह । स्थाणवः कीलका येठिकायशिष्टवनस्प- तीनां गुप्तावयवा। ठुठा इति लोकप्रसिद्धाः तैर्बहुल प्रचुरं व्याप्त मित्यर्थः । अथवा स्थाणवो बहुलायत्र तत्तथा-एव सर्वत्र पदयोजनाज्ञेया । तथा कटका वद्योंदिप्रभवा। विषम निम्नोन्नतंस्थानं दुर्गं दुर्गमस्थान पर्वताः क्षुद्रगिरयः प्रपाता भगवो यत्र सुमूर्षवोऽप्रमात्मानंपातयन्ति अथवा प्रपाता रात्रि धारान्ध्या अवकरा गिरितटा दुरवस्थाय।पतनानि तान्येव सदावस्थायीनि निर्झराः गर्ताः प्रसिद्धाः दर्य्योगुहाः नद्योद्वयाय प्रतीताः ग्रहाः रूनावा सह

यणसमुद्दस्स उत्तरेण , पुरत्थिम लवणसमुद्दस्स पच्चत्थिमेण , पच्चत्थिमलवणसमुद्दस्स पुरत्थिमेण , एत्थण जम्बुद्दीवदीवे भरहेणाम वासे पण्णत्ते ? खाणुबहुले कंटकबहुले विसमबहुले दुग्गबहुले पव्वयबहुले प वायबहुले उज्झरबहुले णिज्झरबहुले खड्डाबहुले दरिबहुले णइबहुले दहबहुले रुक्खबहुले गुच्छबहुले

गुद्रस्य पूर्वस्याम् अत्र जम्बूद्वीपे द्वीपे भरतंनाम्ना वर्षम् प्रज्ञप्तम् ? स्थाणुबहुलम् कटकबहुलम् विषमबहुलम् दुर्गबहुलम् पर्वतबहुलम् प्रपात- बहुलम् अवकरबहुलम् निर्झरबहुलम् गर्तबहुलम् दरीबहुलम् नदीबहुलम् द्रह बहुलम् वृक्षबहुलम् गुच्छबहुलम् गुल्मबहुलम् लताबहुलम्

दिशें दक्षिणदिशि जे लवणसमुद्र ते थकी उत्तरदिशें पूर्वदिशि जे लवणसमुद्र तेहनें पश्चिमदिशि पश्चिमदिशि जे लवणसमुद्र ते थकी पूर्वदिशि, एह अवकाशें जीवी जम्बूद्वीपने विषे भरतक्षेत्रनामा वर्ष कह्यो ? तेकेहवूं छे तेकहें छें ॥ सुक्कायवनाठुंठपणाहे काटापणाहे बोरडीबाउलप्रमुख विषम ऊ- ची नीची भूमिपणीकरं दुर्गमस्थानक बहुलकरं पर्वतना ढुंगापणाकरं प्रपात भैरवझांपपणीकरं उज्झरपणाहे पाणिना प्रपात पाणीना नीझरणा घणा छें खाडपणीकरं गुफापणीइं नदीपणीइं द्रहपणाकरं झाडपणा गुच्छपणा प ताकीप्रमुख गुल्मपणा नवमालिकाप्रमुख लतापणी पद्मलतादिक

कारादय: गुच्छा वृंताकी प्रभृतय: गुल्मा नवमालिकादय: लता: पद्मलताद्या: मत्स्या: कूष्मांडी प्रमुखा:, अथ नदीद्रहवृक्षादिवनस्पतीनामशुभानु
भावजनितानामेव बाहुल्य योग्य । ननु एकान्तसुषमादिकालभावितथाविधशुभानुभावजनितानां तेषां प्राय: प्रयापककाले ऽस्यापत्स्यात् अ-
टव्यां दूरतरजननिवासस्थानाभूमय, श्वापदा हिंस्रजीवा: स्तेना चौरा तदेव कुर्वंतीति निरुक्तत स्तस्करा: सर्वदा चौर्यकारिण:, डिंबानि स्वदेशोत्थ
विप्लवा डमराणि परराजकृतोपद्रवा दुर्भिक्ष भिक्षाचराणां भिक्षादुर्लभत्वं दु:कालो धान्यमहार्घतादिना दुष्ट: काल: पापडं पापण्डिजनोत्थापितमि-
थ्यावाद: कपटा: प्रवीणा:, धर्मोपकारबाधका:, ईतिर्धान्याद्युपद्रवकारिशलभमूषिकादि: मारि: मरक: कुत्सितावृष्टि: कुवृष्टि: कर्षकजनानामनिलषणीय
वृष्टिरित्यर्थ: । अनावृष्टिरपि वर्षाभाव इति । राजान: आधिपत्यकर्तार: उद्दारस्य च प्रजानां पीडाहेतु रिति, रोगा: संक्लेशा य व्यक्ता:, अभीक्ष्ण २

गुम्मबहुले लयाबहुले वल्लीबहुले अडवीबहुले सावयबहुले तेणबहुले तक्करबहुले डिंबबहुले डमरबहु-
ले दुब्भिक्खबहुले दुक्कालबहुले पासंडबहुले किवणबहुले वणीमगबहुले ईतिबहुले मारिबहुले कुवुट्ठि-
बहुले अणावुट्ठिबहुले रायबहुले रोगबहुले संकिलेसबहुले अभिक्खणं अभिक्खणं संखोहबहुले पाईण

वल्लीबहुलम् अटवीबहुलम् श्वापदबहुलम् स्तेनबहुलम् तस्करबहुलम् डिम्बबहुलम् डमरबहुलम् दुर्भिक्षबहुलम् दुष्कालबहुलम् पाषण्डबहु-
लम् कृपणबहुलम् वनीपकबहुलम् ईतिबहुलम् मारीबहुलम् कुवृष्टिबहुलम् अनावृष्टिबहुलम् राजबहुलम् रोगबहुलम् संक्लेशबहुलम् अभी-

वेलडीघणो भोरडाप्रमुख, अटवीजमाडिघणो श्वापद हिंसकजीव व्याघ्रादिघणा चोरघणा तस्करघणा डिंमते स्वदेशमांही उपनाउपद्रव तेघणा डमर
तेपरचक्रनो घणा उपद्रवघणा भिक्षा दुर्लभमिलें भिक्षाचरनें तेघणा दुकालघणा पाषंडीजन मार्गना उत्थापकघणा कृपण लोभीजनघणा वनीप
क याचकघणा ईतिघट तेघणी (अतिवृष्टि रनावृष्टि मूषका:शलभा:शुका: । अत्यासन्नाश्च राजान: षडेता ईतय: स्मृता: १ मरकीघणी कुवृष्टिघणी अनाव
ृष्टिघणी राजा घणा लोकनें दु:खदायीघणा रोगघणा संक्लेश घणा वारवार धंधोगवेठ भकरा कर प्रमुख घणा पूर्वदिशि भणी पश्चिमदिशिसाम्हु उत्तर भणी

दाक्षिणात्यलवणसमुद्रस्योत्तरस्यां पौरस्त्यलवणसमुद्रस्य

पूर्वो हिमवान् वर्षधरपर्वतस्तत्सीमाकारी गिरिविशेषस्तस्य दक्षिणेन दक्षिणस्यां दिशि दाक्षिणात्यलवणसमुद्रस्योत्तरस्यां पौरस्त्यलवणसमुद्रस्य पश्चिमायां पाश्चात्यलवणसमुद्रस्य पूर्वस्यां दिशि अत्रावकाशे भरत नाम्ना वर्षे प्रज्ञप्तं ? किं विशिष्ट तदित्याह । स्थाणवः कीलका घेटिकामछिष्टवनस्पतिभागा पाश्चात्यलवणसमुद्रस्य पूर्वस्यां दिशि अत्रावकाशे भरत नाम्ना वर्षे प्रज्ञप्तं ? किं विशिष्ट तदित्याह । स्थाणवः कीलका वेष्टिका- पतयो वा तत्त्वमनुसायन्त्र तत्तया-एव सर्वत्र पदयोजना कार्या । तथा कण्टका लीर्णा शुष्कावयवाः कुठारोति लोकप्रसिद्धाः तैर्बहुल प्रचुरं व्याप्त मित्यर्थः । अथवा स्थाणवो बहुलायत्र तत्तथा-एव सर्वत्र पदयोजना कार्या । तथा कण्टका वस्योर्विषमवाः विषम निम्नोन्नतस्थानं दुर्गं दुर्गमस्थानं पर्वताः क्षुद्रगिरयः प्रपाता भगवो यत्र भृगुपूर्वोऽप्रमादप्रपादयति अथवा प्रपाता रात्रि भारागच्छ: प्रज्झरा गिरितटा दुरवगाह्याः पतनानि तान्येव सर्वावस्थामीति निर्झराः गर्ताः प्रतिष्ठाः दर्याो गुहाः नद्योद्रवाय प्रतीताः तथाः कूपाश्च वह

वणसमुद्दस्स उत्तरेण , पुरत्थिम लवणसमुद्दस्स पञ्चत्थिमेण , पच्चत्थिमलवणसमुद्दस्स पुरत्थिमेण , एत्थण

जंबुद्दीवेदीवे भरहेणाम वासे पण्णत्ते ? खाणुबहुले कंटकबहुले विसमबहुले दुग्गबहुले पव्वयबहुले प

वायबहुले उज्झरबहुले णिज्झरबहुले खड्डाबहुले दरिबहुले णइबहुले दहबहुले रुक्खबहुले गुच्छबहुले

समुद्रस्य पूर्वस्याम् अत्र जम्बूद्वीपे द्वीपे भरतंनाम्ना वर्षम् प्रज्ञप्तम् ? स्थाणुबहुलम् कण्टकबहुलम् विषमबहुलम् दुर्गबहुलम् पर्वतबहुलम् प्रपात-

बहुलम् अवझरबहुलम् निर्झरबहुलम् गर्तबहुलम् दरीबहुलम् नदीबहुलम् द्रह बहुलम् वृक्षबहुलम् गुच्छबहुलम् गुल्मबहुलम् लताबहुलम्

दिशें दक्षिणदिशि जे लवणसमुद्र ते थकी उत्तरदिशें पूर्वदिशि जे लवणसमुद्र तेहनें पश्चिमदिशि पश्चिमदिशि जे लवणसमुद्र ते थकी पूर्वदिशि,

एह अवकाशे बीजी जम्बूद्वीपने विषे भरतक्षेत्रनाम वास कह्यो ? तेकेहवुं छे तेकहेछें ॥ सुक्काथडनाठुंठपणाछे कांटापणाछे नीचऊंचखडमपुब विषम क-

री नोची भूमिपणोछे दुर्गमस्थानक पणाछे पर्वतना समूहपणाछे प्रपात भैरवजंपपणोछे उज्झरपणाछे पाणीना प्रपात पाणीना नीझरणां पणा

छे खाडपणोछे गूफापणोछे नदीपणोछे द्रहपणाछे वृक्षपणा गूछपणा वृन्ताकीप्रमुख गुल्मपणा नवमालिकाप्रमुख लतापणी पद्मलतादिक

कारादयः गुच्छा वृन्ताकी प्रमुखाः गुल्माः नवमालिकादयः लताः पद्मलताद्याः वल्ल्यः कूष्माण्डी प्रमुखाः अत्र नदीद्रहवृक्षादियक्षपतीनामशुभानु भवजनितानामेव बाहुल्य मोर्ध्वं । ननु एकान्तसुषमादिकालमाश्रितयाविधशुभानुभावजनितानां तेषां प्रायः प्रभावकाले उत्पादस्यात् भ- टयो दूरतरजनानिवासस्थानानुपय श्वापदाहिंसजीवाः स्तेनाश्चौराः तदेव कुर्वन्तीति निरुक्त तस्कराः सर्वदा पीयकारिणः हिंसानिलदेशोत्थ विप्लवा डमरादि परराजकृतोपद्रवा दुर्भिक्षं भिक्षाचराणां भिक्षादुर्लभत्वं दुःकालोधान्यमहार्घतादिना दुष्ट काल, पापंडं पापंडिजनोत्थापितमि- थ्यावादः कृपणाः मतीताः, वनीपकायाचकाः, इति पोन्याद्युपद्रवकारिमूषकमूषिकादिः मारिः मरकः कुत्सितावृष्टिः कुवृष्टिः कर्षकजनानाभिमतधान्य वृष्टिरित्यर्थः । अनावृष्टिरपि वर्षाभाव इति । राजान आधिपत्यकर्तार स्तद्वाकुल्य च प्रजानां पीडाहेतु रिति, रोगाः सक्लेशा च व्यक्ता, अभीष्ट २

गम्मयज्ञले लयामज्ञले वल्लीयज्ञले अटवीयज्ञले सावययज्ञले तेणयज्ञल तक्करयज्ञले डिंबयज्ञले डमरयज्ञ ले दुब्भिक्खयज्ञले दुक्कालयज्ञले पासंडयज्ञले किवणयज्ञले वणीमगयज्ञले ईतियज्ञले मारियज्ञले कुवुठि यज्ञले अणावुठियज्ञले रायययज्ञलें रोगयज्ञले संकिलेसयज्ञले अभिक्खणं अभिक्खणं स खोहियज्ञले पाईण

वल्लीबहुलम् अटवीबहुलम् श्वापदबहुलम् स्तेनबहुलम् तस्करबहुलम् डिम्बबहुलम् डमरबहुलम् दुर्भिक्षबहुलम् दुःकालबहुलम् पाषण्डबहु- लम् कृपणबहुलम् वनीपकबहुलम् ईतिबहुलम् मारीबहुलम् कुवृष्टिबहुलम् अनावृष्टिबहुलम् राजबहुलम् रोगबहुलम् संक्लेशबहुलम् अभी-

वेलडीघणी ओक्षाभन्तु प अटवीजलादिघणी श्वापद हिंसकजीव व्याघ्रादिघणा चोरघणा तस्करघणा डिंबते स्वदेशमी उपमाउपद्रव तेघणा डमर तेपरकटकें कस्यो उपद्रवघणा भिक्षा दुर्लभमिलें भिक्षाचरने तेघणिघणा दुकालघणा पाखंडीजन मार्गना उत्थापकघणा कथक लोभीजनघणा वनीप क याचकघणा ईतिघट तेविषघणो (अतिवृष्टि रनावृष्टि मूषकाःशलभाःशुकाः । प्रत्यासन्नाश्च राजानः षडेता ईतयःस्मृताः १ मरकीघणी कुवृष्टिघणी अनावृ ष्टिघणी राजा घणा लोकने दुःखदायीघणा रोगघणा संक्लेश घणा वारंवार संक्षोभदेइ अकरा कर प्रमुख घणा पूर्वदिशि अनें पश्चिमदिशिलगे उत्तर अनें

पुनः पुनर्देवपादव्याविना संयोगविज्ञानवस्थितता प्रवाजानिति ज्ञेयः । यदं च सर्वविदेहवाच्यं भरतस्य प्रज्ञापकापेक्षया मध्यमकालीनानुभाव मेव व्यावर्णितं हेमोत्तरसूत्रे एकान्तसुषमादावस्य बहुसमरमणीयत्वातिस्निग्धत्वादिकर्मेकातदुःषमादौ निषमरपातिकत्वाऽराबत्वादिर्व च वस्य भावे न विरुध्यत इति । प्रागेव प्राचीन शब्दे इन प्रत्ययः दिग् विवक्षायां प्राचीन पूर्वा इत्यर्थः । एवं प्रतीचीनोदीचीने अपि वाच्ये तेन पूर्वापर योर्देशयोरायतं उदीची दक्षिणयोर्देशो र्विस्तीर्णं अथवा प्राचीनप्रतीचीनावयवयो रायत मेवमुत्तरत्रापि । अथ तदेव संस्थानतो विशिनष्टि । उत्तरत उत्तरस्यां दिशि पर्यङ्कस्येव संस्थानं संस्थाने यस्य तत्तथा दक्षिणतो दक्षिणस्यां दिशि आरोपितज्यस्य धनुषः कोदण्डस्य पृष्ठं पाश्चात्यभाग तस्येव संस्थानं यस्य तत्तथा अतएवास्य धनुःपृष्ठशरीरजीवाबाहानां समयः एषाञ्च स्वरूपं स्वस्थानावसरे निरूपयिष्यते, त्रिधा पूर्वकोटिधनुःपृष्ठापरकोटिभि र्लंवणसमुद्रं क्रमेण पूर्वदक्षिणापरलवणसमुद्रावयवं स्पृष्टं धातूनां अनेकार्थत्वात् प्राप्तं प्राप्त इत्यादिवत् कर्त्तरिक्तप्रत्ययः । अयमर्थः । पूर्वकोट्या पूर्वलवणसमुद्रं धनुःपृष्ठेन दक्षिणलवणसमुद्रं अपरकोट्या पश्चिमलवणसमुद्रं संस्पृश्य स्थितमिति । अथ तामेव षट्खण्डविभजनद्वारा विशिन

पडीणायए, उदीणदाहिणविच्छिण्णे उत्तरओपलियंकसंठिए, दाहिणओ धणुपुट्ठसंठिए तिधा लवणसमुद्दं पुट्ठे गंगासिंधूहिं महाणईहिं वेयड्ढेण य पव्वएण छब्भागपविभत्ते जम्बुद्दीवदीव णउयसयभागे पंचछव्वीसजोयणसए

स्थाणुबहुलम् विषमबहुलम् प्राचीनप्रतीचीनायतम् उदीचीनदक्षिणविस्तीर्णम् उत्तरतः पर्यङ्कसंस्थितम् दक्षिणतोधनुःपृष्ठसंस्थितम् त्रिधालवणसमुद्रस्पृष्टम् गङ्गासिन्धुभ्यामहानदीभ्याम् वैताढ्येनच पर्वतेन षड्भागैर्विभक्तम् जम्बूद्वीपेद्वीपे नवतिशतभागे पञ्चषड्विंशे योजनशते षट् च

दक्षिणदिशि विस्तीर्ण विपुल उत्तरदिशि पल्यङ्कने संस्थाने संस्थितवार दक्षिणदिशे धनुष पुष्ठिलाभागने संस्थाने संस्थितवर्ष पूर्व दक्षिण पश्चिम त्रिणा लवण समुद्रनें फरसीवार गङ्गानदी अने सिन्धु ए बे मोटीनदी एवरीतें अनें वैताढ्य पर्वतें करीनें छभागें विभागीवार जम्बूद्वीपनो जे विष्कम्भ तेहनो एकसो निवुं भाग करिये । जम्बूद्वीपविष्कम्भ योजन १००००० तेहनो १९० भाग करिये ते पांचसें अनें छवीस योजन ५२६ प्रमाण एक योजनना ओगणीस

ति गंगासिंधूभ्यां महानदीभ्यां वैताढ्येन च पर्वतेन षट्खण्डीकृतः षड्भागास्ते विभक्त । अथमथः । अनंतरोदिते स्त्रिभि र्दक्षिणोत्तरीयप्रत्येक खण्ड
त्रयकरणेन भरतस्य षट्खण्डानि जातानीति । अथ यदि जम्बूद्वीपैकदेशभूतं भरतं तर्हि विष्कंभतः तस्य कतितमेभागे वर्तिस्यात् ॥ जम्बुद्वीपेत्यादि ॥
जम्बूद्वीपद्वीपस्य जम्बूद्वीपविष्कम्भस्य नवत्यधिकशततमो यो भागस्तस्मिन् इति । अथनवत्यधिकशततमभागे कियन्ति योजनानि स्यात् पञ्चषड्विंशत्यधिका
नि योजनशतानि षट्च योजनस्यैकोनविंशतिभागान् कोपःयावृत्ती रेकोनविंशतिभागैः समुदितैः योजनं भवति तादृशान् षड्भागान् इति विष्कम्भेण
विस्तारेण शरपरपर्यायेणेति । अत्रांकस्थापनायथा ५२६ ६ ॥ अथभाव्यः जम्बूद्वीपविस्तारस्य लक्षयोजनरूपस्य नवत्यधिकशतेन भागे लब्ध ५ २६
योजनानि ६ एतावानेव च भरतविस्तारः १९ ननु भाज्यराशिनवत्यधिकशतरूपः षड्भागास्तु योजनैकोनविंशतिकलारूपा इति १९ विसदृशमिवप्रतिभा
ति उच्यते गणितमिपुणाना सव सुज्ञातमेव तथाहि जम्बूद्वीपव्यासस्य योजनलक्ष १००००० मितस्य नवत्यधिकशतभक्तस्य यो शेषः षड्रूपो राशिर्भागहा
ना समर्पयति भाज्यभाजकराशयोर्दशभि रपवर्त्ते जाता भाज्यराशौ षड् भाजकराशौरेकोनविंशतिः १९ इति सर्वेसुस्थ ननुनवत्यधिकशतरूपभाजकांकोत्पत्ती
कि बीजमिति उच्यते एको भागो भरतस्य द्वौभागौ हिमवतः पूर्वक्षेत्रतो द्विगुणत्वात् चत्वारोहैमवतक्षेत्रस्य पूर्ववर्षधरतो द्विगुणत्वात् अष्टौ महा
हिमवतः पूर्वक्षेत्रतो द्विगुणत्वात् षोडशहरिवर्षस्य पूर्ववर्षधरतो द्विगुणत्वात् द्वात्रिंशन्निषधस्य पूर्वक्षेत्रतो द्विगुणत्वात् सर्वेमिलिताः ६३ एते मेरो र्द
क्षिणत उत्तरतोपि ६३ विदेहवर्षेतु ६४ भागाः सर्वाग्रेण एते भागे र्दक्षिणोत्तरतो जम्बूद्वीपयोजनलक्ष पूरित भवति अत एतावान् भाजकांकः १९०
नवत्यधिक शतं भागानामिति । अथयदुक्त गंगासिंधुभ्यां महानदीभ्यां वैताढ्येन च पर्वतेन षड्भागप्रविभक्त इत्यत्र वैताढ्यस्वरूपप्ररूपणाय सूत्रमाह ।

छच्च एगूणवीसइभाए जोयणस्स विक्खंभेणं भरहस्स णं वासस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं वेयड्ढे णामं पव्वए प

एकोनविंशतिभागे योजनस्य विष्कम्भेन भरतस्य वर्षस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र वैताढ्योनामा पर्वतः प्रज्ञप्तः ? येन भरतम् वर्षम् द्विधा विभज्यमान

भागकीयें एहवा ६ भाग एतलू विष्कम्भपणे भरत क्षेत्र भरतक्षेत्रनइ बहुमध्यदेशे समेधिभाग इहां वैताढ्यनामाइ पर्वत कह्यो ? जेपर्वत भरतक्षेत्रमध्ये बे

पुनः पुनरेवपाठव्यावृत्तिना यत्तोभविष्यत्मवस्थितता प्रजानामिति भीवः । इदं च सर्वविशेषणजातं भरतस्य प्रज्ञापकापेक्षया मध्यमकालीनानुभाव मेव व्याख्यातं तेनोत्तरसूत्रे एकान्तसुषमादावस्य बहुसमरमणीयत्वाशिशिरभस्माद्विकमेर्वातदुःषमादौ भिवनस्पतिकल्पाऽराजस्वादिर्भं च यस्य भावं न विरुध्यत इति । प्रागेव प्राचीनं स्वार्थे इन प्रत्ययः किम् विवक्षायां प्राचीन पूर्वो इत्यर्थः । एवं प्रतीचीनोदीचीने अपि वाच्ये तेन पूर्वापर योर्दिशोरायत उदीची दक्षिणयोर्दिशो विस्तीर्णं प्रथवा प्राचीनप्रतीचीनायतयो रायत मेवमुत्तरत्रापि । अथ तदेव संस्थानतो विशिनष्टि । उत्तरत उत्तरस्यां दिशि पर्यंकस्येव संस्थितं संस्थानं यस्य ततथा दक्षिणतो दक्षिणस्यां दिशि आरोपितज्यस्य धनुषः कोटकस्य पृष्ठ पावात्यभाग स्तस्येव सं- स्थानं यस्य ततथा अतएवास्य धनुःपृष्ठशरीरजीवाबाहाना समवः एषाम स्वरूप स्वस्वावसरे निरूपयिष्यते, त्रिधा पूर्वकोटिधनुःपृष्टापरकोटिभि सं- वणसमुद्र क्रमेण पूर्वदक्षिणापरलवणसमुद्रावमव स्पृष्टं धातुना अनेकार्थत्वात् प्राप्त पाण प्राप्त इत्यादिवत् कर्तरिक्तप्रत्ययः । अयमर्थः । पूर्वकोट्या पूर्वलवणसमुद्रं धनुःपृष्टेन दक्षिणलवणसमुद्र अपरकोट्या पश्चिमलवणसमुद्र सस्पृश्य स्थितमिति । अथ तामीमेव षट्खण्डविभजनद्वारा विशिन

पडीणायए, उदीणदाहिणविच्छिन्ने उत्तरओपलिअंकसंठिए, दाहिणओ धणुपुट्ठसंठिए ।तधा लवणसमुद्दपुट्ठे ग गासिंधूहिं महाणईहिं वेअड्ढेणय पव्वएण छब्भागपविभत्ते जम्बुद्दीवदीव णउयसयभागे पणछब्बीसजोअणसए

स्थलमीस्वम् ज्योमद्युतम् प्राचीनप्रतीचीनायतम् उदीचीनदक्षिणविस्तीर्णम् उत्तरतः पर्यङ्कसंस्थितम् दक्षिणतोधनुःपृष्ठसंस्थितम् त्रिधालव णसमुद्रंस्पृष्टम् गङ्गासिन्धुभ्यामहानदीभ्याम् वैताढ्येनच पर्वतेन षट्भागैर्विभक्तम् जम्बूद्वीपेद्वीपे नवतिशतभागे पञ्चषड्विंशे योजनशते यद् च

दक्षिणदिशि विस्तीर्णं विपुल उत्तरदिशि पर्यंकनें संस्थानइ संस्थितछइ दक्षिणदिसें धनुष पुष्ठिभागनें संस्थानें संस्थितछइ पूर्व दक्षिण पश्चिम त्रिणा ल वण समुद्रनें फरस्योंछइ गंगानदी अनें सिंधु ए बे मोटीनदी एकरीतें अनें वैताढ्य पर्वतें करीनें छभागें विभाजूछइ जगइपाखें जम्बूद्वीपनो योजिकण तेहनों एकसो निव्वें भागेंइ। जम्बूद्वीपविष्कम्भ योजन १०००० तेहनो १९० भागकरते पांचसें अनें छवीस योजन ५२६ छभाग एक योजनना संयुक्त

ष्टि गङ्गासिन्धुभ्यां महानदीभ्यां वैताढ्येन च पर्वतेन षट्सख्याभागाः षड्भागास्ते विभक्ता । प्रथमचः । अनन्तरोदिते त्रिभि दैर्घ्योत्तरीयप्रत्येक खण्ड
चक्रवर्तिना भरतस्य षट्खण्डानि करोमीति । अथ यदि जम्बूद्वीपैकदेशभूतं भरतं तर्हि विष्कम्भतः तस्य कतितमेभागे तदित्याह ॥ जम्बुद्दीवेत्यादि ॥
जम्बूद्वीपद्वीपस्य जम्बूद्वीपविष्कम्भस्य नवत्यधिकशततमो यो भागस्तस्मिन् इति । अथ नवत्यधिकशततमभागे कियन्ति योजनानि स्यात् पञ्चषड्विंशत्यधिका
नि योजनशतानि षट् च योजनस्यैकोनविंशतिभागान् कोऽर्थः यादृशै रेकोनविंशतिभागैः समुदितै र्योजनं भवति तादृशान् षड्भागान् इति विष्कम्भेन
विस्तारेण शरपरपर्यायेणेति । अत्रांकस्थापना यथा ५२६ ६ ॥ अयमाव जम्बूद्वीपविस्तारस्य लक्षयोजनरूपस्य नवत्यधिकशतेन भागे लब्धं ५ २६
योजनानि ६ एतावानेव च भरतविस्तारः १९ ननु भाजकराशिर्नवत्यधिकशतरूपः पञ्चभागास्तु योजनैकोनविंशतिकलारूपा इति १९ विसदृशमिवप्रतिभा
ति उच्यते गणितनिपुणाना सर्व सुज्ञातमेव तथाहि जम्बूद्वीपव्यासस्य योजनलक्ष १००००० मितस्य नवत्यधिकशतभक्तस्य यच्छिष्टः षष्टिरूपो राशिर्भागदा
मा समर्थ इति भाज्यभाजकराश्योर्दशभि रपवर्ते जाता भाज्यराशौ षड् भाजकराशौ एकोनविंशतिः १९ इति सर्वसुस्थ ननु नवत्यधिकशतरूपभाजकाङ्कोत्पत्ती
कि बीजमिति उच्यते एको भागो भरतस्य द्वौ भागौ हिमवतः पूर्वक्षेत्रतो द्विगुणत्वात् चत्वारो हैमवतक्षेत्रस्य पूर्ववर्षधरतो द्विगुणत्वात् अष्टौ महा
हिमवतः पूर्वक्षेत्रतो द्विगुणत्वात् षोडश हरिवर्षस्य पूर्ववर्षधरतो द्विगुणत्वात् द्वात्रिंशन्निषधस्य पूर्वक्षेत्रतो द्विगुणत्वात् सर्वैर्मिलिता ६३ एते मेरो द
क्षिणत उत्तरतोपि ६३ विदेहवर्षे तु ६४ भागाः सर्वेप्येते भागे दक्षिणोत्तरतो जम्बूद्वीपयोजनलक्ष पूरित भवति तत एतावान् भाजकाङ्कः १९०
नवत्यधिक शत भागानामिति । अथ यदुक्तं गङ्गासिन्धुभ्यां महानदीभ्यां वैताढ्येन पर्वतेन षट्खण्डविभक्त इत्यत्र वैताढ्यस्वरूपनिरूपणाय सूत्रमाह ।

ठम्र एगूणवीसइभाए जोयणस्स विक्खंभेण भरहस्स वासस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं वेयड्ढे णामं पव्वए प

एकोनविंशतिभागे योजनस्य विष्कम्भेन भरतस्य वर्षस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र वैताढ्यो नाम पर्वतः प्रज्ञप्तः ? येन भरतम् वर्षम् द्विधा विभज्यमान

भागकोर्ने एहवां ६ भाग एतलू विष्कम्भपणे भरत क्षेत्र भरतक्षेत्रनइ बहुमध्यदेशे समेविषइ इहां वैताढ्यनामइ पर्वत कह्यो ? जेपर्वत भरतक्षेत्रप्रतें बे

भरहस्सणमित्यादि ॥ भरतस्य वर्षस्य बहुमध्यदेशभागे वैताढ्यसद्भावात् विभक्ताविभक्तादिभि षड्भिरतपोकलातिक्रमे पञ्चायंप्रोक्तमरोत्कटे अत्रवैताढ्यो नामपर्वतः प्रज्ञप्तः? यो वमितिप्रायवत् भरतं वर्षं द्विधा विभजन् २ समांशतया वर्तमानकाले च समस्वामिकतया तथा ऽन्योरपि प्रकारे द्वयोरपि तुल्य तादोयमार्वेमिति तथादावासत्वेन दक्षिणार्द्धभरत कालीति प्रश्नपति। कहिणमतेइत्यादि। इदम् सूत्र पूर्वसूत्रेण समगमकतया विवृतप्राय, नवर प्र

कहिणं भंते ! जम्बुद्दीवे २ वेयड्ढस्स पव्वयस्स दाहिणेणं दाहिणड्ढभरहे णामं वासे पण्णत्ते ? गोयमा ! वेयड्ढस्स पव्वयस्स दाहिणेणं दाहिणलवणसमुद्दस्स उत्तरेणं, पुरत्थिमलवणसमुद्दस्स पच्चत्थिमेणं, पच्चत्थिमलवणसमुद्दस्स पुरत्थिमेणं, एत्थ णं जम्बुद्दीवदीवे दाहिणड्ढभरहे णामं वासे पण्णत्ते ? पाईणपडीणायए उदीणदाहिणवित्थिण्णे अद्धचंदसंठाणसंठिए तिहा लवणसमुद्दं पुट्ठे गंगा

तिष्ठति ॥ तद्यथा–दक्षिणार्द्धभरतम् च उत्तरार्द्धभरतम् च भगवन्? जम्बूद्वीपे द्वीपे दक्षिणार्द्धभरतनामावर्षं प्रज्ञप्तम् ? गौतम ! वैताढ्यस्य पर्वतस्य दक्षिणेन दक्षिणलवणसमुद्रस्योत्तरेण पौरस्त्यलवणसमुद्रस्य पश्चिमेन पाश्चात्यलवणसमुद्रस्य पूर्वस्मिन् अत्र जम्बूद्वीपे द्वीपे दक्षिणभरतनामावर्षम् प्रज्ञप्तम्? प्राचीनप्रतीचीनायतम् उदीचीनदक्षिणविस्तीर्णम् अर्द्धचन्द्रसंस्थानसंस्थितम् त्रिधा लवणसमुद्रम्पृष्टम गङ्गासिन्धुभ्यां महानदीभ्यां त्रिभाग

नामें विभक्तोथको रह्यो तेथेमायकेह वा दक्षिणार्द्ध भरत १ अने उत्तरार्द्ध भरत एवंनाम २ किहां कुणस्थानक के भगवन् ! जम्बूद्वीपमें विषय दक्षिणार्द्ध भरत नामें वासखेत्र कह्यो? हे गोतम ! वैताढ्य पर्वतनइं दक्षिण दिशि दक्षिण दिशिने लवण समुद्र तेहनइं उत्तरदिशिं पूर्व दिशिने लवण समुद्र तेहनइं पश्चिम दिशि पश्चिमदिशिने लवणसमुद्र तेहनइ पूर्वदिशइं इहां जंबूद्वीपनइं विषइं दक्षिणार्द्ध भरत नामइं वास कह्यो? पूर्व दिशें पश्चिम दिशइं लांबो उत्तर दक्षिण दिशि पीहुलु अर्द्धचन्द्रमानें संस्थानें आकारें रह्योछइ त्रिणिदिशिं लवण समुद्रनें फरसुंछें पूर्व दक्षिणे पश्चिमें गंगा सिंधु

दंचद्रसस्थानसंस्थितस्वंतु दक्षिणभरतार्द्धस्य जम्बूद्वीपपद्दावाखेखदर्शन। उक्तमेव तथा त्रिसख्याभागा त्रिभागास्ते। प्रथिमस्य तत्पौरस्त्यो भागो गगया पूर्वसमुद्रं मिलत्या कृतः पाश्चात्यो भागस्तु सिन्धापश्चिमसमुद्रं मिलत्या कृतः मध्यमभागस्तु गगासिंधुभ्यां कृतश्चेति, द्वे अष्टत्रिंशदधिके योजनशते त्रीं चैकोनविंशतिभागान् योजनस्य विष्कम्भेन त्रिगुण भवति पट्कलाधिकषट्विंशपञ्चशतयोजन ५२६। ६ भरतविस्तारा द्वैताच्यविस्तारे ५० योजनमिते शोधिते ऽवशिष्टं चत्वारि योजनशतानि षट्सप्तत्यधिकानि षट्चकलाः ४७६। ६ एतदर्द्धे द्वेयोजनाना शते अष्टत्रिंशदधिके तिस्र श्चापरा कलाः २३८। ३ इत्येवरूप यथोक्त मनत भवति एवमास्य शरप्ररूपणाकृता शरविष्कम्भयोरभेदादिति। अथजीयासूत्रमाह। तस्सजीयेत्यादि। तस्य दक्षिणार्द्धभरतस्य जीवेवजीवा ऋज्वी सर्वोत्तिमप्रदेशपर्ततिः उत्तरेणोत्तरस्यां मेरुदिशीत्यर्थः प्राचीनेपूर्वस्या प्रतीचीने ऽपरस्या चायता आयामवती द्विधा लवणसमुद्रं स्पृष्टा लु सवती॥ इदमेवार्थेद्योतयति॥ पुरत्थिमिल्लाएइति॥ पूर्वया कोट्या प्रभागेण पौरस्त्य लवणसमुद्रावयव स्पृष्टा, पाश्चात्यया कोट्या पाश्चात्य लवणसमुद्रावयव स्पृष्टा नवयोजनसहस्राणि अष्टचत्वारिंशानि अष्टचत्वारिंशदधिकानि सप्तयोजनशतानि द्वादश चैकोनविंशतिभागान् योजनस्यायामेन ९७४८। १२। यत्तु समवायागसूत्रे दाक्षिणात्यभरतस्य जीवा पाईणपडीणायया दुहओ लवणसमुद्द पुट्ठा णवजोयणसहस्सा १९ इ आयामेणं मिसुत्त, ससूत्रामाप्रस्या स्पूत्रस्य शेषविवक्षा नकृता वृत्तिकारेणतु अयमेव चिरराशिरूपो विशेषो गृहीत इति। अत्रसूत्रे ऽनुक्तापि जीवानयने कर

सिंधूहिं महाणईहिं तिभागपविभत्ते दोण्णि अठतीसे जोअणसए तिण्णि अ एगूणवीसइभागे जोयणस्सविक्खंभे
णं तस्स जीवा उत्तरेण पाईणपडीणायया दुहा लवणसमुद्द पुट्ठा पुरत्थिमिल्लाए कोडीए पुरत्थिमिल्ल लवणसमुद्द

प्रविभक्तम् द्वे अष्टत्रिंशे योजनशते त्रींश्चैकोनविंशतिभागान् योजनस्य विष्कम्भेन तस्य जीवाउत्तरेण प्राचीनप्रतीचीनायता द्विधा लवणसमुद्रस्पृष्टा

एवे मोटीमही नियमामें विहच्योछइ २ सेंसें ३८ अडत्रीस २३८ योजन एकयोजनना एगुणीसभागकीजें एहवा त्रिणभागयोजनना एतलु पीहुलपणे दक्षिणार्द्धभरतविष्कम्भपणछइ ते दक्षिणार्द्धभरतनें श्रवे जीया उत्तरदिसें पश्चूपनी पश्चयणीपरें पूर्व पश्चिमलाची बे छेहडे लवणसमुद्रमें फरसीरहीछइ

समावना दर्श्यते, तथाहि जम्बूद्वीपव्यासात् द्विवक्षितक्षेत्रेषुः शोध्यते, ततो यज्जातं तत्तेनैवेषुणा गुण्यते ततः पुनश्चतुर्भिर्गुण्यते, इत्थं समस्तकारो राशि विवक्षितक्षेत्रस्य जीवावर्गो ह्युच्यते, अस्माच्च मूले गृह्यमाणे यल्लभ्यते तज्जीवाकलामानं, तस्य चैकोनविंशत्या भागे योजनराशिः शेषः कलाराशिः, तत्र जीवादिपरिज्ञानं चेषुपरिमाणपरिज्ञानाविनाभावि तच्च न परिपूर्णयोजनसंख्याकं, किंतु कलाभिः कृत्वासातिरेकं मिति विवक्षितक्षेत्रादेरिषुःसव स भागैः कलीक्रियते, सच कलीकृतादेव जम्बूद्वीपव्यासात् इषुणा शोधनीयइति, मण्डलक्षेत्रव्यासोपि १ शून्य ५ रूपः कलीकरणाय कोनविंशत्या गुण्यते जातः १९ शून्य ५ ततो दक्षिणभरतार्द्धेषोः चाष्टत्रिंशद्विगतयोजनमितस्य कलीकृतस्य प्रतिसोपरितनकलाभिश्च ४४२५ रूपस्य शोधने जातः, १८९५४७५

पुठा, पच्चत्थिमिल्लाए कोडीए पच्चत्थिमिल्लं लवणसमुद्दं पुठा, णव जोयण सहस्साइं सत्त य अडयाले जोयणसए दु वालसय एगूणवीसइ भाए जोयणस्स आयामेणं तीसे धणुपुठे दाहिणेणं णव जोयण सहस्साइं सत्त छावट्ठे जोय

पूर्वया कोट्या पौरस्त्यम् लवणसमुद्रं स्पृष्टा पाश्चात्यया कोट्या पाश्चात्यं लवणसमुद्रं स्पृष्टा नवयोजनसहस्राणि सप्ताष्टचत्वारिंशानि योजनशतानि द्वादशचैकोनविंशतिभागान् योजनस्यायामेन तस्या धनुःपृष्ठम् दक्षिणेन नवयोजनसहस्राणि षट् षष्ठ्यधिकानि सप्त च योजनशतानि एक चैकोन

पूर्वदिशिनए छेहडे पुर्वदिशीनो लवणसमुद्र फरस्योछए पश्चिमदिशीनो छेहडो पश्चिमदिशीनो लवणसमुद्र फरस्योछए ते जीवा पूर्वपश्चिमे लांबपणे नवहजारयोजन सातसें अनें अडतालीस योजन ९७४८ अनें बार उगणीसीया १२ भाग योजनना एतलो लांबपणइछए ते जीवानुं धनुपृष्ठ (अथधनुः पृष्ठकरणप्रकारः। जंबूद्वीपमांहिथकी विवक्षितक्षेत्रनो शरकाढीए पछें तेहवे शर जम्बूद्वीपनो विष्कंभ तेहसाथेगुणीकीजें पछीतेहच्यारगुणाकीजें तेहजीवावर्गकहींइ। तिवारे पछी विवक्षितक्षेत्रनाशरनो वर्गकीजे तेहवर्गेछगुणोकीजें जीवावर्गेमांहिमेलींइ। एतले एहधनूपृष्ठवर्गकहींइ। तेहनो वर्गमूललीजें तेहधनूःपृष्ठमानथाइं इमलघुक्षेत्रधनूःपृष्ठकीजे। इतिधनूःपृष्ठकरणप्रकारः। जीवानीजोडीमें धनुपृष्टलमी छेहडेमध्येनांमवीइतेहभरतक्षेत्रवि २) दक्षिणदिशी नवहजार योजन सातसें अनें छासठियोजन ९७६६ जो० १ कला एकउगणीसीआभाग योजननो झाझेरकविशेषाधिक परिक्षेपणे क-

तलव दक्षिणार्द्धपुब्बा ४५२५ रूपेण गुण्यते जाताः ८७७५२४३७५ अथ चतुर्गुणः ३५३०८०८७५०० एष दक्षिणभरतार्द्धस्य जीवावर्गः एतस्य वर्गमूलान
यने लब्धाः कलाः १८५२२४ शेषं कलांशाः १६७२२४ छेदराशिः ३७०४४८ लब्धकलानां १९ भागेयोजन ९७४७ कला १२ इय दक्षिणभरतजीवा, एव
वैताढ्यादि जीवास्वपि भाव्यम् । यावद्धातिकात्यविदेहार्द्धजीवा एवमुत्तरैरावतार्द्ध यावदुत्तरार्द्ध विदेहजीवा पीति ॥ अथ दक्षिणभरतार्द्धस्य धनुःपृष्ठं
निरूपयति ॥ तीसेधणुपुट्ठे इत्यादि ॥ तस्या अनन्तरोक्ताया जीवाया दक्षिणतो दक्षिणस्यांदिशि लवणदिशीत्यर्थः धनुःपृष्ठं अधिकारात् दक्षिणभरता
र्द्धस्येति । यद्वा प्राकृतत्वा त्लिङ्गव्यत्यये तीसेहति तस्य दक्षिणार्द्धभरतस्येति व्याख्येयं, नव योजनसहस्राणि षट्पञ्चाधिकानि सप्त योजनशतानि ए
क चैकोनविंशतिभाग योजनस्य, किञ्चि द्विशेषाधिकं परिक्षेपेण परिधिना प्रज्ञप्तं ? अत्र करणभावनायथा ? विष्कम्भेषी विष्कम्भगुणे पुन षड्गुणे
विष्कम्भजीवावर्गेयुतेच योराशिः सधनुःपृष्ठवर्गइति व्यपदिश्यते, तस्माच्च वर्गमूले लब्धानां कलानां १९ भागे लब्ध योजनानि अवशिष्ट कलाः,
तथाहि दक्षिणभरतार्द्धेषुकलाः ४५२५ अस्य वर्गः २०४७५६२५ अय षड्गुणः १२२८५३७५०, अथदक्षिणभरतार्द्धस्य जीवावर्गः ३५३०८०८७५०० अनयो र्यु
तिः ३५४३०७५१२५० धनुःपृष्ठवर्गोयं अस्य वर्गमूले लब्धं कलाः १८५५५५ शेष कलांशाः २९३२२५ छेदकराशि रधस्तात् ३७१११० कलानां १९ भागे योजन
९७६६ कला १, येच वर्गमूलावशिष्टाः कलांशास्तद्विवक्षयाच सूत्रकृता कलाया विशेषाधिकत्व मभ्यधायिभाव । एवं जीवाकरणेपि वर्गमूलावशिष्टक
लांशानां सद्भावात् तत्रा प्युक्तकलानां साधिकत्वप्रतिपादन न्यायप्राप्तं कथं नोक्तमिति, उच्यते सूत्रगते र्वैचित्र्या दविवक्षितत्वात् विवक्षाप्रधाना
नि हिसूत्राणीति एवं वैताढ्यादिधनुःपृष्ठेष्वपि भाव्यं यावद्धातिकात्यविदेहार्द्धधनुःपृष्ठं एवं मुत्तरतउत्तरैरावतार्द्धधनुः पृष्ठं याव दुत्तरार्द्धविदेहधनु

णसए इक्क च एगूणवीसइभाग जोयणस्स किंचिविसेसाहिए परिक्खेवेणं पण्णत्ते ? दाहिणद्धभरहस्सणं भंते वा

विंशतिभाग योजनस्य किञ्चिद्विशेषाधिकम् परिक्षेपेण प्रज्ञप्तम् ? दक्षिणार्द्धभरतस्य भदन्त ! वर्षस्य कीदृश आकारभावप्रत्यवतारः प्रज्ञप्त ? गौत

सौं पडप्पो ? दक्षिणार्द्धभरतक्षेत्रमा हे भगवन् ! केरिसो आकारस्वरूपनो भाव पर्यायतेहनो प्रत्यक्षभाव कह्यो ॥ सतर हे गौतम ! घणुं समो रमणीक

पद्ममितोपि अत्रैव दक्षिणभरतार्द्धमाश्रया प्रसंगतः अथ दक्षिणभरतार्द्धस्वरूपंपृच्छन्नाह ॥ दाहिणड्ढेत्यादि ॥ दक्षिणार्द्धभरतस्य भगवन् कीदृशः आकारस्य स्वरूपस्य भावाः पर्यायास्तेषा प्रत्यवतारः प्रादुर्भावः प्रज्ञप्तः ? कीदृशः प्रस्तुतक्षेत्रस्य स्वरूपविशेष इतिभावः । भगवानाह ॥ गौतम ? भरतस्य ब-हुसमरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः ? से जहानामए आलिङ्गपुष्करमित्यादिको वर्णकसमस्तसमकः सर्वोपि ग्राह्यः यावन्नानाविधपञ्चवर्णैः ? मणिभि तृणै चोपशोभितः तद्यथेत्युपदर्शन, कृत्रिमैरकृत्रिमैः मणिभि तृणैश्च कृत्रिमैः अनेन शिल्पिकल्पकादिप्रयोगनिष्पन्नैः रकृत्रिमैः स्वभावसिद्धैः इत्यभिधानभूतानु समभूते रुपशोभितो दक्षिणार्द्धभरतस्य भूमिभागः अनेनास्य कर्मभूमित्वं समाधि अन्यथा हैमवताद्यकर्मभूमिष्वपि इदं विशेषणं संभवत्ति इति च-कारी समुच्चयार्थो एवकारः अवधारणार्थो, अथवा चैवेत्ययमव्यय समुच्चयार्थे अपिचेत्यादिवत् ॥ ननु अनेन सूत्रेण वर्त्यमानोत्तरभरतार्द्धस्य कसु-मेव सह सातुमसुत्तेयिसमसुत्ते कट्टमसुत्तेदस्यादि सामान्यभरतवर्णकसूत्रं विरुध्यति नचैते सूत्रे भरतविशेषापेक्षे सामान्यभरतसूत्रन्तु प्रज्ञापककाला-पेक्ष मिति नविरोधइति वाच्य नवीना तृणानाच कृत्रिमत्वाकृत्रिमत्वभवनेनानयो रपि प्रज्ञापककालीनत्वस्यैवौचित्यात् कृत्रिममणितृणानां तत्रैयस भवात् प्रज्ञापककालावसर्पिण्यां तृतीयारकप्रांतादारभ्य यावत्पंचमारकं यावदिति चे दुच्यते अत्र खाणुबहुले विसमबहुले इत्यादि सूत्रस्य

सस्स केरिसए आगारभावपडोयारे पण्णत्ते ? गोयमा ! बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पण्णत्ते? से जहाणामए आलिंगपुक्खरे इवा जाव णाणाविहपंचवण्णेहिं मणीहिं तणेहिं उवसोभिए तंजहा—कित्तिमेहिं चेव अकित्ति

न ! बहुसमरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः ? स यथानाम आलिङ्गपुष्करस्य यावत् नानाविधपञ्चवर्णै र्मणिभिस्तृणै रुपशोभितः तद्यथा-कृत्रिमै

महामनोहर भूमिभागकह्योछ्ए, जिसकोय दृष्टांत आलिंगमाने आश्रितछेहनू अनेमृदङ्गसमुद्र यावत् पूर्ववत् अनेक प्रकारना पञ्चवर्णे मणियरत्नकरी तृणकरी शोभायमानछ्ए केहवा तथा कृत्रिमते कारीगरें किया अकृत्रिमते स्वाभाविक्मृथ्वीमोपमो ॥ दक्षिणार्द्धे भरतमें विषें हे भगवन् ! मनुष्यनुं के हवो आकारभावस्वरूपनो प्रत्यवतारस्वभावकह्योछ्ए ? हे गोतम ! ते मनुष्यनें पञ्चातपपक्ष बहुरिभमनाराचादिकें पया सस्थान समचतुरस्रसमुच (

वाहुल्यापेक्षयोक्तत्वेन क्वचिद्देशविशेषपुरुषविशेषस्य पुण्यफलभोगार्थं सुषमसुषमाम भूमिं यंत्रुसमरमणीयस्व।दिकं न चितस्थति भोजकर्येचिन्ये भोग्यवैचि चित्र्यस्यनियतत्वात् अमेना स्वैवांतगुमैकांतागुमसिस्सतस्यमालभयापारकत्वमसूचि, एकांतशुभेहिकाले सर्वेस्मेप्रमाथा: शुभाएव, एकांतागुभेहि सर्वे अशुभाएव मिश्रेतु कचिच्छुभाः कचिदशुभाः, अतएव पंचमारकापुष्पायद्भूमिभागवर्णके यद्बुसमरमणीयत्वादिकमेव सूत्रकारेणा व्यधायि । षष्ठेऽरकेतु एकांताशुभेन तथेति सर्वसुस्थम् । अथ तत्रैव मनुष्यस्वरूपं पृच्छति ॥ दाहिणड्ढभरहेत्यादि ॥ प्रश्नसूत्रप्राग्वत् निर्वचनसूत्रेभगवानाह । गौतम? येषां स्व रूप भवता जिज्ञासितं तेमनुजा बहूनि वज्रऋषभनाराचादीनि संहननानि यपुर्देढीकारकारणास्थिनिचयात्मकानि येषांते तथा बहूनि समचतुरस्रादी नि संस्थानानि विशिष्टावयवरचनात्मकशरीराकृतयो येषां ते, तथा बह्वो नानाविधा उच्चत्वस्य शरीरोच्छ्रयस्य पर्यंवा धनुषः शतसहस्रमानादिका विशेषा येषांते तथा बहवः आयुषः पूर्वकोटिपर्यंतादिकाः पर्यवा विशेषायेषांते तथा बहूनि वर्षाणि आयुः पालयति पालयित्वा अपिः समावता

मेहिं चेव दाहिणड्ढभरहेणं भंते ! वासे मणुयाण केरिसए आयारभावपडोयारे पण्णत्ते ? गोअमा ! तेण मणुआ बहुसंघयणा बहुसंठाणा बहुउच्चत्तपज्जवा बहुआउपज्जवा बहुइं वासा आउयं पालेंति पालित्ता अप्पे गइया णिरयगामी अप्पेगइया तिरियगामी, अप्पेगइया मणुयगामी, अप्पेगईया देवगामी, अप्पेगइआ सि

येवा वक्रिसैवेव दक्षिणार्द्धभरते भवन्त ! वर्षे मनुजानाम् कीदृश आकारभावप्रत्यवतारः प्रज्ञप्तः ? गौतम ! ते मनुजा बहु संहनना बहुसंस्थाना बहूच्चत्वपर्यवाः बह्वायुःपर्यवाः बहूनि वर्षाणि आयुः पालयन्ति पालयित्वा अप्येककेच निरयगामिनो अप्येककेच तिर्यग्गामिनो अप्येककेच मनुज

घणा संघयणां पर्याय कोइ रूपा कोई गोरा घणा आऊखानापर्याय केयारें थोडो क्यारें घणो आऊखो पर्यायरथलगइ आऊखोपालीनें भोगवीनें केतलाक नरकगामी नरकइ जायवें केतलाइक तिर्यंचमांजायवें केतलाइक मनुष्यगतिमांजायवें केतलाइक देवगतिमांजायवें केतलाइक मनुष्य सिद्धिमतें

मो एकेकके निरयगतिगामिनः नरकगतिपर्यटाः एव भव्येकके तिर्यग्गतिगामिनः भव्येकके मनुजगतिगामिनः भव्येकके देवगतिगामिनः। भव्येकके सिध्यन्ति सकलकर्मक्षयकरणेन निष्ठितार्थी भवति बुध्यन्ते केवलालोकेन वस्तुतत्त्वं जानन्ति मुच्यन्ते भवोपग्राहिकर्मांशेभ्यः 'परिनिर्वान्ति' कर्मकृतसन्तापवि रहात् शीतीभवति किमुक्तं भवति सर्वदुःखानामन्तं कुर्वन्ति इदं च सर्वमेकवचनं प्ररूपकविशेषापेक्षया नानाजीवानपेक्ष्य मन्तव्यं अन्यथा सुषमासु षमादावनुपपन्नं स्यात्। अथास्य सीमाकारी वैताढ्यगिरिः क्वास्तीति पृच्छति ॥ कहिणं भंते इत्यादि ॥ इदंप्रायः पूर्वसूत्रेण समानगमकत्वात् स्वयं भवगं तत् राम भरतादुत्तिवस्सानित्यादि विष्कम्भ गुरुजनदर्शितजम्बूद्वीपपट्टादेः चैवं तथा पञ्चविंशतियोजना न्यूर्ध्वोच्चत्वेन षट् सक्रोशानि योजनान्युद्वेधेन भू मिप्रवेशेन मेरुवर्जसमयक्षेत्रवर्ति गिरीणां निजनिजोच्चत्वचतुर्थांशेन भूम्यवगाहस्योक्तत्वात् योजनपञ्चाशतं चतुर्थांशोऽप्येतावन्त एव लाभात्, तथा पञ्चाश

स्सति बुज्झति मुच्चति परिणिव्वायंति सव्वदुक्खाण मंतं करेंति कहिणं भंते? जंबुद्दीवे २ भरहे वासे वेयड्ढेणा मं पव्वए पण्णत्ते? गोयमा? उत्तरड्ढभरहवासस्स दाहिणेणं दाहिणड्ढभरहवासस्स उत्तरेणं पुरत्थिमलवणसमुद्द स्स पच्चत्थिमेणं पच्चत्थिमलवणसमुद्दस्स पुरत्थिमेणं, एत्थणं जंबुद्दीवे दीवे भरहे वासे वेयड्ढेणामं पव्वए प

गामिनो भव्येकका देवगामिनो भव्येकका सिध्यति बुध्यते मुच्यते परिनिर्वान्ति सर्वदुःखानामन्तं कुर्वन्ति ॥ भदन्त जम्बूद्वीपे द्वीपे भरतेवर्षे वैताढ्यो नाम पर्वतः प्रज्ञप्तः ? गौतम ! उत्तरार्द्धभरतवर्षस्य दक्षिणेन दक्षिणार्द्धभरतवर्षस्य उत्तरेण पौरस्त्यलवणसमुद्रस्य पश्चिमेन पाश्चात्य लवण

थोइवेवाँ बुद्धवावाँ केवलज्ञानें, मुकावाँ कर्मथी कर्मतापनामूलवाथी शीतलथावाँ सर्वदुःखनो अंतकरेंछे ॥ किहां हे भगवन् ! जंबुद्वीपनेंविषइ भरत क्षेत्रनेंविषइ वैताढ्य एहवेंनामे पर्वत कह्योछे ? हे गौतम ! उत्तरार्द्धभरतक्षेत्रने दक्षिणदिशि दक्षिणार्द्धभरतक्षेत्रनें उत्तरदिशि, पूर्वदिशि जे लवणसमुद्र तेहनें पश्चिमदिशि पश्चिमें जे लवणसमुद्र तेहनें पूर्वदिशि एणेस्थानकइ जंबूद्वीपनेंविषे भरतक्षेत्रनेंविषे वैताढ्यनामे पर्वत कह्यो पूर्वपश्चिमदिशें लांबो

योजनानि तथापवाधद्योजमानि विजदेनेति, अथ प्रस्तावा इस्वशराःप्रदर्श्यते । सचा ष्टाशीत्यधिकेद्व शतैयोजमानां कलात्रयच २८८ । ३ अस्य च कारच द-शिवभरताद्द शरे २५८ । ३ इत्येव रूपे वैताढ्यपृथुत्वेपचाशद्व ५० योजमरूपे मचिसे, यथोक्त मानम १९ यति धाइ । दक्षिणभरताद्व यदस्यापि यि १९ च प्रएव शरोसु मैवं,अत्र भरतक्षेत्रेआरोपितधनुराकृतिः प्रादुर्भवति, तत्र वा यामपरिज्ञानाय जीवा परिक्षेपमकर्षपरिज्ञानाय धनुःपृष्ट व्यासमकर्ष प रेखानाय शर , सच धनु पृष्ठमध्यतश्चास्यजवति, प्रस्तुतगिरेच फेवलस्य धनुराकृतेरजायेन धनु पृष्टस्या प्यज्ञायात्, शरोपि नसज्जवति, तेन दक्षि पधनुःपृष्टेन सवैतास्यधनुःपृष्टस्य मिति, प्राप्यशरमिश्रित एवा स्वविक प्रः शरोजयति, अन्यथा शरव्यतिरिक्तस्थाने न्यूनाधिकत्येन प्रकृष्टव्यासप्रासे रेखो पपत्ते रित्यस प्रसगेन, इदसेव शरकरच दक्षिणविदेशार्ध यायद्दोष्य, एव मुत्तरतोपि ऐरायतवैताढ्यत प्रारभ्यो त्तरविदेहार्धमायद्दिति ध्यया

सासे०पाइणपडीणायए उदीणदाहि ग वत्थिसे दुहा लवणसमुद्द पुठे पुरत्थिमिल्लाए कोडीए पुरत्थिमिल्ल लव णसमुद्द पुठे पच्चत्थिमिल्लाए कोडीए पच्चत्थिमिल्ल लवणसमुद्द पुठे पणवीस जोयणाइ उड्ढ उच्चत्तेण च्छ स्सकोसाइ जोयणाइ उव्वेहेण पन्नास जोयणाइ विक्खंभेण,तस्स बाहा पुरत्थिमपच्चत्थिमेण चत्तारि छठा

समुद्रस्य पूर्वस्मिन् अत्र जम्बूद्वीपेद्वीपे भरतेवर्षे वैताढ्यो नाम्ना पर्वतः प्रज्ञप्तः ? प्राचीनप्रतीचीमायत , उदीचीनदक्षिणविस्तीर्ण द्विधा लवण समुद्र स्पृष्टः पौरस्त्यया कोट्या पौरस्त्य लवणसमुद्र स्पृष्टः पाश्चात्यया कोट्या पाश्चात्य लवणसमुद्र स्पृष्टः पञ्चविंशतिर्योजनान्यूर्द्ध मुच्चत्वेन

उत्तरदक्षिण विस्तीर्ण पोहला बे पासे लवणसमुद्रनें फरस्योछइ पूर्वदिसिनइछेहड पूर्वदिसिनोलवणसमुद्र फरस्योछे पश्चिमदिशिनोछेहडो पश्चिमदि सिनो लवणसमुद्र फरस्योछे ते वैताढ्य २५ पचवीसयोजन ऊचपणेछे पचवीसयोजनो चोथोभाग उडपणे ६। सवाछयोजन (इहा समयक्षेत्रमांहि जे हविना सर्वपर्वत मेरुसा ऊचपणेंहोय तेहनोचोथोभागेधरतीमांहे ऊंडा होय) ५० पचासयोजन विष्कमपणे पोहलो तेहनीवाहा (अधवाद्दाकारणमका

स्यादेवाह ॥ तस्सबाहति ॥ तस्य वैताढ्यस्य बाहाद्विणोत्तरायता वक्रा आकाशप्रदेशपंक्तिः ॥ पुरत्थिमपच्चत्थिमेणंति ॥ समाहारात् पूर्वपश्चिमयो रेकैकाष्टाशीत्यधिका विंशत्यधिकयोजनशतानि षोडश चैकोनविंशतिभागान् योजनस्य एकस्यै कोनविंशतिभागस्यार्द्धं मर्द्धं कला योजनस्य एकत्रिंशतम भाग निरुपमः, आयामेन दैर्घ्येण प्रज्ञप्ता? कथं बाहायास्तु पर्वतमध्यवर्तिन्याः पूर्वापरायतायाः मान क्षेत्रविचारादिभ्योऽवसेयं ॥ अत्रकरणं यथा गुरुधनुःपृष्ठा लघुधनुःपृष्ठ विशोध्य शेषस्यार्द्धं कृते कृतेबाहा, यथा गुरुधनुःपृष्ठ वैताढ्यसत्क कलारूप २०८१३२ अस्मा लघुधनुः पृष्ठं कलारूप १९४५४१ शोध्यते जात १३५९१ अर्द्धकृते कला ६७९६ तासा मेकोनविंशत्या भागे योजनानि ४८८ कला १६ कलार्द्धं चेति, एवं यावत् दक्षिणविदेशार्द्ध बाहा, एवं मुत्तरत्त ऐराव

सी० जोयणसए सोलसय एगूणवीसइभागे जोयणस्स अद्धभाग च आयामेणं पन्नत्ता? तस्स जीवा उत्तरेण पाईणपडीणायया दुहा लवणसमुद्दं पुट्ठा पुरत्थिमिल्लाए कोडीए पुरत्थिमिल्लं लवणसमुद्दं पुट्ठा पच्चत्थिमिल्लाए कोडीए पच्चत्थिमिल्लं लवणसमुद्दं पुट्ठा दसजोयणसहस्साइं सत्तयवीसे जोयणसए दुवालसय एगु

पद्सप्ततानि योजनान्युक्र्षेण पञ्चाशद्योजनानि विष्कम्भेण तस्य बाहा पूर्वे पश्चिमयो रष्टाशीतिर्योजनशतानि षोडश चैकोन विंशतिभागान् योजनस्यार्द्धभागमायामेन प्रज्ञप्ता ? तस्य जीवा उत्तरेण प्राचीनप्रतीचीमायता द्विधा लवणसमुद्रं स्पृष्टा पौरस्त्यया कोट्या पौरस्त्यं लवणसमुद्रं स्पृष्टा पाश्चात्यया कोट्या पाश्चात्यं लवणसमुद्रं स्पृष्टा दश १० योजन सहस्राणि सप्त च विंशतिर्योजन शतानि द्वादश चैकोनविंशतिभागान् यो

रावतेजनी बाहा करीए तेहनामूळधनुःपृष्ठमांहिथकी पूर्वितेबाहेतनु लघुधनुःपृष्ठ काढीए शेषअर्द्ध कीजें तेहबाहानामानतबेहुनेजेकीजे । इति बाहाकरण प्रकार) पूर्वपश्चिमदिशइं ध्यारसह अर्नें अठ्यासीयोजन ४८८ यो० १६ क० अमनइसोलवएगूवीसीयाभाग योजननां अर्नें बड भागनाविश लांबपणइं [illegible] तेहनीजीवा पवत उत्तरदिशि (अम जीवाधनुःपृष्ठनी बातंब्यता पूर्वेसीपजाणवी) ते पूर्वपश्चिम लांबी बेहुबदें लवणसमुद्र फरसीरहा पूर्वे

सवैताढ्यबाहा । यावदुत्तरविदेहाद्बाहा तावदिद करणं भावनीय ॥ अथास्यजीवामाह ॥ तस्सजीवेत्यादि ॥ तस्य वैताढ्यस्य जीवा उत्तरेणेत्यादि प्रा
ग्वत् । नवरं, दशयोजनसहस्राणि सप्तविंशानि विंशत्यधिकानि योजनशतानि द्वादश चैकोनविंशतिभागान् योजनस्या यामेनेत्यत्र करणभावना, य
था । पूर्वोक्तकरणक्रमेण जम्बूद्वीपव्यासः १९ शून्य ५ अस्मा द्वैताढ्यशरकलाना ५४५५ शोधने जात १८४४५४५ अस्मिन् वैताढ्यशर ५४५५ गुणेजात १०३७२५-
७३२५ । तस्मिन् पुनश्चतुर्गुणेजात ४१४९००९३५०० एष वैताढ्यजीवावर्गः अस्य मूले जात छेदराशिः ४०७३२ लब्ध कलाः २०३६९१ शेषकलांशाः ३४०१९
लब्धकलाना मेकोनविंशत्या भागे लब्धानि योजनानि १०७२ कला १४१ शेषकलांशाना अर्द्धाभ्यधिकत्वात् अर्द्धाभ्यधिकेरूपदेयमिति, एककलाक्षेपे जा
ताः कलाः द्वादशेति । १२ अथा ऽस्य धनुःपृष्ठ १९ माह ॥ तीसेधणुपठ्ठे दाहिणेणमिति ॥ गतार्थमेतत्, नवरं, दशयोजनसहस्राणि सप्तत्रिचत्वारिंशा
नि त्रिचत्वा १९ रिंशदधिकानि योजनशतानि पञ्चदश चैकोनविंशतिभागान् योजनस्येत्यत्र करण यथा, वैताढ्यपुः कलारूप ५४५५ अस्य वर्गः २९७५५-

णवीसइभागेजोअणस्स आयामेणं, तीसे धणुपठ्ठे दाहिणेणं दस जोयणसहस्साइं सत्तय तेआले जोअणसए
पन्नरसय एगूणवीसइभागे जोयणस्स परिक्खेवेणं ॥ रुअगसंठाणसंठिए सव्वरययामए अच्छे सण्हे लण्हे घ

जनस्यायामेन तस्या धनुःपृष्ठम् दक्षिणेन दश योजनसहस्राणि सप्त च त्रिचत्वारिंशति योजनशतानि पञ्चदश चैकोनविंशतिभागान् योजनस्य प
रिक्षेपेण रुचकसंस्थानसंस्थित सर्वरजतमयः अच्छः श्लक्ष्णः लष्टः घृष्टः मृष्टः नीरजः निर्मलः निष्पङ्कः निष्कङ्कटच्छायः सप्रभः समरीचिः प्रासादीयः

दिशिन छेहडे पूर्वदिशिना लवणसमुद्रने फरसीछे पश्चिमदिशिनो छेहडे पश्चिमदिशिना लवणसमुद्रसु फरसीछे १०७२० यो० १२ दश १० हजार योजन
सातसय ७०० अने २० वीसयोजन, बार एगणीसीआ भागयोजनना लाबपणे तेहनुं धनुःपृष्ठ दक्षिणदिशे दसहजार १० योजन सातसय त्रेतालीसयोजन
१०७४३ आ० १५ कला पन्नर एगूणवीसीयाभाग योजनना परिधिपणे रुचकनामे ग्रीवानु आभरण तेहसंस्थाने स्थितछे सर्व रजतमय रूपामयछे आ-
काशस्फटिकनीपरें सुकोमलछे लष्टछे घसीनेकोमलकस्योछे माज्योछे रजरहितछे मलरहितछे पंक कर्द्दमरहितछे घावारहित समरीच सोभाछे

६२। अथ धनुःपृष्ठः १३८८७३१० वैताढ्यजीवावर्गेण ४११८०००३५०० उभयो मीलने जातं ४९६६८९११२४ एष वैताढ्यधनुःपृष्ठवर्गः अस्य मूले छेदराशिः ४०८८४ लब्धकलाः २०११६२ शेषकलांशाः ३३८८ लब्धकलाना मेकोनविंशत्या भागे लब्ध यथोक्त मान १०७४३, अथ किंविशिष्टोसौवैताढ्यस्याह ॥ रुयगेत्यादि ॥ रुचकं मीवाजरकलेः तत्संस्थानसंस्थितः सर्वात्मना रजतमयः अच्छेत्यादि १५ पदकदयक माम्बत्, उभयो पार्श्वयो र्दक्षिणतः उत्तरतश्च द्वाभ्यांपद्मवरवेदिकाभ्यां द्वाभ्यांच वनखण्डाभ्यां सर्वतः समतात् सपरिक्षिप्तः, अत्र यत्पद्मवरवेदिकाद्वय तत्पूर्वापरतो जगत्या रुद्धस्याभिरवकाशत्वेने वीजवनखण्डवात् अन्यथा सवदंसमंतासपरिरिकत्तेति वचनेने वेव स्यादिति ॥ ताश्चपमिति ॥ सर्वेगतायें मवर, पर्वतसमिका आयामेन वैताढ्यसमानायामेनेत्यर्थः, अथैतद्वनखण्डद्वयमरूपणायाह ॥ वेयड्डस्सणमित्यादि ॥ वैताढ्यस्य पर्वतस्स पुरत्थिमपच्चत्थिमेणत्ति, अत्र सूत्रे पूर्वस्या दिशः पूज्यस्वात्

ठे मठे णीरए णिम्मले णिप्पंके णिक्कंकडच्छाए सप्पभे सस्सिरीए पासाईए दरिसणिज्जे अभिरूवे पडिरूवे उभओ पासिं दोहिं पउमवरवेइयाहिं दोहिय वणसंडेहिं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ते, ताओणं पउमवरवेइया ओ अद्धजोयणं उद्धं उच्चत्तेणं पंचधणुसयाइं विक्खंभेणं पव्वयसमियाओ आयामेणं वण्णओ भाणियव्वो,

दर्शनीयः अभिरूपः प्रतिरूपः उभयोः पार्श्वयो द्वाभ्या म्पद्मवरवेदिकाभ्याम् द्वाभ्यां च वनखण्डाभ्यां सर्वतः समन्तात् सम्परिक्षिप्तः ते पद्मवरवेदिके अर्द्ध योजनमूर्द्ध मुच्चत्वेन पञ्चधनुःशतानि विष्कम्भेन पर्वत समिके आयामेन वर्णको भणितव्यः? ते वनखण्डे देशोने द्वे योजने विष्क-

प्रमा कांतिसहित तथीज शोभावंत मनमद प्रसन्नकारी आंखिने देखवायोग्य वनस्तपर्वरूपवंत जोता प्रतिबिंबदीसद एहवो बे पासें दक्षिणउत्तरदिसें बे पद्मवरवेदिकायरीनें अनें बे वनखंडे करीनें सर्वदिसि चोफेर वींट्योथको ते पद्मवरवेदिका बे आकाशप्रकारे अर्द्ध योजन ऊंचपणे पांचसय ५०० धनुष पोहलपणे पर्वतसरीखीलांबपणे ए पद्मवरवेदिकानो वर्णक जीवाभिगमसूत्रथी जाणवो ते वनखंड वावरका वा बे योजन पोहलपणें पद्मवरवेदिका

आयतत्वाद्वा पुरत्थिमेतिसूत्रस्य प्राग्निपाते पि पश्चिमायां पूर्वस्यामिति व्याख्येयं, अत्र ग्रन्थान्तरे च पश्चिमायां तमिस्रगुहायाः पूर्वस्यां च खण्डप्रपातगु-
हायाः अभिधानात् द्वे गुहे प्रज्ञप्ते १ प्राकृतत्वेस्माच्च मध्येवन उत्तरदक्षिणयो रायते, एतावता यथैव वैताढ्यस्य विष्कम्भः, सएवानयो रायाम इति ज्ञाप ॥
प्राचीनप्रतीचीनविस्तीर्णे इत्याद्यर्थतोव्यक्तं, अथच समास्वातिवाचककृतजम्बूद्वीपसमासप्रकरणे गुहाया विजयद्वारप्रमाणद्वारेति विशेषणदर्शनात्, चतुर्यो
जनविस्तृतद्वारा इत्यपि विशेषणं ज्ञेयं, वज्रमयकपाटाभ्यामवघाटिते आच्छादिते इत्यर्थः । एतेच द्वे अपि चक्रवर्त्तिकाशयर्ण दक्षिणपार्श्वे उत्तरपार्श्वेन प्र
त्येकं सदासमीक्षितवज्रमयकपाटयुगले स्यातां, अतएव यमलानि समस्थितानि, युगलानि रूपरूपाणि घनानि निश्छिद्राणि कपाटानि ते दुःप्रवेशे, तथा
नित्यं अन्धकारतमिस्रे द्वे तुल्यार्थौ प्रकर्षपरावेति प्रकृष्टान्धकारोपयोस्ते तथा विशेषणद्वारा ॥ अत्रार्थे हेतुमाह । व्यपगत ग्रहचन्द्रसूर्यनक्षत्राणां ज्योति

तेण वणसंडा दसूणाइ दो जोयणाइ विक्खंभेण पउमवरवेइयासमगा आयामेण किण्हा किण्होभासा जाव
वणओ वेयड्ढस्सण पव्वयस्स पुरत्थिमपच्चत्थिमेण दो गुहाओ पण्णत्ताओ उत्तरदाहिणाययाओ पाईणपडीणवि
त्थिण्णाओ पण्णास जोयणाइ आयामेण दुवालस जोयणाइ विक्खंभेण अट्ठ जोयणाइ उड्ढ उच्चत्तेण वइरा

समे पद्मवरवेदिकासमिते आयामेन कृष्णे कृष्णाभासौ यावत् वर्णकः वैताढ्यस्य पर्वतस्य पूर्वपश्चिमयो द्वे गुहे प्रज्ञप्ते ? उत्तरदक्षिणायते प्राचीन
प्रतीचीनविस्तीर्णे पञ्चाशद्योजनान्यायामेन द्वादशयोजनानि विष्कम्भेण अष्टयोजनान्यूर्ध्वमुच्चत्वेन वज्रमयकपाटावघाटिते यमलयुगलकपाटघनदुः

तेवडा लांबपणे आसावस कालीप्रभा कांतिइं तेजवंती यावत् वर्णक वर्णवाय सूत्रथी जांणवा ? वैताढ्यपर्वतनें पूर्वपश्चिमदिसि बे गुफा कही तीर्थ करें उत्त
रदक्षिणे आयाम वेसाबी पूर्वपश्चिमदिसि पोहली ५० पचासयोजन लांब पणे १२ बार योजन पोहल पणे ८ आठ योजन ऊंचपणें वज्ररत्नमय
कपाटकरी ढांकीयें जोडलां सरखा युगल बे कमाडे निविड छिद्ररहित तेणेकरी कोइ पेसी न सके नित्यें अन्धकार अनें तिमिस्त्र तेणेसहित व्यपगत

पेतः सप्तादृशः यथा यथोक्ते तथा । अथवा अपगतग्रहादीनां ज्योतिषां मेऽप्रभावमो सो तथा यावत्प्रतिरूपे, अत्र यावत्करणात् पासाईयावत्या ह्रिविशेषणाय पठ्यते इत्यादीनिवा विशेषणानियथास्थान योज्यानि । ते गुहे नामतो दर्शयति । तद्यथा तमिस्रगुहाचेव खण्डप्रपातगुहाचेव चेवशब्दौ द्वयो सुल्यकक्षताद्योतनार्थौ तेन पश्चिमभागवर्तिनी तमिस्रा पूर्वभागवर्तिनी खण्डप्रपाता इमे द्वे अपि समस्वरूपे वेदितव्ये इति ॥ तत्यणमित्यादि ॥ सर्वमेत द्विजयदेवसमगमकमिति व्याख्यातमाय, नवरं । कृतमालक तमिस्रापतिः नृतमालकः खण्डप्रपाताधिपतिरिति, अथाप्र मे विमलपयायाह ॥

मयक्कयाजोइयाइीणीयात जमलजुयलकवाडघणदुप्पवेसाउ णिच्चंधयारतिमिसाउ ववगयगहचंदसूरणक्ख जोइसपहाउ जाव पडिरूवाउ तंजहा तमिसगुहाचेव खण्डप्पवायगुहाचेव तत्थणं दोदेवा महिड्ढीया महज्जु इंया महाबला महायसामहासुक्खा महाणुभागा पलिओवमट्ठिईया परिवसंति,तंजहा कयमालएचेवणट्टमा

प्रवेशे नित्यम् अन्धकारतमिस्रव्यपगतग्रहचन्द्रसूर्यनक्षत्रज्योतिःपथे यावत् प्रतिरूपे तद्यथा-तमिस्रगुहाचैवखण्डप्रपातगुहाचैव तत्र द्वौदेवौ म र्द्धिकौ महाद्युतिकौ महाबलौ महायशसौ महासुखौ महानुभावौ पल्योपमस्थित्या परिवसतः तद्यथा-कृतमालश्चैव १ नट्टमालश्चैव २ तयोर्वनखण्ड यो बहुसमरमणीयो भूमिभागौ वैताढ्यस्य पर्वतस्य उभयोःपार्श्वयोः दश दश योजन न्यूर्द्ध्वं तस्य अत्र द्वे विद्याधर श्रेण्यौ प्रज्ञप्ते? प्राचीनप्रतीचीनायते उदी

सर्वे ग्रह चंद्रमा सूर्य नक्षत्र प्रमुखनी ज्योति प्रभूभार्तुजिहां एहवो पथा मार्गदेखिवां यावत् पूर्वनीपरि प्रतिरूपवंत तेबेहु पाश्चमदिशि तिमिस्रागुफा १ पूर्वदिशि खंडप्रपातगुफा २ तेगुफाने विषे बे देवता मोटीरिद्धिनापधणी मोटीद्युतिकांतिनाधणी मोटाबलनाधणी मोटायशवंत माहानूसुखनाधणी महानभागप्रभावनाधणी १ एकपल्योपमनीस्थिति आउखानाधणी एहवा वसेछे तेबेहु कतमालनामे देवता १ नट्टमालनामे देवता २ तेहवे पूर्वे कह्या वनखंड पेहवइ नथी बहुसमरमणीकभूमिभागथकी वैताढ्य पर्वतने बे पासइ दश २ योजन ऊचाजइये तिहां बे विद्याधरनीश्रेणीकही

तेषिद्यंवनखण्डावमित्यादि ॥ तयो वैताढ्योभयपार्श्ववर्त्तिमो र्भूमिगतयो र्वनखण्डयो र्बहुसमरमणीयात् भूमिभागा दूर्ध्वं वैताढ्यगिरे रुभयोः पार्श्वयो र्दश दश योजना न्युत्पत्य गत्वा, अत्र द्वे विद्याधरश्रेण्यौ विद्याधराणा माश्रयभूते प्रज्ञप्ते? एकादक्षिणभागे, एका चोत्तरभागेइत्यर्थः, प्रागपरायते उदगदक्षिण विस्तीर्णे उभेअपि विष्कम्भेन दशदश योजनानि, अतएव प्रथममेखलायां वैताढ्यविष्कम्भा द्वि प्रद्योजनानि पर्वतसमिके आयामेन वैताढ्यस्य द्विमेअपि पूर्वापरोदधिस्पृष्टे इत्यर्थः । यथा प्रत्येक मुभयोः पार्श्वयो र्द्वाभ्यां पद्मवरवेदिकाभ्यां द्वाभ्यांच वनखण्डाभ्यां सपरिक्षिप्ते एव मेकैकस्या श्रेण्यां द्वे प द्मवरवेदिके द्वे च वनखण्डे इत्युभयो श्रेण्यो र्मीलने चतस्रः पद्मवरवेदिका श्चत्वारि वनखण्डानीति ज्ञेय । सवादीचायमर्थः श्रीमलयगिरिकृतवृहत् क्षेत्र माश्रवृत्याः । तथाचतत्रोक्त, एकैकाच श्रेणि रुभयपार्श्ववर्त्तिभ्या वैताढ्यप्रमाणायामाभ्या द्वाभ्यां पद्मवरवेदिकाभ्या द्वाभ्यां द्वाभ्या वनखण्डाभ्या सम

लएवेथ ,तसिण वणसण्डाण बहुसमरमणिज्जाउ भूमिभागाउ वेयड्डस्स पव्वयस्सउभउ पासि दसदसजोयणा इउड्ढउप्पइत्ता एत्थण दुवो विज्जाहरसेढीउ पण्णत्ताउ, पाईणपडीणाययाउ उदीणदाहिणविच्छिण्णाउ दसदसजो यणाइ विक्खंभेण पव्वयसमियाउ आयामेण उभउ पासि दोहि पउमवरवेइयाहि दोहिअ वणसण्डेहिं सपरि क्खित्ताउ, ताउण पउमवरवेइयाउ अद्धजोयण उड्ढ उच्चत्तेण पंचधणुसयाइ विक्खंभेण पव्वयसमियाउ आयामे

र्बानदक्षिणविस्तीर्णे दशदशयोजनानि विष्कम्भेन पर्वतसमिके आयामेन उभयो पार्श्वयो र्द्वाभ्या पद्मवरवेदिकाभ्याम् द्वाभ्यांच वनखण्डाभ्याम् सप- रिक्षिप्ते ते पद्मवरवेदिके अर्द्धयोजनमूर्द्धमुच्चत्वेन पञ्चधनुः शतानि विष्कम्भेन पर्वतसमिके आयामेन वक्तव्यो नेतव्या वनखण्डेअपि पद्मवरवेदिकास

पूर्वपश्चिमदिसे लांबी उत्तरदक्षिणे विस्तीर्ण दस २ योजन पुहलपणे पर्वतजेवडी लांबपणइ बे पासइ बे पद्मवरवेदिकाइ करीमइ बे वनखंडे करीने वीटीयेलीछे ते पद्मवरवेदिका अर्द्धयोजन उंचपणइ पांचसइ धनुष ५०० पोहलपणइ पर्वतसरीखी लांबपणइ वर्णन पूर्वलीपरे जाणवो

ततः संपरिवृतेति, योपसूत्रगतार्थमिति अथ तयोः श्रेण्योः स्वरूप पृच्छति ॥ विजाहरेत्यादि ॥ गता ३, मवरं । अत्र बहुवाचकेषु तावान्यविपचयस्य विं मवीहि इतिपाठो दृश्यते, परं राजप्रश्नीयसूत्रवृत्त्यो दृष्टत्वात् संगतत्वाच्च भावाविह्यपचयस्य विं मवीहिं तवेहिं इतिपाठो लिखितोस्तीति बोध्य । अयोजनमेस्यो नगरवस्थानाह ॥ तत्थ दाहिणिल्लाए इत्यादि ॥ तत्र तयो श्रेण्यो मध्ये दक्षिणस्यां विद्याधरश्रेण्या गगनवल्लभप्रमुखाः पचाश वि द्याधरनगरावासाः प्रज्ञप्ताः? व्याख्यानतो विशेषप्रतिपत्तिरिति । तेन नगरावासा राजधानी रूपा ज्ञेयाः । स्वस्वदेशप्रतिबद्धाः पदाह ॥ तेरसओप्पवपिइ

ण वयाइं जेयमो, वणसमाप्पि पउमवरवेइयासमगा ग्रायामेण वसुत्ते विज्जाहरसेढीण ज्ञते । भूमीण केरिसए ग्रागरज्ञाव पडोयारे पक्षत्ते ? गोश्रमा । वहुसमरमणिज्जे भूमिज्ञागे पक्षत्ते १ सेजहाणामए ग्रालिंगपुस्करे इवा जाव णाणाविहपचवसोहिं मणीहिं तणेहिंश्च उवसोत्रिएहिं, तजहा कित्तिमेहिं चेव अकित्तिमेहिं चेव, तत्थण दाहिणिल्लाए विज्जाहरसेढीए गगणवल्लभपमोस्का पक्षास विज्जाहरणगरावासा पक्षत्ता ?

निर्के घायामेन यथेक विद्याधरश्रेण्योः मरूत? भूम्यो कीदृश आकारभावप्रत्यवतारः प्रज्ञप्तः ? गौतम ! बहुसमरमणीयो भूमिभागो प्रज्ञप्ती? तो यथानामानी ग्रालिंगपुष्करमिव यावत् नानाविधपञ्चवर्णेमणिभिस्तृणैश्चोपशोभिती तद्यथा कृत्रिमैश्चा कृत्रिमैश्च तत्र दक्षिणस्यां विद्याधरश्रे

भगवंतनी पद्मवरवेदिका बेबड़ा सावपढे यावत्ना वर्णन जाणवुं विद्याधरानी में श्रेणी हे भगवन् ! भूमिभाग केहवो आकारभावनो प्रत्यवतार कह्योछे हे गौतम ! बहू समो रमणीक भूमिभागछे जिमदृष्टांतिचोइ आलिंगमादलवरीयो ढाणोतेहना चर्मपडवरीयो यावत् अनेकप्रकारना पचवर्ण मणीरत्नेकरी तृणइ करी शोभायमानछे तेमणीतृण कृत्रिमकारीगरेकरी प्रकृतिनेकरी उपशोभितछे तिहां दक्षिणदिशिनी श्रेणिविद्याधरनीनेविषे तेहनइ विषइ गगनवल्लभप्रमुख पचास ५० विद्याधरना मोटानगर राजधानीरूप कह्यो तेहना जिवरगीत १ बाहुकेतु २ पुंडरीक ३ हरिकेतु ४ सेतुकेतु५

सहि सेढासुजम्मुत्तरा दुसजवयाः गिरियरदीहासुकमा चयरपुरापमसढीयसि ? उत्तरस्यां विद्याधरश्रेण्यां रथनूपुरचक्रवालप्रमुखाः षष्टि विद्याधरनगरा सत्वतु वासाः प्रज्ञप्ताः ? दक्षिणश्रेण्यां सकाशा दस्या अधिकदीर्घत्वात् अपजपरिमादी तु दक्षिणश्रेण्यां रथनूपुरचक्रवाल उत्तरश्रेण्यां गगनवल्लभमुख,

उत्तरिल्लाए विज्जाहरसेढीए रहनेउरचक्कवालपामोक्खा सट्ठि विज्जाहरणगरावासा पण्णत्ता । एवामेव सपु

स्याम् गगनवल्लभप्रमुखाः पञ्चाशत्विद्याधरनगरावासाः प्रज्ञप्ताः ? उत्तरस्याम् विद्याधरश्रेण्याम् रथनूपुरचक्रवालप्रमुखाः षष्टिर्विद्याधरनगरावासाः

सपारिकेतु ६ श्रीवाहु ७ श्रीगृह ८ लोहार्गल ९ अरिंजये १० स्वर्गलील ११ वज्रार्गल १२ वज्रविमोक १३ महासार १४ पुरञ्जय १५ सुकृतमुख्य १६ चतुर्मुखा १७ बहुमुखा १८ रता १९ वीरता २० आखंडपुर २१ विलासयोनिपत्तन २२ अपराजित २३ काञ्ची दामाख्ये २४ सुविनय २५ नभः २६ क्षेमकर २७ सहचिन्हपुर २८ कुसुमपुरी २९ सजयन्ती ३० शक्रपुर ३१ जयत ३२ विजयत ३३ विजया ३४ क्षेमकर ३५ चन्द्रभास ३६ रविभास ३७ सप्तभूतभामा ३८ सुविचित्र ३९ महाघन ४० चित्रकूट ४१ वैश्रवणकूट ४२ विचित्रकूट ४३ शशिपुर ४४ रविपुर ४५ चिमुखी ४६ माहिन्द्री ४७ सुमुखी ४८ नित्योद्योतिनी ४९ आरथनुपुर ५० चक्रवालतुनगरोपम इति दक्षिणविधि ५० २ उत्तरदिशिनी श्रेविद्याधरश्रेण्यां तेहमें विषे रथनूपुरचक्रवालप्रमुख साठि ६० विद्याधरना मोटानगरा वास राजधानीरूप कह्या ते एहवा छवं जमी १ वारुणी २ वैरिसंहारिणी ३ कैलासवारुणी ४ विद्युद्दीप्र ५ किलिकिलं ६ चारुचूडामणि ७ चन्द्राभूषण ८ वशावकुसुमचूल ९ हंसगर्भ १० मेघक ११ शंकर १२ लक्ष्मिहर्म्य १३ चामर १४ विमल १५ असुमत्कृत १६ शिवमंदिर १७ वसुमत्य १८ सर्वसिद्धस्तुत १९ सर्वशत्रुंजय २० केतुमालाक २१ मित्रकाताभिधं २२ महामदनशोक २३ वीतशोक २४ विशोकक २५ सपाशोका २६ लकतिलक २७ नभस्तिलक २८ मंदिर २९ कुमुदकुंद ३० गगनवल्लभ ३१ युवतीतिलकसंज्ञ ३२ सवनितिलक ३३ सगधर्व ३४ मुक्ताहार ३५ निमिषविष्टप ३६ अग्निज्वाला ३७ गुरुज्वाला ३८ श्रीनिकेतपुर ३९ जयश्रीनिवास ४० रत्नकुलिशपत्तन ४१ वशिष्ठाश्रय ४२ द्रविणाजय ४३ वायसभद्रक ४४ भद्रसय ४५ फेनशिखर ४६ गोक्षीरवरशिखर ४७ भिपाननदनतरं वैर्यक्षोभ शिखरक ४८ गिरिशिखरक ४९ धरणी ५० वारुणीसंज्ञ ५१ सुदर्शन ५२ दुर्ग ५३ दुर्धर ५४ महेन्द्र ५५ विजय

ततः सपरिक्षिप्तेति, सोपभूमन्तार्थमिति अथ तयोः श्रेण्यो स्वरूपं पृच्छति ॥ विज्जाहरेत्यादि ॥ गता १, नवरं । अत्र बहुष्वादर्शेषु बाबामविपचवस्त्र र्हिं मचोर्हिं इतिपाठो दृश्यते, परं राजप्रश्नीयसूत्रवृत्यो दृष्टत्वात् सगतत्वाच माणाविहपंचवण्णेर्हिं मणीर्हिं तणेर्हिं इतिपाठो लिखितोऽस्तीति बोध्य । प्रयोजनमेस्यो नगरसस्थानाह ॥ तत्थ दाहिणिल्लाए इत्यादि ॥ तत्र तयो श्रेण्यो मध्ये दक्षिणस्यां विद्याधरश्रेण्यां गगनवल्लभप्रमुखाः पञ्चाश द्विद्याधरनगरावासाः प्रज्ञप्ताः? व्याख्यानतो विशेषप्रतिपत्तिरिति । तेन नगरावासा राजधानी रूपा ज्ञेयाः । स्वस्वदेशप्रतिबद्धाः पदाह ॥ तेदसणोऽपि पि

ण वणसंडेणं संपरिक्खित्ता, दुण्हवि पउमवरवेइयाणं वणसंडाणं विज्जाहरसेढीण भंते! भूमीण केरिसए आयारभावपडोयारे पण्णत्ते ? गोयमा ! बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पण्णत्ते १ सेजहाणामए आलिंगपुक्खरे इवा जाव णाणाविहपंचवण्णेहिं मणीहिं तणेहिं उवसोभिएहिं, तंजहा कित्तिमेहिं चेव अकित्तिमेहिं चेव, तत्थ णं दाहिणिल्लाए विज्जाहरसेढीए गगणवल्लभपमोक्खा पण्णास विज्जाहरणगरावासा पण्णत्ता ?

मित्ते आयामेन यावन्तः विद्याधरश्रेण्योः भदन्त? भूम्योः कीदृश आकारभावप्रत्यवतारः प्रज्ञप्तः ? गौतम ! बहुसमरमणीयो भूमिभागो प्रज्ञप्तो ? सो यथानामाकः आलिङ्गपुष्करमिति यावत् नानाविधपञ्चवर्णैर्मणिभिस्तृणैरुपशोभितो तद्यथा कृत्रिमैश्च अकृत्रिमैश्च तत्र दक्षिणस्याम् विद्याधरश्रे

बनखंडमी पद्मवरवेदिका तेबहा संयमे आयामे अकेन जोयणठ विद्याधरानी श्रेणिनी हे भगवन् ! भूमिनठ केहवो आकारभावनो प्रत्यवतार कह्योछे हे गोतम ! बहु सम रमणीक भूमिभागछे जिमदृष्टांतेकोइ आलिंगमादलसरीखो बाजोतेहना अनेक सरीखो यावत् अनेकप्रकारना पचवर्ण मणीरत्नेकरी तथा वली शोभायमानछे तेमनीतृण कृत्रिमकारीगरेकरी अकृत्रिमेकरी उपशोभितछे तिहां दक्षिणदिशिनी जेविद्याधरनीश्रेणी वैताढ्य गिरि गगनवल्लभप्रमुख पचास ५० विद्याधरना मोटानगर राजधानीरूप कह्यो तेपहवा किहांगीत १ वाउकेतु २ पुंडरीक ३ हरिकेतु ४ सेतुकेतु ५

त यथायथं योगाः अत्र विस्तरतया वक्ष्यिस्यते ॥ अपक्रियपर्यवसःसप्राद्य वस्याए ॥ पत्रिकर्माइति ॥ प्रतिरूपाणि प्रतिविशिष्ट मसाधारण रूप माकारो येषांतानि तथा, तेपुवभितिप्राप्यत्, विद्याधरनगरेषु विद्याधरराजान परिवसति, अन्नसमासासविधे रमित्यस्वा मादतसो । कथभूता-सोत्याह । महाहिमवाम् हैमवतकेश्वरयो तरतः सीमाकारी वर्षधरपर्वतः मलयः पर्वतविशेषः, सुप्रतीतो मदरो मेरु महेन्द्रः पर्वतविशेषः शक्रोया-तेद्रव साराः प्रधानाः । रायवणे माणिपत्रोत्ति ॥ अत्रापि सर्वः प्रथमोपांगगतो राजवर्णको भणितव्यइति ॥ विज्जाहरसेढीणमिति ॥ सूत्रगतार्थे । अथात्रैव यत् नामा माभियोगश्रेणि निरूपयति ॥तासिणमित्यादि ॥ तयो विद्याधरश्रेण्यो बहुसमरमणीयाद् भूमिभागा द्वैताढ्यस्य पर्वतस्यो नयोः

मणुआण केरिसए आयारभावपडोयारे पण्णत्ते ? गोअमा ! तेण मणुआ बहुसंघयणा बहुसंठाणा बहुउच्चत्तपज्जवा बहुआउपज्जवा जाव सव्वदुक्खाण मत करेंति, तासिणंविज्जाहरसेढीण बहुसमरमणिज्जा उ भूमिभागाउ, वेअहुस्स पव्वयस्स उभउ पासि दसदस जोअणाइउद्ध उप्पइत्ता,, एत्थण दवे आभिओग

महाहिमवन्मलयमन्दरमहेन्द्रसाराः राजवर्णको भणितव्यः विद्याधरश्रेण्योर्भदन्त ? मनुजानाम् कियाकारभावप्रत्यवतारः प्रज्ञप्तः ? गौतम ! तयो मनुजा बहुसंहननाः बहुसंस्थानाः बहूच्चत्वपर्यवाः बह्वायुःपर्यवाः, यावत् सर्वदुःखानाम् अन्तम् कुर्वन्ति तयो विद्याधरश्रेण्योः बहु समरमणीयात् भूमिभागात् वैताढ्यस्य पर्वतस्य उभयोः पार्श्वयो दश २ योजनान्यूर्ध्वमुत्पत्य अत्र द्व आभियोग्यश्रेण्यौ प्रज्ञप्ते ? प्राचीनप्रतीचीना

बो विद्याधरश्रेणिमां हे भगवन । मनुष्यनो केहवो आकारभाव प्रत्यवतार स्वभावकह्यो छइ हे गौतम । ते मनुष्य घणा संघयणना धरणहार घणा संस्थानवंत घणा उंचपणाना पर्याय तेहना धरणहार घणा आउखानापर्यायना धरणहार यावत् ज्यारेगतिवाय सर्वदुःखनोअतकरि मोक्षजाय ते वि द्याधरनीश्रेणीना बहुसमरमणीक भूमिभागथकी वैताढ्यपर्वतना बेहु पासइ दस २ योजन ऊंचाजाइए तिवारइ इहां बे २ आभियोगदेवतानी श्रेणी

सातिशयमुत्तरगम्यं, अनयो मुंस्मतात भे स्यपिपराजधानीस्वेमेति, एवमेवे तुल्यन्यायेनैव सह पूर्वेणापरं तत् सपूर्वापर मस्यामतेन दक्षिणस्यामु तरस्यां विद्याधरश्रेण्या मेकषष्टयोत्तरं विद्याधरनगरावासशतं भवतीति आख्यातं तथा अन्यैश्च तीर्थकरैरिति, मे त्रिभुवनगतपंचाशत्पसिधकसनेपथी नकस्याजनका ऐर्पांचदशोत्तरशतसंख्यनगराणां नामानि श्रीहेमाचार्यकृतश्रीऋषभचरित्रे प्रपगतव्यानीति ॥ तेसिभ्याहरेत्यादि ॥ तानि विद्याधरनगरा णि महान्ति भवनादिभिः पृथिवीमुपगतानि, स्तिमितानि निर्भयत्वेन स्थिराणि, समृद्धानि धनधान्यादियुक्तानि, ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः तथा प्रमुदि ता इष्टाः प्रमोदवस्तूनां सद्भावात् जना नगरीवास्तव्यलोका जानपदाश्च जनपदजवा लत्रायाताः संतो येषु तानि तथा, यावत्करणात् सर्वोपि प्रवसोपांगस्थ

छावरेण दाहिणिल्लाए उत्तरिल्लाए विज्जाहरसेढीए एग दसुत्तर विज्जाहरणगरावाससयं भवतीति मक्खायं ते वि ज्जाहरणगरा रिद्धित्थिमियसमिद्धा पमुइयजणजाणवया जाव पडिरूवा, तेसुणं विज्जाहरणगरेसु विज्जा हररायाणो परिवसति, महया हिमवतमलयमंदरमहिंदसारा रायवण्णओ भाणियव्वो, विज्जाहरसेढीण भंते

भवताः ? एवमेव सपूर्वापरम् दक्षिणस्याम् उत्तरस्याम् विद्याधरश्रेण्याम् मेकषष्ट्योत्तर विद्याधरनगरावासशतम् भवतीति आख्यातम् तानि विद्याधरनगराणि ऋद्धस्तिमित समृद्धानिप्रमुदितजनजानपदानि यावत् प्रतिरूपाणि तेषु विद्याधरनगरेषु विद्याधरराजानः परिवसन्ति

५६ सुगन्धी ५७ सुरत्ननागपुर ५८ रत्नपुराभिर्न ५९ एवां प्रधानभूत नूपुर गगनवल्लभ ६० इति उत्तर दक्षीरिति बे मेळीना नगर दक्षिणमेकी उत्तरमेकी विद्याधरनीमे बिन्नां नगर एकठाकरीए तिवारए एकसो १०० अन दसए विद्याधरना नगर हुए एहवू कह्यो तीर्थंकरे ते विद्याधरना नगर केहवाछइ रिद्धिवत निर्भयपणेकरी समृद्धिवतछइ प्रमुदितहर्षवतछे जनमनुष्य जनें जनपददेश जिहां यावत् प्रतिरूपछे ते विद्याधरनां नगरनइविषइ विद्या धरनां राजा वसई वडमोटा हिमवतपर्वत मलयाचलपर्वत मेरुपर्वत मोटा इन्द्रवनीपरे सारबल वड जेहनो राजानो वर्णन कहवोपूर्वनी जाणि

तस्य दक्षिणाद् लोकाधिपते रित्यर्थः, देवेंद्रस्य देवाना मध्ये परमैश्वर्ययुक्तस्य देवराजः देवेषुकान्त्यादिगुणैरधिकं राजमानस्य सोमः पूर्वदिक्पालो यमो दक्षिणदिक्पालो, वरुणः पश्चिमदिक्पालो वैश्रमणः उत्तरदिक्पाल,स्तेषां कायो निकाय आश्रयणीयत्वेन येषांते तथा, तेषां शक्रसमधिसोमादिदि क्पालपरिवारभूताना मित्यर्थ, आभियोग्यानां देवाना बहूनि भवनानि प्रज्ञप्तानि ? तानि सूत्रे पुंस्त्वनिर्देशः प्राकृतत्वात्, अमिति प्राग्वत्, भव नानि बहिर् तानि बहिः तावाराणि अन्तश्चतुरस्राणि अधःपुष्कराणि ॥ वर्णकोति ॥ अत्र भवनानां वर्णको वाच्यः, स च कियत्पर्यत इत्याह, जाव अ च्छरगणसंघविकिन्नाणि ॥ सवोपि कियत्पर्यत इत्याह ॥ जावपडिरूवाणि ॥ स च प्रज्ञापनास्थानाख्यद्वितीयपदोक्तो यथा, थाह ॥ पुक्करकणियासंठाण संठिया उक्किन्न तरविउलगंभीरखायपरिहा पागारट्टालगकवाडतोरणपडिदुवारदेसभागा जंतसयग्घिमुसलमुसुंढिपरिवारिया अउज्झासयाजयासयागुत्ता

तुंगसेढीसु तस्य तस्य देसे तहिं तहिं जाव वाणमंतरा देवाय देवीओ य आसयति सयति जाव फलवित्ति विसेस पच्चणुभवमाणा विहरति,, तासिण आभिओगसेढीसु सक्कस्स देविंदस्स देवरण्णो सोमजमवरुणवेसम

? यावत् सर्वे रूपशामितो, वर्णकोपि यावत् सुषम नेतव्य तासु आभियोग्यश्रेणिषु तत्र तत्र देशे तें ते यावत् वाणमतरा देवा देव्यश्च आश्रयन्ति शेरते यावत् फलविशिष्टविशेषम् पर्यनुभवमाना विहरन्ति, तासु आभियोग्यश्रेणिषु शक्रस्य देवेन्द्रस्य देवराज्ञः ? सोम १ यम २ वरुण ३ वैश्रमणकायिका नाम् आभियोग्यानाम् देवानाम् बहूनि भवनानि प्रज्ञप्तानि ? तानि भवनानि बहिर् वृत्तानि अन्तश्चतुरस्राणि वर्णक यावत् अप्सरोगणसंघविकीर्णा

यावत् पूर्वलोपरि तृणमसृणो आसनो ते आभिओग श्रेणिने विषे तिहां ? देसे स्थानके तेते भूमि यथा यावत् व्यन्तरिक देवता देवांगना आश्रये ठावं रहेवे सुइवइ यावत् पूर्ववत पुन्यफलविसेषप्रति अनुभवता भोगसाधना विचरेछे ते आभिओगश्रेणिने विषइ शक्रसौधर्मेंद्र देवतानो इन्द्र देव तानोराजा तेहना पूर्वदिशिलोकपाल सोम १ दक्षिणदिशि लोकपाल यम २ पश्चिमदिशि लोकपाल वरुण ३ उत्तरलोकपाल वैश्रमण ४ ए च्यारि लो

पाद्यमो देवस्य योजना न्यूर्सगुत्पत्य अत्र हि आसमताम् आभिमुख्येन युज्य ते प्रेष्यकर्मणि व्यापार्यंते इत्याभियोग्याः शक्रलोकपालप्रेष्यकर्मकारिणो व्यंतरविशेषा स्तेषा मावासभूते श्रेणी आभियोग्यश्रेणी प्रज्ञप्ते? शेषं सतार्थं, नवरं वर्णक ॥ दोण्हविति ॥ द्वयोरपि आत्मपेक्षयापद्मवरवेदिकाव नखंडयोर्वर्णको वाच्यइति शेषः, तथा ॥ पव्वयसमियाउ आयामेणत्ति ॥ पर्वतसमिका एतत्तोपि पद्मवरवेदिकाः आयामेन दैर्घ्येण, अत्र तत्पद्मवनखंडान्यपि पर्वतसमान्यायामेनेति बोध्यते ॥ आभिउगमेत्यादि ॥ प्रागवततसूत्रे जगतीपद्मवरवेदिकावनभूजाममवितृणवर्णादिक व्यंतरदेवदेवीक्रीडादिकं च यथैवा गमेन व्याख्यातं तथात्रापि गमइति नपुंसकत्वमार्षत्वात्, ॥ तासिणमित्यादि ॥ तासु आभियोग्यश्रेणिषु शक्रस्यासनविशेषस्य पिटाता शक्र

सेढीउ पण्णत्ताउ ? पाइणपडीणाययाउ उदीणदाहिणवित्थिण्णाउ दसदसजोयणाइं विक्खंभेण पव्वयसमि याउ आयामेणं उभउ पासिं दोहिं पउमवरवेइयाहिं दोहिं य वणसंडेहिं संपरिक्खित्ताउ,, वण्णउ, दोण्हवि पव्वयसमियाउ आयामेणं आभिउगसेढीणं भंते ! केरिसए आयारभावपडोयारे पण्णत्ते ? गोयमा ! ब हुसमरमणिज्जे भूमिभागे पण्णत्ते ? जाव तणेहिं उवसोभिए वण्णाइं जाव तणाणं सद्दोत्ति,, तासिणं आभि

एते श्रेण्यौ प्राचीनप्रतीचीनायते उदग्दक्षिणविस्तीर्णे दशदशयोजनानि विष्कम्भेण पर्वतसमिके आयामेन उभयोः पार्श्वयोः द्वाभ्यां पद्मवरवेदिकाभ्यां द्वाभ्यां वनखंडाभ्यां संपरिक्षिप्ते वर्णकोद्वयोरपि(वाच्यः)पर्वतसमिके आयामेनआभियोग्यश्रेण्योः भदन्त? कीदृश आकारभावप्रत्यवतारः प्रज्ञप्तः? गौतम! बहुसमरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः

वे पूर्वपश्चिमदिशि लांबी उत्तरदक्षिणदिशि पहुली के दश २ योजन पोहली पर्वत जेतली लांबी बेहु पासे वे २ पद्मवरवेदिका एकरीने वनखंड करीने वीटी वर्ण वक नजाणवो पद्मवरवेदिका वनखंडएबेहु पर्वतजेतला लांबपणे जाणवा आभियोग श्रेणिनो हे भगवन् ! केहवो आकारभाव स्वरूप प्रत्यवतार कह्यो छे? हे गौतम ! बहुसम रमणीक मनोहर भूमिभाग छे यावत् तृणादिके करी शोभायमान छे वर्णन एतावता शब्द

प्रवीतानि, पुनर्युग्मःशत्रुविक्षेपाऽसौ परिवारितानि समततोवस्थितानि, अतएवायोध्यानि परै दुर्ग्रहणत्वानि, अयोध्यत्वादेव सदाजयानि सदा सर्वकालं जयोयेषु तानि सदाजयानि सर्वकालजयवतीतिभ च । तथा सदागुप्त कालं गुप्तानि प्रहरकैः पुरुषैव योद्धृभिः सततोनिरंतरपरिवारितया परेषा मसहमानानां मनामपि प्रवेशाऽसंभवात्, तथा अष्टचत्वारिंशद्भेदभिन्नविच्छित्तिकलिताः कोष्ठकाः अपवरका रचिता स्वयमेव स्वाभाविक्या मनु तानि तथा, सुखादिकर्मणाद् पातिकोभिष्ठान्तम्यपरनिपातः, तथा अष्टचत्वारिंशद्भेदभिन्नविच्छित्तयः कृता वनमाला येषु तानि तथा, अन्येत्वभिद्-धति अप्रयास इतिदेशीयम् प्रशस्तवाची ॥ ततोयमर्थः ॥ प्रशस्तकोष्ठकरचितानि प्रशस्तवनमालानीति, तथाक्षेमाणि परकृतोपद्रवरहितानि शिवा नि सदामङ्गलोपेतानि, तथा किंकराः किंकरभूता ये अमरा तैः दंडैः दस्यापरक्षितानि सर्वतः समन्ततो परक्षितानि, तथा लोइअगियमहिअं लाउल्ला दिला भूमेः रूपलेपनमिव छगणोद्यमिव छगणादेस सेटिकादिना कुड्यादिषु धवलनमिव ताभ्यां महितानीव पूजितानीव, तथा गोशीर्षेण चन्दनविशेषेण सरसेनरक्तचन्दनेन च दर्दरेण बहलेन दर्दराभिधान गिरिजातेन चीवरेण वादृतः न्यस्ताः पंचाङ्गुलय तलाः हस्तका येषु तानि तथा, उपचिता निवेशिता वंदनकलशा मंगलघटा येषु तानि, तथा वन्दनघटैर्मंगलकलशैः सुकृतानि सुष्ठुकृतानि शोभनानीत्यर्थः, यानि तोरणानि तानि प्रतिद्वारदेशभागे द्वार-देशभागे २ येषु तानि तथा, देशभागाच देशादेव, तथा आसक्तो भूमौ लग्न उत्सक्त उपरिलग्नो विपुलोतिविस्तीर्णोवृत्तोतिनिचिततया वर्त्तुलो त

आभिउगा देवा महिड्डीआ महज्जुईआ जाव महासुक्का पलिउवमठिईया परियसंति,तासिण आभिउगसे ढीण बहुसमरमणिज्जाउ भूमिभागाउ,, वेयड्ढस्स पव्वयस्स उभउपासिं पंच २ जोअणाइं उड्ढं उप्पइत्ता,,

यावत महासुखा पल्योपमस्थितिकाः परिवसन्ति तयाः आभियोग्य श्रेण्याः बहुसमरमणीयात् भूमिभागात् वैताढ्यस्य पर्वतस्योभयोः पार्श्वे

धर्मेन्द्रदेवतानो शक्र देवतानोराजा तेहना सोम १ यम २ वरुण ३ वैश्रमण निकायना घणा आज्ञाकारीदेवता महारिद्धियत महाद्युति कांतिवंत यावत् मोटासुखना धणी एकपल्योपमनी स्थिति तेहनो आउखो छे एहवा देवता परिवसे छे ते आभिउगनीश्रेणी तेहना घणू समरमणीक भूमिभाग थकी

अट्टालककोट्ठगरइआ अट्टालयकयवणमाला खेमासिवा किंकरामरदंडोवरक्खिया लाउल्लोइयमहिया गोसीससरसरत्तचंदणदद्दरदिण्णपंचंगुलितला उवचि

यचंदणकलसा चंदणघडसुकयतोरणपडिदुवारदेसभागा आसत्तोसत्तविउलवट्टवग्घारियमल्लदामकलावा पंचवण्णसरससुरहिमुक्कपुप्फपुंजोवयारकलिया का

लागरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कधूवमघमघेंतगंधुद्धुयाभिरामा सुगंधवरगंधिया गंधवट्टिभूया अच्छरगणसंघसंविकिण्णा दिव्वतुडियसद्दसंपणाइया सव्वरयणाम

या अच्छा सण्हा लण्हा घट्ठा मट्ठा णीरया णिम्मला णिप्पंका णिक्कंकडच्छाया सप्पभा समरीइया सउज्जोया पासाईया दरिसणिज्जा अभिरूवा पडिरूवा

त्ति ॥ व्याख्या ॥ अधस्तनभागे पुष्करकर्णिकासंस्थानसंस्थितानि, तथा उत्कीर्णमिवोत्कीर्णमन्तरं व्यक्तमित्यर्थः, उत्कीर्णमन्तरं यासां खातपरिखाणां

ता उत्कीर्णान्तराः किमुक्तं भवति खातानां परिखानां च स्पष्टैवितत्योर्मीलनार्थं मध्यान्तराले महती पालीसमस्तीति उत्कीर्णान्तरा विपुला विस्तीर्णा

गम्भीरा अलब्धमध्यभागाः परिखा येषां भवनानां परिक्षिप्तानि तथा, खातपरिखयोः अयं विशेषः, परिखा उपरि विशाला अधः सङ्कुचिताः, खात

तूभयत्रापि सममिति, तथा प्राकारेषु येषु प्रतिभवनं अट्टालकाः प्राकारस्योपरिभृत्याश्रयविशेषाः कपाटानि प्रतोलीद्वारसत्कानि एतेन प्रतोल्यः सर्वे

सूचिताः, अन्यथा कपाटानामसम्भवात्, तोरणानि प्रतोलीद्वारेषु प्रसिद्धानि प्रतिद्वाराणि मूलद्वारापान्तरालवर्तिलघुद्वाराणि एव रूपा देशभागादेश

विशेषा येषु तानि, तथा यन्त्राणि नानाविधानि शतघ्न्यो महायष्टयो महाशिलाया या उपरिद्वारपातिताः सत्यः पुरुषाणां शतानि घ्नन्तीति, मुसलानि

णक्काइण्णाण आजिठंगाण देवाण अहवे भवणा पण्णत्ता? तेण भवणा बाहिं वट्टा अंतो चउरंसा, अहे जाव अ

च्छरगणसंघविकिण्णा जाव पडिरूवा, तत्थ णं सक्कस्स देविंदस्स देवरण्णो । सोमजमवरुणवेसमणकाइया बहवे

नि यावत् प्रतिरूपाणि तत्र शक्रस्य देवेन्द्रस्य देवराजः सोम १ यम २ वरुण ३ वैश्रवण ४ कायाः बहवो आभियोग्या देवा महर्द्धिका महाद्युतिका

कपाट निकालवा आभियोग आज्ञाकारी लोकपालना किंकरदेवता तेहना एवा भवनवासा ते भवन बेहेवाहेर वाटलां मांहिथी चोखूणां हेठें कमलने आकार

समचतुरस्रवटलाकें अछ वा योग्य है यावत् अप्सरादेवांगनाना समूहेकरी सहीतें निवीलंबरं यावत् प्रतिरूप अत्यन्तशोभायुक्त वर्ते तिहां शक्रनी

वेदैव जगतीविषु विदिषु वेष्टयित्वा स्थिता तथैयमपि सर्वतः शिखरतल पर्यंते वेष्टयित्वा परमेषा आयतचतुरस्राकारशिखरतलसंस्थितस्थेना मत चतुरस्रा मोत्यव्या अतएवैकस्याका तत्परतो बहिर्वर्ति वनषण्ड मध्येक ॥ ननु वैताढ्यमूलगतपद्मवरवेदिकायने‌य दक्षिणोत्तरविभागेन द्वयरूपेण ति श्रीमलयगिरिपादानुकेजविचारवृहद्वृत्ती तस्मध्येपद्मवरवेदिकावेदिकोजयपाद्य योषमखला वित्याद्युः प्रमाण विष्कम्भायामविषय यथाक्रम द्वयोरपि पद्मवरवेदिकावनखण्डयोः प्राग्व द्रष्टितव्य इत्यध्याहार्ये ॥ अथशिखरतलस्य स्वरूप पृच्छति ॥ वेअड्ढस्सणमित्यादि ॥ एतत् सर्व जगतीगतपद्मवरवेदि काया वनखण्डभूमिभागवद् व्याख्येम ॥ अथास्य कूटवक्तव्यता पृच्छति ॥ जम्बुद्दीवेणमित्यादि ॥ जम्बूद्वीपे णमिति वाक्यालंकारे भदंत ? द्वीपे भरतेवर्षे

? गोयमा ! बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पण्णत्ते ? से जहाणामए आलिंगपुक्खरेइवा जाव णाणाविहपंचव ण्णेहिं मणीहिं उवसोभिए, जाव वावीउ पुक्खरिणीउ जाव वाणमंतरा देवाय देवीउय आसयंति जाव भुंजमाणा विहरंति, जंबुद्दीवेण भंते ! दीवे भरहेवासे वेयड्ढपव्वए कइ कूडा पण्णत्ता? गोयमा ! णव कूडा पण्णत्ता ? तंज

स्यस भदन्त ! पर्वतस्य शिखरतलस्य कियानाकारभावप्रत्यवतारः प्रज्ञप्तः ? गौतम ! बहुसमरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः ? सयथानामा आलि ङ्गपुष्करइव यावत् नानाविधपंचवर्णै मणिभिरुपशोभितः यावत् वाप्यःपुष्करिण्य यावत् वाणमन्तरा देवा देव्यश्च आसयन्ति यावत् भुञ्जमाना विहरन्ति जम्बूद्वीपे भदन्त ! द्वीपे भरतेवर्षे वैताढ्यपर्वते कति कूटानि प्रज्ञप्तानि ? गौतम ! नव कूटानि प्रज्ञप्तानि ? तानि यथा सिद्धाय

समोसरीयो रमणीक मनोहर भूमिभाग छइ जिमकोई दृष्टांत,मादलनु चर्मपुडु तेहनी परइ यावत अनेकप्रकारना पचवर्णा मणीरत्नकरी सोभाय मान छइ यावत् तिहां वावीछइ ते,तिहा कमलछइ यावत् व्यंतरीकदेवता देवांगनाईबइसइ यावत भोगवतायका विचरैछे जंबूद्वीपनामा द्वीपने हे भगवन् ! द्वीपनेविषइ भरतक्षेत्रनै विषइ वैताढ्यपर्वतनइ विषइ केतला कूट शिखर कह्या छै गौतम ! नव शिखर कह्या तेकेहा केहया सिद्धायतनी

ण्यःरिंखति प्रलम्बितो माल्यदामकलापः पुष्पमालासमूहो येषु तानि, तथा पंचवर्णाः सरसाः सुरभयो ये मुक्ता करप्रेरिताः पुष्पपुञ्जाः तैः उपचारः पूजा भूमेः तेन कलितानि, कालागुर्वित्यादि विशेषणत्रयं प्राग्वत्, अप्सरोगणानां सङ्घः समुदाय तेन सम्यग् रमणीयतया विकीर्णानि व्याप्तानि, तथा दिव्यानां त्रुटितानां वाद्यानां ये शब्दाः तैः सम्यक् श्रोतृमनोहारितया प्रकर्षेण सर्वकालं नादितानि प्रभवति। अच्छसण्हलण्हा इत्यादि पदानि प्राग्वत्" तत्थणमित्यादि, गतार्थमेतत्। अथ वैताढ्यस्य शिखरतलमाह॥ तासिणमित्यादि॥ तयो राजियोग्यश्रेण्यो बहुसमरमणीयाद् भूमिभागा दू वैताढ्यस्य पर्वतस्योभयोः पार्श्वयोः पञ्च पञ्च योजनानि ऊर्ध्वमुत्पत्य गत्वा अत्रान्तरे वैताढ्यस्य पर्वतस्य शिखरतलं प्रज्ञप्तं? ॥ पाईणेत्यादि प्राग्वत्॥ तत्र शिखरतलं एकया पद्मवरवेदिकया तत्परिक्षेपरूपेण चैकेन वनखण्डेन सर्वतः समंतात् संपरिक्षिप्तं॥ प्रमाणं॥ यथा जगतीमध्यगते पद्मवरवेदि

एएसि णं वेयड्ढस्स पव्वयस्स सिहरतले पण्णत्ते? पाईणपडिणायए उदीणदाहिणविच्छिण्णे दसजोयणाइं विक्खं भेणं पव्वयसमगे आयामेणं, से णं इक्काए पउमवरवेइयाए इक्केणय वणसंडेण सव्वओ समंता संपरिक्खित्ते पमाणं वण्णओ|दोण्हऽवि वेयड्ढस्स णं भंते! पव्वयस्स सिहरतलस्स केरिसए आगारभावपडोयारे पण्णत्ते

योः पार्श्वयोः ऊर्ध्वमुत्पत्य, अत्र वैताढ्यस्य पर्वतस्य शिखरतलम् प्रज्ञप्तम्? प्राचीनप्रतीचीनायतम् उदीचीनदक्षिणविस्तीर्णम् दशदश योजनानि विष्कम्भेन पर्वतसमकायामेन तत् एकया पद्मवरवेदिकया एकेन च वनखण्डेन सर्वतः समन्तात्संपरिक्षिप्तम् प्रमाणवर्णकः द्वयोरपि वैता

वैताढ्यपर्वतना बेहु पासे पांच २ योजन ऊंचा उत्पतिइने तिहां वैताढ्यनामा पर्वतनु शिखरतल कह्यो पूर्वपश्चिम लांबो उत्तरदक्षिणदिशे पो हलो दश२योजन पोहलपणइ पर्वत जेतलो लांबपणइं ते शिखरतलो एग पद्मवरवेदिका इक्करी एग वनखंड वाणकरीने सर्वदिसइ चोफेर वींट्यो छे प्रमाणवर्णन बेनो जाणवो वैताढ्यनाना छे भगवन्! पर्वतना शिखरतलानो केह्वो आकारभावस्वरूपनो प्रत्यवतार स्वभावकह्यं छे गौतम! बहुसम

चैव जगतीदिक्षु विदिक्षु वेष्टयित्वा स्थिता तथैवमपि सर्वतः शिखरतलस्य पर्यन्ते वेष्टयित्वा परमेषा आयतचतुरस्राकारशिखरतलसंस्थितस्थैना यत चतुरस्रा बोद्धव्या अतएवैकरूपाका तत्परतो बहिर्वर्ति वनषण्ड मप्येवं ॥ ननु वैताढ्यमूलगतपद्मवरवेदिकायने इव दक्षिणोत्तरविभागेन द्वयरूपेण ति श्रीमलयगिरिपादाःसुक्षेत्रविचारवृत्तौ तन्मध्ये पद्मवरवेदिकावेदिकोजयपार्श्व योधमसत्का इत्याहुः प्रमाणं विष्कम्भायामयिषय यथोक्तस्य द्वयोरपि पद्मवरवेदिकावनखण्डयो प्राग्व उपितव्य इत्यध्याहार्यं ॥ अथशिखरतलस्य स्वरूप पृच्छति ॥ वेभअद्धस्सणमित्यादि ॥ एतस् सर्वं जगतीगतपद्मवरवेदि काया वनखण्डभूमिभागवद् व्याख्येय ॥ अथास्य कूटवक्तव्यतां पृच्छति ॥ जम्बुद्दीवेणमित्यादि ॥ जम्बूद्वीपे णमिति वाक्यालंकारे भदन्त ? द्वीपे भरतेवर्षे

? गोयमा ! बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पण्णत्ते ? से जहाणामए आलिंगपुक्खरेइया जाव णाणाविहपंचव णेहिं मणीहिंउवसोभिए, जाव वावीउ पुक्खरिणीउ जाव वाणमंतरा देवाय देवीउय आसयंति जाव भुंजमाणा विहरंति, जंबुद्दीवेण भंते। दीवे भरहेवासे वेयड्ढपव्वए कइ कूडा पण्णत्ता? गोयमा ! णव कूडा पण्णत्ता ? तंज

स्य भदन्त ! पर्वतस्य शिखरतलस्य कियानाकारभावप्रत्यवतारः प्रज्ञप्तः ? गौतम ! बहुसमरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः ? सयथानामा आलि ङ्गपुष्करइव यावत नानाविधपञ्चवर्णैः मणिभिरुपशोभितः यावत् वाप्यःपुष्करिण्य यावत् वाणमन्तरा देवा देव्यश्च आसयन्ति यावत् भुञ्जमाना विचरन्ति जम्बूद्वीपे भदन्त ! द्वीपे भरतेवर्षे वैताढ्यपर्वते कति कूटानि प्रज्ञप्तानि ? गौतम ! नव कूटानि प्रज्ञप्तानि ? तानि यथा सिद्धाय

समोसरीयो रमणीक मनोहर भूमिभाग कहे जिसकोई दृष्टान्त,मादलमु चर्मवत् तेहनी परह यावत अनेकप्रकारना पचवर्णा,मणीरत्नकरी सोभाय मान कहे यावत् तिहां वावीवर ते जिहां कमलउगत यावत् व्यन्तरीकदेवता देवांगनादिरहेचर यावत भोगवतायका विचरेछे जयुद्वीपनामा द्वीपने हे भगवन् ! द्वीपमेविषय भरतक्षेत्रमे विपय वैताढ्यपर्वतसव विषय केतला कूट शिखर कह्या हे गौतम ! नव शिखर कह्या तेकेहा केहया सिद्धायतनी

न्यारिंखति प्रसवितो गरत्स्वदामकलापः पुष्पमालासमूहो येषु तानि, तथा पंचवर्णाः सरसाः सुरभयो ये मुक्ताः करप्रेरिताः पुष्पपुञ्जाः तैः उपचारः पूजा भूमे स्तेन कलितानि, कालागरुइत्यादि विशेषणत्रयं प्राग्वत्, अप्सरोगणानां संघः समुदाय स्तेन सम्यग् रमणीयतया विकीर्णानि व्याप्तानि, तथा दिव्यानां त्रुटितानां आतोद्यानां ये शब्दाः तैः सम्यक् श्रोतृमनोहारितया प्रकर्षेण सर्वकाल नादितानि शब्दवन्ति । सङ्ग्रहगाथया इत्यादि पदानि प्राग्वत् तत्वमित्यादि, गतार्थमेतत् । अथ वैताढ्यस्य शिखरतलमाह ॥ ताडिकमित्यादि ॥ तयो राजिश्रेण्योर्बहुसमरमणीयात् भूमिभागाद्वैताढ्यस्य पर्वतस्योभयोः पार्श्वयोः पञ्चपञ्च योजना न्यूर्ध्वमुत्पत्य अत्रान्तरे वैताढ्यस्य पर्वतस्य शिखरतलं प्रज्ञप्तं ? ॥ पाईणेत्यादि प्राग्वत् ॥ तच्च शिखरतलं एकया पद्मवरवेदिकया तत्परिक्षेपकभूतेन चैकेन वनखण्डेन सर्वतः समंतात् संपरिक्षिप्तं ॥ अयञ्जावः ॥ यथा जगतीमध्यभागे पद्मवरवेदि

एएणं वेयड्ढस्स पव्वयस्स सिहरतले पण्णत्ते ? पाईणपडीणायए उदीणदाहिणविच्छिण्णे दसजोयणाइं विक्खंभेणं पव्वयसमगे आयामेणं, से णं इक्काए पउमवरवेइयाए इक्केणय वणसंडेणं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ते पमाणं वण्णओ|दोण्हवि वेयड्ढस्सणं भंते ! पव्वयस्स सिहरतलस्स केरिसए आगारभावपडोयारे पण्णत्ते

योः पञ्चपञ्चयोजनान्यूर्ध्वमुत्पत्य, अत्र वैताढ्यस्य पर्वतस्य शिखरतलम् प्रज्ञप्तम् ? प्राचीनप्रतीचीनायतम् उदीचीनदक्षिणविस्तीर्णम् दशदश योजनानि विस्तारेण पर्वतसमकमायामेन तत् एकया पद्मवरवेदिकया एकेन च वनखण्डेन सर्वतः समन्तात्सम्परिक्षिप्तम् प्रमाणवर्णकः द्वयोरपि वैता

वैताढ्यपर्वतनी बेहु पासे पांच २ योजन ऊंचा उत्पतिये तिहां वैताढ्यनामा पर्वतनुं शिखरतल कह्यो पूर्वपश्चिम लांबो उत्तरदक्षिण विस्तरे पोहलो दश २ योजन पीहलपणे पर्वत जेतलो लांबपणे ते शिखरतलो एक पद्मवरवेदिका एकेरी एक वनखंड चाफरीने सर्व दिसे चोफेरे वींट्यो छे प्रमाणवर्णन बेनो जाणवो वैताढ्यनामा छे भगवन् ! पर्वतना शिखरतलानो केहवो आकारभावस्वरूपनो प्रत्यवतार स्वभाववत् छे भीतर ! बहुसम

क्षियरप्रमाण मित्याह ॥ छसकोसाइं इत्यादि ॥ सक्रोशानि षट् योजना न्यूच्छ्रितत्वेन मूले गव्यूतानि षट् योजनानि विष्कम्भेन मध्ये देशोनानि पञ्च योजनानि सपादक्रोशन्यूनानि पञ्चयोजनानीत्यर्थः । विष्कम्भेन उपरि सातिरेकाणि त्रीणि योजनानि अर्द्धक्रोशाधिकानि त्रीणि योजनानीत्यर्थः । विष्कम्भेनेति ॥ अथास्य शिखरे द्व्योजनने विवक्षितस्थाने पृथुत्वमायकरणमुच्यते शिखरात्प्रभृति यावद्योजनादिकं गतिमान् तावत्प्रमाणयोजनानिर्त द्विकेन भक्तं कूटोत्सेधादुच्च्च पञ्चायते तदिष्टस्थानेविष्कम्भः ॥ तथाहि शिखरात् त्रीणि योजनानि क्रोशार्द्धाधिकान्यतिक्रम्य, तानि योजनमयस्य क्रोशार्द्धाधिकस्य द्विकेन भागे लब्धाः षट्क्रोशाः क्रोशस्य पादः कूटोत्सेधस्य गव्यूतानि षट्योजनानि अपनार्द्धे योजनत्रयी क्रोशार्द्धाधि का पश्चिम पूर्वराशौ प्रक्षिप्ते जातानि सपादक्रोशानि पञ्चयोजनानि इयान् मध्यदेशेविष्कम्भः, एवं मन्यत्रापि भावनीयं, तथा मूला मूलेऽपि इष्टस्थाने विष्कम्भपरिज्ञानाय करणमिदं मूला दतिक्रान्तयोजनादिके द्विकेन भक्ते लब्धं मूलव्यासात् शोध्यते शेषमिष्टस्थाने विष्कम्भः । तथाहि मू-

एत्थण जम्बुद्दीवेदीवे भारहे वासे वेअड्ढे पव्वए सिद्धायतणकूडे णामं कूडे पण्णत्ते ? गोयमा! छस्सकोसाइं जोयणाइं उ ड्ढं उच्चत्तेणं, मूले छसकोसाइं जोयणाइं विक्खंभेणं, मज्झे देसूणाइं पञ्चजोयणाइं विक्खंभेणं उवरिं साइरे गाइं तिण्णि जोयणाइं विक्खंभेणं, मूले देसूणाइं वीसं जोयणाइं परिक्खेवेणं, मज्झे देसूणाइं पण्णरस जोय

णपरिक्षेपेण दक्षिणार्द्धभरतकूटस्य पूर्वस्यां, अत्र जम्बूद्वीपेद्वीपे भरतवर्षे वैताढ्यपर्वते सिद्धायतनकूटं नामाकूटम् प्रज्ञप्तम् ? सक्रोशानि षट्योजना न्यूर्द्ध मुच्चत्वेन, मूले षट्सक्रोशानि योजनानि विष्कम्भेन, मध्ये देशोनानि पञ्चयोजनानि विष्कम्भेन, उपरि सातिरेकाणि त्रीणि योजनानि विष्कम्भेन,

जिणरक्खणो ॥ समाइयोजन उड्ढं वरसे मूलं ॥ मज्झन्तोजन वोछ्सवर्षे तिन्नि सार्द्धं उर्द्धं योजन वौछसवर्षे उपरि सार्द्ध अधिक ॥ तिन्नि योजन पोहसवर्षे मूल सम्वारुड ॥ चन्दियोजन वारिसवर्षे तिन्नि मध्य सत्तम्णा वत्सयोजन वासिवर्षे उपरि साड अधिक नवयोजन परिधि

वैताढ्यपर्वते कति कूटानि प्रज्ञप्तानि ? भगवान्‌ाह । गौतम ? नवकूटानि प्रज्ञप्तानि ? तद्यथा सिद्धानि शाश्वतानि सिद्धाना वा शाश्वतीना महदम- तिमाना मायतन स्थान सिद्धायतनं तदाधारभूतं कूट सिद्धायतनकूट दक्षिणार्द्धभरतनाम्नो देवस्य वासभूतं कूट दक्षिणार्द्धभरतकूट खण्डप्रपातगुहाधि पदेवनिवासभूत कूट खण्डप्रपातगुहाकूट माणिभद्रनाम्नो देवस्य वासभूतं कूट माणिभद्रकूट वैताढ्यनाम्नो देवस्य वासभूतकूट वैताढ्यकूट पूर्णभद्रनाम्नो देवस्य वासभूतं कूटं पूर्णभद्रकूट अन्यत्र माणिभद्रकूटादनन्तरं पूर्णभद्रकूट श्रूयते तमिस्रगुहाधिपदेवस्य निवासभूत कूट तमिस्रगुहाकूट उत्तरार्द्धभरत नाम्नो देवस्य वासभूत कूटं उत्तरार्द्धभरतकूट वैश्रमणलोकपालनिवासभूत कूट वैश्रमणकूट सर्वत्र मध्यपदलोपी समासः ॥ अथ यथोद्देशं निर्दिशति प्रथमं सिद्धायतनकूटस्थान प्रश्नमाह ॥ कहिणमित्यादि ॥ कत्थ ॥ नवर, दक्षिणार्द्धभरतकूटं यस्मात्पश्चिमदिग्वर्तीत्यतः पूर्वेणेति ॥ तत्रोपत्यादिना

हा सिद्धायणकूडे १ दाहिणड्ढभरहकूडे २ खंडप्पवायगुहाकूडे ३ माणिभद्दकूडे ४ वेयड्ढकूडे ५ पुण्णभद्दकूडे ६ तिमिस गुहाकूडे ७ उत्तरड्ढभरहकूडे ८ वेसमणकूडे ९ कहिण भंते ! जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे वेयड्ढपव्वए सिद्धा यतणकूडेणामं कूडे पण्णत्ते ? गोयमा ! पुरत्थिमलवणसमुद्दस्स पच्चत्थिमेण दाहिणड्ढभरहकूडस्स पुरत्थिमेण,,

तनकूटम् १ दक्षिणार्द्धभरतकूटम् खण्डप्रपातगुहाकूटम ३ माणिभद्रकूटम् ४ वैताढ्यकूटम् ५ पूर्णभद्रकूटम् ६ तमिस्रगुहाकूटम् ७ उत्तरार्द्धभरतकूटम् ८ वैश्रवणकूटम् ९ ॥ भदन्त ! जम्बूद्वीपेद्वीपे भरतवर्षे वैताढ्यपर्वते सिद्धायतनकूटम् नामा कूटम् प्रज्ञप्तम् ? गौतम ! पौरस्त्यलवणसमुद्र

नामाकूट १ दक्षिणार्द्धभरतकूट २ खंडप्रपातगुफाकूट ३ माणिभद्रनामा कूट ४ वैताढ्यकूट ५ पूर्णभद्रकूट ६ तिमिस्रगुफाकूट ७ उत्तरार्द्ध भरतकूट ८ वैश्र मणकूट ९ किहां हे भगवन् ! जम्बूद्वीपमध्येविषे भरतक्षेत्रने वैताढ्यपर्वतने विषे सिद्धायतनकूटनामेकूट कह्योछे हे गौतम ! पूर्वदिशि जे लवणस मुद्र छे तेहथी पश्चिमदिशि दक्षिणार्द्धभरतकूटथकी पूर्वदिशे इहां जम्बूद्वीपमध्यविषे भरतक्षेत्रमध्यविषे वैताढ्यपर्वतमध्ये विषे सिद्धायतनकूटनामे

त्यमित्यर्थः प्रज्ञप्तं? क्रोशमायामेना र्द्धक्रोशं विष्कंभेन दशोनं क्रोश मूर्ध्वमुच्चत्वेन, देशदात्र पञ्चाधिकपञ्चशतधनुरूपदति । यतउक्त ॥ धीर जयसेहरेत्या दि ॥ क्षेत्रविचारस्य वृत्तौ तावुवरिवेश्वरा दशवेदीजयवत्तुमपरिमाणा इत्यस्याः गाथाया व्याख्याने तेषा वैताढ्यकूटाना मुपरि चैत्यगृहाणि वृहद्देवीजवमतुल्यपरिमाणानि वर्त्तते । यथा श्रीगृहं क्रोशैकदीर्घं क्रोशार्द्धविस्तारं चत्वारिंशदधिकचतुर्दशशतधनुरुद्धमिति । तथा अनेकेषु स्तम्भशतेषु सन्निविष्टं तदाधारत्वेन स्थितमित्यर्थः । तथा स्तम्भेषु उद्गता सुस्थिता सुकृतेयसुकृता निपुणशिल्पिरचितेयेति न्यायः तत पदद्वयस्य कर्मधारयः तादृशी वज्रवेदिकाद्वारमुण्डिकोपरियज्रवमयी वेदिका तोरणं च सन्नोद्गतमुकृत यत्र तत्तथा । तथा वराः प्रधाना रतिदा नयनमन सुखकारिण्यः सालिभञ्जिका येषु तेतथा । सुश्लिष्टं सम्बद्धं विशिष्टं प्रधान सष्टं मनोज्ञ संस्थित सस्थान येषा ते तथा ततः पदद्वयकर्मधारये तादृशा प्रशस्ताः प्रशस्तपदीभूता वैडू

स्स ञ्जामिञ्जागस्स यज्झमज्झदेसञ्जागे,, एत्यण मह एगे सिञ्जायायणे पणत्ते? कोस आयामेण, अन्धकोस विस्कंजेण, देसूण कोस उड्ढ उच्चत्तेण अणेगखंजसयसन्निविठे,, अञ्जुग्गयसुकयवइरवेइआतोरणवररइआसालजंजिअसुसिलिठविसिठलठसठिअपसत्यवेरुलिअविमलखंजे णाणामणिरयणखचिअउज्जल यहुसमसुविजत्त

अ आलिङ्गपुष्कर इव यावत् वानमन्तरा देवाश्च यावत् विहरन्ति, तस्य बहुसमरमणीयस्य भूमि भागस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र महत् एकम् सिद्धायतनम् प्रज्ञप्तम्? क्रोशमायामेन अर्द्धक्रोशविष्कम्भेन, देशोनम् क्रोशमूर्द्धमुच्चत्वेन अनेकस्तम्भशत सन्निविष्टम् अभ्युद्गतसुकृतवज्रवेदिकातो

सभो सरीषो रमणीक भूमिभाग छे जिमदृष्टाते कोइ मादलमुखादृष्टामुषहो ते सरीषो छे यावत् व्यन्तरीकदेवता यावत् विचरेछे तेहथणूं जे समरमणीक भूमिभागतेहनें बहुमध्यदेशमा समक विषद वड़ा मोटो एक सिद्धुणो स्यालतो अरिहंतनी प्रतिमा तेहनो आयतन देहरो छे एककोस लांबपणें अर्द्ध कोस विस्तार पोहुल पणें वांरस सबो क्रोस ऊंचपणे अनेकस्थमना सोगमइ तिणेकरी सन्निविष्ट रह्यांछे थांभाम विषे वद्धरत्नाछे भलो वज्ररत्नमय

लात् श्रीणि योजनानि क्रोशार्द्धाधिकानि उच्चैस्त्वं गतः अस्य द्विकेन भागे लभ्यानि ६ क्रोशस्य चपादः एतावा न्मूलव्यासात् शोध्यते शेष पञ्चयोजनानि सपादक्रोशयोजनानि इयानस्य मध्यभागेविष्कम्भः एवं मन्यत्रापि भावना । इमे चाचरोहावरोहकरणं शेषे वैताढ्यकूटेषु पञ्चशतिकेषु हिमवदादिकूटेषु स हस्रांकेषु च हरिस्सहादिकूटेषु अष्ट योजनि केषु च वृषभकूटेषु वक्षस्कारीये वाचनान्तरोक्तमानापेक्षयातु वृषभकूटेषु करण जगतीवदिति अस्यच पद्म वरवेदिकादिवर्णनायाह ॥ सेणमित्यादि व्यक्तं ॥ अथ सिद्धायतनकूटस्योपरिभूभागवर्णनायाह ॥ सिद्धायतनकूडस्सेत्यादि ॥ प्राग्वत् अथात्र जिनगृहवर्णना याह ॥ तस्सणमित्यादि ॥ तस्य बहुसमरमणीयस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र महदेक सिद्धानां शाश्वतीनामर्हत्प्रतिमानां आयतनं स्थानं चै

णाइं परिक्खेवेणं, उवरि साइरेगाइं णव जोयणाइं परिक्खेवेण मूले विच्छिण्णे मज्झे संखित्ते उप्पि तणुए गोपुच्छसंठाणसंठिए सव्वरयणामये अच्छे सण्हे जाव पडिरूवे तेणं एगाए पउमवरवेइयाए एगेणय वणसंडेणं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ते, पमाणं वण्णओ दोण्हंपि सिद्धायतणकूडस्सणं उप्पिं बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पण्णत्ते ? सेजहाणामए आलिंगपुक्खरेइवा जाव वाणमंतरा देवा य जाव विहरंति,, तस्सणं बहुसमरमणिज्ज

मूलेदेशोनानि विंशतिर्योजनानि परिक्षेपेण, मध्येदेशोनानि पञ्चदशयोजनानि परिक्षेपेण उपरिभागेसातिरेकाणि नवयोजनानि परिक्षेपेण, मूलेविस्ती र्णम् मध्येसंक्षिप्तम् उपरितनुकम् गोपुच्छसंस्थान संस्थितम् सर्वरत्नमयम् अच्छम् श्लक्ष्णम् यावत् प्रतिरूपम् तत् एकया पद्मवरवेदिकया एकेनच वनखण्डेन सर्वतःसमन्तात् सम्परिक्षिप्तम् प्रमाणम् वर्णकः द्वयोरपि सिद्धायतनकूटस्य उपरि बहुसम रमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः ? स यथा नाम

मूर्ने पोहमो विवि सांवरो उपरव पातसोपायनापुवर्मे सस्थाने चउतो उत्तरतोचर सर्वरत्नमयकें आकाशकटिकपरें पूंडालो कोमल यावत् प्रतिरूपकह ते कूट एक पद्मवरवेदिकां करी एक वनखंडेकरी चौफेर वीटयोर्छ प्रमाणमन पूर्वनीपरें वाचना वेदना वनखंडनी सिद्धायतन कूटनें उपरि बहु

उपवर्णिता भवति । यद्यप्यत्र यावत्पदग्राह्यद्वारवर्णकप्रतिमावर्णकधूपकडुच्छकादिकं सर्वं भवत्येवमिति, तथापि स्थानाशून्यतार्थं किंचित्सूत्रे दर्शयति ॥ तस्सणं सिद्धायतणस्स इत्यादि ॥ तस्य सिद्धायतनस्य तिसृणां दिशां समाहार स्त्रिदिक् तस्मिन् अनुस्वारः प्राकृतत्वात् पूर्वदक्षिणोत्तरविभागेषु त्रीणि द्वाराणि प्रज्ञप्तानि ? तानि द्वाराणि पंचधनुः शतान्यूर्द्ध्वोच्चत्वेन अर्द्धतृतीयानि धनुः शतानि विष्कम्भेन तावन्मात्रमेव प्रवेशेन अर्द्धतृतीयानि धनुः श-तानीत्यर्थः । सेयावरकणगथूभिआगाइति पदोपलक्षितो द्वारवर्णको वक्तव्यो विजयद्वारस्य यावद्वनमालावर्णकम, ॥ अत्रैव भूमिभागवर्णनमाह ॥ तस्सण मित्यादि ॥ सुगम । सिद्धायतनस्य इत्यादि ॥ तस्य बहुसमरमणीयस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र महा नेको देवच्छन्दकोदेवोपवेशनस्थान प्र

रा पंचधणुसयाइं उड्ढं उच्चत्तेण, अड्ढाइज्जाइं धणुसयाइं विक्खम्भेण, तावइयं चेव पवेसेण, सेआ वरकणग थूभिआगा दारवण्णओ जाव वणमाला, तस्सणं सिद्धायणस्स अतो बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पण्णत्ते ? से जहानामए आलिंगपुक्खरेइवा जाव, तस्सणं सिद्धायणस्सणं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स बहुमज्झ

तापमिश्रम् यवसं मरीचिकवचं विनिर्मुञ्चत् सालक्षोभप्रमहित यावद्रूपम् तस्य सिद्धायतनस्य त्रिदिशि त्रीणि द्वाराणि प्रज्ञप्तानि ? तानि द्वाराणि पंचधनुःशतान्यूर्द्ध्वमुच्चत्वेन, अर्द्ध त्रितीयानि धनुः शतानि विष्कम्भेण, तावन्त्येव प्रवेशेन, श्वेतवरकनक स्तूपिकानि द्वारवर्णको यावद्वनमा

हमवे मूकतो यको लिख्यो गुण्योवह तेवेवारी पूर्वितअह यावत् ध्वजाकरीसहितछे ते सिद्धायतन त्रिदिश पूर्व दक्षिण उत्तरदिशे त्रिणद्वारणा कह ते बारणां ५०० पांचसह धनुष ऊंचपणे छे अढीसह धनुष २५० पोहलपणें ते तलुंज निश्चय प्रवेशपणह श्वेतधोली प्रधान सुवर्णमय थूभिका छे जिहा द्वारनूं वर्णन आवश यावत् वनमालानो वर्णन आववा ते सिद्धायतन देहराने मांहि घणूं सम रमणीक भूमिभाग छे जिम कोइ दृष्टांतेकरी मादलनु पडुडं तेहवो कह यावत् ते देहरानें बहुसम रमणीक भूमिभागमें घणूं मध्यदेश भागें समह विषइ इहां मोटो एक देवछंदो देहराको

प्रविमलस्तंभा यत्र तत्तथा ततः पूर्वपदेन कर्मधारय तथा नानामणिरत्नानि खचितानि यत्र समानामणिरत्नखचितः निष्ठांतस्य परनिपातः प्रायोरि दर्शनात् तादृग उज्ज्वलोनिर्मलो बहुसमोऽत्यंतसमः सुविभक्तो भूमिभागो यत्र तत्तथा ॥ ईहामिगेत्यादि प्राग्वद्व्याख्येयं, मकर मरीचिकवच किरणजा लपरिक्षेप विनिर्मुंचत् । तथा लाउल्लोइय महिये गोमयादिना उपलेपनं उल्लोइय कुड्यानां मालस्य च सेटिकादिभिः समृष्टीकरणं लाउल्लोइय ताभ्या मिव महितं पूजितं लाउल्लोइयमहियं । यथा गोमयादिनोपलिप्तं सेटिकादिना च धवलीकृत यद्गृहादि समीचीनं भवति तथेदमपीति भावः । तथा ॥ याव भयादति ॥ अत्र यावत्करणात् वक्ष्यमाणयमिकाराजधानीप्रकरणगतसिद्धायतनवर्णको ऽतिदिष्टः, सुधर्मासभागमीवाल्यो याव रिसद्धायतनोपरिस्थना

भूमिभागे ईहामिग उसभ तुरग णर मगर विहग वालग किन्नर रुरु सरभ चमर कुंजर वणलय पउमलय भत्तिचित्ते कंचणमणिरयणथूभियाए णाणाविहपंचवण्णघंटापडागपरिमंडियग्गसिहरे धवले मरीइकवय विणिम्मुयंते लाउल्लोइयमहिए जाव झया, तस्सणं सिद्धायतणस्स तिदिसिं तओ दारा पण्णत्ता ? तेणं दा

रत्नखचितशालभंजिकासुश्लिष्टविशिष्टलष्टसंस्थितप्रशस्तवैडूर्यविमलस्तम्भम् नानामणिरत्नखचितोज्ज्वलबहुसमसुविभक्तभूमिभागम् ईहा मृगवृषभतु रगनरमकरविहगव्यालककिन्नररुरुशरभचमरकुंजरवनलतापद्मलताभक्तिचित्रम् काञ्चनमणिरत्नस्तूपिकाक नानाविधपञ्चवर्ण घण्टापताकापरिमंडि

वेदिका अने तोरणयुक्त प्रधान रचीवे जेनी पूतळी सुश्लिष्ट सुघट्ट प्रधान मनोज्ञपणे रह्यावें प्रशस्त योग्य वैडूर्य रत्नमय निर्मळ स्तंभ छे जेनो अनेकप्रकारना मणि रत्नतेणेकरी जडेल उज्ज्वलो एकदम बहुसमो सर्वथा पूर्णसमो सुविभक्त धरतीभूतळु छे जेनो ईहा मृग वृषभ तुरग घोडा मनुष्य मगरमच्छ पंखी सर्प विद्याधर रुरुमाभाचीव सरभजीव चमरीगाय हाथी वेलडीप्रमुख पद्मलता कमलप्रमुख तेणेकरी चित्रयोकर सुवर्ण मणिरत्नमय थूभिका छे जेनी अनेक प्रकारनी पंचवर्णी घंटा अने पताका ध्वजा तेणेकरी परिमंडितकर शिखरदेशनो धोलत धवलकर तेज प्रसारमू

तिमासु सहस्रसिद्धमेवा राध्यत्वं मिति मर्किंचि द्युपपन्न मिति । अत्र प्रतिमानां उत्सेधांगुलमानेन पंचधनु शतप्रमाणानां प्रमाणांगुलमानेन पंचध नुःशतायामविष्क प्रेक्ष्यमवये ऽनवकाशभावितां न विधेयेति, अत्र प्रतिमावर्णकसूत्र एव जावधूवकडेच्छुगाइति सूत्रेण सूचितं । श्रीजाजिनवागुत्त मव- सेयं, वयं ह ताविव जिवपडिमाव अयमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते ? तजहा तवणिज्जमया हत्थतलपायतला अंकामयाइं णक्खाइं अंतो लोहियक्खपडि सेगाइं कणगामयायाया कणगामयागुप्फा कणगमई जंघाओ कणगामयाजाणू कणगामयाऊरू कणगमईओ गायलट्ठीओ रिट्ठामयमंसू तवणिज्जमईओ णाभीओ रिट्ठामईओ रोमराईओ तवणिज्जमयाचुचुया तवणिज्जमया सिरिवच्छा कणगमईओ बाहाओ कणगामईओ पासाओ सिलप्पवालमयाओठा फलिहाम यादंता तवणिज्जमईओ जीहाओ तवणिज्जमयातालुया कणगमईओ णासिगाओ अंतोलोहियक्खपडिसेगाईओ अंकामयाइं अच्छीणि अंतोलोहियक्खपडि- सेगाइं पुलगामईओ दिट्ठीओ रिट्ठामईओ तारयाओ रिट्ठामयाइं अच्छिपत्ताइं रिट्ठामईओ भमुहाओ कणगामयाकवोला कणगामयासवणा कणगामईओ णि डालपट्टियाओ वइरामईओ सीसघडीओ तवणिज्जमईओ केसंतकेसभूमीओ रिट्ठामयाइं परिमुद्धया तासिणं जिणपडिमाणपिट्ठे पत्तेयं पत्तेयं छत्तधारपडिमा पण्णत्ता ताओणं छत्तधारपडिमाओ हिमरययकुंदिंदुप्पगासाइं सकोरंटमल्लदामाइं धवलाइं आयवत्ताइं सलील ओहारेमाणीओ चिट्ठति, तासिणंजिणपडिमा- णं उभओ पासिं पत्तेयं पत्तेयं दोदो चामरधारपडिमाओ पण्णत्ताओ ताओणं चामरधारपडिमाओ चंदप्पहवइरवेरुलियनाणामणिकणगरयणविमलमहरिह

जाव धूवकडेच्छुगा

सवरसमया, अत्र अर्धशत जिनप्रतिमानां जिनोत्सेधप्रमाणजिनानां परिक्षिप्तम् तिष्ठति एव यावद्धूवकडुच्छुया (गाहति सूत्रव जीवाभिगमसूत्रपाठं)

तिष्ठां वेवं इत्थिरीयं वस्त्र न जीवाभिगम सूत्रनी विशेष वाचवा यावत् धूपकडच्छुआणं मध्ये न प्रतिमानो वाचवा ए० ४ पदस्थ असमा निगारगाय आयसगा पत्तालय पायेंद्र सूपवठा सवगुसियो वायक्खमाय १ विहारपक्षकरीय धूपगायनरवठगाय धगेरी पहलग सिद्धायतन पवरासमूगाय छपाये २ एव प्रत्येक २ १०८ प्रकारे वस्तुपुतोपततरवसुई यावत् धूपकडुच्छुगाय]

ज्ञप्तः ? गौतम ! पञ्चापि धनुःशतानि आयामविष्कम्भाभ्यां देवच्छन्दकसमाना तदेकस्थेनतुल्यत्वं सा मणिपीठिका संज्ञायते अन्यत्र राजप्रश्नीयादिषु देवच्छन्दकाधिका रेतथाविधमणिपीठिकायाऽदर्शनात् यथा सूर्याभविमाने । तस्यैवं सिद्धायतनस्य बहुमध्यदेसभाए एत्थ णं महं एगा मणिपेढिया पण्णत्ता ? गोयमा ! सोलसजोयणाई आयामविक्खंभेणं अट्ठजोयणाइं बाहल्लेणं ति ॥ तथा विजयाराजधान्या अपि तस्सेव सिद्धायतनस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं महं एगा मणिपेढिया पण्णत्ता ? दो जोयणाई आयामविक्खंभेणं जोयणं बाहल्लेणं सव्वमणिमया अच्छा जाव पडिरूवा इति तत्र देवच्छन्दकः पंचधनुःशतानि आयामविष्कम्भाभ्यां सातिरेकाणि सार्धिकानि पञ्चधनुःशतानि न्यूनोत्वत्वेन सर्वात्मना रत्नमयः तत्र देवच्छन्दके अष्टशतं अष्टोत्तरं शतं जिनप्रतिमानां जिनोत्सेधप्रमाणमात्रं जिनोत्सेध तीर्थकरशरीरोच्छ्रायः, तस्य च प्रमाणं उत्कृष्टतः पञ्चधनुःशतात्मकं जघन्यतः सप्तहस्तात्मकं, इह च पञ्चधनुःशतात्मकं गृह्यते, तदेव मानप्रमाणं यासां ता तथा, तासां तथा अगन्धानाख्यात् देवच्छन्दकस्य चतुर्दिक्षु प्रत्येकं सप्तविंशतिभावेन सन्निक्षिप्तं तिष्ठति ॥ ननु पल्वयवादि कात्पराव शाश्वतभावरूपा जिनप्रतिमा भवतु, परं प्रतिष्ठितत्वाभावेन तासां आराध्यत्वं कथमिति चेत् उच्यते, शाश्वतभावादेव शाश्वतभावपर्यायोऽपि तत्प्रसिद्धएव भवति, तेन शाश्वतप्रतिमापर्यायोऽपि प्रतिष्ठितस्याराध्यत्वादयः तत्प्रसिद्धाएवेति, किंप्रतिष्ठापनान्तरविचारेण, ततः शाश्वतम-

देसभाए,एत्थण महं एगे देवच्छंदए पण्णत्ते ? पंचधणुसयाइं आयामविक्खंभेणं, साइरेगाइं पंचधणुसयाइं उड्ढं उच्चत्तेणं, सव्वरयणामए,,एत्थण अट्ठसयं जिणपडिमाणं जिणुस्सेहप्पमाणमित्ताणं संनिक्खित्तं चिट्ठइ एवं

र्गा, तस्य सिद्धायतनस्य अन्तो बहुसमरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः ? समयाभाणकः, आलिङ्गपुष्कर इव यावत् तस्य सिद्धायतनस्य बहुसमरमणीयस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे अत्रान्तरात् एको देवच्छन्दकः प्रज्ञप्तः, ? पञ्चधनुःशतान्यायामविष्कम्भाभ्याम्, सातिरेकाणि पञ्चधनुःशतान्यूर्ध्वमुच्चत्वेन,

मांहे बह ५०० पांचसइं धनुष लांबो मने पोहलो छे कांइकअधिकेरां ५०० पांचसइ धनुष उंचपणे ते देवछंदो सर्वरत्नमय छइ इहां एकसोआठ ती र्थंकरनी प्रतिमा ऋषभ १ चंद्रानन २ वारिषेण ३ वर्धमान ४ ए ४ नामेयुक्तं तीर्थंकरनी कायाप्रमाणे ज० ७ उ० ५०० धनुष' उत्सेधांगुल प्रमाणेयुक्तं

मीषम योषपूरितावे चांयमती भगवतो ऽपगतकेशशीर्षमुखनिरोधेन श्रामण्यावस्था सुखातैवेत्यभिदध्ये, तद्यदूर्ध्वमुखेना ऽपसव्येन वा ज्ञायस
विषयत्वात्, श्रामण्यावस्थाया अप्रतिबन्धकत्वादिति न किमप्यनुपपन्नं, तासां जिनप्रतिमानां पृष्ठत एकैका छत्रधारप्रतिमा प्रज्ञप्ता ? ताश्च छत्रधार
प्रतिमा हिमरजतकुन्देन्दुप्रकाशानि सकोरण्टमाल्यदामानि धवलानि आतपत्राणि गृहीत्वा सलीलं धारयन्त्यस्तिष्ठन्ति, तासां जिनप्रतिमानामुभयोः पा
र्श्वयोः प्रत्येकं द्वे द्वे चामरधारप्रतिमे प्रज्ञप्ते ? ताश्च चामरधारप्रतिमाः चन्द्रप्रभ वज्रमयो वज्र हीरकमणिः वैडूर्यं प्रतीत तानि सोपानि च नानाम-
णिकनकरत्नखचितानि येषु दण्डेषु तेषां, एवं रूपा महार्हस्य तपनीयस्य सत्का उज्ज्वला विचित्रा दण्डा, येषुतानितथाचिल्लिकाइत्यादिविभाष्य
त् नवरचामराणीति प्राकृतत्वात्स्त्रीत्वं चामराणि सलीलं धारयन्त्योवीजयन्त्यस्तिष्ठन्ति, तासां जिनप्रतिमानां पुरतो द्वे द्वे नागप्रतिमे द्वे द्वे यक्षप्रतिमे द्वे द्वे
भूतप्रतिमे द्वे द्वे कुण्डधारप्रतिमे आज्ञाधारप्रतिमे विनयावनते पादपतिते प्राञ्जलिपुटे सन्निक्षिप्ते तिष्ठतः, ताश्च सर्वरत्नमय्यः इत्यादि प्राग्वत् ॥ त-
स्मिन्नित्यादि ॥ तस्मिन् देवच्छन्दके जिनप्रतिमानां पुरतो ऽष्टशतं घण्टानाम् अष्टशतं चन्दनकलशानाम् अष्टशतं भृङ्गाराणाम् अष्टशतम् आदर्शा-
नाम् अष्टशतं स्थालानाम् अष्टशतं पात्रीणाम् अष्टशतं सुप्रतिष्ठकानाम् अष्टशतं मनोगुलिकानां पीठिकाविशेषरूपाणाम् अष्टशतं वातकरकाणाम् अष्टशतं चित्राणां
रत्नकरण्डकानाम् अष्टशतं हयकण्ठानाम् अष्टशतं गजकण्ठानाम् अष्टशतं नरकण्ठानाम् अष्टशतं किन्नरकण्ठानाम् अष्टशतं किम्पुरुषकण्ठानाम् अष्टशतं महोरगकण्ठानाम् अ
ष्टशतं गन्धर्वकण्ठानाम् अष्टशतं वृषभकण्ठानाम् अष्टशतं पुष्पचङ्गेरीणाम् अष्टशतं माल्यचङ्गेरीणाम् अष्टशतं चूर्णचङ्गेरीणाम् अष्टशतं गन्धचङ्गेरीणाम् अष्टशतं वस्त्रचङ्गेरी
णाम् अष्टशतं आभरणचङ्गेरीणाम् अष्टशतं सिद्धार्थकचङ्गेरीणाम् अष्टशतं लोमहस्तकचङ्गेरीणां लोमहस्तका मयूरपिच्छपुञ्जनिका अष्टशतं पुष्पपटलकानामष्टश
तं माल्यपटलकानां मुकुलानि पुष्पाणि ग्रथितानि माल्यानि अष्टशतं चूर्णपटलकानाम् एवं गन्धवस्त्राभरणसिद्धार्थकलोमहस्तकपटलकानामपि प्रत्येकमष्ट
शतं द्रष्टव्यम्, अष्टशतं सिंहासनानाम् अष्टशतं छत्राणाम् अष्टशतं चामराणाम् अष्टशतं तैलसमुद्गकानाम् अष्टशतं कोष्ठसमुद्गकानाम् अष्टशतं चोयकसमुद्ग
कानाम् अष्टशतं तगरसमुद्गकानाम् अष्टशतम् एलासमुद्गकानाम् अष्टशतं हरितालसमुद्गकानाम् अष्टशतं मनःशिलासमुद्गकानाम् अष्टशतम् अञ्जनसमुद्गकानां सर्वाण्य
पि तैलादीनि परमसुरभिगन्धोपेतानि द्रष्टव्यानि, अष्टशतं ध्वजानाम् । अत्रसङ्ग्रहणिगाथे । सिद्धायतनस्य सिद्धायतनं प्रमाणाय ॥ पार्श्व

तवणिज्जमयविचित्तदंडाओ चिल्लियाओ संखकुंददगरयअमयमहियफेणपुंजसन्निकासाओ सुहुमरययदीहवालाओ धवलाओ चामराओ सलीलं धारेमा-णीओ चिट्ठंति, तासिं णं जिणपडिमाणं पुरओ दो दो नागपडिमाओ दो दो जक्खपडिमाओ दो दो भूयपडिमाओ दो दो कुंडधारपडिमाओ विणओणयाओ पाय-वडियाओ पंजलिउडाओ संनिक्खित्ताओ चिट्ठंति, सव्वरयणामईओ अच्छाओ सण्हाओ लण्हाओ घट्ठाओ मट्ठाओ नीरयाओ निप्पंकाओ जावपडिरूवाओ तत्थ णं जिणपडिमाणं पुरओ अट्ठसयं घंटाणं अट्ठसयं चंदणकलसाणं एवं भिंगाराणं आयंसगाणं थालाणं पाईणं सुपइट्ठगाणं मणगुलियाणं वातकरगाणं चित्ता-णं रयणकरंडगाणं हयकंठाणं जाव उसभकंठाणं पुप्फचंगेरीणं जाव लोमहत्थचंगेरीणं पुप्फपडलगाणं जाव लोमहत्थपडलगाणं ॥ तासां जिनप्रतिमाना-मयमेतद्रूपो वर्णावासः प्रज्ञप्तः? तद्यथा तपनीयमयानि हस्ततलपादतलानि तथा कनकमयाः पादाः तथा कनकमया गुल्फाः अङ्कमयाः नखा अन्तर्लोहिताक्षरत्नप्रतिसेकाः नखाः कनकमय्यो जंघा कनकमयानि जानूनि कनकमया ऊरवः कनकमय्यो गात्रयष्टयः तपनीयमया नाभयः रिष्टमय्यो रोमराजयः तपनीयमया चूचुकाः स्तनाग्रभागाः तपनीयमया श्रीवत्साः तथा कनकमय्यो बाहवः तथा कनकमय्यो ग्रीवाः रिष्टरत्नमयानि श्मश्रूणि शि-लाप्रवालमया विद्रुममया ओष्ठाः स्फटिकमया दंताः, तपनीयमय्यो जिह्वाः, तपनीयमयानि तालुकानि, कनकमय्यो नासिका, अन्तर्लोहिताक्षरत्नप्रति-सेकाः, अङ्कमयान्यक्षीणि, अन्तर्लोहिताक्षप्रतिसेकानि, रिष्टरत्नमय्यो ऽक्षिमध्यगततारिका , रिष्टरत्नमया अक्षिपत्राणि नेत्ररोमाणि, रिष्टरत्नमय्यो भ्रु-वः, कनकमयाः कपोलाः, कनकमयाः श्रवणाः, कनकमय्यो ललाटपट्टिका , वज्रमय्यः शीर्षघटिकाः तपनीयमय्यः केशान्तकेशभूमयः केशान्तकेशभूमयः, केशभूमयश्चेति भावः । रिष्टरत्नमया उपरि मूर्धजाः केशाः, ननु केशरहितशीर्षमुखानां भावजिनानां प्रतिरूपकत्वेन सद्भावस्थापनाजिनानां कुतः केशकू-र्चादिसंभवः, उच्यते, भावजिनानामपि अवस्थितकेशादिप्रतिपादनस्य सिद्धांते विद्यमानत्वात् । यदुक्तं । श्रीसमवायांगे, अतिशयाधिकारे, अवट्ठियकेस-मंसुरोमनहे इति, तथा श्रीऔपपातिकोपांगे अवट्ठियसुविभत्तचित्तमंसू इति, अवस्थितत्वं च देवमाहात्म्यतः पूर्वोत्पन्नानां केशादीनां तथैवावस्थानं । मनुजर्भावाऽजातत्वं इत्यत्र श्रीजातिरेकदर्शनेन पुरुषत्वप्रतिपत्तिश्च तेन प्रस्तुतेन तत्प्रतिरूपतान्यायात , "नन्वेवं सति सर्वथैव जिनालयेषु तेषां क्वा-प्यस्थापना भावनीयेति चेदुच्यते, परिकर्मितरहितजिनप्रतिमाविषयकेशादिरमणीयमुखादिस्वरूपमिति, यत् श्रीतपागच्छनायकश्रीदेवेंद्रसूरिभिश्च

श्रीमन्न घोषसूरिपादै प्रोच्यते भगवतो ऽपगतकेशशीर्षमुखनिरीक्षणेन श्रामण्यावस्था सुज्ञातैवेत्यभिप्राये, सद्यस्कृषिप्रभुक्ता उत्पत्स्येत वा भावस्य विवक्षणात्, श्रामण्यावस्थाया अप्रतिपन्नकत्वादेति न किमप्यनुपपन्नं, तासां जिनप्रतिमानां पृष्ठत एकैका छत्रधारप्रतिमा प्रज्ञप्ता ? ताश्च छत्रधारप्रतिमा हिमरजतकुन्देन्दुप्रकाशानि सकोरण्टमाल्यदामानि धवलानि आतपत्राणि छत्राणि सलीलं धारयन्त्यस्तिष्ठन्ति, तासां जिनप्रतिमानामुभयोः पार्श्वयोः प्रत्येकं द्वे द्वे चामरधारप्रतिमे प्रज्ञप्ते ? ताश्च चामरधारप्रतिमाः चन्द्रप्रभ चन्द्रकान्तो वज्र हीरकमणिः वैडूर्यं प्रतीत तानि शेषाणि च नानामणयो यत्र नानामणिरत्नखचितानि येषु दण्डेषु तेषां, एवं रूपा महार्हस्य महार्घस्य तपनीयस्य उज्ज्वला विचित्रा दण्डा, येषु तानि तथाविधानि चत्वारि विमलानि चामराणि सलीलं धारयन्त्यो वीजयन्त्यस्तिष्ठन्ति, तासां जिनप्रतिमानां पुरतो द्वे द्वे नागप्रतिमे द्वे द्वे यक्षप्रतिमे द्वे द्वे भूतप्रतिमे द्वे द्वे कुण्डधारप्रतिमे आज्ञाधारप्रतिमे विनयावनते पादपतिते प्राञ्जलिपुटे सन्निक्षिप्ते तिष्ठतः, ताश्च सर्वरत्नमय्यः इत्यादि प्राग्वत् ॥ तत्र खलु सिद्धायतने जिनप्रतिमानां पुरतो ऽष्टशतं घण्टानां अष्टशतं चन्दनकलशानां दर्पणपटानां अष्टशतं भृङ्गाराणां अष्टशतं आदर्शकानां अष्टशतं स्थालानां अष्टशतं पात्रीणामष्टशतं सुप्रतिष्ठकानां अष्टशतं मनोगुलिकानां पीठिकाविशेषरूपाणां अष्टशतं वातकरकाणां अष्टशतं चित्राणां रत्नकरण्डकानां अष्टशतं हयकण्ठानां अष्टशतं गजकण्ठानां अष्टशतं नरकण्ठानां अष्टशतं किन्नरकण्ठानां अष्टशतं किंपुरुषकण्ठानां अष्टशतं महोरगकण्ठानां अष्टशतं गन्धर्वकण्ठानां अष्टशतं वृषभकण्ठानां अष्टशतं पुष्पचङ्गेरीणां अष्टशतं माल्यचङ्गेरीणां अष्टशतं चूर्णचङ्गेरीणां अष्टशतं गन्धचङ्गेरीणां अष्टशतं वस्त्रचङ्गेरीणां अष्टशतं आभरणचङ्गेरीणां अष्टशतं सिद्धार्थकचङ्गेरीणां अष्टशतं लोमहस्तकचङ्गेरीणां लोमहस्तका मयूरपिच्छपुञ्जनिका अष्टशतं पुष्पपटलकानामष्टशतं माल्यपटलकानां मुक्तानि पुष्पाणि ग्रथितानि माल्यानि अष्टशतं चूर्णपटलकानां एवं गन्धवस्त्राभरणसिद्धार्थक लोम हस्तकपटलकानामपि प्रत्येकमष्टशतं द्रष्टव्यं, अष्टशतं सिंहासनानां अष्टशतं छत्राणां अष्टशतं चामराणां अष्टशतं तैलसमुद्गकानां अष्टशतं कोष्ठसमुद्गकानां अष्टशतं चोयकसमुद्गकानां अष्टशतं तगरसमुद्गकानां अष्टशतं एलासमुद्गकानां अष्टशतं हरितालसमुद्गकानां अष्टशतं मनःशिलासमुद्गकानां अष्टशतं अञ्जनसमुद्गकानां सर्वाण्यप्येतानि तैलादीनि परमसुरभिगन्धोपेतानि द्रष्टव्यानि, अष्टशतं ध्वजानां । अत्रसंग्रहणिगाथे । चन्दनकलसा भिङ्गारगा य आयंसगा य थाला य ॥ पाईओ

तवणिज्जमयविचित्तदंडाओ चिल्लियाओ संखकुंददगरयअमयमहियफेणपुंजसंनिकासाओ सुहुमरययदीहवालाओ धवलाओ चामराओ सलीलं धारेमा-णीओ चिट्ठंति, तासि णं जिणपडिमाणं पुरओ दोदो नागपडिमाओ दोदो जक्खपडिमाओ दोदो भूयपडिमाओ दोदो कुंडधारपडिमाओ विणओणयाओ पाय-वडियाओ पंजलिउडाओ संनिक्खित्ताओ चिट्ठंति, सव्वरयणामईओ अच्छाओ सण्हाओ लण्हाओ घट्ठाओ मट्ठाओ नीरयाओ निप्पंकाओ जाव पडिरूवाओ तासि णं जिणपडिमाणं पुरओ अट्ठसयं घंटाणं अट्ठसयं वंदणकलसाणं एवं भिंगाराणं आयंसगाणं थालाणं पाईणं सुपइट्ठगाणं मणगुलियाणं वातकरगाणं चित्ता-णं रयणकरंडगाणं हयकंठाणं जाव उसभकंठाणं पुप्फचंगेरीणं जाव लोमहत्थचंगेरीणं पुप्फपडलगाणं जाव लोमहत्थपडलगाणं ॥ तासां जिनप्रतिमाना-मयमेतद्रूपो वर्णावासः प्रज्ञप्तः ? तद्यथा तपनीयमयानि हस्ततलपादतलानि तथा कनकमयाः पादाः तथा कनकमया गुल्फाः अङ्कमयाः अङ्करत्नमया अन्तर्लोहिताक्षरत्नप्रतिषेकाः नखाः कनकमय्यो जङ्घाः कनकमयानि जानूनि कनकमया ऊरवः कनकमय्यो गात्रयष्टयः तपनीयमया नाभयः रिष्टरत्नमय्यो रोमराजयः तपनीयमया चुचुकास्तनाग्रभागाः तपनीयमयाः श्रीवत्साः तथा कनकमय्यो बाहवः तथा कनकमय्यो ग्रीवाः रिष्टरत्नमयानि श्मश्रूणि शि-लाप्रवालमया विद्रुममया ओष्ठाः स्फटिकमया दन्ता, तपनीयमय्यो जिह्वाः, तपनीयमयानि तालुकानि, कनकमय्यो नासिका, अन्तर्लोहिताक्षरत्नप्रति-षेका, अङ्कमयान्यक्षीणि, अन्तर्लोहिताक्षप्रतिषेकाणि, रिष्टरत्नमय्यो ऽक्षिमध्यगततारिकाः, रिष्टरत्नमया अक्षिपत्राणि नेत्ररोमाणि, रिष्टरत्नमय्यो भ्रु-वः, कनकमयाः कपोलाः, कनकमयाः श्रवणाः, कनकमय्यो ललाटपट्टिकाः, वज्रमय्यः शीर्षघटिकाः तपनीयमय्यः केशान्तकेशभूमय केशान्तकेशभूमयः, केशभूमयश्चेति भावः । रिष्टरत्नमया उपरिमूर्धजाः केशाः, ननु केशरहितशीर्षमुखानां भाविजिनानां प्रतिरूपकत्वेन छद्मस्थावस्थाजिनानां कुत्र केशकू-र्चादिसम्भवः, उच्यते, भाविजिनानामपि अवस्थितकेशादिप्रतिपादनस्य सिद्धांतितत्वात् । यदुक्तं । श्रीसमवायांगे, अतिशयाधिकारे, अवट्ठियकेस-मंसुरोमनहे इति, तथा श्रीऔपपातिकोपांगे अवट्ठियसुविभत्तचित्तमंसू इति, अवस्थितत्वं च देवमाहात्म्यतः पूर्वोत्पन्नानां केशादीनां तथैवावस्थानं । ननु सर्वथाऽस्नातत्वे रत्नेन रोमातिरेकदर्शनेन पुरुषस्यप्रतिपत्तिश्च तेन प्रकृतेन तत्प्रतिरूपताप्यापातः, "नन्वेवं सति सर्वेषामपि जिनालयस्य तेषां भा-वस्यावस्था भावनीयेति चेत् उच्यते, परिकर्मितरिक्तमविजनवत्पादिकायाश्रयकेशादिरमणीयमुखादिस्वरूपमिति, यत् श्रीतपागच्छनायकश्रीदेवेंद्रसूरिविरच-

श्रीवत्सं योपसूरियादे जोयवती भगवतो ऽपगतकेशश्मश्रुमुखनिरीक्षणेन श्रामण्यावस्था सूच्यते इत्यभिदधे, तदयुक्तं तेषां ऽपपत्त्येन वा न्यायस
विवक्षणात्, श्रामण्यावस्थाया अप्रतिबन्धकत्वादिति न किमप्यनुपपन्नं, तासां जिनप्रतिमानां पृष्ठत एकैका छत्रधारप्रतिमा प्रज्ञप्ता ? ताश्च छत्रधार
प्रतिमा हिमरजतकुन्देन्दुप्रकाशानि सकोरण्टमाल्यदामानि धवलानि आतपत्राणि गृहीत्वा सलीलं धारयन्त्य तिष्ठन्ति, तासां जिनप्रतिमानामुभयोः पा-
र्श्वयोः प्रत्येकं द्वे द्वे चामरधारप्रतिमे प्रज्ञप्ते ? ताश्च चामरधारप्रतिमाः चन्द्रप्रभ चन्द्रकान्तो वज्र हीरकमणि वैडूर्ये प्रतीत तानि चोपाधि च नानाम-
विरचानिलखचितानि येषु दण्डेषु तेतथा, एवं रूपामहार्हस्य महार्घस्य तपनीयस्य उज्ज्वला विचित्रा दण्डा, येषुतानित्याचित्रियाठ इत्यादिमाग्व
त् नवरचामराणि प्राक्तनत्वात्सौर्वचामराविसलीलधारयन्त्योवीजयन्त्यस्तिष्ठन्ति, तासां जिनप्रतिमानां पुरतो द्वे द्वे नागप्रतिमे द्वे द्वे यक्षप्रतिमे द्वे द्वे
भूतप्रतिमे द्वे द्वे कुण्डधारप्रतिमे आज्ञाधारप्रतिमे विनयावनते पादपतिते प्रांजलिपुटे सन्निक्षिप्ते तिष्ठतः, ताश्च सर्वरत्नमय्यः इत्यादि प्राग्वत् ॥ त
त्यवमित्यादि ॥ तस्मिन् देवच्छन्दके जिनप्रतिमानां पुरतो ऽष्टशतं घण्टानां मष्टशतं चन्दनकलशानां भृङ्गारकाणां मष्टशतं भृङ्गारका मष्टशतं मादर्शका-
ना मष्टशतं स्थालानां मष्टशतं पात्रीणामष्टशतं सुप्रतिष्ठकानां मष्टशतं मनोगुलिकानां पीठिकाविशेषरूपाणां मष्टशतं वातकरकाणां मष्टशतं चित्राणां
रत्नकरण्डकानां मष्टशतं हयकण्ठानां मष्टशतं गजकण्ठानां मष्टशतं नरकण्ठानां मष्टशतं किन्नरकण्ठानां मष्टशतं किम्पुरुषकण्ठानां मष्टशतं महोरगकण्ठानां म-
ष्टशतं गन्धर्वकण्ठानां मष्टशतं वृषभकण्ठानां मष्टशतं पुष्पचङ्गेरीणां मष्टशतं माल्यचङ्गेरीणां मष्टशतं चूर्णचङ्गेरीणां मष्टशतं गन्धचङ्गेरीणां मष्टशतं वस्त्रचङ्गेरी
णा मष्टशत माभरणचङ्गेरीणां मष्टशतं सिद्धार्थकचङ्गेरीणां मष्टशतं लोमहस्तकचङ्गेरीणां लोमहस्तका मयूरपिच्छपुञ्जनिका अष्टशतं पुष्पपटलकानामष्टशतं
माल्यपटलकानां मुक्तानिपुष्पाणि ग्रथितानिमाल्यानि अष्टशतं चूर्णपटलकानां मेवं गन्धवस्त्राभरणसिद्धार्थक लोम हस्तकपटलकानां मपि प्रत्येकंप्रत्ये
क मष्टशतं द्रष्टव्यं, अष्टशतं सिंहासनानां मष्टशतं छत्राणां मष्टशतं चामराणां मष्टशतं तैलसमुद्गकानां मष्टशतं कोष्ठसमुद्गकानां मष्टशतं चोयकसमुद्गका
ना मष्टशतं तगरसमुद्गकानां मष्टशतं मेलासमुद्गकानां मष्टशतं हरितालसमुद्गकानां मष्टशतं मनःशिलासमुद्गकानां मष्टशतं मञ्जनसमुद्गकानां सर्वाण्य-
पेतानि तैलादीनि परमसुरभिगन्धोपेतानिद्रष्टव्यानि, अष्टशतं ध्वजानां । अग्रसप्रतिवितगार्थे । चन्दनकलशा जिनगृहमाश आपसगा यथासाय ॥ पार्श्वे

पुष्पदला नवमुत्तिया वायवरणाय १ चित्ताएयवरकरंभय हयमयमरव ठगायचगेरी पवलमसीहासणछत्त चामरासमुग्गयाज्झयाय २ यावत् धूपकडुच्छुकाना सन्निक्षिप्तानि तिष्ठन्ति सिद्धायतनकूटवक्तव्यता । अथ दक्षिणार्द्धभरतकूटस्वरूप पृच्छाह कहिणमित्यादि ॥ अत्र सर्वोपि पदयोजना सुगमा नवरं प्रासादावतंसकः क्रोशं पूर्णोच्चत्वेन सं क्रोशं विष्कंभेन अत्र सूत्रे अद्धक्रोश मध्यद्ध क्रोश मायामेनेति बोध्य ॥ सेसे सुभयाणया कोसुद्धा अद्धकोसपिहु होदा इत्यादि श्रीसोमतिलकसूरिविहितप्रमितिकेमविचारवचनात् । श्रीउमास्वातिकृते जम्बूद्वीपसमासेतु प्रासादावतंसकः क्रोशार्द्धं क्रोशदैर्घ्यं विस्तारः किंचिन्नून क्रोशमुच्चः उक्तोस्तीति ॥ अणुम्गयभूमिभागइत्यादि प्राग्वत् ॥ अणतमयरसित पदाद ॥ तस्सणमित्यादि ॥ सुगम नवरं, सपरिवारति ॥ द

कहिणं भंते ! वेयड्ढे पव्वए दाहिणड्ढभरहकूडेणामं कूडे पण्णत्ते ? गोयमा ! खंडप्पवायकूडस्स पुरत्थिमेणं, सिद्धायतणकूडस्स पच्चत्थिमेणं एत्थणं वेयड्ढपव्वए दाहिणड्ढभरहकूडेणामं कूडे पण्णत्ते ? सिद्धायतणकूडप्पमाणसरिसे जाव, तस्सणं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभाए, एत्थणं महं एगे पा

हे भदन्त ! वैताढ्यपर्वते दक्षिणार्द्धभरतकूटंनामा कूटम् प्रज्ञप्तम् ? गो !, खंडप्रपातकूटस्य पूर्वस्मात् सिद्धायतनकूटस्य पश्चिमे, अत्र वैताढ्यपर्वतस्य दक्षिणार्द्धभरतकूटं नामा कूटं प्रज्ञप्तम् ? सिद्धायतनकूटप्रमाण सदृशम् यावत् तस्य बहुसमरमणीयस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र महानेकः प्रासादावतंसकः प्रज्ञप्तः ? क्रोशमूर्द्धमुच्चत्वेन अर्द्धक्रोशं विष्कंभेन, अभ्युद्गतोच्छ्रितप्रभासितः यावत् प्रासादीयः तस्य प्रासादावतंसकस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र

हे भगवन् ! वैताढ्य पर्वतनें विषे दक्षिणार्द्ध भरतनामा कूट कह हे गौतम ! खंडप्रपात कूट थीयू तेहथी पूर्वदिशें सिद्धायतनकूट पहिलो तेथी पश्चिमदिशे इहां वैताढ्यपर्वतनें विषें दक्षिणार्द्धभरत कूटनामा कूट छे सिद्धायतनकूट प्रमाण सरीखो जाणवो यावत् पूर्वली परे ते पण रमणीक भूमिभागनां बहु मध्यदेशभागमां ।

णिवाढ्ढ भरतकूटाधिपसामानिकादिदेवयोग्यभद्रासनसहित मिति । अथभरतकूटनामान्वर्थं पृच्छति ॥ सेकेणट्ठे णमित्यादि ॥ सर्वं चैतत्सूत्रं विजयद्वा

साययवडिंसए पण्णत्ते ? कोस उड्ढं उच्चत्तेण, अद्धकोस विक्खंभेणं अब्भुग्गयमूसियपहसिए जाव पासाईए, ४ तस्स णपासायवडिंसगस्स बहुमज्झदेसभाए, एत्यण महएगा मणिपेढिआ पण्णत्ता ? पंचधणुसयाइं आयामविक्खंभेणं अड्ढाइज्जाइं धणुसयाइं बाहल्लेण सव्वमणिमई, तीसेण मणिपेढिआए उप्पिं सिंहासण पण्णत्ते ? सपरिवारं भाणियव्वं ? से केणट्ठेण भंते ! एवं वुच्चइ दाहिणड्ढभरहकूडे २ गोयमा ! दाहिणड्ढभरहकूडेण दाहिणाण देवे महिड्ढिए जाव पलिओवमट्ठिईए परिवसइ, सेणं तत्थ चउण्हं सामाणिअसाहस्सीण चउण्हं अग्गमहिसीण

महती एका मणिपीठिका प्रज्ञप्ता ? पञ्चधनुः शतानि आयाम विष्कम्भाभ्याम् अर्द्धतृतीयानि धनुःशतानि बाहुल्येन सर्वं मणिमयी तस्या मणि पीठिकाया उपरि सिंहासनं प्रज्ञप्तम् ? सपरिवारं भणितव्यम् तत् केनार्थेन भदन्त ! एवं मुच्यते दक्षिणार्द्ध भरतकूटम् २ गौतम ! दक्षिणार्द्धभरतकूटे दक्षिणार्द्धभरतनामा देवः महर्द्धिकः यावत् पल्योपमस्थितिकः परिवसति स च तत्र चतुर्भिः सामानिकदेवसहस्रैः चतसृभिरग्रमहि

षिणि इहां एक मोटो प्रसाद वतंसक छे १ एक कोश उंचपणे अर्द्धकोस पोहलपणे भवोन्नत सूर्यनीपरि तेणयंत प्रभाकरी हसेत हर्षकारी यावत् योग्य मनोहर छे ते प्रसादा वतंसकना बहुमध्यदेशभाग समछे विषम इहां मोटी एक मणिरत्नपीठिका चोतरोछे पांचसे धनुष ५०० लांबी पोहली अढाइसे धनुष २५० जाडपणे सर्वमणिरत्नमय छे ते मणिपीठिका उपरि सिंहासन ते सबालोक अनेक सहस्रगमे भद्रासनादिकेकरी परि-वर्यो जाणवा ते कूटआर्थे सामान्यते हे भगवन् ! इहवो कहवे दक्षिणार्द्धभरतकूट एहवे नामस हे गौतम ! दक्षिणार्द्ध भरतकूटने विषइ दक्षिणार्द्धभरत नामा देवता महाऋद्धिमंत यावत् पल्योपमनी स्थिति पल्योपमायुर्वे वसेछे ते देवता तिहां च्यारिहजार सामानिक देवे च्यारि ४००० अग्रमहिषी ४

सुपरका नमकुलिया वायकरणाय १ वितारयवकाळय इयनयमरव ठगायवगेरी पवलगणीशाछच्छात पामरासुगयाळयाय २ अत्र एवं धूपकटुच्छकानो
सन्निविष्टतिष्ठति उक्तासिद्धायतनकूटवक्तव्यता । अथ द्वितीयं भरतकूटस्वरूपं पृच्छन्नाह कहिणमित्यादि ॥ अथ सर्वोपि पदयोजना सुगमा नवरं
प्रासादावतंसकः क्रोशं मूर्ध्वोच्चत्वेन अर्धक्रोशं विष्कंभेण अत्रसूत्रे ऽमुत्त मध्यमं क्रोश मायामेनेति बोध्यं ॥ सेसे सुखपाठाया कोसुबा अद्धकोसविच्छु
दीहा इत्यादि श्रीसोमतिलकसूरिभिरपरिमिति क्षेत्रविचारवचनात् । श्रीसमासा जम्बूद्वीपसमासेतु प्रासादावतंसकः क्रोशार्धं क्रोशदैर्घ्यं विस्तार।
किंचिन्यून सक्रोशः क्रोशोच्छ्रित ॥ अब्भुग्गयमूसियइत्यादि प्राग्वत् ॥ अथतत्रपर्वतस्य तदाह ॥ तस्सणमित्यादि ॥ सुगम नवरं, सपरिवारति ॥ द

कहिण भंते ! वेयड्ढे पव्वए दाहिणड्ढ भरहकूडेणाम कूडे पण्णत्ते ? गोयमा ! खंडप्पवायकूडस्स पु
रत्थिमेण, सिद्धायणकूडस्स पच्चत्थिमेण एत्थण वेयड्ढपव्वए दाहिणड्ढभरहकूडेणाम कूडे पण्णत्ते ? सिद्धायय
णकूडप्पमाणसरिसे जाव, तस्सणं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभाए, एत्थण महं एगे पा

हे भदन्त ! वैताढ्यपर्वते दक्षिणार्धभरतकूटनाम्ना कूटम् प्रज्ञप्तम् ? गौ० ! खण्डप्रपातकूटस्य पूर्वस्याम् सिद्धायतनकूटस्य पश्चिमे, अत्र वैताढ्यपर्वतस्य दक्षि
णार्धभरतकूट नाम्ना कूटं प्रज्ञप्तम् ? सिद्धायतनकूटप्रमाण सदृशम् यावत् तस्य बहुसमरमणीयस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र महानेकः प्रासादाव
तंसकः प्रज्ञप्तः ? क्रोशमूर्ध्वमुच्चत्वेन अर्धक्रोशं विष्कम्भेण, अभ्युद्गतोच्छ्रितप्रभासितः यावत् प्रासादीयः तस्य प्रासादावतंसकस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र

[illegible] हे भगवन् ! वैताढ्य पर्वतमें विषे दक्षिणार्द्ध भरतनामा कूट क्यां छे ? हे गौतम ! खंडप्रपात कूट थीनू तेहथी पूर्वदिशे सिद्धायतनकूट
पश्चिमे तेहथी पश्चिमदिशे इहां वैताढ्यपर्वतमें विषे दक्षिणार्धभरत कूटनामा कूट छे सिद्धायतनकूट प्रमाण सरीखो जाणवो यावत् पूर्वली परे छे
बहु सम रमणीक भूमिभागनई बहु मध्यदेशभागई ।

दिवाहु भरतकूटाधिपसामानिकादिदेवयोग्यभद्रासनसहित मिति । अथमस्तूतकूटनामान्वर्थं पृच्छति ॥ सेकेणट्ठे णमित्यादि ॥ सर्वे चेतरसूत्र विजयद्वा

सायवडिंसए पण्णत्ते १ कोस उड्ढ उच्चत्तेणं, अद्धकोसं विक्खंभेणं अब्भुग्गयमूसियपहसिए जाव पासाईए, ४ तस्स णं पासायवडिंसगस्स बहुमज्झदेसभाए, एत्थणं महएगा मणिपेढिआ पण्णत्ता १ पंचधणुसयाइं आयामविक्खंभेणं अड्ढाइज्जाइं धणुसयाइं बाहल्लेणं सव्वमणिमई, तीसेणं मणिपेढिआए उप्पिं सिंहासणं पण्णत्तं १ सपरिवारं भाणियव्वं १ से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ दाहिणड्ढभरहकूडे २ गोयमा ! दाहिणड्ढभरहकूडेणं दाहिणड्ढ देवे महिड्ढिए जाव पलिओवमट्ठिईए परिवसइ, सेणं तत्थ चउण्हं सामाणिअसाहस्सीणं चउण्हं अग्गमहिसीणं

महती एकामणिपीठिका प्रज्ञप्ता १ पञ्चधनुः शतानि आयाम विष्कम्भाभ्याम् अर्द्धतृतीयानि धनुःशतानि बाहुल्येन सर्वे मणिमयी तस्या मणिपीठिकाया उपरि सिंहासनं प्रज्ञप्तम् १ सपरिवारं भणितव्यम् , तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते दक्षिणार्द्ध भरतकूटम् २ गौतम ! दक्षिणार्द्धभरतकूटे दक्षिणार्द्ध भरतनामा देवः महर्द्धिकः यावत् पल्योपमस्थितिकः परिवसति, सच तत्र चतुर्भिः सामानिकदेवसहस्रैः चतसृभिरग्रमहि

तिथि वहां एक मोटो प्रसाद वतंसक छे १ एक कोस उ चपणे अर्द्धकोस पोहलपणे मनोन्नत सूर्यनीपरिं तेजवंत प्रभाकारी प्रेत हर्षकारी यावत् यो मायोग्य मनोहरवंत ते प्रसादा वतंसकना बहुमध्यदेशभागे समे यिवे वहां मोटी एक मणिरत्नपीठिका चौतरोर्डे पाचशे धनूष ५०० लांबी पोहली अढाइसें धनुष २५० जाडपणे सर्वमणिरत्नमय छे ते मणिपीठिका उपरि सिंहासन छे सवामोटखं अनेक सहस्त्रगमे भद्रासनादिकेकरी परिवर्यो जाणवा तेकूपमर्थे स्वामी ते हे भगवन् ! एहवो कहवें दक्षिणार्द्धभरतकूट एहवे नामइ पे गोतम । दक्षिणार्द्ध भरतकूटनें विषय दक्षिणार्द्धभरत नामा देवता महाऋद्धिवंत यावत् पल्योपमनी स्थिति पल्योपमोआउर्वें बसेंछे ते देवता तिहां च्यारिहजार सामानीक देवे च्यारि ४००० अग्रमहिषी ४

सुगमत्वा भवगुतिपा वायकरगाय १ सितातपवकरूप हयगयभरकठगायवगेरी पउतमसीहासणत चामरासमुमयाऊयाय २ अष्टाव पूयकजुत्यकाना सन्निविसतिष्टति एवमासिज्ञायतनकूटवक्तव्यता । अथदक्षिणार्धभरतकूटस्वरूप पृच्छनाह कहिणमित्यादि ॥ अत्र सर्वोपि पदयोजना सुगमा नवरं प्रासादावतंसकः क्रोश मूर्ध्वोच्चत्वेना र्ध क्रोशं विष्कंभेन अत्रसूत्रे ऽनुक्त मप्यर्ध क्रोश मायामेनेति बोध्य ॥ वेसे सुअपासाया कोसुच्चा अद्धकोसपिहु ला इत्यादि श्रीसोमतिलकसूरिविलपमिति क्षेत्रविचारवचनात् । श्रीउमास्वातिकृते जम्बूद्वीपसमासेतु प्रासादावतंसकः क्रोशार्धक्रोशार्धविष्कंभ विस्तारः किंचिन्यून क्रोशमुच्चत्वेन क्रोशोसीति ॥ अशुम्मयमूपिअवत्यादि प्राग्वत् ॥ अथतत्रपर्यन्त वदाह ॥ तस्सणमित्यादि ॥ सुगम नवरं, सपरिवारेति ॥ द

कहिण भंते ! वेयड्ढे पव्वए दाहिणड्ढभरहकूडेणाम कूडे पण्णत्ते ? गोयमा ! खंडप्पवायकूडस्स पुरत्थिमेणं, सिद्धायायणकूडस्स पच्चत्थिमेणं एत्थणं वेयड्ढपव्वए दाहिणड्ढभरहकूडेणामं कूडे पण्णत्ते ? सिद्धायय णकूडप्पमाणसरिसे जाव, तस्सणं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभाए, एत्थणं महं एगे पा

हे भदन्त ! वैताढ्यपर्वते दक्षिणार्धभरतकूटंनामा कूटम् प्रज्ञप्तम् ? गौ ! खण्डप्रपातकूटस्य पूर्वस्यां सिद्धायतनकूटस्य पश्चिमे, अत्र वैताढ्यपर्वतस्य दक्षि णार्धभरतकूट नामा कूटं प्रज्ञप्तम् ? सिद्धायतनकूटप्रमाण सदृशम् यावत् तस्य बहुसमरमणीयस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र महानेकः प्रासादाव तंसकः प्रज्ञप्तः ? क्रोशमूर्ध्वमुच्चत्वेन, अर्ध क्रोशं विष्कंभेन अभ्युद्गतोच्छ्रितप्रभासित यावत् प्रासादीयः तस्य प्रासादावतंसकस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र

कुहत्यानिर्दे २ भगवन् । वैताढ्य पर्वतने विषे दक्षिणार्धे भरतनामा कूट क्यां छे गौतम । खंडप्रपात कूट थीजू तेहथी पूर्वदिशे सिद्धायतनकूट पछितो तेथी पश्चिमदिशे इहां वैताढ्यपर्वतने विषे दक्षिणार्धभरत कूटनामा कूट छे सिद्धायतनकूट प्रमाण सरीखो जाणवो यावत् पूर्वली परे ते बहु सम रमणीक भूमिभागना बहु मध्यदेशभागे ।

इत्यादि ॥ एवं दक्षिणार्द्धभरतकूटन्यायेन सर्वकूटानि तृतीयखण्डप्रपातगुहाकूटादीनि नेतव्यानि बुद्धिपथमापणीयानि यावत् नवमं वैश्रमणकूटं ॥ परोप्परेति ॥ परस्परं पुरत्थिमपच्चत्थिमेणंति पूर्वापरेण क्रमशः ॥ पूर्वे पूर्वपूर्वस्मा उत्तरं उत्तरं अपरस्मा पूर्वापरविभागस्य चैविकत्वात् ॥ इमीसित्यादि ॥ एषां कूटानां वर्णकव्याख्ये वर्णकविस्तारे इमा वक्ष्यमाणा गाथा ॥ इमावेइति पाठेन सेइति यथासम्भवमत्ययात् तेषां कूटानां यथावासे इमागादेति योजनीय ॥ मज्झे वेअड्ढस्सउ इत्यादि ॥ गुणट्ठोविक्षेपे सच व्यवस्थितस्थयः, तेन वैताढ्यस्य मध्ये तु चतुर्थं पंचम षष्ठरूपाणि त्रीणि कूटानि कनकमयानि भवति सूत्रे क्लीबलिंगनिर्देशः प्राकृतत्वात् शेषाणि पर्वतकूटानि वैताढ्यवर्षधरमेरुमनुत्तिगिरिकूटानि व्याख्यातो विशेषप्रतिपत्तिरिति । इरिस्सइरिकूटवसकूटवर्जितानि रत्नमयानि ज्ञातव्यानि, य स्त्वत्र वैताढ्यप्रकरणेऽस्य पर्वतगतकूटज्ञापन, स स्वर्थया मेकवर्णकत्वेन लाघवार्थं तथा वैताढ्यसे

णेयव्वा, जाव वेसमणकूडे परोप्परपुरत्थिमपच्चत्थिमेण इमीसि वण्णावासे गाहा । मज्झे वेअड्ढस्सउ कणगमयातिण्णि होतिकूडाउ॥ सेसा पव्वयकूडा सव्वेरयणामया होंति १ माणिभद्दकूडे १ वेअड्ढकूडे २ पुण्णभद्दकू

गौतम ! तन्नरस्स पर्वतस्य दक्षिणेन तिर्यगसंख्येयान् द्वीपसमुद्रानतिक्रम्य अत्र जम्बूद्वीपे द्वीपे दक्षिणतो द्वादशयोजनसहस्राण्यवगाह्य अत्र दक्षिणार्धभरतकूटस्य देवस्य दक्षिणार्धभरतानाम्नी राजधानी वक्तव्या, यथा विजयस्य देवस्य देवस्य, एवं सर्वकूटानि नेयानि यावत् वैश्रमणकूटम् परस्परम् पूर्वपश्चिमतः इयं वर्णावासे ॥ गाथा ॥ मध्ये वैताढ्यस्य कनकमयानि त्रीणि भवन्ति कूटानि ॥ शेषाणि पर्वतकूटानि सर्वाणि रत्नमयानि भवन्ति ? माणिभद्रकूट वैताढ्यकूट पूर्णभद्रकूट एतानि त्रिणि कूटानि कनकमयानि शेषाणि षडपि रत्नमयानि, द्वयोरपि सदृशनामा

बयो जेहवो विजयदेवतानी राजधानी तेहवा जाणवी इम इणीरीते सर्वकूट जाणवा यावत् वैश्रमण कूटनामे कूट नवमोकूट तिहां लगइ परस्पर पूर्वपश्चिमइ जाणवा ए नवकूट मा, वर्णवासमीं गाथा कहे छे तेगाथामो अर्थ वैताढ्यपर्वतमें मध्यइ कनक सुवर्णमयपुण ए ३ कूट सुवर्णमय त्रीजो चोथो पांचमो छठो कूट शेष ६ कूट वैताढ्यना सर्वरत्नमयछइ १ माणिभद्रकूट चोथो वैताढ्यकूट पांचमो पूर्णभद्रकूट छठो ए त्रीणकूट सुवर्णमय

स्वामित्वभूतत्वस्य परिभावनीयं। नवरं, दक्षिणार्द्धोपाधृति परैकदेशे पदसमुदायोपचारात् पाठान्तरानुसाराद्वा दक्षिणार्द्धभरताया राजधान्या इति अत्र सूत्रे दृश्यमानमपि शेषेषु कूटेष्वित्यादि सूत्रस्य बोध्यं। तथाच दक्षिणार्द्ध भरतकूटनामा देवः स्वामित्वेना स्यास्ती त्यस्त्यादित्वात् प्रत्यये द क्षिणार्द्ध भरतकूटमिति। अथास्य राजधानी क्वास्तीति पृच्छति॥ कहिणमित्यादि व्यक्तं। अथापरकूटवक्तव्यता दक्षिणार्द्धभरतकूटातिदेशो माह॥ एवम

सपरिवाराणं तिण्हं परिसाणं सत्तण्हं अणियाणं सत्तण्हं अणियाहिवईणं सोलसण्हं आयरक्खदेवसाहस्सीण दाहिणड्ढभरहकूडस्सदाहिणड्ढाए रायहाणीए अन्नेसिं बहूण देवीणय जाव विहरइ। कहिणं भंते! दाहिणड्ढभरहकूडस्स देवस्स दाहिणड्ढ णाम रायहाणी पण्णत्ता? गोयमा! मंदरस्स पव्वयस्स दक्खिणेणं तिरियमसंखेज्जे दीवसमुद्दे वीईवइत्ता, अण्णम्मि जंबुद्दीवेदीवे दक्खिणेण बारसजोयणसहस्साइं उगाहित्ताए, एत्थणं दाहिणड्ढभरहकूडस्स देवस्स दाहिणड्ढभरहाणाम रायहाणी भाणियव्वा, जहा विजयस्स देवस्स २ एवं सव्वकूडा

भीभिः सपरिवाराभिः तिसृभिः परिषद्भिः सप्तभिरनीकैः सप्तभिरनीकाधिपतिभिः षोडशभिरात्मरक्षकदेवसहस्रैः दक्षिणार्द्ध भरतकूटस्य दक्षिणार्द्धा राजधानी प्रज्ञप्ता? अन्यैश्च बहुभिर्देवैश्च देवीभिश्च यावत् विहरति॥ भदन्त! दक्षिणार्द्धभरतकूटस्य देवस्य दक्षिणार्द्धानाम्ना राजधानी प्रज्ञप्ता?

अग्रमी परिवारसहित त्रिणपर्षदा ७-७ सातकटक सात कटकनास्वामी सोलहहजार आत्मरक्षक देवता आर्दि विषई आर२ हजार अनारहइ १६००० । दक्षिणार्द्धभरतक्षेत्रनूं दक्षिणार्द्धराजधानीनुं अनेराई घणा देवता देवांगनाओ अधिपत्यपणुं ठकुराइपणो पालतोथको यावत् विचरे छे किहां छे भगवन्! दक्षिणार्द्धभरतकूटनी दक्षिणार्द्ध नामे राजधानी कहां छे? हे गौतम! मेरुपर्वतने दक्षिणदिशे गुणाअसंख्याता द्वीपसमुद्र मुकीने तिवारे अनेरा जंबूद्वीपनामे द्वीपने विषे दक्षिणदिशे बारहजार योजन अवगाहीने जइए इहां दक्षिणार्द्धभरतकूटना देवतानी दक्षिणार्द्धभरतनामा राजधानी क-

ते यथा दक्षिणार्द्धभरतनामदेवस्वामिकत्वादुपचारेण दक्षिणार्द्धभरतनामा देवः स्वामित्वेना स्यास्तीति अभ्रादित्वाद् प्रत्यये वा दक्षिणार्द्धभरत एव मन्येष्वपि, परं खण्डप्रपातगुहाकूटतमिस्रगुहाकूटयोः स कथं तत्स्वामिनो न समालकसमालयो र्विसदृशनामकत्वात् । नच खण्डप्रपातगुहाया उपरि वर्त्ति कूटं खण्डप्रपातगुहाकूट मित्यादि रेवान्वर्थो स्त्विति वाच्यं । अत्र सूत्रे दक्षिणार्द्धभरतकूटवत् शेषकूटाना मतिदेशात् यथोत्तरसमासस्य तौ एव शेषकूटान्यपि स्वस्वाधिपतियोगतः प्रवृत्ता न्यवसेयानीति, श्री मलयगिरिसूरिभि रुक्तत्वात्सिद्धे रुच्यते, खण्डप्रपातगुहाधिपस्य कूटं खण्डप्रपातगुहाकूटं तमिस्रगुहाधिपस्य कूटं तमिस्रगुहाकूटमिति स्वामिनो यौगिकत्वान्तरापेक्षया अत्राप्यन्वर्थो घटतएव यदुक्तं, तैरेव तत्र तृतीये कूटे खण्डप्रपातगुहाधिपति र्देव आधिपत्यं परिपालयति, तेन तत् खण्डप्रपातगुहाकूट मित्युच्यते, इति न किमप्य नुपपन्नं ॥ अथ तृतीयादिकूटाधिपतीनां राजधान्यः क्व संतीति प्रश्नसूत्रकसूत्रमाह ॥ रायहाणीओत्ति ॥ अत्र निर्वचनसूत्रं ॥ जंबुद्दीवेदीवेइत्यादि ॥ जम्बूद्वीपेद्वीपेइत्यादिसर्वेभ्यस्तं, नवर, खण्डप्रपातगुहाधिपते र्देवस्य राजधानी खण्डप्रपातगुहाभिधाना माणिभद्रस्य माणिभद्रा इत्यादि, सर्वाणि चोक्तस्वरूपाणि कूटानि एकैकवनखण्डपद्मवरवेदिकायुक्तानि मन्तव्यानि । अथ वैताढ्यनाम्नो निरुक्तं पृच्छति ॥ सेकेणट्ठेणमित्यादि ॥ अत्र प्रश्नसूत्रं प्राग्वत्, उत्तरसूत्रेतु वैताढ्यपर्वतः भमिति प्राग्वत् भारतं वर्षं भरतक्षेत्रं द्विधा विभजन् २ तिष्ठति ॥ तद्यथा दक्षिणार्द्धभरतंच उत्तरार्द्धभरतंच तेन भरतक्षेत्रस्य द्वे अर्द्धे करोतीति

मुद्दे वीईवइत्ता एत्थणं जंबुद्दीवेदीवे बारसजोअणसहस्साइं ओगाहित्ता एत्थणं रायहाणीओ भाणिअव्वाओ, विजयरायहाणीसरीसयाओ से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ वेअड्ढे पव्वए २ गो ! वेअड्ढेणं पव्वए भरहं

द्वीपे द्वादशयोजनसहस्राण्यवगाह्य अत्र राजधान्यो भणितव्याः, विजयराजधानीसदृश्यः तत् केनार्थेन भदन्त ! एव मुच्यते वैताढ्यः पर्वतो

अनेरीबीजा जंबूद्वीपनें विषें बारहजार योजन प्रति १२००० अवगाहीने इहां सर्वदेवतानी राजधानी जांणवी विजयराजधानी सरीषी जाणवी ते कूणअर्थें ऐसा कहियें हे भगवन ! एहवो कहीयें वैताढ्यपर्वत एहवो हे गौतम ! वैताढ्यपर्वत भरतक्षेत्रप्रति बे भेदें विहचतो एहवें बे भेदतकेहा

त्यत्र आत्मपेक्षयैवमवसेयं तेन सर्वेषामपि वैताढ्यानां भरतैरावतमहाविदेहविजयगतानां नवसु कूटेषु सर्वमध्यमानि त्रीणि त्रीणि कूटानि कनकमयानि शेषाण्यानि। एतदेव वैताढ्यं भ्रमणसमयपि ॥ माणिभद्रस्यादि ॥ द्वयोः कूटयो विसदृशनामको देवौ स्वामिनौ तद्यथा कृतमाल इत्येव तमिस्रगुहाकूटस्य नृत्तमालः स्वामी, खण्डप्रपातगुहाकूटस्य कृतमालः स्वामी, शेषाणां कूटानां सदृश् कूटनामसदृशं नाम येषां ते सदृशनामका देवाः स्वामिनः यथा दक्षिणार्द्धभरतकूटस्य दक्षिणार्द्धभरतकूटनामा देवः स्वामी एव मन्येषामपि भावना कार्या। एत मेवार्थं सविशेष माथयाह । यन्नामकानि कूटानि तन्नामानः खलु निश्चये भवति देवाः पल्योपमस्थितिका भवति प्रत्येकं प्रत्येकं प्रतिकूट मित्यर्थः । एतेषां द्वाणां कूटानां स्वामिनस्तथा सिद्धायतनकूटेषु सिद्धायतनस्यैव मुख्यत्वेन तत्स्वामिदेवानभिधान मिति । ननु दक्षिणार्द्धभरतकूटाना स्वसदृश नामकदेवाभ्यभूतत्वात् नामान्यथैता सगम-

ठे ३ एएविसि कूडा कणगामया सेसा छप्पि रयणमया दोणहवि सरिसणामया देवा कयमालएच्चेव णट्टमालए चेव सेसाण छण्ह सरिसणामया। जन्नामाया य कूडा तन्नामा खलु हवंति ते देवा। पलिओवमट्ठिईया हवंति पत्तेयं पत्तेयं १ रायहाणीओ जंबुद्दीवेदीवे मंदरस्स पव्वयस्स दाहिणेणं, तिरियं असंखेज्जे दीवस

मीदेवौ कृतमालदेव नटमालदेव शेषाणां षट् सदृशनामानि ॥ गाथा ० यन्नामानि कूटानि तन्नामानः खलु भवन्ति ते देवाः ॥ पल्योपमस्थितिका भवन्ति प्रत्येकं प्रत्येकम् ॥ राजधान्योजम्बूद्वीपेद्वीपे मन्दरस्य पर्वतस्य दक्षिणेन तिर्यगसंख्येयान् द्वीपसमुद्रान् व्यतिक्रम्यास्मिन् जम्बूद्वीपे

पुं ति मेव वाक्ता ६ शिखर कनकमयपुर वे शिखररत्न देवता कूटपो मूलनामे आवता तिमिसगुफाकूटनो कृतमाल देवता २ खण्डप्रपात गुफाकूटनो नृत्यमाल देवता शेषमाकता सकूटनेंनामेह देवतानां नाम जांणवा जीनासेकूट तिहाहुव ते नामे तिवर्देनुव ते देवता एक पल्योपमना आउखानाथकी हुवे प्रत्येका प्रत्येकें १ राजधानी कहे हें जम्बूद्वीपनामाह द्वीपमा मेरुपर्वतनें दक्षिणदिशि तीर्छाअसंख्याता द्वीपसमुद्र अतिक्रमेत्यवे तिवारें

यैकत्रस् सस्थित सस्थान यस्य तत्तथा, द्वे शते अष्टत्रिंशदधिके त्रीं श्चैकोनविंशतिभागाम् योजनस्य विष्कम्भेनेति । अस्य शरस्तु माध्यशरसहितस्यक्षेत्र
विस्तारो योजनतः ५२६ ६ कलात सु १०००० । अथास्य बाहे आह ॥ तस्समाहाइत्यादि ॥ तस्योत्तरार्धभरतस्य बाहा पूर्वोक्तस्वरूपा पूर्वापरयो
र्दिशो रेकैका १८ द्वादशयोजनशतानि द्विनवतियोजनाधिकानि सप्त चैकोनविंशतिभागान् योजनस्य अर्धभाग चैकोनविंशतितमभागस्य योजनस्या

दीवे उत्तरड्ढभरहेणाम वासे पण्णत्ते ? गोयमा । चुल्लहिमवतस्स वासहरपव्वयस्स दाहिणेणं वेयड्ढस्स प
व्वयस्स उत्तरेण,पुरत्थिमलवणसमुद्दस्स पच्चत्थिमेण,पच्चत्थिमलवणसमुद्दस्स पुरत्थिमेण, एत्थण जंबुद्दीवेदीवे
उत्तरड्ढभरहेणाम वासे पण्णत्ते ? पाईणपडीणायए उदीणदाहिणविच्छिण्णे पलिअंकसंठाणसंठिए दुहा लवणसमुद्द
पुट्ठे,पुरत्थिमिल्लाएकोडीए पुरत्थिमिल्लं लवणसमुद्दं पुट्ठे,पच्चत्थिमिल्लाए जाव पुट्ठे गंगासिंधूहिं महाणईहिं तिभा

स्थितं मिथ, हे भवन्त ! जम्बूद्वीपेद्वीपे उत्तरार्धभरतनामावर्षम् प्रज्ञप्तम्? गौतम ! क्षुल्लहिमवतोवर्षधरपर्वतस्य दक्षिणेन वैताढ्यस्यपर्वतस्य उ
त्तरतः पौरस्त्यलवणसमुद्रस्य पश्चिमेन पश्चिमलवणसमुद्रस्य पूर्वस्याम् अत्र जंबूद्वीपेद्वीपे उत्तरार्धभरतनाम्ना वर्षे प्रज्ञप्तम्? प्राचीनप्रतीचीनायतम् उत्तर
दक्षिण विस्तीर्णम् पल्यङ्कसस्थानसंस्थित द्विधा लवणसमुद्रंस्पृष्टम् पूर्वयाकोट्यापौरस्त्य लवणसमुद्रस्पृष्टम् पाश्चात्ययाकोट्या पाश्चात्यलवणसमुद्रंस्पृष्टम्

स्यहेँ कुणस्थानकेँ हे भगवन् । जम्बूद्वीपनविषइ उत्तरार्धभरतनामे वर्षक्षेत्र छे हे गौतम ! चूल नाहनो हिमवन्तनामे वर्षधरपर्वत तेहने दक्षिणदिसें
वैताढ्यपर्वतनइ उत्तरदिसें पूर्वदिसिना लवणसमुद्रनें पश्चिमदिसें पश्चिम जे लवणसमुद्र तेहने पूर्वदिसइ इहां जम्बूद्वीपने विषे उत्तरार्धभरतनामे व
र्षक्षेत्र कें पूर्वपश्चिमइ लांबा उत्तरदक्षिणइ पोहलो पल्यकने आकारेंसस्थित छइ बेपासें लवणसमुद्रने फरस्योछइ पूर्वदिसिनी सधि छेहडो पूर्वदि-
सिनो लवणसमुद्र फरस्योछइ पश्चिमदिसिनइ छेहडे पश्चिमदिसिनो लवणसमुद्र फरस्यो छेँ गंगासिंधुमोटीनदी त्रिभागे विहच्यो छेँ बेसइ अमे

वैताढ्यः, पृषोदरादित्वात् रूपसिद्धिः। अथ प्रकारान्तरेण नामान्वर्थं माह ॥ अथवा वैताढ्यगिरिकुमारो ऽत्र देवो महर्द्धिको यावत्करणात् महाद्युतिक इ त्यादि पदसंग्रहः, पल्योपमस्थितिकः परिवसति, तेन वैताढ्य इति नामान्वर्थो विवक्षितवस्तु ज्ञेयः, तद्गुणनामकस्वामिकत्वात् ॥ अथ उत्तरं चमित्या दि प्राग्वत्, यथा यावद्भरतवर्ष काशीति प्रश्नसूत्रमाह । ॥ कहिणमित्यादि ॥ दक्षिणार्द्धभरतकूटनामकत्वेन व्यक्त, सर्वं, ॥ पश्चिमकहि ॥ प

वास दुए ह्या ? खिज्जमाणे चिट्ठइ तंजहा दाहिणड्ढभरहेय उत्तरड्ढभरहेय वेयड्ढगिरिकुमारे य इत्थ देवे महि ड्ढीए जाव पलिओवमट्ठिईए परिवसइ से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ वेयड्ढे पव्वए २ अदुत्तरं च णं गोयमा ! वेय ड्ढस्स पव्वयस्स सासए णामधेज्जे पण्णत्ते ? जं ण कयाइ णासि ण कयाइ णत्थि ण कयाइ ण भविस्सइ भु विं च भवइ य भविस्सइ य धुवे णिअए सासए अक्खए अव्वए अवट्ठिए णिच्चे, ॥ कहि णं भंते ! जंबुद्दीवे

वैताढ्यः पर्वतः गौतम । वैताढ्यपर्वतो भरतवर्षं द्विधाविभजमानः तिष्ठति तद्यथा - दक्षिणार्द्धभरतं उत्तरार्द्धभरतं च वैताढ्यगिरिकुमारनाम देवो महर्द्धिकः यावत् पल्योपमस्थितिकः परिवसति तेनार्थेन गौतम । एवमुच्यते वैताढ्यपर्वतो वैताढ्यपर्वतः अथोत्तरं च गौतम । वैताढ्य पर्वतस्य शाश्वतं नामधेयं प्रज्ञप्तम् ? यत् न कदाचिन्नासीत् न कदाचिन्नास्ति न कदाचिन्न भविष्यति अभूच्च भवति च भविष्यति च ध्रुवं नियतं शाश्वतं अक्षयं अव्ययं अव

दक्षिणार्द्ध भरत १ अने उत्तरार्द्ध भरत २ वैताढ्यगिरीकुमारनामक एहवो देवता महर्द्धिक यावत् पल्योपमनीस्थिति जेहनी ते तिहां वसे तेमाटें हे गौतम । एहवो कहियें छइ वैताढ्यपर्वत एहवोनाम निरंतरपणे सदा थकी हे गौतम । वैताढ्यपर्वतनु शाश्वतो चिरंतन नामधेय कह्यो छे जेनथी किवारें एहवो ए तु एहवो नथी अतीत किवारेंनथी एहवो पणि नथी वर्तमानकाले किवारेंनथी इम एहवो पणि नथी अनागतकालें अतीतकालें नामनु त था अनागतकालें एहवा छें अनागतकालें पणि हसे इ, सर्व एहमहो नियमवें शाश्वतो किवारे खपनही किवारें एहवो अपणनो अवस्थितपणोवें नि

णि योजनशतानि षट्चैकोनविंशतिभागान् योजनस्य किंचिद्विशेषोना आयामेन प्रज्ञप्ता ? करणं यथा वर्गीकृतो जम्बूद्वीपव्यासः १९ शून्य। पट्टनि त: १९० शून्य ४ इषुगुणा १०९ शून्यं ८ चतुर्गुणः ३५६ शून्य ८ एष उत्तरभरतार्द्धजीवावर्ग अस्य वर्ग मूले लब्धा कला: २७४८५४ शेषकलाशाः २९३ ८८४ छेदः ५४९७०८ लब्धकलानां १९ भागे योजन १४४७१ उद्वरितैः शेषकलाशैर्मध्ये प्रक्षिप्ते षट्कला किंचिद्विशेषोना विवक्षितेति । अथास्य धनुः पृष्ठ माह ॥ तीसेइत्यादि ॥ तस्या उत्तरार्द्धभरतजीवाया दक्षिणाया च धनुःपृष्ठं अथ। उत्तरार्द्ध भरतस्य चतुर्दशयोजनसहस्राणि पंचशतान्यष्टा विंश- त्यधिकानि एकादश चैकोनविंशतिभागान् योजनस्य परिक्षेपेण परिधिना प्रज्ञप्तमितिशेषः । अत्र करणं यथा उत्तरार्द्ध भरतस्य कर्णोत्तरइषुः १०००० अस्य वर्गः १ शून्य ८ सर्वेपड्गुणः ६ शून्य ८ एपूत्तरार्द्धभरतजीवावर्गेण ३५६०००००० इत्येव वर्गेण मिलितो जातः ३६२ शून्य ८ एष उत्तरार्द्धभरतस्य जीवावर्गः। अस्य मूले लब्धाः कलाः २७५७४५ शेषकलायाः २२९५१ छेदराशेः ५५१४९० कलानां मेकोनविंशत्या भागे १४५२८ ११ अत्र शेषांशानां मविव क्षितत्वा मेकादशकलानां साधिकत्वरूपा अत्र दक्षिणार्द्धभरतादिक्षेत्रसर्वधिकारादिचतुष्कस्य सुखेन परिज्ञानाय यंत्रकस्थापना यथा एषांच शरीरा दीनां करणविधिः प्रसंगतोऽप्रादर्शितः अतःपरं सुतरां पुष्करिणीवर्द्धादिसूत्रेषु च न दर्शयिष्यते विस्तरभयात् तज्जिज्ञासुनात्क्षेत्र २ समितो बे

ठे दाहिणेणं चोद्दसजोअणसहस्साइं पंच अट्ठावीसे जोअणसए एक्कारसयएगूणवीसइभाए जोअणस्स प रिक्खेवेणं, उत्तरभरहस्सणं भंते वासस्स केरिसए आयारभावपडोयारे पण्णत्ते ? गोअमा ! बहुसमरमणिज्जे

प्रज्ञप्ता ? तस्याधनुःपृष्ठं दक्षिणेन चतुर्दशयोजनसहस्राणि पंच च अष्टाविंशतियोजनशतानि एकादश चैकोनविंशतिभागान् योजनस्य परिक्षेपेण उत्तर भरतार्धस्य भदन्त ! वर्षस्य कीदृगाकारभावप्रत्यवतारः प्रज्ञप्तः ? गौतम ! बहुसमरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः स यथा नाम आलिङ्गपुष्कर इव यावत्

योजनना काइ अविशेषक अधिक एतली लावपणेके ते जीवानो धनुपृष्ठ दक्षिणदिशे चउदहहजार योजन पांचसय अठावीस १४५२८ योजन इग्यार ओगणीसीयाभाग योजनना एतलो परिधिछे उत्तरार्द्ध भरतनामे हे भगवन् वासनो क्षेत्रनो आकारभाव स्वभाव रूपनोस्वभाव छे हे गौतम ! घणुंसम

प्रविभक्तम भागमित्यर्थः । अथवास्य धनुःपृष्ठ कलारूप २३६०४३ अस्मात् २०४१३२ कलारूपं लघुधनुःपृष्ठं शोध्यते जात ३१९११ अर्द्धे कृतेजात कला १५९५५ कलाश्च त सां योजनानि १८९२ कला ७ कलार्द्धं च एतावत् केवलि मृपार्श्वे बाहाया मान । अथास्य जीवामाह ॥ तस्स जीवा उ-त्तरेणमित्यादि ॥ तस्य बाहा प्रागुक्तस्वरूपा उत्तरेण क्षुद्रहिमवद्गिरिदिशि प्राचीनप्रतीचीनायता द्विधा लवणसमुद्रस्पृष्टा तथैव दक्षिणार्द्धभरतजीवा तद्वैव भावना पचत्थिमिल्ल लवणसमुद्द पुट्ठेति पर्यंत सूत्रखेयमिति भावः । एतद्वयति । चतुर्दशयोजनसहस्राणि चत्वारि चैकसहत्यधिका

गपविज्जए दोच्चि अट्ठतीसे जोअणसए तिण्णिअ एगूणवीसइभागे जोअणस्स विक्खंभेणं, तस्स बाहा पुर त्थिम पञ्चत्थिमेणं अट्ठारसबाणउए जोअणसए सत्तय एगूणवीसइभागे जोअणस्स अद्धभागव आयामेण,त स्स जीवा उत्तरेणं पाईणपडीणायया दुहा लवणसमुद्दं पुट्ठा तहेव जाव चोद्दसजोअणसहस्सा चत्तारि अ एक्कहत्तरि जोअणसए छच्च एगूणवीसइभाए जोअणस्स किंचिविसेसूणे आयामेण पण्णत्ता ? तीसे धणुप

यावत् स्पृष्ट गङ्गासिन्धुभ्यां महानदीभ्यां विभागप्रविभक्तम् द्वे अष्टत्रिंशे योजनशते त्रींश्चैकोनविंशतिभागान् योजनस्य विष्कम्भेन, तस्य बाहा पूर्वे प श्चिमयोः अष्टादशद्विनवतियोजन शतानि सप्तचैकोन विंशतिभागान् योजनस्यार्द्धभाग चायामेन, तस्य जीवा उत्तरेण प्राचीनप्रतीचीनायता द्विधा लवण समुद्र स्पृष्टा तथैव यावत्, चतुर्दशयोजन सहस्राणि चत्वारिच एक सप्ततियोजन शतानि षट्चैकोन विंशतिभागान् योजनस्य किञ्चिद्विशेषोनान्यायामेन

आठ त्रीस २३८ योजन त्रिणभाग ओगणीशिया एक योजनना एटला विस्तारपणे छे तेहनीबाहा पूर्वदिशें पश्चिमदिशें अढारसह बाणुं १८९२ योजन अने सात ओगणीसीयाभाग योजनना अने वली अर्द्ध भाग एटली लांबपणे तेहनीजीवा धनुषनीपरें उत्तरदिशा पूर्वपश्चिम लांबी बेपासें बेहुवे लवणसमुद्रने फरसीं तिमज पूर्वेलीपरें यावत् चउदहजार योजन १४००० च्यारसह अने एकोतर १४४७१ योजन ने छओगणीसीयाभाग एक

णि योजनशतानि षट् चैकोनविंशतिभागान् योजनस्य किञ्चिद्विशेषोनान् आयामेन प्रज्ञप्ता ? अत्र करणं यथा कलीकृतो जम्बूद्वीपव्यासः १९ शून्य। षट्कमि तः १९९ शून्य ४ इषुगुणाः १९९ शून्य ८ चतुर्गुणः ३५६ शून्य ८ एष उत्तरभरतार्द्धजीवावर्ग अस्य वर्गमूले लब्धाः कलाः २७४९५४ शेषकलाशा २९७ ८८४ छेदः ५४९९०८ लब्धकलानां १९ भागे योजन १४४७१ चतुर्दश शेषकलाषो गंच्छे प्रक्षिप्तैः षट्कला किञ्चिद्विशेषोना विवक्षितेति । अथास्य धनु पृष्ठ माह ॥ तीसेइत्यादि ॥ तस्या उत्तरार्द्धभरतजीवाया दक्षिणाया धनुःपृष्ठं अथा उत्तरार्द्ध भरतस्य चतुर्दशयोजनसहस्राणि पञ्चशतान्यष्टाविंश-त्यधिकानि एकादश चैकोनविंशतिभागान् योजनस्य परिक्षेपेण परिधिना प्रज्ञप्तमितिशेषः । अत्र करणं यथा उत्तरार्द्ध भरतस्य कलीकृतषुः १०००० अस्य वर्गः १ शून्य ८ सर्वपड्गुणः ६ शून्य ८ एषूत्तरार्द्धभरतजीवावर्गेण ७५६०००००० इत्येवं रूपेण मिश्रितो जातः ७४२ शून्य ८ एष उत्तरार्द्ध भरतस्य जीवावर्गः अस्य मूले लब्धाः कलाः २७७०७३ शेषकलाशाः ४६२१४१ छेदराशेः ५५४०७३ कलानां चैकोनविंशत्या भागे १४५२८ ११ अत्र शेषाशाना भविव क्षितत्वा चे कादशकलाना साधिकस्वरूपा अत्र दक्षिणार्द्धभरतादिक्षेत्रधनुष्पृष्ठादिचतुष्कस्य सुखेन परिज्ञानाय यन्त्रकस्थापना यथा सूत्राच शरीरा दीना करणविधिः प्रसङ्गतो ऽभ्यवसितः अतःपरं सूत्रे क्षुद्रहिमवदादिसूत्रेषु च न दर्शयिष्यते विस्तरभयात् तज्जिज्ञासुना तद्वेत्ता २ पृच्छितो चे

ठे दाहिणेणं चोदृसजोअणसहस्साइं पंच अठावीसे जोअणसए एक्कारसयएगूणवीसइभाए जोअणस्स प रिक्खेवेणं, उत्तरभरहस्सणं भंते!वासस्स केरिसए आयारभावपडोयारे पण्णत्ते ? गोअमा ! बहुसमरमणिज्जे

प्रज्ञप्ता ? तस्या धनुःपृष्ठं दक्षिणेन चतुर्दशयोजनसहस्राणि पञ्च च अष्टाविंशतियोजनशतानि एकादश चैकोनविंशतिभागान् योजनस्य परिक्षेपेण उत्तर भरतार्द्धस्य भदन्त । वर्षस्य कीदृशाकारभावप्रत्यवतारः प्रज्ञप्त ? गौतम ! बहुसमरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः स यथा नाम आलिङ्गपुष्कर इति वा यावत्

योअणणो चाउ कविसेस कूणा एवतो लावणवोवं ते जीवाओ धनूपृष्ठ दक्षिणदिसइ चउदहजार योजन पांचसय ; अठावीस १४५२८ योजन इग्यार उगणीसीयाभाग योअणना एवतो परिधिवं उत्तरार्द्ध भरतनामे ऐ भगवन् वासनो केहयो आकारभाव स्वभाव रूपनोस्वभाव छें ऐ गौतम ! घणुंसम

यहति । अथो तराद्र्धभरतस्वरूपं पृछति ॥ उत्तरभरहस्सण मित्यादिव्यक्त ॥ अथैव मनुष्यस्वरूपं पृच्छति ॥उत्तरभरहेत्यादि ॥ इदमपि प्राग्वत् या
वदेकेकेषम सर्वदुःखाना नव कुर्वंतीति । नवे तद्वत्यमनुष्याणा मवदादीना तुल्य गतूतपमयवपाद्यायात् कप मुत्तपा वासि सत्रानीचित्यनेयेतिहति

क्षेत्र० ॥	ब्र० ॥	बाहा॰ ॥	जीवा० ॥	धनु॰ पृष्ठ ।
इषिव	२८८ योजन		८७४८ योजन	८७६६ योजन
भरतार्द्ध	भाग ६/१९	भाग ११/१२	भाग ११	भागः १
वैताढ्य	२८८ योजन	४८८ योजन	१०७२० योजन	१०७४३ योजन
पर्वतः ॥	भागः ३/१९	भाग १११/१८२	भाग १२	भागः १५/१९
उत्तरभर	२३८ योजन	२३८ योजन	१४४७१ योजन	१४५२८ योजन
ताद ॥	भाग ६/१९	भाग० १/१८२	१९	१९

चेदुष्यते । यज्ञयसिँ याले अमायुतगुणाद्यायस्यापितमच्छदा॰च्छद्रविवा-
र्दे भरतवासिसाध्वादिभ्यो माऽन्यदापि विद्याधरममहादिभ्यो मा ना

भूमि भागे पण्णत्ते १ से जहा णामए आलिंगपुक्खरेइ
वा जाव कित्तिमेहिं चेव अकित्तिमेहिं चेव उत्तरड्ढभरहे
ण भंते! वासे मणुआणं केरिसए आयारभावपडोयारे प
ण्णत्ते? गोयमा! तेण मणुआयं बहुसंघयणा जाव अपेगइआ

कृत्रिमैश्चैवा कृत्रिमैश्चैव उत्तरार्द्ध भरते भदन्त ! वर्षे मनुजानां कीदृगाका
रभावप्रत्यवतारः प्रज्ञप्तः ? गौतम । ते मनुजा बहुसंहननाः यावत् अप्ये

रमणीक भूमिभागछे जिमदृष्टांतइं मादलनूं पडमुहड तेहवो यावत् कृत्रि
मकरीने अकृत्रिमेकरी शोभायत छे उत्तरार्द्ध भरतमांहे हे भगवन् !
मनुष्येमा मनुष्यनो केहवो आकारभाव स्वरूपछे हे गौतम । ते मनुष्य
घणा संघयणना धरणहार यावत् केतलाएकसिद्धि पामेछे यावत् सर्वे दुःखना

तिस्सरत्वारिंशा या पुस्तपगायासे मुंतत्यवासिसूत्रेपु चिंतमेवेति ॥ अथैतत् क्षेत्रवर्ति ऋषभकूटं आसीति पृच्छति । कहिणमित्यादि ॥ क्व भदन्त जंबूद्वीपे द्वीपे उत्तरार्द्ध भरतेवर्षे ऋषभकूटो नाम्ना पर्वत प्रज्ञप्तः ? भगवानाह गौतम ? गंगाकुण्डस्य यत्र हिमवतो गंगानिपतति तत्र गांकुण्ड, तस्य पश्चिमायां, यत्रतुसिंधु निपतति तत्सिंधुकुण्ड, तस्य पूर्वस्यां क्षुल्लहिमवतो वर्षधरस्य दाक्षिणात्ये नितंबे सामीपिकसहस्यानितंबासन्न इत्यर्थः । अत्र प्रदेशे जंबूद्वीपेद्वीपे उत्तरार्द्धभरते वर्षे ऋषभकूटो नाम्नापर्वतः प्रज्ञप्तः ? अष्ट योजना न्यूर्ध्वोच्चत्वेन द्वे योजने उद्वेधेन भूमिप्रवेशेन, उच्चत्वचतुर्थांशस्य भूम्यवगाढ-

सिझंति जाव सव्वदुक्खाणं अंतं करंति,/कहिणं भंते जंबुद्दीवेदीवे उत्तरड्ढभरहेवासेउसभकूडेणाम पव्वए पण्णत्ते ? गोयमा !गंगाकुंडस्स पच्चत्थिमेणं, सिंधुकुंडस्स पुरत्थिमेणं, चुल्लहिमवंतस्स वासहरपव्वयस्स दाहिणिल्ले णितंबे,एत्थणं जंबुद्दीवे दीवे उत्तरड्ढभरहेवासे उसहकूडे णामं पव्वए पण्णत्ते? अठजोयणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं, दोजोयणाइं उव्वेहेणं, मूले अठजोयणाइंविक्खंभेणं, मज्झे छजोयणाइं विक्खंभेणं, उवरिं चत्तारिजोय

यन्ते सिध्यन्ति यावत् सर्वदुःखानामन्तं कुर्वन्ति कस्मिन् भदन्त ! जंबूद्वीपेद्वीपे उत्तरार्द्ध भरतेवर्षे ऋषभकूटोनाम्ना पर्वतः प्रज्ञप्तः ? गौतम? गंगाकुण्डस्य पश्चिमतः सिन्धुकुण्डस्य पूर्वस्याम् क्षुल्लहिमवतो वर्षधरपर्वतस्य दाक्षिणात्येनितंबे अत्र जंबूद्वीपेद्वीपे उत्तरार्धभरतेवर्षे ऋषभकूटोनाम्ना पर्वतः प्रज्ञप्तः ? अष्टौयोजनान्यूर्ध्वमुच्चत्वेन द्वे योजने उद्वेधेन मूले अष्टयोजनानि विष्कम्भेन मध्ये षट्योजनानि विष्कम्भेन, उपरि चत्वारियोजनानि वि

उतकरवेंकयकर कब कुवस्यामवे हे भगवन् ! जंबूद्वीपने विषय उत्तराद्धभरतक्षेत्रनेविषे ऋषभकूटनामा पर्वत कह्यो छे हे गौतम ! गंगाकुंडनेर पश्चिम दिशि सिंधूकुंडने पूर्वदिशे चुल्लहिमवंत जे वर्षधरपर्वतनो जे दक्षिणपासानो नितंब तें पासे बहां जंबूद्वीपनेंविषें उत्तराद्धभरतक्षेत्र रिषभकूटनामे पर्वतछे ८ आठ योजन ऊंचपणे वे योजन धरतीमांहि उंडपणे मूल आठ योजन पोहलपणे विचिमांहि ६ योजन पोहलपणे ऊपरि च्यारि ४ योजन

त्वात् अष्टानां चतुर्णां द्वयोरेवलाभात् मूलमध्यान्तेषु क्रमात् द्वादश अष्ट चत्वारियोजनानि विष्कम्भेन विस्तारेण, उपलक्षणत्वात् दायामेनापि समवृत्तत्वा यामविष्कम्भयो तुल्यत्वादिति, तथा मूलमध्यान्तेषु पञ्चविंशति अष्टादश द्वादश योजनानि सातिरेकाणि परिक्षेपेण परिधिना । अथास्य पाठान्तर, यावनाजेद सातृत परिमाणान्तर माह । मूले द्वादशयोजनानि विष्कम्भेन, मध्ये अष्टयोजनानि विष्कम्भेन उपरि चत्वारि योजनानि विष्कम्भेन अत्रापि विष्कम्भा यामतः साधिकत्रिगुणं मूलमध्यान्तपरिधिमानं सुबोधमेव । अत्राह परः एकस्य वस्तुनोविष्कम्भादिपरिमाणे द्वैरूप्यासम्भवेन प्रस्तुत पक्षस्य साति

णाई विक्खम्भेण, मूले साइरेगाइं पणवीसं जोयणाइं परिक्खेवेण, मज्झे साइरेगाइं अट्ठारसजोयणाइं परिक्खेवेण, उवरिं साइरेगाइं दुवालसजोयणाइं परिक्खेवेण, पाठांतरं, मूले बारसजोयणाइं विक्खम्भेण, मज्झे अट्ठजोयणाइं विक्खम्भेण, उप्पिं चत्तारि जोयणाइं विक्खम्भेण, मूले साइरेगाइं सत्ततीसं जोयणाइं परि

कर्मणे मूले सातिरेकाणि पञ्चविंशतिर्योजनानि परिक्षेपेण मध्ये सातिरेकाणि अष्टादशयोजनानि परिक्षेपेण उपरि सातिरेकाणि द्वादशयोजनानि परिक्षेपेण, पाठान्तरम् मूले द्वादशयोजनानि विष्कम्भेन मध्ये अष्टयोजनानि विष्कम्भेन उपरि चत्वारियोजनानि विष्कम्भेन मूले सातिरेकाणि सप्त

पोहल पणे मूले झाझेरा पचवीस २५ योजन परिधिपणे मध्यविचि झाझेरा अढारा १८ योजन परिधिपणे उपरि झाझेरा बार १२ योजन परिधिपणे पाठांतरं [तीर्थकरकेवली सर्वगुणसम्पन्न पणि इहापाठांतरमु स्युकारण ते कहेछे बारवरसीदुकालपडते भिक्षादौलेम्योकरी साधुमें सूत्रादिक विस्मृतिथया । तिवारपाछीसुभिक्षपणेथके १ एक वलभीनेविषे १ एक मथुरानेविषे बे स्थानके गीतार्थएकठाथइ पुस्तकारूढकीधो तिवारि २ लिखतां पाठांतर सर्वेरूपनो तिवारें गीतार्थें कदाग्रहटाली सहरिमही तिवारे बे पाठ लिख्या । कदाग्रहटालीसहरि केवलीजाणे तेमाटे इहा सर्वेरूपसानहि ज? १ मीजसो] चित्रकूट मूले बार १२ योजन पोहला मध्यविचि आठ ८ योजन पोहलपणे उपरि च्यारि ४ योजन पोहल

गपस्यविरप्रवीसत्वेम कथं मान्यतरनिर्णय यदेकस्यापि ऋषभकूटपर्वतस्य मूलावायष्टादियोजनायतत्वादि पुन साधीयास द्वादशादियोजनविस्तृत-स्वादीति सत्यं जिनभट्टारकाणां सर्वेषां चयिकज्ञानवतां मेकमेवमत मूलत यथात् कालान्तरेण विस्मृत्यादिना ऽयथावगान्नेदः । यदुक्त श्रीमलय-गिरि सूरिभि र्ज्योतिः करण्डकटीकायां दिसाचार्यमतसौ दुःषमानुभावतो दुर्भिक्षप्रवृत्त्या साधूनां पठनगुणनादिक सर्वमप्यनेशत् ततो दुर्भिक्षातिक्रमे सुभिक्षप्रवृत्तौ द्वयोः सघमेलापकोऽभवत् तद्यथा एको वलभ्यां मेको मथुरायां तत्र सूत्रार्थसघटने परस्पर वाचनाभेदो जात विस्मृतयो हि सूत्रार्थयो स्मृत्वा २ सघटने भवत्यवश्य वाचनाभेद इत्यादि ततोऽत्रापि दुःकरो ऽन्यतरनिर्णय द्वयो पक्षयो रुपस्थितयो रनतिशायिज्ञानिभि र-नभिनिविष्टमतिभि प्रवचनाशातनाभीरुभिः पुण्यपुरुषैरिति मकाचिदनुपपत्ति । किञ्च सैद्धान्तिकशिरोमणिपूज्य श्रीजिनभद्रगणिक्षमाश्रमणपादै-स्तत्रेत्रसमासे सूत्रे मतद्वयमेव दर्शितं यथा सद्व्वे वि सह्कूडा उव्विद्धा पञ्चजोअणे चुति । बारस अठ्य चउरो मूलेमज्झे वरि वित्थिणा १ मूलेवित्थि-ण्णे इत्यादि शेषपक्षक: प्राग्वत् । अथास्य पद्मवरवेदिकामाह ॥ सेयपागएइत्यादि ॥ च ऋषभकूटाद्रि रेकया पद्मवरवेदिकया । सर्वेयेति । यथा

स्कंधेण, मझे साइरेगाइ पणवीसजोअणाइ परिक्खेवेण, उप्पिं साइरेगाइ बारसजोअणाइ परिक्खेवेण, मू-ले विच्छिण्णे, मझे संक्खित्ते उप्पिं तणुए, गोपुच्छसंठाणसंठिए सव्वजंबूणयामए अच्छे सण्हे जाव पडिरूवे

त्रिंशद्योजनानि परिक्षेपेण मध्ये सातिरेकाणि पञ्चविंशतिर्योजनानि परिक्षेपेण उपरि सातिरेकाणि द्वादशयोजनानि परिक्षेपेण मूले विस्तीर्णः मध्ये संक्षिप्तः उपरितनुकः गोपुच्छसंस्थानसंस्थितः सर्वजम्बूनदमयः अच्छः श्लक्ष्णः यावत् प्रतिरूप तदेकया पद्मवरवेदिकया तथैव यावद्वनखण्डेना

यदे मूले कांइकअधिकेरा साततीस ३७ योजन परिधिपणे विचि कांइकअधिकेरा पचवीस योजन परिधिपणे उपरि कांइकअधिकेरा बार १२ योजन परिधिपणे मूले विस्तीर्ण विचिसंकीर्ण उपरिपातलो गायनापुच्छनेसंस्थानइ संस्थितछइ सर्वजाम्बूनदरत्नमय स्वामयर्ण छइ आछो सुंहालो यावत् प्रति रूपछइ तेह एक पद्मवरवेदिकाइकरी तिमजपूर्वलीपरे यावत् वनखण्ड एकक्रोस शांत पर्णे अढ़क्रोस पोहल पणे यावत्कळ्योक्रोश उचपणे तिमज

सिद्धायतनकूटवक्तव्यः प्रागुक्त तथा ऽत्रापि वक्तव्य इत्यर्थः । कियत्पर्यन्तमित्याह । यावद्भवन चापजास्यदेवस्थानं सत्राय एगेणपवणसंडेण सव्वओ
समता सपरिक्खित्ते सिद्धायतनकूडस्सणं उप्पिं बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पण्णत्ते ? से जहानामए आलिंगपुक्खरे इवा जाव वाणमंतरा जाव विहरंति
तस्सणं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं एगे महं भवणे पण्णत्ते इति । अत्र व्याख्या पूर्ववत् भवनमानं साक्षादेव सूत्रे दर्शयति ।
क्रोश मायामे नार्द्धक्रोश विष्कम्भेन देशोनक्रोशं चत्वारिंशदधिकचतुर्दशधनुः शतरूप मूर्द्ध्वोच्चत्वेन यद्यपि भवन मायामापेक्षया किंचिन्न्यूनोच्छ्रायमान
भवति, प्रासादस्तु आयामद्विगुणोच्छ्रायवान्, श्रीजीवाभिगमवृत्त्यादौ भवनप्रासादयो र्विशेषो दृश्यते, तथाप्यत्र तयो रेकार्थकत्वमेव श्रीमल
यगिरिसूरिभिः हेमवत्समालवत्तो पर्वतो तपनकूटानामुपरि प्रत्येक मेकैकः प्रासादावतंसकः, सेच प्रासादः प्रत्येक मेकं क्रोश मायामतो ऽर्द्धक्रोशं विष्क
म्भतो देशोनं क्रोश मुच्चैस्त्वेन स्थापितः, भवनतुल्यप्रमाणत्वं चापनकूटेषु प्रासादानां मभिधानादिति उपर्युक्तानां व्यपस्त्रयपनकूटस्य ॥ तथैवेति यथा
श्रीजीवाभिगमादौ पद्मकादीनां पर्वतानां कूटानामपि श्रीचित्येनवक्तव्यः, तद्जिसापसूत्रं तु तत्रत्यात्पत्यादिनासूचित ॥ तदनुसारेणैव सेकेपढे च प्र

सेणं एगाए पउमवरवेइयाए, तहेव जाव भवणं कोसं आयामेणं, अद्धकोसं विक्खंभेणं, देसूणं कोसं उड्ढं उच्चत्तेणं, अट्ठो तहेव, उप्पलाणि पउमाणि जाव छसज्जेस्य एत्थ देवे महिड्ढीए जाव दाहिणेणं रायहाणी, तहेव

यामेन मर्द्धक्रोशं विष्कम्भेन देशोनं क्रोशमुच्चत्वेन अर्थस्तथैव उत्पलानि पद्मानि यावत् वचनम् अत्र देवा महर्द्धिको यावत् दक्षिणेन राजधानी त थैव, मन्दरस्य पर्वतस्य यथा विजयस्य अभिधेयितम् ॥ १ ॥ ॥ ॥ ॥

अर्थ चांवता पत्र उत्पल कमलपद्म यावत् चिषनामे इहां देवता महर्द्धिक वसवई यावत् दक्षिणदिगें राजधानी चांवती तिमज मेरुपर्वतने द विषद विजयदेवतानीराजधानी तिमजाचवी जमवैभवे इवे ६ आरानां बाकपर्वतेन जम्बूद्वीपमईं विषद छे समवत् । भरतक्षेत्रे विषई केतलें

से एव वुच्चइ उसहकूडपव्वए २ गोयमा ? उसहकूडपव्वए खुड्डासु खुड्डियासु वावीसु पुक्खरिणीसु जाव बिलपंतीसु बहूइं उप्पलाइं पउमाइं जाव सह-स्सपत्ताइं उसहकूडप्पभाइं उसहकूडवण्णाइं उसहकूडवण्णाभाइं इति ॥ अत्र व्याख्या ॥ प्रथमसूत्रं सुगमं, उत्तरसूत्रे ऋषभकूटपर्वते क्षुद्रासु क्षुद्रिकासु वा-पीषु पुष्करिणीषु यावद्बिलपंक्तिषु बहून्युत्पलानि पद्मानि यावत्सहस्रपत्राणि ऋषभकूटप्रभाणि ऋषभकूटाकाराणि ऋषभकूटवर्णानि, तथा ऋषभकूट-वर्णस्येव आभा प्रतिभासो येषां तानि ऋषभकूटवर्णाभानि, तत तानि तदाकारत्वात् तद्वर्णसादृश्याच्च ऋषभकूटानीति प्रसिद्धानि, तद्योगात् देवप-र्वतोऽपि ऋषभकूटः उभयेषामपि नाम्ना मनाग्विकासप्रवृत्तोऽयं व्यवहार इति न परेतराश्रयदोषप्रसङ्गः, एवमन्यत्रापि परिभावनीयं । प्रकारान्तरेणापि ना-मनिमित्तं माह ॥ उसभे अ इत्थ देवे इत्यादि ॥ ऋषभश्चात्र देवो महर्द्धिकः अत्र यावत् करणात् महज्जुईए जाव उसहकूडस्स उत्तराए रायहाणीए अण्णे-सिं च बहूणं देवाण य देवीण य आहेवच्चं जाव दिव्वाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरइ से एएणट्ठेणं एवं वुच्चइ उसहकूडपव्वए इति पर्यन्त सूत्र-पाठो ज्ञेयः अत्र व्याख्या प्राग्वत् ॥ रायहाणी इत्यादि ॥ राजधानी ऋषभदेवस्य ऋषभाभिधाना मन्दरस्य पर्वतस्य दक्षिणतः तथैव वाच्या यथा विजयदेव-स्य प्रागुक्ता अविशेषितं विशेषरहितं क्रियाविशेषणमेतत् अस्य विजयायाः राजधान्याश्च नामतोऽन्तरं नत्वस्मिन् वर्णके इतिभावः ॥ इति सातिशयध-र्मदेशनारससमुल्लासविस्मयमान ऐदंयुगीन नराधिपतिचक्रवर्तिसमान श्रीअकब्बरसुरत्राणप्रदत्तपाण्मासिकसर्वजन्तुजाताभयदान शत्रुञ्जयादिकरमोचनस्फुर-न्मानप्रदानप्रभृतिबहुमानसंप्रतविजयमान श्रीमत्तपागच्छाधिराज श्रीहीरविजयसूरीश्वरपदपद्मोपासनाप्रवणमहामहोपाध्याय श्रीसकलचन्द्रगणिशिष्योपाध्याय श्रीशान्तिचन्द्रगणिविरचितायां जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिवृत्तौ प्रमेयरत्नमञ्जूषानाम्न्यां भरतक्षेत्रस्वरूपनिरूपकोनाम प्रथमो वक्षस्कारः १ ग्र थाग्र ३१६०।२४

य मंदरस्स पव्वयस्स जहा विजयस्स अविसेसियं ॥

सिद्धायतनकूटवर्णकः प्रागुक्त स्तथा ऽत्रापि वक्तव्य इत्यर्थः । किंपत्पयेतदत्याह । पावत्कृतं ज्ञपनाख्यदेवस्यास सत्राय एगेबमवगमणं चाष्ठं भगवन् सपरिरिक्त उत्तरकूलस्य स्त्रापि बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पन्नत्ते ? से जहानामए आलिंगपुक्खरे इवा जाव वाणमंतरा जाव विहरंति तस्सवं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभागे एत्थ एगे भवणे पन्नत्ते इति । अत्र व्याख्या पूर्ववत् भवनमान सात्रादेव सूत्रे दर्शयति । कोस मायामे नार्द्धकोस विष्कंभेन देशोनकोस चत्वारिंशदधिकचतुर्दशधनुः शतरूप मूर्द्धोच्चत्वेन यद्यपि भवन मायामापेक्षया किंचिन्न्यूनोच्छ्रायमान भवति, प्रासादस्त आयामद्विगुणोच्छ्रायवति, श्रीप्रासादाधर्मकर्णांगवत्यादी भवनप्रासादयो विशेषो दृश्यते, तथाप्यत्र तयो रेखापंक्तयस्येव श्रीमल गिरिसूरिभिः क्षेत्रसमासवृत्ती सर्वेषां अपनकूटाना मुपरि प्रत्येक मेकैकः प्रासादावतंसकः, तेच प्रासादाः प्रत्येक मेक क्रोश मायामतो ऽर्द्धक्रोशं विष्क म्भतो देशोन क्रोश मुच्चैस्त्वेने स्पष्टीत, भवनतुल्यप्रमाणतया अपनकूटेषु प्रासादाना मभिधानादिति सर्वोनामा स्वर्णअपनकूटस्य ॥ तथैवेति यथा श्रीवाजिमनारी यमकादीनां पर्वताना मुक्त तथात्रापि श्रीचित्येनवक्तव्यः तदभिलापसूत्रंतु तापसावीत्यादिनासूचितं ॥ तदनुसारेणेदं सेसेवच्छं च ग्र

सेसं एगाए पउमवरवेइयाए, तहेव जाव भवणं कोसं आयामेणं, अद्धकोसं विक्खंभेणं, देसूणं कोसं उड्ढं उच्चत्तेणं, अट्ठो तहेव, उप्पलाणि पउमाणि जाव हंसज्झे एत्थ देवे महिड्ढीए जाव दाहिणेणं रायहाणी, तहे

यामेन अर्द्धक्रोशविष्कम्भेन देशोनं क्रोशमुच्चत्वेन अर्थस्तथैव उत्पलानि पद्मानि यावत् अपभम् अत्र देवो महर्द्धिको यावत् दक्षिणेन राजधानी त थैव, मन्दरस्य पर्वतस्य यथा विजयस्य अविशेषितम् ॥ १ ॥ ॥ ॥ ॥

अर्थ यावता यथा तत्र कमलपद्म यावत् रिषभनामे इहां देवता महर्द्धिक वसवंतउ यावत् दक्षिणदिशें राजधानी आलपी तिमज मेरुपर्वतने द विषद विजयविजयदेवतानीराजधानी तिमआलपी अवशेषपणे हवे ६ आरानो स्वरूपकहेवें जंबूद्वीपमहं विषदं हे भगवन् । भरतक्षेत्रने विषदं केतलं

से एएणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ उसहकूडपव्वए २ गोयमा ? उसहकूडपव्वए खुड्डासु खुड्डियासु वावीसु पुक्खरिणीसु जाव बिलपंतीसु बहूइं उप्पलाइं पउमाइं जाव सह स्सपत्ताइं उसहकूडप्पभाइं उसहकूडवण्णाइं उसहकूडवण्णाभाइं इति ॥ अत्रव्याख्या ॥ प्रश्नसूत्रं सुगमं, उत्तरसूत्रे ऋषभकूटपर्वते क्षुल्लासु क्षुल्लिकासु वा पीषु पुष्करिणीषु यावद्बिलपङ्क्तिषु बहून्युत्पलानि पद्मानि यावत्सहस्रपत्राणि ऋषभकूटप्रभाणि ऋषभकूटाकाराणि ऋषभकूटवर्णानि, तथा ऋषभकू टवर्णस्येव आभा प्रतिभासो येषां तानि ऋषभकूटवर्णाभानि, तत्र तानि तदाकारत्वात् तद्वर्णसादृश्याच्च ऋषभकूटानीति प्रसिद्धानि, तद्योगा देवप र्वतोऽपि ऋषभकूटः उभयेषामपि नाम्ना समानकालप्रवृत्तोऽयं व्यवहार इति न परस्पराश्रयदोषप्रसङ्गः, एवमन्यत्रापि परिभावनीयं । प्रकारान्तरेणापि ना मनिमित्तमाह ॥ उसभेयएत्थ देवेत्यादि ॥ ऋषभश्चात्र देवो महर्द्धिकः अत्र यावत् करणात् महज्जुईए जाव उसहकूडस्स उत्तराए रायहाणीए अण्णे सिं च बहूणं देवाण य देवीण य आहेवच्चं जाव विहरइ भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरइ से एएणट्ठेणं एवं वुच्चइ उसहकूडपव्वयस्स इति पयतः सूत्र पाठो ज्ञेयः अत्रव्याख्या प्राग्वत् ॥ दाहिणेणं इत्यादि ॥ राजधानी ऋषभदेवस्य ऋषभानाम्ना मन्दरस्य पर्वतस्य दक्षिणतः स्यात् यथा विजयदेव स्य प्रागुक्ता अविशेषितं विशेषरहितं क्रियाविशेषणमेतत् अस्य विजयाया राजधान्याश्च नामतोऽन्तरं नास्त्यस्मिन् वस्तुनीति भावः ॥ इति श्रीसकलपव मंडेशनारेशसमुद्भासविसर्पमान ऐदयुगीन नराधिपतिचक्रवर्त्ति समान श्रीअकब्बरसुरत्राणप्रदत्तषाण्मासिकसर्वजन्तुजाताभयदान शत्रुञ्जयादिकरमोचनस्फुर न्मानप्रदानप्रभृतिबहुमानसंप्राप्तविजयमान श्रीमत्तपागच्छाधिराज श्रीहीरविजयसूरीश्वरपदपद्मोपासनाप्रवणमहामहोपाध्याय श्रीसकलचन्द्रगणिशिष्यो पाध्याय श्रीशान्तिचन्द्रगणिविरचितायां जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिवृत्तौ प्रमेयरत्नमञ्जूषानाम्न्यां भरतक्षेत्रस्वरूपनिरूपणो नाम प्रथमो वक्षस्कारः १ ग्रं थाग्रम् ३१६८।२५

व मंदरस्स पव्वयस्स जहा विजयस्स अविसेसियं ॥

सिद्धायतनकूटवर्जेषु प्रागुक्त स्वरूपा उच्चापि वक्तव्य इत्यर्थः । किमपर्यन्तमित्याह । यावद्भवन पञ्चाशद्देवस्थान सयाय एकोनपञ्चाशत्तम पञ्चाशत्तम समता सपरिक्षिप्त हंसगर्भकूटस्य उपरिं बहुसमरमणीयो भूमिभागे प्रज्ञप्त ? से जहानामए आलिंगपुक्खरे इवा जाव वाणमंतरा जाव विहरति तस्स बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभागे मत्र एगे भवणे पन्नत्ते इति । अत्र व्याख्या पूर्ववत् भवनमान सावादेव सूत्रे दर्शयति । क्रोश मायामेन अर्द्धक्रोशं विष्कम्भेन देशोनक्रोश चत्वारिंशदधिकचतुर्दशधनुः मवरूप मूर्द्धोच्चत्वेन यद्यपि भवन मायामापेक्षया किंचि न्यूनोच्चायमान भवति, प्रासादस्तु आयामद्विगुणोच्छ्रायवान्, श्रीमानतावर्म्मकपांगवृत्त्यादौ भवनप्रासादयो विशेषो दृश्यते, तथाप्यत्र तयो रेकार्थकत्वमेव श्रीमल्लगिरिसूरिभिः क्षेत्रसमासवृत्तौ एतेषां भवनकूटानामुपरि प्रत्येक मेकैकः प्रासादावतंसकः, ते च प्रासादा प्रत्येक मेकं क्रोश मायामतो ऽर्द्धक्रोश विष्कम्भतो देशोन क्रोश मुच्चैस्त्वेनेत्युक्त, भवनतुल्यप्रमाणतया भवनकूटेषु प्रासादाना मभिधानादिति अर्थोनामा न्वर्थंभवनकूटस्य ॥ तथैवेति यथा जीवाभिगमादौ यमकादीनां पर्वतानां मुक्त तथात्रापि श्रीचित्येनवक्तव्यः तदभिलापसूत्रंतु उप्पलाणीत्यादिनासूचित ॥ तदनुसारेणैव उत्तेपव च म

सेणं एगाए पउमवरवेइयाए, तहेव जाव भवण कोस आयामेणं, अद्धकोस विक्खम्भेणं, देसूण कोस उड्ढ उच्चत्तेण, अट्ठो तहेव, उप्पलाणि पउमाणि जाव हंसगब्भे एत्थ देवेमहिड्ढीए जावदाहिणेण रायहाणी, तहे

यामेन अर्द्धक्रोशविष्कम्भेन देशोन क्रोशमुच्चत्वेन अर्थस्तथैव उत्पलानि पद्मानि यावत् अत्र देवा महर्द्धिका यावत् दक्षिणेन राजधानी त थैव, मन्दरस्य पर्वतस्य यथा विजयस्य अविशेषितम् ॥ १ ॥ ॥ ॥ ॥

अर्थ वांचवा यथा उत्पल कमलपद्म यावत् रिषभनामे इहां देवता महर्द्धिक वसैछै यावत् दक्षिणदिशें राजधानी कहवी तिमज मेरुपर्वतने द क्षिणे विजयदेवतानीराजधानी तिमकहवी अवशेषपणे इहां ६ आरानां स्वरूपकहेछे जम्बूद्वीपमध्ये विषय हे भगवन् । भरतक्षेत्रने विषय केतलें

सुष्ठु शोभनाः समाः वर्षाणि यस्यां सा सुषमा, निर्दुःसुवः समसूतेरिति षत्वं, सुषमा चासौ सुषमा च सुषमसुषमा, द्वयोः समानार्थयोः प्रकर्षप्रतिपादकत्वा पमा सुषमा चासौ दुःषमा च सुषमदुःषमा सुषमानुभावबहुलाऽल्पदुःषमानुभावेत्यर्थः । चतुर्थो दुःषमसुषमा दुःषमा चासौ सुषमा च दुःषमसुषमा दुःषमा नुभावबहुलाऽल्पसुषमानुभावेत्यर्थः । पंचमो दुःषमा षष्ठो दुःषमदुःषमा कालः निरुक्तं तु सुषमसुषमावत्, एवं सूत्रस्पर्शिकसूत्रमपि भाव्यं, परं षष्ठोऽपि काला व्यत्ययसमाख्याः, यथावसर्पिण्यां षष्ठः कालो दुःषमदुःषमाख्या, स एवात्र प्रथमो यावत् सुषमसुषमाकालः षष्ठ इति । अथ द्विविधस्यापि कालस्य परिमाणं जिज्ञासुः सम्मूलभूतकालविशेषप्रश्नायोपक्रमते ॥ एगमेग इत्यादि ॥ एकैकस्य मुहूर्तस्य भगवन् कियन्त उच्छ्वासानुच्छ्वासप्रमितका- सविशेषा व्याख्याताः, एकस्मिन् मुहूर्ते कियन्त उच्छ्वासा भवन्ति, उच्छ्वासशब्देना त्रोपलक्षणत्वान्निःश्वासा उच्छ्वासनिःश्वासाः समुदिता गृह्यन्ते । अत्रोत्तरं । असंख्ये

प्पिणि कालेणं भंते! कतिविहे पन्नत्ते? गो०! छव्विहे पन्नत्ते, तंजहा दुस्समदुस्समाकाले १ जाव सुसमसुसमा काले६ एगमेगस्स णं भंते! मुहुत्तस्स केवइया उस्सासद्धा वियाहिया, गोयमा! असंखिज्जाणं समयाणं समुदय समिइसमागमेणं सा एगा आवलिय त्ति वुच्चइ संखिज्जाओ आवलियाओ ऊसासो संखिज्जाओ आवलियाओ

तद्यथा दुःषम दुःषमा कालः यावत् सुषम सुषमा कालः । एकैकस्य भदन्त ! मुहूर्तस्य कियन्त उच्छ्वासा व्याख्याताः गौतम ! असंख्यातानां समयानां समुदयसमितिसमागमेन [यत्कालमानं भवतीति] सा एका आवलिकेत्युच्यते (जिनैरिति शेषः) संख्येया आवलिका उच्छ्वासः स

दुःषम दुःषम नामे काल छट्ठो आरो अवसर्पिणीमाहें ६ उत्सर्पिणी काल पहिलो काल हे भगवन्! केतला हे गौतम ! छ भेद कह्योछे तेकेहा दुः षमदुःषमा नामे काल पहिलो आरो १ इमपूर्वलीपरें अनुक्रमे यावत् सुषमसुषमा नामे काल छट्ठो आरो ६ हवे कालनो प्रमाण कहेछे मुहूर्तमा एके का हे भगवन्! केतला सासोसास कह्या ? हे गौतम ! असंख्याता समयाना समुदाय तेहनो समिति मेलमा ते समागम एकठामिलवा तिवारें

स्यत्र ॥ अथ क्षेत्राऽस्पर्शिताऽनवस्थितकालजैडैन द्विधा कालमप्यत्र साक्षादवसर्पेत। सुमान् मायाम् वीक्ष्य पारिशिष्यान् तमाख्यमान स नवस्थितकाल इति निश्चाय पृच्छति ॥ जम्बूद्दीवेणं भंते इत्यादि ॥ जम्बूद्वीपे द्वीपे भरतवर्षे भगवन् कतिविधः काल प्रज्ञप्तः? भगवानाह गौतम? द्विविधः काल प्रज्ञप्तः? तद्यथा अवसर्पति हीयमानाकतया अवसर्पयतिवा क्रमेणायुःशरीरादिभावान् हापयती त्यवसर्पिणी सागरोपमकालस्य प्रज्ञापकापेक्ष या वाक्या अवा सुपन्यासः, केषेषु भरतस्येव उत्सर्पति वर्द्धते अरकापेक्षया वर्द्धयति वा क्रमेणायुरादीन् भावा नित्युत्सर्पिणी सागरोपमकालस्य चकारद्वय द्वयोरपि समानारकतात्वानामपरिमाणत्वादिज्ञापनाथ। तदेवमभयति ॥ अवसर्पिणीकालः कतिविधः प्रज्ञप्तः? गौतम। षड्विधः प्रज्ञप्तः? तद्यथा,

हंत॥ जंबुद्दीवेणं भंते! दीवे भारहेवासे कतिविहे काले पण्णत्ते? गोयमा! दुविहे काले पण्णत्ते? तंजहा—उसप्पिणिकाले अवसप्पिणिकालेय ओसप्पिणिकालेण भंते! कतिविहे पण्णत्ते? गो०। छव्विहे पण्णत्ते? तंजहा। सुसमसुसमा काले १ सुसमा काले २ सुसमदुस्समा काले ३ दुस्समसुसमा काले ४ दुस्समाकाले ५ दुस्समदुस्समा काले ६. उस्स

जम्बूद्वीपे भदन्त! द्वीपे भरतवर्षे कतिविधः कालः प्रज्ञप्तः? गौतम! द्विविधः कालः प्रज्ञप्तः? तद्यथा उत्सर्पिणीकालश्च अवसर्पिणीकाल अथ उत्सर्पिणीकालो भदन्त! कतिविधः प्रज्ञप्तः? गौतम! षड्विधः प्रज्ञप्तः? तद्यथा सुषम सुषमा कालः १ सुषमा कालः २ सुषम दुःषमा कालः ३ दुःषम सुषमा कालः ४ दुःषमा कालः ५ दुःषमदुःषमा कालः ६ अवसर्पिणीकालः भदन्त! कतिविधः प्रज्ञप्तः? गौतम! षड्विधः प्रज्ञप्तः?

नदीकालमें हे गौतम! बे भेदकाल कह्योछे तेहेमां वधताथाई आयु शरीर सुखादिकनाव तेउत्सर्पिणी एकक्रमाव समय २ घटताजाय ते अ-वसर्पिणी अवसर्पिणी घटतोकाल हे भगवन केतलेंभेदे हे गौतम! छ भेद कह्योछे तेहेमां सुषमसुषमा नामे पहिलो आरो अत्यन्त सुखपणा माटे १ बीजो सुषमानामे कालआरो २ त्रीजो सुषमदुषमा नामे कालआरो ३ दुःषमसुषमा नामे कालआरो चोथो ४ दुःषमाकालपांचमो आरो ५

…तुच्छासेन युक्तो निःश्वासः उ
हृष्टस्य पुष्टधातोः, अनवकल्पस्य जरसाऽनभिभूतस्य निरुपक्लिष्टस्य व्याधिना प्राक्साम्प्रतम् अनभिभूतस्य मनुष्यादेरेक उच्छ्वासेन युक्तो निःश्वासः उच्छ्वासनिःश्वासः एष प्राण इत्युच्यते धातुहानिजरादिभिरस्वस्थस्य जातो उच्छ्वासनिःश्वासः स्वस्थरहितादिस्वरूपतया गतस्वभावस्थो भवत्यतो
श्वासनिःश्वासेयं इति गम्यते एष प्राण इत्युच्यते, सप्त प्राणाः पूर्वोक्तस्वरूपाः स्तोकः, सप्त स्तोकाः लवः,
इत्यादिविशेषणग्रहणं, सप्त प्राणाः पूर्वेव स्तोक स्तोकत्वेन प्राकृतत्वात्, उच्छ्वासनिःश्वासाये इतिगम्यते सस्तोक इत्युच्यते, एवं सप्तस्तोकाये स लवः,
लवानां सप्तसप्तत्या एषो अधिकृतो भणिष्यमाणया तच सांप्रति प्रमावतार इत्यर्थः, मुहूर्त इत्याख्यात । अथ सप्तसप्ततिलवमानतया सामान्येन नि
रूपितं मुहूर्तं मेयो श्वासस्तस्यया विशेषतो निरूपयितुमाह ॥ तिन्निसहस्सा इत्यादि ॥ अस्याभावार्थीय सप्तभि उच्छ्वासैः स्तोकः, तेषु सर्वे सप्त ततो लवः स

सा॥ एस मुहुत्ते त्ति णिज्जंति सव्वेहिं अणंतनाणीहिं २ एएणं मुहुत्तप्पमाणेणं तीसं मुहुत्ता अहोरत्तो पण्णरस अहो
रत्ता पक्खो, दो पक्खा मासो, दो मासा उऊ, तिण्णि उऊ अयणे, दो अयणा संवच्छरे, पंचसंवच्छरिए जुगे, वीसं जु
गाइं वाससए, दसवाससयाइं वाससहस्से, सयं वाससहस्साणं वाससयसहस्से चउरासीइं वाससयसहस्साइं से एगे पुव्वंगे चउ

स लवः लवानां सप्त सप्तत्या एष मुहूर्तो व्याख्यातः ॥ २ ॥ त्रीणि च सहस्राणि सप्त च शतानि त्रिसप्ततिश्च उच्छ्वासा एष मुहूर्तो भणितो सर्वैरनन्तज्ञा
निभिः २ एतेन मुहूर्तप्रमाणेन त्रिंशत् मुहूर्ता अहोरात्रः पञ्चदश अहोरात्राः पक्षः द्वौ पक्षौ मासः द्वौ मासौ ऋतुः त्रय ऋतवोऽयनम् द्वे अयने संव

तेहना प्रगया साख्यास तेहनु प्राणु एक प्राणना कहीयें १ सातप्राणु मिले तिवारें एक स्तोक नामे काल कहीयें सात ७ स्तोक मिलय तिवारें १ एक लव थाय
सव ७७ सत्योत्तरि मिलय तिवारें ते एक मुहूर्त कह्यो २ त्रिणि हजार सातसें त्रिहोत्तरि ३७७३ एतला श्वासोश्वास थाय एक मुहूर्त कह्यो ये पहीलो मुहूर्त
सर्वे अनंतज्ञानी तीर्थंकरे ए मुहूर्तनइ प्रमाणे करी त्रीस ३० मुहूर्त अहोरात्रि थाय पनर १५ अहोरात्रें १ एक पखवाडो थाय बे पखे १ एक मास थाय बे
मासें १ एक ऋतु थाय त्रिणि रितुए १ एक अयन थाय बे अयने १ संवत्सर थाय पांच संवत्सरें १ एक युग थाय वीस युगें सो १०० वरस थाय दस सोए

ह्स्यतसुषमा एकान्तसुखरूपोऽस्या एव प्रथमारकोऽस्त्यर्थः, सुषमाकालश्चेति द्वितीयः सुषमाकालः, तृतीयः सुषमदुःषमा दुष्टः समा अस्यामिति दुः
षामां समयप्रवि॰पट्खादिकाषाटकरूपोऽतप्रकाषणीयस्वरूपस्य परमनिकृष्टकालविशेषाणां समयानां समुदया समाम सेयां याः समितयो मीलनानि
तासां समागमः समीप एकीभवनं तेन यत्कालस्मरणं भवतीति गम्यते, सा एका जघन्ययुक्ता सङ्ख्यातकसमयप्रमाणा आवलिका इति सूत्रया प्रोच्य
ते किमेतेदिति चेतः । यद्य व्यवहारिकत्वेन एतयावलिके उपेत्य प्रभपूर्वे मुहूर्तोच्छ्वासादिपृच्छा, तथापि केवलिप्रज्ञायाः यावद्व्यविपर्यंत यावता
मुच्छ्वासादीनां तन्निरूपणानामनिरूपणत्वा चाचार्येण तयो निरूपणं युक्तिमदिति ॥ मध्ये तदुच्छ्वसमानमनूपे गीर्वालिजमरण । यतः पूर्वसमयसद्भावे
पत्तरसमयस्यानुत्पन्नत्वेनो त्तरसमयसद्भावे पूर्वसमयस्य विनष्टत्वेन किमिव समुदयसमितिः समागमः घटते, येन उच्छ्वासादिपकालकता आवलिका
दीनां प्रोच्यते, अपि समुदयादिधर्मो विनावलिकापत्तयपुच्छ्वासादीनां कालस्येति सत्यं मंप कालविशेष प्ररूपयितुकामेन प्रज्ञापकपुरुषविशेषेण याव
तो यावतः समया एकज्ञानविषयीकृता तावन्त स्तें समुदयसमितिसमागता उपचर्यते, अतएवा यमौपाधिका कालेन वास्तवहति नवापितनुपप
त्तिः, सङ्ख्येया आवलिका उच्छ्वासोऽन्तर्मुखः पवनः संख्येया आवलिका निःश्वासो बहिर्मुखः पवनः, सङ्ख्येयत्वोपपत्तिरेव, यद् पञ्चाशदधिकशतद्वये
ना वलिकाना मेव क्षुल्लकभवग्रहणं भवति तानिच सप्तदशातिरेकाणि उच्छ्वासनिःश्वासकाल इति । अथ यादृशी उच्छ्वासे मुहूर्त नाम सा तथाह ।

नीसासो ॥ हट्ठस्स अणवगल्लस्स निरुवकिट्ठस्स जंतुणो एगे ऊसासनीसासे एस पाणुत्तिवुच्चई १ सत्तपाणूइ सेथो
वे सत्तथोवाइ से लवे । लवाणसत्तहत्तरीए सेमुहुत्ते वियाहिए २ तिण्णि सहस्सा सत्त य सयाइ तेवत्तरिं च ऊसा

ख्येया आवलिका निःश्वासः ॥ हृष्टस्य अनवकल्पस्य निरुपक्लिष्टस्य जंतो रेक उच्छ्वास निःश्वासो एषः प्राण इत्युच्यते तत्प्रमाणाः सप्तोक्ताः सप्तस्तोकाः

ते एक ज वलिका एतवे मासे सही सङ्ख्याता आवलीए सातवीसमे प्रमे बिहुत्तरि १७७२ आवली एक उस्सास जणे आससेसाद सङ्ख्याती ३७७३
आवलीए एक निःश्वासनार्द मीघोस्वासमुच्छ्वो ते निःश्वासवरीए हृष्टपुष्टवलवत रोगजरादिकाई रहित आधिपतापव्योषभी एहवो जतू मनुष

हृष्टस्य पुष्टस्यानवकल्पस्य जरसाऽनभिभूतस्य निरुपक्लिष्टस्य व्याधिना प्राक्साम्प्रतं चाऽनभिभूतस्य मनुष्यादेरेक उच्छ्वासेन युक्तो निःश्वासः उ
च्छ्वासनिःश्वासः प्राण इति गम्यते एष प्राण इत्युच्यते धातुक्षयजरादिभिः स्वस्थस्य जतो उच्छ्वासनिःश्वासस्यरितादिस्वरूपतया सप्रभावस्यो भयत्यतो
हृष्टादिविशेषणचयं, सप्त प्राणाः सूत्रेण स्तोक जीवस्य प्राकृतत्वात्, उच्छ्वासनिःश्वासाये इतिगम्यते सस्तोक इत्युच्यते, एष सप्तस्तोकाये स लवः,
लवानां सप्त सप्तत्या एषो ऽपिक्तो यविशेषणसया तय मामति प्रमायतार इत्यर्थः, मुहूर्त इत्याख्यातः । अथ सप्तसप्ततिलवमानतया सामान्येन नि
रुपित मुहूर्तं भेदो उच्छ्वाससंख्यया विशेषतो निरूपयितुमाह ॥ तिन्निसहस्सेत्यादि ॥ अस्यामर्थाय सप्तभि उच्छ्वासैः स्तोकः, तेष लवे सप्त ततो लवाः स

सा ॥ एस मुहुत्तो भणिओ सव्वेहिं अणंतनाणीहिं ३ एएणं मुहुत्तप्पमाणेणं तीस मुहुत्ता अहोरत्तो पन्नरस अहो
रत्ता पक्खो, दोपक्खा मासो, दोमासाउऊ तिन्नि उऊअयणे, दोअयणा संवच्छरे, पंचसंवच्छरिए जुगे, वीसजु
गाइं वाससए, दसवाससयाइं वाससहस्से, सयं वाससहस्साणं वाससयसहस्से चउरासीइं वाससयसहस्सा चउ

स लवः लवानां सप्त सप्तत्या एषमुहूर्तोऽख्यातः ॥ ४ ॥ श्रीणि सहस्राणि सप्तशतानि त्रिसप्ततिश्च उच्छ्वासा एष मुहूर्तो भणितो सर्वैरनन्तज्ञा
निभिः ३ एतेन मुहूर्तप्रमाणेन त्रिंशन् मुहूर्ता अहोरात्रः पञ्चदश अहोरात्राः पक्षः द्वौ पक्षौ मासः द्वौ मासौ ऋतुः ऋतुपोश्चतयोऽयनम् द्वे अयने सं

तेहनो एगसा साकाउ तेहनुं नाम् एहयतुभामकहीयें १ सातप्राणमिले तिवारें एकस्तोकनामे ध्यासपाय सात ७ स्तोकमिलप तिवारें १ एकलवपाय
सव ७७ सत्तोतरिमिलइ तिवारें ते एक मुहूर्त कह्यो २ त्रिणिहजार सातसें त्रिहोतरि ३७७३ एतलासासउसासइ यप एक मुहूर्त कह्यो बे घडीनो मुहूर्त
सर्वेसपल अनंतज्ञानीतीर्थंकरइ ३ ए मुहूर्तनइ प्रमाणेकरी त्रीस ३० मुहूर्त अहोरात्रिथाय पनर १५ अहोरात्रें १ एक पक्षथाय बे पखे १ एकमासथाय बे
मासें १ एक ऋतु थाय त्रिणि रितुए १ एक अयनथाय बे अयने १ संवत्सरथाय पांच संवत्सरें १ एक युगथाय वीस युगें सौ १०० वरसथाय दस सोए

सूत्रे गुंफिता चात्र एकोनपञ्चाशत् मुहूर्ते च सप्तसप्तति लेवा इति सा एकोनपञ्चाशद्गुणितेति जातं मुहूर्ते उच्छ्वासानामानं, अथ उपसंहरन्नाह तु
च्छ्वासनिश्वासानां समुदितानां मानमेव, सर्वे रत्नाभिरिति रित्यनेन सर्वेषां निःश्वासानां नैयत्येनताप्रापनेन सकृपया गत्य सूचित । ननु सामत्यवर्णेन
तत्र तस्मा विद्यासमूलकत्वेन गमनात् प्रत्ययसमाप्यमानत्वात् । अथ यथा मुहूर्तोक्तिम लाम् मानमिश्रिताम् प्रज्ञापयन् द्विविधकालपरिमाणज्ञापनायो
पक्रमते ॥ एएणं मुहुत्तं इत्यादि ॥ एतेना मंतरोदितेन मुहूर्त प्रमाणेन त्रिंशन्मुहूर्तो अहोरात्र। पंचदशाहोरात्रा। पक्षः, द्वौ पक्षौ मासः द्वौ मासौ ऋतुः,
त्रय ऋतवो ऽयनं, द्वे अयने संवत्सरः, पञ्चसंवत्सरिकं युग विंशतियुगानि वर्षशतं, विंशते। पञ्चगुणितायाः शतस्यात् दशवर्षशतानि वर्षाणां सहस्रं, शत

रासीइ वाससयसहस्साइ, से एगे पुव्वंगे, चउरासीइ पुव्वंगसयसहस्साइ छेएगे पुव्वे, एवं बिगुणं बिगुणं णेयव्वं,
तुडिए २ अडडे २ अववे २ हूहूए २ उप्पले २ पउमे २ णलिणे २ अच्छिणिउरे २ अउए २ नउए २ पउए २

स्सा। पञ्च संवत्सरा युगम् विंशतिर्युगानि वर्षशतम् दशवर्षशतानि वर्षसहस्रम् शतवर्षसहस्राणाम् वर्षशतसहस्रम् चतुरशीति वर्षशतसहस्राणि
चतुरशीति वर्षशतसहस्राणि तदेकं पूर्वाङ्गम्चतुरशीतिः पूर्वाङ्गशतसहस्राणि तदेकं पूर्वम् एवं (पूर्वोक्तन्यायेन) द्विगुणं द्विगुणं ज्ञातव्यं,
त्रुटितम् २ अडडम् २ अववम् २ हूहूकम् २ उत्पलम् २ पद्मम् २ नलिनम् २ अर्थनिपूरम् २ अयुतम् २ नयुतम् २ प्रयुतम् २ चूलिकम् २ यावत् चतु

वरसें १ हजार वार १००० सोहजारे वरसे १ एक शतसहस्र १ लाख वरसवार चउरासी ८४ लाख वरसें १ एक पूर्वांगथाई १ चउरासीलाख ८४ पूर्वांगे
१ एक पूर्वथाई २।७० सत्तरिलाखकोडि छप्पनहजार कोडि ७०५६०००००००००० एतलें वरसें पूर्व एमएकेकानामनां बेबे नाम जाणवा जिनपूर्वांग ७ने
पूर्वांग चोरासीलाख पूर्वे तुडितांग ३ तुडित ४ अडडांग ५ अडड ६ अववांग ७ अवव ८ हुहुकांग ९ हुहुक १० उत्पलांग ११ उत्पल १२ पद्मांग १३
पद्म १४ नलिनांग १५ नलिन १६ अर्थनिपुरांग १७ अर्थनिपुर १८ अयुतांग १९ अयुत २० नयुतांग २१ नयुत २२ प्रयुतांग २३ प्रयुत २४ चूलिकांग २५ चूलिका २६

पूर्वसहस्राणां वर्षशतसहस्रं सप्तमित्यर्थः, चतुरशीतिवर्षशतसहस्राणि यानीति गम्यते तदेकं पूर्वांगं, अतः परं संख्यायां चतुरशीत्या गुणकारः संख्यास्था- माना सप्तविंशतिस्थानानां । तथाहि चतुरशीतिः पूर्वांगशतसहस्राणि यानीति गम्यते, तदेकं पूर्वं पूर्वांग सदाया चतुरशीत्यागुणित पूर्वंभवतीतिभावः सदूर्यमान चैतत् ॥ पुव्वस्स उ परिमाणं सयरिं खलु हुंति कोडिलक्खाओ । छप्पण्णं च सहस्सा बोधव्वा वासकोडीणं ॥ स्थापना ७०५६०००००००००० ॥ एव मिति ॥ पूर्वांगपूर्वन्यायेन सस्मारस्थानमुत्तरोत्तर त्रुटितांगं त्रुटित मित्यादि तदगतमथयजेदाभ्या द्विगुण २ द्विसंख्याक ९ ज्ञातव्य । अयमाशयः । सूत्रे एकत्वेन निर्दिश्यमानानि ११ सस्थास्थानानि ज्ञापकप्रधानसूत्रेषु त्यमात् । भवेद सूत्र यथा द्विगुणकारत्वमजनक ज्ञाप्यं, चतुरशीतिगुणकारस्यामतर मेयो त्यात्, अर्थेयां यद्सस्कारनाम त्रुटितांगं १ त्रुटित २ अडडांग १ अडड २ अववांगं १ अवव २ हुहुकांग १ हुहुक २ उत्पलांग १ उत्पल २ पद्मांग १ पद्मं २ नलिनांग १ नलिन २ अर्थनिपूरांग १ अर्थनिपूरं २ अयुतांग १ अयुत २ नयुतांग १ नयुतं २ प्रयुतांग १ प्रयुत २ चूलिकांग १ चूलिका २ शीर्षप्रहेलिकांग १ याव चतुरशीतिशीर्षप्रहेलिकांगशतसहस्राणि यानि सा एकाशीर्षप्रहेलिका २ अस्याः स्थापना यथा, ७५८२६३२५३० १०२४ ११५७९७३५६९९७५६९६४०६२१८९६६८४८०८०१८३२९६ इति चतुः पञ्चाशदङ्काः । अग्रे च चत्वारिंशं शून्यशतं सदेव शीर्षप्रहेलिकायां सर्वाण्यमूनि चतुर्नवत्य धिकशतसंख्या न्यङ्कस्थानानि भवति । इदच माथुरवाचनानुगतानुयोगद्वारादिसंवादिसंख्यास्थान प्रतिपादन ज्योतिष्करण्डप्रकीर्णकेनसहविसंवदति, एवं न विचिकित्सितव्य, वालभ्यवाचनानुगतत्वा त्तस्य जमति हि वाचनाभेदे सूत्रपाठभेद इति । तत्संवादि शीर्षप्रहेलिकाङ्कस्थापना त्वेयमुपाढेया यथा १८ [illegible] इति सप्तति रङ्का अग्रे चाशीत्य धिकं शून्यशत, सदेव ज्योतिष

चूलिए २ सिसपहेलिअंगे २ जाव चउरासीइसीसपहेलिअंगे सयसहस्साइं सा एगासीसपहेलिया एत्तावताव

रशीतिः शीर्षप्रहेलिकाङ्ग शतसहस्राणि सा एका शीर्षप्रहेलिका ॥ एतावत् यावद् गणितम् एतावान् गणितस्य विषयः । ततः परं औपमिकम्

शीर्षप्रहेलिकांग २७ यावत् इमचउरासीलाखेंगुणवाथका चउरासीलाख शीर्षप्रहेलीकाऍ एक शीर्ष पहेलीकाथाय २८ एतलीगणीतनीसंख्या (शीर्ष प्र

रंकोत्तशीर्षप्रहेलिकायां पचाशदधिकशतद्वयसंख्यान्यङ्कस्थानानि भवति, अत्र तस्य केवलिनो विद्यतीति अनेन चैतावता कालमानेन केषाचि दुःषमसु
नारकाणां भवनपतिव्यन्तराणां सुषमदुःषमारकमनुष्याणां नरतिरश्चां चायामनवमापूर्वि मीयते एतस्मात् परतोपि सर्वपवत् दव्यप्रमाणागम्य स
म्येयः कालोस्ति किन्त्वनतिशायिना मसव्यवहार्यत्वात् न प्रोक्तः । एतदेवाह । एतावदेवमात्र तावदिति प्रक्रमार्थे कालगणित समयतः प्रभृति शीर्ष-
प्रहेलिकापर्यंत सख्यास्थान मित्यर्थ, एतावान् शीर्षप्रहेलिका प्रमेयराशिपरिमाणो गणितस्य विषयो गणितगोचर आयुः स्थित्यादिकालः कुत इत्या
ह । तत। परं शीर्षप्रहेलिकातः परं उपमया निवृत्त मौपमिक उपम्य मतरेण मात्कासप्रमाण मनतिशायिना ग्रहीतु मशक्यते तदौपमिकमितिभावः ।
सूत्रेच तृतीया पञ्चम्यर्थे प्राकृतत्वात्, तदेव प्ररुपणाह ॥ सेकि तमोवमिए इत्यादि ॥ अथ किंतदौपमिक, प्रश्नोत्तर, औपमिक द्विविधं प्रज्ञप्त? अनेन वि
शेषनिर्देश खोजन पौनरुक्त्याशङ्का । पल्येनधान्यगर्त्त स्वरूपेणो पमायस्य तत्पल्य, दुर्लभपारत्वात् । सागरेण समुद्रेणा पमायस्य तत्सा, उभयत्र चकारद्व

गणिए एतावता गणिअस्स विसए तेणपरं उवमिए सेकित उवमिए उवमिए दुविहे पण्णत्ते ? तजहा—
पलिउवमे य १ सागरोवमे य २ सेकि तंपलिउवमे पलिउवमस्स परूवणं करीस्सामि ॥ परमाणू दुविहे प

इव कि तद् औपमिकम् औपमिक द्विविध प्रज्ञप्त ? तद्यथा पल्योपमच सागरोपमच इव कितत् पल्यापम पल्योपमस्य प्ररूपणकरिष्यामि-

शेषोको स्थापना ७५८२६३२५३०७३०१०२४११५७९७३५६९९७५६९६४०६२१८९६६०८४८०१८३२९६००००००००००००००००००००००००००००००० ० ०००००००० ०
०० ०० इमसर्वआक १९४ गणितयोग्य
शीपपहेलीहोय) एतलासूधीगणितनाविषयदि ते उपरांत उपमाइं जाणवु कालगणपाएयु तेउपमिककहीइं (पूर्वसंठपरिमाण सपरीछलुमानकाछिलरकाइ
सख्यावसहस्त्रा बोधवा कालजोईच १ इति पूर्वमानं जाणवा०) उपमिकना बे भेद बे तेकेहा पालेकरी भागीइ पल्योपम १ समुद्रनाइं उपमाकीजे
ते सागरोपम २ ते पल्योपम स्युकहीइ ते पल्योपमनुप्ररूपणकरीस पल्योपमनोंस्वरूपकहीस परमाणू बे भेदे कह्यो । तेकेहा सुक्ष्मपरमाणू १ व्यवहार प

य तुस्यकसताद्योतनार्थे तुस्यकसना बोजयो रप्यसर्व्य मकासत्वमूक्ष्मार्थ । अथ किसरपल्योपम आचायस्तु पल्योपमप्ररूपणा करिष्यामीति अभिमय
क्रियारम्भसूचकवचनेन शिष्यस्यमनः प्रमतिः कृता भवति, अन्यथा परमाणुर्द्विविधेत्यादि प्रक्रियाक्रमेण दूरता आ पल्योपमप्ररूपणा प्रति सदिहानः शि
ष्यो ऽनादृता भवति गुरोः शिष्यप्रति वाचमादाने ऽय मेव हि विधि । यत । धम्ममइएहि सद्देहि कारकगुणावबोधहि । पण्णवसो अमय सीस
बोदइ आवश्यि १ परमाणु द्वि विधः प्रज्ञप्त ? तद्यथा सूक्ष्मश्च व्यावहारिकश्च शब्दाद्यविपयस्यादिका धर्मे ऽनयोरपीति समानकतताद्योतनार्थे प्रत्येक च
स्वारः, तत्र सूक्ष्मस्य कारणमेव तदत्य सूक्ष्मोनित्यश्च भवति परमाणुः एकरसवर्णगन्धो द्विस्पर्शः कार्यलिङ्गश्चेत्यादि लक्षणलक्षितस्या त्यतपरमनिकृष्टतालक्षण
च स्वरूप मतिमिवापरमविशेषिक रूप न प्रतिपादनीय मस्तीति त सस्थाप्यापर स्वरूपतो निरूपयति । अनन्तानां सूक्ष्मपरमाणुरूपपुद्गलानां सपधिनो ये
समुदया द्विचतुरादिमेलका स्तेषां याः समितयो बहूनि मीलनानि तासा समागमेन सयोगे मैक्यीभावेनेति यावत्, व्यावहारिकः परमाणु रेको निष्पद्यते ।
इदमुक्त भवति निश्चयेनयोहि निर्विभाग सूक्ष्म पुद्गल परमाणु मिच्छति, यस्त्वेते रनेकै जायते स साशत्वात् स्कन्धमेव व्यपदिशति व्यवहारनयस्तु सद
नेकसघातनिष्पन्नोपि यः शस्त्रच्छेदाग्निदाहादिविपया मजायति, तमद्यापि तथाविधस्थूलजायामतिपत्तेः परमाणुत्वेन व्यवहरति, ततोसौ निश्चयस स्क

याहे ? तजहा—सुहुमेय ववहारिएय अणताण सुहुमपरमाणु पुग्गलाण समुदयसमिइसमागमेण व
वहारिए परमाणू णिप्फज्जइ, तत्थणो सत्यकमइ सत्थेण स निस्केगावि छिन्तु भित्तुच ज किर णसक्का त

परमाणु द्वि विधः प्रज्ञप्ता? तद्यथा सूक्ष्मश्च व्यावहारिकश्च अनन्तानाम् सूक्ष्मपरमाणुपुद्गलानाम् समुदयसमितिसमागमेन व्यावहारिकः परमाणु निष्पद्य
ते तत्रनशस्त्रक्रामति शस्त्रेण सुनिशितेनापि च्छेत्तु भेत्तुच यम् किल नशक्ताः त परमाणुसिद्धा वदन्ति आदि प्रमाणानां अनन्तानाम् व्यावहारिकपरमाणूना

परमाणू २ अनता सूक्ष्म परमाणू पुद्गलनो समुदाय एकठोमिलवो तेहनें समागमेकरीनें व्यवहारीक परमाणू पुद्गल नीपजे ते व्यवहारीक पुद्गलनु
सघवकरछेद शस्त्रधार करीनही गलकरी अत्यत तिक्षणपुर तेणेकरीपिण छेदया अथवा भेदवानेकाण नपरमाणू एहवूनाम तेहनें सिद्धें समयनपार

योपि व्यवहारनयमतेन व्यावहारिकः परमाणुरुक्तः सयम एक यत्वात् काष्ठवत् छेदादिविषयो भवतीति यादिम प्रत्याह। संप्र शस्त्र नक्रामति मस्त्ववति प्रसिपूरादि धारामा ते पे सम छिद्येत मच भिद्येत त्वपि। यन्न मतेः परमाणुमि कि प्यकाः काष्ठादयः शस्त्रछेदादिविषया दृष्टा साधा व्यमतकसामवजेव त्वा तावत्प्रमाणेनैव परमाणूनामनतकेन निष्पन्नो ऽसौ व्यावहारिकः परमाणुर्योऽसौ यावत् प्रमाणेननिष्पन्नो ऽद्यापि सूक्ष्मत्वा शस्त्रछेदादिविषयता मासादयतीतिभावः। एते नाग्निरा प्रतावसावृतामंगाप्रतिभोतोयिदृम्यमानताजसकोष्ठादिष सर्वमपि निरस्तं मतव्य सर्वेयामपि तेषां शस्त्रत्वाविशेषात्। सत्वार्थे प्रमाणमाह॥ सत्वे च सुतीक्ष्णेनापि छेतु वर्जारिना द्विधाकर्तुं भेतु समकयाविदारयितु सूच्यादिना वस्त्रादिवद्वा सच्छिद्र कर्तुं या विकल्पे यपुष्क लादिविशेषं किलेतिनिश्चयेन शक्ताः केपि पुरुषा इति शेषः, तं व्यावहारिकपरमाणु सिद्धाएव सिद्धा भगवतो ऽर्हंत वस्पबकेवसभाना मतु सिद्धाः सिद्धि मता सेषां वचनयोगासभवादिति, यादिं प्रवर्तं प्रमाणानां वस्पमाणसत्त्वसत्त्विकादीना मिति, एतेन प्रमाणप्रमति धागमप्रमाणमभिहित, तर्कानुसा रिणः प्रतियोगः अणुपरिमाण क्वचि द्विश्राव तरतमशब्दाच्यत्वात् महत्परिमाणवत् यत्रच विश्राम्त सपरमाणुः निपक्षे वस्तुतः स्थूलतापि नोपपद्यते नच मणुकारिना ऽर्थांतरमिति वाच्य, सच सिध्यन् परमनिकृष्टो निरशएव सिध्येत् अन्यथा ऽनवस्था सर्षपसुमेर्वोस्तुल्यपरिमाणापत्तिश्च ततः सिद्ध परमाणुः। ननु सिध्यतु सः सूक्ष्मत्वात न चक्षुरादिभ्यः पर यद्मतेः सूक्ष्मैः परमाणुभि रेको व्यावहारिकः परमाणु रारभ्यते स चक्षुराद्यगोचरः

परमाणुसिद्धा वयति अणुपमाणेण अणतोण वायहारियपरमाणूण समुदयसमिइसमागमेण सा एगा उस्सण्हसण्हिया इवा, सण्हसण्हिया इवा, उड्ढरेणू इवा, तसरेणू इवा, रहरेणू इवा, वालग्गे इवा

म् समुदयसमितिसमागमेन साएका उत्श्लक्ष्णश्लक्ष्णिका इतिवा श्लक्ष्णश्लक्ष्णिका इतिवा ऊर्ध्वरेणुरितिवा त्रसरेणुरितिवा रथरेणुरितिवा वालाग्रमितिवा

ते परमाणू एहवे नाम तेमनें सिद्धतीर्थंकर कहवं आदिप्रमाणेकरी १ प्रमाणांगुलीआदिमाटें अनंताव्यवहारीक परमाणूनों संयोग एकठोमिलवो तेहनें एकठमिलवेंकरीनें ते एक उसखसखिया एहवोनामथाई। त ० आठ उसखसखिय ए एक १ सखसखिआथाइ। ते ० आठें १ ऊर्ध्वरेणूथाइ। ते ८

शस्त्रच्छेदाद्यगोचरत्वेति तन्न र, उच्यते द्विविधोहि पुद्गलपरिणामः सूक्ष्मोबादरश्च तत्र सूक्ष्मपरिणतानां पुद्गलानां धर्मेन्द्रियकत्वमगुरुलघुपर्यायवत्त्व शस्त्र-च्छेदाद्यविषयत्वमित्यादयो धर्मा भवन्ति, तेन नका व्यनुपपत्तिः, श्रूयते चागमे पुद्गलानामेव सूक्ष्मत्वासूक्ष्मत्वपरिणामो यथा द्विप्रदेशिकः स्कन्धः एक-स्मिन् नभः प्रदेशे मासि सएवच द्वयोरपि मातीति सकोचविकोशकृतो भेद दृश्यते लोकेपिसिजितरुतपुञ्जलोहपिण्डयोः परिमाणभेद इत्यलमतिविस्तरेणेति।

अथ प्रमाणान्तरलक्षणार्थमाह । अनन्तानां व्यावहारिकपरमाणूनां समुदयसमितिसमागमेन या परिमाणमात्रेति गम्यते, सैका अतिशयेन श्लक्ष्ण श्लक्ष्णा सैवश्लक्ष्णश्लक्ष्णिका उत्तरप्रमाणापेक्षया ऊर्ध्वरेण्वपेक्षया श्लक्ष्णश्लक्ष्णिका उच्यत इति श्लक्ष्णिकाइति रूपदर्शनेया त्रसरेण्वपेक्षया समुच्चये एव श्लक्ष्णश्लक्ष्णि-केतिवा इत्यादिष्वपि वाच्य । एतेच श्लक्ष्णश्लक्ष्णिकादयों ऽनुक्ताः प्रमाणभेदा यथोत्तर मष्टगुणाः सतोपि प्रत्येक मनन्तपरमाणुकत्व मर्थान्निश्चर त्यतः पर निर्विशेषित मप्यत्र सहस्रक्षिप्ताद्वेत्यादि ॥ प्राकृतनप्रमाणापेक्षया ऽष्टगुणत्वेन स्थौल्या दूर्ध्वरेण्वपेक्षया त्वष्टभागप्रमाणत्वात् श्लक्ष्णश्लक्ष्णिके त्युच्यते तत्तः परतोवा ऊर्ध्वाधस्तिर्यक्चलनधर्मा जालप्रविष्टसूर्यप्रभाभि व्यङ्ग्यो रेणु रूर्ध्व रेणुः त्रस्यति पौरस्त्यादिवायुप्रेरितो गच्छति यो रेणुः सत्रसरेणु रथ

लिक्का इवा , जूया इवा , जवमज्झे इवा, उस्सेहंगुले इवा , अट्ठउसराहसरिहआउ, सा एगा सराहस

गिहया । अट्ठ सराहसरिहआउ सा एगा उड्ढरेणू । अट्ठ उड्ढरेणूउ साएगा तसरेणू । अट्ठ तसरेणूउ सा

एगारहरेणू । अट्ठ रहरेणूउ सेएगे देवकुरुउत्तरकुराण मणुस्साण वालग्गे । अट्ठ देवकुरुत्तरकुरु मणुस्साण

लिक्षतिवा यूकतिवा यवमध्यमितिवा उत्सेधांगुल मितिवा अष्टौ श्लक्ष्णश्लक्ष्णिकाः सा एका श्लक्ष्णश्लक्ष्णिका अष्टौ श्लक्ष्णश्लक्ष्णिकाः सएकः ऊर्ध्वरेणु अष्टौ ऊर्ध्वरेणवः स एकस्त्रसरेणुः अष्टौ त्रसरेणवः सएको रथरेणुः अष्टौ रथरेणवः तदेक देवकुरूत्तरकुरूणाम् मनुष्याणाम् बालाग्रम् अष्टौ देव

आठ १ एक त्रसरेणू जालतरदिसैं। ते ८ त्रसरेणू १ रथरेणूपाइ । ते ८ रथरेणू १ एक वालमोअग्रीपाइ । ८ बालग्रलीखों १ लीखाधाइ । ८ लीखाइ १

गमनोत्पातो रेणुः रथरेणुः वालाग्रलिक्षायूकाः प्रतीताः देवकुरूत्तरकुरुहरिवर्षरम्यकादिमिवा।हिमावता केशस्थूलताक्रमेण तेषगुभावभावा सौ भाव-
नीताः याव त्पूर्वविदेहापरविदेहमनुष्याणां अष्टौ वालाग्राणि एका लिक्षा ता अष्ट यूकाः अष्टौ यूका एकं यवमध्य अष्टौ यवमध्यानि एकमंगुलं।

वालग्गे से एगे हरिवास रम्मयत्राणं मणुस्साणं वालग्गे । एवं हेमवय हेरन्नवयाण मणुस्साण पुव्वविदे हे अवरविदेहाणं मणुस्साणं वालग्गा साएगा लिक्खा । अट्ठ लिक्खाउ साएगा जूआ अट्ठ जूआ उ सेएगे जवमज्झे । अट्ठ जवमज्झा सेएगे अंगुले । एएणं अंगुलप्पमाणेणं छअंगुलाइपाउ बारस अंगुलाइं विहत्थी

कुरूणां कुरुवालाग्राणि तदेवं हरिवर्षरम्यकवर्षमनुष्याणाम् वालाग्रम् एवं हैमवतैरण्यवतमनुष्याणाम् पूर्वविदेहापरविदेहमनुष्याणाम् वा लाग्राणि साएकालिक्षा अष्टौ लिक्षाः सा एका यूका अष्टौ यूकाः तदेव यवमध्यम् अष्टौ यवमध्यानि तत्एकं अंगुलम् एतेन अंगुलप्रमाणेन

यूकाथाय।८ यूका १ यव मध्यथाय।८ जवमध्ये १ उत्सेधांगुलथाय। आठ सण्हसण्हियामिलें तिवारें एक सण्हसण्हियाथाय।८ सण्हसण्हियामिलें तिवारे १ उर्ध्वरेणु थाय। आठ उर्ध्वरेणूमिलें तिवारे १ त्रसरेणुथाय। परनवासीह ताहकहीसे ते त्रसरेणु आठ त्रसरेणुंथ एक रथरेणूथाय। रथथालतारजउडें ते रथरेणू आठ ८ रथरेणूमिल तिवारे एक देवकुरु उत्तरकुरुनांयुगलीयानोवाले तेहनी अपी ते वालाग्रथाय। आठ ८ दे॰कुरु उत्तरकुरुना मनुष्यन वालाग्र एकठाथाय तिवारे एकहरीवास रम्यकवासना युगलियाना वाल तेहनो अपी तेवालाग्रथाय। आठ ८ हरिवासरम्यकवासना मनुष्यनावाला ग्रमिले तिव रह ते एक हेमवय हिरण्यवतक्षेत्रना मनुष्यना वालाग्रथाय। आठ ८ हेमवतहिरण्यवतना मनुष्यना वालाग्रमिलह तिवारे एक पूर्व महावि देह पश्चिम महाविदेहना मनुष्यनो वालाग्रथाय। आठ ८ पूर्व महाविदेह पश्चिम महाविदेहना मनुष्यना वालाग्रमिले तिवारह ते १ एक लीखथाय आठ ८ लीखमिल_तिवारह ते १ एक यूकाथाय। आठ युकामिले तिवारे ते एक यवमध्यथाय। आठ ८ जवमध्यमिले तिवारे एक १ उत्सेधांगुलथाय

एगेणं गुलप्रमाणेनेति । न्यूनाधिकतया षडङ्गुलानि पादः पादस्य मध्यतलप्रदेशः पादैकदेशत्वात्, अथवा पादो हस्तचतुर्थांशः, द्वादशाङ्गुलानि वितस्तिः सुखावबोधार्थमेव सुगमत्वात् तापवार्षेतुद्वीपादौ वितस्तिरिति पर्यवसितोऽर्थः अन्यथा पादस्थायानैरपेक्ष्यापत्तेः, एवमग्रेपि चतुर्विंशतिरङ्गुलानि रत्निरिति सामयिकी परिभाषा नामकोशादौ तु बद्धमुष्टि हस्तो रत्निरिति अष्टचत्वारिंशदङ्गुलानि कुक्षिः षण्णवतिरङ्गुलानि एकोऽक्ष इतिवा शकटावयवविशेषः दण्ड इतिवा धनुरितिवा युगमितिवा चतुःहस्तप्रमाणं मुसलमिति वा नालिकाइतिवा यष्टिविशेषः अत्र धनुरुप-योगः सप्रकारान्तरेषु प्रसङ्गतोऽत्र लिखितानि अन्यत्रोपयोगीनीति एतेन धनुःप्रमाणेन द्वे धनुःसहस्रे गव्यूतं चत्वारि गव्यूतानि योजनं, एतेन योजनप्रमाणेन यः पल्यो धान्यमयविशेष सत्त्व सर्वत्र समत्वात् सुखोपमाकः स इति योजनं आयाम विष्कम्भाभ्यां समवृत्तत्वात् प्रत्येकं सुस्ने-

चउवीसं अंगुलाइं रयणी अडयालीसं अंगुलाइं कुच्छी छण्णउइं अंगुलाइं से एगे अक्खेइ वा दंडेइ वा धणूइ वा जुगेइ वा मुसलेइ वा णालिआइ वा एएणं धणुप्पमाणेणं दो धणुसहस्साइं गाउअं चत्तारि गाउआइं जोअणं एएणं जोअणप्पमाणेणं जे पल्ले जोअणं आयामविक्खंभेणं जोअणं उड्ढं उच्चत्तेणं तं तिगुणं सविसेसं

षडङ्गुलानि पादो द्वादशाङ्गुलानि वितस्तिः चतुर्विंशतिरङ्गुलानि रत्निः अष्टचत्वारिंशदङ्गुलानि कुक्षिः षण्णवतिरङ्गुलान्येकोऽक्षः अक्ष इतिवा दण्ड इतिवा धनुरितिवा युगमितिवा मुसलमितिवा नालिकाइतिवा एतेन धनुःप्रमाणेन द्वे धनुःसहस्रे गव्यूतम् चत्वारि गव्यूतानि योजनम् एतेन योजन प्रमाणेन यः पल्यः (स) योजनम् आयामविष्कम्भाभ्याम् योजनम् ऊर्ध्वमुच्चत्वेन तत् त्रिगुणं स विशेष परिक्षेपेण स पल्यः एकाहिक द्व्याहिक

एकसेंघांगुलप्रमाण करीने छ आंगुल पगपाद । बारे आंगुले विहथि पाद चउवीस २४ अंगुल हाथपाद । भीडीमूठहाथ तेरवीकहीय । अठतालीस ४८ अंगुलइं कूखिपाद । छन्नूं ९६ अंगुलइ मीलीने एक १ अक्षकहीय । दंडकहीय धनूषकहीय जुगंधूसरीकहीय मुसलकहीय नालिकाकहीय एकधनुषप्रमाणे

सपरया। एगाहिम
पांगुलनिष्पन्नयोजन योजन मूर्व्वोच्चत्वेन तद्योजन त्रिगुण सविशेषं परिरयेण वृत्तपरिधेः किञ्चिन्न्यूनषड्भागाधिकत्रिगुणत्वात् सपरया। एगाहिम
बेहिम तेहिअति । पडीअमुण्डनसोपा देकाहिक द्व्याहिक त्र्याहिकाना मुत्कर्षतः ससरात्रप्ररूढानां सप्तदिवसोद्गतपर्यन्तानां भृतो बालाग्रकोटीना
मिति सम्बन्धः तत्र मुण्डिते शिरसि केनापि यावत्प्रमाणा बालाग्रकोटयः उत्तिष्ठन्ति ता एकाहिक्यः द्वाभ्यां तु या स्ता द्व्याहिक्यः त्रिभिस्तु त्र्याहि
क्यः कथमुत्थानात् । समृष्ट आकर्णपूरितः संनिचितः प्रचयविशेषात्निविडीकृतः बालाना मग्रकोटयः प्रकृष्टा विभागा इत्यर्थः । यथा बालाग्रको
टीना मिति ॥ बालेषु विदेहनरबालाग्रापेक्षया सूक्ष्मत्वादिलक्षणोपेततया ऽग्राणि श्रेष्ठानि बालाग्राणि कुरुनररोमाणि तेषां कोटयः अनेकाः कोटाकोटि
प्रमुखाः तस्याः कीर्णा शतानि घनमो व्याप्नुवन्ति पुष्पाणित्याहिवत तथा बालाग्रकोटीना मिति तृतीयार्थे षष्ठी यथा मायाका भृतकोष्ठ इति तेन
बालाग्रकोटीभि र्भृतइति पुराकालो ऽप्ययोजनाचार्या इति बालाग्रसंख्यानयनोपाय स्तत्र देवकुरूत्तरकुरुनरबालाग्रतो ऽष्टगुणं हरिवर्षरम्यकनरबा
लाग्र मिति यथैव हरिवर्षरम्यकनरबालाग्र तत्र कुरुनरबालाग्राण्यष्ट तिष्ठन्ति यत्र चैक हैमवतैरण्यवतनरबालाग्र तत्र कुरुनरबालाग्राणि चतुःषष्टिः
एवं विदेहनरबालाग्रे ५१२ लिक्षायां ४०९६ यूकायां ३२७६८ यवमध्ये २६२१४४ अङ्गुले भवतः २०९७१५२ अत्रांगुल मुत्सेधांगुल ग्राह्यं आत्मांगुलस्य
ऽनियतत्वात् प्रमाणांगुलस्य तिमात्रत्वात् अत्र सर्वत्र पूर्वप्रमाणापेक्षयो त्तरोत्तरप्रमाणस्या ष्टाष्टगुणकारेण पश्चात् समुत्तिष्ठति अथा यं राशि श्च
तुर्विंशतिगुणो हस्ते चतुर्विंशत्यंगुलमानत्वात् एस स्थैव ५०३३१६४८ मानतः पञ्चकोटय स्त्रीणिलक्षाणि एकत्रिंशत्सहस्राणि षट् शता न्यष्टचत्वारिंश
दधिकानि एष राशि श्चतुर्गुणोधनुषि चतुर्हस्तमानत्वादस्य भवतः २०१३२६५९२ मानतो विंशतिकोटयस्त्रयोदशलक्षाणि षड्विंशतिसहस्राणि पञ्चशतानि

परिक्खेवेण सेण पल्ले एगाहिय बेहियतेहिय उक्कोसेण सत्तरत्तपरूढाण समट्ठे सन्निचिए भरिए वालग्ग -

त्र्याहिकाना मुत्कर्षतः सप्त रात्रप्ररूढानाम् समृष्टसंनिचितभृतबालाग्रकोटीनाम् , तानि बालाग्राणि न कुर्युः न परिविध्वंसेरन् नाग्निर्दहेत्

करीरह वे इत्यादिगाथार्थ एव गाऊयाइ । त्र्यादि४गाऊप एकयोजनमाइ । एकयोजनने प्रमाणेकरीने चेपालो एकयोजन लांब पहो पोहलपणे एकयोजन

द्विनवत्यधिकानि अथ द्विधनस्य गुणः क्रोशे द्विसहस्रमानत्वा दस्य अङ्कतो यथा । ४०२६५३१८४३२० नामतः चत्वारिंशत्सहस्राणि द्वेशते पञ्चपञ्चाशदधिके कोटीनां एकत्रिंशच्छतानि चतुरशीतिसहस्राणि पुन रय राशि चतुर्गुणो योजने चतुःक्रोशप्रमाणत्वा दस्य अङ्कतः १६१०६१२७३६००० नामतः एक लक्षमेक षष्टिसहस्राणि षट्पञ्चाशदधिकानि कोटीनां तथा सप्तविंशतिशतानि षट्त्रिंशत् सहस्राणि सूचीगणनयैवेद गणित बोध्यं, अथ सूचीराशि रनेनैव गुणितः प्रतरसमचतुरस्रयोजने सूच्योः सूचीगुणितायाः एव प्रतरत्वात् अङ्कतः २५९४०७३७४५९५४०५६९६००००० नामतो यथा पञ्चविंशतिशतानि चतुर्नवत्यधिकानि कोटाकोटिकोटीनां तथा सप्तशतानि चतुस्त्रिंशत्सहस्राणि एकशतानि त्रिपञ्चाशदधिकानि कोटाकोटीनां, तथा पञ्चषष्टिशतानि चत्वारि शतसहस्राणि पञ्चशतान्ये कोनसप्तत्यधिकानि कोटीनां तथा पष्टिशतानि अयं राशि भूयः पूर्वराशिना गुणितो घनकूपे रोमराशिः स्यात् यथाहि । अङ्कतः ४१७८०४३६४२४८८९५०४२३३७४४४४२५६००००००००० नामतः एकचत्वारिंशत्कोटयो अष्टसप्ततिशतानि चत्वारि सहस्राणि सप्तशतानि त्रिपञ्चाशदधिकानि कोटाकोटिकोटाकोटीनां तथा पञ्चविंशतिशतानि अशीतिसहस्रा स्येकं शत मष्टपञ्चाशदधिक कोटाकोटिकोटीना तथा द्विचत्वारिंशच्छतानि सप्तसप्ततिसहस्राणि पञ्चशतानि एकचत्वारिंशदधिकानि कोटाकोटीनां तथा चतुश्चत्वारिंशच्छतानि पञ्चविंशतिसहस्राणि षट्शतानि कोटीनामिति, अयञ्च राशिः समचतुरस्रघनयोजनप्रमितपल्यगतः सर्ववृत्तघनयोजनप्रमितपल्यगतराश्यपेक्षया कियद्भागाभ्यधिक स्तेन किंचिद्भागपातनार्थं सौकुमार्याय स्थूलोपाय माह अमुतोऽमुराशे श्चतुर्विंशत्या २४ भाग हृते लब्धं १७४०७४३१८०२४५०६६०११५३६०८३४४००००००० वृत्तघनयोजनपल्यगतो राशि र्भवतीति, यथोक्तो यथा ३३०७३६२१०७८४९४६५६२५४२१९९६०९५३३६००००००००० अथ चैकोनविंशत्या १९ गुणितः समचतुरस्रघनयोजनप्रमितपल्यगतो रोमराशि र्भवति, तादृशे रेकोनविंशत्या भागैः समवृत्तघनयोजनप्रमितपल्यगतो राशि र्भवति । ननु चतुर्विंशत्या भागहरण मेकोनविंशत्या गुणनञ्च किमर्थं, उच्यते एकयोजनप्रमाणवृत्तक्षेत्रस्य करणरीत्या आगत योजनत्रय मेकस्य योजनषड्भागः ३ चयमनेन गात्रं, १९
एतच्च वृत्तपल्यपरिधिक्षेत्र, अनेन सह समचतुरस्रपल्यपरिधिक्षेत्रं चतुर्योजनरूप गुण्यते । स्थापनायथा । १९४ अनयोः स ६ मच्छेदे १९ २४ लाप

वे द्वयोरपि उ त्सेधमाने सात १८ २४ किंचुणं भवति समचतुरस्रपरिधिहेत स् वृत्तपरिधिहेर्भ स्थूलवृत्या पञ्चभागन्यूनमिति तस्करवार्यो_य सुप
स्मवति स्थूलवृतिव योजनमद्रामस किंचिद्विकलताया अविवक्षवात् । अथ प्रकृत प्रस्तुम । तेषमिति प्राम्वत् तानि वालाग्राणि मकुर्युः अथ
विशेषा शुषिराभावा द्वयोरसमवात् नावारतागच्छेयु रित्यर्थः अतो न परिविध्वंसेरन् कतिपयपरिशाटनमभ्युपीकत्य न विध्वसगच्छेयुः अपेक्षया
स्तिविपरिणामहति तानि नाग्निर्दहे अवायुरपहरे दतोऽनिचितत्वा दग्निपवनावपि तत्र नक्रामत इत्यर्थः तानि चनपूतितया पूतिभाव कदाचि
मेषु नकदापि दुर्गन्धितां प्राप्नुयु रित्यर्थः । अथ केति कतव्यता तामेवाह । तत स्तेभ्यो वालाग्रेभ्यो ऽथवा ततहति तथाविधपल्यभरणानन्तर

ोक्षीण तेण वालग्गा णो कुच्छेज्जा णो परिविद्धंसेज्जा णो अग्गीडहेज्जा णोवाएहरेज्जा णोपूइत्ताए हव्वमा
ाच्छेज्जा ततोणं वाससए २ एगमेगं वालग्गं अवहाय ज अवहाय जावइएणं कालेणं सेपल्ले खीणे णीरए णिल्लेवे णि

ेत् न पुतितयापूतिभावम् कदाचिदागच्छेयुः तेभ्यो वर्षशते एकैक वालाग्र मपहृत्य यावता कालेन सपल्य क्षीणोनिरजाः निर्लेपो नि

मनुष्यो क्षणेरो परिधिपणे तेपासठ एक दिवसना वे दिवसना त्रिणदिवसना उत्कृष्टा सात ७ रात्रिना उगवावालाये करीने अनुष्ठपरट
इवरट भरट वालाग्रनी कोडिमये तेकेवरीनर भरट ते वालाग्र एकवा भरट जिवेकरी कुकरगडी निकुसविनाश नपामे अग्निबलकनी
नहीं अपविनयूगंधपणू नपामे ते वालाग्रमति सोवरसे २ एकेको वालाग्रकाढतांकाढतां जेतलद कालद तेपालो खीणथाइ रजरहित
निर्लेपपा।इ नीठव ठालोथाइ तिवारे एतले एक पल्योपमथाइ एहसूक्ष्मपल्योपमनी दशकोडाकोडि हुइ ति दशकोडाकोडिहुइ तिवारें ते सागरो
एकनोहुइ परिमाण १ एसागरोपमने प्रमाणइ करीने च्यारकोडाकोडी सागरोपमनोकाल सूखमसूखमानामइ पहिलो आरो १ त्रिणकोडाको
सागरोपमनोकाल सूखमानामे बीजोआरो २ (एह सूक्ष्मनांहि कहु ते व्यवहारपल्योपम जोवठो । जेमकी उत्सेधागुलना योजन प्रमाणे पहलो लांबो
हो बाटलो पालो तेना देवकुरु उत्तरकुरुना_मनुष्यना वालाग्र भरपातानाइ ते सोवरसेंर एकेकोवालाग्रकाढतां भरपातें वरसे पालोठालोथाइ तेमनी

वालाग्रपालामांहि केतलामाइ ते सवपालिनिर्देवे देवकुरु उतरकुरुना मनुष्यना आठ ८ वालाग्रे हरियषनो एकवालाग्रथाइ हिमवतक्षेत्रना वालाग्रमांहि १४ देवकुरुना मनुष्यना वालाग्रमाइ । इमविदेहमनुष्यना वालाग्रमाइ ५१२ माइ लिखामांहि । ४०९६ यूकामांहि ३२७६८ ययमांहि । २६२१४४ अगुल मा हि २७९३१५२ हाथमांहि ५०३३१६४८ धनुषमांहि २०१३२६५९२ कोसमांहि ४०२६५३१८४००० योजनमांहि १६१०६१२७३६००० नामथी एकलाखकोडि एकसठि ६५४०१८९६०००० नामथी पचवीससहस्र कोडाकोडिकोडि । चउराशीकोडाकोडिकोडि सातलाखकोडाकोडि । तेत्रीससहस्र कोडाकोडि आठसेंकोडा सावेंगुणीइं तेविम आवथी ४१३००४३६४२५८८१५८२३७८४४४२२१००००००० नामथी । एकतालीसकोडिकोडाकोडिकोडाकोडि । अठोतरिलाख कोडा कोडिकोडाकोडि । अगारहजार कोडाकोडिकोडाकोडि सातसइ कोडाकोडि । कोडाकोडि । त्रेसठिकोडाकोडिकोडाकोडि पचवीसलाख कोडाकोडि कोडाकोडि । अठ्यासीहजारकोडाकोडिकोडि । एकसो कोडाकोडिकोडि । अठावनकोडाकोडिकोडि बेंतालीसलाखकोडाकोडी । सतोतरिहजारकोडा कोडि । आठसइ कोडाकोडि । पचतालीसकोडाकोडि । चउआसीसलाखकोडि । पचवीसहजारकोडि । बसइ कोडि । एराशिसमचतुरस्रघनपालो ते हनी तेहनी वृतपालानीराशि एहथी थोडकम्यूनहुइ तेमाटें एराशिने चउवीसभागेहरीमें उगवीसगुणाकीजें तिवारें वृतपालानीराशिथाइ । ३३८० ९२१०७२४३२५९४४२१८८६०८७५३३६००००००० एतलदेवकुरु उतरकुरुमा मनुष्यनावालाग्रपालामाहेमाइ । ते सोवरसेकाढतासंख्यातांसयरसथाइ तेमाटें एक म.सायमानस्यथाइ । बादरपर्याप्तापृथवीकाय जीवना शरीर जेहवा सूक्ष्म असंख्याता खंडकल्पियें सोसो वरसे एकेको खंड काढतां पालो ठा लोथाइ तिवारइ एक पल्योपमथाइ एसूक्ष्मपल्यजांणवु । सूत्रमांहि सुगमबोधने अर्थे । बादरकह्यु । पछिवरो कालमानगणवाने [अर्थे सूक्ष्म पल्य जांणवु ॥ इति श्री जम्बूद्वीपपन्नत्ती सूत्रे पाल्य नो विचार संपूर्ण ॥) बे सागर कोडाकोडी नोकाल सुषम दुःषमनामइ त्रीजो आरो ३ एक कोडाकोडी सागरोपम बेंतालीस ४२ हजार बरस ऊणा नो काल दुःखम सुषमानामे चोथो आरो ४ एकवीस २१ हजार वर्षनो काल दुःखमदुःखमानामे पांचमो

वंभ्मते २ एवैवं वालाग्रमपहृत्य कालो मीयतइति शेषः । ततश्च यावता कालेन सपल्यः क्षीणो वालाग्रकर्षणात् क्षयमुप गतः आकण्ठधान्यकोष्ठागार-
वत् तथा निष्ठितश्च सकलसूक्ष्मवालाग्रैः उपकृष्टधान्यश्च कोष्ठागारवत् निर्लेपो ऽत्यन्तसंश्लेषात् तत्प्रपतागतवालाग्रलेपापहारात् अपनीतधान्यलेपकोष्ठा
गारवत् निष्ठितो ऽपनीतसकलवालापनयन मात्रित्य निष्ठाङ्गतः विशिष्टप्रयत्नप्रमार्जितकोष्ठागारवत् एकार्थिका वा एते शब्दाः अत्यन्तविशुद्धिप्रतिपादनपराः
ग्रन्थान्तरे दृश्यमानत्वा स्मत्रापि पद गुरुमनुसारतो व्याख्येय । तदेतत्पल्योपममिति । इदञ्च पल्यगतवालाग्राणां संख्येयतया संख्येयैरेव वर्षैः सर्व-
पहारसंभवात् संख्येयवर्षकोटीकोटीमानं बादरपल्योपमं ज्ञेयं । नचानेन च वक्ष्यमाण सुषमसुषमादिकालमानादि अधिकारः पर सूक्ष्मपल्योपमस्व-
रूपसुखप्रतिपत्तये प्ररूपितमिति । ज्ञायते तेनपर्वोक्त मेकैकवालाग्रमसंख्येयखण्डीकृत्य भूतस्योत्सेधांगुलयोजनप्रमाणायामविष्कम्भो द्वगाहस्य पल्यस्य

ठिए त्नवइ से तपलिए वमे एएसि पल्लाण कोडाकोडी हवेज्ज दसगुणिया स सागरोवमस्सउ एगस्स त्नवे
परीमाण १ एएण सागरोवमपमाणेण चत्तारि सागरोवमकोडाकोडीउ कालो सुसमसुसमा १ तिन्नि साग
रोवमकोडाकोडीउ कालो सुसमा २ दो सागरोवमकोडाकोडीउ कालो सुसमदुस्समा ३ एगा सागरोवम
कोडाकोडी बायालीसाए वाससहस्सेहिं ऊणिया कालो दुस्समसुसमा एक्कवीस वाससहस्स १३ कालो दु

स्थितो भवति तद् पल्योपमम् एतेषां पल्यानाम् कोटाकोटी भवेत् दशगुणिता तत् सागरोपमस्य एकस्य भवेत् परिमाणम् ॥ १ ॥ एतेन सागरोपम
प्रमाणेन चतस्रः सागरोपमकोटाकोट्यः कालः सुषमसुषमा १ तिस्रः सागरोपमकोटाकोट्यः कालः सुषमा २ द्वे सागरोपमकोटाकोट्यौ कालः
सुषमदुःषमा ३ एका सागरोपम कोटाकोटी द्विचत्वारिंशत् सहस्रैः ऊनिका कालः दुःषमसुषमा ४ एकविंशतिवर्षसहस्रैः कालो दुःषमा ५ एव

आरो ५ एकवीश २१ हजार वरसनो काल दुःषमदुःषमानामे छठा आरो ६ अवसर्पिणी उत्सर्पिणी नेविषे एकवीश २१ हजार वरसनो काल दुः

चयाते २ एकैकवालाग्रापहारेण सकलपल्यगतवालनिर्लेपनाकालरूपसंख्येयवर्षकोटीकोटीप्रमाण सूक्ष्मपल्योपम यिचिप्राकृति राद्धायसेति सूत्रकारेणा गुक्तमपि स्वयमेव तेनैव च प्रस्तुतोपयोगः अन्यथा मुयोगद्वारादिभिः सह विरोधप्रसङ्ग इति सर्वसुस्थं, एव सर्वे सागरोपमेपि ज्ञेयं । अथ सागरोपमस्वरूप यावापदी नाह । एएसिपल्लाणमित्यादि । एतेषा मनन्तरोदितानां पल्यानामिति पदैकदेशे पदसमुदायोपचारा त्पल्योपमानां या द- शगुणिता कोटाकोटि भवेत् स सागरोपमस्यैकस्य भवे त्परिमाण मिति प्राय:सर्वं ऊर्ध्वं । नवर मेतेन सागरोपमप्रमाणेन मन्यूनाधिकेमे त्यर्थः । चतस्रः सागरोपमकोटाकोट्यः कालः सुषमसुषमा प्राग्व्यावर्णिता त्यर्थो । अयमर्थः । चतु:सागरोपमकोटाकोटीप्रमाण कालः प्रथमोऽरक इत्युच्यते । बा यालीसहि । याव त्सागरोपमकोटाकोट्येका द्विचत्वारिंशत्सहस्रै रूनै चोनिका अत्रो काल चतुर्थोऽरः सा दु:षमासहस्रै रेकविंशतिसहस्रै दुःषमदुःषमा सत्कै रेकविंशतिसहस्रै च वर्षाणां पूरणीया तेसमूहा कोटाकोट्येका भवति अवसर्पिणीकालस्य दशसागरकोटाकोटीपूरिका भवती त्यर्थः । एव

सउमा ५ इक्कवीस वाससहस्साइं कालो दुस्समदुस्समा ६ पुणरवि उस्सप्पिणीए एक्कवीस वाससहस्साइं, कालो दुस्समदुस्समा १ एवं पडिलोमं णेयव्वं, जाव चत्तारि सागरोवमकोडाकोडीउ कालो सुसमसुसमा ६, दससागरोवमकोडाकोडीउ कालो उस्सप्पिणी, दससागरोवमकोडाकोडीउ कालो उस्सप्पिणी वीसं सागरो

विंशतिवर्षसहस्रैः ५ कालः दु:षमदु:षमा ६ पुनरपि उत्सर्पिण्याम् एकविंशतिवर्षसहस्रैः कालः दु:षमदु:षमा १ एवं प्रतिलोमम् नेतव्यम् यावत् चतस्रः सागरोपमकोटाकोट्यः कालः सुषमसुषमा ६ दश सागरोपमकोटाकोट्यः कालः अवसर्पिणी दश सागरोपमकोटाकोट्यः कालः उत्सर्पिणी

षमदु:षमा नामक पहिलो १ आरा इम पूर्वलीपरेठी प्रतिलोम पश्चानुपूर्वी जाणवो यावत् च्यारकोडाकोडी सागरोपमनो काल सुषमसुषमा नामक आरो इम छआरा मिलीने दससागरोपमकोडाकोडिनो काल उत्सर्पिणीनामक कालहोय दशकोडाकोडी सागरोपमनो काल अवसर्पिणीनामक काल

प्रतिलोममिति । यथानुपूर्व्या श्रेय अवसर्पिणुका उत्सर्पिणी अवसर्पिण्युत्सर्पिणी कालचक्रमित्यर्थः । तत्र भरते कालस्वरूप । अथ काले म
रतस्वरूप पृच्छकाह । तत्र अवसर्पिण्या यत मानत्वेना यो सुषमसुषमायां प्रश्न ॥ जम्बूद्वीपेत्य मित्यादि ॥ जम्बूद्वीपे भवन्त ? द्वीपे भरतक्षेत्रे ऽस्या
अवसर्पिण्यां सम्प्रति यावतमानि तिष्ठिपः सुषमसुषमानाम्न्यां समायां कालविभागलक्षणायां भरते इत्यर्थः । किलक्षणाया मित्याह । उत्तमकाष्ठा प्रक

समकोडाकोडीउ कालो उसप्पिणिउस्सप्पिणी ॥ जंबुद्दीवेण भंते ! दीवे भरहेवासे इमीसे उसप्पिणीए सुस
मसुसमाए समाए उत्तमकठपत्ताए भरहस्स वासस्स केरिसए आयारभावपडोयारे होत्था ? गोयमा !
बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे होत्था ? से जहाणामए आलिगपुक्खरेइवा जाव णाणामणिपचवण्णेहिं तणेहिं
य मणीहिंय उवसोभिए । तजहा–किण्हेहिं जाव सुक्किलेहिं एव वण्णो गधो फासो सद्दो य तणाणय मणी

विंशतिसागरोपमकोटाकोट्य कालः अवसर्पिण्युत्सर्पिणी ॥ जम्बूद्वीपे भदन्त ! द्वीपे भरतवर्षे अस्यां अवसर्पिण्याम् सुषमसुषमायां समायां उत्तमका
ष्ठाप्राप्तायाम् (उत्तमार्थप्राप्तायामित्यपि पाठः) भरतस्य वर्षस्य कीदृशः आकारभावप्रत्यवतारः अभवत् ? गौतम ! बहुसमरमणीयो भूमिभागः अभवत् ?
तद्यथा नाम आलिङ्गपुष्करइव यावत् नानाविधपञ्चवर्णैर्मणिभिस्तृणैश्च उपशोभितः तद्यथा कृष्णै यावत् शुक्लैः एवं वर्णो गन्धःस्पर्शः शब्दस्तृणानां च

वीससागरोपम कोडाकोडिनो काल अवसर्पिणीउत्सर्पिणी बेहमिलाने एक काल चक्रथाय ॥ जम्बूद्वीपमें विषे हे भगवन ! भरतक्षेत्र एह अवस
र्पिणीमें विषे सुषमसुषमा काल उत्तमकाल उत्कृष्ट अवस्थाकाल पाम्या । भरतक्षेत्रनो केहवो आकार प्रत्यवतार स्वरूपहतो हे गौतम ! घणो
समरमणीक भूमिभाग हतो जिमदृष्टांत मादलमुखनूपरुठ तेहरीतो यावत् अनेक प्रकारनांमणी पचवर्ण तृणेकरी मणीएकरी शोभावतहें, ते
जिम काला नीला पीला राता यावत् धोलत वर्णेकरी । इम पांचवर्ण भेगध आठफरस सम भावतृणादिक जांणवो, यावत् तिहां घणा मनुष्य न

शायस्यां शाखाया क्वचिदुत्तमकठपसाए इति पाठ सश्रीकतया सत्कासापेक्षयो रूपाम योन् वस्त्रादीम् शाखा उत्तमाषप्रासा तस्या भरतस्य घपस्य कोट्टम आकारभावप्रत्यवतारः श्रोरपेति श्रमवत् । सवमन्यत् प्राग्व्याख्यातार्थ । नवरं अत्रमनुष्योपभोगाधिकारे यथम सुभयथापि सगच्छते नित्रासद्विसर-हितत्वजेशात् । अथ सविशेष समुक्तिपूर्कुषा गुरुणा ऽपृष्टमपि शिष्यायो पदेष्टव्यमिति प्रश्नपद्धतिरहित प्रथमारकानुभावअमितभरतभूमिसौभाग्यसूचक सूत्रचतुर्दशक माह । तीसेण मित्यादि । तस्या समायां भरतेवर्षे बहवो उद्दालाः कोद्दालाः मोद्दालाः कृतमालाः नृतमालाः दन्तमालाः श्रृंगमाला शङ्खमालाः श्वेतमाला नाम द्रुमगणा द्रुमजातिविशेषसमूहाः प्रज्ञप्ता ? तीर्थकरगणधरैः । हे श्रमण ! आयुष्मन् । तेच कथम्भूता इत्याह । कुशाः दर्भो विकुशा बल्वजादय मृणविशेषा तै र्विशुद्ध रहित वृक्षमूलं तदधोभागो येषां ते तथा । एव मूल शाखादीनामपि आदिमो भागो लघ्वया प्रोच्यते ।

णय ज्ञाणिश्चम्मो, जाव तत्थण बहवे मणुस्सा मणुस्सीउ य आसयति सयति चिट्ठति णिसीअति तुअट्टति हसति रमति ललति, तीसेण समाए ज्ञरहेवासे बहवे उद्दाला कुद्दाला मुद्दाला कयमाला णट्टमाला दंतमाला नागमाला सिंगमाला संखमाला सेअमाला णाम दुमगणा पण्णत्ता ? कुसविकुसविसुद्धरुक्खमूला मूलमंतो क

मविशोष भविष्यन्ति, यावत् तत्र बहवो मनुष्या मानुष्यश्च आसते शेरते तिष्ठन्ति निषीदन्ति त्वग्वर्तयन्ति (तिर्यग्वर्तनं कुर्वन्तीत्यर्थः) हसन्ति रमन्ते ललन्ति तस्याम् समायाम् भरतेवर्षे बहवः उद्दालाः कोद्दालाः मोद्दालाः कृतमालाः नृतमालाः दन्तमालाः नागमालाः श्रृङ्गमालाः शङ्खमालाः श्वेतमाला नाम्ना द्रु

सुयची रहवे ठाम सूवठाम बेसव ठामे उभारहेव यस पगपसारवर्वे हसेवें रमववें क्रीडाकरवर्वे तेसमा सुराने विषय भरतक्षेत्रमां घणां उद्दालनां मह १ कुद्दालएहवह नामह २ मुद्दालएहवे नामे ३ कृत्यमाल ४ नृत्तमाल ५ दंतमाल ६ नागमाला ७ श्रृंगमाला ८ शङ्खमाला ९ श्वेतमाला १० ए हवे नामे वृक्षनां गणसमूह कह्या ? कुशडाभ विकुश विएयप्रमुख तेणह रहितवें वृक्षनां मूलजिहां मूलकरी सहित कंदेकरी सहितवें यावत् बीजप्रम-

यथात्राकामूल मित्यादि । ततः तत्तत्वृक्षसत्कमूलप्रतिपत्तये वृक्षपदस्य मूलवन्तः इति पदद्वय यावत्पदसंग्राह्यम् जगतीवनगततरुगणवद् व्याख्येयं । पत्रैश्च पुष्पैश्च फलैश्च अवच्छन्नप्रतिच्छन्ना इति प्राग्वत् । श्रिया अतीवोपशोभमाना तिष्ठन्ति वर्तन्ते इतिभावः । तीसेणं समाए इत्यादि । तस्यां समायां बहूनि सूत्रे पुस्त्वनिर्देशः प्राकृतत्वात् भेरुतालादयो वृक्षविशेषाः । क्वचित् पभवालवणाइंति पाठ तत्र पभवाला तालविशेषाः सालः सरजः सरलो देवदारुः सप्तपर्णः प्रतीतः तेषां वनानि पूगफली क्रमुकतरुः खर्जूरी नालिकेर्यौ प्रतीते तासां वनानि इत्यध्याहारः । तीसेणं इत्यादि । त

दमतो जाव बीअमतो पत्तेहिअ पुप्फेहिअ फलेहिअ अउच्छन्नपडिच्छन्ना सिरीए अईव उवसोभेमाणा चिट्ठं
ति ॥ तीसेणं समाए भरहेवासे तत्थतत्थ बहवे भेरुतालवणाइं हेरुतालवणाइं मेरुतालवणाइं पभयालवणाइं साल
वणाइं सरलवणाइं सत्तिवण्णवणाइं पूयफलिवणाइं खज्जूरीवणाइं णालिएरीवणाइं कुसविकुसविसुद्धरुक्खमूला
इं जाव चिट्ठंति ॥ तीसेणं समाए भरहेवासे तत्थतत्थ बहवे सेरिआगुम्मा णोमालिआगुम्मा कोरंटयगुम्मा

मन्तः मन्तः ? कुशविकुशविशुद्धवृक्षमूलाः मूलवन्तो कन्दवन्तो यावत् बीजवन्तो पत्रैश्च पुष्पैश्च फलैश्च अवच्छन्नप्रतिच्छन्नाः श्रिया अतीवोप शोभमानाः
तिष्ठन्ति ॥ तस्याम् समायाम् भरतेवर्षे तत्र तत्र बहूनि भेरुतालवनानि हेरुतालवनानि मेरुतालवनानि प्रभवालवनानि शालवनानि सरलवनानि सप्त
पर्णवनानि पूगफलीवनानि खर्जूरीवनानि नालिकेरीवनानि कुशविकुशविशुद्धवृक्षमूलानि यावत् तिष्ठन्ति ॥ तस्याम् समायाम् भरतेवर्षे तत्र २ बहव

रीतसहित पानडांवाळी फूलोवाळी फलोवाळीसहित मतिछन्नछायावाळां शोभावाळी अत्यन्त घणुं शोभायमानपणां रहेलां । तेसमा आराने विषे भरतक्षेत्रमां
तिहां २ घणां भेरुतालवन हेरुतालवन मेरुतालवन पभवालवन सालना वन सरलवृक्षना वन सप्तपर्णनां वन खजूरीनां वन नालेरीनां वन दाभ-
कुशादिक करी विशुद्धरहित एहवा वृक्षनामूल यावत् रहेलां । तेआरामांनिविषे भरतक्षेत्रमां ते ते स्थानकें घणां सेरीकागुल्म कोरंटकनागुल्म नवोरिका

स्रा समाप्ता पण्णत्त: सेरिका गुल्मा: नवमालिकागुल्मा: कोरंटक गुल्मा: बन्धुजीवकगुल्मा: यापुष्पाणि मध्याह्ने विकसंति मने ऽवाणगुल्मा: बीभर गुल्मा: बाणगुल्मा: कुब्जगुल्मा: सिंदुवारगुल्मा: जातिगुल्मा: मुद्गरगुल्मा: यूथिकागुल्मा: मल्लिकागुल्मा: वासन्तिकागुल्मा: वस्तुलगुल्मा: कस्तुलगुल्मा: शाल्मगुल्मा: अगस्त्यगुल्मा: चंपकगुल्मा जातिगुल्मा: नवनीतिकागुल्मा: कुंदगुल्मा: महाजातिगुल्मा: गुल्मानाम प्रस्ताव: अन्यद्गुल्माऽधपत्रपुष्पकसोपेता: नृपाण केचिन् प्रतीता: केचि देश विशेषतो ऽवगन्तव्या: रम्या: महामेघनि कुरम्बभूता: दशार्द्ध वर्णपुष्पाणि कुसुम जातानि कथम कुसुमसमूह

बंधुजीवगगुम्मा मणोज गुम्मा बीअगुम्मा बाणगुम्मा कणइरगुम्मा कुज्जयगुम्मा सिंदुवारगुम्मा जाईगुम्मा मोग्गरगुम्मा जूहियागुम्मा मल्लियागुम्मा वासंतियागुम्मा वत्थुलगुम्मा कत्थुलगुम्मा वालगुम्मा अगत्थि गुम्मा मगदंतियागुम्मा चंपगगुम्मा जातिगुम्मा णवणीइयागुम्मा कुंदगुम्मा महाजाइगुम्मा रम्मा महामेहणिउरंबभूआ दसद्धवण्णं कुसुमं कुसुमेंति, जेणं भरहेवासे बहुसमरमणिज्जं भूमिभागं वायविधुयग्गसाला

सेरिकागुल्मा: नवमालिकागुल्मा: कोरंटकगुल्मा: बन्धुजीवकगुल्मा: मनोवद्यगुल्मा: बीजकगुल्मा: बाणगुल्मा: करवीरगुल्मा:-कुब्जकगुल्मा: सिंदुवारगुल्मा: जातिगुल्मा: मुद्गरगुल्मा: यूथिकागुल्मा: मल्लिकागुल्मा: वासन्तिकगुल्मा: वस्तुलगुल्मा: कस्तुलगुल्मा: वालगुल्मा: अगस्तिगुल्मा: मृगदन्तिकागुल्मा: चंपकगुल्मा: जातिगुल्मा: नवनीतिकागुल्मा: कुंदगुल्मा महाजातिकागुल्मा: रम्या महामेघ निकरभूता दशार्धवर्णम् कुसुम कुसुमयति । ये

वणना गुल्म मनोवद्यना गुल्म बाणवृक्षना गुल्म करवीरवृक्षना गुल्म कुब्जवृक्षना गुल्म सिंदुवारवृक्षना गुल्म जाईना गुल्म मोगराना गुल्म जूईना गुल्म मालतीना गुल्म वासंतिकावृक्षना गुल्म बथूलवृक्षना गुल्म कथूलवृक्षना गुल्म वालना गुल्म अगस्तिवृक्षना गुल्म चंपकवृक्षना गुल्म जातिपत्रना गुल्म नवमीतिकाना गुल्म कुंदवृक्षना गुल्म महाजातिना गुल्म मनोहर महामेघसरीखे कुरम्बभूत विकस्वर पांचवर्ण फूलेंफूलवाला अनेकारी भर

कुसुमपति तत्प्रादयतीतिभावः । येवनितिप्राग्वत् । भरतेवर्षे इति । बही घसम्भोरर्थे प्रत्यमेवा इरतसयर्वस्य बहुसमरमणीय भूमिभाग बातविधुता यायुकपिता या अपयाता सानि मुंचोय। पुष्पपुञ्ज सपवो पचार। पूजा तेन कलित युक्त कुर्वन्तीति । तीसेयमित्यादि । सर्वमेतत् प्राग्वत् । अपाशेव वनमेविवच्छनायाइ । तीसवनिस्यादि । तत्वत्र प्रदेशे तत्सदेशस्य तत्र २ प्रदेशे बह्वो वनराजय। प्रज्ञप्ता ? इह कानेकजातीयानां वृक्षाणां पंक्तयो वनरा जयः ततः पूर्वोक्तसूत्रेभ्यो ऽस्यमित्यावेतेति न पीभत्तत्य ताव कृष्णा। कृष्णावभासा इत्यादि विशेषणजात प्राग्वत् यावन्मनोहारिण्य। याव ऽदसप वाए। चीलाठं चीलोभासाठं हरियाठं हरिओभासाठं सीयाठं सीठभासाठं णिद्धाठं णिद्धोभासाठं तिव्वाठं तिव्वोभासाठं किण्हाठं किण्हच्छायाठं णीलाठं णीलच्छायाठं हरियाठं हरियच्छायाठं सीयाठं सीयच्छायाठं णिद्धाठं णिद्धच्छायाठं तिव्वाठं तिव्वच्छायाठं घणकडियकडच्छायाठं वायनांतरे घणकडिअकड

मुक्कपुप्फपुञ्जोवयारकलियं करेंति ॥ तीसेणं समाए भरहेवासे तत्थतत्थ तहिंतहिं बहूईठ पउमलयाठ जाव सामलयाठ णिच्चंकुसुमिआठ जाव लयावण्णाठ । तीसेण समाए भरहेवासे तत्थ २ तहिं २ बहूईठ वण राईठ पण्णत्ताठ ? किण्हाठ किण्होभासाठ जाव मणोहराठ रयमत्तगकोरगभिंगारग कोंडलगजीवजीवग

न भरतस्य वर्षस्य बहुसमरमणीयं भूमिभागं वातविधुताग्रशाला मुक्तपुष्पपुञ्जोपचारकलितम् कुर्वंति ॥ तस्याम् समायाम् भरतवर्षे तत्र तास्ता। २ बह्वः पद्मलता यावत् श्यामलता नित्य कुसुमिता यावत् लतावर्णा ॥ तस्याम् समायाम् भरतेवर्षे बह्व्यः वनराजयः प्रज्ञप्ताः ? कृष्णाः कृष्णावभासः यावत्

तवेमई १ करी घणूं समरमणीक भूमिभागप्रतइ वायराकरी कंपावी आगलीशाखा तिणे मूंक्यांहैं फूल तेहना ठाम ठाम ढिगला कलित करेंछैं तेआरेभरत क्षेत्रई १ तिहां २ ते ते स्थानकई घणी पद्मलता यावत् श्यामलता नित्यइ कुसुम फूलफलवंत यावत् लतानोवर्णन ओळखवा तीसे आराने विषैं भरत- क्षेत्रइ तिहां २ तेतेस्थानकें घणी व० वनस्पतीयें वृक्ष १ नाला २ कृष्णवर्ण शोभावत यावत् मनोहरवें रवनई करीमत्त एहवां क० षट्पद भमरा

द्भावात् महामेघविंदुरिवभूतामु रम्यो ऋतौतस्य सूत्रं प्राकपद्मवरवेदिकावनवर्णकाधिकारे लिखितमपि यत्पुनर्लिखितं तत् उत्तिदेशदर्शितानां सूत्रेसाचाद्
दर्शिताना वनवर्णकविशेषपदाना विभागज्ञापनार्थमिति सूत्रेकानिचि देशदेशपदत्वेन कानिचि सर्वपदत्वेन कानिचित् क्रमेण कानिचि उत्क्रमेण
साचाल्लिखितानि सति, तेन मामू ज्ञापयितृणां व्यामोहइति सम्यग्पाठज्ञापनाय वृत्ती पुनर्लिख्यते । रयणत्तछप्पयकोरगभिंगारकोंडलगजीवंजीवगनंद
मुहकविलपिंगलक्खगकारंडचक्कवायकलहंससारसअणेगसउणगणमिहुणविअरिआहिं सद्दुन्नइअमहुरसरणाइआहिं सुपिंडिआतिणपिंडिअदरिअभम
रमहुकरपहकरपरिलितमत्तछप्पयकुसुमासवलोलमहुरगुमगुमेंतगुंजंतदेसभागाहिं जाणाविहगुच्छगुम्ममंडवगसोहिआहिं वावीपुक्खरिणीदीहिआसुअसुनि
वेसिअरम्मजालघराहिं विचित्तसिविचित्तपुप्फफलसमूहाहिं अभिंतरिअबाहिरपुप्फफलाहिं बाहिरपत्तोच्छन्नाहिं पत्तेहिअपुप्फेहिअउच्छन्नपरिच्छन्नाहिं
साउफलाहिं निरोगकाहिं अकंटयाहिं नाणाविहगुच्छगुम्ममंडवगसोहियाहिं पिंडिमनिपिंडिमनीहारिमसुगंधिमसुहसुरभिमणहरंचमहयागंधद्धुणिमुअंतीहिं वा

पदीमुहकविलपिंगलक्खगकारंडचक्कवायगकलहंसहंससारसअणेगसउणगणमिहुणविअरिआहिं सद्दु० इय
मञ्जरमरणाइआहिं संपिंडिअणाणाविहगुच्छवावीपुक्खरिणीदीहिआसुअसुणिविचित्तअण्णिमाहिं णिरोगक्स

रत्नमत्तपट्पदकोरकभृङ्गारककोंडलकजीवंजीवकनंदीमुखकपिलपिङ्गलाक्षकारण्डचक्रवाककलहंसहंससारसानेकशकुनिगणमिथुनविचरिताः । श
ब्दोन्नतिकमधुरस्वरनादिताः संपिंडितनानाविधगुच्छवापीपुष्करिणीदीर्घिकासु च सुनिवेशितविविधाः भवितमिति साहीति निरीक्षसि प्रकाशति पवे

कोरककजीव भृंगारककजीव कोंडलकजीव जीवंजीवनामानंजीव नन्दीमुखजीव कपिलवर्णसरीषा १ पिंगलनासंपथ २ कारंडकपथी ३ चक्रवाक ४ राजहंस ५
सारस ६ इत्यादिकअनेक सकुनपथी तेहना मिथुन जोडलातेणे करीसहित एहवाथकाछें । समद्रिवल मधुर मीठो स्वर तेणेंकरीनें आसद्यकाछें एक
ठामपाथे अनेकप्रकारना गुच्छगुल्म घणीवावी कमलउगेघिसीतेवावी लाबीसा वावी तेहनेंविषे अनेकप्रकारना तेपमराणी अम्यसर माहि मोहिर

व पासादीआई ४ इति ॥ व्याख्या ॥ प्राग्वत् नवरं, रतमत्ताः सुरतोन्मादिनो ये षट्पदाद्याः जीवा इत्यादि । एवमेवपि सूत्रकाराः पदैकाश्रयत्वतः
एवं जाव तवेवच्छाय बचहे से तत्थरा इत्यादि वदानिच्छ मी रवि देवेर्विर्मितवियत्तदीपकाच्या, सूत्रे लाघव दर्शयति । मत्तङ्गनिशोपमाध्ये पोठ
माद्देसे कसुरदेवणरव कम्रजनवति निरवशेषाद् वक्तव्यनुत्ताकारषसठ निरुतार्द १ अथात्र द्रुमाधिकारात् कल्पद्रुमस्वरूप माह ॥ तीसेणमि
त्यादि ॥ तस्यां समायां भरते वर्षेतत्र देशे तस्मिन् तस्मिन् प्रदेशे मत्त मद स्तम्भंग कारण मदिराख्य येषु ते मत्ताङ्गानाम द्रुमगणाः प्रज्ञप्ताः ? की
दृशास्ते इत्याह । यथा ते चन्द्रप्रभादयो मद्यविशेषाः बहुप्रकाराः, सूत्रेचैकवचन प्राकृतत्वात, पाथक्रमप्रतिष्ठया क्षिपति एव यावद्गणनामाम द्रुम
गणाः प्रज्ञप्ता इति । अत्र सर्वो पाठक्रमाभ्यां सूचितो मत्ताङ्गादिद्रुमवर्णको जीवाभिगमोपाङ्गानुसारेण ज्ञापनीयः । तथाहि । जहा से चन्द्रप्पभामणि
सिलागवरसीधुवरवारुणिसुजायपत्तपुप्फफलचोयणिज्जा ससारबहुदव्वजुत्तिसंभारकालसंधियासवा महुमेरगरिट्ठाभदुद्धजातिपसन्नतल्लगसताउ खज्जूरमु
द्दियासारकाविसायणसुपक्कखोयरसवरसुरा वण्णरसगंधफरिसजुत्तबलवीरियपरिणामा मज्जविहीबहुप्पगारा तहेव ते मत्तङ्गावि दुमगणा अणेगबहुवि
विहवीससाए परिणयाए मज्जविहीए उववेया फलेहिं पुण्णावीसदंति कुसविकुसविसुद्धरुक्खमूला जाव छन्नापडिच्छन्नाचिट्ठंति एवं तवसोजेमाणा २ चि-
ट्ठंतिति । अस्यव्याख्या । इदञ्च सर्वेत्वापि अपरेष्वपि व्याख्यासमानकल्पद्रुमसूत्रेषु बोध्य । चन्द्रस्येव प्रभा आकारो यस्याः सा चन्द्रप्रभा मणिशिला
देवमणिविशिलाका यदेव तत् वीधुव वराप्रासी वारुणीव वरवारुणी, तथा सुजातानां सुपरिपाकागतानां पुष्पाणां फलानां चोयस्य गन्धद्रव्यस्य यो नि

झोउ अपुरूकफलसमिद्धाओ पिडिमंजाव पासादीआओ ॥ तीसेणं समाए भरहे वासे तत्थ २ तहिं २ मत्तङ्गाणाम दुम

र्यासः पूर्णानि वर्णेपूर्णानि सम्पूर्णानि श्रेयानि तथा पिहित इत्यनेनापि) नीरोगकाः सर्वेऽपिपुष्पफलसमृद्धाः पिहितमावत् प्रासादीयाः ॥ तस्यामना

मदेवक निरोम सर्वे बहुमधु पंक्ती कुक्कलोकतो सन्तुकार एकचकसो एतयोमन्धर्वे यावत् योषायोग्य महा मनोहरर्वे ते यना आरामे विषर्वे ।

मोसो रव सौम सारा:, तथा बहूनां द्रव्याणां मुपक्व इत्थाणां मुत्तमो मीलमाणि सासा सजार प्राभूत्य मधु ते, यथा काले स्वस्वोचिते सचि लावण्य
नाना द्रव्याणा समान मीलनमित्यथ सासा जायतेइति मालसविता एवंविधायते आसवाः । किमुक्तं भवति । पत्रादिवासमद्रव्यभेदा इनेकप्रकारो
आसव पत्रासवादिरनेन निर्दिष्टो भवतीति, ततः पदद्वयमीलनेन विशेषणसमासः । मधुमेरको मद्यविशेषौ, रिष्टाभा रिष्टरत्नवर्णाभा या शास्त्रांतरे
जम्बूफलकालिकेति प्रसिद्धा दुग्धजातिः आस्वादतः क्षीरतुल्या । प्रसन्ना सुराविशेषः, तल्लकोपिसुराविशेषः, शतायुर्नाम या शतवारशोधितापि स्व
स्वरूप न जहाति, सारमधुस्य प्रत्येक मोलनात खर्जूरसारनिष्पन्न आसवविशेषः खर्जूरसारः, मृद्वीका द्राक्षा तत्सारनिष्पन्न आसवो मृद्वीकासारः, कापि
शायन मद्यविशेषः, सुपक्वः परिपाकागतो यः क्षोदरस इक्षुरस सान्निष्पन्नवरसुराः । एते सर्वेपि मद्यविशेषाः पूर्वकालेलोकप्रसिद्धा इदानीमपि शास्त्रा
न्तरतो लोकतोवा यथास्वरूप वेदितव्याः । कथंभूताएते मद्यविशेषा इत्याह ॥ वर्णेनप्रसादादतिशायिना एवगंधेन रसेन स्पर्शेन च युक्ताःवहिता
बलहेतवो वीर्यपरिणामा येषां तेतथा बहवः प्रकारा जातिभेदेन येषांते बहुप्रकाराः तथैवेतिपद भिन्नक्रमेण योजनात् यथास्वरूपेणैव तत्वन्यादृशेन
मद्यविधिना मद्यप्रकारेणो पेता सं मत्तांगाअपि द्रुमगणा इतिभावः । अन्यथा दृष्टान्तयोजना नसम्यग भवति इति । किंविशिष्टेन मद्यविधिने, त्याह ।
अनेको व्यक्तिभेदा बहुप्रभूत यथास्यातथा विविधो जातिभेदा नानाप्रकारो जातिभेदतो नानाविधइतिभावः । सच केनापि कल्पपालादिना निष्पा
दितोपि संभाव्यते तत्राह । विस्रसया स्वभावेन तथा विपक्वपरिणामपीविशेषजनितेन परिणतो मधुरोद्यरादिना निष्पादित इति ततः पदत्रयस्य
पदद्वय २ मीलनेन कर्मधारयः सूत्रेच स्त्रीत्वनिर्देशः प्राकृतत्वात् तेच मद्यविधिना पापतानवाशादिलक्षणया कुरादिषु किंतु फलादिषु । तथाचाह ।

गणा पयाम्रा जह्ना से चदप्पन्ना जाव कक्कमपडिच्छन्ना चिट्ठति २ एव जाव सगिगणाणाम दुमगणा पयात्ता ?

यामरतेवर्षेतत्रतत्रतेते मत्ताङ्गानामद्रुमगणाःप्रज्ञप्ताः ? यथातेचन्द्रप्रभा यावत्छन्नप्रतिछन्नाःतिष्ठन्ति । एव यावत्अनग्नानामद्रुमगणाः प्रज्ञप्ताः ॥

भरतक्षेत्रमेंविर्षे तिहां तिहां तेवे देशे मत्तमदजपणावे एहवां मत्तांगएहवे नामे प्रधान समूहकह्या । तेमतगार १ भिंगा २ तुडियगा ३ दीव ४ दीव

फलेषु पूर्णाः मद्यविधिभिरिति गम्यं सप्तम्यर्थे तृतीया प्राकृतत्वात् विष्यंदन्ति स्रवन्ति सामर्थ्यात् तानेवाश्रितरोदिता मद्यविधीन् क्वचिद्विसदृशंतीति
पाठः । तत्र विकसन्तीति व्याख्येयं । किमुक्तं भवति तेषां फलानि परिपाकागतमद्यविधिभिः पूर्णानि स्फुटित्वा २ तान्मद्यविधीन् मुंचतीति भावः ॥
शेषं तथैव । अथ द्वितीयकल्पवृक्षजातिस्वरूपं माख्यातु माह ॥ तीसेणं समाए तत्थ २ तहिं २ बहवे भिंगगा णामं दुमगणा पण्णत्ता ? समणाउसो जहा
से वारगघडकलसकरगकक्करिपायकंचणिउदंकवद्धणिसुपइट्ठगविट्ठरपारीचसगभिंगारकरोडिसरगपरगपत्तीथालमल्लगचवलिअअवसदगवारगविचित्त वट्ट
गमणिवट्टगसुत्तिचारुपीणयाकंचणमणिरयणभत्तिविचित्ता भायणविहीए बहुपगारा तहेव ते भिंगावि दुमगणा अणेगबहुविविहवीससापरिणयाए भायणविही
ए उववेआ फलेहिं पुण्णाविव विसट्टंति । तस्यां समायां तत्रेत्यादि प्राग्वत् । भृंग भरण पूरण मित्यर्थः । तदंगानि कारणानि भृंगाराकृतिधरत्वा
द्भाजनार्थं भवन्तीति तत्स्वभावत्वात् भृंगा अपि भृंगाः प्राकृतत्वाच्च भिंगा उच्यन्ते । यथा से, वारको मरुदेशप्रसिद्धनामा मङ्गल्यघटः, घटकोऽसंकुचितो
कलसो महाघटः, करकः प्रतीतः, कर्करी सैव सविशेषः पादकाञ्चनिका पादधावनयोग्या काञ्चनमयी पात्री, उदंको येनोदकं मुञ्च्यते वार्धानीति
वा, यद्यपि नाम कोशकारकेण कर्करीवार्धानीनाम्नी द्विसेपरमर्थावीय स्वरूपानावियतो विशेषो लोकतोऽवसेय इति, सुप्रतिष्ठकः पुष्पपात्रविशेषः पारी
स्नेहभाण्डं चषकः सुरापानपात्रं भृंगारः कनकालुका सरीका मदिरापान पात्री स्थासे प्रसिद्धे, दकवारको जलघटः विचित्राणि विविधविशेषैर्युतानि वृ-
त्तकानि भोजनकोपयोगिपृतादपात्राणि, तान्येव मणिमयानानि वृत्तकानि मणिवृत्तकानि शुक्तिचन्दनाद्याधारभूता येषां विशिष्टा करोटिंगमसूचक
पसितावमदवारुपीनका लोकतोऽवसिष्टसंप्रदायाद्वाऽवगन्तव्याः काञ्चनमणिरत्नानां भक्तयो विच्छित्तय स्ताभि विचित्रा भोजनविषयो भाजनप्रकारा बहुप्रकारा
एकैकस्मि न्विधावऽनतराऽवान्तरभेदभावात् । तथैवेति पूर्ववत् तेऽपि भृंगा अपि द्रुमगणा, उपवेयेति पूर्ववत् । भाजनविधिना वेताः फलैः पूर्णाविव
विकसति । अयमर्थः । तेषां भाजनविषयाः फलानीव भोजते अयवाऽभ्यङ्गस्य निबकमेव योजना । तेन फलैः पूर्णाभाजनविधिना वोपपन्ना दृश्यन्ते इ
ति । अथ तृतीयकल्पवृक्षस्वरूप माह । तीसेणंसमाए तत्थतत्थ तहिंतहिं बहवे तुडिअंगा णाम दुमगणा पण्णत्ता ? समणाउसो जहासे आलिंगमुइंग
पणवपडहदद्दरगकरडिडिंडिमभंभाहोरंभकणियखरमुहिमुगुंदसंखि अपिरलीवच्चकपरिवाइणिवंसवेणुघोसविवंचिमहतिकच्छभिरिगिसिगिआतलतालकंसता

ससुषपवसा आतोज्जविहीमिठपगघट्टसमपकुसलेहि कविआतिठापकरणमुद्दा तहेय तेतुञिअंगायिदुमगवा अवेगयपुयिविहवीससापरिणयाए ततवितसप घमुसिराए आतोज्जविहीए उववेया फलेहि पुण्णाविव विसटंति कुसविकुस जाय चिठसीति। यथा ते आलिग्योमाम योवाद्येन मुरजआलिग्य वाद्यते स वि धृत्वा वाद्यत इत्यथः। मदमोसपुमदलः पणवो भांडपटहो लघुपटहोवा पटह स्पष्टः दर्दरको चरयचतुजियरबे रयस्याम भुवि स गोधा चमावमद्दीया घविशेषः करटीसुप्रसिद्धा, डिंडिम प्रस्तावनासूचकः पणवविशेषः, भभावक्का निःस्वानामीति सम्प्रदायः होरम्भा महाढक्का महानिःस्वानामीत्यर्थः। क्वणि ता काचिद्वीणा खरमुखी काहला, मुकुंदो मुरजविशेषो योतिलीन प्रायोवाद्यते, शखिका लघुशंखरूपा, तस्याः स्वरोममाक् तीव्रो भवति। ननु शंखस्य याति गम्भीरः, पिरलीचव्वकीतृणरूपवाद्यविशेषौ परिवादिनी सप्ततन्त्री वीणा, वंश प्रतीतः, वेणु वंशविशेषः सुघोषा वीणाविशेषः, विपञ्चीति तन्त्री वीणा, महती शततंत्रिका सा कच्छपी भारतीवीणा, रिगिसिगिका घर्षमाणवादित्रविशेष इति भाद्रयिविवृत्तौ। एते कथमूता इति। तल हस्तपुटं तालाः कांस्यताला यमतोताः एते सुसमयुक्ताः सुष्ठुअतिशयेन सम्यग् यथोक्तनीत्या प्रयुक्ताः सन्नद्धाः, यद्यपि हस्तपुटं न कश्चित्तूर्यविशेष तथापि तदुत्थितशब्दप्रतिकृतिग ऐो लभ्यते एतादृशा आतोद्यविधय तूर्यप्रकाराः निपुणं यथाभवति गन्धर्वसमयेनाट्यसमये कुशला सैःस्वविता व्यापारिता इतिभावः। पुन कि विशिष्टा इत्याह॥ त्रिषु आदिमध्यावसानेषु स्थानेषु करणेन क्रियया यथोक्तवादनक्रियया शुद्धा अवदाता मधुरस्थानव्यापारस्वरूपदोपलेशेनापिक लङ्किता सोऽत्रुटिताङ्गाअपि दुमगणा तथैव तथाप्रकारेण। मत्स्यन्यायक्षेन, तत वीणादिक, वितत पटहादिक, घन कांस्यतालादिक, शुषिर वंशादिक, एतद्रूपेण सामान्यत चतुर्विधेन आतोद्यविधिना पपेताः। लेपमाग्वत् इति। अथ चतुर्थकल्पवृक्षस्वरूपमाह। तोचेव णमाए तत्थतत्थ तहि तहि पदये दीपशिखायाम दुमगणा पण्णता? जहा वा संझा विरागसमए नवनिहिपइणो दीवियाचक्कवालविंदे पभूयवट्टिपलित्तणेहेहिं धणिउज्जालि ए तिमिरमद्दए कणगनिगरकुसुमियपालियातगवणप्पगासे कंचणमणिरयणविमलमहरिहतवणिज्जुज्जलविचित्तदंडाहि दीवियाहि सहसा पज्जालिउ स्सविअनिद्धतेअदिप्पंतविमलगहगणसमप्पहाहि वितिमिरकरसूरपसरिउज्जोअचिल्लियाहि जालुज्जलपहसियाभिरामाहि सोहमाणाहि सोहमाणा तहेव, तेदीवसिहावि दुमगणा अणेगबहुविविहवीससापरिणयाए उज्जोअविहीए उववेया फलेहि पुण्णा कुसविकुसाय चिठन्तीति॥ तस्या समायां

दीप शिखाख्यदीपशिखा स्वकार्यकारित्वात् अन्यथा आपातकालत्वेन तदाग्ने रजायां दीपशिखानः सम्यसम्भवात्, योजना प्राग्वत् । यथा तत्सन्ध्या
रूपो विरह उपरमसमयवत्तित्वेन समरोराम तत् समये नवनिधिपतेः चक्रवर्तिनश्च प्रकाशदीपादीपिका स्तासां चक्रवालं सर्वतः परिमण्डल-
रूपं वृन्दं । कीदृशमित्याह । प्रभूता भूयस्यः स्थूलावा वर्त्तयो दशायस्य तत्तथा । पर्याप्तः परिपूर्णः स्नेहस्तैलादिरूपो यस्य तत्तथा धगधगायमानमत्यर्थं समुज्ज्व
लित अतएव तिमिरमर्दकं, पुनः किंविशिष्टमित्याह । कनकनिकरः कनकराशिः कुसुमित च तत्पारिजातकवनं च पुष्पित सुरतरुविशेषवनं तयोरिव
उज्ज्वलप्रकाशः प्रभा आकारो यस्य तत्तथा । एतावता समुदायविशेषणेन मुख्यविशेष्यस्य समुदायसमुदायिनोः कथञ्चिद् भेद इति ख्यापनम् समुदायविशेषण-
मेव विभुः समुदायविशेषणं स्यात् । सोऽपि प्रकारो ज्ञेयः पदी बाज्स्यपाथानदृढिकवने रात्रीवेति । कथयेस्याह दीपिकाभिः शोभमान मिति
संबन्धः कथंभूताभि दीपिकाभिरित्याह । कांचनमणिरत्नमयाः विमलाः स्वाभाविकागन्तुकमलरहिताः महार्हाः महोत्सवार्हाः । तपनीयं सुवर्ण विशेष
स्तेनोज्ज्वला दीप्ताः विचित्रा विचित्रवर्णोपेता दण्डा यासां तास्तथा ताभिः सहसा एककाल प्रज्वालिता य ताउत्सर्पिताय वस्तुस्वरूपेण तथा, स्निग्ध म-
नोहरं तेजो यासां तास्तथा, दीप्यमानो रश्मिप्राकाशम् विमलो ऽभ्रपटलाद्यपगमेन ग्रहगणो ग्रहसमूहस्तेन समा प्रभा यासां तास्तथा ताभिः ततः
पदद्वय २ कर्मधारय तथा वितिमिराः कराः यस्य सौवितिमिरकरो निरन्धकारकिरणः सचासौ सूरश्च तस्येव च प्रसृत उद्योतः प्रभासमूह
स्तेन चिल्लिकाभिरिति । देदीप्यमेतत् दीप्यमानाभि रित्यर्थः । ज्वालाभिरुज्ज्वल प्रहसित हास्य शोभाभिरामा रमणीया ताभिः अतएव शोभमान, त-
थैव ते दीपशिखा अपि द्रुमगणा अनेकबहुविविधविस्रसापरिणतेनो द्योतविधिना उपेताः यथा दीपशिखा रात्रौ गृहान्तरं द्योतत दिवापि गृहादौ
वर्तते द्रुमा इत्याशयः, एवञ्च वक्ष्यमाणज्योतिषिकाख्यद्रुमेभ्यो विशेषः कोऽपि भवतीति । शेषं प्राग्वत् । अथ पञ्चमकल्पवृक्षस्वरूप माह । तीसेणं स
माए तत्थ २ बहवे जोइसियाणाम दुमगणा पण्णत्ता ? समणाउसो जहा से अचिरुग्गयसरयसूरमण्डलपडतउक्कासहस्सदिप्पंतविज्जुज्जालहुयवहनिद्धूम
जलियनिद्धंतधोयतत्ततवणिज्जकिंसुयासोयजासुयणकुसुमविमउलियपुंजमणिरयणकिरणजच्चहिंगुलयणिगररूवाइरेगरूवा तहेव ते जोइसियावि दुमगणा
अणेगबहुविविहवीससापरिणयाए उज्जोयविहीए उववेया सुहलेसा मंदलेसा मंदायवलेसा कूडाइव ठाणठिआ अण्णोण्णसमोगाढाहिं लेसाहिं साए

पदाए वेयएत्ते सव्वओ समंता ओभासेंति उज्जोवेंति पभासेंति कुसुम जाव चिट्ठन्तीति । अथ व्याख्या । तस्यां समायां तस्येत्यादि पूर्ववत्, ज्योतिषिकाभिधाना द्रुमगणाः प्रज्ञप्ताः ? इत्यन्वयः । ज्योतिर्नामानामान्वर्थं स्वरूप, ज्योतिर्ज्योतिष्कादेवास्तद्वज्ज्योतिषिकाः, अत्र मतान्तरेण स्वार्थे इकप्रत्यय उणादयोऽव्युत्पन्नानि नामानी त्यव्युत्पत्तिपक्षाश्रयणाद् विप्रत्ययान्तत्वाभावाद् विकारलोपाभावश्च सञ्जायते जीवाभिगमवृत्तौ ज्योतिषिका इति संस्कारदर्शनात् । तथापि प्रधानाप्रधानयोः प्रधानस्यैव ग्रहणं तेनात्र ज्योतिषिकशब्देन सूर्यो गृह्यते तत्सदृशप्रकाशकारित्वेन वृक्षा अपि ज्योतिषिकाः । ज्योतिर्वह्निर्दिनेशयोरिति वचनाद्वा ज्योतिःशब्दः सूर्यवाचको वह्निवाचको वा, शेषं स्वार्थिकप्रत्ययादिकं तथैव । ते च किंविशिष्टा इत्याह । यथा ते अचिरेत्यादिना दृष्टान्त इत्यनेन सम्बन्धः । अचिरोद्गत शरत्सूर्यमण्डलं यथा वा पतदुल्कासहस्रं प्रसिद्धं यथा वा दीप्यमाना विद्युत् यथा वा उज्ज्वाला ज्वाला यस्य स उज्ज्वलस्तथा निर्द्धूमो धूमरहितो ज्वलितो दीप्तो यो हुतवहो दहनः सूत्रे पदोपन्यासव्यत्ययः प्राकृतत्वात् ततः सर्वेषामेषां द्वन्द्वः । एतेषामनुला इत्याह । निद्धंतेत्यादि निध्मातं निर्धामग्निसंयोगेन यद्धौतशोधितं तप्तं च तपनीयं ये च किंशुकाशोकजपाकुसुमानां विमुकुलितानां विकसितानां पुञ्जा ये च मणिरत्नकिरणाः यच्च जात्यहिङ्गुलकनिकरस्तद्रूपेभ्यो ऽतिरेकेणा ऽतिशयेन यथायोग्यं वर्णतः प्रभया च रूपस्वरूपं येषां ते तथा ततः, पूर्वपदेन विशेषणसमासः तथैव ते ज्योतिषिका अपि द्रुमगणा अनेकबहुविविधविस्रसापरिणतेनोद्द्योतविधिनोपपेता यावत् तिष्ठन्तीति सम्बन्धः । ननु यदि सूर्यमण्डलादिवत्ते प्रकाशकास्तर्हि तद्वत्ते दुर्निरीक्ष्यत्वतीव्रत्वजनकत्वादिधर्मोपेता अपि भवन्तीत्याह । शुभाशुभकारिणी लेश्यातेजो येषां ते तथा, अत एव मन्दलेश्या, तथा मन्दातपस्य लेश्या जनित प्रकाशस्य लेश्या येषां ते तथा सूर्यमण्डलाद्यातपस्य तेजो यथा दुःसहं न तथा तेषा मित्यर्थः । तथा कूटानीव पर्वताग्रशृंगाणीव स्थानस्थिताः स्थिरा इति समयक्षेत्रबहिर्वर्ति ज्योतिष्का इव ते ऽवभासयन्तीति भावः । तथा अन्योन्य परस्परं समवगाढाभि र्लेश्याभिः सहिता इति शेषः । किमुक्तं भवति । यत्र विवक्षिता ज्योतिषिकास्यतरुलेश्या अवगाढा, तत्रान्यस्य लेश्या अवगाढा यत्रान्यतरुलेश्या अवगाढा, तत्र विवक्षिततरुलेश्या अवगाढा इति । साए पभाए इत्यादि पभासंतीत्यन्तं सूत्रं विजयद्वार तोरण सम्बन्धि रत्नकरण्डकवक्ष्ये व्याख्यात मिति । कुशविकुशेत्यादि पूर्ववत् । येषाञ्च बहुव्यापी दीपशिखापृथक्प्रकाशापेक्षयातीव प्रकाशो भवतीति पूर्वेभ्यो विशेषः । अथ षष्ठ कल्पवृक्षस्वरूपमाह । तीसेणं समाए सत्यसत्य मध्ये चित्त

दीप शिखाख्यदीपशिखा तत्कार्यकारित्वात् अन्यथा आपातकालत्वेन तत्राग्ने रभावात् दीपशिखानां सम्भवाभावात्, योजना प्राग्वत् । यथा तत्सन्ध्या रूपो विरलु उपरमसमयवर्ति तेन सन्ध्योपराग सात् समये तदवसरे नवनिधिपते चक्रवर्ति नरस्य दृष्टादीपादीपिका साग्नो चक्रवाल सर्वतः परिमण्डल रूप वृंदं । कीदृगित्याह । प्रभूता भूयस्यः प्रभूतावा बहु यो इत्यायस्य तस्तथा । पर्याप्तः परिपूर्णः स्नेहतैलादिरूपो यस्य तत्तथा घनमत्यर्थ मुज्ज्वलित अतएव तिमिरमर्दकं, पुनः किंविशिष्टमित्याह । कनकनिकरः स्वर्णराशि कुसुमित च तत्पारिजातकवनम् च पुष्पित सुरतरुविशेषवन ततो द्वन्द्व स्तद्वत्प्रकाशः प्रभा आकारो यस्य तत्तथा । एतावता समुदायविशेषेण दृष्टान्तिता समुदायसमुदायिनो। कथंचि दभेदवति व्याप्यम् समुदायविशेषस्य मप विषयः समुदायविशेषका स्याह । सोऽपि दीपिकार्थो भवति यदी वाक्यपाशामर्थ उच्यते स्वकीयैति । कनकेत्यादि दीपिकाभिः शोभमाना भिति सम्बन्धः कर्मभूतानि दीपिकाभिरित्याह । कांचनमणिरत्नमयाः विमलाः कलाविका महार्घतपनीय उज्ज्वला महार्हा महोत्सवार्हाः । तपनीय सुवर्णविशेष स्तेनोज्ज्वला दीप्ताः विचित्रा विचित्रवर्णोपेता यासां ता तथा तासिः सहसा एकवारं प्रज्वालिता य तावत्सर्पिता यत्स्नेहसर्पेण तथा, स्निग्ध मनोहरं तेजो यासां तास्तथा, दीप्यमानो यस्मात् ज्वलनात् विमलो अभ्रावृत्यपगमेन ग्रहगणो ग्रहसमूह स्तेन समा प्रभा यासां तास्तथा तामिः ततः पदद्वय २ मीलनेन कर्मधारय तथा वितिमिरा करा यस्य सूर्यस्य स्फुटवितिमिरकरो निरस्तान्धकारकिरण: स्तस्यैव स्फुट प्रसृत उद्योतः प्रभासमूह स्तेन चिल्लिकाभिरिति । देदीप्यमानाभिः दीप्यमानाभि [illegible] । ज्वालोज्ज्वल प्रहसित इव शोभाभिरामा रमणीया ताभिः अतएव शोभमाना, तथैव ते दीपशिखा अपि द्रुमगणाः अनेकबहुविविधविस्रसापरिणतेनो द्योतविधिना उपेताः यथा दीपशिखा रात्रौ गृहान्तरम् द्योतन्ते दिवापि गृहादौ तद्वत् ते द्रुमा इत्यादयः, एवम् अस्मादस्मोतिविष्काभ्युद्गमेभ्यो विशेषः कृतोऽपि भवतीति । शेषं प्राग्वत् । अथ नवमकल्पवृक्षस्वरूप माह । तोडिय समायं तत्थ २ बहवे जोइसिया णाम दुमगणा पण्णत्ता ? समणाउसो यथा से अचिरुग्गयसरयसूरमंडलपडंत उक्कासहस्सदिप्पंतविज्जुज्जालहुयवहनिद्धूम जलियनिद्धंतधोयतत्ततवणिज्जकिंसुयासोगजासुयणकुसुमविमउलियपुंजमणिरयणकिरणजच्चहिंगुलयनिगररूवा इरेगरूवा तहेव ते जोइसिया वि दुमगणा अणेगबहुविविहवीससापरिणयाए उज्जोयविहीए उववेया सुहलेसा मंदलेसा मंदायवलेसा कूडाइव ठाणठिया अन्नोन्नसमोगाढाहिं लेसाहिं साए

पहार तेपरसे सबहे समता ठहासेति उज्जोसम्ति पभासंति कुसुम जाव चिट्ठन्तीति । अथव्याख्या । तस्सां समायां सत्येत्यादि पूर्ववत्, ज्योतिषि कामामतुमगणाः प्रज्ञप्ता ? इत्यन्वयः । योजनामानमन्वर्थं तत्वयं, ज्योतींषिज्योतिषादेवा सएवज्योतिषिकाः, अत्र मतांतरेण स्वार्थे इकप्रत्यय ठकादयोऽनुत्पन्नानि नामानी त्यप्युपलिपक्षामयथा दिसुप्रत्ययांतस्वाभावा द्विकारलोपाभाव च सजाय्यते जीवाभिगमवृत्तौ ज्योतिषिकाइति संस्कारदर्शनात् । तत्रापि प्रधानाप्रधानयोः प्रधानस्यैव ग्रहणं तेनात्र ज्योतिषिकशब्देन सूर्यागृह्यते तत्सदृशप्रकाशकारित्वेन वृक्षाअपि ज्योतिषिकाः । ज्योतिर्वह्निदिनेशयोरिति वचनाद्वा ज्योतिःशब्दः सूर्यवाचको वह्निवाचकोवा, शेषं स्वार्थिकइकप्रत्ययादिकं तथैव । तेच किंविशिष्टा इत्याह । यथा ते अचिरेत्यादिना युतवह इत्यनेन सबधः । अचिरोद्गत शरत्सूर्यमण्डलं यथावा पततुल्कासहस्त्र प्रसिद्ध यथावा दीप्यमाना विद्युत् यथावा उत्कृष्टबालायसस्सउज्ज्वलसत्यानिर्द्धूमो धूमरहितो ज्वलितो दीप्तो योहुतवहो दहनः सूत्रेपदोपम्यासम्यत्ययः प्राकृतत्वात् ततःसर्वेषामेषांद्वन्द्वः । एवंचकपभूता इत्याह । निध्मांत नितरामग्निसंयोगेन यद्गौतमोधितं तसथ तपनीयं येच किंशुकाशोकजपाकुसुमाना विमुकुलिताना विकसितानां पुंजा येच मणिरत्नकिरणाः यच जात्यहिंगुलकनिकरसद्रूपभ्यो अतिरेकेवा अतिशयेन यथायोग्यं वर्ण तः प्रभयाच रूपस्वरूप येषांते तथा ततः, पूर्वपदेन विशेषणसमासः तथैव ते ज्योतिषिका अपि द्रुमगणाः अनेकबहुविविधविस्रसापरिणतेनोद्द्योतविधिनोपपेता याव चिट्ठतीति समन्वयः । ननुयदि सूर्यमण्डलादिवत् प्रकाशका सर्वे तद्वत् दुर्निरीक्ष्यत्वतीव्रत्वजनकत्वादिधर्म्मोपेता अपि भवतीत्याह । शुभाशुभकारिणी लेश्यातेजो येषांते तथा, अतएव मन्दलेश्या, तथा मन्दातपस्य लेश्या न नित प्रकाशस्य लेश्या येषांते तथा सूर्यानसाक्षातपस्य तेजो यथा दुःसह न तथा तेषा मित्यर्थः । तथा कूटानीव पर्वतादिशृंगाणीव स्थानस्थिताः स्थिरा इति समयक्षेत्रबहिर्वेर्त्ति ज्योतिष्का इव ते ऽवभासयतीति भावः । तथा अन्योन्य परस्पर समवगाढाभि लेश्याभिः सहिता इति शेषः । किमुक्तं भवति । यत्रविवक्षिता ज्योतिषिकास्यतरुलेश्या अवगाढा, तत्रान्यस्य लेश्या अवगाढा यत्रान्यतरुलेश्या अवगाढा, तत्र विवक्षिततरुलेश्या अवगाढाइति । साएपभाए इत्यादि पभासतीत्यत सूत्रं विजयद्वार तोरण सपञ्चि रत्नकरंडकवत्स ने व्याख्यात मिति । कुशविकुशेत्यादि पूर्ववत् । येषाच बहुव्यापी दीपशिखावृन्दप्रकाशापेक्षयातीव्रश्च प्रकाशो भवतीति पूर्वेभ्यो विशेषः । अथ षष्ठ कल्पवृक्षस्वरूपमाह । तीसेण समाए तत्यतत्थ बहवे चित्त

गाथानं दुग्गमा पन्नत्ता ? समणाउसो जहा से पेच्छाघरे विचित्ते रम्मे वरकुसुमदाममालुज्जले भासंतमुक्कपुप्फपुंजोवयारकलिए विरल्लियविचित्त मल्लसिरिसमुदयप्पगब्भे गंठिमवेढिमपूरिमसंघाइमेणमल्लेणं छेयसिप्पियविभागरइएण सव्वओ चेव समणुबद्धे पविरललंबंतविप्पइट्ठपंचवण्णेहिं कुसुमदामेहिं सोभमाणे वणमालकयग्गए चेव दिप्पमाणे, तहेव ते चित्तंगा वि दुमगणा अणेगबहुविविहवीससापरिणयाए मल्लविहीए उववेया कुसविकुस जाव चिट्ठंतीति । तस्यां समाया मित्यादि प्राग्वत् । नवरं । चित्तंगा इति । चित्रस्य अनेकप्रकारस्य विवक्षाप्राधान्यात् माल्यस्य अङ्गं कारणं तदुपादकत्वात् यथाप्यपि चित्रांगाः, यथा तत्प्रेक्षागृहं विचित्रनानाचित्रोपेत मतएव रम्यं रमयति प्रभूणां मनांसीति बाहुलकात्कर्तरि यप्रत्ययः । किं विशिष्टमित्याह । वरकुसुमदाम्नां मालाः श्रेणय स्ताभि रुज्ज्वलं देदीप्यमानत्वात् । तथा भास्वान् विकसिततया मनोहरतया च दीप्यमानो मुक्तो यः पुष्पपुञ्जोपचार स्तेन कलितं तथा विरल्लितानि तनु विस्तारे इत्यस्य तने साकारदुग्धविप्रकृत्यनेन विरल्लादेशे कृते क्तप्रत्ययेन विरल्लितानि विरलीकृतानि विचित्राणि यानि माल्यानि ग्रथितपुष्पमाला स्तेषां यः श्रीसमुदयः शोभाप्रकर्ष स्तेन प्रगल्भ मतीव परिपुष्टं, तथा ग्रंथिमं यत्सूत्रेण ग्रथितं वेष्टिमं यत् पुष्पमुकुटमिवो पर्युपरि शिखराकृत्या मालास्थापनं, पूरिमं यत्पुष्पपञ्जरेषु पुष्पनिवेशेन पूर्यते, संघातिमं यत्पुष्पं पुष्पेण परस्परनालप्रवेशेन संयोज्यते, ततः समाहारद्वन्द्वे एवंविधेन माल्येन छेकशिल्पिना परमप्रवीणेन कलाचार्या विभागरचितेन विभक्तिपूर्वकं क्रमेण । सर्वत्र योग्य प्रदेशादि तत्र तेन सर्वतः सर्वासु दिक्षु समनुबद्धं । तथा प्रविरलैः लम्बमानैः इह प्रविरलत्वं मना गम्यमन्यथा शोभैव भवति । ततो विप्रकृष्टत्व प्रतिपादनायाह । विप्रकृष्टैः दूरवर्तिभिः पञ्चवर्णैः, ततः कर्मधारयः कुसुमदामभिः शोभमानं वनमाला वन्दनमाला कृता अग्रभागे यस्य तत्तथा । तथाभूतं सद्दीप्यमानं । तथैव चित्राङ्गा अपि नाम द्रुमगणाः अनेकबहुविविधविस्रसापरिणतेन माल्यविधिनोपपेताः कुशविकुशविशुद्धमूला इत्यादि प्राग्वत् । अथ सप्तमकल्पवृक्षवक्तव्यमाह । तीसे णं समाए तत्थ तत्थ बहवे चित्तरसा णामं दुमगणा पन्नत्ता ? समणाउसो जहा से सुगन्धवरकलमसालितंदुलविसिट्ठणिरुवहयदुद्धरद्धे सारयघयगुडखंडमहुमेलिए अइरसे परमन्ने होज्जा । उत्तमवण्णगंधमंते रण्णो जहावि चक्कवट्टिस्स होज्ज णिउणेहिं सूयपुरिसेहिं सज्जिए चउकप्पसेयसित्ते इव ओदणे कलमसालिणिव्वत्तिए विपक्के सवप्फमिउविसयसगलसित्थे अणेगसालणगसंजुत्ते अहवा पडिपुण्णदव्वुवक्खडे सु

सक्लए यक्षगन्धरसफरिसगुणमसविरिभ्रपरिणामे इदिअवसपुठिविवड्ढणे सुप्पियासामरूवेपहाणगुसकविभ्रसमसअडिमउयणीएवमोभगे सपहसमिहगहे हवेज्जपरमइटगसगुत्ते तहेव तेसिं तरसामिदुमगणा अवेगमहुविविहवीससापरिणयाए भोभवविहीय उववेभा कुसविकुसमाय चिठन्तीति । तस्सां समायामित्यादि योजना प्रागवत् । मयर विभो मधुरादिभेदभिन्नस्येमानेकप्रकारमास्वादयितृणामार्येयकारी या रसो येषां ते तथा । यथातरपरमान्न पायसं भवेदिति सम्बन्धः । किंविशिष्टमित्याह । ये सुगन्धाः प्रवरगन्धोपेताः समासांसविचे रमिस्यस्वा दस्वेइरूपस्य समासांतस्मा मावो यथा सुरभिग न्धेन वारिवति, वराः प्रधाना दोषरहितदेशकालादिसामग्रीसंपादितास्सलामाइति भाव । कलममाले: शालिविशेषस्य तन्दुला निरस्तचितकणाः, यत्र विशिष्ट विशिष्टगवादिसम्बन्धि निरुपहतमिति पाकादिभिरविनाशित दुग्ध ते राद्धपाक, परमकलमशालिभिः परमदुग्धेन च यथोचितमात्रपाकेन नि- ष्पादित मित्यर्थः । तथा शारदं घृत गुडः खण्डं मधुना शर्करापरपर्याय मेलित यत्र सतया कांतस्य परतिपातः प्राकृतत्वात् मुखादिदर्शनाद्वा अत एवातिरस मुत्तमयस्य गन्धयस् यथाया राज्ञ चक्रवर्तिनः ठदनइय भवेदित्यन्वयः, निपुणैः पूपपुरुषैः सूपकारैः सज्जितो निष्पादितः चत्वारः कल्पाः यत्र सपासौ सेचय चतुष्कल्पसेक स्तेम सिक्तः, रसवती शालाजिताहि ठदनेषु सौकुमार्योत्पादनाय सकविचपा चतुरः कल्पान् विदधति । तच ठदनः किंविशिष्ट इत्याह । कलमशालिनिर्वर्तितः कलमशालिमय इत्यर्थे विपक्वो विशिष्टपरिपाकनामतः सर्वाण्यानि बाष्प मुचन्ति मृदूनि कोमलानि चतुः करपसकादिना परिकर्मितत्वात् विशदानि सर्वपातयादिमलापगमात् सकलानि पूर्णानि सिक्थानि यत्र स तथा । अनेकानि शालनकानि पुष्पफल प्रभृतीनि प्रसिद्धानि तैः सयुक्तः । अथवा मोदकश्च भवेदिति । किंविशिष्टइत्याह । परिपूर्णानि समस्तानि द्रव्याणि एलाप्रभृतीनि उपस्कृतानि नि- युक्तानि यत्र स तथा निष्ठान्तस्य परनिपातः सुखादिदर्शनात्, सुसस्कृतो यथोचितसाधाग्निपरितापादिना परमसंस्कारमुपनीतः वर्णगन्धरसस्पर्शैः सामर्थ्यो दतिशायिन सौ युक्ता बलवीर्यहेतवश्च परिणामा आयतिकाले यस्य स तथा । अतिशायिभि वर्णादिभि बलवीर्यहेतुपरिणामैः सोपेता इति भावः । तत्र बल शारीर वीर्य मान्तरोत्साहः तथा इन्द्रियाणां चक्षुरादीनां बलं स्वस्वविषयग्रहणपाटव तस्य पुष्टि रतिशायी पोष स्तां वर्द्धयति म श्वादिस्वा दनू । तथा क्षुत्पिपासामथनइति व्यक्त, तथा प्रधानः क्वथितो निष्पक्वो गुड खाद्यं वालेह तावृशीया सरस्वती खण्डशर्करा सावृश था

पूत तान्युपनीतानि योजितानि यस्मिन् तथा निष्ठान्तस्य परनिपातः सुखादिदर्शनात् । तथा श्लक्ष्णा सूक्ष्मा निर्वर्णगालितत्वेन समिता गोधूमचूर्ण तद्गर्भं खाद्यमूलद्रव्यनिष्पन्नेति भावः । परमेष्टाङ्ग गन्धवर्णरस तदुपयोगिद्रव्य तेन संयुक्तः एतद्युक्तिः सम्प्रदायगम्या । तथैव ते चित्ररसा अपि द्रुमगणा अनेकबहुविविधविस्रसापरिणतेन भोजनविधिनोपपेता इत्यादि प्राग्वत् । अथाष्टमकल्पवृक्षस्वरूपमाह । तीसेणं समाए तत्थ २ बहवे मणिअङ्गा णाम दुमगणा पण्णत्ता ? समणाउसो जहा से हारद्धहारवेढणयमउडकुंडलवामुत्तगहेमजालमणिजालकणगजालगसुत्तगउच्चिइयकडगखुड्डयएकावलिकंठसुत्तग मगरिअउरत्थगेवेज्जसोणिसुत्तगचूलामणिकणगतिलगफुल्लगसिद्धत्थयकण्णवालिससिसूरउसभचक्कगतलभंगयतुडियहत्थमालगहरिसयकेऊरवलयपालंबअंगुलिज्जगवलक्खदीणारमालिया चंदसूरमालिया कंचिमेहलकलावपयरगपायजालघंटिया खिंखिणिरयणोरुजालत्थुडियवरनेउरचलणमालिया कणगनिगलजालग मालिया कंचणमणिरयणभत्तिचित्ता तहेव ते मणिअंगा वि दुमगणा अणेगबहुविविहवीससापरिणयाए भूसणविहीए उववेया जाव चिट्ठंतीति । तस्यां समायामित्यादि प्राग्वत् । नवरं मण्यङ्गानि आभरणानि आधेये आधेयोपचारान्मणीनि तान्येव अंगा अवयवा येषां ते मण्यङ्गभूषणसंपादका इत्यर्थः । यथा ते हारो ऽष्टादशसरिकः, अर्द्धहारो नवसरिकः, वेष्टनकः कर्णाभरणविशेषः, मुकुटकुंडले व्यक्ते वामोत्तकः हेमजालं सच्छिद्रसुवर्णालंकारविशेषः, एवं मणिजालक कनकजालकेऽपि, परं कनकजालकस्य हेमजालतोऽभेदो रत्नमयः सूत्रकं वैकक्षिककृतं सुवर्णसूत्रं उचितकटकानि योग्यवलयानि, क्षुद्रकमङ्गुलीयकविशेषः एकावली विचित्रमणिकृता एकसरिका, कण्ठसूत्रं प्रसिद्धं, मकरिका मकराकार आभरणविशेषः उरस्थं हृदयाभरणविशेषः ग्रैवेयं ग्रीवाभरणविशेषः अत्र सामान्यविवक्षया ग्रैवेयमिति ग्रीवादिभ्यश्चेत्यनुसारेणोक्तं, अन्यथा हैमव्याकरणाद् अलङ्कारविवक्षया ग्रैवेयकमिति स्यात् । एवं अन्यत्रापि तत्तद् वृत्त्यनुसारेण ज्ञेयं । श्रोणिसूत्रकं चूडामणिर्नामाखिलनृपरत्नसारोऽमरनरेन्द्रमौलिस्थायी अमङ्गलरोगदोषहरत् परमभूतरूप आभरणविशेषः कनकतिलकं ललाटाभरणं, पुष्पकं पुष्पाकृतिललाटाभरणं सिद्धार्थकं सर्षपप्रमाणस्वर्णकणरचितसुवर्णमणिकमय कर्णवाली कर्णोपरितनभागभूषणविशेषः शशिसूर्यवृषभाः चक्रं नयचक्रादिरूपा आभरणविशेषाः चक्रं चक्राकारः शिरोभूषणविशेषः तलभङ्गक त्रुटितानि च बाह्वाभरणानि, अनयो विशेषस्तु आचारज्ञात् हस्तमालकं हर्षकं केयूराङ्गद, पूर्वेसा बाहुविषयतो विशेषः वलय कटक मालक ललनक अङ्गुलीयकं मुद्रि

का वसह सूद्विगस्य, हीमारमालिकावन्द्रमालिका सूर्यमालिकादीमाराद्याकृतिमलिकमाला। कांचीमेखलाकलापाः स्त्रीकट्याभरणविशेषाः, विशेष

वेषा रूढिगम्याः, प्रतरक वृत्तप्रतलमाजरणविशेषः, पारिहार्यं वलयविशेषः पादेषु आलाकृतयो घटिकापर्यरिकाः, किंकिण्यः क्षुद्रघंटिकाः रत्नो-

रुजालं रत्नमय जघायाः प्रलम्बमान सकलक समाख्यते मुद्रिकावराणि नूपराणि व्यक्तानि चरणमालिका तस्यामविशेषकसपादाभरण लोकेपागळो

इति प्रसिद्ध, कनकनिगळः निगडाकारः पादाभरणविशेषः शीवस्त्रं समाख्यन्तेष कटशाइति प्रसिद्धानि एतेषां मालिका श्रेणि। अथय व्याख्यात

व्यतिरिक्त भूषणस्वरूप लोकतो गम्यं इत्यादि का भूषणविधयो मठमप्रकारा प्रकाराः अवान्तरभेदाः तैष किंविशिष्टा इत्याह। कामममणिरत्नभक्ति

चित्रा इतिव्यक्तं। तथैव तथाप्रकारेण भूषणविधिभीरुपपेता ते भवयगाइति तात्पर्यार्थः। शेष प्राग्वत् अथ नवमकल्पवृक्षस्वरूप माह। तीसेणं स-

माए तत्थ २ बहवे गेहागारा णाम दुमगणा पण्णत्ता ? समणाउसो जहा से पागारट्टालयचरियदारगोपुरपासायागासतलमंडपएगसालगबिसालगतिसाल

गचउसालग गब्भघरमोहणघरवलभीघरचित्तसालमालयघरभत्तिघरवट्टतंसचउरंसणंदियावत्तसंठिया पंडुरतलमुंडमालहम्मियं अहवणंधवलहरअद्धमागह

विब्भमसेलद्धसेलसंठियकूडागारड्ढसुविहिकोट्ठग अणेगघरसरणलेणआवणविडंगजालविंदणिज्जूहअपवरगचंदसालिया रूवविभत्तिकलिया भवणविहीव-

हुविकप्पा तहेव ते गेहागारा वि दुमगणा अणेगबहुविविहवीससापरिणयाए सुहारुहणसुहोत्ताराए सुहनिक्खमणपवेसाए दद्दरसोपाणपंतिकलियाए

पइरिक्कसुहविहाराए मणोणुकूलाए भवणविहीए उववेया जाव चिट्ठन्तीति। तस्यां समाया मित्यादि प्राग्वत् गेहाकारानाम द्रुमगणाः प्रज्ञप्ताः।

यथा ते प्राकारो वप्रः अट्टालकः प्राकारोपरिवर्त्याश्रयविशेषः चरिका नगरप्राकारांतराले अष्टहस्तप्रमाणो मार्गः द्वार व्यक्त गोपुर पुरद्वार प्रासादो

नरेन्द्राश्रयः आकाशतलकटाष्ठमकुट्टिम मंडपः छायाद्यर्थं पटादिमयआश्रयविशेषः एकशालकद्विशालकत्रिशालकचतुःशालकादीनि भवनानि गर्भ

गर्भगृह सर्वेषोपरि तिं गृहान्तरं अभ्यन्तरगृह मित्यर्थः। अन्यथो तत्र वक्ष्यमाणे मापवरकेण पौनरुक्त्य स्यात् मोहनगृह सुरतगृह वलभी छदिरा

धार सारप्रधानगृह वृत्त वर्तुलाकारं त्र्यस्र त्रिकोणं चतुरस्र चतुःकोणं, नन्द्यावर्तः प्रासादविशेष स्वाहरसंस्थितानि मध्यायतकारानि गृहाणि प

यगृह हर्म्या पांडुरतलं सुधामयतल मुंडमालहर्म्यं उपयनाद्यादिव शिखरादिभागरहित हर्म्यं, अथवा रुमिति प्राग्वत् धवलगृह सौध अर्द्धमागध

पूतं ताम्युपनीतानि योजितानि यस्मिन् तथा निष्ठान्तस्य परनिपातः सुखादिदर्शनात् । तथा सरसा सुरभा त्रिवेणगासितत्वेन समिता गोधूमचूर्णं
तद्गर्भे सम्मूर्च्छननिष्पन्नेति भावः । परमदृष्टव मत्स्यण्डकम तदुपयोगिद्रव्य तेन संयुक्तः एतद्युक्तिः सम्प्रदायगम्या । तथैव तेषिमचरणामपि तुलमना
अनेकधातुविविधविस्तारपरिणतेन भोजनविधिनोपपेताः इत्यादि प्राग्वत् । अथाष्टमकल्पवृक्षस्वरूपमाह । तीसेव समाए तत्थ २ बहवे मणिअङ्गा णामं
दुमगणा पण्णत्ता ? समणाउसो जहा से हारद्धहारवेढणयमउडकुंडलवासुत्तगहेमजालमणिजालकणगजालगसुत्तगउच्चियकडगखुड्डयएकावलिकंठसुत्तग
मगरिअउरत्थगेवेज्जसोणिसुत्तगचूलामणिकणगतिलगफुल्लगसिद्धत्थयकण्णवालिससिसूरउसभचक्कगतलभंगयतुडियहत्थमालगहरिसयकेऊरवलयपालंबअ
गुलिज्जगवलक्खदीणारमालिया कंचिमेहलकलावपयरगपरिहेरगपायजालघंटिया खिंखिणिरयणोरुजालक्खुड्डियवरणेउरचलणमालिया कणगणिगलग
जालगमगरणिरयणमत्तिचित्ता तहेव ते मणिअङ्गा विदुमगणा अणेगबहुविविहवीससा उवबेआ जाव चिट्ठन्तीति । तस्सा समाया णित्यादि प्राग्-
वत् । नवरं मणिमयानि आभरणा न्याचेये भाविपोप्रचारात्मकानि तान्येव यांमा ग्यवपदा येषां ते मस्यङ्गभूषणसम्पादका इत्यर्थः । यथा ते हारो
अष्टादशसरिका, अर्धहारो नवसरिका, वेष्टनकः कर्णाभरणविशेषः, मुकुटकुंडले व्यक्ते वासोत्तम: हेमजालं सच्छिद्रसुवर्णालङ्कारविशेषः एवं मणिजालक
कनकजालकेअपि, परं कनकजालकस्य हेमजालतोभेदो रूढिगम्यः सूत्रक वैकक्षिकसूत्र सुवर्णसूत्र उचितकटकानि योग्यवलयानि, क्षुद्रकमङ्गुलीयकविशेषः
एकावलीव विचित्रमणिकमुक्ता एकसरिका च, कण्ठसूत्रं प्रसिद्धं, मकरिका मकराकार आभरणविशेषः उरस्त्र हृदयाभरणविशेषः ग्रैवेयं ग्रीवाभरणवि-
शेषः अत्र सामान्यविवक्षया ग्रैवेयमिति ग्रीवादिभ्यस्त्वनुसारेणोक्त , अन्यथा ग्रैवेयाकारस्या अलङ्कारविवक्षाया ग्रैवेयकमिति स्यात् । एवं मन्य
त्रापि तत्तद् वृत्त्यनुसारेण ज्ञेयं। श्रोणिसूत्र सूत्राणि कटिसूत्रकं नूपुरादीनरानर्देनमीलिस्थायी अनगसामयप्रमुखदोषहृत् परममङ्गलभूत आभरणवि-
शेषः कनकतिलक ललाटाभरणं, पुष्पकं पुष्पाकृतिललाटाभरणं सिद्धार्थक सर्षपप्रमाणकस्वर्णकणरचितसुवर्णमणिकमय कर्णवाली कर्णोपरितनवि-
भागभूषणविशेषः शशिसूर्यभूषणाः शशिसूर्याद्याकृतयस्याभरणविशेषाः चक्रक चक्राकारः शिरोभूषणविशेषः तलभङ्गक त्रुटिकानि च बाह्वाभरणा
नि अनयो विशेषस्तु आकारकृतः हस्तमालकं हर्षकं केयूरमङ्गद पूर्वेक्ता वाचकविरचितो विशेषः , वलयं कटकं प्रालम्बं लम्बनकं अङ्गुलीयकं मुद्रि

सूक्ष्मतन्तुनिष्पन्नानि कल्पावकाशानि परमवर्णच्छवीपेतानि मृगः कीटविशेषः तद्भवलोमं । तथा कज्जलमये मध्ये विचित्रवर्णे रक्त पीतं शुक्लं संस्कृत परिकल्पितं यत्पृष्ठलीनहेमच तदात्मकं कनकरसच्छुरितत्वादिधर्मयोगात् रल्लकः कम्बलविशेषो जीवादिः पत्राङ्कुरण्डकः । एतेच कथंभूता इत्याह । अपरः पश्चिमदेशः उत्तरउत्तरदेशः सिन्धु देशविशेषः उपभागतिर्थप्रदायकस्य द्रविडवङ्गकलिङ्गादेर्देशविशेषा एतेषां सम्बन्धिन ततद्देशोत्पन्नत्वेन येते तथा, तत्तिनतं तवः सूक्ष्मततव लक्ष्मयो भाजनयो विशिष्टरचनात्मानि चित्राः इत्यादिका वस्त्रविषयो बहुप्रकारा भवेयुर्वरःप्रथम ततःप्रसिद्धपदेन तस्मा दुद्रुता विनिर्गता विविधे वर्णे वि विधं रागे मंजिष्ठारागादिभिः कलिता तथैव तेऽनग्नकाअपि द्रुमगणा अनेकबहुविविधविस्रसापरिणतेन वस्त्रविधिनोप पेता इत्यादि ॥ अत्राधिकारेजीवाभिगमसूत्रवर्णे क्वचित् २ कांचिदधिकपदमपि दृश्यते, तत्तु वृत्ता वस्मात्स्मात्तं स्वय पर्यालोच्यमानमपिच नार्थप्रदमिति नलिखित । तेन तत्सम्प्रदाया दृवन्तत्रम । तदनन्तरेवासम्यक्पाठशुद्धेरपिकर्तुमशक्यत्वा दिति, एवं सुषमसुषमायां कल्पद्रुमस्वरूपं अथ तत्कालसमाविम- नुजस्वरूपं पञ्चाह ॥ तीसेणं भन्ते । इत्यादि ॥ तस्यां समायां भदन्त । भरतवर्षे मनुजानां प्रक्रमाद्युग्मिनां कीदृशकः आकारभावप्रत्यवतारः प्रज्ञ

तीसेण भंते ! समाए भरहेवासे मणुआण केरीसए आयारभावपडो

यारे पणत्ते गोयमा ? तेणं मणुआ सुपइठिअकुम्मचारुचलणाजाय

तस्याम् भदन्तसमायाम् । भरतेवर्षे मनुजानाम् कीदृशकः आकारभावप्रत्यवतारः प्रज्ञप्तः ? हे गौतम । ते मनुजा सुप्रतिष्ठितकूर्मचारुचरणाः

५ चित्तगा ६ चित्तरसा ७ मणिअंगा ८ गेहागारा ९ अणिअणाय,१० ॥ १ ॥ पाय १ भायण २ पिछण ३ दीवपइ ४ दीवपइ ५ कुसुम ६ आहारो ७ मू सण ८ गिह ९ वणासण १० कप्पदुम्मादसविहा हु ति ॥ २ ॥ एतद्यकल्प आवगा) जिनपद्मप्रभा मदिरा प्रमुपतेऽरीपाणें मावत् फूलफलेकरी त्वाम्याद इवामका रचेंकदं सम यावत् समागमवनासे वृक्षा समूहकद्या ,इस दश जातिमाकल्पवृक्षए आवका जीवाभिगमी सूत्रथी । ते आरानेविषे हे भगव

भिन्नमाणि गृहविशेषाः शैलसंस्थितानि पर्वताकाराणि गृहाणि शैलार्धसंस्थितानि तथैव कूटाकाराणि शिखराकृत्याढ्यानि सुविधिकोष्ठकानि सुसूत्रका पूर्वकरचितोपरितनभागविशेषाणि अनेकानि गृहाणि सामान्यतः शरणानि तृणमयानि शयनानि पर्वतनिकुञ्जितगृहाणि आपणा हट्टाः इत्यादिका नजनविषयो नानाप्रकारा बहुविकल्पा इत्यन्वयः। अर्धचन्द्रा इत्याह। विटङ्कः कपोतपाली जालवृन्दं गवाक्षसमूहः निर्व्यूहो द्वारोपरितनपार्श्वविनिर्गत दारु अपवरकः प्रतीतः चन्द्रशालिका शिरोगृह एवंरूपाणि र्विमलिमिः कलिताः। तथैव भवनविधिविशेषोपपेता स्ते गेहाकारा अपि द्रुमगणा स्तिष्ठ न्तीति सम्बन्धः। विविधविशिष्टेन विधिने त्याह। सुखेनारोहण मूर्ध्वगमन सुखेनाऽवतारो ऽधस्ता दवतरणं यस्य स तथा। सुखेन निष्क्रमणं निर्गमः प्रवेशश्च यत्र स तथा। कथम्भूतरूप मित्याह। दर्दरसोपानपङ्क्तिकलितेन अत एवो तृतीया तथाप्रतिरिक्ते एकान्ते सुखोविहारो ऽवस्थानशयनादि रूपो यत्र सतथा। मनोऽनुकूलेनेति व्यक्तं। शेषं प्राग्वत्। अथ दशमकल्पवृक्षस्वरूप माह। तीसेव समाए तस्स तत्थ तत्थ देसे अणिगणा णाम दुमग- णा पण्णत्ता? समणाउसो जहा से आईणगखोमतणुलकंबलदुगूलकोसेज्जकालमिगपट्टअंसुयचीणंसुयपट्टआभरणचित्तसहिणगकल्लाणगभिंगणीलकज्ज लबहुवण्णरत्तपीअसुक्किलमक्खयमिगलोमहेमप्परुण्णअवरुत्तरसिंधुउसभदामिलवंगकलिंगनलिणतंतुमयभत्तिचित्ता वत्थविही बहुप्पगारा हवेज्ज वरपट्टणुग्गया व ण्णरागकलिआ तहेव ते अणिगणा वि दुमगणा अणेगबहुविविहवीससापरिणया वत्थविहीए उववेआ कुसविकुस जाव चिट्ठंति। वाक्ययोजना पूर्ववत् भावार्थस्तु विविधवस्त्राणीत्यादि नविद्यन्ते नग्ना तात्कालीनजना येभ्यस्ते ऽनग्नाः यच्च प्राक्तनेषु ग्रन्थेषु जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिसूत्रादर्शेषु आयाणा इति दृश्यते स लिपिप्रमादः सम्भाव्यते। प्रस्तुतसूत्रालापकविस्तारोपदर्शके जीवाभिगमे एतादृक्पाठस्यादर्शनात्। आजिनकं चर्ममयं वस्त्रं क्षौमं सामान्यतः कार्पा सिकं अतसीमय मित्यन्ये तनु शरीरं सुखस्पर्शतया ताति त्रायते इति तनुलतमुदुत्रादि कम्बलः प्रतीतः तनुककम्बल इति पाठे तु तनुकः सूक्ष्मो ऽल्पस्थूलः दुकूलं गौडविषयविशिष्टकार्पासिकं अथवा दुकूलो वृक्षविशेषः तस्य वल्कं गृहीत्वोदूखले जलेन सह कुट्टयित्वा बुसीकृत्य वय्यते यत्तु कूलं कौशेयं त्रसरितन्तुनिष्पन्नं कालमृगपट्टः कालमृगचर्म अंशुकचीनांशुकानि नानादेशेषु प्रसिद्धानि दुकूलविशेषरूपाणि पूर्वोक्तस्यैव वल्कस्याभ्यन्त- रहीरिभि र्निष्पादितेभ्योऽतितराणि भवन्ति तानि चीनांशुकानि बाह्यानि पट्टसूत्रनिष्पन्नानि आभरणै श्चित्राणि विचित्राणि आभरणचित्राणि सहणानि

सूक्ष्मतंतुनिष्पन्नानि वस्त्रावकानि परमवर्णस्पर्शोपेतानि मृगः कीटविशेषः सद्धवनीलं । तथा कज्जलवर्णं मधुवर्णं विचित्रवर्णं रक्तं पीतं शुक्लं संस्कृत परिकर्मित मृगलोमहेमच तदात्मकं कनकरसमुरित्वादिमर्मोपात् रल्लकः कम्बलविशेषो जीवादिः पद्माद्रुह्नहः । एतेच कर्णमूता इत्यादि । अपरः पश्चिमदेशः उत्तरउत्तरदेशः सिंधु देशविशेषः वसनतिसंप्रदायमर्म द्रविडवंगकलिंगादेशविशेषा एतेषां सम्बन्धिन तत्तद्देशोत्पन्नत्वेन येते तथा, ललितं तवः सूक्ष्मततव तत्सम्यो याजतयो विशिष्टरचनायुक्तानि विशाः इत्यादिका वस्त्रविषयो बहुप्रकारा नवेपुवरःपत्तन सततमसिद्धुपत्तन तस्मा दुद्गता विनिर्गता विविधे वर्णे वि विधे रागे नैचित्रारागादिभिः वासिता तथैव तेऽनमपाअपि दुमगणा अनेकबहुविविधविस्रसापरिणतेन वस्त्रविधिनोप पेता इत्यादि ॥ अत्रचाधिकारेओपासिनसूत्रादर्शे क्वचित् २ कांचिदधिकपदमपि दृश्यते, तत्तु वृत्ता वव्याख्यात स्वय पर्यालोच्यमानमपिच भार्यमवलिवि नलिखित । तेन तत्सम्प्रदाया दवगन्तव्य । तदनन्तरंचतत्सम्यक्पाठपुरेरपितत्तुर्ममवक्तव्या दिति, उक्तं सुषमसुषमायां कल्पद्रुमस्वरूप अथ तत्कालभाविमनु-मुख्यस्वरूप पृच्छन्नाह ॥ तीसेण भन्ते । इत्यादि ॥ तस्या समायां भदन्त । भरतवर्षे मनुजानां मनुजानां कुम्भिणी कीदृशक आकारभावप्रत्यवतारः प्रज्ञ

तीसेण भन्ते ! समाए भरहेवासे मणुआण केरीसए आयारभावपडो

यारे पण्णत्ते गोयमा ? तेण मणुआ सुपइठिअकुम्मचारुचलणाजाव

तस्याम् भदन्तसमायाम् । भरतेवर्षे मनुजानाम् कीदृशक आकारभावप्रत्यवतारः प्रज्ञप्तः ? हे गौतम ! ते मनुजाः सुप्रतिष्ठितकूर्मचारुचरणाः

५ चित्तगा ६ चित्तरसा ७ मणिअंगा ८ गेहगारा ९ अणिअणाय, १० ॥ १ ॥ पाय १ भायण २ पिच्छ ३ रोवण ४ दीवण ५ कुसुम ६ आहारो ७ सू-सय ८ गिह ९ वयासव १० कप्पदुमाण्मयमिदा कु ति ॥ २ ॥ एतदाकल्प गाथा) जिमद्रुमप्रमा मदिरा प्रमुपतेधरोपादौ यावत् फूलफलैकरी आश्चाए इवापका इवैद इम यावत् अमनमतामसे सुयगा बमुरबता ,इम दश जातिनाकल्पतरुत्य जायमा जीवाभिगमी सूत्रमी । ते आरानेविर्षे द्वे भगव

ह: ? भगवानाह गौतम ! ते मनुजाः सुप्रतिष्ठिताः सुप्रतिष्ठानवन्तः संस्थाननिवेशा इत्यर्थः । कूर्मवच्चारुचरणत्वेन चारुचरणा येषां ते तथा । ननु मानवा मौलितो वर्ण्या देवाश्चरणतः पुनरिति" कविसमया भगवज्जन्मिनां पुरुषाणां पदादारभ्य वर्णनं न कथमुक्तिमदिदं युज्यते, परस्परपुरुषप्रकृतिकत्वेन नरदेवत्वेनैवाभिमता इति नकापि समुपपत्तिरिति । अत्र पाठक्रमप्रमाणम् सुखस्थितिपाठत्वात् जीवाभिगमादिप्रसिद्धं सूत्रं चैतत् । एतु रत्तुप्पलपत्तमउयसुकु-मालकोमलतला नगनगरमगरसागरचक्कंकवरंकलक्खणंकियचलणा अणुपुव्वसुसाहयंगुलीया उन्नयतणुतंबनिद्धनक्खा संठियसुसिलिट्ठगूढगुप्फा एणीकुरुविंदावत्तवट्टाणुपुव्वजंघा समुग्गनिमग्गगूढजाणू गयससणसुजायसन्निभोरू वरवारणमत्ततुल्लविक्कमविलासियगई पमुइयवरतुरगसीहवरवट्टियकडी वरतुरगसुजायगुज्झदेसा आइन्नहउव्व निरुवलेवा साहयसोणंदमुसलदप्पणनिगरियवरकणगच्छरुसरिसवरवइरवलियमज्झा झसविहगसुजायपीणकुच्छी झसोयरा सुइकरणा गंगावत्तपयाहिणावत्ततरंगभंगुररविकिरणतरुणबोहियउक्कोसायंतपउमगंभीरवियडनाभा उज्जुयसमसहियजच्चतणुकसिणणिद्धआएज्जलडहसूमालमउयरमणिज्जरोमराई सन्नयपासा संगयपासा सुंदरपासा सुजायपासा मियमाइयपीणरइयपासा अकरंडुयकणगरुयगनिम्मलसुजायनिरुवहयदेहधारी पसत्थबत्तीसलक्खणधरा कणगसिलातलुज्जलपसत्थसमतलउवचियविच्छिन्नपिहुलवच्छा सिरिवच्छंकियवच्छा जुयसन्निभपीणरइयपीवरपउट्ठसंठियसुसिलिट्ठघणथिरसुबद्धसंधिपुरवरफलिहवट्टियभुया भुयईसरविउलभोगआयाणफलिहउच्छूढदीहबाहू रत्ततलोवइयमउयमंसलसुजायलक्खणपसत्थअच्छिद्दजालपाणी पीवरकोमलवरंगुलीया आयंबतलिणसुइरुइलणिद्धणक्खा चंदपाणिलेहा सूरपाणिलेहा संखपाणिलेहा चक्कपाणिलेहा दिसासोवत्थियपाणिलेहा चंदसूरसंखचक्कदिसासोवत्थियपाणिलेहा अणेगवरलक्खणुत्तमपसत्थसुइरइयपाणिलेहा वरमहिसवराहसीहसद्दूलउसभनागवरपडिपुण्णविउलखंधा चउरंगुलसुप्पमाणकंबुवरसरिसगीवा मंसलसंठियपसत्थसद्दूलविउलहणुया अवट्ठियसुविभत्तचित्तमंसू ओयवियसिलप्पवालबिंबफलसन्निभाधरोट्ठा पंडुरससिसगलविमलनिम्मलसंखगोखीरफेणकुंददगरयमुणालियाधवलदंतसेढी अखंडदंता अप्फुडियदंता सुजायदंता अविरलदंता एगदंतसेढीव अणेगदंता हुयवहनिद्धंतधोयतत्ततवणिज्जरत्ततलतालुजीहा गरुलायतउज्जुतुंगणासा अवदालियपुंडरीयणयणा कोकासियधवलपत्तलच्छा आणामियचावरुइलकिण्हब्भराइसंठियसंगयआययसुजायतणुकसिणणिद्धभुमया अल्लीणपमाणजुत्तसवणा सुस्सवणा पीणमंसलकवोलदेसभागा निव्वणसमलट्ठमट्ठचंदद्धसमनिडाला

उउयइपडिपुण्णसोमवयणा घणनिचियसुबद्धलक्खणुण्णयकूडागारनिभपिंडिअग्गसिरा छत्तागारुत्तमंगदेसा दाडिमपुप्फप्पगासतवणिज्जसरिसणिम्मलसुजाय केसंतकेसभूमी सामलिबोंडघणनिचियच्छोडिअमिउ विसयपसत्थसुहुमलक्खणसुगन्धसुन्दरभुअमोअगभिंगणीलकज्जलपहट्ठभमरगणणिद्धणिउरंबणिचियकुंचियपयाहिणावत्तमुद्धसिरया इति ॥ अत्रव्याख्या ॥ रक्तं लोहितमुत्पलपत्रवन्मृदुकं मार्दवगुणोपेतं नखकेशमित्यर्थः । तथाऽतिसुकुमारमपि समवति, यथा पृष्ठभूतपाषाणप्रतिमा, तत्राह । सुकुमारेभ्योऽपि शिरीषकुसुमादिभ्योऽपि कोमलं सुकुमारं तलं पादतलं येषां ते तथा । नगो गिरिः नगरमकर सागरचक्राणि स्पष्टानि, अङ्कधरश्चन्द्रः, अङ्कस्तस्यैव लाञ्छनं यतोऽसौ मृगादिव्यपदेशं लभते, एवंरूपै लक्षणैः तत्तदाकारपरिणताभी रेखाभिरङ्किता चलना येषां ते तथा, पूर्वस्या अनुलघवत इति गम्यते अनुपूर्वाः । किमुक्तं भवति पूर्वस्याः उत्तरोत्तरा नखं नखेन हीनाः । तद् वक्ष्येव हीनाङ्ग इति सा मुद्रिका अवपमात्, अथवा आनुपूर्व्येण परिपाट्या वर्द्धमाना हीयमाना वा इति गम्यते, सुसंहिता अविरला अङ्गुल्यः पादाग्रावयवा येषां ते तथा, अत्रानुपूर्व्येति विशेषणमङ्गुष्ठपादाङ्गुलीग्रहणं तासामेव नखं नखेन हीनत्वात्, उन्नता मध्ये तुङ्गा तनवः प्रतला ताम्रा रक्ताः स्निग्धाः स्निग्धकान्तयो नखाः पादगता इति सामर्थ्यलभ्यं तद्वर्णनाधिकारात् येषां ते तथा, क्वचित्त्वत्र द्विस्थ सेवादित्वात् । संस्थितौ सम्यक्प्रमाणतया स्थितौ सुश्लिष्टौ सुघनौ सुस्थिरा वित्यर्थः, गूढौ गुप्तौ मांसलत्वादनुपलक्ष्यौ गुल्फौ घुटिकौ येषां ते तथा, एणी हरिणी तस्या इव जङ्घा प्राकृता, कुरुविन्दं तृणवि-शेषः वर्तनं सूत्रवलनं एतानीव वृत्तानुपूर्व्याऽऽनुपूर्व्येण क्रमेणाङ्गस्थूलतरे इति शेषः जङ्घे येषां ते तथा, औपपातिकवृत्तौ अन्येत्वाहुः एण्य एवा ... कुरुविन्दा कुटिलिकाभिधानो रोगविशेषस्ताभिस्त्यक्तो इत्यपि व्याख्यातमस्ति । यत्तेत्यादि तथैव समुद्गः समुद्गकाख्यभाजनविशेष तस्य तत्पिधान-स्य च सन्धि तद्वन्निमग्ने गूढे मांसलत्वादनुपलक्ष्ये जानुनी येषां ते तथा, क्वचित् समुग्गणिसग्गगूढजाणू इति पाठ तत्र समुद्गकस्येव पक्षिविशेषस्येव निसर्गतो गूढे स्वभावतो मांसलत्वादनुन्नते जानुशोफादिविकारतः । शेषं तथैव, गजस्य हस्तिनः श्वसनः शुण्डादण्डः सुजातः सुनिष्पन्नस्तस्य सन्निभावूरू येषां ते तथा । सुजातशब्दस्य विशेषणस्य परनिपातः प्राकृतत्वात्, मत्तोवरः प्रधानो भद्रजातीयत्वाद्वारणो हस्ती तस्य विक्रम चङ्क्रमणं तद्वद्विला-सिता विलासः सञ्जातोऽस्या इति तारकादित्वा दितप्रत्ययः विलासवती गति गमनं येषां ते तथा, अत्रापि मत्तशब्दस्य विशेष्यात् परनिपातः प्राकृत

स: ? भगवा नाह गोतम ! ते मनुया सुप्रतिष्ठिता: सत्मविद्याभवन्तः समतनिवेशा इत्यथः । कूर्मवदच्छ्रुपपदुमतास्येन चारवदरका येषां तेतथा । मनु
नामवा नीलितोवस्त्रोदेवाचरवतः पुनरिति" कवितनया मनुअमन्निमां पुग्मिना मदादारभ्य मम न कमपुतिनादि त्युच्यते, मरेस्यपुस्यप्रकतिकस्येन
तदेवत्वेनवा निमता इति मवाचि इगुपर्यन्तरिति । अत्र यावच्छ्रदसग्राह्यं मुहुसिरपावत्यत जीवाभिगमादिप्रसिद्धं सूत्र चैतत् । रत्तुप्पलपत्तमउअसुकु-
मालकोमलतलानागनगरनगरसागरमगरचक्कंकहरंकलक्खणंकियचलणा अणुपुव्वसुसाहयंगुलीआ उन्नयतणुतंबणिद्धणक्खा संठियसुसिलिट्ठगूढगुप्फा एणीकुरुवि
दावत्तवट्टाणुपुव्वजंघा सामुग्गणिमग्गगूढजाणू गयससणसुजायसन्निभोरू वरवारणमत्ततुल्लविक्कमविलासियगई पमुइयवरतुरगसीहवरवट्टियकडी वरतुरगसु
जायसुगुज्झदेसा आइन्नहउव्वणिरुवलेवा साहयसोणंदमुसलदप्पणणिगरियवरकणगच्छरुसरिसवरवइरवलियमज्झा उज्जुयसमसहियजच्चतणुकसिणणिद्धआदेज्जलडहसूमाल
मउयरमणिज्जरोमराई गंगावत्तपयाहिणावत्ततरंगभंगुररविकिरणतरुणबोहियअकोसायंतपउमगंभीरवियडनाभा झसविहगसुजायपीणकुच्छी झसोयरा सुइकरणा पम्हवियडनाभा
संगयपासा सुंदरपासा सुजायपासा मियमाइयपीणरइयपासा अकरंडुयकणगरुयगनिम्मलसुजायनिरुवहयदेहधारी पसत्थबत्तीसलक्खणधरा कणगसिलातलुज्जलपसत्थसमतलउवइयविच्छिन्नपिहुलवच्छा सिरिवच्छंकियवच्छा जुयसन्निभपीणरइयपीवरपउट्ठसंठियसुसिलिट्ठ
घणथिरसुबद्धसंधिपुरवरफलिहवट्टियभुया भुयईसरविउलभोगआयाणफलिहउच्छूढदीहबाहू रत्ततलोवइयमउयमंसलसुजायलक्खणपसत्थअच्छिद्दजाल
पाणी पीवरकोमलवरंगुलीआ आयंबतलिणसुइरुइलणिद्धणक्खा चंदपाणिलेहा सूरपाणिलेहा संखपाणिलेहा चक्कपाणिलेहा दिसासोवत्थियपाणिलेहा च
रसूरसंखचक्कदिसासोवत्थियपाणिलेहा अणेगवरलक्खणुत्तमपसत्थसुइरइयपाणिलेहा वरमहिसवराहसीहसद्दूलउसभनागवरपडिपुण्णविउलखंधा च
उरंगुलसुप्पमाणकंबुवरसरिसगीवा मंसलसंठियपसत्थसद्दूलविपुलहणुआ अवट्ठियसुविभत्तचित्तमंसू ओयवियसिलप्पवालबिंबफलसण्णिभाहरोट्ठा पंडुरससि
सकलविमलणिम्मलसंखगोक्खीरफेणकुंददगरयमुणालियाधवलदंतसेढी अखंडदंता अफुडियदंता सुजायदंता अविरलदंता एगदंतसेढी अणेगदंता हु
यवहणिद्धंतधोयतत्ततवणिज्जरत्ततलतालुजीहा गरुलायतउज्जुतुंगणासा अवदालियपोंडरीयणयणा कोकासियधवलपत्तलच्छा आणामियचावरुइलकि-
ण्हब्भराइसंठियसंगयआययसुजायतणुकसिणणिद्धभुमया अल्लीणपमाणजुत्तसवणा सुस्सवणा पीणमंसलकवोलदेसभागा निव्वणसमलट्ठमट्ठचंदद्धसमणिडाला

उज्जुयसमसंहियसुजायपीवरमंसलपसत्थअवाउरिज्जमाणविसज्जमाणसुहकोमलकुम्मपसरचलणा अविहीलियहेममुकुलसुसिलिट्ठअग्गनहा तवणिज्जहियपायतलकोमलरुहिरकुसुंभमाणगयगुणिज्जमसरिसविमलसुजाय
केसअंकसमूसी सामसिणेहपवरवित्थिण्णवित्तोक्कियमसिट्ठे विसयमसत्यसुसुमसंकलसुगंधसुंदरभुममोयगणियवोसकज्जलसज्जसरहटभमरगणबिंदु बिदुकमवि
णिम्मपयाहिणावत्तमुद्धसिरया इति ॥ अथव्याख्या ॥ रक्त लोहितमुत्पलपत्रवत्मृदुकं मार्दवगुणोपेतं सुकुमारमित्यर्थः । तथाऽपि सुकुमारमपि संभवति,
यथा पृष्ठमृष्टपाषाणप्रतिमा, तत आह । सुकुमारेभ्योऽपि शिरीषकुसुमादिभ्योऽपि कोमलं सुकुमारं तलं पादतलं येषां ते तथा । नगोगिरिः नगरमकर
सागरचक्राङ्कानि स्पष्टानि, अङ्कधर चन्द्रः, अङ्कः तस्यैव लाञ्छन यथोक्ते मृगादिव्यपदेशं लभते, एवरूपे सर्वे रत्नचक्राकारपरिवर्ताभी रेखाभिः रचिता
लक्षणा येषां ते तथा, पूर्वसा अनुलपवति गम्यते अनुपूर्वाः । किमुक्तं भवति पूर्वस्याः उत्तरोत्तरा गत्र नखेन हीनाः । तत्र पर्वेषु हीणाङ्गं इति सा,
सुश्लिष्टाङ्गुलीवचनात्, अथवा आनुपूर्व्येण परिपाट्या वर्द्धमाना हीयमाना वा इति गम्यते, सुसंहिता अविरला अङ्गुल्यः पादाग्रावयवा येषां ते तथा,
अथानुपूर्व्येति विशेषणपदं वाऽपरारं गुलीपदवं तासामिव नवं नखेन हीनत्वात्, उन्नता मध्ये तुङ्गा उन्नयः प्रतला ताम्रा रक्ताः स्निग्धाः स्निग्धकान्ति
मन्तो नखाः पादगता इति सामर्थ्यलभ्यं तद्वर्णनाधिकारात् येषां ते तथा, अक्षरेष्वत्र द्विस्य सेवादित्वात् । संस्थितौ सम्यक्प्रमाणतया स्थितौ सुश्लिष्टौ
सुघनौ सुस्थिरा विस्पष्ट, गूढौ गुप्तौ मांसलत्वा दनुपलक्ष्यौ गुल्फौ घुटिकौ येषां ते तथा, एणी हरिणी तस्या इव जंघा याभ्यां, कुरुविन्दः तृणवि-
शेषः वातश्च सूत्रवलनकं एतानीव वृत्ते ते आनुपूर्व्येण क्रमेण स्थूलतरे इति शेषः जंघे येषां ते तथा, औपपातिकवृत्तौ अन्येत्वाहुः एणस्य रम्या
यत्र कुरुविन्दा कुटिलिकाभिधानो रोमविशेषस्ताभि रत्यक्ते इत्यपि व्याख्यातमस्ति । वृत्तेत्यादि तथैव समुद्गः समुद्गकाख्यभाजनविशेष तस्य परिधान-
स्य च संधि सन्निमग्ने गूढे मांसलत्वा दनुपलक्ष्ये जानुनी येषां ते तथा, क्वचित् समुग्गणिमग्गगूढजाणू इति पाठ तत्र समुद्गकस्येव पक्षिविशेषस्येव
निसर्गतो गूढे स्वभावतो मांसलत्वा दनुन्नते जानुशोफादिविकारतः । शेषं तथैव, गजस्य हस्तिनः श्वसनः सुवपादस्व सुजातः सुनिष्पन्नः तस्य सन्निभाऊ
रू येषां ते तथा । सुजातप्रवृत्तस्य विशेषणस्य परनिपातः प्राकृतत्वात्, मत्तोवरः प्रधानो भद्रजातीयत्वाद्वारणो हस्ती तस्य विक्रम चंक्रमणं तद्वद्विला
सिता विलासः संजातोऽस्या इति तारकादित्वा दितमत्यय: विलासवती गति गमनं येषां ते तथा, अत्रापि मत्तप्रवृत्तस्य विशेष्यात् परनिपातः प्राकृत

सः ? भगवन् ! आह गौतम ! ते मनुजाः सुप्रतिष्ठिताः सत्प्रतिष्ठानयन्तः समवनिवेशा इत्यर्थः । कूर्मवच्चारुचरणत्वेन चारुचरणा येषां तेतथा । मनु
जानवा मीलितोऽवस्थोऽवेषावयवः पुनरिति" अविसन्नया मनुजजन्मिनां पुण्यमा पदादारभ्य नख न कपुत्तिनदि त्युच्यते, नरेषपुण्यप्रकृतिकत्वेन
तदेवत्वेनवा निमता इति भवापि दनुपपत्तिरिति । अत्र मानस्प्रदेशपाठस्य सुसुस्थिरपाठत्वात् जीवाभिगमादिप्रसिद्धं सूत्र चैतत् । रत्तुप्पलपत्तमउयसुकु-
मालकोमलतला नगनगरमगरसागरचक्कंकवरंकलक्खणंकियचलणा अणुपुव्वसुसाहयंगुलीआ उण्णयतणुतंबणिद्धणक्खा संठियसुसिलिट्ठगूढगुप्फा एणीकुरुविं
दवत्तवट्टाणुपुव्वजंघा समुग्गणिमग्गगूढजाणू गयससणसुजायसन्निभोरू वरवारणमत्ततुल्लविक्कमविलासियगई पमुइयवरतुरगसीहवरवट्टियकडी वरतुरगसु
जायगुज्झदेसा आइण्णहउव्व णिरुवलेवा साहयसोणंदमुसलदप्पणणिगरियवरकणगच्छरुसरिसवरवइरवलियमज्झा झसविहगसुजायपीणकुच्छी झसोयरा सुइक
रणा गंगावत्तगपयाहिणावत्ततरंगभंगुररविकिरणतरुणबोहियअकोसायंतपउमगंभीरवियडणाभा उज्जुयसमसहियजच्चतणुकसिणणिद्धआएज्जलडहसूमाल
मउयरमणिज्जरोमराई संणयपासा संगयपासा सुंदरपासा सुजायपासा मियमाइयपीणरइयपासा अकरंडुयकणगरुयगनिम्मलसुजायणिरुवहयदेहधारी
पसत्थबत्तीसलक्खणधरा कणगसिलायलुज्जलपसत्थसमतलउवइयविच्छिण्णपिहुलवच्छा सिरिवच्छंकियवच्छा जुयसण्णिभपीणरइयपीवरपउट्ठसंठियसुसिलिट्ठ
घणथिरसुबद्धसंधिपुरवरफलिहवट्टियभुया भुयईसरविउलभोगआयाणफलिहउच्छूढदीहबाहू रत्ततलोवइयमउयमंसलसुजायपसत्थलक्खणअच्छिद्दजाल
पाणी पीवरकोमलवरंगुलीआ आयंबतलिणसुइरुइलणिद्धणक्खा चंदपाणिलेहा सूरपाणिलेहा संखपाणिलेहा चक्कपाणिलेहा दिसासोवत्थियपाणिलेहा च
दसूरसंखचक्कदिसासोवत्थियपाणिलेहा अणेगवरलक्खणुत्तमपसत्थसुइरइयपाणिलेहा वरमहिसवराहसीहसद्दूलउसभनागवरपडिपुण्णविउलक्खंधा चउ
रंगुलसुप्पमाणकंबुवरसरिसगीवा मंसलसंठियपसत्थसद्दूलविउलहणुया अवट्ठियसुविभत्तचित्तमंसू ओयवियसिलप्पवालबिंबफलसण्णिभाहरोट्ठा पंडुरससि
सकलविमलसंखगोखीरफेणदगरयमुणालियाधवलदंतसेढी अखंडदंता अप्फुडियदंता सुजायदंता अविरलदंता एगदंतसेढीव्व अणेगदंता हु
यवहणिद्धंतधोयतत्ततवणिज्जरत्ततलतालुजीहा गरुलायतउज्जुतुंगणासा अवदालियपुंडरीयणयणा कोआसियधवलपत्तलच्छा आणामियचावरुइलकि-
ण्हब्भराइसंठियसंगयआययसुजायतणुकसिणणिद्धभुमया अल्लीणपमाणजुत्तसवणा सुसवणा पीणमंसलकवोलदेसभागा णिव्वणसमलट्ठमट्ठचंदद्धसमणिडाला

प्रशस्तं समतलमविषमं उपचितं मांसलं विस्तीर्णं सूत्राद्यपेक्षया पृथुलं कटिप्रोतरलोवसतरोयेषां ते तथा मौंसलोसादमविशेष सोमांकितवक्षो येषां ते तथा, पुरकलिन्नी वस्तं स्वायतत्वेन यूपतुल्यौ पीनौ मांससीरविटी पश्यतां सुभगौ पीवरप्रकोष्ठकौ प्रकाशकसाविकौ, तथा संस्थिताः स्नायुविशेषवतः सुश्लिष्टाः सुघनाः विशिष्टाः प्रधानाः घना निविडा स्थिरा नातिस्थूलाः सुबद्धाः स्नायुभिः सुपद्धाः सधयो ऽस्थिसन्धानानि ययोस्तौ तथा पुरवरपरिघवत् महानगरार्गलावद्वर्तितौ वर्ती भुजौ येषां ते तथा, ततः पदद्वय २ मीलनेन कर्मधारयः । पुनर्बाहुमेवा यानतो विशिनष्टि । भुजगेश्वरो भुजगराज स्तस्य विपुलो योभोगः शरीरं तथा आदीयते द्वारस्थगनार्थमुत्पल इत्यादानः सचासौ परिघोऽर्गला ॥ उच्छूढति ॥ स्वस्थाना दुयक्षिप्तो निःकाशितो द्वारपृष्ठभागे स्त इत्यर्थः । विशेषणव्यत्ययो वार्षत्वात् ततः पूर्वपदेन कर्मधारयः तद्वद्दीर्घौ बाहू येषां ते तथा । तथा अनन्तरोक्तविशेषणेन पीनरतय भाशङ्कनीय । अत्र यानतादक्षमाय प्रस्तुतविशेषणस्य विशिष्यदर्शनात् । रक्ततला अरुणा वपोजागौ उपचिता मृदवी ऽौपयिकौ शोभितौ अवपतितौया क्रमेण हीयमानोपचयौ मृदुकौ मांसलौ सुजाताविति पदत्रयं प्राग्वत्, प्रशस्तलक्षणौ अच्छिद्रजालौ अविरलांगुलिसमुदायौ पाणी हस्तौ येषां ते तथा । पीवरकोमलवरांगुलीपाणय इति व्यक्तं ,,। आताम्रा ईषद्रक्ता सालोमाः प्रतलाः शुचयः पवित्रा रुचिरा मनोज्ञाः स्निग्धा अरुणा नखा येषां ते तथा । नखमध्ये ह्विर्भावस्तु प्राग्वत् । चन्द्रइव चन्द्राकारा पाणिरेखा येषां ते तथा । एव मन्यान्यपि त्रीणि पदानि ॥ दिसासोवक्षिप्ति ॥ दिक्सौवस्तिको दिक्प्रेषकः दिक्प्रधानः स्वस्तिको दक्षिणावर्तः स्वस्तिक इत्यन्ये, स पाणि रेखा येषां ते तथा । एतदेवानन्तरोक्तविशेषणपञ्चक तत् प्रशस्तताप्रकर्षप्रतिपादनाय संग्रहवचनेन माह । चन्द्रसूरेति गतार्थं ॥ ननु लक्षणानि तेषां शरीरस्वामी त्याह । अनेकैः प्रभूतै वरैः प्रधानै उत्तमाः प्रशंसास्पदीभूताः शुचयः पवित्रा रचिताः स्वकर्मणा निष्पादिताः पाणिरेखा येषां ते तथा । वरमहिषः प्रधानसैरिभः वराहो वनसूकरः सिंहः केसरी शार्दूलो व्याघ्रः ऋषभो गौः नागवरः प्रधानगजः एषामिव प्रतिपूर्णः स्वप्रमाणे नाहीनो विपुलो विस्तीर्णः स्कन्धौ प्रदेशो येषां ते तथा चतुरंगुल स्वांगुलापेक्षया चतुरंगुलप्रमितं सुष्ठु शोभनं प्रमाणं यस्याः सा तथा कम्बुवरसदृशी उन्नततया वलित्रययोगेन च प्रधानशङ्खसन्निभा ग्रीवा येषां ते तथा । विशेषविलासे तु प्रतिभाति पृथक्पदांकस्थानस्थायां चतुःपञ्चचतुर्वेश्मिरति शोभे पीवरया स्थगुलमानमिति मांसलं पुष्टं तया संस्थित सस्या

स्यात्। प्रमुदितो रोगशोकाद्यभावेनातिपुष्टो मीनपक्षवदिति गम्यते, एवं विधो पोवरतुरगः सिंहवरश्च, तद्वद्वर्तिता वृत्ता कटी येषां ते तथा, वरतुरगस्येव सुजाताः सुगुप्तत्वेन सुनिष्पन्नः गुह्यदेशा येषां ते तथा। आकीर्णहयवच्च आत्यादश्च निरुपलेपाः निरुपलेपशरीराः आत्याश्वोऽपि मूत्राद्यनुपलिप्त गात्रो भवतीति संप्रदायः स्वीनमृणाल उत्कीलनमुद्गलतानविकाश तनुमध्यं समु उभयोः पार्श्वयो मूहत् अथवा सहृतं सचितमध्य सौनन्द रामायुधं मुसल विशेष एव, मुसल सामान्यतः दृष्यकमपि मेहावयवे समुदायोपचारा दुर्पणगड़ो गृह्यते, तथानिगरितं शारीरुतं वरकनक तस्याकः खड्गादिमुष्टि सोः पतुम्ब तेषामित्यर्थः। तथा वरवज्रस्येव सौवर्णैर्द्वायुपलेव क्षामो वलितो वलयः सजाता प्रसोति वलितो वलित्रयोपेतो मध्यो मध्यभागो येषां ते तथा ऋषसेशा मवरोम येषो इदं येषा ते तथा। शुचीनि पवित्राणि निरुपलेपानीति भावः, करणानि चक्षुरादीनींद्रियाणि येषां ते तथा। अत्र च पक्षणि प्रतनतानाइति पदं क्वचिद्वाचनांतरे प्रसिद्धमपि उत्तरपदेन गापुनरुक्ताभासो भूयादिति न व्याख्यातं। गंगाया आवर्तकः पयसाञ्जनः स इव प्रदक्षिण वर्तोमतुरवासावर्तोतरंगाक्षिप्तोपलपत्राणि मेगुरानुमारविकिरद्वैसारवे रश्मिभिर्बोधितमुन्निद्रीकृतं यत्पद्मकोशायमानं विकचीभव दित्यर्थः पद्मं तद्व द्गंभीरा विकटा विशालानाभि येषां ते तथा। विशेषणस्य परनिपातः प्राग्वत्, प्रशसावनिर्देशाद्भवत्यपि समासांतः प्रमुखाग्रभकारता मच्चापि चतुर संहिता सततविरूपेण स्थिता नत्वपांतरसमवसिता सुजाता सुजन्मा नतुभासादिरेसुस्पतो दुर्जन्मा अतएव आत्यात्मप्रधाना तन्वोरपूलाक्ष्मा मतुन वटवतो स्निग्धा चिक्कणा आदेया दृष्टमपनं सुभवता सतो पुनःपुनराकांक्षणीया। उक्त मेव विशेषणद्वारेण समर्थयते। सततातसयवितता ललणादेया सुकुमार मृद्वी अतिकोमला रमणीयारम्या रोमराजि येषां ते तथा, सम्यक् अपोषः क्रमेण नते पार्श्वे येषां ते तथा सगतेदेहप्रमाणोचितेपार्श्वे येषां ते तथा अतएव सुन्दरपार्श्वाः सुजातपार्श्वा इति पदद्वयमध्यस्त। तथा मिते परिमिते मात्रिके मात्रोपेते एकार्थं पदद्वयप्रयोगादतीव मात्रान्वितेनोचितप्रमाणेनम्पू- नाधिके पीनेउपचिते रतिदेपार्श्वे येषां ते, तथा अविद्यमानं मांसलत्वेना नुपलक्ष्यमाणकरडुकं पृष्ठवंशास्थिक यस्य देहस्यासौ कनकुकः अत्रास्पष्टत्वेनाभाव विवक्षावशेननिर्देशः अनुदरासम्प्रत्यादिवत्, अथवा अकरडुकनिवेतिव्याख्येय। कनकस्येव रुचको रुचिस्तस्य, निर्मलः स्वाभाविकागंतुकमलरहितः सुजातो बीजाधानादारभ्य जन्मदोषरहित निरुपद्रवोपरिदेहोपद्रवरहितः एव विधोपोदेहस्तंधारयतीत्येवं शीला तथा अतपस्थितागसुत्क्क

घनरहित समसविषम सदृ मनोज्ञं गुप्तं मस्तकं चन्द्रार्द्धसमं अष्टमीचन्द्रसदृशं संघाटं येषां ते तथा सूत्रे निडालेति प्राकृतलक्षणवशात् । प्रतिपूर्णः
पौर्णमासीय उडुपति चन्द्रः सदृश सोम समीचं वदनं येषां ते तथा पदव्यत्ययः प्राकृतत्वो हेतुः । घनव दृयोघनव निचित निविड सुबद्ध सुश्लिष्टायुगल
लक्षणोन्नत प्रशस्तलक्षणं कूटस्य गिरिशिखरस्य आकार निभं सदृशं पिण्डिकेव वर्तुलत्वेन पिण्डिकायमान नयशिर उष्णीषलक्षणं येषां ते तथा । छत्राकार
उत्तमसदृश उत्तमाङ्गरूपो देशो येषां ते तथा । दाडिमपुष्पस्य प्रकाशेन रुचिरा तथा तपनीयेनच सदृशी निर्मला सुजाता केशान्तकेशसमीपे केशभूमिः
केशोत्पत्तिस्थानभूता मस्तकत्वक् येषां ते तथा । तथा शाल्मल्या वृक्षविशेषस्य यत् बोंडं फलं तद्वद् घननिचिता अतिशयेन निबिडा स्फोटिता अपि
मुग्धिमा परिणामाभावेन केशपाशा उद्धरत्वात् पर वोटितास्यपि तथा स्वभावेन शाल्मलीबोण्डाकारवद् घननिचिता एवाऽवतिष्ठन्ते तेन स ह्रियेपक्षोपमा
दाम । तथा मृदवो ऽजराः विशदा निर्मलाः प्रशस्ताः मङ्गलरूपतां भूताः सूक्ष्माः श्लक्ष्णाः लक्षण विद्यते येषां ते लक्षणाः लक्षणवन्तः अन्वाविरत्या प्रशस्त-
पः सुगन्धाः परमगन्धोपेताः अतएव सुन्दरा तथा भुजमोचको रत्नविशेषः भृङ्गो नीलकीटः अस्य पक्षपात नीलकण्ठो रैष्याम् नीलो मरकतमणिः
कज्जलं प्रतीत प्रहृष्टः पुष्टो भ्रमरगणः तथा त्यत काळिमोपेतः स्वादिति तेइव स्निग्धाः निकुरम्बभूताः वृतो निचिता प्रतुप्रिकीर्णाः एवं कुञ्चिताः
प्रदक्षिणावर्त कुटिलाः कुण्डलीभूता इत्यर्थः प्रदक्षिणावर्तोय मूर्ध्निशिरोजा यासा येषां ते तथा । इत्येतरपर्यन्त मतिदेशसूत्र ॥ अथमूलसूत्रमनुसियते । लक्ष
णानि स्वस्तिकादीनि व्यञ्जनानि मषीतिलकादीनि गुणाः क्षान्त्यादय स्तै रुपपेताः सुजातं पूर्ववत् सुविभक्त अङ्गप्रत्यङ्गानां यथोचितविभागसद्भावात्

लक्खणवंजणगुणोववेया सुजायसुविभत्तसंगयंगा पासादीआ जावपडिरूवा तीसेण मते समाए भरहेवासे

यावत् लक्षणव्यञ्जनगुणोपपेताः सुजातसुविभक्तसङ्गताङ्गाः प्रासादीया यावत् प्रतिरूपाः ॥ तस्याम् भदन्त । समायाम् भरतेवर्षे मनुजीनाम् कीदृशक

म् । भरतपेमन्त विषय मनुष्यनो केवो आकारभाव स्वरूपवे होतुं । हे मनुष्यनो मनोभस्यानवत एहवो आदिवो तेहनीपरे मनोहर वरप्रवदे
तेहना यावत् मस्तकसूपावकम थावो । लक्षणव्यञ्जनादिगुणकरी सहितवें सुजात प्रमाणमानोपेतवें अङ्गशरीरप्रमुखनो भीवायोग्य महामनोहरवें ॥

नं तेन प्रशस्त वज्रस्वस्तिकमत्स्याकारत्वात् यानु सम्येव आग्रस्येव विपुलं विस्तीर्णं वक्षुर्व येषां ते तथा । समवस्थितान्यवर्धिष्णूनि सुविभक्तानि परस्पर मोजसमाविभागानि ननु पुनस्तजातानो रस्येव आदायमानस्यप्रदगविवरस्य कूर्मवेगपुञ्जस्य पुञ्जः भूतानि चित्राणि प्रतिरम्यतया अङ्गानि यस मूर्ति कूर्मवैसा येषां ते तथा। रुतभूतानि भावे पतनायमतिपर्ति। हीयमानस्य वैनमुद्रिकत्ववाद् कपतिपति। मधुमासत्व च संस्कारकजनाभावा कृत्न नूतानि तानि सुरतिप्रवर्तितत्व । ख्याविपति । परिवर्जित यष्टिलाकृपं प्रवाल आयतविद्रुमखण्ड मित्यर्थः । ननु नविकादिरूपं तापेव तद्रुपता मामुपपत्तेः बिम्बफल सदृशोष्ठापत्तं तयोः शक्तिभो रक्ततयोत्तमत्वतया अधरोष्ठौ अधरोष्ठौ येषां ते तथा । पाण्डुरं चन्द्रशिशकल वन्मवद सवक अवतद्ध वन्तसस्फुलमान इत्यर्थः । विमलतामिमर्थं निर्मलतमः शङ्खो गोक्षीरफेनश्च प्रतीतः कुंदव कुन्दकुसुम दकरज वातावृतजलकणः मृ- णालिकाव पद्मिनीमूल तद्वद्धवला दन्तश्रेणी दन्तपंक्ति येषां ते तथा अखण्डदन्ताः परिपूर्णदशनाः अस्फुटितदन्ताः अजर्जरदन्ताः । अतएव सुजात दन्ताः अन्योन्यरहितदन्ता अविरलदन्ता निरन्तरालदन्ताः एकाकारदन्तश्रेणि येषां ते तथा । तद्व परस्परानुपलक्ष्यमाणदन्तविभागत्वात् । अनेकदन्ता पिअदन्ता यथैते तथा एकमाणते अविरलदन्ता यथा अनेकदन्तापि सन्तः एकाकारपंक्तय इव लक्ष्यते इति भावः । हुतवहेनाग्निना निर्ध्मात नि- र्दग्धं यत् धौतशोधितमलं तप्ततापं तपनीय सुवर्णविशेष तद्वद्रक्ततरं लोहितरूपं तालुश्च काकुदं जिह्वाश्च रसना येषां ते तथा । गरुडस्येव पदि- राजस्येव यता दीर्घा ऋज्वी सरला तुङ्गा उन्नता ननु सुन्नतत्वात्पयेव चिपिटा नासा नासिका येषां ते तथा । अविद्रावित रविकरे विकासित प- द्मपुण्डरीक श्वेतपद्म तद्वन्नयने येषां ते तथा । कोकासितानि विकासैः कोकासितविकसितविस्मनेन कोकासिते यिकसिते पक्ष्मलेव कुचिह्रेखे पक्ष्मले पक्ष्मवती भ्र- विवी नेत्रे येषां ते तथा आनामित मौष्णामित नारोपितमिति भावः । पक्षापं मनु लद्धदुर्विवर्तस्थानविशेषमापन्नो रमणीये कृष्णाभ्रराजीवस्थिते सनते सयोक्ष्मप्रमाणोपपत्न आयते दीर्घैकृतात सुनिष्पन्नेतनूतनुके तस्वयरिमितवालपत्यात्मकत्वाए कृष्णकालिमोपेते निश्चयावेघुरौ येषां ते तथा । आलीनौ मस्तकभित्तौ किंचित्प्रमाणे सदृशौ प्रमाणयुक्तौ प्रमाणोपेतौ श्रवणौ कर्णौ येषां ते तथा । अतएव सुश्रवणा इति स्पष्टं श्रवणा इ सुश्रवण महोपलम्भो येषां ते तथा । पीनौ पुष्टौ मांसलौ सुपचितौ कपोलतलभागौ देशभागौ सुखावयवौ येषां ते तथा । निव्रण विस्फोटकादि

घातरहित समभविषम सष्ठ मनोज्ञं मृष्टं मसृणं चन्द्रार्धसमं अष्टमीचन्द्रसदृशं संस्थानं येषां ते तथा सूत्रे निलाडेति प्राकृतलक्षणवशात् । प्रतिपूर्णः पीनः मांसलः उडुपति ऋतुः सकल सोम सौम्य वदनं येषां ते तथा, पदव्यत्ययः प्राकृतत्वात् हेतुः । घनवत् लोहघनवत् निचित निबिड सुबद्ध सुश्लिष्टस्नायुबद्ध संधिबन्धनं प्रशस्तलक्षणं कूटस्य गिरिशिखरस्य आकारेण निभं सदृशं पिण्डिकेव वर्तुलत्वेन पिण्डिकासमान अग्रशिरः उष्णीषलक्षणं येषां ते तथा । छत्राकार छत्रसदृश उत्तमाङ्गरूपो देशो येषां ते तथा । दाडिमपुष्पस्य प्रकाशेन रक्तिमा तथा तपनीयेन च सदृशी निर्मला सुजाता केशान्तकेशभूमिः केशोत्पत्तिस्थानभूता मस्तकत्वग् येषां ते तथा । तथा शाल्मल्या वृक्षविशेषस्य यत् बौंडं फलं तद्वत् घननिचिता अतिशयेन निबिडा स्फोटिता अपि पुष्पिताः परिणामाभावेन केशपाशाऽकरणात् परं छोटिता अपि तथा स्वभावेन आपमसीबीजाकारवत् घननिचिता एवाऽवतिष्ठन्ते तैरेव श्लिष्टप्रकोपा दान । तथा मृदवो अक्षराः विशदाः निर्मलाः प्रशस्ताः प्रशंसास्पदीभूताः सूक्ष्माः श्लक्ष्णाः लक्षण विद्यते येषां ते लक्षणाः लक्षणवन्तः सुगन्धिता उमत्य-यः सुगन्धाः परमगन्धोपेताः अतएव सुन्दरा तथा भुजमोचको रत्नविशेषः भृङ्गो नीलकीटः अस्य एवम्भूत नीलकज्जलो रैवतान् नीलो नयनस्तमवि-कज्जलं प्रतीत प्रहृष्टः पुष्टो भ्रमरगणः तथा त्यततकासिमोपेतः स्वादिति देशवत् स्निग्धाः निकुरम्बभूताः ततो निचिता न तु विकीर्णाः घनाः कुञ्चिताः ईषत्स्फुटिताः कुण्डलीभूता इत्यर्थः प्रदक्षिणावर्ताश्च मूर्ध्नि शिरोजा बाला येषां ते तथा । इत्येतत्पर्यन्त मतिदेशसूत्र ॥ अथमूलसूत्रमनुश्रियते । लक्ष्य-णानि स्वस्तिकादीनि व्यञ्जनानि मषीतिलकादीनि गुणाः क्षान्त्यादय तैः उपपेताः सुजात पूर्ववत् सुविभक्त अङ्गप्रत्यङ्गानां यथोक्तप्रविभागसद्भावात्

लक्खणवंजणगुणोववेया सुजायसुविभत्तसंगयंगा पासादीआ जावपडिरूवा तीसेण भंते समाए भरहेवासे

यावत् लक्षणव्यञ्जनगुणोपपेताः सुजातसुविभक्तसङ्गताङ्गाः प्रासादीया यावत् प्रतिरूपाः ॥ तस्याम् भदन्त । समायाम् भरतेवर्षे मनुजीनाम् किद्रूपक

म् ? भरतक्षेत्र विषय मनुष्यनी केवो आकारभाव स्वरूपवर्द्ध हेगौतम । ते मनुष्यनी भलोहस्यामवस यइयो छाविनो तेहनीपरे मनोहर वरयपगर्वे जेहना यावत् महाकपूआवकम आवयो । सतवप्यवनादिकगुणेकरी सहितकें सुजात शतपनमाकोपेतके भगमरीरक्षेहमो पोवायोग्य महासमनोहरके ॥

त्वङ्गुर्त प्रमाणोपपन्न ननु यदङ्गुलिकोदिकम् न्यूनाधिकमग देहो येषांते तथा । प्रासादीयादति पदचतुष्क गतार्थमिति । अथ युगमधर्मे समानेपि मानु-ष्यस्त्रिजेरदति पुरिकनी अर्थ पृच्छति। तीदेवनित्यादि । तस्सं भदन्त । तस्यां भरतेषर्वे मनुजीनां प्रस्तावाद्युग्मिनीनां कीदृशक आकारभावप्र-त्यवतारः प्रज्ञप्तः ? गौतमेत्यादि । प्राग्वत् । तामनुष्यः सुजातानि यथोक्तप्रमाणोपेततया शोभनजन्मानि सर्वास्याङ्गानि शिरःप्रभृतीनि यासांताः अत एव सुन्दरेण सुन्दराकाराः अत्र पदद्वयस्य कर्मधारयः तथा प्रधानायै महिलागुणाः स्त्रीगुणाः प्रियवदत्वजतृचितामृतरत्वप्रमुखस्य सोर्युक्ताः । अ-नेना ननतरीक्तविशेषबद्वयेन सामान्यतो यद्यपि तासां तद्गतं वर्णन प्राचीनदानकसोद्भावनाय विशिष्यवर्णयति । अतिकान्ता वतिरस्या वतएव विशिष्टक्रमतावी स्वशरीरानुसारिप्रमाणौ नन्यूनाधिकमाना विरूपौ । अथवा विसर्पेतावपि संचरतावपि मृदूनांमध्ये सुकुमालीकूर्मसस्थिता सुश तत्वेन कूर्मपृष्ठवत्याती विशिष्टी मनोज्ञौ चरणौ पादौ यासां तासथा । ऋजवः सरलाः मृदवः कोमलाः पीवराः उपहृत्यमानत्वसादिसंचितत्वेनो प चिता । सुसंहताः सुश्लिष्टा निर्विवरालाइत्यर्थः अङ्गुल्यः पादाङ्गुलयो यासाता तथा । अभ्युन्नता उन्नततारसिता सुगदा द्रष्टुका, अथवा मृगरजका इन्यत्रा

मणुईण केरिसए आगारभावपडोयारे पण्णत्ते ? गो । ताओण मणुईओ सुजायसव्वंगसुंदरीओ पहाणमहिलागुणे हिं जुत्ताओ अइक्कंतविसप्पमाणमउयसुकुमालकुम्मसंठियविसिट्ठचलणाओ उजुमउयपीवरसुसाहयगुलीओ अ

आकारभावप्रत्यवतारः प्रज्ञप्तः ? गौतम ! ता मनुष्यः सुजातसर्वाङ्गसुन्दर्यः प्रधानमहिलागुणै युक्ताः अतिकान्तविसर्पन्मृदुसुकुमारकूर्मसंस्थित

ते आरामेविर्षे हे भगवन् ! भरतक्षेत्र मनुष्यणीनां मनुष्यणीओ केहवो आकारभाव कहयाँ । भगवंत कहे हे गौतम ! ते मनुष्यणीओनी प्रमाणोपेतवाँ सर्वांगना कर चरणादिक तेणेकरी सुन्दरक प्रधान उत्तम स्त्रीनाँ गुणेकरी युक्तछे अत्यंतकांतरमणीय प्रमाणोपेत शरीरमनाले मृदुकोमल सुकाले एहवो कांचिनो देहमें चरणांनाँ रिथत मनोहर चरणाँ जेहना सरल कुलाल मुद्र एकठीभीलती एहवी पगनी आंगुलीओ नमनोवर्धन काह कल्पकतां

प्पसुपंगतोयवादिनतामयवा प्रसिताइव लाक्षारसेन तलिना: प्रतला सामा ईषद्रक्ता: शुचय: पवित्रा स्निग्धा: चिक्कणा मउा यासान्ता तथा । क-च्छेत्यत्र द्विर्भाव: प्राकृत् । रोमरहितं निर्लोमक वृत्तं वर्तुलं लष्टसंस्थितं मनोज्ञसंस्थान क्रमेणोर्ध्वं स्थूर स्थूरतरमिति भाव: , अजघन्यान्युत्कृष्टानि प्रशस्तानि लक्षणानि यत्र तत्तथा । एतादृश अकोप्यमङ्घ्यमतिसुभगत्वेन जङ्घायुगल यासांसा तथा सुष्ठु निमग्नं निर्गूढं मितोपरिमाणोपेते सुगूढे अनुपलक्ष्ये म जानुमण्डले तयो: सुबद्धौ दृढस्नायुकत्वात् संधी संधी यासांता तथा , कदलीस्तम्भा इतिरेके अतिशयेन संस्थित संस्थानं ययोस्ते, निर्व्रणे-विस्फोटकादिव्रणरहितेसुकुमारमृदुके अत्यर्थकोमले मांसले मांसपूर्णे न तु काकजङ्घाप्रदेशे अविरले परस्परासन्ने समप्रमाणकत्वसुल्ये संहिते घने सुजाते सुनिष्पन्ने वृत्ते वर्तुले पीवरे सोपचये निरन्तरे परस्परनिर्विशेषेऊरुसक्थिनी यासांता तथा वीति विगतेतिकोपुत्पादयत इति भाव:एव

सुजायपरकुम्मचारुचलणाओ उज्जुयमउयपीवरसुसाहयंगुलीओ अब्भुन्नयरइयतलिणतंबसुइनिद्धनक्खाओ रोमरहियवट्टलट्ठसंठियअजहन्नपसत्थलक्खणअकोप्पजंघजुयलाओ सुणिम्मियसुगूढजाणुमंसलसुबद्धसंधीओ कयलीखंभाइरेगसंठियणिव्वणसुकुमालमउयमंसलअविरलसमसंहियसुजायवट्टपीवरणिरंतरोरूओ अट्ठावयवीइपट्टसंठियपसत्थविच्छिन्नपिहुलसोणीओ वयणायामप्पमाणदुगु

विशिष्टचरणा: ऋजुमृदुकपीवरसुसंहतांगुल्य: अभ्युन्नतरतिदतलिनताम्रशुचिस्निग्धनखा: रोमरहितवृत्तलष्टसंस्थिताजघन्यप्रशस्तलक्षणाकोप्यजङ्घायुगला: सुनिर्मितसुगूढजानुमांसलसुबद्धसन्धय: कदलीस्तम्भातिरेकसंस्थितनिर्व्रणसुकुमारमृदुकमांसलाविरलसमसंहितसुजातवृत्तपीवरनिरन्तरोरव: अ

रतिसुखदाई पातली कांचनरातैवरत पवित्र चिकणा नखजेहना आंमनोमवंन रोमराजरहित वृत्त आकारे सुष्ठु संस्थाने अजघन्यस्कृष्टा मला लक्षणे जेहना कोपद्वेषरहित सुभगपणामाटे जंघायुगल जेहना इषेडीपकमोवर्णसुनिमित परिमाणोपेत अपसीवतो ढीचण जेहना सा सकरी सुबद्ध संधि जेहनी, इवेधापसमोमर्थनवोलिनो पणपकी अधिकपणे संस्थित व्रण स्फोटकादिकरहित सुकुमाल मृदू मांसेकरीपुष्ट अवीरलोमची

सङ्गतं प्रमाणोपपन्नं ततु षडङ्गुलिकादिवत् न्यूनाधिकमङ्ग देहो येषां ते तथा । प्रासादीया इति पदचतुष्कं गतार्थमिति । अथ युगलधर्मसमानेपि मानू- ष्यस्त्रियेऽवति पुंसिनी कस्य पृच्छति ॥ तीसेणमित्यादि । तस्याः भदन्त ! समायां भरतेवर्षे मनुजीनां मनुष्यस्त्रीणां कीदृशक आकारभावप्र- त्यवतारः प्रज्ञप्तः ? गौतमेत्यादि ! प्राग्वत् । तासनुष्यः सुजातानि यथोक्तप्रमाणोपेततया शोभनजन्मानि सर्वाण्यङ्गानि शिरःप्रभृतीनि यासां ताः अत एव सुन्दराकाराः अथ महत्त्वस्य कर्मधारयः-तथा प्रधानाये महिलागुणाः स्त्रीगुणाः प्रियवदत्वभर्तृचित्तानुवर्त्तकत्वप्रभृतय सैर्युक्ताः । अ- नेना नन्तरोक्तविशेषणद्वयेन सामान्यतो वय नेकत्वेपि तासां समुदायेन प्राचीनरामकलोद्भावनाय विशिष्यवर्णयति । अतिकान्ता अतिरम्या अतएव विशिष्टक्रमप्रमाणौ स्वशरीरानुसारिप्रमाणौ अन्यूनाधिकमानौ चेत्यर्थः । अथवा विसर्पन्तावपि वर्धमानावपि मृदूनामप्यै सुकुमालौ कूर्मसंस्थिता सुन्द रत्वेन अनुपमत्वात् विशिष्टौ मनोज्ञौ चरणौ पादौ यासां तास्तथा । ऋजवः सरलाः मृदवः कोमलाः पीवराः अनुरूपमांसलता दिर्घधिकत्वेनो प- चिताः सुसंहताः सुश्लिष्टा निर्विवरा इत्यर्थः अङ्गुल्यः पादाङ्गुलयो यासांता स्तथा । अभ्युन्नता रचकतारतिदाः सुगता हृष्टकाः अथवा मृगरजसा रम्यत्रा

मणुईण केरिसए आगारभावपडोयारे पण्णत्ते ? गो ! ताओ णं मणुईओ सुजायसव्वंगसुंदरीओ पहाणमहिलागुणे हिं जुत्ताओ अक्कंतविसप्पमाणमउयसुकुमालकुम्मसंठियविसिट्ठचलणाओ उज्जुमउयपीवरसुसाहयंगुलीओ अ

आकारभावप्रत्यवतारः- प्रज्ञप्तः ? गौतम ! ता मनुष्यः सुजातसर्वाङ्गसुन्दर्यः प्रधानमहिलागुणैः युक्ताः अतिकान्तविसर्पन्मृदुसुकुमारकूर्मसंस्थित

ते आरामेविर्ये हे भगवन् ! भरतक्षेत्रमां मनुष्यणीना सुलक्षणोनो केहवो आकारभाव कहयां । भगवत कहे हे गौतम ! ते मनुष्यणीओ प्रमाणोपेतवी सर्वांग कर सरवाढिय तेवेवरी सुन्दरतावे प्रधान उत्तम स्त्रीनां गुणेवरी युक्तवां, अत्यतकांतरमणीय प्रमाणोपेत शरीरप्रमाणे मृदुकोमल कुरालो रहणी काचिवो तेहने अन्तामह स्थित मनोहर चरणहो जेहना, सरल सुकुमाल मृद पकठोपीनतवी एहवी पगनी आंगुलीवें,मनमोहवेन चार कवणवती

कंटयशोणा स्निग्धानां सुतेजस्कानां आद्रेमाणां मृदिसुमगानां सकहसि समितानां सुजातानां सुनिष्पन्नानां सुविभक्तानां सुविविक्तानां कान्तानां कम-
नीयानां प्रसनुक प्रोभमानानां रुचिरमणीयानां मतिमनोहराणां रोम्णां राजिर वलि योंसांता सया। गङ्गावर्त्त इति पद प्राग्वत्। अनुलगा यनुस्वको
मगली पीनो कुक्षी यासांता स्तया। सनतपार्श्वादिविशेषणानि प्राग्वत्। काञ्चनकलशयोरिव प्रमाण ययोस्तौ तथा समीपरस्पर तुल्यो नैको हीन
एकोधिक इति भावः सहितौ सहतौ अनयो स्तनयोः मृणालसूत्रमपि नप्रवेश लभते इति भावः। सुजातौ जन्मदोषरहितौ लष्टचूचुकामेलकौ म-

ईउ गंगावत्तपयाहिणावत्ततरंगभंगुररविकिरणतरुणबोहियअकोसायंतपउमगंभीरवियडणाभीउ झसविहगसुजायपीणकुच्छीउ झसोयराउ सुइकरणा
सत्यपीणकुच्छीउ सन्नयपासाउ संगयपासाउ सुजायपासाउ मियमाइयपीणरइयपासाउ अकरंडुयकणग
रुयगनिम्मलसुजायनिरुवहयगायलट्ठीउ कंचणकलसपमाणसमसंहियलट्ठचूचुयआमेलगजमलजुयलव

प्रदक्षिणावर्त्ततरङ्गभङ्गुररविकिरणतरुणबोधिताकोशायमानपद्मगम्भीरविकटनाभयः अनुद्भटप्रशस्तपीनकुक्षयः सनतपार्श्वाः सङ्गतपार्श्वाः सुजातपार्श्वाः
मितमात्रिकपीनरतिदपार्श्वाः अकरण्डुककनकरुचकनिर्मलसुजातनिरुपहतगात्रयष्टयः काञ्चनकलशप्रमाणसमसंहितलष्टचूचुकामेलकयमलयुगलवर्त्तिता

भलो शोभायमान मनोहर सोभायमान उत्तम रमणीक एहवी रोमराय छे जेहनी गंग नदीनों आवर्त्त तेहनी परिदक्षिणावर्त्त सर्वलोपरि सेहना कल्लोल
तेहने भंगुर सूर्यनीकिर्ण विकस्वरपणु एहवो कमल तेहनी परिमलीरव ही विकट एहवा नाभिप्र डीघॅ जेहना, पर्वं अपकतीनही एहवी मत्स
पुष्ट एहवी कुक्षि छे जेहनी, नमताछे पासा जेहना, एकठामिलताछे पासा जेहना, हसनछे सुनिष्पन्न पासा जेहना, मितमात्रसम पीनपुष्ट दीप
रुपचितमांसल रचितछे, पासांजेहना, अकरंडुक अविद्यमान मांसलतया गुप्तस्यभाव कनकरुचक मनोहर निर्मलस्वाभाविकागतमलरहित वीजा
घामादारम्भ जन्मदापरहित पवीत्र निरुपहत एहवी ज्वरादिव्याधुपद्रव रहित गात्रयष्टि शरीरयष्टि जेहनी, सुवर्ण तेहना घडा ते प्रमाण सरीषा

विघो उद्यापदोयूत पसव विशेषणव्यत्ययः प्राकृतत्वात् तद्वत् पृष्टसंस्थिता प्रधानवंस्याना प्रशस्ता विस्तीर्णपृथुला अतिविपुला श्रोणि कटेरग्रभागो यासाता तथा । वदनायाममानस्य सुपरीपेतस्य द्वादशांगुलप्रमाणस्य तस्माद् द्विगुणित द्विगुण चतुर्विंशत्यंगुल विशाल विस्तीर्ण मांसल पुष्ट सुब- द्धमेघं जघनवरं प्रधानकटीपूर्वभागं धारयन्ती स्वेवपीता। अत्रापि विशेषणस्य परनिपातः प्राग्वत् । वज्रवद्विराजितं क्षामत्वेन तथाप्रशस्तलक्षणं । सामुद्रिकप्रशस्तलक्षणोपेत निरुदर विगतोदररहितं, अथवा निरुदर मध्यत्वे गुणाभावयित्वात् त्रिवली वलयोपलक्षितत्रिवलिक तथा वलित संजातवलि नत पामत्वेन दुबल नाप्रकमीयं नतुकर्थ नतं तथ नतुनत भीषकत्र मिलथः ईदृशं मध्य यासाता तथा स्वार्थेकप्रत्ययः । ऋजुकाना मवकाणां स मानां तुल्यानां नष्टापिरलुटाना संहितानां संततानां गत्वपांतरासयवाच्छिन्नानां जात्यानां स्वभावजाना प्रधानानां सूक्ष्माणां कृष्णानां कालानां मनुष-

णिघुयविसालमंसलसुयरु गइणंयरधारिणीउ वज्जविराइअपसत्यलक्खणनिरोदरतिवलिअवलिअतणुणमिअ
मज्झिमाउ उज्जुअसमसहिअजच्चतणुकसिणणिद्धआइज्जलडहसुजायसुविभत्तकंतसोभंतरुइलरमणिज्जरोमरा

इापदवीविपृष्टसंस्थितप्रशस्तविस्तीर्णपृथुलश्रोणयः वदनायाममानाद्द्विगुणितविशालमांसलसुबद्धजघनवरधारिण्यः वज्रविराजितप्रशस्तलक्षणनिरुदर त्रिवलिकवलितप्रतनुनतमध्यमा। ऋजुकसमसंहितजात्यतनुकृष्णस्निग्धादेयललितसुजातसुविभक्तकान्तशोभमानरुचिररमणीयरोमराजयः गङ्गावर्तक

वनीप्रमाण सुकोमल श्रोणी पीवरपुष्ट आवरणरहित सायतवेजेहना, सुवदानोपाटीयो तेहनी पुष्टिमे वखाणे वस्वित प्रधान विशाल मङ्गलोरह क- टिनोग्रभागपोमाणवेहनो मस्तक सांपडू आंगुल १२ तेहथी बिगुणेंप्रमाणे आंगुल २४ प्रमाणे विस्तीर्ण पुष्ट पुष्टघणो वदनकटिनोपूर्वलोभाग तेहनी धरणहारी लक्ष्मीपरि विराजमान प्रशस्तभला लक्षणेकरीसहित उदरपेटमांथी नाटें उदररहित सरखी त्रिवली तथा वलवत पूरुतू समारेकानुई शरीरनो मध्यजेहनो सरलपकनही घनी जातिवत सूक्ष्म कालवर्ण स्निग्धवेग्रवत आदेय दृष्टिमह मनोहरतासित भलिपरह चपनी कान्तहारमनोहर

कटयश्चांगा स्त्रियाणां सृतेषम्कानां आदेयाणां दृष्टिसुभगाणां लक्षहति समितांगा सुजातांगा सुनिष्पन्नांगा सुविभक्तांगा सुविविक्तांगा कान्तानां, कम-नीयांगां अतएव शोभमानानां रुचिरमणीयानां मतिमनोहराणां रोमराजिरा वलि यांसां ता तथा । गङ्गावर्त्तेति पद प्राग्वत् । अनुद्भटा अनुल्वणौ प्रशस्तौ पीनौ कुक्षी यासां ता तथा । सन्नतपार्श्वादिविशेषणानि प्राग्वत् । काञ्चनकलशयोरिव प्रमाणं ययोस्तौ तथा समौ परस्पर तुल्यौ नैको हीन एकोऽधिक इति भावः संहितौ सङ्गतौ अनयो रन्तराले मृणालसूत्रमपि न प्रवेश लभते इति भावः । सुजातौ जन्मदोषरहितौ लष्टचूचुकामेलकौ म-

इह गंगावत्तयपयाहिणावत्ततरंगभंगुररविकिरणतरुणबोहियअकोसायंतपउमगंभीरवियडणाभी सा णं संहय
पसत्थपीणकुच्छी समागयपासा संगयपासा सुजायपासा मियमाइयपीणरइयपासा अकरंडुयकणग
रुयगनिम्मलसुजायनिरुवहयगायलट्ठी कंचणकलसप्पमाणसमसंहियलट्ठचुच्चुयआमेलगजमलजुयल

प्रदक्षिणावर्त्ततरङ्गभङ्गुररविकिरणतरुणबोधिताकोशायमानपद्मगम्भीरविकटनाभय अनुद्भटप्रशस्तपीनकुक्षयः सन्नतपार्श्वाः सङ्गतपार्श्वाः सुजातपार्श्वाः
मितमात्रिकपीनरतिदपार्श्वाः अकरण्डुककनकरुचकनिर्मलसुजातनिरुपहतगात्रयष्टयः काञ्चनकलशप्रमाणसमसंहितलष्टचूचुकामेलकयमलयुगलवर्तिता

मसा शोभायमान मनोहर शोभायमान उत्तम रमणीक एहवी रोमरायवे जेहनी गंग नदीनीं आवर्त तेहनी प्रदक्षिणावर्त सघलोपरि तेहना कल्लोल तेणे भंगुर सूर्यनीकिर्णे विकस्वरथयु एहवो कमल तेहनी परिगम्भीरतावाळी विकट एहवा नाभिउंडीछे जेहना, पर्छ् अपकटशोभडी एहवी भला पुष्ट एहवी कुक्षिछे जेहनी, सनताछें पासा जेहना, एकठामिलताछें पासां जेहना, उत्तमछें सुनिष्पन्न पासा जेहनां, मितमात्रइम पीनपुष्ट दीप उपचितमांसल रचितछें पासां जेहना, अकरण्डुक अविद्यमान मांसलतया ,सुवर्णस्यमात्र रुचकसुवर्ण मनोहर निर्मलस्वाभाविकोगतमलरहित थीजा घाताद्यारभ्य जन्मदोषरहित पवीत्र निरुपहत एहवी ज्वरादिकव्याध्युपद्रव रहित गात्रयष्टि शरीरयष्टि जेहनी, सुवर्ण तेहना घडा ते प्रमाण सरीषा

चियो उहापदोधृत वसक विशेषणमत्वम् प्राकृतत्वात् तद्वत् पृष्ठस्थिता प्रधानकस्यामा प्रशस्ता विस्तीर्णपृथुला अतिविपुला श्रोणिः कटेरग्रभागो यासांता स्तथा । वरनाभोमप्रमाणस्य सुदीर्घत्वस्य द्वादशांगुलप्रमाणस्य तस्मात् द्विगुणित द्विगुणचतुर्विंशत्यंगुलं विशाल विस्तीर्णं मांसल पुष्टं सुबद्धमप्य जघनवर प्रधानकटीपूर्वभागं धारयन्ती स्त्वेवमीत्ताः अत्रापि विशेषणस्य परनिपातः प्राग्वत् । वज्रवद्विराजित क्षामत्वेन तथाप्रशस्तलक्षण । वानुदरमप्रस्मृतोपेत निरुदर विकृतोदरवर्जित, अथवा निरुदर भस्तत्वे गाभावविवक्षणात् त्रिवली वलयोपलक्षितवलित तथा वलित वक्रावलि नव्यामत्वेन दुर्लक्ष्य भावकमीय नतुकर्ष मत तम मनुमत नीयकत्व निरुपद, रेखं नध्य यासांता स्तथा स्वार्थकप्रत्ययः । अजुकाना नवकानां स मानां तुल्यानां महापिरतुराता संहितानां संततामा नत्वपांतरालमलकियाणां जात्यानां स्वभावकामा प्रधानानां मूल्यानां लावनां कालानां मनुम-

मिष्ठदिहसालमंसलसुबद्धजहणवरधारिणीउ वज्जविराइयपसत्थलक्खणनिरोदरातिवलिवलियतणुनमिय मझिमाउ उज्जुयसमसहियजच्चतणुकसिणणिद्धआइज्जलडहसुजायसुविभत्तकंतसोभतरुइलरमणिज्जरोमराइ

प्रापदवीयिपृष्ठस्थितप्रशस्तविस्तीर्णपृथुलश्रोण्यः वरनाभानप्रमाणद्विगुणितविशालमांसलसुबद्धजघनवरधारिण्यः वज्रविराजितप्रशस्तलक्षणनिरुदर त्रिवलिकवलिततनुनमितमध्यमाः ऋजुकसमसंहितजात्यतनुकृष्णस्निग्धादेयलसितसुजातसुविभक्तकान्तशोभमानरुचिररमणीयरोमराजयः गङ्गावर्तक

दक्षिणावर्त सुमाति बालली — जेकमा, मुखशोभोपादीयो तेषमी पुष्टिमे बस्ताने बलित प्रधान विशाल पहूलोडक क- — २७ प्रमाणे विस्तीर्ण पुत पुष्टस्तनो कक्षकटिमोपूर्वसोमाम तेषमी — गतवी त्रिवली तथा ततबत पूर्वनु तगारेकतुर्वं — मलिपरवं कपनी कोतनहामनोहर

उपचितः प्रलंबत्वापेक्षया ईषल्लंबश्च वा कुंचित आकुंचितो मनाग् वलित इत्यर्थः वरः प्रधानो ऽधरो ऽधस्तनदशनच्छदो यासां ता स्तथा। सुन्दरोत्तरोष्ठा इति कण्ठ्यं । दधिमतीव दगरजश्चन्द्रकश्च यस्मः मतीवः कुंदं कुंदकुसुमं वासंतीमुकुल वनस्पतिविशेषकलिका तद्वद्धवला जंबूद्वीपप्रज्ञप्तिप्रभव्याक-रणादर्शवरसोपि धवलदंतश्रेणीकाभिमप्रवृत्ती दर्शनात्सिक्तितोसि अच्छिद्रा अविरला विमला निर्मलाश्रयणा दन्ता यासां ता स्तथा । रक्तोत्पलवत् रक्त मृदु सुकुमार मतिकोमलं तालुजिह्वा च यासां ता स्तथा॥ करवीरकलिकावत् नासापुटद्वयस्य मपीतत्त्वमनावतया कमृताकारतया वा ऽकुटिला अवक्रा

मसलसंठिअपसत्थहणुगाउ दाडिमपुप्फप्पगासपीवरपलंबकुंचिअवराधराउ सुंदरुत्तरोठाउ' दहिदगरयचंदकु
दवासंतिमउलधवलअच्छिद्दविमलदसणाउ रत्तुप्पलपत्तमउअसुकुमालतालुजीहाउ कणवीरमउलअकुडिलअ
ब्भुग्गयउज्जुतुंगणासाउ सारयणवकमलकुमुयकुवलयविमलदलणिअरसरिसलक्खणपसत्थअजिम्हकंतणयणा

का। स्निग्धपाणिरेखाः रविशशिशंखचक्रस्वस्तिकसुविभक्तसुविरचितपाणिरेखाः पीनोन्नतकक्षावक्षोवस्तिप्रदेशाः प्रतिपूर्णगलकपोलाः चतुरंगुलसुप्रमाणकम्बुवरसदृशग्रीवाः मांसलसंस्थितप्रशस्तहनुकाः दाडिमपुष्पप्रकाशपीवरप्रलम्बकुञ्चितवराधराः सुन्दरोत्तरोष्ठाः दधिदकरजश्चन्द्रकुन्दवासन्तीमुकुलधवलाच्छिद्रविमलदशनाः रक्तोत्पलरक्तमृदुसुकुमारतालुजिह्वाः करवीरमुकुलाकुटिलाभ्युद्गतर्जुतुङ्गनासाः शारदनवकमलकुमुदकुवलयविमलदल

रेखा। च्यारअंगुल प्रमाण कंबूसरीखीग्रीवा गावडीजेहनी, पुष्ट संस्थित प्रशस्त हडपचीछे जेहनी, दाडिमनाफूलनोप्रकाश रक्तपणेकर पुष्ट लगारेक लंबायमान लगारेकवलयरूपनी प्रधान होटछे, उत्तम उपलाहोठछे जेहना, दांतनोवर्णन दहीं पाणीनापूसरा चंद्रमा कुंद वनस्पतीनाफूल वासंतीना मुकुलवनस्पती तेहना फूल तेहनीपरें धवलवर्ण विगसामही निर्मल एहवा दांतछे जेहना, रक्तकमल तेहनी परिरक्त मृदु सुकुमाल एहवो तालुउ अने जीभछे जेहनी, कणयरनी कलिकापरि सरल अण्णुन्नत ऊंचपाल रिजु लांबी नासिकाछे जेहनी, शरदकालना नवीन कमल सूर्यविकासी चंद्रविकासी

नोन्नतमनुकमेवरी ममतौ तनमेचोकी पुमतौ पुमतरूपौ वर्तितौ पृनौ अभ्युन्नतौ पत्युरभिमुखमुन्नतौ पीना पुष्टां रति पत्युर्वन्दति पीनरतिदौ
पीनतरौ पुष्टौ पयोधरौ यासावा सापा । मुखगव रागपूर्णौ च क्रमेणा धोऽधोमाने इत्यन। मनुकी असएव गोपुच्छव वृत्तौ समौ परस्परं तुल्यौ यदि
तौ मच्छायावेशया ऽविरलौ नतौ नयौ स्पर्शेन मवत्वात् प्रादेया वतिसुमगतयो पादेयौ वतिनौ ममाक्षचेष्टाकलितौ मानूपासाता सापा । माम
महाद्युति मत । मांसला वप्रस्सी इलायमानौ यासोता सापा । पीवरेति प्राग्वत् । स्निग्धपाविरेखा इति मत । रविशशिवायचक्रलसिकायव सु
विजता। सुमध्या। सुविरचिता। सुमिलिता। पार्श्वरेखा यासोता सापा । पीना उपचिता श्रेयथा उन्नता अभ्युन्नता कक्षाकवोषस्तिमदेमा सुप्रमूलहृदयसु
मप्रदेशा यासांता सापा । परिपूर्णौ मसकपोला यासोता सापा । चतुरंगुलेति पूर्ववत् । मांसलेतिव्यक्त । दाडिमपुष्पप्रकाशो रक्त इत्यपः पीवर

हिरण्यस्तनमुखपीनस्तनागीमरपतहराः नृत्यगन्धपुष्पतगन्धगोपुच्छवहमनस हिरण्मिश्राहकाललिप्या
हातसमयहातमसलग्नहस्य हीपीवरकोमलयरगुलिखाहाणिहवालहाहरविससिसरवचक्रमोस्थियपृविचत्तसुयि
हपाणिलेहातपीपुश्रयकस्कवक्षयस्थियप्पसाहपक्रिपूर्णगलकपोलाहपउरगुलसुप्पमाणकंधरसारिगीवाह

स्युन्नत पीनरतिदपीवरपयोधराः मुखरागपूर्णतनुकनीपुच्छवतसमसहितनमिताद्देयललितबाहा। तावमना। मानसापहस्ता। पीवरकोमलवरांगुली

कष्टपुष्ट मतरहित पुष्पामेतक ममोच समनांगुल सनमेची बोळस वत आकार उपनता पीनपुष्ट रतिसुमनाकरवहार यखवा पयोधर समर्दे वे
हमा, पुर्वमनीपरिपूर्ण अघोजाम तपूव गोपुच्छने आकार वाटता नरीमा वहत ममी आदेय अत्यतसुमग लीलावकारी मषित एहमी बाणावें
सावासरीयामव बेहमा, मावतपुष्टवें अपहलाप बेहमा पुष्ट कोमल प्रमाण एहवी अनुलोवें बेहमी, केशालीवें हावमारेखा बेहमी सूख बहुमा कंध
बाक वामीढविक ममोपरें रचितवें हावमी रेखा बेहमी पुष्ट उपचवी कक्षाहायमा मूलदय हरम मूरामदेम बेहमा पूरावें गर्तो मने कपोल जि

घवृनं पासांता सपा ॥ कम्रोघतोसनाङ्गा इति प्रतीतं ॥ छत्रपिसा वपासाः सुस्निग्धा स्तैलामावा हस्यगसिरपेसतया निसुग्गविद्धुयाः सुगधा दीघा
मतु पुरुपकेशाइय निकुरुमसूताः मापिपमिस्राः विपरिणाम मापन्नाः सपमविम्राणाभावात् शिरोम्रा पाशाता सपा । छत्र १ ध्वजः २ यूपःस्तम्भविशेषः ३
स्तूपःपीठ ४ दामिविति कविगम्य ५ कमण्डलु तापसपानीयपात्रं ६ कलशः ७ वापी ८ स्वस्तिकः ९ पताका १० यवो ११ मत्स्यः १२ कूर्मः १३ रथवरः
१४ मकरध्वजः कामदेव सातसंसूचक सूचनीये सूचकोपचारा लक्षणमिति तत्र सर्वकाल सविपवत्यादि पूर्वक १५ मक चन्द्रमियांतर्वर्तो स्यामावयवः
१६ वपि रकस्थानेशुकवति वृषभवे स्यास १७ अंकुशः १८ अष्टापद द्यूतफलक १९ सुप्रतिष्ठक स्थापनक २० मयूरः २१ श्रियो ऽभिषेको लक्ष्म्यभिषेकः २२
तोरण २३ मेदिनी २४ उदधि २५ वरभवन प्रधानगृह २६ गिरि २७ वरादर्शोवरदप्पणः २८ सलीलगजो लीलायाम् गज २९ ऋषभो गौः ३० सिंहः ३१

णा छत्तझयउसभगाहं झुकविलसुसिणिठसुगधदीहसिरयाठ छत्त १ झय २ जूश्च ३ थून ४ दामणि ५
कमउलू ६ कलस ७ वावि ८ सोत्थिअ ९ पडाग १० जव ११ मच्छ १२ कुम्म १३ रहवर १४ मग
रझय १५ अंक १६ थाल १७ अंकुस १८ अठावय १९ सुपइठग २० मकुर २१ सिरिअभिसेअ २२
तोरण २३ मेइणि २४ उदहि २५ वरभवण २६ गिरि २७ वर आयस २८ सलीलगय २९ उसभ ३०

पशिरोभ्राः छत्रध्वजयूपस्तूपदामिनीकमण्डलुकलशवापीस्वस्तिकपताकायवमत्स्यकूर्मरथवरमकरशुकस्थाला कुशाष्टापदसुप्रतिष्ठकमयूर श्रीकाभिषेकतो

तिंकी पूषिमाना चन्द्रमा तेहमीपरि मिमस प्रतिपूर्ण सोमएहलोयें वहम चेहमो" कमनीपरि एकनके मस्तक कहनो, स्यामअत्यस सिनग्ध स्यमे सुगध
लाया एहवाले मस्तके वाल तेहना, छत्र १ ध्वजा २ यूपस्थम ३ स्तूप ४ दामी ५ कमण्डलू ६ कलश ७ वावि ८ साथिओ ९ पताका १० यव ११ मत्स्य १२
काछवो १३ प्रधानरथ १४ मकरध्वजकद १५ अकरव १६ थाल १७ आंकुश १८ अष्टापदशूवठामुंफलक १९ सुप्रतिष्ठक २० मोर २१ लक्ष्मीनोअभिषेक २२

एवंविधा मासा यासांता सया ।
अन्पुन्नता मूढ्रुपनष्यतो विनिर्गता मतएव सव्वी सरसा सती तुगा तथा नतु गयादिमृगवन्नकासती तुगे त्यचः पक्षसमूह सतसृगो सततप्रयस्ते प्रजिते अनदे
मरहिमव मारव नव कमल रविबोध्य कुमुद चन्द्रबोध्य कुवलय तदेव नीलं एषा पोलनिकराः पक्षसमूह सत्सृगो सततप्रयस्ते प्रजिते अनदे
नवभावतया निर्विकारेचपले हस्यचेः काते नयने मासांता सया एतेन तदीयदृशा मनजितसुभगस्य मायतस्य मदनचपलस्य चाह । तीयामगे
हि नयनसीभाग्यमेव परमर्थमारोय मिति पुन सद्विशेपणेतो विधिनष्टि । पमसे पत्मवती नतुरोगयिखोपा हृतरोमके कचिदवसेकस्तोमवतिमी क-
चिताग्रे लोचने मासाता सया । मावामिमाति । प्रसीयविशेपणे प्राप्यत् । पीना मासलतया नतु कूपाकारा मृष्टा शुद्धा नतु श्यामछायामा मापका
गडलेखा कपोलपाली यासांता सया चतुर्षु अनेपु कोणेपु दक्षिणोत्तरयोः मत्येक मूर्धाधोभागरूपेपु प्रयासमपीनाधिकत्वचपस्यात् सम मविपम
ललाटं यासांता सया । कौमुदी कार्त्तिकी पौर्णिमा तस्या रजनिकर चन्द्र सद्वद्विमलं प्रतिपूर्ण मदीन सौम्य मधूरं नतुपूककान्तानामिव भीषयं

ठ पम्हलधवलायतआयअलोअणाठ आणामिअचावरुइलकिण्हब्भराइसंगयसुजायतणुमगाठ आलीणपमाणजु
त्तसवणाठ सुसवणाठ पीणमठगंडलेहाठ चउरंसपसत्थसमणिडालाठ कोमुइरयणिअरविमलपडिपुण्णसोमवय

निकरचकृतलक्षणप्रशस्ताविस्मकान्तनयना-पक्ष्मलधवलायततास्रलोचनाः आनामितचापरुचिरकृष्णाभ्रराजिसंगतसुजाततनुकाः आलीनप्रमाणयुक्तश्र
वाःसुश्रवणाः पीनमृष्टगण्डलेखाः चतुरस्रप्रशस्तसमललाटाः कौमुदीरजनीकरविमलप्रतिपूर्णसौमवदनाः छत्रोन्नतोत्तमाङ्गाः अकपिलसुस्निग्धगन्धरी

नीलोत्पल तेहना पत्रनी समूह ते सरीखो लवकेकारी प्रधान कुटिलवही मनोहर एहवा नयनठाणं छेहना, पक्ष्मल लोमावंत धोला लांबा आताम्रपुचे
लमारेखराता लोचनदे छेहना, नमाडेलमात्र्यो चाप धनुष रुचिर मनोहर कालेरंगवसलीपरें मिलती भलीपरि एहवी आखिमी नापचिदे छेहनी,
चलिन प्रमाणोपेत एहवा श्रवण कानदे छेहना, पुष्ट मांसोपरवी कपोलमूलदे छेहना, चतुर स प्रशस्त समच्यारेपूवे सरीषोदे निलाडमैदनूं का-

वद्म यासांसा सपा ॥ छत्रोक्ततोसमाङ्गा इति प्रतीतं ॥ छकपिला श्यामाः सुस्निग्धाः सौलाभावा दम्यगनिरपेक्षतया निरुग्गचिक्कणाः सुगधा दीर्घा
नतु पुरुषकेयाइव निकुरुम्बमूताः नापियमिश्र खिपरिणाम मापन्नाः सपभविभागाभावात् शिरोजा यासाता सपा । छत्रं १ ध्वजः २ यूपःसात्रविशेषः ३
स्तूपःपीठं ४ दामिनिति रूढिगम्य ५ कमण्डलु स्नापसपानीयपात्रं ६ कलशः ७ वापी ८ स्वस्तिकः ९ पताका १० यवो ११ मत्स्यः १२ कूर्मः १३ रथवरः
१४ मकरध्वजः कामदेव सत्सूपक सूपनीये सूचकोपचारा प्रवचमिति तत्र सर्वेषाम नविपवत्वादि सूचक १५ पक चन्द्रमियावर्वेसौ श्यामावयवः
१६ छवि दकस्थानेगुकवति वृक्षयवे स्यासं १७ अकुशः १८ अष्टापद यूतफलक १९ सुप्रतिष्टक स्थापनक २० मयूरः २१ श्रियो ऽभिषेको लक्ष्म्यभिषेकः २२
तोरण २३ मेदिनी २४ उदधि २५ वरभवन प्रधानगृह २६ गिरि २७ वरादर्शोवरदर्पणः २८ सलीलगजो सीलावान् गज २९ ऋषभो गी ३० सिंहः ३१

णा छत्तुझयउझमगाढ छ्यकविलसुसिणिठसुगधदीहसिरयाढ छत्र १ झय २ जूय ३ थूत्र ४ दामणि ५
कमउलू ६ कलस ७ वावि ८ सोत्थिय ९ पडाग १० जव ११ मच्छ १२ कुम्म १३ रहवरजर १४ मग
रझय १५ झक १६ थाल १७ छकुस १८ अठावय १९ सुपइठग २० मकुर २१ सिरिअभिसेअ २२
तोरण २३ मेइणि २४ उदहि २५ वरभवण २६ गिरि २७ वर आयस २८ सलीलगय २९ उसभ ३०

घमिरोजाः छत्रध्वजयूपस्तूपदामिनीकमण्डलुकलशवापीस्वस्तिकपताकायवमत्स्यकूर्मरथवरमकरशुकस्थाला कुशाष्टापदसुप्रतिष्ठकमयूर श्रीकाभिषेकतो

रितेको पूर्णिमानां चन्द्रमा तेहमीपरि निर्मल प्रतिपूर्ण सोमएहवोहें वदम जेहनो" छत्रमीपरि उन्नतछे मस्तक जेहनो, स्यामअत्यंत स्निग्ध घने सुगंध
सांया एहवाछे मस्तके वास तेहमा, छत्र १ ध्वजा २ यूपस्थम ३ स्तूप ४ दामी ५ कमण्डलू ६ कलश ७ वावि ८ साथिओ ९ पताका १० यव ११ मत्स्य १२
काछबो १३ प्रधानरथ १४ मकरध्वजमकर १५ चकरथ १६ थाल १७ आकुश १८ अष्टापद भूयदानुंफलक १९ सूप्रतिष्टक २० मोर २१ लक्ष्मीनोअभिषेक २२

चामरं ३२ एवा न्युत्तमानि प्रधानानि प्रशस्तानि सामुद्रिकशास्त्रेषु प्रशंसास्पदीभूतानि द्वात्रिंशल्लक्षणानि धरन्ति यास्ता तथा हंसस्य स्वकीयगतिर्यासां ता तथा । कोकिलाया आम्रमञ्जरीसम्पर्कत्वेन पंचमस्वरोच्चारणमयी यामधुरा गी स्तद्वत् सुष्टुशोभनः स्वरो यासां ता तथा । कांताः कमनीयाः सर्वस्य तत्पार्श्ववर्तिनो लोकस्य सुभगाः संमता नकस्यापि कनामपि द्वेष्याइतिभावः । वलिः शैथिल्यसमुद्भवचर्मविकारः पलितं पांडुरः कचः, अपगतानि वलिपलितानि यान्य ता तथा । तथा विरूप व्यङ्ग्य गविकारवालक्षणः दुर्वर्णो दुष्टशरीरच्छविः व्याधिदौर्भाग्यशोकाः प्रतीताः तैर्मुक्ताः यताद्धिशोषच हृयकर्णेचारय। उच्चत्वेन नराणां स्तम्तोका स्तोकेन यतास्ता तथोत्सृष्टिताः किंचिद् न्यूनत्रिगव्यूतोच्चा इत्यर्थः यदि देवंयुगीन मनुष्यपत्यपरव स्व

चीह ३१ चामर ३२ उत्तमपसत्थबत्तीसलक्खणधराओ हंससरिसगईओ कोइलमहुरगिरिसुस्सराओ कंताओ सव्व स्स अणुमयाओ ववगयवलि पलिय वंग दुव्वन्न वाहि दोहग्गसोगमुक्काओ उच्चत्तेणयनराणयोवूणमूसियाओ सज्जावसिंगारचारुवेसाओ संगयगयहसियभणियचिट्ठियविलाससंलावणिउणजुत्तोवयारकुसलाओ सुंदरथण

रचमेदिमुद्रमिवरजनगिरिवरादर्शसतीलमवश्रवभर्तिहवनरोत्तममसत्तद्वात्रिंशल्लक्षणधर्य हंससदृगगतय कोकिलमधुरगीःसुस्वराः कान्ताः स- र्वस्यानुमता, अपगतवलीपलितव्यङ्गदुर्वर्णव्याधिदौर्भाग्यशोकमुक्ताः उच्चत्वेननरेभ्यःस्तोकोनमुच्छ्रिताः स्वभावशृङ्गारचारुवेषाः संगतगतहसित

तोरण २३ धरती २४ समुद्र २५ उत्तमगृह २६ पर्वत २७ नरो आरीसो २८ लीलायतगज २९ वलद ३० सींह ३१ चांमर ३२ एहवा उत्तम प्रधान लक्षण रवतवनोधरनहारीओ हंसनीपी गतिलेणेहनी कोयलनी परि मधुरभोठी मीठावालीवेहनी सहवी सूस्वरठार कांतमनोहर सर्वने वल्लभ अ पगतमयां ठीलरी माठां अपमाठो माठोवर्णे व्याधि दौर्भाग्य शोक तेहथकी रहतवर उचपण पोताभरतारथी काइकओछी मधी स्वभावथकि शृंगार मनोहर वेषनी वेहनो, योग्य एहवी मतिवालवइ हवठ बोलवा वैसवो विलास प्रमुख (स्वाभाविकमनमानां हास्य मूत्रेण क-

भर्तुः समोऽस्त्वाअधिकोऽस्त्वावामवेषुः किमुक्तं भवति यथादिसंप्रतिपुरुषस्य प्रन्यूनोऽस्त्वाया मायोया योगी लोके उपहासपात्रस्या अतया तेषांममुष्या चामिति । तथा स्वभावतएव मङ्गारः मङ्गाररूपवाताः प्रधानो येषो यासाता सपा । प्रायोनि विकारमनस्कत्वेमादृष्टपूर्वकत्वेन च सासांचीमतोऽप्ययमा ग्रीवाधिकमङ्गाराज्ञावात् । सगत मुचित गतममनं हसीगमनवत् हसित हसन कपोलयिकाधिप्रेमसंदर्शिवजनित जवन गभीर दर्पकोद्दीपिव चेष्टन सक्षम भगमत्यङ्गोपांगदर्शनाविविलासो मेत्रचेष्टासलापः पत्याममहसकाम स्वहृदयमत्यर्पणम परस्परसभावच तत्र निपुणास्तयायुक्ताः सगता ये उपचारा साकल्यमशरा सेपु कुशला । ततः परद्वयस्य कर्मधारयः एव विपविशेषणावस्पतिमतिग्रष्टव्याः ननु परपुरुषप्रतितयाविधकालस्वभावात् प्रतनु कामतया परपुरुष प्रतितासामभिलापासम्भवात् एवच पुंस्मिपुरुषाणामपि परस्त्रीप्रतिमाभिलाप इतिपतव्य । मन्वेव सतिमयमजगवतःसुनन्दापाचि प्रहव कयमुचितम् । मृतेपि पुंसितस्याः परसम्बन्धित्वाविरोधात् । उच्यते । माभूद्धि निषिद्धविलङ्घापरवस्य भगवतः अवयाभव्येन मपवाद कन्याव स्यायाएव तस्या भगवतापाविग्रहणकरणात् । यतः पञ्चमो अकाल नभूतहितासपक्षेप वाग्ले पष्ठं कमाय कुलमरेवसिध्ने मङ्क्षिया तत्तमपतो १ एव तर्हि यहूलातायाः सुमङ्गलाया पाचिग्रहण कथसत्य । तदानीं तमसोकामोत्सेत्वेन तदानीतस्याअविरुद्धत्वादिति पूर्वोक्तमेवार्थेनर्पिस्थाप । सुदरेत्यादि व्यक्त मेव मधरं, जघनं पूर्वकटीभागः लावण्यमाकारस्य स्पृहणीयताविलासः स्त्रीणां चेष्टाविशेषः । आइय । स्वानासमनमनानांहस्ताघ्रूनेत्रकर्मचाचैव वरपद्मने विक्षेपो यःश्लिष्टः ससुविलासःस्यात् १ नन्दनवनंमेरो द्वितीयवनं तस्य विवरमवकाशोवमरहितभूमागस्तत्र चारिण्यश्चारिण्योदैव्यः भरतवर्षे

जहणवयणकरचलणणयणलावण्णरूवजोव्वणविलासकलियाओ णंदणवणविवरचारिणीओव्व अच्छराओ च्छरो

भवितचेष्टितविलासमसलापभिपुरुषुत्नोपचारकुशलाःसुन्दरस्तनजघनवदनकरचरणनयनलावण्यवर्णरूपयौवनविलासकलिताःनन्दनवनविवरचारिण्यः

मर्त्यांचैव । वरपद्मने विक्षेपोयः श्लिष्टःससुविलासःस्यात् । पीताम्बरतारस्तु वार्तामनुपचरमानेविर्ये युक्तोपचार तेहभेभिर्ये वाह्यार्थे पुरुषार्थे, भला स्तन जघन्य मुखमरेन मुख हाप पग नेत्र लावस्य मर्शं रूप यौवन विलास तेषेकरी सहितर्हे नन्दनवन मेरुपवतनु योजोजनलह ठेकाणी विवरमेविर्ये

सानुरूपाः अप्सरसः आश्चर्यमद्भुतमिति प्रेक्षणीयाः । प्रासादीया इत्यादि । सम्प्रति स्त्रीपुंसयोराधारस्यैतत्कालभाविमनुष्यस्वरूपविवक्षुरिदमाह ॥ तेण मणुआ इत्यादि ॥ तेषुक्तसुषमासुषमाभाविनो मनुष्याः ओघः प्रवाही स्वरो येषां ते तथा । हंसस्येव मधुरः स्वरो येषां ते तथा ॥ क्रौञ्चस्येव अप्रयासविनिर्गतोऽपि दीर्घदेशव्यापी स्वरो येषां ते तथा । नन्दीद्वादशविधतूर्यसमुदयस्तस्येव शब्दान्तरतिरोधायी स्वरो येषां ते तथा नन्दीवद् घोषोऽनुनादो येषां ते तथा सिंहस्येव बलिष्ठः स्वरो येषां ते तथा । एवं सिंहघोषाः । उक्तविशेषणानां विशेषणद्वारा हेतुमाह । सुस्वराः सुस्वरनिर्घोषाः छायया प्रभया उद्योतिता- ङ्गावयवा यस्य तदेवं विधमङ्गशरीरं येषां ते तथा । वज्रर्षभनाराचं नाम सर्वोत्कृष्टमाद्यं संहननं येषां ते तथा समचतुरस्रसंस्थान

रूवेणं णिज्जोहं पासाईआओ ४ तेणं मणूआ ओहस्सरा हंसस्सरा णंदिस्सरा णंदिघोसा सीहस्सरा सीहघोसा सूसरा सूसरणिग्घोसा छायाउज्जोविअंगमंगा वज्जरिसहनारायसंघयणा समचउरंससंठाणसंठिआ छविणिरातंका अणुलोमवाउवेगा कंकग्गहणा कवोअपरिणामा सउणिपोसपिट्ठंतरोरुपरिणाया ॥ प

वाप्सरसः भरतवर्षमानुषाप्सरसः आश्चर्यप्रेक्षणीयाः प्रासादीया यावत्प्रतिरूपाः ॥ ते मनुष्याः ओघस्वराः हंसस्वराः क्रौञ्चस्वराः नन्दिस्वराः न न्दिघोषाः सिंहस्वराः सिंहघोषाः सुस्वराः सुस्वरनिर्घोषाः छायोद्योतिताङ्गाङ्गाः वज्रर्षभनाराचसंहननाः समचतुरस्रसंस्थानसंस्थिताः छविनिरा

विचरती जिनमकरादेश देवांगना आश्चर्यनीकरकारी जोवायोग्यपणे देखवायोग्य महारूपवतकार ढवेतकालना मनुष्यकेहवाछे ओघप्रवाहमीपरेस्वर हंसनीपरेमधुरस्वरछे क्रौंचपंखीनीपरिस्वरछे नंदी १२ प्रकारे वाजित्रसरीखो नंदीघोषनादछे जेहनो सिंहनीपरे बलीष्टस्वरछे सिंहनादसरीखो घोषछे सु स्वरछे सुस्वरनिर्घोषछे जेहनो प्रभाइकरी उद्योतवंतछे अंगउपांग जेहना वज्रऋषभनाराचसंघयणना धरणहारकछे समचतुरस्र संस्थानकरी सं- स्थितछे छविकया रोमरहितछे अनुकूल वायवायछे वायुवेगछे ते मनुष्यनाछे तिहांक कपंखीनीपरि मलद्वार अपर्वछे कपोत पारेवानीपरि परिणाम

सर्वाङ्गसुन्दर आकृतिविशेषरूपेण संस्थिताः शुभ्यास्यविनिरातङ्काः नीरोगाः दद्रुकुष्ठकिलासादित्वग्दोषरहितवपुषः इत्यर्थः । अथवा छविनिरातङ्कविमलाः प-
विछविमतो रमेद्रोपचारात् दीप्रत्वेन मलकलङ्कोपाद्वा । यथा मरीचिरित्यत्र मलयगिरीयाभ्यमनपृती उदात्तवर्णसुकुमारत्ववायुक्ता इत्यर्थः यथाभिरातरूप
वेग कर्मधारयः अनुलोमो ऽनुकूलो वायुवेगः शरीरान्तर्वर्तिवातस्वयो येषां ते तथा । गुल्मरहितोदरमध्यप्रदेशा सतिगुल्मे प्रतिकूलो वायुवेगो भवतीति
भावः । कङ्कः पक्षिविशेष तस्येव ग्रहणी गुदाशयो नीरोगवर्चस्कतया येषां ते तथा । कपोतस्येव पक्षिविशेषस्येव परिणाम आहारपरिपाको येषां ते
तथा कपोतस्य हि जाठराग्निः पाषाणलवानपि जरयतीति लौकिकश्रुतिरेव तेषां मध्यत्वाहारग्रहणेपि मनाग्नुचिदजीर्ण दोषोदयः । शकुनेरिव पक्षिणश्च
पुरीषोत्सर्गे निर्लेपतया कोशोऽपानदेशो येषां ते तथा । पुरुषोत्सर्गे पुरीष गुरस्तृजत्यनेनेति व्युत्पत्तेः । तथा पृष्ठं शरीरपृष्ठभागः अन्तरे पृष्ठोदरयो रन्त
राले पार्श्वे इत्यर्थः । ऊरू च सक्थिनी इति द्वन्द्वः एतानि परिणतानि परिनिष्ठितां गतानि येषां ते तथा क्तान्तस्य परनिपातः सुखादिदर्शनात् ततः
पदत्रयस्य कर्मधारयः यथोचितपरिणामेनतानि संजातानि इत्यर्थः । षड्धनुःसहस्रोच्छ्रिता अत्रापि मकारो ऽलाक्षणिकः उत्सेधाङ्गुलेन त्रिगव्यूतप्रमाण
काया इत्यर्थः । यच्च युग्मिनीनां किञ्चिदूनत्रिगव्यूतमानोच्चत्वमुक्तं तदल्पतया न विवक्षितमिति ज्ञायः । अथ तेषां वपुषि पृष्ठकरण्डुकसंख्यां माह ॥
तेसि णमित्यादि ॥ तेषां मनुष्याणां द्वेषट्पञ्चाशदधिकेपृष्ठकरण्डकशते पाठान्तरेण पृष्ठकरण्डकशतेवा प्रज्ञप्ते ? पृष्ठकरण्डुकामिव पृष्ठवंशावर्युन्नताः अ
स्थिखण्डाः पांशुलिका इत्यर्थ । हेश्रमणेत्यादि प्राग्वत् । पुनस्तानेव विशिनष्टि । पउमुप्पलइत्यादि । तेषामितिपूर्वयत । मनुजाः पद्म कमल मुत्पल

णूसहस्समूसिआ । तेसि णं मणुआणं बेछप्पन्ना पिट्ठकरण्डुकसया पण्णत्ता ? समणाउसो ! पउमुप्पलगंधसरिस

भङ्गाः अनुलोमवायुवेगाः कङ्कग्रहणिकपोतपरिणामाः शकुनिपोसपृष्ठान्तरोरुपरिणताः षड्धनुःसहस्रोच्छ्रिताः ॥ तेषां मनुष्याणां द्वे षट्पञ्चाशदु

आहारनीव गकुलमपोमापरि पुरिपविष्टा करता ।नर्तनपाइ । पोसक्रपानमार्ग तेहनीपरिपुष्टीनाअतर परिणामखे । इमारपणुप छ चपयोखें । तेमनुष्य
नह बेसरे छपन २५३ पट्टकरडुकहाड पासली नीपिमकहें । हेश्रमण ! आयुष्मंतपामतो पद्मकमल उत्पल सुगंधद्रव्य तेहमा सरीषो गंधछे सासो

मानुषरूपा। अप्सरसः आश्चर्येणाद्भुतमितिप्रेक्षणीयाः । प्रासादीया इत्यादि । सम्प्रति स्त्रीपुरुषाधारत्वेन तत्कालभाविमनुष्यस्वरूपं विवक्षुरिदमाह ॥ ते णं मणुआ इत्यादि ॥ तेसु सुषमसुषमाभाविनो मनुष्याः ओघः प्रवाही स्वरो येषां ते तथा । हंसस्येव मधुरः स्वरो येषां ते तथा ॥ क्रौञ्चस्येव प्रयासविनिर्गतो पि दीर्घदेशव्यापी स्वरो येषां ते तथा । नन्दी द्वादशविधतूर्यसमुदयस्तस्येव शब्दान्तरतिरोधायी स्वरो येषां ते तथा नन्दीवद्घोषोऽनुनादो येषां ते तथा सिंहस्येव बलिष्ठः स्वरो येषां ते तथा । एवं सिंहघोषाः । उक्तविशेषणानां विशेषणद्वारा हेतुमाचष्टे । सुस्वराः सुस्वरनिर्घोषाः छायया प्रभया उद्योतितानि अङ्गान्यवयवा यस्य तदेव विधमङ्गशरीरं येषां ते तथा । वज्रऋषभनाराचं नाम सर्वोत्कृष्टमाद्यं संहननं येषां ते तथा समचतुरस्रसंस्थान

रगपेच्छणिज्जा पासाईया ४ ते णं मणुआ ओहस्सरा हंसस्सरा कोंचस्सरा णंदिघोसा सीहस्सरा सीह
घोसा सुस्सरा सुस्सरणिग्घोसा छायाउज्जोवियंगमंगा वज्जरिसहनारायसंघयणा समचउरससंठाणसंठिआ
छविणिरातंका अणुलोमवाउवेगा कंकग्गहणी कवोयपरिणामा सउणिपोसपिट्ठंतरोरुपरिणया ॥ ध

दप्सरसः भरतवर्षमानुषाप्सरसः आश्चर्यप्रेक्षणीयाः प्रासादीया यावत्प्रतिरूपाः ॥ ते मनुष्याः ओघस्वराः हंसस्वराः क्रौञ्चस्वराः नन्दिस्वराः न न्दिघोषाः सिंहस्वराः सिंहघोषाः सुस्वराः सुस्वरनिर्घोषाः छायोद्योतिताङ्गाङ्गाः वज्रर्षभनाराचसंहननाः समचतुरस्रसंस्थानसंस्थिताः छविनिरा

विचरती जिनमकरोदेव देवांगना आश्चर्यनीकरनहारी जोवायोग्यछे देखवायोग्य महारूपवंतछे एवेतकालना मनुष्यकेहवाछे, ओघप्रवाहनीपरे स्वर हंसनीपरे मधुरस्वरछे क्रौंचपंखीनीपरि स्वरछे नंदी १२ प्रमेरे वाजित्रशरीपो नंदीघोषनादछे जेहनो सिंहनीपरे बलीष्टस्वरछे सिंहनादसरीषो घोषछे सू बरछे सु:स्वरन्तोनिर्घोषछे जेहनो प्रभावकरी उद्योतवंतछे अंगउपांग जेहना वज्ररिषभनाराचसंघयणना धरणहारछे समचतुरस्र संस्थानकरी सं-स्थितछे छविनिरा रोगरहितछे अनुकूल वायवायु वाउवरे ते मनुष्यनाछे तिहांय कंकपंखीनीपरि मलगुदाशयछे कपोत पारेवानीपरि परिणाम

पुमाह मित्यादि ॥ तेषां भदन्त ! मनुष्याणां कियत् कालस्येति । सप्तम्यर्थे षष्ठी कियति काले गते भूय आहारार्थः समुत्पद्यते आहारलक्षण प्रयोजन मुपतिष्ठते भगवानाह ? हे गौतम ! अष्टमभक्तस्य अत्रापि सप्तम्यर्थे षष्ठी अष्टमभक्ते ऽतिक्रांते आहारार्थः समुत्पद्यतेइति ॥ यद्यपि सरसाहारित्वे नै- ताव काल सेषां क्षुद्वेदनीयोदयाभावात् तत एवा ऽसत्कार्येता मनिर्जरार्थं तपः तथा प्यभक्तार्थत्वसाधर्म्यो दष्टमभक्तमिति । अष्टमभक्तयोपवासत्र- यस्य सत्राहति ॥ अथैते महाहारयति तदाह ॥ पुढवीपुप्फेत्यादि ॥ पृथिवी भूमिः फलानिच कल्पतरुणा माहारो येषांते तथा एवंविधा स्ते म- नुजाः प्रज्ञप्ताः । हेममक्षेत्यादिपूर्ववत । अथानयो राहारयो मेध्ये पथिवीस्वरूपं पृच्छमाह ॥ तीसेणमित्यादि ॥ तस्याः पृथिव्या कीदृश आस्वादः

ण केवइकालस्स आहारठे समुप्पज्जई । अठमभत्तस्स आहारठे समुप्पज्जई । पुढवी पुप्फफलाहाराण तेम णुआ पण्णत्ता ? समणाउसो ! तीसेण भंते ! पुढवीए केरिसए आसाए पण्णत्ते ! सेजहाणामए गुलेइवा खण्डेइवा सक्कराइवा मच्छंडिआइवा पप्पडमोअएइवा भिसेइवा पुप्फुत्तराइवा पउमुत्तराइवा विजयाइवा महाविजया

(गते) आहारार्थः समुपपद्यते । गौतम ! अष्टमभक्तस्य (सप्तम्यर्थेषष्ठी) आहारार्थ समुपपद्यते ॥ पृथिवीपुष्पफलाहारास्तेमनुजाःप्रज्ञप्ताः ? श्रमण ! तस्या भदन्त ! पृथिव्याः कीदृशआस्वादः प्रज्ञप्तः ? गौतम ! तद्यथानामक गुडइति वा खण्डइति वा शर्कराइति वा मत्स्यण्डीइति वा पर्पट मोदकइति वा बिसइति वा पुष्पोत्तरइति वा पद्मोत्तरइति वा विजयाइति वा महाविजयाइति वा आकाशिकेति वा आदर्शिकेति वा आकाश

हित कामभामनो मोसवसहारवह लेहने हे भगवन् ! मनुष्यने केतलेकालइ आहारनोइच्छाऊपजे । हे गौतम ! अष्टमभक्ति त्रिण दिवस अति क्रम्यापछी चोथे दिवसे भूपआहारनी इच्छाउपजे । पृथवी भूमि फूल फलनां आहारी ते मनुष्यकह्या । हेमनव आउपावत तेह हे भगवन् ! पृथ वीनो केहवठ स्वादछे । हे गौतम ! जिमगुलोते गुल खांड साकर मासविकाखाडसाकरभेद पर्पट मोदकसुपद्मी जिसनामे पुप्फोत्तरमसु पद्मोत्तर

णीलोत्पलं अथवा पद्म पद्मकाभिधानगन्धद्रव्यं तत्पत्र कुष्ठ तयो गन्धेन परिमलेन सदृश सभो योनिःश्वास सोमसुरभि सुगन्धि वदनं येषांते तथा। प्रकृत्या स्वभावे नोपशान्ता नतुक्रूराः प्रकृत्याप्रतनवोऽतिमन्दीभूताः क्रोध माममायालोभा येषांते तथा। अतएव मृदुमनोज्ञ परिणामसुखावह मितिभावः यन्मार्दवं तेन संपन्ना। ननु कपटमार्दवोपेता। आलीना गुरुजनमाश्रिता अनुशासनेपिनगुरुषु द्वेष मापद्यन्ते इत्याशयः। अथवा आसमन्तात् सर्वासु क्रियासु लीना गुप्ता नोत्कटचेष्टाकारिण इत्यर्थः। भद्रकाः कल्याणभागिनः भद्रगाया जद्रहस्तिगतय। विनीता गुरुशुश्रूषपविनयकरणशीलाः अथवा विनीता इव विजितेन्द्रिया इव अपेक्षानविकनकारिमतिभन्परहिताः, अतएव नविद्यते सन्निधि पर्युषितखाद्यादेः सञ्चयो धारणं येषांते तथा। विटपांतरेषु शाखान्तरेषु प्रासादाकृतिषु परिवसनशालास आवासो येषांते तथा। यथेप्सितान् कामान् शब्दादीन् कामयते अपात् भुंजते इत्येव शीला ये ते तथा इति अत्र जीवाभिगमादिषु युगलकमाधिकारे आहारार्थप्रश्नोत्तरसूत्र दृश्यते, अत्र कालदोषेण त्रुटित समाख्यते अत्रैवोक्त द्वितीयतृतीयारकस्वरूपे आहारार्थसूत्रस्य साक्षाद्दृश्यमानत्वा दिति तेनात्र स्थानाशून्यार्थं जीवाभिगमादिभ्यो लिख्यते ॥ तेसिणं भंते ! म-

णीसा ससूरज्झियमा । तेणं मणुया पगइउवसंता पगइपयणुकोहमाणमायालोभा मिउमद्दवसंपन्ना अल्लीणा भद्दगा विणीआ अप्पिच्छा असंणिहिसंचया विडिमंतरपरिवसणा जहीछियकामकामिणो। तेसिणंभंते ! मणूआ

पृष्ठकरण्डुकशते प्रज्ञप्ते? हे श्रमण! पद्मोत्पलगन्धसदृशनिःश्वाससुरभिवदना॥ तेमनुष्याः प्रशान्तुपशान्ताः प्रकृतिप्रतनुक्रोधमानमायालोभाः मृदुमार्दवसंपन्नाः आलीनाः भद्रका विनीताः अल्पेच्छा असंनिधिसंचयाः विटपान्तरपरिवसनाः यथेप्सितकामकामिनः॥ तस्याअरक! मनुष्याणां कियत्कालं

स्याहारेच्छा समुत्पद्यते इत्यर्थः॥ इति सूत्रे कुर्ययोरभिप्राय उत्तरमाह। गोयमा! चउत्थभत्तस्स आहारट्टे समुप्पज्जइ ते णं मणुया पाईतसिरीसा मार्दवकतरपरे सुरभिगन्धतेमनुष्य प्रकृतिस्वभावेन उपशान्तवे स्वभावे प्रतताक्रोध क्रोध मान माया लोभ येषामे मृदु मार्दवकर्ता चरितवे कीमलवत् प्रकृत स्वामी विनीत अल्प इच्छावन्त अनिधिसंचय रहितवे पाणीगुरुषो नदी विटपी शाखांतरेवृक्ष मांझे वसनार वांछित

पुमाव मित्यादि ॥ तेषा भदन्त ! मनुष्याणां केवइ कालस्स आहारहत्ति । सप्तम्यर्थे षष्ठी कियति काले गते भूय आहारार्थः समुत्पद्यते आहारसंज्ञा प्रयोजन मुपतिष्ठते भगवानाह ? हे गौतम ! अष्टमभक्तस्य अत्रापि सप्तम्यर्थेषष्ठी अष्टमभक्त अतिक्रांते आहारार्थं समुत्पद्यतेऽस्ति ॥ यद्यपि सरसाहारित्वे ने- ताव काल तेषा क्षुद्वेदनीयोदयाभावात् तत एवा अभक्तार्थेता नमिर्जरार्थे तपः तथा प्यमस्ताभस्यसामर्थ्यो दशमभक्तमिति । अष्टमभक्तचोपवासत्र- यस्य संज्ञाहृति ॥ अथैते यदाहारयति तदाह ॥ पुढवीपुप्फेत्यादि ॥ पृथिवी भूमि फलानिव कल्पतरूणा आहारो येषाते तथा एवंविधा स्ते म- नुजाः प्रज्ञप्ताः । हेमवतेत्यादिपूर्ववत् । अथामयो राहारयो र्मध्ये पथिवीस्वरूप पृच्छन्नाह ॥ तीसेणमित्यादि ॥ तस्याः पृथिव्या कीदृश आस्वादः

ण केवइकालस्स आहारठे समुप्पज्जइ । अट्ठमभत्तस्स आहारठे समुप्पज्जइ । पुढवी पुप्फफलाहाराण तेम णूआ पण्णत्ता ? समणाउसो ! तीसेण भंते ! पुढवीए केरिसए आसाए पण्णत्ते ! सेजहाणामए गुलेइवा खंडेइवा सक्कराइवा मच्छंडियाइवा पप्पडमोअएइवा भिसेइवा पुप्फुत्तराइवा पउमुत्तराइवा विजयाइवा महाविजा

(गते) आहारार्थः समुपपद्यते ! गौतम ! अष्टमभक्तस्य (सप्तम्यर्थेषष्ठी) आहारार्थं समुपपद्यते ॥ पृथिवीपुष्पफलाहाराणामनुजा प्रज्ञप्ताः ? श्रमण ! तस्या भदन्त ! पृथिव्याः कीदृशमास्वादः प्रज्ञप्तः ? गौतम ! सयथानामकः गुडइति वा खण्डइति वा शर्कराइति वा मत्स्यण्डीति वा पर्पट मोदकइति वा बिसइति वा पुष्पोत्तरइति वा पद्मोत्तरइति वा विजयाइति वा महाविजयाइति वा आकाशिकेति वा आदर्शिकेति वा आकाश

ति काममोगनो भोगववहारकर्ता तेहने हे भगवन् ! मनुष्यने केतलेकालइ आहारनीइच्छाऊपजे । हे गौतम ! अष्टमभक्ति त्रिण दिवस अति क्रम्यापछी चोथे दिवसें भूयआहारनी इच्छाऊपजे । पृथवी भूमि फूल फलना आहारी ते मनुष्यकह्या । हेश्रमण आउषावंत तेह हे भगवन् ! पृथ वीनो केहवउ स्वादछे । हे गौतम ! जिमदृष्टांते गुल खांड साकर मत्स्यंडिकाखांडविशेष पपट मोदकसुखडी भिसनामे पुष्पोत्तरसु पद्मोत्तर

प्रज्ञप्तो ? यो गुमसपर्निका ममस्तरपूवसूत्रे भोपारत्वे मीक स्वध्याहाय । भगवानाह ? गौतम । तद्यथा नामएवत्यादि ॥ प्रागवत् गुरु खण्डसमाप
इति इतियायसी प्राप्यत् , सर्वं गुडविकारः मत्स्यराकापारिमभवा मत्स्यंडिका खंडयकंरा पुष्पोत्तरपद्मोत्तरे शर्करामेवाचेव । अन्येतु पर्पट मोदका-
स्या भाद्यविपेषा लोकतो ऽवसेयाः । एषां मधुरद्रव्यविशेषाणां स्वादिता निर्दिष्टेषु नामतु एतादृशरसा पृथिवी भवेत् । कदाचिदिति विकल्पारूढ
मिति । गौतमआह । नो देवरूपः पृथिव्या आस्वादः । स्वाम्याह । गौतम ! नाय मर्थः समर्थः सा पृथिवी इतोगुडशर्करादे रिष्टतरिका एव स्वादे न
प्रत्ययः । यावत्करणात् कान्ततरिकाचेव प्रियतरिकाचेवे तिपरिग्रहः । मनआपतरिकाचेव आस्वादेन प्रज्ञप्तेति । अथपुष्पफलाना मास्वाद पृच्छा-
म ॥ तेसिण भित्यादि । तेषां पुष्पफलानां कल्पद्रुमसंबन्धिनां कीदृशक आस्वादः प्रज्ञप्तः । यानि पूर्वसूत्रे पुष्पिमा नाहारत्वेन व्याख्यातानीति गम्य ।

यासिया आकासिआइ वा आदंसिआइ वा आगासफलोवमाइ वा उवमाइ वा अणोवमाइ वा भवे एआरूवे गो०!
णो इणट्ठे समट्ठे सा णं पुढवी एत्तो इट्ठतरिआ चेव जाव मणामतरिआ चेव आसाएणं पण्णत्ता ? तेसिणं भंते!
पुप्फफलाणं केरिसए आसाए पण्णत्ते ? गोअमा! से जहाणामए रण्णो चाउरंतचक्कवट्टिस्स कल्लाणे भोअणजाए सयसहस्स

फलोपमाइति वा उपमाइति वा अनुपमाइति वा भवेदेवरूपो गौतमायमर्थः समर्थः । सा पृथिवीतइष्टतरिकैव यावत् मनआपतरिकाचेव आस्वा
देन प्रज्ञप्ता ? तेषां भन्ते ! पुष्पफलानां कीदृशक आस्वादः प्रज्ञप्तः ? गौतम ! सयथानामक राज्ञश्चतुरन्तचक्रवर्तिनः कल्याणभोजनजात शतसहस्रनि

नामे वस्तु विजया नामे महाविजया आकाशिका आदर्शिका आकाशफलनी उपमाहोर उपमावहित अथवा अनोपम सुपरी प्रमुख । गौतम
वस्य एतद्वोरसहोर निम्नगवतकरे हे गौतम । एतद्वर्णसम्पन्नो तेहपृथ्वी इष्टतरी अत्यन्त इष्टके यावत् । मनोज्ञ परमदायिन स्वादवती
हैं । तेह हे भगवन् ! फूल फलनो केहवो आस्वादछे जिमकोईछ्हांते राजा चातुरंत चक्रवर्तिने परमकल्याणभोजन शतसहस्र लाख सोनी

भगवानाह ? गौतम ! तद्यथा नाम राज्ञः स च राजा लोके कतिपयदेशाधीशोपि स्याद् तत्राह । चतुरन्तेषु समुद्रत्रयहिमवत्परिच्छिन्नेषु चक्रेण वर्तितु शीलमस्येति चतुरन्तचक्रवर्ती अतः समचारी प्रेत्यनेन दीर्घत्व , अनेन वासुदेवस्थो व्यावृत्तिः कृता तस्य कल्याणमेकान्तसुखावह भोजनजात भोजन विशेष शतसहस्रनिष्पन्न लक्षत्रयनिष्पन्न वर्णेनातिशायिनेति गम्यते । अन्यथा सामान्यभोजनस्यापि यस्मात्प्रत्या समवत्येवेति किमाधिक्य वस्त्र- न उपपेतमुक्त यावदतिशायिना स्पर्शेनोपपेत यावद्गन्धेन रसेनातिशायिनोपपेत आस्वादनीय सामान्येन विस्वादनीयं विशेषत स्तद्रसमधिकृत्य दीपनीय मग्निवृद्धिकर दीपयति जाठराग्निमिति दीपनीय बाहुलकात्कर्तर्यनीयप्रत्ययः । एव दर्पणीयमुत्साहवृद्धिहेतुत्वात् मदनीय मन्मथजनक त्वात् बृंहणीयं धातूपचयकारित्वात् सर्वाणि इन्द्रियाणि गात्रचप्रह्लादयतीति सर्वेन्द्रियगात्रप्रह्लादनीय वैशद्ये तुल्या , सेषा । एव मुक्ते गौतम ! आह भगवन् ? भवे एतद्रूप स्तेषां पुष्पफलाना मास्वादः । भगवानाह ? गौतम ! नायमर्थः समर्थः । तेषां पुष्पफलानामिति चक्रवर्ति भोजनादिष्ट तरकादि रेवास्वादः । अत्र कल्याणभोजनसम्प्रदाय एव चक्रवर्तिसम्बन्धिनीना ८४ पुण्डरीकीना मनातकाना गवां तदस्याम्र्डाद्क्रमेण पीतगोक्षीरस्य पर्यंते यावदेकस्याः गोः संबंधि यत् क्षीर तत्प्राह्यकलमशालिपरमान्नरूप मनेकसंस्कारद्रव्यसन्मिश्र कल्याणभोजनमिति प्रसिद्ध चक्रिण स्त्रीरत्न विना

णिप्पणे वण्णेणूववेए जाव फासेणउववेए आसायणिज्जे विसायणिज्जे दप्पणिज्जे मयणिज्जे विंहणिज्जे सिव्वि दियगायपल्हायणिज्जे भवे एयारूवे गो० ? णोइणठे सम्मठे । तेसिण पुप्फफलाण एत्तो इठतराएचेव जा

प्यत्तयर्णेनोपपेत यावत् स्पर्शेनोपपेतं आस्वादनीयं विस्वादनीय दर्पणीयं मदनीयं बृंहणीय सर्वेन्द्रियगात्रप्रह्लादनीय भवेदेतद्रूप गौ०नायःसमर्थ ।

तेषंकरी निष्पन्न उत्तमवर्णकरीसहित यावत् उत्तम,पुरुषकरीसहित आस्वादयोग्य विशेषस्वादयोग्य दर्पनोकरणहार मदन कदर्पनोद्दीपायकहार च तुष्टिकारी सर्वइन्द्रिय गात्रने आनंदनो ऊपजावणहार । गौतमकहे एहवोस्वादहोय । भगवानकहे हे गौतम ! ए अपसमरयमट्ठी तफूलफलनो

ग्रन्थस्य गौरवं, दुर्बोधत्वं चेति । अथैते एतत्स्वरूपमाहारमाहार्य क्व वसन्तीति पृच्छति ॥ तेणं मित्यादि ॥ ते भदन्त ! मनुजाः समनन्तरोदित स्वरूपमाहारमाहार्य क्व वसतिं वसतिमुपाश्रये उपयन्ति उपगच्छन्ति । भगवानाह ? गौतम वृक्षरूपाणि गृहाणि आलया आश्रया येषां ते तथा, एव विधास्ते मनुजाः प्रज्ञप्ताः । हे श्रमणेत्यादि पूर्ववत् । अथैते गेहाकाराः वृक्षाः किंस्वरूपा इति पृच्छति ॥ तेसिणं भंते ! रुक्खाण मित्यादि ॥ प्रश्नसूत्रं पूर्व वद्योजनानुगमा आकारभावप्रत्यवतारः प्रज्ञप्तः । भगवानाह ? गौतम ! ते वृक्षाः कूटं शिखरं तदाकारसंस्थिताः । प्रेक्षा इति पदैकदेशे समुदायोपचारात् प्रेक्षागृहं नाट्यगृहं इहाग्रे भूयसां पदानां प्रत्येकमभिसंबध्यते इति संस्थितपदं सर्वत्र योज्यं । तेन प्रेक्षागृहसंस्थिताः इति व्याख्येयं । प्रेक्षागृहाकारे- णसंस्थानमवस्थानं येषां । एवं छत्रध्वजतोरणस्तूपगोपुरवेदिकाचोप्फालअट्टालकप्रासादहर्म्यगवाक्षवालाग्रपोतिकावलभीगृहसंस्थिताः । तत्र छत्राद्याः प्र

व आसासा पं० तेण भंते ! मणूया तमाहारमाहरेत्ता कहिं वसहिं उवेंति गो० रुक्खगेहालयाणं ते मणुया पं० समणाउसो ! तेसिणं भंते ! रुक्खाणं केरिसए आयारभावपडोआरे प०? कूडागारसंठिआ पेच्छा छत्तज्झयथू भ तोरणगोउरवेइआचोप्फालअट्टालगपासाय हम्मियगवक्खवालग्गपोइआवलभीघरसंठिआ संत्थेगइआ इत्थ ब

तेषां पुष्पफलानां च। इष्टतरकमेव यावदास्वादः प्रज्ञप्तः ? ते भदन्त ! मनुजास्त आहारमाहार्य क्व वसतिमुपयन्ति । गौतम ! वृक्षगेहालयास्ते मनु जाः प्रज्ञप्ताः ? श्रमण ! तेषां भदन्त ! वृक्षाणां कीदृशक आकारभावप्रत्यवतारः प्रज्ञप्तः ? गौतम ! कूटाकारसंस्थिताः प्रेक्षाछत्रध्वजतोरणस्तूपगोपुर

पकवानी इष्ट जाणवु यावत् आस्वादवाला छे । हे भगवन् ! मनुष्य ते आहार करीने क्यां वसती रहे छे । हे गौतम ! वृक्षरूप घर आलयवाला छे ते मनुष्य । हे श्रमण आयुष्यवंतो छे हे भगवन् वृक्षनो केहवो आकारभाव स्वरूप छे । हे गौतम ! पर्वतना टोचरा शिखरने आकारे प्रेक्षा गृह छत्र ध्वजा स्तूप तोरण गोपुर वेदिका चोतरो चोकाल अट्टाल प्रासाद हर्म्य गोख वालाग्र पोतिकाना वलभीघर तेहने तेहने आकारे संस्थित ।

तीसाः, गोपुर पुरद्वारं वेदिका उपवेशनयोग्याभूमिः, चोरकालंनाम मत्तवारकं, अट्टालकः प्र स्थाम्, प्रासादो देवतानां राज्ञां वा गृह उच्छ्रयबहुलावा प्रासादाः ते चोत्सेधेपि पर्यन्तविस्तराः, हर्म्यं शिखररहितधनवतां भवन गवाक्षः स्पष्टः वालाग्रपोतिकानाम जलस्योपरिप्रासादाः वलभी छदिराधार स्तम्भधामगृहं, शरण भाजय। केचिद् वृक्षाः कूटसंस्थिता अन्ये प्रेक्षागृहसंस्थिता अपरे छत्रसंस्थिताः एव सर्वत्रभाव्य । अन्ये अमसुपमसुप माया भरतवर्षे महतो वरभवन सामान्यतो विशिष्टगृह तस्येव यद्विशिष्टसंस्थान तेन संस्थिताः, शुभा शीतला छाया येषाते तथा, एव विधा द्रुम गणाः प्रज्ञप्ताः । हैमवतेत्यादि पूर्ववत् । प्राग्गेहाकारकल्पद्रुमस्वरूपयश्चे उक्तेपि, एते परमपुण्यप्रकृतिका युग्मिन एषु सौन्दर्याभ्रपेक्षामयेषु वस तीति ख्यापनार्थं पुन सद्वृश सूत्रारम्भः मायंवदसि ॥ ननु तदागृहाणि भवति सत्यपि वागृहाणि धाम्यवत तेषा मुपभोगायायांती त्याशङ्कमानः पृच्छ ति । अत्थिण मित्यादि । असौ त्यस्ये त्यादि प्रतिरूपकाव्ययस बचनप्रपदृशस्वरूपस्येन सन्तीति व्याख्येयं । एति भदन्त ! तस्या समायां भरतवर्षे गेहानि वा प्रतीतानि गेहेषु आयतनानिवा उपभोगार्थं मागमनानि । उत्तरसूत्रतुप्राग्वत्, एतेन तदा मनुष्यादिप्रयोगजन्यगृहाभाव स्तत एव तेषा म

हवे वरभवणविसिट्ठसंठाणसंठिआ दुमगणा सुहसीअलच्छाया पण्णत्ता ? समणाउसो ! अत्थिणं भंते ! तीसे समाए भरहेवासे गेहाइ वा गेहावणाइ वा ? गोयमा ! णो इणट्ठे समट्ठे रुक्खगेहालया णं तेमणुया पण्णत्ता ? स

वेदिकाचोरकालाट्टालकप्रासादहर्म्यगवाक्षवालाग्रपोतिकावलभीगृहसंस्थिताः अन्ये अत्र बहवः वरभवनविशिष्टसंस्थानसंस्थिता द्रुमगणाः सुखशीत लच्छायाः प्रज्ञप्ताः । अस्तिण भदन्त ! तस्या समायां भरतेवर्षे गेहानीतिवा गेहायतनानीतिवा । गौतम ! नायमर्थः समर्थः वृक्षगेहालयास्तेम

धवा मनप्रधान भवन विशिष्ट भवरं संस्थाने संस्थित ते वृषभासमूहर्दै । सुखदायी शीतलछायार्दै जेहनी । हेश्रमण ! आउपावतक्ष । हेभगवन् ! ते आरामर्हविर्षे तेहासमेविर्षे भरतक्षेत्रं घर-प्रमया पूछ्शाटमुख । हेगौतम ! ए अथ समयमहीं वृक्षवेहजपरळड़ तेमनुष्यने हे श्रमणोआउपावतोक्ष

पभोगार्थं तथाप्यतनामाव बोध्यदति । अत्थिण भंते ! तीसे इत्यादि । उत्सवस्यमाणेषु एषु पुच्छसूत्रेषु प्रश्नोत्तरालापकयो र्योजना प्राग्वत् । नयर ग्रामा वृत्या वृताः करादीनां गम्यानां यावत्करणात् नगरादिपरिग्रहः तत्र नगराणि नैतेषु करो विद्यते करो येषु तानि नकराणि वा कररहितानि नकाद्विनिपातनात् रूपसिद्धिः । निगमाः प्रभूतवणिग्वर्गावासाः पांसुप्राकारनिबद्धानि । कर्वि मध्यप्रविवेष्टितानि वा कदानि क्षुद्रप्राकारवेष्टितानि अ- भितः पर्वतावृतानि वा कर्बटानि, अर्धतृतीयगव्यूतान्तर्ग्रामरहितानि ग्रामपञ्चशत्युपजीव्यानि वा मडम्बानि पत्तनानि जलस्थलपथयुक्तानि रत्नयोनिभूता नि वा, सिंधुवेलावलयितानि द्रोणमुखानि । आकराः हिरण्याकरादयः, आश्रमाः तापसाश्रमाः संवाधाः शैलशृंगस्थायिनो निवासाः, यात्रासमागतप्रभूत जननिवेशा वा, राजधान्यो यत्र नगरे पत्तने अन्यत्र वा यत्र राजा वसति, सन्निवेशा यत्र सार्थकटकादेरावासो भवति । अयोहर्दं भारवहन समर्थः । अस्यार्थे विशेषणद्वारा हेतुमाह । यथेप्सितं स्थानमतिक्रम्य कामगमस्यार्थे गामिनो गमनशीलाः ते मनुजाः । अयमत्प्रयोजनेन तेषां सर्वत्रापि स्वातन्त्र्येण ग्रामनगरादिव्यवस्थायां तु नियताश्रयत्वेन तेषामिच्छानिरोधः स्यात् । जीवाभिगमे तु यथेच्छितप्रकामगामिनो इत्यस्य स्थाने यथेच्छितकामगामिनो इति

मणाउसो ! अत्थिणं भंते ! तीसे समाए भरहेवासे गामाइ वा जाव सण्णिवेसाइ वा? गोयमा ! णो इणट्ठे समट्ठे, जहिच्छिअकामगामिणो णं ते मणुआ पण्णत्ता, अत्थिणं भंते ! असीइ वा मसीइ वा किसीइ वा वणिएति वा

गुणाः प्रज्ञप्ताः ? श्रमण ! सन्ति भदन्त ! तस्यां समायां भरतवर्षे ग्रामा इति वा यावत्सन्निवेशा इति वा गौ० । नायमर्थः समर्थः यथेप्सितकामगा मिनस्ते मनुजाः प्रज्ञप्ताः ? सन्ति भदन्त ! असिव्यापारक इति वा कृषिरिति वा विपणिरिति वा पणितमिति वा वाणिज्यमिति वा (एतद्विधे

हे भगवन् ! ते आरामर्दविवर्द भरतक्षेत्र ग्राम यावत् सन्निवेशप्रमुख । हे गौतम ! एअर्थ समर्थ नहीं मनायो।ात इच्छाचआरस्वई तेनमुष्यवें । हर हे भगवन् ! कर्मकरी जीवे तेहवा सिपमादिकजीव तेहवा कृषीकरीजीवे तेहवा व्यापारकरीजीवे से वणिक् क्रयाणादिवेंकरीजीवे वाणिज्यादिक

पाठ सत्रायमर्थः । यद्वसा वेञ्छितकामगामिनः न इच्छितं इच्छाविपर्यीकृत मेञ्छित माय मन् किन्तु मशाद्दत्यनादेशमावः । यथार्थे के ह्वेपस्यप- योया इत्यत्र, मेच्छित इच्छाया अविपर्यीकृत काम स्वेच्छया गच्छन्ती त्येवशीला मेच्छितकामगामिन स मनुजाइति । यद्यपि गुरुसूत्रेणैवार्थापत्याप्रामाद्य भावः सूचित स्तथाप्यमुग्धकविनेयजनव्युत्पत्त्यर्थ मेतत्सूत्रोपन्यास । अस्थियमित्यादि । अत्रासिःखड्गः यमुपजीव्य जनः सुखवृत्तिको भवति । मद्वा साहचर्यलक्षणया असिग्रहं मात्र मस्युपलक्षिताः पुरुषा गृह्यन्ते एव मपेतमषिशेषकेष्वपि यथायोग मेव यदुपजीवनेन लेखकला, कृषिः क- र्षेव वणिक्पस्याजीवः पणितयावत्व वाणिज्य सत्यामृतमप्यवप्रहवादिषु न्यूनाधिकाद्यप्य च मित्यर्थः ॥ अत्राह ॥ मायसर्थः समथ यत सौम्य पगतानि असिमषीकृषिवणिक्पणितवाणिज्यानि येभ्य स्ते तथा मनुजाः प्रज्ञप्ता यति । अस्थियमित्यादि । हिरस्य रूप्यघटितसुवर्णा सुवर्णघ- टित कास्य प्रतीत, दूष्य वस्त्रजातिः मणिचन्द्रकान्तादिः मौक्तिक व्यक्त शङ्खोदविणावर्तादिः शिलागन्धपेषणादिका प्रवाल प्रतीत रक्तर- त्नानिपद्मरागादीनि स्वापतेयराजतसुवर्णादिद्रव्य ननु यदि हिरण्यं रूप्य तदा रूप्यस्यानीततसमयः, यद्विवा अघटितसुवर्णं तदा सुवर्णस्यासीपर

पणिएतिवा वणिज्जेतिवा गोयमा ! णोइणठे समठे ववगयअसिमसीकिसीवणिअपणिअवाणिज्जाण तेम णुआ पणत्ता ७ अत्थिण भंते ! हिरणेइवा सुवण्णेइवा कंसेइवा दूसेइवा मणिमोत्तिअसंखसिल

यथोपलक्षितागृह्यन्ते) गो० ! मायमर्थः समर्थः व्यपगतासिमषीकृषिवणिक्पणितवाणिज्यास्ते मनुजाः प्रज्ञप्ता ? हे भगवन् ! सन्ति भवन्त ! हिरण्यमितिवा सुवर्णमिति वा कास्यमिति वा दूष्यमिति वा मणिमौक्तिकशङ्खशिलाप्रवालरक्तरत्नस्वापतेयानीति वा एतत् अस्ति (हिरण्यादिकमिति शेष)

करीबीवे तेहवा हे गौतम ! ए अर्थ समर्थ नहीं व्यपगतगयावें असी मसी किसी वणिक पणित भाणिज्य प्रमुखें रहित ते मनुष्यकह । हे श्रमण आयुष्मन्तो छइ हे भगवन् ! हिरण्य सुवर्णनाणों कांसो वस्त्रप्रमुख मणि मोती शंख शिला प्रवाल रातारत्न राजतसुवर्णादिकछइ हे गौतम एयार्थ

पटित सुवर्ण तथाताम्रत्रपुसंयोगे कांस्यं, तथा त्रपुसीसकसमवायम् तत्र कथं समवेयुः शिल्पिप्रयोगमन्तरेण तेषां । नच तान्यत्र सीतोरसर्पिषी सार्द्धनिधानमतानि समवतीति वाच्यं । सादिसपर्यवसितप्रयोगवयसा ऽसंख्येय कालस्थिते रसंभवात् । एगोरुगोसरकुरुकूप्रयो रित्वालोपकस्य ऽवकाश प्रसंगात् । उच्यते । संहरणप्रवृत्तक्रीडामृतदेवप्रयोगात् तानि समवतीति संभाव्यते । इहोत्तरं, इतेति वाक्यारम्भे कोमलामन्त्रणे वा अस्तित्यादिक मिति ज्ञेयः, भैव तेषां मनुष्याणां परिभोग्यतया हव्यमिति कदाचि दागच्छति । अत्थिणमित्यादि । अस्ति राजा इतिवा चक्रवर्त्यादिः युवराजाराज्यार्ह इतियावत् ईश्वरो भाण्डिकादिः अणिमाद्यष्टविधैश्वर्ययुक्तो वा तलवर तुष्टनरपतिप्रदत्तसौवर्ण पट्टालङ्कृतशिरस्क चौरादिशुद्ध्यधिकारी, माडम्बिकः पूर्वोक्तमडम्बाधिपः, कौटुम्बिकः-कतिपयकुटुम्बप्रभुः इभ्यो यद्द्रव्यनिचयान्तरितो हस्त्यपि न दृश्यते इभो हस्तीतत्प्रमाणं द्रव्यमर्हतीतिनिरुक्तादिभ्यः श्रेष्ठी देवताध्यासितसौवर्ण पट्टालङ्कृतशिराः, पुरज्येष्ठो वणिग्विशेषः, सेनापति र्यद्रायत्ता नृपेण चतुरङ्गसेनाकृता भवति । सार्थवाहोपयोगविमादिक्रया वर्ण गृहीत्वा देशान्तरं गच्छन् सहचारिजनस्य सहायो भवति । अत्थोत्तरं । नायमर्थः समर्थः । व्यपगतास्मद्विधविभवैश्वर्ये सत्कारस्य सेव्यतासत्त्वो येभ्य

प्पत्ताळरसरयणसावइजेइवा इता अत्थिणोचेवण तेसिण मणुयाण परिभोगत्ताए हव्वमागच्छइ । अत्थि णं भंते ! भरहे रायाइवा जुवरायाइवा ईसरतळवरमाडंबियकोडंबियइब्भसेट्ठिसेणावइसत्थवाहाइवा गोयमा! णोइणट्ठेसमट्ठे, ववगयइड्ढिसक्काराण तेमणुया । अत्थिणं भंते ! भरहेवासेदासेइवा पेसेइवासिस्सेइवा

नोचैव तेषां मनुष्याणां परिभोग्यतया (पृच्छ) शीघ्रमागच्छति । अस्ति भगवन् भरते राजेति वा युवराजइति वा ईश्वरतलवरमाडम्बिककौटुम्बि

पणिमर्हीं ते मनुष्याः परिभोगपणे आवेनर्ही । क्या हे भगवन् ! भरतक्षेत्रमें राजा युवराज ईश्वर तलवर माडम्बिक कौटुम्बिक इभ्य श्रेष्ठ सेनापती सार्थवाहप्रमुख हे ? हे गौतम ! ए अर्थ समर्थ नथी व्यपगतमयी ऋद्धि सत्कारप्रमुख ते मनुष्यमें छे, हे भगवन् ! भरतक्षेत्र दास

स्तो सया। अस्थिणमित्यादि। दासआमरण क्रयक्रीतः, गृहदासीपुत्रो वा, प्रेष्यः प्रेषणार्हो गमोदूतादिः, शिष्यः उपाध्यायस्योपासकः शिक्षणीयः इत्येव, भृतको नियतकालमवधि कृत्वा वेतनेन कर्मकरत्वापन्नः, दुःकालादौ निश्रितोपा, भागिको द्वितीयादिअंशभागी कर्मकारस्य गृहपुत्राद्युपनेतो। अपाह। णायमट्ठे समट्ठे। यत् तेमणुआ व्यपगताभियोग्याभियोगिक कर्म येभ्यस्ते तथा, अत्राभियोग्यग्रहणात् कर्मणि घञ्प्रत्यये अभियोगः स्वामिनः स्वरूपेवा इत्यमेनेकस्य यकारस्य लोपः इति॥ अत्थिणमित्यादि॥ मातायाप्रसूते पितायो योनिं निषिक्तवान्, भ्राता यः सहजातो भगिनीस्वजाता, भार्या भोग्या अन्यः पुत्रः, अम्बा स्त्रीदुहिता, स्नुषा पुत्रवधूः, अत्रभगवानाह। इणमित्यादि। नैव यः पुनरर्थे तेषां मनुजानां तीव्रमुत्कट प्रेम रूपबन्धनं समुत्पद्यते। तथाविधकर्मस्वभावात्, प्रतनुप्रेमबन्धास्तेयुग्मिन इति। ननु यतुर्षु कुटुम्बमनुष्येषु स्नुषासम्बन्धो यथा आपेक्षिक तथा स्यात्

अपगेइवा आइक्खएइवा कम्मकारइवा गोयमा ! णोइणठे समठे ववगयआमिओगाण तेमणुआ पणत्ता? समणाउसो। अत्थिणभंते! तीसेसमाए भरहेवासे मायाइवा पियाइवा भायभगिणिभज्जापुत्तधूआ सुण्हाइवा हंता अत्थिणोचेवण तेसिमणुयाणतिव्वेपेमबंधणे समुप्पज्जइ॥ अत्थिण भंते! भरहेवासे अरिइवा

प्रेष्यमेषित्तेनापतिसार्थवाहइति वा। गो० णायमट्ठे समट्ठे। व्यपगताभियोग्य रा तेमनुजाः प्रज्ञप्ता? अस्ति भरतेवर्षे दासइति वा प्रेष्यइति वा शिष्यइति वा भृतकइति वा भागिकइति वा कर्मकरइति वा। गौ० णायमट्ठे समट्ठे। व्यपगताभियोग्या तेमनुजाः प्रज्ञप्ताः? श्रमणआयुष्मन्! अस्तिभदन्त! तस्यां समायां भरतेवर्षे मातेति वा पितेति वा भ्रातभगिनीभार्यापुत्रदुहितृस्नुषाइति वा। हन्त अस्तिमेव। (तेषां) तीव्र प्रेमबन्धनसमुत्पद्यते।

प्रेष्यदूत शिष्य भागीस भाइलो कामसोकरमचारकइ, हे गौतम! सत्यनेजाणया व्यपगत थयी चाकरपणे ते मनुष्यने हे श्रमणोआउषायतो छे, हे भगवन् त आरानेविषे भरतक्षेत्रे माता पिता भाई भगिनी भार्या पुत्र पुत्री वहूर्छे। हे गौतम छे पणतेजोपणोतीव्र प्रेम बंधन उपजेनही। छेहे

अमागिनेयादिसम्बन्धः कथं नष्टभवी, उच्यते कुबेरदत्त कुबेरदत्ताकथानामत् सौरपुपसत्वकाद्गुप्राप्तः पर स्फुटव्यवहारस्येनैमस्य सम्बन्धा ॥ अत्थिण मित्यादि ॥ अरिः सामान्यतः शत्रुः वैरिकोवाविनिबद्धवैरोपेतः घातकोयोऽन्येनघातयति वधकः स्वयंहन्ता व्यथकावाचपेटादिनाताडकः प्रत्यनीकका- र्योपघातकः प्रत्यमित्रो यः पूर्वमित्रभूत्वापश्चादमित्रोजातः अमित्रसहायोवा इत्यभावार्थः । भायमिति । यतो व्यपगतो वैरअन्यो ऽनुशयः पश्चात्तापो येभ्य स्ते तथा । वैर इत्यादि पशुत्वकस्तविपाके पुमानतुक्षेतवति । अत्थिणमित्यादि । अत्र मित्रंस्नेहास्पदम् वयस्यःसमानवयाः गाढतरस्नेहास्पदम्, ज्ञातक स्वजातीयः । सहायातकः संघाटादिना ज्ञातसहयपरिचितइत्यर्थः । सघाटिकःसहचारी सखासमानखादनपानो गाढतमस्नेहास्पदं, सुहृन्मित्रमेव सकलकालमव्यभिचरितहितोपदेशदायित्व, सांगतिकःसमतिमात्रघटितः । हन्तेत्यादि पूर्ववत् । नचैव तेषां मनुजानां तीव्ररागरूप बन्धनं समुत्पद्यते ।

वेरि एइ वा घायएइ वा वहएइ वा पडिणीएइ वा पच्चामित्तेइ वा गोयमा। णो इणठे समठे ववगयवेराणुसयाण ते मणुआ पण्णत्ता १ समणाउसो! अत्थिण भंते! जरहेवासे मित्ताइ वा वयंसाइ वा णायएइ वा संघाडिए इ वा सहाइ वा सुहीइ वा संगएइ वा हंता, अत्थि णो चेव णं तेसि मणुआण तिव्वरागबंधणे समुप्पज्जइ। अ

अस्ति भदन्त! भरतेवर्षे अरिरितिवा वैरिकइति वा घातकइति वा वधकइति वा प्रत्यनीकइति वा प्रत्यमित्रमिति वा । गौतम नायमर्थः समर्थः । व्यपगतवैरानुशया स्तेमनुजाः प्रज्ञप्ताः ? श्रमण अस्ति भदन्त भरतेवर्षे मित्रमिति वा वयस्यइति वा ज्ञातकइति वा संघाटिकइति वा सखेति वा सुहृदिति वा सांगतिकइति वा । हन्त अस्तिनचैव । तेषां मनुष्याणां तीव्ररागबन्धनमनुत्पद्यते ॥ अस्ति भदन्त! भरतेवर्षे आबाहइति वा

भगवन्! भरतक्षेत्र विषे शत्रु घातकोवधकहार वधकोवधकहार प्रत्यनीक पूर्वमित्रशत्रु अमे पक्ष शत्रुपात तथा हे गौतम यस्यमयो व्यपगतरहतके वै परिवकरी वे मनुष्य । हे श्रमणोआयुष्यमंतो वश हे भगवन्! भरतक्षेत्र मित्र बरोबरवयना ज्ञातीय सघाती सखाते सुखी संगतमनुष्यते हामीतजाक

प्रतियमित्यादि । अथावाह आहूयंते स्वजना ताम्बूलदानाय यत्र स आवाहो वीवाहात्पूर्वं ताम्बूलदानोत्सवः वीवाहः परिणयनं यज्ञ प्रतिदिवसस्वेष्टदेवतापूजा मातृपितृक्रिया स्थालीपाकः संप्रदायगम्यः, मृतपिण्डनिवेदनानि मतेभ्यः श्मशाने तृतीयमवमादिषु दिनेषु पिण्डनिवेदनानि पिण्डसमर्पणानि । प्रश्नोत्तर । नायमर्थः समर्थः । व्यपगतावाहवीवाहयज्ञश्राद्धस्थालीपाकमृतपिण्डनिवेदना सेमनुजाः । अत्थिणमित्यादि । इन्द्रः प्रतीतः तस्यमहः प्रति

त्थिणं भंते ! भरहेवासे आवाहाइ वा वीवाहाइ वा जण्णाइ वा सड्ढाइ वा थालीपागाइ वा मितपिण्डनिवेदणाइ वा णो इणट्ठे समट्ठे ववगयआवाहवीवाहजण्णसड्ढथालीपाकमितपिण्डनिवेदणा णं ते मणुस्सा पण्णत्ता ? समणाउसो ! अत्थिणं भंते ! भरहेवासे इंदमहाइ वा खंदणागजक्खभूयअगडतडागदहणईरुक्खपव्वयथूभचेइअमहाइ वा णो इणट्ठे समट्ठे ववगयमहिमाणं ते मणुस्सा पण्णत्ता? अत्थिणं भंते ! भरहेवासे णडपेच्छाइ वा णट्ट

विवाहाइति वा यज्ञाइति वा श्राद्धानीति वा स्थालीपाकाइति वा मतपिण्डनिवेदनानीति वा नायमर्थः समर्थः व्यपगतावाहविवाहयज्ञश्राद्धस्थालीपाकमृतपिण्डनिवेदनाः सेमनुजाः प्रज्ञप्ताः ? श्रमण ! अस्ति भदन्त ! भरतेवासे इन्द्रमह इतिवा स्कन्दनागयक्षभूतअवटतडागद्रहनदीवृक्षपर्वतस्तूपचैत्यमह इति वा । नायमर्थः समर्थः । व्यपगतमहिमानः सेमनुजाः प्रज्ञप्ताः ? अस्ति भदन्त ! भरतेवर्षे नटप्रेक्षा इति वा नृतक्षणम

पश्चिमवो ते मनुष्यने तिक्षरागनो मंगल उपजनहो । खेद हे भगवन् ! भरतक्षेत्रने तयोलग्रामोत्सव तेपरणवो यज्ञ देवपूजा श्राद्धसमर्पण थालीपाक मृतपिण्ड निवेदन दैवाछे । ए अर्थसमर्थनथी व्यपगतरहितछे आवाह विवाह यज्ञ श्राद्ध थालीपाक मृतपिंड निवेदनादिकेंकरी तेमनुष्य छइ । हे श्रमणोआयुष्यवंतो छइ हे भगवन् ! भरतक्षेत्रे इन्द्रमहोत्सव स्कन्दस्वामिकार्तिक नाग यक्ष भूत अवट तालाव द्रह नदी वृक्ष पर्वत थूभ चैत्यप्रमुख महोत्सव, हे गौतम ! ए अर्थ समर्थनथी व्यपगतरहित महोत्सवादिकेंकरी ते मनुष्य छे हे भगवन् ! भरतक्षेत्रे नृत्य ओयतां नाटिक सख्त माग सुखी

भयतद्दिवसमायीतसवः । एवमग्रेपि । स्कन्दः कार्तिकेय नागो भवनपतिविशेष यक्षभूतौ व्यन्तरविशेषौ । अगडत्ति अवटः कूप तडाग सरोद्रहनदीकूप
वताः प्रतीताः स्तूपः पीठविशेषः चैत्यचैत्यदेवतायतनं । प्रभाद । व्यपगतमहिमान लोकमुखाः प्रभूताः । मल्लिकमित्यादि । नटानाटकविधार स्तेषां
प्रेक्षामेयपक कौतुकदर्शनोत्सुकमनसः । एवमग्रेपि नत्यतिस्म नृत्ताः कर्तरिक्तप्रत्ययः मल्लविपाठिनः मल्लावरत्राखेलकाः मल्लाजुन्मपुरकारिव मौष्टिका
मल्ला एव येमुष्टिभिः प्रहरन्ति, विडम्बकाविदूषकाः मुखविकारादिभिर्जनहास्योत्पादका कथकाः सरसकथाकथनेन श्रोतृरसोत्पत्तिकारकाः प्लवकाये झंपादि
भिर्गर्तादिकमुत्प्लवते नद्यादिकमनकारिव इत्यर्थः । अथवा तरति नद्यादिकं येषति लासकाये रासकान् ददति तेषां प्रेक्षा उपलक्षणादाख्यायकप्रेक्षादि
पदः । अप्रोत्तरं । नायमर्थः समर्थः । यतो व्यपगतकुतूहला लोकमुखा प्रभूताः । मल्लिकमित्यादि । अत्र शकटानि प्रतीतानि रथा क्रीडारथादयः
यायते गम्यते एभिरिति युग्यान्यायामानि गजकुसमाघातिरित्यानि गम्भादीनि । युग्य पुरुषोत्क्षिप्तमाकाशयानं जंपानमित्यर्थः । गिल्लिति पुरुषद्वयो
रिवसाडोसिका चिल्लिति वेसराविद्वयविनिर्मितायानविशेषाः शिबिकाप्रतीता स्यन्दमानिका पुरुषायामप्रमाणः शिबिकाविशेषः अत्र प्रतिवचः ॥ ना

जल्लमल्लमुट्ठियवेलंबगकहगपवगलासगपेच्छाइया । णोइणट्ठे समट्ठे ववगयकोउहल्लाण ते मणुया पण्णत्ता ? सम
णाउसो ! अत्थिणं भंते ! भरहवासे सगडाइया रहाइया जाणाइया जुग्गगिल्लिथिल्लिसीयसंदमाणियाइ

मौष्टिकविडम्बककथकप्लवकलासकप्रेक्षा इति वा, नायमर्थः समर्थः । व्यपगतकुतूहला लोकमुखा प्रज्ञप्ताः ? श्रमण । सन्ति भदन्त । भरतवर्षे
शकटानीतिवा रथाइतिवा यानानीतिवा युग्यगिल्लिथिल्लिशिबिकास्यन्दमानिका इति वा । नायमर्थः समर्थः । पादचारविहारा लोकमुखाः प्र

पुर विडंबक कथाकारक मल्ल पवर रासप्रमुखनी तेहना जोइवो ए अर्थ समर्थ नहीं, रहितछे कौतुकीकरी ते मनुष्य हे श्रमणो आउखावंतो
हा हे भगवन् ! भरतक्षेत्र शकटगाडा रथ यान युग्य डोली गिल्ली थिल्ली सीविका पालखीप्रमुखछे । एअर्थ समर्थ नहीं पगेकरीचाले मार्गे एहवा तेमनुष्य

यमित्यादि ॥ पादचारेण ननु शकटादिचारेण विहारो विचरणं येषां ते तथा । मणुआइत्यादि । अत्थिणमित्यादि । अत्र गोमहिष्यजाः स्पष्टाः एड काउरभ्राः । आह । नच तेषां मनुष्याणां परिभोग्यतया कदाचिदागच्छति नैताभ्यो दुग्धादि तेषा मुपनाभ्यामिति यावत् । अत्थिणमित्यादि । अश्वाः हस्तिसदृशा प्रतीताः गोवामावः गवयोवनगवः, अजैडकौ स्पष्टौ प्रसयादिरसुरा आटव्यपशुविशेषाः मृगवराहौ व्यक्तौ रुरवो मृगविशेषाः शरभा अष्टा पदाः चमराः अरण्यगावो येषां पुच्छकेशाः चामरतया भवन्ति शबरा येषां अनेकशाखे शृंगे भवतः कुरङ्गगोकर्णौ मृगभेदौ शृंगवत्त्वादिविशेषात् सामर्थ्यंगम्याः । अत्रोत्तर । हन्तेति कोमलामन्त्रणे सति, नचैवतेषां प्रथमसमासादिना मनुष्याणां यथासंभवमारोहणादिकार्येषू पयुज्यते । अथापरप्रश्नसूत्रमाह ॥ अ-

---

धाणोइणठे समठे पायचारविहारा ण तेमणुआ पणत्ता ? समणाउसो ! अत्थिणं भंते ! भरहेवासे गावीइ वा महिसीइवा अयाइवा एलगाइवा हंता अत्थि णोचेवणं तेसिं मणुआणपरिभोगत्ताए हव्वमागच्छंति ॥ अत्थिणं भंते ! भरहेवासे आसाइवा हत्थिउट्ठगोणगवयअयएलगपसुमियवराहरुरुसरभचमरसबरकुरंगगोकण्णमाइआ हंता अत्थि णोचेवणं तेसिं परिभोगत्ताए हव्वमागच्छंति । अत्थिणं भंते ! भरहेवासे सीहाइ

मा: ? श्रमण ! सन्ति भदन्त ! भरतेवर्षे गावइतिवा महिष्यइतिवा अजाइतिवा एडकाइतिवा हन्त सन्तिनचैव । तेषां मनुष्याणां परिभोग्यतया (हव्व) शीघ्रमागच्छन्ति । सन्ति भदन्त ! भरतेवर्षे अश्वाइतिवा हस्त्युष्ट्रगोगवयाजैडकपशुमृगवराहरुरुशरभचमरशबरकुरङ्गगोकर्णादिकाः ।

छे । हे श्रमण आयुष्यवंता हा हे भगवन ! भरतक्षेत्रे गाय भैंस आजावोकडो २ एलकागाडर इत्यादिक छे पणिनथी ते मनुष्यनां परिभोगपणे आव तीनथी । छे हे भगवन् ! भरतक्षेत्र विषय अश्व घोडा १ हाथी २ ऊंट ३ बलद ४ रोझ ५ बोकडा ६ गाडर पशु मृग बाराह रुरु अष्टापद चम रीगाय सबर मृगजाति गोकर्ण इत्यादिकछे। हा गौतमकछे पणिनथी ते मनुष्यने परिभोगपणे आवतानथ । छे हे भगवन् ! भरतक्षेत्रमें विषे

णिपतद्दियमयीवासमय । एवमग्रेपि । स्कन्द कार्त्तिकेय नागोमवनपतिविशेष यक्षभूतौव्यन्तरविशेषौ । अगडइति अवटः कूप तडाग सरद्ग्रहणसीकथ पवताःप्रतीता । स्तूपःपीठविशेष चैत्यचेष्टदेवतायतनं । अत्राह । व्यपगतमहिमान स्तेमनुजाः प्रज्ञप्ता । अत्थिणमित्यादि । नटानाटयितार स्तेषां प्रेक्षाप्रेक्षणकं कौतुकस्तमोत्सुकजनमेल । एवमग्रेपि नृत्यन्तिस्म नृत्ताः कर्तरिक्तप्रत्ययः नृत्तविधायिन वस्त्रावरत्रखेलकाः मल्लाबाहुयुद्धकारिणः मौष्टिका मल्ला एव येमुष्टिभिःप्रहरन्ति विडम्बकाविदूषकाः मुखविकारादिभिर्जनहासोत्पादकाःकथकाः सरसकथाकथनेन श्रोतृरसोत्पत्तिकारकाः प्लवकाये झंपादि भिर्गर्तादिकमुल्लङ्घयते नद्यादिकमुत्तरन्ति वेत्यर्थः । अथवा तरति नद्यादिक मेवति लासकाये रासकान्ददति तेषां प्रेक्षाउपलक्षणात्वाद्याख्यायकप्रेक्षादि ग्रहः । अयोत्तरं । नायमर्थः समर्थः । यतो व्यपगतकुतूहला स्तेमनुजाः प्रज्ञप्ता । अत्थिणमित्यादि । अत्र शकटानि प्रतीतानि रथा क्रीडारथादयः यायते गम्यते एभिरिति यानान्यायामानि शकटस्यमानातिरिक्तानि गन्त्र्यादीनि । युग्य पुरुषोत्क्षिप्तसमाकाशयान जपानमित्यर्थः । गिल्लिरिति पुरुषद्वयो रिक्ताडोलिका थिल्लिरिति, वेसरादिद्वयनिर्मितयानविशेषः शिबिकाप्रतीता स्यन्दमानिका पुरुषायामप्रमाणः शिबिकाविशेषः अत्र प्रतिवचः ॥ ना

जल्लमल्लमुट्ठियवेलंबगकहगपवगलासगपेच्छाइवा । णोइणठ्ठे समठ्ठे ववगयकोउहल्लाणं तेमणुआपण्णत्ता ? सम णाउसो । अत्थिणं भंते ! जरहेवासे सगडाइया रहाइया जाणाइया जुग्गगिल्लिथिल्लिसीयसंदमाणियाइ

मौष्टिकविडम्बककथकप्लवकलासकप्रेक्षा इति वा । नायमर्थः समर्थः । व्यपगतकुतूहला स्तेमनुजाः प्रज्ञप्ता हे श्रमण । सन्ति भदन्त । भरतेवर्षे शकटानीतिवा रथाइतिवा यानानीतिवा युग्यगिल्लिथिल्लिशिबिकास्यन्दमानिका इति वा । नायमर्थः समर्थः । पादचारविहारा स्तेमनुजाः प्रज्ञ

शुद्द चिटंबक कथाना कहनहार प्रस पकर रासप्रमुखनें तेहनो जोयवो ए अर्थ समर्थ नहीं, रहितछे कौतुकेकरी ते मनुष्य हे श्रमणो आऊखावतो छ हे भगवन् । भरतक्षेत्र शकटगाडा रथ यान युग्य गील्ली थिली सीबिका पालखीप्रमुखछे । एअर्थ समर्थ नहीं पगेंकरीचाले चाले एहवा तेमनुष्य

यमित्यादि ॥ पादचारेण ननु शकटादिचारेण विहारो विचरणं येषां ते तथा । मनुआइत्यादि । अत्थिणमित्यादि । अत्र गोमहिष्यजाः स्पष्टा , एड काउरभ्रा । आह । नच तेषां मनुष्याणां परिभोग्यतया कदाचिदागच्छति नैतासां दुग्धादि तेषां मुपभोग्यमिति यावत् । अत्थिणमित्यादि । अत्रावाः हस्तिनउष्ट्राः प्रतीताः गोकर्णाः गवयोवनगवः, अजैडकीसादी अश्वपार्श्वखुरा आटव्यपशुविशेषाः मृगवराहौप्रसिद्धौ रुरवो मृगविशेषाः शरभा अष्टा पदाः चमराअरण्यमाहोषाःसांपुच्छकेशाश्चामरतयाभवन्ति, शबरा येषां मनेकशाखेशृंगे भवतः कुरङ्गगोकर्णौ मृगभेदौ शृंगयष्ट्यादिविशेषाच्चसामर्थ्यगम्याः । अन्नोत्तर । इतेतिप्रोमसामन्वये सति, नचैवतेषां प्रथमसमासाविमां मनुष्याणां यथासंभवमारोहणादिकार्येषु प्रयुज्यते । अथापरप्रश्नसूत्रमाह ॥ अ-

त्थिणं भंते समंसि पायचारविहाराणं तेमणुश्रा पमसा ? समणाउसो । अत्थिणं भंते । भरहेवासे गावीइ वा महिसीइवा अयाइवा एलगाइवा हता अत्थिणोचेवणं तेसिं मणुआणपरिभोगत्ताए हव्वमागच्छंति ॥ अ त्थिणं भंते । भरहवासे आसाइवा हत्थिउट्ठगोणगवयअयएलगपसुमिअवराहरुरुसरभचमरसबरकुरंगगो कण्णमाइआ हंता अत्थिणोचेवणं तेसिं परिभोगत्ताए हव्वमागच्छंति । अत्थिणं भंते ! भरहेवासे सीहाइ

सः ? भगव ! सन्ति भदन्त ! भरतेवर्षे गावइतिवा महिष्यइतिवा अजाइतिवा एडकाइतिवा एवं सन्तिनचैव । तेषां मनुष्याणां परिभोग्यतया (हव्व) शीघ्रमागच्छन्ति । सन्ति भदन्त ! भरतेवर्षे अश्वाइतिवा इत्यष्टगोगवयाजैडकपशुमृगवराहरुरुशरभचमरशम्बरकुरङ्गगोकर्णादिकाः ।

छे । हे भगव छाउपावता वर हे भगवन् ! भरतक्षेत्रे गाय भैंस आआवोकडो २ एलकागाडर हागीतम से पवितमयी ते मनुष्यमय परिभोगपणे आय तीमधी । वर ऐ भगवन् ! भरतक्षेत्र थिषर अश्व घोडा १ हाथी २ ऊट ३ बलद ४ रोम्ह ५ बोकडा ६ गाडर पशु मृग बाराह रुरु अष्टापद चम रीगाय सबर मृगजाति गाकर्ण इत्यादिकवर। हा गौतमवर पवितमयी ते मनुष्यने परिभोगपण आवतावर । वर हे भगवन् ! भरतक्षेत्रमे विषे

पर्वमित्यादि । अथर्सिंहा केसरिणः आपुप्रतीताः वृका ईहामृगाः द्वीपिनश्चित्रकाः अच्छाभ्रमल्ला तरच्छोमृगाद्नाः शृगालाश्चक्राः बिडाला
मार्जाराः, शुनका श्वानः कोलशिकालोमटका येपामी कोको. इत्येवरवति कोलशुनकासप्तसूकराः ५ अचोत्तरं । सति परं नैव तेषां मनुजानां आबाधा
। उपद्रुत्यो आबाधांवा विशेषबाधां छविच्छेदं वा चर्मकर्तनं उत्पादयति । यतः । प्रकृतिभद्रका स्ते श्वापदगणा प्रज्ञप्ताः । अस्तिणमित्यादि ।
अत्र शालयः कलमादिविशेषाः व्रीहयः सामान्यतः गोधूमयवौ प्रतीतौ यवयवाश्चविशेषाः कलायाः त्रिपुटाख्या वृत्तचणकाश्च मसूरामालवदेशविशेष

(था यगधाइया सिंगदीसिंगरिच्छअच्छतरच्छसियालविडालसुणगकोकंतियकोलसुणगाइया हता अत्थिणोचे
वण तेसि मणुयाणं आबाहवा वाबाहवा छविच्छेयवा उप्पाइत्ति,पगइभद्दयाण तेसावयगणा पन्नत्ता १स
मणाउसो ! अत्थिण भंते ! भरहेवासे सालीइया वीहिगोहूमजवजवजवाइया कलमसूरमुग्गमासतिलकु
लत्थणिप्फावआलिसंदगअयसिकसुंभकोद्दवकंगुवरगरालगसणसरिसवमूलगबीयाइया हता अत्थिणोचेवण

त्वं वर्त्तितमेवैतेषां परिभोग्यतया स्तद्भागत्वात्ति । सन्ति भदन्त । भरतेवासे सिंहादतिवा आघ्राइतिवा ऋक्षद्वीपिकतरक्षतरक्षमृगालबिडा
लशुनककोकंतिय कोलशुनका इतिवा । हन्त सन्तिनचैव तेषां मनुष्याणां आबाधांवा व्याबाधांवा छविच्छेदंवोत्पादयन्ति प्रकृतिभद्रकास्ते
श्वापदगणा प्रज्ञप्ताः ? श्रमण ! सन्ति भदन्त ! भरतेवर्षे शालयइतिवा व्रीहि गोधूम यव यवयवाइतिवा कलायमसूरमुद्गमाषतिलकुलत्थनिष्पाव

सिंह १ व्याघ्र २ वृक दीपडा रीछ तरछ शियाल बिलाड श्वान कूकडा कोल सूनक सूयरवें । हानौत्तमवें पक्षिमपी तेमनुष्यने आबाधा अथवा विशे
षरीबाधा छविछेदयो उपजावेनहीं स्वभावेभद्रकस्वभावे स श्वापदसमूह । हे श्रमणो आयुष्मंतावे हे भगवन् ! भरतक्षेत्र शाली १ व्रीहि २
गोधूम ३ यव ४ यवारि ५ कल ६ मसूर ७ मूंग ८ अडद ९ तिल १० कुलथ ११ वालर १२ चोला १३ त्वरका १४ अलसी १५ कुसुंभो १६ कोद्रवो १७

प्रसिद्धा धान्यविशेषाः मुद्गमाषतिलाः कुलत्था वल्लकतुल्या विपिटा भवन्ति निष्पावाः यवाः अलिसन्दगाः चपलकाः, अतसी धान्यं यस्य तैलं अतसी तैलमिति प्रतीतं कुसुम्भं येन वस्त्राणां रागः समुत्पाद्यते कोद्रवाः प्रतीताः कगवः पीततन्दुलाः वरगः वरट्टो धान्यविशेषः स रालि लादिषु प्रसिद्धः रालक कङ्गुविशेष एव । सणाः पृथक्शिराः कङ्गुरेव बिरारालकः शणत्वक् प्रधानं शणो धान्यविशेषः सर्षपाः प्रतीताः मूलकशाकविशेष सस्यबीजानि प्राकृतत्वात्ककारलोपः पर्यवस्यानि निष्पत्ति । अत्रोत्तरं । सति च तेषां मनुजानां परिभोग्यतया कदाचिदपि कल्पद्रुमपुष्पफलाद्याहार कस्मात्तेषामिति । अस्थि णमित्यादि । अत्र गर्त्ता महती सद्यो दरीः मूषिकादिकृतबिलरूपा सद्यः अवपातः प्रपातस्थानं यत्र पतन् जनः सम्यगेव पिपतति, प्रपातो भृगुः यत्र जनः कामपि कामनां कृत्वा प्रपतति विषमं दुरारोहावरोहस्थानं विजलं स्निग्धकर्दमाविलस्थानं यत्र जनोऽस्खलितं प्रपतति । मायमथः समर्थः । इत्यादि गच्छतीत्यर्थः । भरते बहुसमरमणीयो भूमिभागो मतः प्रज्ञप्तः ? सेजहाणामए इत्यादि पदं च प्राग्वद् ज्ञेयः । अत्थि णमित्यादि । अत्र

तेसिमणुआणं परिभोगत्ताए हव्वमागच्छंति, अत्थि णं भंते ! भरहेवासे गड्डाइ वा दरीइ वा ओवायपवायविस मविज्जलाइ वा णो इणट्ठे समट्ठे, भरहेवासे बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पण्णत्ते ? सेजहाणामए आलिंगपुक्खरे इ वा अत्थि णं भंते ! भरहेवासे खाणूइ वा कंटगतणकयवराइ वा पत्तकयवराइ वा णो इणट्ठे समट्ठे ववगय

(शालिसदृग चपलका) अतसिकुसुंभकोद्रवकंगुवरटरालकशणसर्षपमूलकबीजानीतिया । हन्त सन्तिनोचेव तेषां मनुष्याणां परिभोग्यतया हव्वमाग च्छन्ति । अस्ति भदन्त ! भरतेवर्षे गर्त्तेतिवा दरीइतिवा अवपातप्रपातविषमविजलाइतिवा नायमर्थः समर्थः भरतेवर्षे बहुसमरमणीयो भूमिभागः

कांगु १८ वरटी १९ रालक २० शण २१ सरषिव २२ मूलानावीज प्रमुख । हा गौतम ए पणिमनी ते मनुष्यना परिभोगपणे आवतानथी जे । हे भग वन् ! भरतक्षेत्रे खाड गुफा पडवाना ठेकाणा भ्रंपापात विषमकस्थानक कर्दमनो ए अर्थ समर्थ नही भरतक्षेत्रने विषे घणुं समोरमणीक भूमिछे जिमदृष्टा

स्थाणुकण्टकानां कटकात्मकः तृणान्येककचवरः पत्राण्येककचवरः प्रसाद । मित्यादि । यत्रो व्यपगतस्थाणुपायकण्टकचवरा सा सुषमसुषमा माश्री समा उरवः प्रज्ञप्ता । भन्तियमित्यादि । भव दंशमशकयूकालिक्षाः स्पष्टाः विकृणामाकुणा । पताकुः । मार्गेमकूरयोर्देश्यां । माकुणपविशुण कुणा तथा हृवणोपिरावीर् हति । पिशुकावमटा प्रभावायैः व्यपगतदंशमशकयूकालिक्षा तथा विकुणपिशुकोपद्रवविरहिता पश्चात्क्रमपारयः सारुमा प्रज्ञप्ता । भगसूत्रे व्यपगतेस्यादि विशेषणम कर्मपारयविना व्यपगतस्थाणुकण्टकस्तत्पूलारचौ विरहितमतिपद प्रमादापसितमितिकार्यं । तद्यस्य तस्यतो व्यपगत पदेनैवोक्तत्वात् । भन्तियमित्यादि । भवाव यः सामान्यतः सर्पाः अजगराः महाकायसर्पाः शेषपूर्ववत् । यतः प्रकृतिभद्रका सो व्याल काः सरी

खाणुकंटगतणकयवरपत्तकयवराण सा समा पण्णत्ता ? गोयमा णो इणट्ठे समट्ठे । ववगयखाणुकंटगतणकयवरपत्तकयवरा णं सा समा पण्णत्ता । अत्थि णं भंते ! भरहे वासे डंसाइ वा मसगाइ वा जूआ इ वा लिक्खाइ वा ढिंकुणाइ वा पिसुयाइ वा ? णो इणट्ठे समट्ठे ववगयडंसमसगजूयलिक्खढिंकुणपिसुया उवद्दव विरहिया णं सा समा पण्णत्ता । अत्थि णं भंते ! भरहे वासे अहीइ वा अयगराइ वा हंता अत्थि णो चेव णं तेसि

प्रज्ञप्ता ? भगवानाह गौतम ! नायमर्थः समर्थः । व्यपगतस्थाणुकण्टकतृणकचवरपत्रकचवरा सा समा प्रज्ञप्ता ? अस्ति भदन्त ! भरतवर्षे स्थाणुरितिवा कण्टकतृणकचवरइतिवा पत्रकचवरइतिवा नायमर्थः समर्थः । व्यपगतस्थाणुकण्टकतृणकचवरपत्रकचवरा सा समा प्रज्ञप्ता ? अस्ति भदन्त ! भरतवर्षे दंशाइतिवा मशकाइतिवा यूकाइतिवा लिक्षाइतिवा मत्कुणाइतिवा पिशुकाइतिवा । नायमर्थः समर्थः । व्यपगतदंशमशकयूकालिक्षामत्कुणपिशुकोपद्रवविरहिता सा समा प्रज्ञप्ता ? अस्ति भदन्त !

तरफ़ोथी थातिमवाविषगुपर्मपरथोथ । तेहवो छे हे भगवन ! भरतक्षेत्रमां ठूंठा कांटा तणखो कचरोपानमोकचरा प्रमुख । हे गौतम ! सत्यमथी रहतवे दुटा कांटा तृणनोकचरो पानमोकचरो प्रमुखकचरारहित छे तेआरें । वर हे भगवन् ! भरतक्षेत्रमां डांस मसा जूआ लीख मांकड चांचड तेहमा । हे गौतम ! ए सर्व समर्थनथी रहतवर डांस मसा जूआ लीख मांकड चांचडतेहमा उपद्रवथी रहितथइ तेआरे वर । हे भगवन् ! भरतक्षेत्रमां सर्प अजगर । हा

सृपजातीयगवाः प्रचसा इति । मत्र गृहपुरुषसूत्रं बीवाभिगमादिषु साक्षाददृष्टमपि एतत्सूत्रादर्शेषु मदृष्टमिति गथ्याख्यायामप्यलेखि । मस्तियमि-स्यादि । अत्र विमहमरी पूर्ववत् । कलहोत्पचमराठिः बोलोवृत्तमासोना मध्यताबरध्वनिकाः कलकाः मारःपरस्परमरवराः वैरपरस्परमसहमानतया हिसहिंसकताध्यवसायः महापुरुषनिष्यमस्वाहीनमहारवाः महासंग्रामापमकादित्रूरत्वनोपेततया सम्पवस्मानहारवाः महायज्ञाविनागमावादीनि तेषां निपतमानि हिंसायुद्धावेरिषु मोचनानि महायज्ञत्वंचैतेषा मद्भूतपिविमसन्निकत्वात् । तथाहि । नागबाणायनुधारोपिता बाणाकारा सुखाव सतो जातवस्त्वमामासहस्रोल्काहबरूपा, ततः परशरीरैसंक्रांता नागमूर्तीमूपपाद्यस्यसम्भवते तामसपाषासु चक्कसरकोर्ध्वीप्यापिमहापतमसकपतया, प-वनयापाय तथाविषपवनस्वरूपतमा मक्किमावाव तादृशबन्धिमकारिव परिणताः प्रतिवैरिवाहिनीषु विमोत्पादका भवति एवमन्येपि स्वस्वनामानुसा रेण स्वस्वजन्यकार्य मुत्पादयति । उक्तच । चित्रं मोचित ते बाणा भवंति धनुराश्रिताः । उस्कारूपाव गच्छन्तः शरीरे नागमूर्तयः १ तत्र बाणाः प्रप-ट्टाः सर्वपापत्य मागताः । आमरा स्वकमेवास् मपाचिन्तितमूर्तयः २ महापुरुषा स्कन्नपत्याय्य स्तेषां पतनानि घातधर्मेनयमानि ततएव महार्ह-

मणुस्साण ख्वायाईश्रा जाव पगहजहयाण ते वाळगगणा पचात्ता ? स्वयिण जते ! नरहे ळियाढवा फ्मराइ या.फलहयोलस्वारग्रहरमहाजुद्धाइया महासगामाइया महासस्यपक्रणाइया महापुरिसपक्रणाइया गो० ! णोइ

भरतेवर्षे स्वहयाइतिया भक्षगराहतिया इन्त भन्तिमचैव तेषां मनुष्याणां आयाधा (व्यायाधावा) यावत् (समुत्पादयन्ति) प्रकतिभद्रकास्तेभ्य सगणाः प्रचसा ? इति सुवंत । भरतेवर्षे डिम्बामीतिया समरामीतिया कलहयोलवारवैरमहायुद्धामीतिया महासंग्रामादतिया महाशस्त्रपतना

गौतम ! ते वचिमथो ते-मनुष्यनद श्रावाधाम्मुत उपजाव यावत् स्यमावद भद्रीकवे से सर्वमा समूहवे । हे भगवन् ! भरतक्षेत्रमे ळियवेचाक दुःकाल तथा परचक्र कलह श्रासमोपश्च पार वेर मोटासग्राम महामोटासग्राम मोटासत्रमो पड़वो मागयाघादिक मोटापुरुष उत्रपतोमनुपनो पड़वो मरवो)

स्थाणुकण्टकास्तु कण्टकास्तथा द्वयोर्मेवकचवरः पत्रास्येककचवरः प्रमाद । भीत्यादि । यतो अपगतस्थाणुपाद्यन्यककचवरा सा सुषमसुषमा नाम्नी समा रक्तः प्रभूसा । कन्ति भगिनस्यादि । प्रश्न दंशमशकयूकालिक्षाः स्पष्टाः ढिंकुणा मत्कुणाः । मशकाः । मीदेषसूर्योद्भवा । सा कुणपविकुण इयुका तथा दुर्गन्धीपिपासीय इति । पिशुकाः प्रवासाः अपगतदंशमशकयूकालिक्षा तथा ढिंकुणपिशुकोपद्रवविरहिता भवात्तमधारयः सासमाभ्रमसा । प्रश्नसूत्रे अपगतेत्यादिविशेषणस्य कर्मधारयत्वेन व्याख्यानकरणमनुत्पन्नस्य विरहितमतिपदं प्रमादापतितमितिज्ञेय । तथापस्य सत्यतो अपगत पदेनैवोक्तत्वात् । अस्तिभगिनस्यादि । प्रश्न यः सामान्यत सर्प्याः अजगराः महाकायसर्प्याः शेषपूर्ववत् । मतः प्रकृतिभद्रका से व्यास ा सरी

साणुकंटगतणकयवरपत्तकयवराणं सा समा पन्नत्ता ? आत्थिणं नते ! भरहेवासे डंसाइवा मसगाइवा जूआ इवा लिक्खाइवा ढिंकुणाइवा पिसुआइवा णो इणट्ठे समट्ठे ववगयडंसमसगजूआलिक्खढिंकुणपिसुअउवद्दव विरहिआणं सा समा पन्नत्ता ? अत्थिणं नंते ! भरहेवासे अहीइवा अयगराइवा हता अत्थिणो चेवणं तेसिं

प्रश्नः ? सयवानाभवः आसिकपुष्करश । अस्ति भदन्त । भरतवर्षे स्थाणुरितिवा कण्टकतृणकचवरइतिवा पत्रकचवरइतिवा नायमर्थ स-मर्थः । अपगतस्थाणुकण्टकतृणकचवरपत्रकचवरा सा समाप्रज्ञप्ता ? सन्ति भदन्त । भरतेवर्षे दंशाइतिवा मशकाइतिवा यूकाइतिवा लिक्षाइति वा मत्कुणाइतिवा पिशुकाइतिवा । नायमर्थः समर्थः । अपगतदंशमशकयूकालिक्षामत्कुणपिशुकोपद्रवविरहिता सा समाप्रज्ञप्ता ? सन्तिभदन्त !

तत्कोइ आलिंगवाजिंत्रसुधर्मपदहोइ । तेहवो हे भगवन । भरतक्षेत्र दूठा काटा तणनो कचरो पाननोकचराप्रमुख । हेगौतम । सत्यनथी एहतले दूठा काटा तृणनोकचरो पाननोकचरो प्रमुखकीरहित ते आरे । वळ हे भगवन् । भरतक्षेत्र डांस मसा जूका लीख ढंकण चाचड तेहना । हेगौतम । ए अर्थ समर्थनथी एहवचन माच मसा जूका लिख ढंकण चाचड तेहना उपद्रवकरी रहित कह तेआरे वळ । हेभगवन् । भरतक्षेत्र सर्प अजगर । हा

शोषः क्षयरोगः, दाहः प्रतीतः अर्शांसि गुदाङ्कुराः अजीर्णं व्यक्तं दकोदरं जलोदरं पाण्डुरोगः भगन्दरः प्रतीतौ एकाहिकोऽयं ज्वरः एकदिनान्तरितः आयाति एवं द्वि-दिनान्तरितो द्व्याहिकः, त्रिदिनान्तरितः त्र्याहिकः, चतुर्थदिनान्तरितः चातुर्थिकः इन्द्रग्रहादयस्तु उन्मत्ततादिहेतवो व्यन्तरादिदेवकृतोपद्रवाः, धनुर्ग्रहः समयगम्यः मस्तकशूलादीनि प्रतीतानि, ग्रामे तत्सम्बन्धे मारिर्युगपद्रोगाद्बहूपादिना बहूना कालधर्मप्राप्तिः, एवमग्रेऽपि यावत्करणात् नगरमारिप्रभृतिपरिग्रहः प्राणिक्षयो गवादिक्षयः जनक्षयो मनुष्यक्षयः कुलक्षयो वंशक्षयः एतेषु कथम्भूता इत्याह । व्यसनभूता अनार्या आपद्भूताः अनार्याः पापात्मकाः अत्र विभक्तिलोपः प्राकृतत्वात् । अत्राह नेत्यादि । व्यपगतो रोग चिरस्थायी कुष्ठादि आतङ्क आशुघाती शूलादि येभ्य-स्ते तथा मनुजाः प्रज्ञप्ताः ? हे श्रमण ! हे आयुष्मन् । अथैषामवस्थितिपृच्छति । तीसे णमित्यादि । प्रायः कण्ठ्यमेतत् नवरं देशोनानि त्रीणि पल्योप

ग्गहाइ वा जुम्मगहाइ वा मत्थयसूलाइ वा हिययसूलाइ वा पोट्टकुच्छिजोणिसूलाइ वा गाममारीइ वा जाव सन्निमारीइ वा पाणिक्खया जणक्खया कुलक्खया वसणब्भूयमणारिया गो० णो इणट्ठे समट्ठे ववगयरोगायंका णं ते मणुया पण्णत्ता ? समणाउसो ! तीसे णं भंते ! समाए भरहे वासे मणुयाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहन्नेणं देसूणाइं तिन्नि पलिओवमाइं उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं ॥ तीसे णं भंते ! समाए भरहे वासे म

ग्रहादिक वा भूतग्रहादिक वा मस्तकशूलादिक वा हृदयशूलादिक वा पोटकुखियोनिशूलादिक वा ग्राममारिरितिवा यावत्सन्निवेशमारिरितिवा प्राणिक्षया जनक्षया कुलक्षया व्यसनभूताअनार्या गौ०। नायमर्थः समर्थः व्यपगतरोगातङ्कास्ते मनुष्याः प्रज्ञप्ताः ? श्रमण ! तस्या भदन्त ! समाया भरतवर्षे

ग्रह माथाशूल १ हृदयशूल २ उदर कुंखि योनिप्रमुखशूल ग्रामइ मरगी यावत् सन्निवेश मरकी प्राणीनो क्षयनोकारी मनुष्यनोक्षयकारी रोगकर कुलनोक्षयकारी रोग मनुष्यने कष्टकारकव्यापार अनार्यपापीष्टकर । हे गौतम ! एअर्थ समर्थनथी रहवाई रोगातङ्करी तेमनुष्य । हे श्रमणो !

धिरादि कवपत्यादिसंभवधिरादि तेषामिथतनानि प्रवाहरूपतया बहूनि । भयोत्तरमेत्यादि । यतस्ते व्यपगतो वैरस्यानुबन्धः सन्तानभावेनप्रवृत्ति र्येषां ते तथा मनुजाः प्रज्ञप्ताः? अस्ति भगवन्नित्यादि । अत्र दुष्टानामवाम्यादीनामुपद्रवहेतुत्वात् उ.ताः सत्वा व्यन्तरप्रमुखा देवता इत्यर्थः । कुल रोगग्रामरोगमण्डलरोगा यथोत्तरं बहुस्थानव्यापिनः । पोट्टेति । देश्यत्वादुदरं शीर्षं मस्तकं तद्वेदना कर्णोष्ठाक्षिनखदन्तवेदना कण्ठ्याः कासश्वासज्वराः

णो इणठे समठे ववगयवेराणुबंधाण तेमणुआ पन्नत्ता ? समणाउसो ! भरहेवासे दुब्भूयाइवा कुलरोगाइवा गामरोगाइवा मंडलरोगाइवा पोट्टसीसवेयणाइवा कण्णोट्ठअच्छिणहदंतवेयणाइवा कासाइवा सासाइवा जराइवा दाहाइवा अरिसाइवा अजीरगाइवा दओदराइवा पंडुरोगाइवा भगंदराइवा एगाहियाइवा बेयाहियाइवा तेयाहियाइवा चउत्थाहियाइवा इंदग्गहाइवा धणुग्गहाइवा खंदग्गहाइवा कुमारग्गहाइवा जक्ख

नीति वा महापुरुषपतनानीति वा । मोहन । नायमर्थः समर्थः व्यपगतवैरानुबन्धास्ते मनुजाः प्रज्ञप्ताः ? अस्ति भदन्त ! भरतेवर्षे दुर्भूतानीति वा कुलरोगाइति वा ग्रामरोगाइति वा मण्डलरोगाइतिवा (पोट्ट शिरोवेदनाः) उदरशीर्षवेदनाइतिवा कर्णोष्ठाक्षिनखदन्तवेदनाइतिवा कासाइति वा श्वासाइतिवा शोषाइतिवा ज्वराइतिवा दाहाइति वा अर्शोइति वा अजीर्णमिति वा जलोदराइति वा पाण्डुरोगाइति वा भगन्दराइति वा एकाहिकाइतिवा द्व्याहिकाइतिवा त्र्याहिकाइतिवा चातुर्थिकाइतिवा इन्द्रग्रहाइतिवा धनुर्ग्रहाइतिवा स्कन्दग्रहाइतिवा कुमारग्रहाइतिवा यक्ष

देखीतम सत्यमयी रहितवे वैरानुबंधेकरी ते मनुष्यछे । हं भगवन् ! भरतक्षेत्र दुर्भूतलेभूतकादिक इति कुलनोरोग ग्रामरोगादिक ते देशमारीप्रमुख उदर मस्तकप्रमुखनि वेदना कान होठ आंखि नख दांत तेहनी वेदना कासरोग श्वासरोग दाहज्वर हरस अजीर्ण जलोदर पांडु रोग भगंदररोग एकांतरोताव बेयांतरोताव त्रेयांतरोताव चयांतरोताव इंद्रग्रह धनुग्रह स्कंदग्रह कुमारग्रह यक्षग्रह भु

सूत्रारम्भइति । तेबमित्यादि । अत्र खिवतत् सहनम वेति कमधारयः पवाद्स्त्यर्थे इग्प्रत्यय । गौतमेत्यादि । वज्रर्षभनाराचसहनिम सोमनुणा घ-ति । तेषिवर्मित्यादि । सुगम नवर खि सस्थित सत्थान मेपाते तथा । यद्यपि पूर्ववत्र कसूत्रे विशेषणद्वारा एषा सहननादिक मास्यात, तथापि सर्वेषामपि तत्कालभाविना मेकसहननादिमात्रताख्यापनार्थं मस्य सूत्रस्य प्रश्नोत्तरपद्दत्या निर्देशेन न पौनरुक्त्य माशुकनीय । अतएवा प्रवर्तिनि पुट करठकमूले तेसिय मते । मनुखाकमित्यत्र केवइआ पिठकरडकसया पन्नता ? गोयमा ! इति प्रश्नसूत्रागोप्याहार्यंबति । तेसिणमित्यादि । तेषां पृ-ष्ठकरंडकशतानि पूर्वोक्तस्वरूपाणि कियति ? अत्रभगवानाह । द्वेषट्पञ्चाशदधिके पृष्ठकरंडकशते मप्तसे ? इत्यर्थः । तेबमित्यादि । तेमनुष्याः कालस्य मरणस्य मासो यस्मिन् कालविशेषे अवसर कालधर्मः तस्मिन् काले कृत्वा मासस्रो पञ्चपत्वा रकालविवशा इत्याद्यपि द्रष्टव्य कुत्रापि कोत्पद्यंते इति प्रश्नद्वयेपि देवलोएसु उववज्जती स्येक मेवोत्तर गमनपूर्वकत्वा दुत्पादस्योत्पादाभिधाने गमन सामर्थ्यास्यगतमेवे त्याशयादिति । अपया न

गोयमा । छम्मासावसेसाउया जुयलग पसवंति एगूणपन्न राइंदिआइं सारक्खंति संगोवेंति २ कासित्ता छिइत्ता जमइत्ता अक्किठा अव्वहिआ अपरिआविआ कालमासे कालंकिच्चा देवलोएसु उववज्जंति देवलो अपरिग्गहाणं तेमणुआ पणत्ता ? तीसेणं भंते ! समाए भरहेवासे कइविहा मणुस्सा अणुसज्जित्था गोयमा !

---

१ सस्थानसंस्थितानि प्रज्ञप्तानि ? तेषां मनुजानां द्वे षट्पञ्चाशदधिकेपृष्ठकरंडकशतेप्रज्ञप्ते ? यमपतेमनुजाः कालमासेकालंकृत्वा क गच्छन्ति कोत्पद्यन्ते २ गौतम । षण्मासावशेषायुषः (कृतपरायुर्बन्धाः) युगलकमसुवन्ते (ततमसूय) एकोनपञ्चाशत रात्रिदिवानिसंरक्षन्तिसंगोपयन्ति । संरक्ष्यसंगोप्य

मनुष्यना शरीरकुबषस्थानसंस्थित छे ए गौतम ! समचतुरस्रसस्थानेसंस्थित छे ते मनुष्यने केटला कण्या २५६ पृष्ठकरंडक पांसली छे । ए मनुष्यो ! आउष थयो थे हे भगवत ते मनुष्य कालमरणअवसर कालकरीने कुणगतिमाह किहांउपजइ हे गौतम । छमासमाउपोमाकतोरहे तिवारें जोडलूं

गानि स्थितिर्युग्मिनो प्रतीत्य मध्या देशवाश्च पल्योपमासंख्येयभागरूपा ज्ञेयाः । यदुक्तं जीवाभिगमे । देवकुरूत्तरकुरुक्षेत्रपरिवृत्त्य देवकुरूत्तरकुरु अवमनुस्सनपुरिसत्थीणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गो० ! देसूणाइं तिण्णि पलिओवमाइं पलिओवमस्स असंखेज्जइभागेणं ऊणगाइं उक्कोसेणं तिण्णि पलिओवमाइं । अथावमाहणापृच्छाह । तीरेवमित्यादि । सुगमं नवरं देशोना क्रयः क्रोशाः । जघन्युग्मिनो प्रतीत्य उक्तेयं वराववीवूह्-भूमिष्वाशु इति वचनात् । यद्यपि ववदुसहसमूसियमाई इति पूर्वसूत्रे वैतेषा मवगाहना लभ्यते । तथापि जघन्योत्कृष्टविशेषविभाजनार्थं पुनरवगाहना

मणुस्साणं सरीरं केवइयं उच्चत्तेणं पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं देसूणाइं तिण्णि गाउयाइं उक्कोसेणं तिण्णि गाउयाइं तेणं भंते ! मणुस्सा किंसंघयणी पण्णत्ता ? गोयमा ! वज्जरिसहणारायसंघयणी पण्णत्ता ? तेसिणं भंते ! मणुस्साणं सरीरा किंसंठिया पण्णत्ता ? गोयमा ! समचउरंससंठाणसंठिया तेसिणं मणुस्साणं बेछप्पण्णा पिट्ठकरंडयसया पण्णत्ता ? समणाउसो ॥ तेणं भंते ! मणुस्सा कालमासे कालं किच्चा कहिं गच्छंति कहिं उववज्जंति

मनुष्याणां कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन देशोनानि त्रीणि पल्योपमान्युत्कर्षतः त्रीणि पल्योपमानि ॥ तस्याः भदन्त ! समायां भरतेऽवर्षे मनुष्याणां शरीराणि कियदुच्चत्वेन प्रज्ञप्तानि ? गौतम ! जघन्येन देशोनानि त्रीणि गव्यूतानि उत्कर्षेण त्रीणि गव्यूतानि तेऽभदन्त ! मनुष्याः । कि संहननिनः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! वज्रर्षभनाराचसंहननिनः प्रज्ञप्ताः ? तेषां भदन्त ! मनुष्याणां शरीराणि किंसंस्थानानि प्रज्ञप्तानि ? गौतम ! समचतुर

स्रसंस्थानता । तेऽत्र हैमवतआरकेऽपि भरते ऽत्र मनुष्यक्षेत्रतोऽवगाहनास्थिति । हेगौतम ! जघन्यतोऽवक्ष्व वा त्रिपल्योपम सत्कक्षायते पू रोति पल्योपमस्थितिवृत्ते ऽत्र । हेभगवन् ! आरकेऽपि भरते मनुष्यकशरीरक्षेत्रतोऽवक्षपते हे गौतम ! जघन्यपक्षीयोत्कर्षतो त्रिगव्यूतं वपते उत्कर्षतो पूर्णत्रिगव्यूत वपते । तेऽत्र हे भगवन् ! मनुष्य किसंहननतावहारके । हेगौतम ! वज्रर्षभनाराचनावहारके । तेऽत्र हेभगवन् !

सूत्रारम्भइति । तेणमित्यादि । अत्र किंचतत् संहनन चेति कर्मधारयः पश्चादस्त्यर्थे इन्प्रत्ययः । गौतमेत्यादि । वज्रर्षभनाराचसंहनिन त्तेमनुजा इ- त्ति । तेसिणमित्यादि । सुगम नवरं किं संस्थितं संस्थानं येषांते तथा । यद्यपि पूर्ववर्णकसूत्रे विशेषणद्वारा एषा संहननादिक माख्यात तथापि सर्वेषामपि तत्कालभाविनां मेकसंहननादिमात्रताख्यापनार्थं नस्य सूत्रस्य प्रश्नोत्तरपद्धत्या निर्देशेन न पौनरुक्त्य माशङ्कनीयं । अस एषा प्रवर्त्तिनि पुट करंडकसूत्रे तेसिणं भंते ! मणुआणमित्यत्र केवइया पिट्ठकरंडकसया पन्नत्ता ? गोअमा ! इति प्रश्नसूत्रांशोध्याहार्यं इति । तेसिणमित्यादि । तेषां पृ- ष्टकरंडकशतानि पूर्वोक्तस्वरूपाणि कियंति । अत्रभगवानाह । द्वेपट्पञ्चाशदधिके पृष्टकरंडकशते प्रज्ञप्ते ? इत्यर्थः । तेणमित्यादि । तेमनुजा कालस्य मरणस्य मासो यस्मिन् कालविशेषे मवस्य कालधर्मः तस्मिन् काले कृत्वा मासगो पलाचयस्वा रकालविषया इत्याद्यपि सूटम्य कण्ठ्यानि कोत्पद्यंते इति प्रश्नद्वयेपि देवलोकेषु उपपद्यंती त्येव नैवोत्तर गमनपूर्वकत्वा दुत्पादस्योत्पादाभिधाने गमन सामर्थ्यादवगतमेवे त्याशयादिति । अथवा न

गोअमा ! छम्मासावसेसाउआ जुअलग पसवंति एगूणपन्नं राइंदिआइं सारक्खंति संगोवेंति २ कासित्ता छिंइत्ता जंभइत्ता अक्किट्ठा अव्वहिआ अपरिआविआ कालमासे कालंकिच्चा देवलोएसु उववज्जंति देवलो अपरिग्गहाण तेमणुआ पन्नत्ता ? तीसेण भंते ! समाए भरहेवासे कइविहा मणुस्सा अणुसज्जित्था गोयमा !

, संस्थानसंस्थितानि प्रज्ञप्तानि ? तेषां मनुजानां द्वे षट्पञ्चाशदधिके पृष्टकरंडकशते प्रज्ञप्ते ? श्रमणसेमनुजाः श्रायुषावशेषा यस्त्वा व प्रसवन्ति कोत्पद्यन्ते , गौतम ! षड्मासावशेषायुषः (कृतपरायुबन्धाः) युगलकमप्रसुवन्ते (ततप्रसूय) एकोनपञ्चाशत रात्रिदिवानि सन्ति संगोपयन्ति । परस्परसंयोग्य

मनुष्यनइ शरीरनुसंस्थानसंस्थित छै ? हे गौतम ! समचतुरस्रसंस्थानसंस्थित छै ते मनुष्यने केटला वासा स्थ्ई पृष्टकरंडक पासली छै । , ए मनुष्यो ! स्रोलप मतो ते हे भगवत ते मनुष्य कालमरणअवसर कालकरीने कुणगति जाइ किहांउपजइ हे गौतम ! छमासआउपोषाकथोरहे तिवारें जोड़लुं

तिर्यमांतरप्रासिरपि भवतीति कृष्णवी त्येवदेवपर्यायेणाहइ । उत्पद्यते उत्पत्तिधर्मायो भवति । अतएवोत्तरसूत्रे उववज्जती त्येवोक्त । स्वाम्याह ।
गौतमेति । पण्मासावशेषायुषः सत्परभवायुर्बंधातति गर्भ युगलक प्रसुवतइति । एतेनैषा मायुखिमासाहो परभवायुर्बंधाभावमाह ॥ तद्वीकोनपचा
गतं रात्रिदिवा म्यहोरात्राणि यावत् संरक्षति रक्षितोपचारकरणतः पालयति संगोपयति यथाभोगनइत्तरकलनकरेभ्यः संरक्षणोप्यच कासित्वाकास
विधाय मुत्त्वा मुत्रविधाय पृष्ठयित्वार्जुमार्जिविधाय प्रक्लिप्ताः अपरीरोत्थक्लेदवर्जिता । अभ्यक्तिता परेषामुपद्रिलकुवा,, अपरितापिता मृतः परलोका
ऽनुपजातकायमनःपरितापाः, एतेन तेषां मुहमरणमाह । कालमासे कालकृत्वा देवलोके शीघ्रमान्तमुरलोकेषु त्पद्यन्ते । अत्सम्हीमायुषसुरेषेव च
तुरुपत्तिसंभवात् । अथ कालमासइति वचनेन तत्कालसमाविमनुजाना मकालमरणाभाव माह । अपर्याप्तकांतर्मुहूर्तकालानंतर मनपवर्तनीयायुषत्वात् ।
अत्राहकश्चित् । ननुबंधानंतरमायुः कर्मपुद्गलपरिणामकालस्यैव मरणकालत्वात् , कथमकालमरणमुपपद्यते यद्भावोवर्तमानतयो निरूप्यते
इतिचे दत्तर्यं । द्विधा ह्यायु भरतिरवा । अपवर्तनीय मनपवर्तनीयच । तत्राद्यस्यकालवेद्यं यतपाध्यवसायप्रयोगजनितमपवर्तनमद्रुतयोदीर्यकर्मप
देशानपवर्त नाकारणया इत्यायः कालेनरज्जुदेहनन्यायेन क्रियासोथ्यायेन शुष्टितन्यायेनवा युगपद्वेद्यत, इतरेतु गाढबन्धनकृतया ऽनपवर्तना

ओसिहापखाना १ वजहापन्हगधा १ मिश्रगधा २ श्यामना ३ तेश्रतली ४ सहा ५ सपिचारी ६ तीसेयं स

काशित्वा भुत्वा पृष्ठपित्वा अक्लिष्टा अभ्यक्तिता अपरितापिताः कालमासेकालकृत्वा देवलोकेषूत्पद्यन्ते देवलोकपरिग्रहास्ते मनुजाः प्रज्ञप्ताः १

ते तीरु बोहयैनपर्यें तेहने उगुणपचास ४९ दिवसगण रात्रदिवस पालें गोपें पुतनादिककी पालिन कासीयहूयीने बाकाने बनावृताइने ऋणादिकपणी
नाविरहनकी परितापरहितपणी मरणभरतरकणामोनइ देवलोकमेथिने उपजे शुभजाइयान देवलोकरूवाउपजे देवलोकनोकपरिग्रह देवलोक
एतेअपचइ ते मनुष्यपीवाना साधुमरीने अथवा हवें भाववेंअपजें ते सुभसिकनावरीर भारंडपकी इत्यादीयते वपाडीने मनुष्यादिमाये ॥ प्रति

योग्यं कर्मवेद्यते, तेन बहुषु वर्षमासानामासरकोटितमनपवर्तनीयमायुः क्रमेणानुभवत्सु सत्सु यदैकस्य कस्यचि द्वायु रपरियत ते तदा तस्य लोकैर
कालमरणमिति व्यपदिश्यते । पञ्चमोऽप्यकालमत्र इत्यादिवत् । ततोऽन्यदा अकालमरणस्यापि सम्भवात् तदानीं तन्निषेध इति न दोष इति । अथ कथं
ते देवलोकेषू त्पद्यन्ते इत्याह ।। यतो देवलोको नवनवस्यायुष्यकल्प लाभ तथाविधकालस्वभावात् तद्योग्यायुर्बन्धेन परिग्रहोऽङ्गीकारो येषां ते तथा
देवलोकगामिन इत्यर्थः । एषा चैकोनपञ्चाशद्दिनावधिपरिपालने केचिद्व्यवस्था माहुः । सप्तासप्तमयथा लिहति दिवसान् स्वाङ्गुष्ठमार्याः सुतः कौरिङ्
गति पदे ततः स्खलगिरो यान्ति स्खलद्भिः सतः । स्थेयोभि च ततः कलागणमृतः तारुण्यभोगोद्गताः सप्ताहेन ततो भवति, सुदृग्दानेऽपि योग्या
स्ततः १ अत्र व्याख्या ॥ आर्याः सप्तदिवसान् जन्मदिवसादिकान् यावत् उत्तानशयाः सन्त स्वाङ्गुष्ठं लिहन्ति ततो द्वितीयसप्तके पृथिव्यां रिङ्खन्ति ततः
तृतीयसप्तके कलगिरो व्यक्तवाचो भवन्ति ततश्चतुर्थसप्तके स्खलद्भिः पदै र्यान्ति ततः पञ्चमसप्तके स्थेयोभिः स्थिरैः पदै र्यान्ति ततः षष्ठसप्तके कलागणभृतो
भवन्ति ततः सप्तमसप्तके तारुण्यभोगोद्गता भवन्ति केचिच्च सुदृग्दानेऽपि सम्यक्त्वग्रहणेऽपि योग्या भवन्तीति क्रमः । इद चायस्याकालमान सुषमसुषमा
यामादौ ज्ञेयं, ततःपरं किञ्चिदधिकमपि समाप्यते इति । अत्र प्रस्तावात् कश्चिदाह । अथ तदाग्निसंस्कारादेरभावान्मृतस्वेन मृतकशरीराणां कागति
रित्युच्यते । भारुण्डप्रभृतिपक्षिणस्तानि तदा नगरस्वाभाव्यात् नीडकाष्ठमिवो त्पाट्य मध्ये समुद्रं क्षिपन्ते । यदुक्तं । श्रीहेमाचार्यकृतऋषभचरित्रे । पु-
राक्षिप्तमिथुनशरीराणि महाखगाः । नीडकाष्ठमिवोत्पाट्य सद्यः क्षिपन्ति वार्धौ १ किंचात्र श्लोके युगधर्मियुगलानां तेन यथायोगमगाप्रसूतिमदोषपि
ते तानि क्षिपन्तीति भ्रमः । ननु यो रुत्कृष्टतोऽपि धनुःपृथक्त्वमानशरीराणि स्ते उत्कृष्टप्रमाणानि तानि कथं ग्रहीतानि त्वत्रापि समाधीयते युग्मिशरीराणामबुधि
क्षेपस्य महाखगकर्तृत्वेन बहुषु स्थानेषु प्रतिपादनात् श्रवसीयते यत्पक्षिभिरुद्धृतमित्यत्र सूत्रे चात्यपेक्षया एकवचननिर्देश स्तेन क्वचिद्बहुवचन
व्याख्येय । तथा च सति पक्षिशरीरमानस्य पञ्चाशद्धनुरादपेक्षयानुबद्धतरयुतधनुःपृथक्त्वस्यापि सम्भवात् तत्काललयतियुग्मिमरणस्त्यादिशरीरा-
पेक्षया बहुधनु पृथक्त्वपरिमाणशरीरेरते र्नैकिञ्चिदपि तानि ग्रहीतानीति नकाप्यनुपपत्तिरिति सम्भाव्यते तत्त्वं बहुश्रुतगम्यं । एवं च सूत्रे एकवचननिर्दे-
शेऽपि बहुवचनेन व्याख्यानं श्रीमलयगिरिपादैरपि श्रीबृहत्संग्रहणिवृत्तौ देवानामाहारोच्छ्वासान्तरकालमानाधिकारे दशवर्षसहस्राणि समयाश्च आय

तिर्यगंतरप्राप्तिरपि भवतीति छगमक्खी स्येतदेवपर्यायेणाचष्टे । उप्पायंते उपपत्तिधर्माणो भवंति । अतएवोत्तरसूत्रे उववज्जंती त्येवोक्त । खाम्माइ । नीतमेति । पयमासावयोपायुपः स्तपरमवायुर्बंधावति गर्भं सुमत्तं भगुवसवति । एतेभेचा भायुसिमागाही परमवायुर्वैपाभावभाव ॥ तद्वैकोनपचा गतं रात्रिंदिवा न्यहोरात्राणि पावत् धारहति उचितोपचारकरणतः पालयति संगोपयति अनाभोगमहस्तस्पर्शनकष्टेभ्यः उरस्यपगोष्यन कासित्वाकास विपाय सुत्वा सुप्तविपाय संजयित्वाङ्गानाविजाय वक्रिताः अपरोरोत्सहतेमर्दिता: अव्यथितारः परेषामुपाहितदुःखाः अपरितापिताः स्वतः परतोवा ऽनुपजातकायमनःपरितापाः, एतेन तेषां सुखमरणमाह । कालमासे कालंकृत्वा देवलोके ध्रीमामांतपुरलोकेषू त्पद्यन्ते । असमद्दीमायुष्कसुरेषेत्र त दुत्पत्तिसंभवात् । अत्र कालमासवति कथनेन तत्कालमाविमनुजाना मकालमरणाभाव माह । अपवर्तमानकालेनुत्तरकालानंतर अनपवर्तनीयायुष्कत्वात् । ममारवचित् । मनुष्यवापवर्तमानमवायुः कर्मपुद्गलपरिसाटकालस्यैव मरणकालत्वात्, कथमकालमरणमुपपद्यते यद्यनायोवर्तमानसनाया निरूप्यते रचिते सत्यं । द्विवा स्यापु मरतिरवा । अपवर्तनीय मनपवर्तनीयव । तत्राद्यमनुपालमेवं अतपाध्यवसायोपक्रमितमपवर्तनवद्भुतपोरीश्वर्वेभ रैयापनपवत माकारवच्चा इत्यपीयः कालेनरज्जुरेहमप्यावेन क्षिप्रकालोऽम्यापेन भुज्यतमप्यायेन वा भुज्यते, इतरत्तु गाढबंधनबद्धतया ऽनपवर्त ना

उदिहा पन्नत्ता ? तं जहा पम्हगंधा १ मिउगंधा २ अममा ३ तेयतली ४ सहा ५ सणिचारी ६ तीसेणं स

कासित्वा सुत्वा जृम्भयित्वा अक्लिष्टा अव्यथिता अपरितापिताः कालमासेकालकृत्वा देवलोकेषूत्पद्यन्ते देवलोकपरिग्रहास्ते मनुजाः प्रज्ञप्ताः १

ते कोड कोडसेंठपणे तेहने वणूवपचास ४९ दिवसनार रातदि पाले मोटे पुत्रादिकनी पालिने कासीवळीने छींकाने बगासूखाइने क्लेशरहितपणे वांविरहितपणे परितापरहितपणे मरणनेअवसरमरणपामीनइ देवलोकनेविषे उपजे सुखसमाधान देवलोकसूपाउपजे देवतानोपरिग्रह देवलोक रवेअपवर वे मनुष्यपोतानो आयुखीचे जवस तवे मरणवखपवे ते सुमतिकमाणसरीर मारणपणी दंगानीपरे उपारीने बहुल्कारिमावें ॥ मुनि

तृतीया ज्ञेया । अत्रान्तरे सुषमानाम्ना समाकालः प्रतिपन्नवान् सगति सेति वाक्यानसूत्रयोजना सुषमायोरसर्पिण्यामपि भवेदित्याह । अनन्तगुणपरिहा ण्यापरिहीयमाणः २ हानिमुपगच्छन् २ पूर्वेव द्वितीयेन मनुसमय हानिरिति गमे। पौनःपुन्यख्यापनार्थं । अवकालसमित्यद्रव्यत्वेनमहानिरूपपद्यते । अन्यथा होरात्रे प्रवेशाभिप्रायमुहूर्तोसबमेव तरसादित्यत आह । अनन्तै वर्णपर्यवै रित्यादि । वर्णाः श्वेतपीतरक्तनीलकृष्णभेदात् पञ्च कपिशादयस्तु तत्संयोग जा सतः श्वेतादे रन्यतरस्य वर्णस्य पर्यवा बुद्धिकृता निर्विभागा भागाः एकगुणाय तत्वादय सकलजीवराशौ रनन्तगुणाधिका स्ते रनन्ता येगुणा अ नन्तरोक्तस्वरूपाभागा स्तेषां परिहाणिरपचयस्तया प्रकारभूतया इत्यर्थः । हीयमानः २ सुषमाकालविशेषइति योज्य । एवमग्रेपि योजनाकार्या । अथ पर्यवा अनन्तास्य अनुसमयमनन्तगुणहानिद तथादर्श्यते ॥ तीसेण समाए उत्तमकट्ठपत्ताए इति प्रागुक्तमात प्रथमसमये कल्पद्रुमपुष्पफलादिगतोयः श्वेतोवर्णः सउत्कृष्ट तस्य केवलिप्रज्ञया विद्यमाना यदि निर्विभागा भागाः क्रियन्ते, तर्हि अनन्ता भवन्ति तेषा मध्यादनन्तभागात्मक एकोराशिः प्र-

हि रसपज्जवेहिं अणंतेहिं फासपज्जवेहिंअणंतेहिं संघयणपज्जवेहिं अणंतेहिं संठाणपज्जवेहिं अणंतेहिं उच्च त्तपज्जवेहिं अणंतेहिं आउअपज्जवेहिं अणंतेहिं गुरुलहुपज्जवेहिं अणंतेहिं अगुरुलहुपज्जवेहिं अणंतेहिं उट्ठाणकम्मबलवीरिअपुरिसक्कारपज्जवेहिं अणंतगुणपरिहाणीए परिहायमाणे २ एत्थण सुसमाणाम समा

नन्तैर्वर्णपर्यवैः अनन्तैः गन्धपर्यवैरनन्तै रसपर्यवै रनन्तैः स्पर्शपर्यवै रनन्तैः संहननपर्यवै रनन्तैः संस्थानपर्यवै रनन्तै रुच्चत्वपर्यवै रनन्तै रायुःपर्य वै रनन्तै र्गुरुलघुपर्यवै रनन्तै रगुरुलघुपर्यवै रनन्तै रुत्थानकर्मबलवीर्यपुरुषकारपर्यवै रनन्तगुणपरिहान्या परिहीयमाने २ अत्र सुषमा (इति) नाम्ना

अनन्ता संघयणानापर्याय अनन्ता संस्थानानापर्याय अनन्ता अउपादादिकर्म सपर्याणा पर्याय अनन्ता आउखानापर्याय अनन्ता गुरुलघुपर्याय भारेहलु यावाद्रव्य अनन्ता अगुरुलघुपर्याय सूक्ष्मद्रव्य अनन्ता उत्थान कर्मुपावल कामकरवो बलवीर्यशरीरनो प्राक्रमतेहना पर्याय तेहनी अनन्तगुणीहानिकरी

सामर्थ्यं अत्र । दिव्यसुखतपुष्टता आहारकरणावसेयाच १ इत्यस्या गाथाया अर्थकथनावसरे स्वमस्तीति सर्वसुस्थमिति । अथवदा मनुष्याणा मेकत्वगुण-
नानात्वमिति प्रश्नयन्नाह । तीसेणमित्यादि । तस्यां समायां भगवन् भरतेवर्षे कतिविधा जातिभेदेन कतिप्रकारा मनुष्या अनुषक्तवन्तः कालात्काला
तरमनुवृत्तवन्तः सन्तानभावेन भवन्तिस्म सर्वे । भगवानाह । गौतम ! षड्विधाः । तद्यथा पद्मगन्धाः १ मृगगन्धाः २ अममाः ३ तेजस्तलिनः ४
सहाः ५ शनैश्चारिणः ६ इमे जातिवाचकाः शब्दाः समासादत्वेन कृताः यथा पूर्वमेवाकारादि मनुष्यजातिसूतीयारकप्रान्ते श्रीऋषभदेवेनउपज्ञोपराध
स्यक्षत्रियभेदेः यद्वीकृताः तथाऽत्राप्येवं षड्विधासाक्षमावत एवास्तीति । यद्यपि श्रीअभयदेवसूरिपादैः पञ्चमांगषष्ठशतकसप्तमोद्देशके पद्मसमगन्धयः
मममत्वमत्यय समाचाररहिताः तेजश्च तलश्च रूपं येषामस्तीति तेजस्तलिनः साहसेकसमर्थाः शनैर्मंदमुत्सुकत्वाभावात् तथापितयाविषयप्रदायाभावात्
असाधारणप्रसङ्गाभावेन तेनैषां जातिप्रकाराणां दुर्बोधत्वाज्जीवाभिगमवृत्तौ सामान्यतो जातिवाचकतया व्याख्यानदर्शनाच्च नविशेषतो व्यक्तिःक-
तेति गतःप्रथमारकः ॥ तीसेणमित्यादि ॥ तस्यां सुषमसुषमानाम्न्यां समायां चतसृषु सागरोपमकोटाकोटीषु काले व्यतिक्रान्तेष्विति सूत्रेच तृतीया
निर्देशः प्राकृतत्वात् । अथवा चतसृभिः सागरोपमकोटाकोटीभिः कालेमितिमविते वा इति मितादिशब्दाध्याहारेण योजनाकार्या । अत्रच पदेकदेशे

म॰ए चउहिं सागरोवमकोडाकोडीहिं काले वीइक्कंते अणंतेहिं वण्णपज्जवेहिं अणंतेहिं गंधपज्जवेहिं अणंते

तस्यां भदन्त । समायां भरतेवर्षे कतिविधा मनुष्याअनुषक्तवन्तः । गौतम षड्विधाः (मनुष्याः ?) तद्यथा- पद्मगन्धाः १ मृगगन्धाः २ अम
मा ३ तेजस्तलिनः ४ सहाः ५ शनैश्चारिणः ६ इति प्रथमारकः तस्यां समायां चतसृभिः सागरोपम कोटाकोटीभिः (प्रमिते) कालेव्यतिक्रान्ते अ

पर्म पुतादि मृतपिंडुन शरीरादिकमहाकमा।।गौरवाहनि वोत्पादनदपविविपुरतुषी सू० ६ ते आराने हे भगवन् । भरतक्षेत्रमां केटलाप्रकारना मनुष्य
संजितभावहोय हे गौतम । छ भेदहोय ते केहा कमल सरीखा गधवत १ मृगमदसरीखोगंध २ ममतारहित ३ सहा ४ तेजस्वी तेजवत ५ शनैश्चारी
६ ते आरानेविषे च्यारकोडाकोडी सागरोपमकालव्यतिक्रम्यापछे अनन्ता वर्णपर्याय अनन्ता गन्धपर्याय अनन्ता रसनापर्याय अनन्ता स्पर्शनापर्याय

तृतीय।मेया । प्रकारान्तरे सुषमानाम्ना समाकाल। प्रतिपक्षवान् लगतिस्मेति वाक्यात्सूत्रयोऽप्रमा सुषमाचोत्सर्पिण्यामपि भवेदित्याह । अनन्तगुणपरिहा न्यापरिहीयमाणः २ हानिमुपगच्छन् २ सूत्रेण द्विर्वचन मनुसमय हानिरिति भ्रमेः पौनःपुन्यप्रापणार्थं । अथकालस्यानित्यद्रव्यत्वेनमहानिरूपपद्यते। अन्यथा होरात्रं सर्वदाभिन्नमुहूर्तात्मकमेव तस्मादित्यत आह । अनन्तै र्वर्णपर्यवै रित्यादि । वर्णाः श्वेतपीतरक्तनीलकृष्णभेदात् पञ्च कपिशादयस्तु तत्संयोग जा सतः श्वेतादे रन्यतरस्य वर्णस्य पर्यवा बुद्धिकृता निर्विभागा भागाः एकगुणाय तत्वादयः सकलजीवराशे रनन्तगुणाधिका स्ते रनन्ता येगुणा अ मन्तरोक्तस्वरूपामाणा स्तेषां परिहाणिरपचयस्तया प्रकारभूतया इत्यर्थः । हीयमानः २ सुषमाकालविशेषइति योज्यं । एवमग्रेपि योजनाकार्या । अथ यथैवा नन्तत्वं मनुसमयमनन्तगुणहानिश्च तथादर्श्यते ॥ तीसेण समाए उत्तमकट्ठपत्ताए इति प्रागुक्तकालात प्रथमसमये कल्पद्रुमपुष्पफलादिगतोयः श्वेतोवर्णः सउत्कृष्टः तस्य केवलिप्रज्ञया विद्यमाना यदि निर्विभागा भागाः क्रियन्ते, तर्हि अनन्ता भवन्ति तेषा मध्यादनन्तभागात्मक एकोराशिः प्र-

हि रसपज्जवेहिं अणतेहिं फासपज्जवेहिंअणतेहिं संघयणपज्जवेहि अणतेहिं संठाणपज्जवेहि अणतेहिं उच्च त्तपज्जवेहि अण तेहिं आउअपज्जवेहि अणतेहि गुरुलहुपज्जवेहि अणतेहि अगुरुलहुपज्जवेहि अणतेहि उट्ठाणकम्मबलवीरिअपुरिसक्कारपज्जवेहि अण तगुणपरिहाणीए परिहायमाणे २ एत्थण सुसमाणाम समा

नन्तैर्वर्णपर्यवैः अनन्तैः गन्धपर्यवैरनन्तै रसपर्यवै रनन्तैः स्पर्शपर्यवै रनन्तैः संहननपर्यवै रनन्तैः संस्थानपर्यवै रनन्तै रुच्चत्वपर्यवै रनन्तै रायुःपर्य वै रन न्तै र्गुरुलघुपर्यवै रनन्तै रगुरुलघुपर्यवै रनन्तै रुत्थानकर्मबलवीर्यपुरुषकारपर्यवै रनन्तगुणपरिहान्या परिहीयमाणे २ अत्र सुषमा (इति) नाम्ना

अनन्ता संघयणनापर्याय अनन्ता संस्थाननापर्याय अनन्ता भरतक्षेत्रादिकना मनुष्यना पर्याय अनन्ता आयुष्यनापर्याय अनन्ता गुरुलघुपर्याय भारेद्रव्य पाषाणादिद्रव्य अनन्ता अगुरुलघुपर्याय सूक्ष्मद्रव्य अनंता उत्थान ऊठवु।वल कामकरवो बलवीर्यशरीरनो पराक्रमतेहना पर्याय तेहनी अनन्तगुणीहानिकरी

प्रथमारकद्वितीयसमये त्रुट्यति । एवं तृतीयादिसमयेष्वपि भाव्यं । यावत्प्रथमारकान्त्यसमयः एवंच रीति रवसर्पिणीचरमसमयं यावद्बोध्या । , अतएवा-
नन्तगुणानां परिहाणिरिति सङ्गतिपुरस्सरः विशेषो ननु अनन्तगुणहानौ परिहाणिरेति कथमारम्भ, गुणपदस्य , भागपर्यायवचनोऽनुयोगद्वारवृत्ति-
कृता एकगुणक स्वरूपवर्णविचारे सुस्पष्टमाख्यातो भाव । एवंसति शेतवर्णस्य सावधारणस्य सर्वथोच्छेद सद्भाव सति शेतवस्तुनोऽपेतत्व प्रसङ्गः । एतच्च
ज्ञातिपुत्रादिषु प्रत्यक्षविरुद्धं । उच्यते । आगमेऽनन्तकस्या नन्तभेदत्वात् । हीयमानभागानामनन्तकमेव । ततोऽभीतरोयैर्भागैरनन्तक वृद्धेन सम-
गन्तव्यं । यद्विमान सिध्यन्त्यपि भव्येषु लोकेषु गतेष्वनन्तकालेनापि निर्लेपना आगमेऽभिहिता किन्तु सर्वजीवेभ्योऽनन्तगुणानां मुक्तस्थानं गत-
भागानां नव ते कस्मातापव सिध्यन्ति । एतेषु प्रतिसमयमनन्ता हीयन्ते इति सकृद्दृष्टान्तवैषम्यं निर्विवाद्यम् । यतस्तत्र यथा सिध्यतां भव्यानां सक्का
ततो तथा सिद्धिकालोऽनन्तः, एवमन्यत्रापि यथा प्रतिसमयमनन्तानां भेदा हीयमानता तथा हानिकालोऽवसर्पिणीप्रमाणएव । ततः परं पुनरुत्सर्पि-
णीवर्तनमयादी तेनैव क्रमेण वर्धते इति सूत्रे सम्बन्ध । एवमपीतादिष्वपि वर्णेषु गन्धरसस्पर्शेषु यथासम्भव मागमाविरोधेन भावनीय । तथा अनन्तैः सं-
हननपर्यवैरिति । संहननानि अस्थिनिचयरचनाविशेषरूपाणि वज्रऋषभनाराचऋषभनाराचनाराचार्धनाराचकीलिकासेवार्तभेदात् । षट्स्वपि वाच्ये
आद्यमेव प्राप्तम् । ऋषभनाराचादीनामभावात् । अत्रच यथासम्भव तानि प्रायशः तत्पर्यवाणामपि तथैव हापनीयाः संहननेनैव शरीरदार्ढ्यं , सुषमा-
यते । तत्र सर्वोत्कृष्टे सुषमसुषमाद्यसमये ततः परं अनन्तैः पर्यवैः समये २ हीयतेइति । तथा संस्थानानि आकृतिरूपाणि समचतुरस्रन्यग्रोधपरि-
मण्डलसादिवामनकुब्जहुण्डभेदात् षोढा । तत्र प्रथम प्रथमे समये सर्वोत्कृष्ट । ततःपर तथैव हीयतइति । तथोच्चत्व शरीरोच्छ्रय सत्र तत्र प्रथमे स-
मये त्रिगव्यूतप्रमाण मुत्कृष्टं ततःपर तत्प्रमाणावतारतम्यरूपाः पर्यवाः अनन्ताः समये २ हीयते ॥ ननु उच्चत्व हि शरीरस्य स्वावगाहसूत्रक्षेत्र पुद्गलिक
जीवप्रदेशमात्रप्रदेशावगाहित्वा तत्परत्वात् एकद्विप्रदेशावगाहित्वादयो ऽसंख्यातप्रदेशावगाहित्वान्ता ,असंख्याताएव, , अवगाहनाभेदस्यासंख्यातप्रदे-
शात्मकत्वात् । तर्हि कथ मेषा अनन्तत्व कथवैते ऽनन्तभागपरिहाण्या हीयते इति चेदुच्यते ,। प्रथमारके प्रथमसमयोत्पन्नानां मुत्कृष्ट शरीरोच्च त्व
भवति । ततो द्वितीयादिसमयोत्पन्नानां यावदसंख्यातप्रदेशावगाहित्वात् तत्पर्यवाणां हानि स्तावत् पुद्गलानन्तक हीयमान द्रष्टव्य । अथवाऽत्र

नु, कार्मणहाने रावश्यकत्वादिति तेनो ह्यपर्यवाका मुच्यन्तत्व सिद्ध नमःप्रतरावगाहस्य पुद्गलोपचयसाध्यत्वात् तथा, आयुर्जीवित तदपि सम्प्रप समये तत्रपल्योपमप्रमाणं मुत्कृष्ट तदनन्तर तत्पर्यवाअपि अनन्ताः प्रतिसमय हीयते । ननु पर्यवा एकसमयोना द्विसमयोना यावदसंख्यातसमयो ना उत्कृष्टास्थितिरिति स्थितिस्थानतारतम्यरूपा, असंख्याताएव आयुः स्थिते रसंख्यातसमयात्मकत्वात् तर्हि कथ सूत्रे ऽनन्तैरायुःपर्यवैरित्युक्त । उ च्यते । प्रतिसमय हीयमानस्थितिस्थानकारणीभूतानि अनन्तानि आयुःकर्मदलिकानि परिहीयन्ते । ततः कारणधर्मो कार्यहाने रावश्यकत्वात् । ता निच भवस्थितिकारणत्वा दायुःपर्यवा एव अनन्तोऽनन्ता इति । तथा अनन्तै र्गुरुलघुपर्यवै रिति गुरुलघुद्रव्याणि बादरस्कन्धद्रव्याणि औदारिकवैक्रि याहारकतैजसरूपाणि तत्पर्यवा तत्र प्रकृते वैक्रियाहारकयो रनुपयोग स्तेन औदारिकशरीरमाश्रित्यो त्कर्षवशोदय स्तत्रा द्यसमये योध्वा ततः पर तथैव हीयते तैजसमाश्रित्य अपीतपरिणामकजाठराग्निरुत्कृष्ट सत्राद्विसमयेतदनन्तर मन्दमन्दतरादिवीर्यकत्वरूप इति । तथा अनन्तै रगुरुलघुप र्यवै रिति । अगुरुलघुद्रव्याणि सूक्ष्मद्रव्याणि प्रस्तुतेष पौद्गलिकानि मनोद्रव्याणि अन्यथा ऽपौद्गलिकानां धर्मास्तिकायादीनामपि पर्यवहानिप्रसंगः । तानिच कार्मणमनोभाषादिद्रव्याणि तेषां पर्यवै रनन्तैः तत्र कार्मणस्यसातवेदनीयशुभनामशुस्वरसौभाग्यादेयादिरूपस्य शुभस्थित्यनुभागप्रदेशकस्वेम नसाद्रव्यस्य मधुरस्वादसुस्निग्धप्रदवकटितिप्रहवबहुगारवादिमतया भाषाद्रव्यस्योदात्तत्वगम्भीरोपनीतरागत्वप्रतिनादविधायितादिरूपतयाच तत्रादि समये उत्कृष्टता । ततः परं क्रमेणानन्ताः पर्यवा हीयते. अनन्तै रुत्थानादिपर्यवैः तत्रोत्थानमूर्ध्व भवन कर्मविशेषकाऽपक्षेपणादि गमनादिका बलंशारीरः प्राणः, वीर्य जीवोत्साह ,पुरुषकारः पौरुषाभिमानः पराक्रमश्च स एव साधिताभिमतप्रयोजनम् । अथवा पुरुषकारः पुरुषक्रिया,साच प्रायः स्त्री क्रियातः प्रकर्षवती,भवतीति तत्स्वभावत्वादिति विशेषेणतदुपादान, पराक्रमस्तु शत्रुविनाशनं तत एते प्राक्तनसमये उत्कृष्टा ततःपर परिपाट्या तथैव हीयते। तथा सप्तवषा ..... मधुद्धाश्च। प्रक्षुसमय परिशाप्य ठसम्पिपिकालदोसेण १ कोइमयमायलोभी उस्सप्पइएअरूगुप्पा य । सुत्तसूत्तमाया तेक्खुमायेव, सर्वपि २ विसमाअक्कतसुत्ताई विसमाचि अगस्त्यएसुमाणाणि । विसमारायकुलाइ तेण्हं विममाइ चासाइ ३ विसमेसु अवासेसु खुत्ति,मसाराइ उवहियलाइ । उवहितुमुक्तंमपमाल परिहायइ पराणु ४ इतितत्कृतवैपारिके अवसर्पिणीकालदोषेण हानिरुक्ता सा आयु

थमारकद्वितीयसमये त्रुट्यति । एवं तृतीयादिसमयेष्वपि वाच्यं । यावत्प्रथमारकान्त्यसमयः एवमेव रीतिं रवसर्पिणीचरमसमयं यावद्बोध्या । , अतएवानन्तगुणानां परिहाणिरिति पञ्चोत्तरपुरुषस्य विषयो ननु अनन्तगुणावाप्ती परिहाणिर्वेति कथमारम्य, गुणादय भागपर्यायवचनोऽनुयोगद्वारवृत्तिकृता प्रथमगुणक लक्षपर्यवविचारे सुपष्टमाख्यातो भाव । एवंसति अनन्तवर्ग साधकरव समयोऽद्य स्वभाव सति अनन्तवस्तुनोऽनन्तत्व प्रसंगः । एतच जातिपुष्पादिषु प्रत्यक्षविरुद्ध । उच्यते । आगमे अनन्तकस्य नन्तजीरत्वात् । हीयमानभागानां मनन्तकमेव । ततोऽनीतराशेर्नाभानन्तक वर्त्तन्तरं अव गन्तव्य । परिमाण सिध्यत्स्वपि भव्येषु लोकेषु अतीतानन्तकालेनापि निर्लेपना आगमे ऽभिहिता किंपुनः सर्वजीवेभ्योऽनन्तगुणानां पुद्गलवर्णानन्त भागानां मत ते सख्यातास्व सिध्यन्ति । एतेषु प्रतिसमयमनन्ता हीयन्ते इति मस्वदृष्टान्तवैषम्य निरवद्यम् । यतस्तत्र यथा सिध्यतां भव्यानां सख्यातो तथा सिद्धिकालोऽनन्त, एवमन्यत्रापि यथा प्रतिसमयमनन्तानामेषां हीयमानता तथा हानिकालोऽवसर्पिणीप्रमाणएव । ततः परं गुरुसर्पिणीप्रथममपारकी तेनैव क्रमेणवर्द्धन्तेइति सर्वं सम्यक् । एवंपीतादिष्वपि वर्णेषु गन्धरसस्पर्शेषु च यथासम्भव मागमाविरोधेन भावनीयं । तथा अनन्ते वर्द्धमानपर्यवे रिति । संहननानि अस्थिनिचयरचनाविशेषरूपाणि वज्रऋषभनाराचऋषभनाराचनाराचार्द्धनाराचकीलिकासेवार्त्तभेदात् । षट्प्रस्तुते चारके आद्यमेव षाम्रम् । ऋषभनाराचादीनां अभावात् । अन्यत्र यथासम्भव तानिषाठ्यानि तत्पर्यवाअपि तथैव ज्ञापनीयाः, संहननमेव शरीरेषात्म्य, गुपनामते । तत्र सर्वोत्कृष्टे सुषमसुषमाद्यसमये ततः परं अनन्तैः रनन्तैः पर्यवैः समये २ हीयतेइति । तथा संस्थानानि आकृतिरूपाणि समचतुरस्रन्यग्रोधपरिमण्डलादीनामनुक्रमेरा त्योढा । तत्र प्रथमं प्रथमे समये सर्वोत्कृष्टं । ततःपरं तथैव हीयतइति । तथोच्चत्वं शरीरोत्सेधः स्तत्र तत्र प्रथमे सुसमये त्रिगव्यूतप्रमाणमुत्कृष्टं ततःपरं तत्प्रमाणवर्त्तस्यरूपाः पर्यवाः अनन्ताः समये २ हीयते ॥ ननु उच्चत्वं हि शरीरस्य स्वावगाहमूलकेषा त्पुपरितनीपरितनप्रदेशावगाहित्व तत्पर्यवाश्च एकद्विप्रितरावगाहित्वादयो ऽसंख्यातप्रतरावगाहित्वान्ता असंख्याताएव, अवगाहमानक्षेत्रस्यासंख्यातप्रदेशात्मकत्वात् । तर्हि कथमेषां अनन्तत्वं कथंचैते अनन्तभागपरिहाण्या हीयते इति चेदुच्यते । प्रथमारके प्रथमसमयोत्पन्नानां युत्कृष्टं शरीरोच्चं भवति । ततो द्वितीयादिसमयोत्पन्नानां यावतामेकसमयःप्रतरावगाहित्वात् तत्पर्यवाणां हानिं स्तावत् पुद्गलानन्तकं हीयमानं द्रष्टव्यं । आधारत्वा

सप्त यस्याक्रमः पूर्वोक्तएव नवरं, एकैकस्या अवस्थायाः कालमात्रं नवदिनानि अष्टौ पल्य वसुकि शतपलानि सप्तदशपाहराणि, किंचिदधिकानीतिच- तुःपष्टे सप्तति भागे एतावतएव लाभात् । यद पूर्वेभ्योऽधिका ऽपत्यसंरक्षणकाल तत्कालस्य क्षीयमानत्वे मोक्षादीनां क्षीयमानत्या भूयसा ऽनेहसा व्यक्तता भवमादिति । एवमपेयि ज्ञेय । द्वे पल्योपमे आयु स्तेषां मनुजानां मितियोगः । एवमन्यत्रापि यथायथं मध्याहारेण सूत्राक्षरयोजना कार्या, अन्यत् सर्वं सुषमसुषमोक्तमेवेति । अत्रापि यथोक्तमायुः शरीरोच्छ्रयादिक सुषमाया आदौ ज्ञेयं ततःपरं क्रमेण क्षीयमानमिति । अथात्र भगवान् स्वय मेवापृष्टानपि मनुष्यजेदानाह । तीसव मित्यादि । अत्रान्वययोजना प्राग्वत् । एका १ मधुरजपा २ कुसुमा ३ सुसमना ४ एतेपि प्राग्वज्जातिय

एगे अठावीसे, पिठकरंडकसए छठभत्तस्स आहारठे चउसठि राइंदिआइं सारक्खंति संगोवंति दापलिउवमा, इ आउसेस तचेव ॥ तीसेण समाए चउव्विहा मणुस्सा अणुसज्जित्था तजहा एका १ पउरजघा २ कुसुमा- ३ सुसमणा ४ तीसेणं समाए तिहिं सागरोवमकोडाकोडीहिं, काले वीइक्कंते अणंतेहिं वण्णपज्जवेहिं जाव

मात्र चतुर्मनुः सहस्त्रमुच्छ्रिता एते (नराः सर्षपातेषां) अष्टाविंशत्यधिकं पृष्टकरंडकशतं (तथा) षष्ठभक्तस्य, (मनस्य परिपूर्णे प्रतिक्रान्ते) आहारार्थः (समुत्पद्यते) चतुःषष्ठिरात्रिन्दिवानि संरक्षन्त (अपत्यमिथुनं) संगोपयन्ति द्वे पल्योपमे आयुः (परिपालयन्ति) शेषं तदेव । तस्यां समायां चतुर्विधा मनुजा अनुसज्जितः । तद्यथा- एकाः १ मधुरजङ्घाः २ कुसुमाः ३ सुशमनाः ४ तस्या समायां तिसृभिः सागरोपमकोटाकोटीभिः

४००० धनुष ऊंचा बे गाऊ, एकसो अठावीस १२८ पासलीहोय बिदिवसपाछें त्रीजे दिवस आहारनी इच्छाउपजे चउसठिदिवस बालकनेरापें पालइ गोपइ (इहांचउसठिदिवसेसातअवस्थामविषयआउपणीसवाचोवीसपलजाणवा) बे पल्योपमनो आउखो सेषसर्व पूर्वलीपरि जाणवा, तेवीआआरामेंवि षें च्यारि प्रकारमनुष्यहोइ तेकेहा एका १ मधुरजघा २ कुसुमा ३ सुसमा, ४ ते आरानेविषे त्रिणिकोडाकोडी, सागरोपमकालव्यतिक्रमइ अनंता वर्ण

त्वेन दुःषमामाश्रित्य शेषारकेषु तु यथासंभव भाव्येति । ननु नित्यद्रव्यस्यापि कालस्य कथं हानिरिति परकृताशङ्कायाः परिहारार्थं वर्णादिपर्यवा- णां हानि कृता लोकपुद्गलधर्मा सर्वे सम्यधर्मे हीयमाने विवक्षितः कालः कथं हीयते इति भावसङ्गत । तथासति वर्णादीनामपाद्वयोर्युक्त्याऽपि तयोर्हानिप्रसङ्गादिति चेत् । कालस्य कार्यवस्तुभावे कारणत्वांगीकारात् स्वकार्यगता धर्माः कारणे उपचर्यन्ते कारणत्वसम्बन्धादिति । अथ प्रस्तुतं कथ्य त्स्वरूपप्रकाशाय । बहुसमेव भंते ! इत्यादिप्रायः सूत्रगतार्थमेवमवरं । केवलं नानात्वं भद्र सभाय चतुर्धनुःसहस्रोच्छ्रिता ओघाद्वयोश्चास्तेमनुजा इतियो गः मकारोऽलाक्षणिकः अष्टाविंशत्यधिकं एवं पृष्ठकरण्डकशतं प्रथमारेऽस्य पृष्ठकरण्डकानामिदमिति यावत् । तेषां मनुजानामिति योगः षष्ठभक्तेऽति क्रान्ते आहारार्थः समुत्पद्यते इति योगः सूत्रे सप्तम्यर्थेषष्ठीसूत्रत्वात् । चतुःषष्टि रात्रिंदिवानि यावत् संरक्षन्ति अपत्यानि ते मनुजा इति योगः तत्र

काले पडिवज्जिंसु समणाउसो । जंबुद्दीवेणं भंते ! दीवे इमीसे ओसप्पिणीए सुसमाए समाए उत्तमकट्ठपत्ता ए भरहस्सवासस्स केरिसए आयारभावपडोयारे होत्था । गोयमा ! बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे होत्था ॥ सेजहाणामए आलिंगपुक्खरेइवा तचेव जं सुसमसुसमाए पुव्ववण्णियं, णवरं णाणत्त चउधणुसहस्समूसिआ

समाकालः प्रतिपन्नवान् भगवन् ! जम्बूद्वीपे भदन्त ! द्वीपे अस्यामवसर्पिण्या सुषमायाः समाया उत्तमार्थप्राप्तायां भरतस्य वर्षस्य कीदृक् आकारभावप्र त्यवतार आसीत् । गौतम ! बहुसमरमणीयो भूमिभागोऽभवत् । तद्यथानामक आलिंगपुष्करमिव तदेव यत् सुषमसुषमायां पूर्ववर्णितं नवरं, ना

परिहारवाला घटता २ यहां सुषमानामक समाकाल बीतोआरो परिवर्त्योविंठो । हे भगवो आठवावतो जम्बूद्वीपमाना द्वीपमेंविर्षे हे भगवन् ! इस अवसर्पिणी सुषमानामई बीजेआरें उत्कृष्टपणें भरतक्षेत्रनोक्षेत्र ना आकारभावस्वरूप केंं स्वभाव थें । हे गौतम ! घणा समोसरीखो रमणीक भूमि भाग थें । जिम हुतांवे कोइ मादलनोपुडो तेहभो सर्वसरीखा जिमज वे सुषमसुषमानामे पहिलाआरे पूर्वे कह्यो तिमज एतलोविशेष च्यारहजार

पः । एवमपि पि । अयंभावः । द्वयोः सागरोपमकोटाकोट्यो स्त्रिभिभागैःशेषदागततदेकैकस्य भागस्य प्रमाण तदेवं पट्पष्टिःकोटिसहस्रा पट्पष्टिःकोटिसहस्रा पट्क कोटिशतानां पट्पष्टिःकोटीनां पट्पष्टिलक्षाणा पटपष्टिःसहस्राणा पट्कशतानां पट्पष्टिच सागरोपमानां द्वौच सागरोपमत्रिभागौ । स्थापनाचेय ६६६६६६६६६६६६६६ २/३ इति । अथाद्यभागयोः स्वरूपमाह । जम्बुद्वीपमित्यादि, सर्वं तार्थ, नानात्व मित्ययविशेषः द्वेधनुःसहस्रे उच्चैस्त्वेन क्रोशौ इत्यर्थः । तेषां च मनुष्याणां चतुःषष्टिः पृष्ठकरण्डकानि अष्टाविंशत्यधिकशतसाद्वी वरके एतावत एव लाभात् । चतुर्थभक्तेऽतिक्रान्ते आहारार्थः समुत्पद्यते एकदिनांतरित आहार इत्यर्थ । स्थितिः पल्योपम एकोनाशीति रात्रिंदिवानि सरक्षन्ति सगोपयन्ति अपत्ययुगलकानि

क्षोयारे होत्या । गोयमा ! बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे होत्या । सोचेवगमो णेयव्वो णाणत्त दोधणुसह स्साइं उड्ढउच्चत्तेणं, तेसिंच मणुयाण चउसट्ठिपिट्ठकरण्डगा चउत्थभत्तस्स आहारट्ठे समुप्पज्जइ ठिई पलिओव म एगूणासीइ राइंदियाइं सारक्खंति संगोवेंति जाव देवलोगपरिग्गहियाण तेमणुयागणा पण्णत्ता ? समणाउ

प्रथमसध्यमयो स्त्रिभागयोः भरतस्य वर्षस्य कीदृश आकारभावप्रत्यवतारः आसीत् । गौतम ! बहुसमरमणीयो भूमिभागोऽभवत् । सएव गमो ज्ञातव्यः । नानात्व द्वेधनु सहस्रे उर्ध्वमुच्चत्वेन तेषां चमनुजाना चतुःषष्टिःपृष्ठकरण्डकशतानि चतुर्थभक्तस्य आहारार्थ समुत्पद्यते, स्थितिः पल्यो पम एकोनाशीतिः रात्रिंदिवानि संरक्षन्ति सगोपयन्ति (अपत्यमिथुन) यावद्देवलोकपरिग्रहास्तेमनुजगणाः प्रज्ञप्ताः ? श्रमण । तस्यां भवन्त !

समाजेहयो आकारभाव स्वरूपकह हे गौतम ! घणोसमारमणीक भूमिभागहतो से पूर्वलोगमोआवया एतलोयिसेप वेहजारधनुष २००० उ चपणे १ गाऊ ते मनुष्यना ६४ चउसठि पासली हवदिवसअतिक्रमे एकांतरे आहारनीइच्छाउपजइ स्थिति एक १ पल्योपमनी उगणासी ७९ दिनमालकने रापइ

पा येषा । मन्वपतावैव, एकाःमहाः सवावस्वावसर्वोद्दित्य मधुरत्वया पुष्पवया नतु कावजया इति भावः । कुसुमसदृशत्वात् सौकुमार्यादिगुणयो-
गेन कुसुमाः पुष्पयि कुसुमयद ससुमतिमयेन ममन प्राप्तभावो येवाते वथा मतनुकमायत्वात् । अत्र पूर्वोक्तपद्मकारमनुष्याया ममावा देहे उन्ये-
वातिरेवाः, मतो द्वितीयारकवति । तीसेव मित्यादि । व्याख्यामाग्वत् नवर, परिहायमाणी इत्यत्र वीलिगनिर्देशः समाविशेषणार्थ स्तेन समाकालेइति
परहये पृथक् मतव्य । मपमेवाशयः । पूर्वकता काव समे सुत्तरसूत्रे माघुवक इति ॥ अथास्याएव विजाममदर्शनार्थ माह ॥ वायमित्यादि । वासु
मनुःषमामाग्नी समा तृतीयारकसवका मिधा विभज्यते त्रिमागीक्रियते । तद्यथा प्रथम स्तृतीयोमाग त्रिभागः मधूरम्मसकादित्वात् पूरवमत्ययलो-

अणतगुणपरिहाणीए परिहायमाणे २ एत्थण सुसमदुस्समाणाम समा काले पडिवज्जिसु । समणाउसो सा
ण समा तिहा विभज्जइ । तंजहा पढमेतिभाए १ मज्झिमेतिभाए २ पच्छिमेतिभाए ३ जम्बुद्दीवेण भंते । दीवे इ
मीसे ओसप्पिणीए सुसमदुस्समाए समाए पढममज्झिमेसु तिभाएसु भरहस्स वासस्स केरिसए आयारभावप

काले व्यतिक्रान्त अनन्तैर्वर्णपर्यवै यावत् अनन्तगुणपरिहान्यापरिहीयमाने अत्र सुषमदुःषमानाम्ना समाकालःप्रतिपन्नवान् । भमण । सासमा त्रिधावि
भज्यते । तद्यथा- प्रथमत्रिभागः १ मध्यमत्रिभागः २ पश्चिमत्रिभागः ३ जम्बूद्वीपे भदन्त द्वीपे अस्यामवसर्पिण्यां सुषमदुःषमायाः समायाः

वापमांथ यावत् अनन्तगुणहान [illegible] पडतापडता, एवो सुषमदुःषमानामनो त्रीजोआरो पडिवज्जीवान् । अहो भमणो । आउखावंतो तेह आरो त्रिण
भागे विभजीने तेकहे छे पहिलोभाग १, मध्यनोभाग २, छेल्लोत्रीजोभाग ३ जम्बूद्वीपनामे द्वीपे (बे कोडाकोडी सागरोपम ना त्रिभाग ६६६६६६६६६
६६६६ छासठि लाखकोडी छासठिहजारकोडी छसेंकोडी, छासठिकोडीछासठिलाख छासठिहजार छसें छासठि एकसागरोपमना त्रिभागनजीके एव
ा बे भाग एवलोप्रमाणेपमत्रीजाआराना, त्रीजोभाग जाणवो) अवसर्पिणीनेविषे सुषमदुःषमानामा त्रीजोआरा पहला त्रीजाभागनेविषेभरतक्षे

पः । एवमग्रेपि । अयमार्थः । द्वयोः सागरोपमकोटाकोट्यो स्त्रिभिर्भागैर्भागतदेकैकस्य भागस्य प्रमाणं तद्वेदं षट्षष्टिःकोटिलक्षाणां षट्षष्टिःकोटिस हस्राणां षट्कं कोटिशतानां षट्षष्टिःकोटीनां षट्षष्टिर्लक्षाणां षट्षष्टिःसहस्राणां षट्कशतानां षट्षष्टिश्च सागरोपमानां द्वौच सागरोपमत्रिभागौ । स्थापनाचेय ६६६६६६६६६६६६६६६६ $\frac{२}{३}$ इति । अथाद्यनामयोः स्वरूपमभाषाह । जम्बुद्वीपेणमित्यादि, सर्वं सार्थं, नामास्य मित्ययविशेषः द्वेधनुःसहस्रे ऊ- र्ध्वोच्चत्वेन क्रोशोच्चा इत्यर्थः । तेषां च मनुष्याणां चतुःषष्टिः पृष्ठकरण्डकानि अष्टाविंशत्यधिकशतस्याद्दौ करणे एतावत एव लाभात् । चतुर्थभक्तेऽति क्रान्ते आहारार्थः समुत्पद्यते एकदिनान्तरित आहार इत्यर्थः । स्थितिः पल्योपम एकोनाशीति रात्रिंदिवानि सारक्षन्ति संगोपयन्ति अपत्ययुगलकमि

ओश्रारे होत्या । गोश्रमा ! बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे होत्या । सोचेवगमो णेश्रव्वो णाणत्त दोघणुसह स्साइउड्ढउच्चत्तेणं, तेसिंच मणुश्राण चउसट्ठिपिट्ठकरण्डुगा चउत्थभत्तस्स श्राहारट्ठे समुप्पज्जइ ठिई पलिश्रोव म एगूणासीइ राइंदिश्राइं सारक्खंति संगोवेंति जाव देवलोगपरिग्गहिश्राण तेमणुश्रागणा पणत्ता ? समणाउ

प्रथममध्यमयो स्त्रिभागयोः भरतस्य वर्षस्य कीदृश आकारभावप्रत्यवतारः आसीत् । गौतम ! बहुसमरमणीयो भूमिभागोऽभवत् । सएव गमो ज्ञातव्यः । नानात्व द्वेधनु सहस्रे ऊर्ध्वमुच्चत्वेन तेषां चमनुजानां चतुःषष्टिःपृष्ठकरण्डकशतानि चतुर्थभक्तस्य आहारार्थः समुत्पद्यते, स्थितिः पल्यो पम एकोनाशीतिः रात्रिन्दिवानि संरक्षन्ति, संगोपयन्ति (स्वापत्यमिथुन) यावद्देवलोकपरिग्रहास्तेमनुजगणाः प्रज्ञप्ताः ? श्रमण ! सन्ति भवन्त !

मनाकेहयो आकारभाव स्वरूपथा हे गौतम ! घणोसमारमणीक भूमिभागहतो ते पूर्वजोगमोजाणवा एतलोयिसेष वेधनुषधनुष २००० उ चपणे १ गाऊ ते मनुष्यमह ६४ चउसठि पासली इकदिवसअतिक्रमे एकांतरे आहारनीइच्छाउपजइ स्थिति एक १ पल्योपमी उगणासी ७९ दिनयासकने रापइ

ए भवा। । अन्यपतावेव, एकाःमेवाः तथामस्याकसर्वोरित्व प्रचुरतया पुष्टतया ननु वाकतया इति भावः । कुसुमसदृशत्वात् सौकुमार्यादिगुणयो-
गेन कुसुम।। पुस्पवि कुसुमगस्य सुपुष्पतिशयेन मनम भ्रान्तभावो भेयाते तथा प्रतनुकषायत्वात् । अत्र पूर्वोक्तपद्मकारमनुष्याणा समाधा देते ऽन्ये-
ऽऽतिनेदा।, मतो द्वितीयारकइति । तीसेव मित्यादि । व्याख्याप्राग्वत् नवर, परिहायमाणो इत्यत्र स्त्रीलिंगनिर्देशः समाविशेषणार्थे तेन समाकालोऽपि
परहृय पृथक् मंतव्य । अयमेवाशयः । पूर्वकृता साध समे त्वुत्तरसूत्रे प्राक्पक्षे इति ॥ अथास्याएव विभागप्रदर्शनार्थ माह ॥ सावसित्यादि । सा च
समदुःषमानाम्नी समा तृतीयारकसमया त्रिधा विभज्यते त्रिभागीक्रियते । तद्यथा प्रथम स्तृतीयोभाग स्त्रिभागः नयूरव्यंसकादित्वात् पूरणप्रत्ययलो-

णंतगुणपरिहाणीए परिहायमाणे २ एत्यण सुसमदुस्समाणाम समा काले पडिवज्जिसु । समणाउसो सा
ण समा तिहा विभज्जइ । तजहा पढमेतिभाए १ मज्झिमेतिभाए २ पच्छिमेतिभाए ३ जम्बुद्दीवेण भंते ! दीवे इ
मीसे उसप्पिणीए सुसमदुस्समाए समाए पढममज्झिमेसुतिभाएसु भरहस्स वासस्स केरिसए आयारभावप

काले व्यतिक्रान्ते अनन्तैर्वर्णपर्यवै यावत् अनन्तगुणपरिहाण्यापरिहीयमाने अत्र सुषमदुःषमानाम्ना समाकालःप्रतिपन्नवान् । भमण । सासमा त्रिधावि
भज्यते । तद्यथा- प्रथमस्त्रिभागः १ मध्यमस्त्रिभागः २ पश्चिमस्त्रिभागः ३ जम्बूद्वीपे भदन्त द्वीपे अस्यामवसर्पिण्या सुषमदुःषमायाः समायाः

भापर्याय यावत् अनन्तगुणीहाणवर्ण पवतां पवतांवका, एहा सुषमदुःषमानामनु बीजोआरो पडिवज्जोयर । अहो भगवो । आऊखायतो तेहआरो त्रिण
भागे विहचीइ तेहेहां पहिलोभाग १ मध्यबीजोभाग २ छेहलोत्रीजोभाग ३ जम्बूद्वीपमाहे विषे (वे कोडाकोडी सागरोपम ना त्रिभाग ६६६६६६६६
६६६६६ छासठि लाखकोडी छासठिहजारकोडी छसेंकोडी, छासठिकोडीछासठिलाख छासठिहजार छसें छासठि एकसागरोपमना त्रिभागमांहे एक
ना बे भाग एतलासागरोपमनोत्रीजोभाग्यो त्रीजोभाग जाणवो) अवसर्पणीनेविषे सुषमदुःषमानामा त्रीजेआरे पहला बीजाभागनेविषेभरतक्षेत्रे

म्वे । अन्यथा वा यथागमसमुदाय विभागकरणेहेतु, स्वगतव्यवहारसि । अथ तृतीयारकस्वरूपमध्यायाह ॥ तीसेणमित्यादि ॥ यदेव दक्षिणार्द्धभरतस्वरूप
प्रतिपादनाधिकारे व्याख्यानं तदत्रसूत्रे निरवशेषं ग्राह्य नवर अत्र कृष्यादिकर्मापि प्रवृत्तामीति कम्मिमे सुखे कृम्मिमे भंविभि रित्युक्त । अथाऽत्रैव
मनुजानां स्वरूप पृच्छ्याह ॥ तीसेण मित्यादि ॥ व्याख्याप्राग्वत् । अथ यथास्मिन् जगद्व्यवस्थाऽभू तदाह ॥ तीसेण मित्यादि ॥ तस्याः समायाः
पाश्चात्येत्रिभागे, तृतीये भागे, पल्योपमाष्टमभागावशेषे एतस्मिन्, समये इमे वक्ष्यमाणाः पञ्चदशकुलकराविशिष्टबुद्धयो लोकव्यवस्थाकारिणः कुलकरसभी

ह्पकोच्चारे होत्था ॥ गोयमा । तेसिण मणुयाण छव्विहेसंघयणे, छव्विहे संठाणे बहूणि धणुसयाणि उढ्ढउच्चत्तेण जहन्नेण संखिज्जाणि वासाणि उक्कोसेण असंखिज्जाणि वासाणि आउश्र पालेति पालित्ता अप्पेगइया णिरयगामी अप्पेगइया तिरयगामी अप्पेगइया मणुयगामी अप्पेगइया देवगामी अप्पेगइयासिझ्झंति जाव सव्वदुक्खाणमंत करेंति ॥ तीसेण समाए पच्छिमेतिभाए पलिओवमट्ठभागावसेसे एत्थण इमे पण्णरस कुलग

र आकारस्नायमत्यवतारोऽभवत् । गौतम । तेषां मनुजानां षड्विधसंहनन षड्विधसंस्थान बहूनियनु शतानि ऊर्ध्वमुच्चत्वेन जघन्येन संख्येया
नीवर्षाणि उत्कर्षेण असंख्येयानि वर्षाण्यायुः पालयन्ति पालयित्वा अप्येकके निरयगामिनोऽप्येकके तिर्यग्गामिनोऽप्येकके मनुष्यगामिनोऽप्येकके
देवगामिनोऽप्येकके सिध्यन्ति यावत्सर्वदुःखानामन्त कुर्वन्ति ॥ तस्या समाया पश्चिमत्रिभागे पल्योपमाष्टमभागाऽवशेषे अत्र इमे पञ्चदश कुलक

तमकारीमेकरी भायकारीमेकरी ते आरानेविषे हे, भगवन् । ते त्रीजेआरा भरतक्षेत्रेमनुष्यनो केहवो आकारस्वरूपहतो । हेगौतम । तेमनुष्यनेछप्र
कारेसंघयण छप्रकारेसंस्थान, घणा सो १०० धनुष उंचपणार जघन्य संख्याता वरसउत्कृष्टो असंख्याता वरसलगे आउषापाली पालीने केतलाइ नरक
गमनकरेआइ केतलाइक तिर्यंचगति जाइ केतलाइक मनुष्यगतिजाइ केतलाकमनुष्यदेवगतिजाइ केतलाकसीमकइ यावत् सर्वदुःखनो अन्तकरीने ते आ

त्वयः । तत्रावस्थाक्रमस्त्वयं प्रथमेऽरकेऽस्या प्रथमायाः कालसमानं एकादशदिनानि सप्तदशघट्यः अष्टौपलानि चतुस्त्रिंशदक्षराणि किंचिदधिकानी
ति, एकोनाशीतिः मासा भाविनि एतावत एवलाभात् । अस्याश्च त्रिभागात्मकत्वात्तथा समुच्चना नास्ति तदा तेषां सम्भवादिति सम्भाव्यते । तत्त्वतु
तत्त्व वेदिनो वेद्यं, यतु च मा भोगा रायकरात्र प्रासगाहो मते चउत्था तत्तुच्च तदरकात्म्यागमाविरत्वेन नेहाधिक्रियते । नन्वस्याः समायाः त्रिधा विभक्त
विभागे, उच्यते यथा प्रथमारकादौ त्रिपल्योपमायुषस्त्रिगव्यूतोच्छ्रायाः त्रिदिनान्तरितभोजना एकोनपञ्चाशद्दिनानि कृतापत्यसंरक्षणाः सततःक्रमेण कालस्य
परिहाण्या द्वितीयारकादौ द्विपल्योपमायुषोद्विगव्यूतोच्छ्रायाद्विदिनान्तरितभोजना चतःषष्टिदिनानि कृतापत्यसंरक्षणाः सततोऽपि तथैव परिहाण्या तृतीया
रकादौ एकपल्योपमायुषएकगव्यूतोच्छ्राया एकदिनान्तरितभोजना अशीतिदिनानि कृतापत्यसंरक्षणाः सैवमनन्तरमपि त्रिधा विभक्ततृतीयारकप्रथमत्रिभाग
द्वयं यावत् तथैवनियतपरिहाण्या हीयमाना युग्मिमनुजा, अमुष्य कालेत्रिभागे युग्मपरिहाणिरनियतत्वात्सेति सूचनार्थत्रिभागकरणं, तथाचाह सूत्रमिति समा

कों ? हीसेण भंते ! समाए पच्छिमेतिभाए भरहस्स वासस्स केरिसए आयारभावपडोयारे होत्था ॥ गोयमा !
बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे होत्था । से जहाणामए आलिंगपुक्खरेइ वा आयसणीहिं उवसोभिए । तं जहा कि
त्तिमेहिं चेव अकित्तिमेहिं चेव तीसेणं भंते ! समाए पच्छिमेतिभाए भरहेवासे मणुयाण केरिसए आयारभा

स्याः पश्चिमत्रिभागे भरतस्य वर्षस्य कीदृश आकारभावप्रत्यवतार आसीत् । गौतम ! बहुसमरमणीयो भूमिभागोऽभवत् । सयथानामकः आ
लिङ्गपुष्कर इति वा यावन्नानाविधपञ्चवर्णैर्मणिभिरुपशोभितः । तद्यथा— कृत्रिमैश्चैवाकृत्रिमैश्चैव । तस्यां भदन्त ! समायां पश्चिमे त्रिभागे भरतवर्षे मनुजानां कीदृ

यावत् यावत् देवलोकगमनं पर्यवसानं ते मनुजाः । अष्टमभक्ते । आयुष्मन् तेन हेमन्तम् । आयाने केवले तीयमानि भरतक्षेत्रे, केवलो आकार
स्वभावप्रत्य हे हे गौतम ! बहुसमरमणीयो भूमिभागोऽभवत् जिनकूटान्तः मृदङ्गपुष्करादिको यावत् नानाविधपञ्चवर्णैर्मणिभिः शोभावन्तः शोभैरा च

५ क्षेमंधरः ६ विमलवाहनः ७ चक्षुष्मान् ८ यशस्वी ९ अभिचन्द्रः १० चन्द्राभः ११ प्रसेनजित् १२ मरुदेवः १३ नाभिः १४ ऋषभः १५ इति यत्पुनः पद्मच रित्रे चतुर्दशानां कुलकराणां अभिहितं तत्र चक्रवर्तिन ऋषभस्यापि तद्भरतक्षेत्रप्रकरणे भरतभर्तुः भरतनाम्नोऽपि महाराजस्य प्ररूपणा प्रकाशितव्या इती ति मापनार्थमिति ॥ अथैते कुलकराणां कथं कृतवन्त इत्याह ॥ तत्पथमित्यादि ॥ तेषु पञ्चदशसु कुलकरेषु मध्ये सुमतिप्रतिश्रुति सीमंकर सीमंधरक्षेमंक राणां पञ्चानां कुलकराणां हा इत्युच्चिरणार्थकः शब्द कुलकरस्य हाकारो नाम दण्डो ऽपराधिनां मनुष्याणां तत्र नीतिर्न्यायो ऽभवत् । अत्रायं सम्प्रदायः पुरा तृतीयारके तत्कालदोषेण प्रतनुभावानामिव भवतां कल्पद्रुमाणां मदीयमिदमिति स्वदेहाद्यपरिग्रहेषु मिथुनानां आयमाने ममत्वे ऽन्यस्वीकृत तमन्यस्मिन् गृह्णाति परस्परं जायमाने विवादे तद्भयजनकपराभवसहिष्णवः आत्मनोऽधिकं सुमतिं स्वामितया ते चक्रुः स च तेषां तान् विभज्य स्वयि- रोगोऽभियो मुख्यो ऽभवदीति पौमं स्थितिं मतिक्रम्य तच्छासनार्थं अतिरमस्या नीतिरयं न हाकारदण्डनीतिचकार तोष प्रतिश्रुत्यादयः इत्यादि ऽनुवर्त

सक्कुमं ८ जसम ९ अभिचंदे १० चंदाभे ११ पसेणई १२ मरुदेवे १३ णाभी १४ उसभे १५ त्ति ॥ तत्थणसु मई १ पडिस्सुई २ सीमंकर ३ सीमंधर ४ खेमंकरा ५ ण एएसि पंचण्हं कुलगराणं हक्कारेणाम दण्डणीई होत्था तेणं मणुस्सा हक्कारेणं दण्डेणं हया समाणा लज्जिआ विलज्जिआ वेड्डा भीआ तुसिणीआ विणओण

अजितचन्द्रः १० चन्द्राभः ११ प्रसेनजित् १२ मरुदेवः १३ नाभिः १४ ऋषभः १५ इति तत्र सुमतिप्रतिश्रुतिसीमंकरसीमंधरक्षेमंकराणामेतेषां पञ्चानां कुलकराणां हाकार इति नाम्ना दण्डनीतिरभवत् । ते मनुजाः हाकारेण दण्डेन हताः सन्तो लज्जिता व्यालोकिताः विव्रीडा भीताः तूष्णीकाः विन

५ क्षेमंधर ६ विमलवाहन ७ चक्षुष्मत ८ यशवंत ९ अभिचन्द्र १० चन्द्राभ ११ प्रसेनजित् १२ मरुदेव १३ नाभि १४ ऋषभ १५ तिहां सुमति १ प्रतिश्रुति २ सीमंकर ३ सीमंधर ४ क्षेमंकर ५ ए पांच कुलगरने हकाररूपीदण्डनीतिहाइति, ते मनुष्यने हकाररूपीदण्डव्यापका लाज्या विशेषेलाज्यापकामी

मा: पुरुषविशेषाः समुत्पद्यन्ते समुत्पन्नवन्तः । अथाह कश्चित् आवश्यकनिर्युक्त्यादिषु सप्तानां कुलकराणा मभिधाना दिह पञ्चदशानां तेषा मभिधान कथं, यदिवा भवतु नामैतत् पुरुषपुरुषाणा मधिकाधिकसंख्यपुरुषवर्णनस्य न्याय्यत्वात् परं पल्योपमाष्टमभागावशिष्टतायाम कालस्य सुतरां बाधते प्यनुपपत्तेः । तथाहि । पल्योपमस्याऽसंख्येयतमया चत्वारिंशद्भाग परिकल्प्यते तस्मा दुमो भाग चत्वारिंशद्भागाः पञ्च तथाप्याद्यस्य विमलवाहनस्या यःपल्योपमदशमभाग सावत्स्वार चत्वारिंशद्भागा सदायुषि गताः शेष एकःपल्योपमस्य चत्वारिंशत्तम। सर्वेषा भागो ऽवतिष्ठति । सप्तकुलकरादीना ममस्ये यपूर्वं नाभेः संख्येयपूर्वैः श्रीऋषभस्वामिन चतुरशीत्या पूर्वलक्षैः इत्ये वे द्वोनवल्पी पदि परिपूर्यते तेन पूर्वेषां सुमत्यादिकुलकराणां महत मायुषः व्यवकाशः लभ्यते आद्यस्य सुमते सागरपल्यदशमभाग मायुः ततो द्वाभ्यवस्थान् यावत् पूर्वेरक्षितन्यायेन कस्मिन् चत्वारिंशत्तमे ऽवशिष्टेभा गे ऽसंख्येयानि पूर्वाणि तानिच यथोत्तरं हीनहीनानि, नाभेस्तु संख्येयानि पूर्वाणीत्यादि, इत्यं चाविरुद्धमिव प्रतिभाति । यत्तु द्वारिमक्षा माव- श्यकवृत्तौ । पलिओवमदसमंसे पढमस्साउअं असंखिज्जा । तेसाणुपुव्विहीणा पुव्वा नाभिस्स संखिज्जा १ इति माथाव्याख्याने मवान्तरेण नाभे रसंख्य पूर्वायुष्कत्व मुक्तं तत् कुलकरसनाभायुष्कत्वेन कुलकरपदीनां मेरुदेव्या अप्यसंख्यपूर्वायुष्कतापत्तौ मुक्त्यनुपपत्तिरिति, तत्रैव दूषितमस्तीति नकोपि पर पर विरोधः । यच्च केषुचिद् विमलवाहनस्य पल्यदशमायुष्कत्व तद्वाचनाभेदा, द्वगंतव्य यश्च यथान्तरे नामपाठभेदः सापि तथैव त्यत्र स- वविदः ममाच मित्यसं विस्तरेण ॥ अथ प्रस्तुत मुपक्रम्यते । तद्यथेति तान् नामतो दर्शयति सुमतिः १ प्रतिश्रुतिः २ सीमकरः ३ सीमंधरः ४ क्षेमकरः

रा समुप्पज्जित्था तंजहा सुमई १ पडिस्सुई २ सीमंकरे ३ सीमंधरे ४ खेमंकरे ५ खेमंधरे ६ विमलवाहणे ७

राःसमुत्पद्यन्ते । तद्यथा- सुमतिः १ प्रतिश्रुतिः २ सीमकरः ३ सीमधरः ४ क्षेमङ्करः ५ क्षेमधरः ६ विमलवाहनः ७ चक्षुष्मान् ८ यशोमान् ९

रागह देहते श्रीशेषावत मध्यापनवे वाक्यमेवासेवाक्ये दशा च मवराकुलकर बपना तेषेवा सुमति १ प्रतिश्रुति २ सीमकर ३ सीमधर ४ क्षेमङ्कर

आगमस्तवे नीति माघो द्वितीयां मध्यमे पुनः ॥ नवीपसिद्धेलाभपि समायुक्त महामति रित्याहुः ॥ अथ तृतीयकुलकरवक्तव्य वस्था नाह ॥ तस्यचनि त्यादि ॥ इद् सूत्र गतार्थ नवर धिगित्यधिक्षेपार्थस्तस्य करणं धुत्कारं धिक्कारः संप्रदायस्त्वयं, पूर्वनीती अतिक्रमतेषु तेषु अपामयदिश्यकामुक्तेषु चन्द्राभनामा धिक्कारदण्डनीति विदधे तां च प्रसेनजिदादय चत्वारो ऽनुवर्त्तयतः, महत्यपराधे धिक्कारो मध्यमजघन्ययोस्तु माकारहाकारावित्ति । अन्यास्तु परिभाषणाख्या भरतकाले परिभाषणाद्या पढमा मण्डलिबंध मिहोह बीआउ ॥ चारगबयविछेआ भरहस्स चउव्विहा नीई १ इतिवचनात् ऋषभकाले इत्यन्ये । अथ पञ्चदशे कुलकरे कुलकरत्वमात्र चतुर्वंशप्राधान्य मित्यसाधारणपुरुषप्रकर्षदयजन्यत्रिजगज्जनपूजनीयतां प्रविकटयिषु यथा स्यादेवलोकविपिए- धर्माधर्मसमाख्यव्यवहारा प्रावर्तत इत्याह ॥ णामिस्सणं मित्यादि ॥ नाभेः कुलगरस्य मरुदेवानाम्न्याः भार्यायाः कुक्षौ एतस्मिन् समये उत्पद्यते ऋषभ वृषभभारोद्वहनात् वृषभ इव ऋषभः वृषभो वेति संस्कारः तत्र वृषभत्वं वृषभति वा वृषेणाभातीति वा वृषभः एवञ्च सर्वेष्वर्हन्तो ऋषभा वृषभावा

होत्था ॥ तेण मणुआ धिक्कारेणं दण्डेण हयासमाणा जावचिट्ठंति ॥ णाभिस्सणं कुलगरस्स मरुदेवाए भा रिआए कुच्छिंसि एत्थणं उसहेणामं अरहा कोसलिए पढमराया पढमजिणे पढमकेवली पढमतित्थगरे पढम

मनुजा माकारेण दण्डेन हताः सन्तो यावत्तिष्ठन्ति ॥ तत्र चन्द्राभ ११ प्रसेनजित् १२ मरुदेव १३ नाभि १४ ऋषभाख्या मेतेषां पञ्चानां कुलकराणां धिक्कारदण्डनीतिरभवत् । ते मनुजाः धिक्कारेण दण्डेन हतास्सन्तो यावत्तिष्ठन्ति ॥ नाभिकुलकरस्य मरुदेव्या भार्यायाः कुक्षौ अत्र ऋषभ इति नाम्ना अर्हन् कौशलिकः प्रथमराजः प्रथमजिनः प्रथमकेवली प्रथमतीर्थङ्करः प्रथमधर्मवरचक्रवर्ती समुत्पद्यते ॥ सत ऋषभोऽर्हन् कौशलिकोयितसिपूर्वे

एहव दण्ड हस्यापणा यावत् विमयवतयका रहव । तिहां चन्द्राभ ११ प्रसेनजित् १२ मरुदेव १३ नाभि १४ ऋषभ १५ ए पांच कुलगरह धिक्कारनामे दण्डनीति हवी । ते मनुष्य धिक्कारदण्ड हस्यापणा यावत् विमयकरीरहइ । नाभिनामा कुलगरनी मरुदेवी भार्यानी कुक्षिनेविषे इहां ऋषभनामइ अ रिहंत कोशला अयोध्याउपना तद्र प्रथमकस्योराज्याभिषेक रागद्वेषनोजीतणहार २ प्रथमकेवली ३ प्रथमतीर्थंकर ४ पहिलोधर्मनेविषे नरप्रधान चातुर

रिति, तत्राच ते चीवृगाळमव मित्याह ॥ तेन मित्यादि ॥ ते समुत्पन्नमिति प्राग्वत् । हाकारेकदर्शन हताः सतो सज्जिता प्रीळिता व्यह्रीः लज्जा प्रवपवत इत्यर्थः । एते त्रयोपि पर्यायशब्दा लज्जाप्रकष्टतावचनायोक्ताः, भीता व्यक्त तूष्णीकाभीमजाबाविनयावनता मतुष्ठठाश्च निश्चपा निर्जेया जस्याका व्यवपच तिष्ठंति । ते अनेनैव दंडेन हतमिवा स्मानं मन्यमाना पुनरपराधस्याने न प्रवर्तेत इत्याशयः ॥ अत्र वा दृष्टपूर्वशासनानीतया दंडादिपातेभ्यो व्यतियायिनमीवित्याशय मिदमिति हत्य इति वचनं । अपोत्तरकालवर्तिकुलकरकाले किं सैव दंडनीति रभ्या वेत्याशंकायाशमाधत्ते तत्थ मित्यादि ॥ तत्र च नमपरविमलवाहन चक्षुमद्यशस्समभिचद्राख्या मेतेषां पंचानां कुलकराणां मा इत्यस्य निषेधार्थस्य करण मभिधान माकारोनाम दंडनीति रभवत् शेषंपूर्ववत् । आवश्यकादौतु विमलवाहनचक्षुष्मतोः कुलकरयो र्हाकारकपा दंडनीतिः, यशः मिचद्रप्रसेनजितो रंतराले चद्रा भत्यावचन मित्याद्यंतरं तद्वाचनांतरेवेति, अयमर्थः । क्रमेण तिसृंस्वप्युदितांसु वीसु माविकृत्वं महाकारमतिकामत्सु प्रकुपनिकगम्भीरवेदिषु गजेषु यु गियुगेष्वपरः कुमकुमरो दुर्विदिनावेदिविशिष्टवांतरं काये मिति द्वितीया माकारकपा दंडनीतिं चकार, तोच विमलवाहनादय चत्वारो ऽनुवर्तुः । एवं संप्रदायविदः नरस्यपराधपदे माकारकपा वर्तन्ते तु, पूर्वेच मीवेवरूयस्तु व्यवनवर्तिर्मे सप्त कुलकरा धिक्कारे यन्नास्मिधारणे दंडनीति माशिस्य

याचिठं ति ॥ तत्थण खेमंधर ६ विमलवाहणे ७ चक्खुमं ८ जसमं ९ अभिचंदाणणं १० एएसिणपंचराह कुलगराण मक्कारेणाम दंडणीई होत्था । तेणमणुया मक्कारेण दंडेण हयासमाणा आयचिठंति तत्थणं च दाज ११ पसेणई १२ मरुदेव १३ णाभि १४ उसमाण १५ एएसिण पचराह कुलगराण धिक्कारेणाम दंडणीई ।

पायमता लिहति ॥ तत्र क्षेमंधरविमलवाहनचक्षुष्मद्यशस्व्यभिचन्द्राख्या नेतेषां पञ्चानां कुलकराणां माकारकतिनामा दंडनीतिरभवत् । ते

नपदे विनयवृपकारदर । तिहो क्षेमंधर ६ विमलवाहन ७ चक्षुष्मं ८ यशस्व ९ अभिचंद्र १० इह पंच कुलकरानं मा दंडनीतिदंडनीतिः ... चतुर्थो

मागस्सठपे भीति माग्रा द्वितीया मध्यमे पुनः ॥ मर्यादावित्तिस्तास्त्रिपि समायुक्ता महामते रित्यादु ॥ अथ तृतीयकुलकरवक्तव्यतां वस्या नाह ॥ चस्वंबति त्यादि ॥ इद सूत्र मतार्थे भवर धिगित्यधिसेपार्थस्य तस्य करणं धुत्कारः धिक्कारः समवायस्त्वयं, पूर्वमीती ओतिक्रमस्य तेषु अपरापराधेषु वकामुकेषु चन्द्राननामा धिक्कारदण्डनीतिं चिरचं तां च प्रसेनजिदादयः सत्वारो ऽनुक्तवत , महत्यपराधे धिक्कारो मध्यमजघन्ययोस्तु माकारहाकाराविति । अन्यास्तु परिभाषणाद्या भरतकाले परिभाषणादि पढमा मण्डलिबंध मिह्यो चीयाह ॥ चारगबन्धविच्छेया परबहरस्स पउतिया भोई ॥ इतियचनात् अपभकाले इत्यन्ये । अथ पञ्चदशे कुलकरे कुलकरत्वसाम्य चतुर्दशसाधारण मित्यसाधारणपुण्यप्रकर्षप्रपञ्चस्त्रिजगज्जनपूजनीयतां प्रविकटयिषु यथा स्यादेवलोकविशिष्ट-धर्माधर्मव्यवहारा प्रावर्तत इत्याह ॥ णाभिस्सणं मित्यादि ॥ नाभेः कुलकरस्य मरुदेवानाम्न्याः भार्यायाः कुक्षौ एतस्मिन् समये उत्पन्नः ऋषभः सयममारोढव्यता तृषभ इव ऋषभः वृषभो वेति सत्कारः तत्र वृषभइव वृषभवति वा वृषेणभातीति वा वृषभः एवच सर्वेष्वर्हत्सु ऋषभः वृषभाचा

हौत्था ॥ तेणं मणुआ धिक्कारेणं दंडेणं हयासमाणा जावचिठंति ॥ णाभिस्सणं कुलगरस्स मरुदेवीए भा रिआए कुच्छिंसि एत्यणं उसहेणामं अरहा कोसलिए पढमराया पढमजिणे पढमकेवली पढमतित्थगरे पढम

मनुष्या माकारेण दण्डेन हताः सन्तो यावत्तिष्ठन्ति ॥ तत्र चन्द्राभ ११ प्रसेनजित् १२ मरुदेव १३ नाभि १४ ऋषभाणां मेतेषां पञ्चानां कुलकराणां धिक्कारदण्ड नीतिरभवत् । ते मनुष्याः धिक्कारेण दण्डेन हताः सन्तो यावत्तिष्ठन्ति ॥ नाभेः कुलकरस्य मरुदेव्या भार्यायाः कुक्षौ अत्र ऋषभइतिनाम्ना अर्हन् कौशलिकः प्रथमराजः प्रथमजिनः प्रथमकेवली प्रथमतीर्थङ्कर प्रथमधर्मवरचक्रवर्ती समुत्पद्यते ॥ तत ऋषभोऽर्हन् कौशलिको विंशतिपूर्व

एहवा एतला हस्यायका यावत् विनयवन्तयका रहवा । तिहां चन्द्राभ ११ प्रसेनजित् १२ मरुदेव १३ नाभि १४ ऋषभ १५ ए पांच कुलकरने धिक्कारनामे दण्डनीति हती । ते मनुष्य धिक्कारदण्ड हस्यायका यावत् विनयकरी रहे । नाभिनामा कुलगरनी मरुदेवी भार्यानी कुक्षिनेविषे इहां ऋषभनामे अ रिहंत कोशला अयोध्याउपना तत्र-प्रथमकस्योराज्याभिषेक रागद्वेषनोजीतणहार २ प्रथमकेवली ३ प्रथमतीर्थंकर ४ पहिलोधर्मनेविषे परमप्रधान चातुर

रिति, तपाच ते कीदृगाख्यमत मित्याह ॥ तेष मित्यादि ॥ ते समुत्पन्नमिति प्रागवत् । हाकारेणवदेन हता: सन्तो लज्जिता भीषिता व्यंष्ट्रौ: सर्जो प्रक्षपवंत इत्यर्थः । एते त्रयोपि पर्यायशब्दा लब्धाप्रकृष्टतावचनामोक्ता:, भीता व्यक्त तूष्णीकामीभ्रजाओविनयावनता नतमुखाश्च तिष्ठन्ति जिर्नेयां जल्पाका अवयवच विष्टति । ते ममेनैव दंडेन हतस्थिता स्थान सन्यमाना पुनरपरापस्थाने न प्रवर्तंत इत्याशयः ॥ अत्र वा दृष्टपूर्वेशासनामातेयां देहादिपातेभ्यो व्यतिशायिनमोवित्याधन मिदमिति हत्य इति वचन । प्रयोतरकालवर्तिकुलकरकाले किं सैव दंडनीति रम्या मेत्याशंकायासमाधत्ते तत्यच मित्यादि ॥ तत्र च नमरविमलवाहन चक्षुष्मद्यशस्वीभिचन्द्राख्या मेतेषां पञ्चानां कुलकराणां मा इत्यस्य निषेधार्थस्य करण मभिधान माकारोनाम दंडनीति, रनथवत् षोडशपूर्ववत् । प्रायस्तवाद्योस्तु विमलवाहनचक्षुष्मतो: कुलकरयो र्हाकाररूपा दंडनीति, यथा निषध्यप्रसेनजितो रतराले चन्द्रा भत्याख्यान मित्यादयंतरे तदाचनानुरेवेति, भूयवर्द: । कुमेषा तिसकयादिना भीमं नाविकत्वं नयाकाररतिक्रामस्तु प्रकृष्टसिवगम्भीरवेदिषु गणेषु यु-गिपुष्वपर: कुलकरो सुविज्ञितेदिविजितसीतर कार्यं मिति द्वितीया माकाररूपा दंडनीति पकार, तोच विमलवाहनादय पत्यारो उक्तेतु । चन्द्र वंशयावेद्: नहेस्यपराचपदे माकाररूपा इतरत्र तु पूर्वेव भीषणमूरगसु अयनचरित्रे सप्त कुलकरा धिकारे पञ्चास्मिवारके दंडनीति माभित्य

। या विहं ति ॥ तत्यण खेमंधर ६ विमलवाहणे ७ चक्खुमं ८ जसमं ९ अभिचंदाणयं १० एएसिणपचरह कुलगराणं मक्कारेणाम दंडणीई होत्था । तेणमणुया मक्कारेणं दंडेणं हयासमाणा आयचिट्ठंति तत्यण च दाज ११ पसेणई १२ मरुदेव १३ णाभि १४ उसमाण १५ एएसिण पचरह कुलगराण धिक्कारेणाम दंडणीई

मावनता तिष्ठन्ति ॥ तत्र क्षेमधरविमलवाहनचक्षुष्मद्यशस्व्यभिचन्द्राणां १० मेतेषां पञ्चानां कुलकराणां माकारवतिनामादंडनीतिरभवत् । ते

नपके विमलवहनाचारहत । विहां क्षेमकरं ६ विमलवाहन ७ चक्खुम ८ जसवंत ९ अभिचंद्र १० यह पाँच कुलकरोंके वारे दंडनीतिधिकार से मनुष्यों

रगत पुष्कर मृदगमरुपादिभेदभिन्न तद्विषयकं विज्ञानवाद्यामगतत्त्वेप्यस्य यत् पृथक्करणम तत्परमसङ्गीतागत्यस्थापनार्थं ८ तमसाल गीतादिमानकाल
तालः समसोऽल्पमाधिकमात्रिकत्वेनपसाद्य मायते तत् समतास विज्ञान कृचितासमानमिति पाठः ९ द्यूत सामान्यतःप्रतीत १० जनवाद द्यूतवि
शेष ११ पाशक प्रतीत १२ अष्टापद सारिफलकद्यूत तद्विषयकला १३ पुर काव्यमिति पुरतःपुरत काव्य शीघ्रकवित्व मित्यर्थः १४ दगमहिमममिति
वकसपुष्पाश्रुतिका विवेचकद्रव्यप्रयागपूर्विका तद्विवेचनकलाप्युपचाराद्व्यपसिका ता १५ अन्नविधि सूपकारकर्म १६ पानविधि वकमृत्तिकाफलपाम
सादिवस सहजनिर्मलस्य ततरसस्कारकरण अथवा जलपानविधि जलपानविषये गुणदोषविज्ञानमित्यर्थः । यथाश्रमसमोजनस्यार्द्धभोजनान्ते जल
विषमित्यादि १७ वस्त्रविधि वस्त्रस्य परिधानीयादिरूपस्य नवकोणदैविकादिभागयथास्थाननिवेशादिविज्ञान नामादिविधिस्तु समस्तविज्ञानासर्गतस्त्व
ति नेहगृहीतं १८ विलेपनविधिं यवकर्दमादिपरिज्ञान १९ शयनविधि शयन शय्या पल्यकादि तद्विधि यथैव । कर्मागुलयथाष्टकमुद्राणस्त तुपैः प
रित्यक्त । अङ्कुसमत नृपाणां महत्त्वोऽस्यया जयापकत्वा। १ भवति सैव पङ्क्ता द्वादशहीना त्रिपट्कहीनाथ। नृपपुत्रमन्त्रिसेनापतिपुरोधसामुपयासस्य २
अर्द्धेनतो ऽष्टाशेन विकस्तो विश्वकर्मणा प्रोक्तः । आयामस्य समम पादोच्छ्रायः सकुप्यशिरा ३ इत्यादिक विज्ञान, स्वप्न तद्विषयकोयिधि स यथा पूर्वं
स्वांशिरःकुर्योदित्यादिक विधि २० आर्यासमचतुःकलागणादिव्यवस्थानिबद्धा मात्राछन्दोरूपा २१ प्रहेलिका गूढाशयपद्या २२ मागधिका छन्दोविशेष स
मस्तवेद । विश्वमेसुदुलिटमवा समेसुपोटो घठदुमुविभृत्य । सपुठ फणवोसपुठ फणवा तमुवाद मागहिमभन्ति २३ गाथा संस्कृतेतरभाषानिबद्धा आर्या
सैव २४ गीतिका पूर्वार्द्धसदृशा ऽपरार्द्धयस्या सार्यासैव २५ श्लोकमनुष्टुब्विशेष २६ हिरण्ययुक्ति हिरण्यस्वरूप्यस्य युक्ति यथोचितस्थाने योजन २७
एव सुवर्णयुक्ति २८ चूर्णयुक्ति कोष्ठादिसुरभिद्रव्येषु चूर्णीकृतेषु तत्तदुचितद्रव्यमेलन २९ आभरणविधिस्पष्ट ३० तरुणीपरिकर्म युवतीनामनसद्भक्ति
या वर्णादिवृद्धिरूपा ३१ स्त्रीलक्षणपुरुषलक्षणे सामुद्रिकप्रसिद्धे ३२ ३३ हयलक्षण दीर्घग्रीवाक्षिकूटमित्यादिक अश्वलक्षणविज्ञान ३४ गजलक्षण पञ्चोन्न
तिःसप्तमृगसदैर्घ्य मष्टीच हस्ताः परिणाहमान। एकद्वित्रिपञ्चमन्द्रमद्रो सकीर्णमागो निपतप्रमाणः १ इत्यादिक ज्ञान ३५ गोलक्षणकमन्ति गोजाती
यलक्षण सास्नामिलक्षणादयोमूषिकनयनाः नकुममरागाय इत्यादिक ३६ कुर्कुटलक्षण कुर्कुटस्यपृथुतनूरुरागुलिस्तानवकमरवचूलिकः सित इत्यादिक ३७

येनतु कच्चानमित्यत्र द्वितीयार्थेषष्ठीयेयम्। तथाच कर्मोविवक्षयमस्ययोत्कृष्टनेवत कलोसयपुवधिगतीत्यपि व्याख्येयं। शिल्पशतकमथमनो मोपदिश्यतोतिवे
पतिति। सूत्रसूत्रसंक्षेपतः प्रोक्ता विस्तरतस्तु श्रीराजप्रश्नीयादिसूत्रादर्शेषु दृश्यमानाद्वासप्ततिकलानां पाठोपदर्शनपूर्वकं विवियते। यथा लेहं १ गणि
यं २ रूवं ३ नट्टं ४ गीयं ५ वाइयं ६ सरगयं ७ पोक्खरगयं ८ समतालं ९ जूयं १० जणवायं ११ पासयं १२ अट्ठावयं १३ पोरेकव्वं १४ दगमट्टियं १५ अ
न्नविहिं १६ पाणविहिं १७ वत्थविहिं १८ विलेवणविहिं १९ सयणविहिं २० अज्जं २१ पहेलियं २२ मागहियं २३ गाहं २४ गीयं २५ सिलोगं २६ हिर
ण्णजुत्तिं २७ सुवण्णजुत्तिं २८ चुण्णजुत्तिं २९ आभरणविहिं ३० तरुणीपडिकम्मं ३१ इत्थिलक्खणं ३२ पुरिसलक्खणं ३३ हयलक्खणं ३४ गयलक्खणं ३५
गोणलक्खणं ३६ कुक्कुडलक्खणं ३७ छत्तलक्खणं ३८ दंडलक्खणं ३९ असिलक्खणं ४० मणिलक्खणं ४१ कागणिलक्खणं ४२ वत्थुविज्जं ४३ खंधावारमाणं ४४
नयरमाणं ४५ चारं ४६ पडिचारं ४७ वूहं ४८ पडिवूहं ४९ चक्कवूहं ५० गरुडवूहं ५१ सगडवूहं ५२ जुद्धं ५३ निजुद्धं ५४ जुद्धातिजुद्धं ५५ दिट्ठिजुद्धं ५६ मु
ट्ठिजुद्धं ५७ बाहुजुद्धं ५८ लयाजुद्धं ५९ ईसत्थं ६० छरुप्पवायं ६१ धणुव्वेयं ६२ हिरण्णपागं ६३ सुवण्णपागं ६४ सुत्तखेड्डं ६५ वट्टखेड्डं ६६ नालियाखेड्डं ६७
पत्तच्छेज्जं ६८ कडगच्छेज्जं ६९ सज्जीवं ७० निज्जीवं ७१ सउणरुयं ७२ इति। एतासु लेखादिकाद्यसप्ततिपदानि राजप्रश्नीयानुसारेण द्वितीयान्तानि प्रति
भासंते, तत्रापि व्याख्यायां तथैवव्याख्येयानि, समवायांगानुसारेण तु विभक्तिव्यत्ययेन प्रथमान्ततया व्याख्यानीयानीति॥ तत्र लेखनं लेखो ऽक्षरविन्यास
स्तद्विषया कलाविज्ञानं लेख एवोच्यते न पथाग्रमपि वक्ष्यतीति प्रकृतेयोजनीय, एवमुत्तरपदेष्वपि द्रष्टव्यमाचार्यो। स च लेखो द्विधा लिपिविषयभेदात्, तत्र लिपिरष्टा
दश स्थानोक्ता, अथवा लाटादिदेशभेदतः तथाविधविविधोपाधिभेदतो वा ऽनेकविधेति, तथापि पत्रवल्कलकाष्ठदन्तलोहताम्ररजतादयो ऽक्षराणामा
धारा तथा लेखनोत्किरणस्यूतव्यूतछिन्नभिन्नदग्धसंक्रान्तितो ऽक्षराणि भवन्तीति विषयापेक्षयाप्यनेकधा स्वामिभृत्यपितृपुत्रगुरुशिष्यभार्यापतिशत्रुमित्रा
दीनां लेखविषयाणां भेदेन्न तथाविधप्रयोजनभेदाच्च अनेकधा इति अतिकार्श्यमतिस्थौल्यवैषम्यपङ्क्तिवक्रता। अतुल्यानां च सादृश्यमविभागो ऽवयवेषु
चेति १ तथा गणितं संख्यानं सङ्कलिताद्यनेकभेदं, पाटीगणितं २ रूपं लेप्यशिलासुवर्णमणिवस्त्रचित्रादिषु रूपनिर्माणं ३ नाट्यमभिनययुक्तमनभिनयं च
भेदं, ताण्डवं ४ गीतं गान्धर्वकलामगानविद्यानिरूपणं ५ वादितं वाद्यं ततविततघनशुषिरभेदभिन्नं ६ स्वरगतं षड्जर्षभगान्धारादिस्वरपरिज्ञानं ७ पुष्क

तापुड यथा लतावक्षमारोहन्ती आमूलमाशिरसं वेवेष्टि तथा यत्रपोषःप्रतियोधशरगाढं निपीड्य भूमौपतति तत्तावृक्ष ५९ वसुपति प्राकृतशैल्या
शस्युग्राम नागवाणादि दिव्यास्त्रादिसूचक शास्त्र ६० रूपकव्यवायसि। त्सरु:खड्गमुष्टि स्तद्युपप्रयोगात् त्सरुगड् नाम खड्ग:उच्यते अवयवे समुदायो
पचार सास्य प्रवाही यत्र शास्त्रं तत्सरुप्रवाद् खड्गशिक्षाशास्त्रमित्यर्थः प्रथम्याकरणेतु त्सरुप्रगतमितिपाठः ६१ धनुर्वेद धनुःशास्त्र ६२ हिरण्यपाक
सुवर्णपाकौ ६३ रत्नसिद्धि कनकसिद्धी ६४ सुत्रखेल ति। सूत्रखेलसूत्रक्रीडा अत्र खेलयतु स्य खेल्लइत्यादेशः ६५ एव वत्थखेलमपि ६६ एतत्कलाद्वय लोकतः
प्रत्येतव्यं। नालिकाखेल्लति। नालिकाखेलधूतविशेषं मानुद्दिष्टदायविपरीतपाशकनिपतनमिति नालिकायां यत्रपाशकः पात्यते द्यूतग्रहणे सत्यपि अभि
निवेशनिबन्धनत्वेन नालिकाखेल समायान्यथापमार्थस्य ज्ञापनार्थः ६७ पत्रच्छेद्य अष्टोत्तरशतपत्राणां मध्ये विवक्षितसंख्याकपत्रच्छेदने हस्तलाघव ६८ कटछेद्य
कटवत्क्रमच्छेद्य वस्तु यत्र विज्ञानेतत्तथा। इदंच व्यूहपटोद्घेष्टनादौ भोजनक्रियादौचोपयोगि ६९ सज्जीवसि। सज्जीयकरण मृतधात्वादीनां
सहजस्वरूपापादन ७० निर्जीवति निर्जीवकरणं हेमादिधातुमारणं रसेन्द्रस्य मूर्च्छाप्रापणया ७१ शकुनरुतमत्र शकुनपदं रुतपदं चोपलक्षण तेन वस
तराजायुजसर्वजन्तुसंग्रहः गति चेष्टादिमुक्ताविपरिग्रहश्च ७२ इतिद्वासप्ततिपुरुषकलाः। चतुःषष्टिस्त्रीकलाश्चेमाः। नृत्य १ औचित्य २ चित्र ३ वादि
त्र ४ मंत्र ५ तंत्र ६ ज्ञान ७ विज्ञान ८ दंभ ९ जलस्तंभ १० गीतगान ११ तालमान १२ मेघवृष्टि १३ जलाकृष्टि १४ आरामरोपण १५ आकारगोपन १६
धर्मविचार १७ शकुनसार १८ क्रियाकल्प १९ संस्कृतजल्प २० प्रासादनीति २१ धर्मरीति २२ वर्णिकावृद्धि २३ स्वर्णसिद्धि २४ सुरभितैलकरण २५
लीलासंचरण २६ हयगजपरीक्षण २७ पुरुषस्त्रीलक्षण २८ हेमरत्नभेद २९ अष्टादशलिपिपरिच्छेद ३० तत्कालबुद्धि ३१ वास्तुसिद्धि ३२ कामविक्रिया ३३
वैद्यकक्रिया ३४ कुम्भभ्रम ३५ सारिश्रम ३६ अञ्जनयोग ३७ चूर्णयोग ३८ हस्तलाघव ३९ वचनपाटव ४० भोज्यविधि ४१ वाणिज्यविधि ४२ मुखमण्ड
न ४३ शालिखण्डन ४४ कथाकथन ४५ पुष्पग्रथन ४६ वक्रोक्ति ४७ काव्यशक्ति ४८ स्फारविधिवेष ४९ सर्वभाषाविशेष ५० अभिधानज्ञान ५१ भूषणपरि
धान ५२ भृत्योपचार ५३ गृहाचार ५४ व्याकरण ५५ परनिराकरण ५६ रन्धन ५७ केशबन्धन ५८ वीणानाद ५९ वितण्डावाद ६० अङ्कविचार ६१ लोकव्यव
हार ६२ अन्त्याक्षरिका ६३ प्रश्नप्रहेलिका ६४ इतिअमोपलक्षणत्वात्पुरुषकलातिरिक्ताः स्त्रीपुरुषकलाग्रन्थान्तरेलोके च प्रसिद्धाज्ञेया अत्रचयत् पुरुषकलासु स्त्रीकलाना

छत्रलक्षण यथा चक्रिणो छत्ररत्नस्य ३८ दण्डलक्षण यथातपत्राङ्कुशवेत्रचापवितानकुन्तध्वजचामराणां । व्यापीत १ तत्री २ मधु ३ फल ४ पर्वा यथाक्रमे
णैवहिताय दण्डाः १ नति १ भू २ धन ३ कुल ४ क्षयावहा रोग ५ मृत्यु ६ जननादपवर्जिः । व्याविभिर्द्विकविवर्द्धितिः क्रमात् द्वादशान्तविरतैः समैः
क्रम २ यात्रामसिद्धि १ हि पशोविनाशो २ लाभः ३ प्रभूतावसुधा ४ गमश्च ॥ वृद्धिः । पशू ५ नामभिवोछितासि ६ स्त्याद्विस्वयुग्मेषु तदीश्वराणाम् ३
इत्यादि ३९ असिलक्षणं मङ्गुलशताद्गुणम कलत्सारपञ्चविंशति खड्गः । पङ्कुलसमाद्धं येयो प्रशोऽगुलो विषमपर्वस्थः १ ॥ छत्रघ्योस्या ॥ मङ्गुलशता
द्गुणम खड्गः पञ्चविंशत्युङ्गुलानि छत्रः प्रमयो प्रमावयो मेध्यस्थितः पञ्चाशदङ्गुलाञ्चूनः पञ्चविंशतेरधिकोमध्यमः षङ्कुलसमाद् कुलप्रमाणाद्योषूयो
विषमपर्वस्थ विषमपर्वाङ्गुलेस्थितः प्रथमतृतीयपञ्चमसप्तमादिषु गुलेषु स्थितः समक्षुमः अर्थादेव समाङ्गुलेषु द्वितीयचतुर्थषष्ठाष्टमादिषु स्थितः अशुभ
निवेशु सनविषमाङ्गुलेषु नष्टम इत्यादि ४० मणिलक्षण रत्नपरीक्षाग्रन्थोक्तवज्रपद्मविकापदकेमराशिरपसमर्थरत्नामककौस्तुभस्तदापित्वादिनत्रिगु
णदोषविज्ञान ४१ वास्तवी, वक्त्रिप्रोक्तविशेष स्वस्य तृणवं विपक्षरक्षमानोन्मानादियोगमनर्तकत्वादि ४२ वास्तुनो गृहभूमेर्विद्यावास्तुशास्त्रप्रसिद्ध गु
णदोषविज्ञानं ४३ स्व धाराकसमानं एकैकस्यामुद्भापत्तिः पञ्चपदातिका ॥ सेना सेनामुखं गुल्मो वाहिनी पृतनाचमूः १ अनीकिनी चपते:स्या दि
मात्रे त्रिगुणैः क्रमात् । दशानीक्यो ऽक्षौहिणीत्यादि ४४ नगरमान द्वादशयोजनायामनवयोजनव्यासादिपरिज्ञान उपलक्षणात्कत्वाद्गिरिनिरोधपूर्वक
भूम्याकारवास्तामक्षौहिणयस्यापरिज्ञान ४५ चारोष्मोतिचारसद्भिज्ञान ४६ प्रतिचारः प्रतिकूलचारोपग्रहादा चक्रमणादि स्तापरिज्ञान अथवा प्र
तिचारस्य प्रतिचाये रोगिणः प्रतीकारकस्य तद्विज्ञान ४७ व्यूह युयुत्सूना सैन्यरचना । यथा चक्रव्यूहे चक्राकृतौ तुम्बारकप्रध्यादिषु राजन्यकस्थापनेति ४७
प्रतिव्यूहं तत्प्रतिद्वन्द्विनां तद्व्यूहोपायप्रवृत्तानां व्यूह ४८ शाखायतो व्यूहांतर्गतस्येपि प्रधानत्वेन मोक्ष्यं व्यूहविशेषाभावात् । चक्राव्यूह चक्राकृतिसैन्यरचना
मित्यर्थः ५० गरुडव्यूहं गरुडाकृतिसैन्यरचना मित्यर्थः ५१ एवं शकटव्यूह ५२ युद्ध कुर्कुटानामिव युवराजुद्धि मृ नियानिव मु मास गि युद्धप्रयायो
चयो येस्लनं ५३ नियुद्ध स्वयुद्ध ५४ युद्धातियुद्ध खड्गादिप्रक्षेपपूर्वक महायुद्ध यत्रमविद्ध द्विरदाना युद्धाचापाम्तःस्यात् ५५ दृष्टियुद्ध योधप्रतियोधयो
चक्षुर्भानिर्निमेषावस्थान ५६ मुष्टियुद्ध योधयो:परस्पर मुष्ट्याहनन ५७ बाहुयुद्ध योधप्रतियोधयो रम्यान्य प्रसारितबाह्वो दैत्यनिर्मनवाधनन्त ५८ ल

कपर्यनिमात्यामसित्याह । दायिकाना गोभिकाया दाय धनविभाग परिमाल्य विभागशोदत्वा तदाच निभायपामादियाचक्षानामभायाह्नोत्रिवय स्य । तेपिच भगवत्प्रेरितामिसमास्ततः सेवमात्र जगृहुः इदमेवहिजगद्गुरोर्णीत यदिक्षायचिरामदीयते तेषांच इयसेव वस्त्रापूर्तेः । मनुपदीक्षायधिक मतो दोम तर्हि ऐदयुगीमाजनएकदिमदेय सवत्सरदेय या एकएवकिपृच्छेत् वस्त्रापा अपरिमितत्वात् । सत्य प्रजुप्रजायैनैतादृशेतया अवभवात् सुदर्शनानाम्न्या शिबिकायामारूढमिति गम्य । विविशिष्ट भगवन्त सदेवमनुजासुरया स्वर्गभूपातालवासिजनसहितया पर्षदा समुदायेन समनुगम्यमा न वैदुसचप्रभुमपेभपजागे शाक्किकादयोऽभिनदयन्तोऽभिष्टुवन्तश्च एव वक्ष्यमाणमवादिपुरित्यन्वयः तत्र शाक्तिकायन्स्तगर्भेशङ्खसामांगल्यका रिवः शङ्खध्माता चाक्रिकाश्चक्रभ्रामकाः लाङ्गलिका गलावलम्बितसुवर्णादिमयहलधारिणोभट्टविशेषाः मुखमङ्गलिका चाटुकारिणः पुष्यमाणाया माग धाः वर्द्धमानका स्कन्धारोपितनराः आख्यायकाः शुभाशुभकथकाः लङ्खा वंशाग्रखेलकाः मरयाश्चित्रफलकहस्ताःभिक्षाकागौरीपुत्राइति रूढा घांटि कापटावादकास्तेषांगणाः सूत्रेच आर्षत्वात्प्रथमार्थेतृतीया, यथाश्रुतव्याख्यानेच शाखिकादिगणैः परिवृतमितिपदं कुलमहत्तराइतिपद चान्वय योजनार्थमध्याहार्यं स्यात् साध्याहारव्याख्यातो ऽनध्याहारव्याख्याया लाघवमिति पक्षमाश्रि असाक्षिपरित्रे निकसवृत्तमहत्वस्तने शाक्तिकादीना प्रयमा तत्तया निर्देश एतस्यैवाशयस्यसूचकः । यदिच माय सूत्राणि सोपस्काराणि भवन्तीति न्यायोऽनुस्त्रियते तदा साध्याहारव्याख्यानेऽप्यदोष „ ताभिर्विवहि

मिह्रा विगायद्वृसा दाणदाइश्चाण परिभाइत्तो सुठसणाए सीयिब्धाए सदेयमणुआसुराए परिसाए समणु गम्ममाणमग्गे सखिअचक्किअणगलिअमुहमगलिअपूसमाणगवद्धमाणगआइक्खगलखमखघंटिअगणेहिं ता

फाचो परिमाल्य सुदर्शनाभिधायां शिबिकाया (आरूढ) सदेवमनुजाऽसुरया पर्षदा समनुगम्यमान (भगवन्त) मयेशाक्किकचाक्रिकलाङ्गलिकमुख

ते विहयोदेवनें सुदर्शनानांमेंसीबीकाइ देवता मनूष्य असुर भवनपतीतेइनापर्षदाइकरी मार्गबाल्नमाहें भगवन्तआगें सङ्गमावआवणहार चक्रनामसा वणहार भाटादिक सुपमङ्गलमाकरणहार पूष्यमाससागधिक वद्धमानकनर भास्यायकमइचणहार वंशाग्रउले चित्रपत्रपाचिक घटानायकाइणहार लेइनाव

मङ्गेव। मह्रा महाम् प्रासादोऽस्ति यत्र सर्वासी वासर्वेति मोचनीय । यतो भगवद्पेक्षया सएवविषयएवेति, एतेन तेवहि पुष्पसमहरसाइ महा रायवामनन्ते वसहति, पूर्वापरविरोधोमेति । शक्तिस्था । वेवेति । यःसः । गिरुहावति । आर्यायोपशाहः शीतिगो वसुवचनातव तता यीरजस्येत्यर्थ। प्रथमोमासः यथा ग्रीष्मकालमपवे समुदायोपचारापूर्वीम्यकालमासानां मध्ये प्रथमोमासःप्रथम पक्षः स वसुलवे शब्दकारपद सस्य नवम्या सर्वेः पक्षो पक्षो यस्य तिथिनिर्देशपातादिषु तथाप्रमाणात्, तिथिपाते तत्कृत्यस्याष्टम्यामेव क्रियमाणत्वात् समवमीपक्षो ऽष्टमोदिवस सात एतेन व्याख्या नेन चित्तप्रसूतगीएद्व्याख्यानविरोधोन बाधनावरेखाणावमीपक्षोनवमीदिवसः दिवसस्याऽष्टमीदिवसस्यमध्य दिनापुत्तरकाले यद्यपि दिवसमध्यस्या होरास्थानकस्य मन्यप्रमेपि, तथा प्यत्र प्रशस्तार्ह्वत्तीमितो रजनिरवनिरित्यादाविव सूर्यचारविशिष्टकालविशेषप्रदर्शे अन्यथा दिवसपोधोस्यभागस्या नुपपत्तेः । स्थानादिरवमवचितसुवर्णे रजत वा सुवर्णे वर्णितं हेम हेमत्वा कोश भांडागारं कोष्ठागार धान्यागारगृहं अश्वचतुरंगवाहनवेसरादि पुरातः पुरेन्त्वाले विपुलधननवादि कनकसुवर्ण येभ्यसाहवतेभ्य तानि रत्नानि नवपद्य माणवत् मौक्तिकानिशुक्त्याकाशादिप्रभवानि शंखादद्दक्षिणावर्तोः ततः पूर्वपरेणकर्मधारयः शिलाः पद्मादिरूपाः प्रवालानिविद्रुमाणि रक्तरत्नानिपद्मरागा पृथक्पदत्वमेवा प्राधान्यख्यापनार्थे तत्संस्कृतय यस्सस्सार सारावि सारं स्वापतेय द्रव्य त्यागनमात्यत्यागेन विच्छर्द्य पुनर्भंमत्वाकरणेन । कुतोममत्वत्यागरत्याह ॥ विगोप्य जुगुप्सनीयमेतत् अस्थिरत्वादिति कथनेन

पच्छिमेभागे चइत्ता हिरण्णं चइत्तासुवण्णं चइत्ता कोसं कोठागारं चइत्ता बलवइत्ता वाहणचइत्ता पुरचइ त्ता अंतेउरंचइत्ता विउलधणकणगरयणमणिमोत्तियसंखसिलप्पवालरयणरत्तसंतसारसावइएज्ज विच्छड्डइ

धनत्यक्त्वा, वाहनत्यक्त्वा पुरत्यक्त्वा, अन्तःपुरंत्यक्त्वा विपुलधनकनकरत्नमणिमौक्तिकशङ्खशिलाप्रवालरक्तसारस्वापतेय विच्छर्द्य विगोप्य दाय दायि

के दुर्बलमति दाहिनें नहारवुते दाहिनें पाममालेमते काहीने नेम्यमते दाहीने गौडाहारीप्रमूष काहीनें काहीनें पुरमलैनगरप्रेतव कालपुरमें का होने यसे चन जनकपुर्वे एक नहिं योगी कवहविषयकोपमवत रत्नाराव वस्थादिकप्रापतेव द्रव्यएम्मति दाहिनें नगतपकोगुषीनें चन दायवाम

ममत्वमिमात्याज्यमित्याह । दायिकानां गोत्रिकाणां दाय धनविभाग परिभाज्य विभागशोदत्वा तदाच निमायपामादियाथकामामभावाद्गोत्रिकाय इव । सपिच भगवत्प्रेरितानिममारस्तेत सोपमात्र मगृह्य इदमेवशिवगमुरोर्मेत पदिद्धाथंचिदानदीयते तेपाच इत्येव इच्छापूर्तेः । ननु यदीच्छायधिक मतो दोन नहिं ऐतपुगीनोजमरुकदिनदेय सवत्सरदेय वा एकस्वजिघृक्षेत् इच्छाया अपरिमितत्वात् । सत्यं प्रभुप्रसादेनैतादृश्येच्छाया असंभवात् सुदर्शनानाम्न्या शिविकायामारूढमिति गम्य । किंविशिष्टं भगवन्तं सदेवमनुजासुरया स्वर्गभूपातालवासिजनसहितया पर्षदा समुदायेन समनुगम्यमा न इदृशामनुष्यमेनमार्गे शाङ्खिकादयोऽभिनन्दयन्तोऽभिष्टुवन्तश्च एव वक्ष्यमाणसम्बन्धः पुरित्यन्वयः तत्र शाङ्खिकाः चन्दनगर्भशङ्खहस्ता मागल्यका रिणः शङ्खध्मायाः चाक्रिकाचक्रप्रामकाः लाङ्गलिका गलावलम्बितसुवर्णादिमयलाङ्गलधारिणो भट्टविशेषाः मुखमङ्गलिका चाटुकारिणः पुष्यमाणवाः माग धाः वर्द्धमानकाः स्कन्धारोपितनराः आख्यायकाः शुभाशुभकथकाः लङ्खा वंशाग्रखेलकाः मङ्खाश्चित्रफलकहस्ता भिक्षाकाः गौरीपुत्राः इति रूढाः घाटि काघटावादकास्तेषां गणैः । सूत्रेच आर्षत्वात्प्रथमार्थे तृतीया यथाऽस्य सम्बन्धस्य अस्मिन् शाङ्खिकादिगणैः परिवृतमितिपदं पुलमपहृत्य तिष्ठतीति वाक्य योजनार्थमध्याहार्यं स्यात् साध्याहारव्याख्यानतोऽनध्याहारव्याख्यायां लाघवमिति पञ्चमाङ्गे जमालिचरित्रे निष्क्रमणमहोत्सववर्णने शाङ्खिकादीनां प्रथमा तया निर्देशः एतस्यैवाशयस्य सूचकः । यदिच प्रायः सूत्राणि सोपस्काराणि भवन्तीति न्यायोऽनुस्रियते तदा साध्याहारव्याख्यानेऽप्यदोषः ताभिर्विवक्षि

विच्चा विगोवइत्ता दाणं दाइयाणं परिभाइत्ता सुदंसणाए सीयाए सदेवमणुयासुराए परिसाए समणु गम्ममाणमग्गे संखियचक्कियणंगलियमुहमंगलियपूसमाणवद्धमाणगआइक्खगलंखमंखघंटियगणेहिं ता

याचा परिभाज्य सुदर्शनाभिधाया शिबिकाया (आरूढः) सदेवमनुजाऽसुरया पर्षदा समनुगम्यमान (भगवन्त) मार्गे शाङ्खिकचाक्रिकलाङ्गलिकमुख

ते विचरीने सुदर्शनानामेसीबीकाइ देवता मनुष्य असुर भवनपतीतेहनापर्षदाइकरी मार्गवासमार्ग भगवन्तआगे सङ्खनावजावणहार चक्रनाभमा वणहार माटाविक सुवर्णमयहलनाकरवणहार पुष्यमाणमागधिक वर्द्धमानकनर आख्यापकक हणहार वंशाग्रखेलें चित्रपटधारिक घटानावजावणहार तेहनास

ताभिरित्यर्थः वाग्भिरभिनन्दयन्त अभिष्टुवन्तश्चेति योजना । किंविशिष्टाभिरेवाह । इष्यन्ते स्मेतीष्टा ताभिः प्रायोऽभिमतार्थविहितमपि किंचित्स्वरूपतःकान्त स्यादकान्तमेवेत्यत आह । कान्ताभिः कमनीयशब्दाभिः प्रियाभिः प्रियार्थाभिः मनसा ज्ञायते सुन्दरतया यास्ता मनोज्ञा भावतः सुन्दरा इत्यर्थः ताभिः मनसा अम्यन्ते पुनःपुन र्याः सुन्दरत्वातिशयात् ता मनोमा ताभिः उदाराभिः शब्दतोऽर्थतश्चोदाराभिः कल्याणाभिः समृद्धिकारिकाभिः शिवाभिः निरुपद्रवाभि र्गतशब्दार्थदूषणाभि रित्यर्थः । धन्याभिः धनलम्भिकाभिः मङ्गल्याभिः मङ्गलेऽनर्थप्रतिघाते साध्वीभिः सश्रीकाभिः अनुप्रासाद्यलङ्कारोपेतत्वात् सशो भाभिः हृदयगमनीयाभिः अर्थप्राकट्यचातुरीसम्पन्नत्वात् सुबोधाभिः हृदयप्रह्लादनीयाभिः हृदयगतकोपशोकादिग्रन्थिविलापनीभिः उभयत्रकत्र्यनद् प्रत्ययः कर्णमनोनिर्वृतिकरीभिः अपुनरुक्ताभिरितिस्पष्टं अर्थशतानि यासु सन्ति ताअर्थशतिका ताभिः अथवा अष्टोत्तरमिष्टकार्यशतानि यास्व ता अर्थशता स्ताएवार्थशतिकास्ताभिः अजस्रं, अनवरतविश्रामाभावात् अभिनन्दयन्तश्च जयजीवेत्यादिभणन्तः समुद्दिश्य भगवन्तु मायताया अ भिष्टुवन्तश्च भगवन्तमेवेति । किमवादिषुरित्याह । जयजयेति भक्तिसम्भ्रमे द्विर्वचनं, भवति समृद्धो भवतीति नन्दः तस्मात्सम्बोधनमिदं नन्द दीर्घत्वमा र्षत्वात् अथवा जय त्वं जगदानन्दसमृद्धिकरजय भद्रमाङ्गल्य भद्र भद्रः कल्याणकारी कल्याणकारीवा कल्याणाशासते इत्याह । यद्वेह जय

हिइट्ठाहिं कंताहिं पियाहिं मणुन्नाहिं मणोमाहिं उरालाहिं कल्लाणाहिं सिवाहिं धन्नाहिं मंगल्लाहिं सस्सिरीआहिं हिययगमणिज्जाहिं हिययपल्हायणिज्जाहिं कन्नमणनिव्वुइकराहिं अपुणरुत्ताहिं अट्ठसइआहिं वग्गू

मार्गशिरपुष्पमासादिवर्णमालाव्यापितपङ्क्तिस्फटिकमये: ताभिरिष्टाभिः कान्ताभिः प्रियाभिः मनोज्ञाभिः मनोमाभिः उदाराभिः कल्याणाभिः शिवाभिः धन्याभिः मङ्गल्याभिः सश्रीकाभिः हृदयगमनीयाभिः हृदयप्रह्लादनीयाभिः कर्णमनोनिर्वृतीकरीभिः अपुनरुक्ताभिः अर्थशतिकाभिः

मूढ तेजस्वा इष्टकारी वल्लभकारी प्रियवादस्य मनना मनमें प्रिय उदार कल्याणकारी उपद्रवरहित धान्यकारी मङ्गलीकरण करवहार सश्रीकशोभाय मान हृदयगमतां हृदयनेप्रह्लादस्वरूप कांनमनेमनमें निर्वृतताकरवहार पूर्वेक अववपात्रहना अवगाषोभमे विर्येकरी सहितएहवाववनइकरी निरन्तर

भूतेन मत्वभिमानसञ्ज्ञादिना अभीतोभवपरीसहोपसर्गेभ्य प्राकृतत्वात् पञ्चम्यर्थेषष्ठी परीसहोपसर्गाणां जेता भवेत्यर्थः तथा चात्यानस्यसामर्थ्यादि मा क्षमःसोढा भय नयमाक्षसिव भैरवसिहादिसुत्यं तयोः प्राकृतत्वात्पद व्यत्ययः भैरवभयानांवासयकरभयानां क्षान्तामवेत्यर्थ । नानावारकृषां भा नाविधवाग्भणीति न पूर्वविशेषणान्तःपातेन धीमकस्य धर्मे प्रस्तुते चारित्रधर्मे अविघ्न विघ्नाभावस्तेभवजयतुइतिकृत्वा तथाघासूनामनेकायस्याक्षुधापु नःपुनरभिनन्दयन्तिचाभिष्टुवन्तिचेति । अथयेनप्रकारेणनिर्गच्छतितमेवाह । तएणमित्यादि । ततस्तदनन्तरं ऋषभोऽर्हन् कौशलिको नयनमालासहस्रैः मेक्षिस्यितभमवद्भिहृयाभाप्यापूतनागरनेत्रसम्दैः प्रेक्ष्यमाणः २ पुनःपुनरपसोक्ष्यमाणः आजीवयपेङ्क्षियंपन एयसयत्र एवतावद्गमत्र यायानिर्गच्छति यथौपपातिके यथा प्रथमोपाङ्गे चपातोभमासारसुतस्य निगमवक्तसपाभवाध्योयाधमांतरेव यावदाजसयोक्षयमुलनमः कुम्भंमिति पर्यंते इति ।

हिं ञ्चणवरय ञ्चभिणदताय ञ्चभिथुणताय एववयासी । जय २ नदा जय २ नद्दा धम्मेण ञ्चभीएपरीसहो वसग्गेण खतिखमे भयभेरवाण धम्मेते ञ्चविग्घमयठञ्चिकट्टु ञ्चभिणदतिञ्च ञ्चभिथुणतिञ्च ॥ तएणउसभेञ्च रहाकोसलिए णयणमालासहस्सेहि पिच्छिज्जमाणे २ एवजाव णिगच्छइ जहाउववाइए जाव ञ्चाउलयोल

(भा०) वाग्भिः अनवरत अभिनन्दयन्तवाभिष्टुवन्तश्चैव मवादिषुः । जयत्वम्दजयत्वमद्रधर्मेण अभीतः परीषहोपसर्गेभ्यः क्षान्तिक्षमोभैरवभयाना धर्मेतेऽविघ्न भवतु । इतिकृत्वा (इत्युच्चार्येत्यर्थः) अभिनन्दन्ति च अभिष्टुवन्ति च ॥ ततः ऋषभोऽर्हन् कौशलिकोनयनमालासहस्रैः प्रेक्ष्यमाणः

पर्वं अजिनन्दतापकऽ स्तवतापका एहवठकहताभूया जयवन्तो हो न्यागसमृद्धिवतयको जयवन्तभद्र मङ्गलीकहो ज्या धर्मेनइविषे अणबीहतोयको २२ परीषह उपसर्गमेविषे चान्तिकरीपमकहार भयभैरवनो पमकहारकुठ धर्मनेविषे तुम्हनें विघ्नरहितपणोहुञ एहवो कहीनें समृद्धिपणेंकरें स्तवनाकरइ तिवारपछी ऋषभदेव अरिहंत कोसलीक लोकानीहजारगमेआपि तेहमास्रे खिकरी जोइतोथको इमयावत्विनीतानगरीमाहियकी निमठ्ययवादेसूत्रमें

समच यो विज्ञेय समास । विनीताया राजधान्या मध्यमध्येन मध्यभागेनेत्यर्थः निर्गच्छति मुखसुखेने त्यादिवन्मध्य मध्ये मेति निपातः । औपपातिका
गमवाय हिययमालासहस्सेहिं अभिनन्दिज्जमाणे २ मणोरहमालासहस्सेहिं विच्छिप्पमाणे २ वयणमालासहस्सेहिं अभिथुव्वमाणे २ कन्तिरूवसोहग्गगुणे
हिं पत्थिज्जमाणे २ अङ्गुलिमालासहस्सेहिं दाइज्जमाणे २ दाहिणहत्थेणं बहूणं नरनारिसहस्साणं अञ्जलिमालासहस्साइं पडिच्छमाणे २ मञ्जुमञ्जुणा
घोसेणं आपडिपुच्छमाणे २ भवणपन्तिसहस्साइं समइच्छमाणे २ तन्तीतलतालतुडियगीयवाइयरवेणं महुरेणं मणहरेणं जयसद्दुग्घोसविसएणं मञ्जुमञ्जु
णा घोसेणं पडिबुज्झमाणे २ कन्दरगिरिविवरकुहरगिरिवरपासाउद्धघणभवणदेवकुलसिंघाडगतियचउक्कचच्चरआरामुज्जाणकाणणसभापवापएसदेसभागेपडि
सुआसयसहस्ससंकुलं करेन्ते हयहेसियहत्थिगुलगुलाइयरहघणघणाइयसद्दमीसिएणं महयाकलकलरवेणं जणस्स महुरेणं पूरयन्ते सुगन्धवरकुसुमचुण्णउव्विद्धवास
रेणुकविलं नहं करेन्ते कालागरुकुन्दुरुक्कतुरुक्कधूवनिवहेणं जीवलोगमिव वासयन्ते समन्तओ खुभियचक्कवालं पउरजणबालवुड्ढपमुइयतुरियपहावियविउलाउल
बोलबहुलं नभं करेन्ते विणीयाए रायहाणीए मज्झंमज्झेणं निग्गच्छइ पुव्वाभिमुहे चेव सुहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे चेव पयाए । अत्रव्याख्या । हृदयमालासहस्रैः जनमनःसमूहैः रमितुमिष्यमाणः एवमग्रेऽपि । पराजितदिग्विजयश्री प्रसृतपथसारस्यनिर्मलविपक्षपर्यन्तं सूक्तेऽपि वाचोऽस्तीति । अत्रव्याख्या । हृदयमालासहस्रैः जनमनःसमूहैः रमितुमिष्यमाणः एवमग्रेऽपि प्रणमीयमानो २ वयमी
वमहेत्यादाशीर्वचनेन मनोरथमालासहस्रैरेतस्मै वापूजावरामवाम इत्यादि जनविकल्पैर्विशेषेणस्पृश्यमान २ इत्यर्थः वदनमालासहस्रैर्वेचनमालास
हस्रैर्वा अभिष्टूयमानः २ कान्त्यादिगुणैर्हेतुभिः प्रार्थ्यमानो २ भव तथा स्वामितया वा कोऽपुण्यजने रञ्जिलप्यमाणः २ अङ्गुलिमालासहस्रैर्दर्श्यमा
नः २ दक्षिणहस्तेन बहूनां नरनारीसहस्राणां अञ्जलिमालाः सपुटकरमुद्राविशेषरूपाणि प्रतीच्छन् २ गृह्णन् २ किमुक्तं भवति । त्रैलोक्यनाथेनापि प्रभु
णा पौराणां मस्तकान्यञ्जलिरूपा भक्तिमनस्यवतारितेति दक्षिणहस्तसंज्ञया तेषामपि प्रमोदाय भवतीति कुर्वन् मञ्जुमञ्जुना अतिकोमलेनघोषेण स्वरेण
प्रतिपृच्छन् २ प्रणयन् २ भवनप्रसृता स्वरूपादिवार्ताजनानां विनीतानगरीगृहाणां पङ्क्त्या सममेविस्थित्या सहस्राणि मनुष्याणामीषत्स्थित्या समति
क्रामन् २ तन्त्रीवलयसाः प्रसिद्धाः त्रुटितानि शेषवाद्यानि तेषां वादित्र वादनं प्राकृतत्वात्पदव्यत्ययः गीतं च तयोरवेण महा तन्त्र्यादीनां त्रुटितानां
गीते गीतमध्ये यद्वादितं वादनं तेनघोरवः शब्दस्तेन मधुरेण मनोहरेण तथा जयशब्दस्योद्घोषः उद्घोषणं विशदं स्पष्टतयाप्रतिभासमानं यत्र तेन
मञ्जुमञ्जुना घोषेण पौरजनरवेणच प्रतिबुध्यमानः २ सावधानीभवन् २ कन्दराणि दर्यः गिरीणांविवरकुहराणि गुहाः यद्वा तान्तराणिच गिरिवराः प्र

घानपथ्येधा प्रासादाःसमभूमिकादयः सर्वभवनमवनानि उपरिविरसर्गेहाणि देवकुलानिप्रतीतानि शृंगाटकं त्रिकोणस्थानं त्रिकयत्ररथ्याप्रयसिलति चतु घयत्ररथ्यायातुष्टय चत्वरबहुमार्गी आरामाः पुष्पजातिप्रधानवनखण्डाः उद्यानानि पुष्पादिमद्वृक्षयुक्तानि काननानि नगरासन्नानि सभा आस्थायिकाः प्रपा जलदानस्थानं एतेषां येप्रदेशदेशरूपा भागा स्तान् तत्र प्रदेशास्तपुसराजागा देशास्तुलघवः प्रतिश्रुतःप्रतिशब्दा स्तैर्या शतसहस्राणि सचा सीः स कुलान् कुर्वन् । अत्र बहुवचनार्थे एकवचनं प्राकृतत्वात् हयानांहेषितेन हेषारवरूपेण हस्तिनां गुलगुलायितेन गुलगुलायितरूपेण रथानां घनघना यितेन घनघनायितरूपेण शब्देन मिश्रितेन जनस्य महता कलकलरवेण आनन्दशब्देनमधुरेणाकूरेण पूरयन् २ अम्बरतलमिति वसरपन्यवर्तिनाप देनयोगः सुगन्धाना वरकुसुमानां चूर्णानामुद्विद्धेनऊर्ध्वंगतो वासरेणुर्वासक रज स्तेन कपिलं नभः कुर्वन् कालागुरुः कुन्दुरुक्कचीडाभिधद्रव्यं सुरकाचित्त क धूपश्च तथागावितिर्गन्धद्रव्यसंयोगजः एषां निवहेन जीवलोकवासयन्निव अत्रोत्प्रेक्षास्तु जीवलोकमथासनसा ऽऽवासयत्वेन सर्वतःक्षुभितानि सार्थयंतया ससम्भ्रमाणि चक्रवालानि जनमण्डलानि यत्रनिर्गमे तद्यथा भवतीत्येवनिर्गच्छतीति । प्रचुरजनाः प्रचया पौरजनास्त बालवृद्धाश्च येप्रमुदिता स्त्वरित प्रधावितास्तु शीघ्र गच्छन्तः सेषाभ्याकुलाकुलानां सतिब्याकुलानांयोबोलःशब्दः तद्बहुलो यत्र तत्तथा । एवंभूत नभः कुर्वन् विशेषणानां व्यस्ततया निपा तः प्राकृतत्वादिति निर्गत्यच यत्रागच्छति तदाह । आसियेत्यादि । आसिक्तमौपत्सिक्त गन्धोदकादिना प्रमार्जितं कचवरशोधनेनसिक्तं तेनैव विशेषतोऽतएवशुचिकं पवित्रं पुष्पैरुपचारः पूजा तेनकलितयुक्त इत्यच विशेषणं प्रमार्जितासिक्तशुचिकमित्येव द्रष्टव्य प्रमार्जिताद्यनन्तरभावित्वा च्छुचिकत्वस्य एवंविधसिद्धार्थवनविपुलराजमार्गं कुर्वन् तथा हयगजरथानां पथकरति देशीशब्दोय समूहवाची तेन हयादिसमये स्पर्शः, तथा पदा

वज्जलं णम करेत्तेविणीआए रायहाणीए मज्झंमज्झेण णिग्गच्छइ, आसित्तसमज्जिअसित्तसुत्तसुइगपुप्फोवयार

२ एव यावन्निर्गच्छति । यदीपपातिकेयावदाकलबोलबहुलनमः कुर्वन् विनीतायाराजधान्यामध्यं मध्येननिर्गच्छति । आसित्तसमज्जितसित्त

तिमतावता यावत् प्रचुरा एवं योसेयम्भवेबोकरीयहूलकोलाहल आकाशकरतोयवो विमताराजधानीमह मध्यतर विविधप्रनष्ट भीरूसह छुगपणा

तोमाचटकरेण च देम च सदस्यपामवतितपाक्रियाविसेषणं यथा इयादिसेनापाघात्यासमेतितथा २ मधुतरमधुतमकमित्यर्थः । उदयरेणुकम् युगतर जस्क कुवन् यत्रैव सिद्धार्थवन मुद्यानं यत्रैवाशोकवरपादपस्तत्रैवोपागच्छतीति । उपागत्ययत्करोतितदाह । उपागत्याशोकवरपादपस्याधः शिबिका स्थापयति । स्थापयित्वा च शिबिकाया प्रत्यवरोहति अवतरतीत्यर्थः । प्रत्यवरुह्य स्वयमेवा भरणालङ्कारान् तत्राभरणानि मुकुटानीति अलङ्कारान् वस्त्रादीन् सूत्रे एकवचन प्राकृतत्वात् आभरणानिच अलङ्कारांश्चेति समाहारद्वन्द्वकरणाद्वा अवमुञ्चतित्यजति कुसुमहस्तरिकायाहंसलक्षणपटेप्रयसुञ्चच स्वयमेव चतसृभिः अष्टाभिरिति मुष्टिभिः करवमूतामिर्नुञ्चनीयकेशाना पंचमभागलुंचिकाभि रित्यर्थः । लोचकरोति । अपरांगालंकारादिमोचनपूर्वक

कठिश्च सिरुत्थवणविउलरायमग्गकरेमाणे हयगयरहपहकरेण पाइक्कचडकरेणय मद २ उद्धतरेणुयंकरेमाणे २ जेणेव सिद्धत्थवणे उज्जाणे जेणेव असोगवरपायवे तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता असोगवरपायवस्स अहेसीयं ठावेइ २ त्ता सीयाउपच्चोरुहइ २ त्ता सयमेवाभरणमल्लालङ्कारंओमुयइ २ त्ता सयमेव च

गुमगुमितपुष्पोपचारकलित सिद्धापवनविपुलराजमार्गं कुवन् हयगजरथपहकरेण (पहकरः समूहः) पदातिचटकरेण (वृन्देन) मन्दमन्दमुद्धतरेणु कुर्वन यत्रैव सिद्धार्थवनमुद्यान यत्रैवाशोकवरपादपस्तत्रैवोपागच्छति । उपागत्याशोकवरपादपस्याधः शिबिकां स्थापयति । स्थापयित्वा । शिबिकायाः प्रत्यवरोहति । प्रत्यवरुह्यस्वयमेवाभरणालङ्कारान् अवमुञ्चति । अवमुच्यस्वयमेव चतसृभिः मुष्टिभिः लोचकरोति । लोचकृत्वा

वीवोतर सनायेनपुनबोतेवकरी गुचिमवित फुलनाउपचार तिगलातैबैबरी कंसहितरहयो सिद्धायवनलगें विछमोटेरे रायमार्गमते बरतोयको पोवा शाघी रथ तेहनें पउमसु हकीमपालाकारपुरुवतेहने समुहकरी हलुवर रजेरेतुमतें करतावका जिहां सिद्धार्थवननामें उद्यानछें जिहां अशोकनामें प्रधान वृक्ष छें तिहां आवइ आवीनइ अशोकवृक्षनेहेठलि शिबिकाथापइ थापिनइ शिबिकाथकीउतर उतरीनेंपछइ पोतानेंनेंतेयुक्तमीलाला अलंकार

र्वं य शिरोलकारादिमोचम विधिक्रमायेतिपर्यन्ते मस्तकालंकारकेशमोचन तीर्थंकृतां पंचमुष्टिकलोचसंभवेपि अस्य भगवतश्चतुर्मुष्टिकलोचगोचरः श्रीहेमा चार्यकृतऋषभचरिताद्यभिप्रायोय । प्रथममेकयामुष्ट्या श्मश्रु कूर्च यो र्लोचे तिसृभिश्च शिरोलोचे कृते एकांमुष्टिं अवशिष्यमाणां पवनान्दोलितां कनकाव दातयोः प्रभुस्कन्धयोरुपरि लुठन्तीं मरकतोपमानमानिबिभ्रतीं परमरमणीयां वीक्ष्य प्रमोदमानेन शक्रेण भगवन्नस्यानुग्रहं विधाय ध्रियतामियमित्येवं वेति विज्ञप्ते भगवतापि सा तथैवरक्षितेति नखल्वैकान्तभक्तानामायाच्ञाममुगृहीतारः सर्वथेत्यत एवेदानीमपि श्रीऋषभमूर्तौ स्कन्धोपरि केशवल्लरिका क्रियते इति । लुञ्चितान्केशान् शक्रश्च हंसलक्षणपटेक्षीरोदधौ क्षिपति । षष्ठेनभक्तेन उपवासद्वयरूपेण अपानकेन चतुर्विधाहारेण आषाढाभिरित्यत्र तेसुग्वे त्वनेन उत्तरपदलोपे उत्तराषाढाभि र्चन्द्रवैषम्यमार्यस्याश्चन्द्रेण योगमुपागतेनाषाढानक्षत्रेणेतिगम्यं । उग्राणामनेनैव प्रभुणा आरक्षकत्वेन नियुक्तानां भो गानां गुरुत्वेन व्यवहृतानां राजन्यानां वयस्यतया व्यवस्थापितानां क्षत्रियाणां शेषप्रकृतितया विकल्पितानां चतुर्भिःपुरुषसहस्रैः सार्द्धं एतेच चतुर्भिः सुहृद्भिर्भरतेनच निषिद्धा अपि कृतज्ञत्वेन स्वाम्युपकारं स्मरन्तः स्वामिविरहभीरवो वाताश्च राज्यसुखे विमुखा यत् स्वामिनाऽनुष्ठेयं तदस्माभिरपीति

ठहिमुठीहिं लोअंकरेइ २ त्ता छट्ठेणं भत्तेणं अपाणएणं आसाढाहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं उग्गाणं भोगाणं राइन्नाणं खत्तिआणं चउहिं सहस्सेहिं सद्धिं एगंदेवदूसमादाय मुंडेभवित्ता अगाराओ अणगारिअं

षष्ठेनभक्तेनापानकेनउत्तराषाढाभिर्नक्षत्रेणयोगमुपागतेन उग्राणां भोगानां राजन्यानां क्षत्रियाणां चतुर्भिः सहस्रैः सार्द्धं एकंदेवदूष्यमादायमुण्डो भूत्वा अगारात् (निष्क्रम्य) अनगारितां प्रव्रजितः । ऋषभोऽर्हन् कौशलिकः संवत्सरं साधिकं चीवरधारी अभवत् ॥ ततः परमचेलकोऽयतः

प्रभुएवा चतारीमइ पातानोअमेलइ च्यारिमूठीलोचकरे करीनें (च्यारिमुष्टिलोचकस्यें एकमूठीपुठेलीरहेंचकें सोन्नायमानदेखीनें इन्द्रनाआग्रहथकी भग वन्तराखइ) छट्ठभक्तउपवासकरी पाणीरहित उत्तराषाढ नक्षत्रसाथें चन्द्रमानोयोग आवइथकइ उग्रकुलनाउपना भोगकुलनाउपना राजन्यकुलना क्षत्रियकुल ना च्यारिहजारपुरुषसाथइ एकदेवदूष्यवस्त्रग्रहणकरी द्रव्यभाव मुण्डितथईनें गृहस्थावासमूकीनें अणगारपणो अङ्गीकारकरीनइ ऋषभदेव अरिहन्त को

स्तनियया। स्वालिनमनुगच्छ तिस्र एकदेवमूर्घ्नं शाके च वासस्थपेषीतनित्यर्पिंत उपाद्याय मनुरत्नोदरवाविकालिग कल्पातीतत्वात् जिनेंद्राणां मुंडो द्रव्यतःशिरःकूर्चलोचनेन भावतः कोपाद्यपासनेन भूत्वा अगारात् गृहवासाभिक्रम्येति गम्य अनगारितां अगारीगृही असंयत तत्प्रतिषेधादनगारी तापस सन्नावसत्ता तां वापुत्वानित्यर्थः । प्रव्रजितः प्रगतः प्राप्तवति यावत् । अथवा विमक्तिविपरिणामादनगारितया प्रव्रजितः प्रव्रज्या प्रतिपन्न । अथम भोचीवरधारीत्वकासनाद । उसभेणमित्यादि । ऋषभोऽर्हन् कौशलिकः साधिक समासमित्यर्थः संवत्सरं वर्षं यावद्वस्त्रधारी अभव ततःपर अचेलकः अवयेवेनलिपिप्रमादाद्दार्द्धविदमधिक मित्याद्य सौ राज्यपदभूमिगतमीश्वभरदेवमुख्याधिकारेयनेवाशापवोद्रष्टव्यः । मासस्यानंतर कथमनुःप्रवरते त्याद । तप्पभिइंचणमित्यादि यतः प्रभृति ऋषभोऽर्हन् कौशलिकः प्रव्रजित तत प्रभृति नित्य व्युत्सृष्टकायः परिकर्मवर्जनात् त्यक्तदेहः परिषहादि

पव्वइए ॥ उसभेणं अरहा कोसलिए संवच्छरं साहियं चीवरधारी होत्था ॥ तेणपरं अचेलए जप्पभिइं च णं उसभे अरहा कोसलिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए । तप्पभिइं च णं उसभे अरहा कोसलिए णिच्चं वोसट्ठकाए चियत्तदेहे जे केइ उवसग्गा उप्पज्जंति । तंजहा ॥ दिव्वा वा जाव पडिलोमा वा अणुलो

यत्प्रति ऋषभोऽर्हन् कौशलिकः मुण्डोभूत्वा अगारात् अनगारितां प्रव्रजितः । ततः प्रभृति ऋषभस्वामी कौशलिकस्य नित्य व्युत्सृष्टकाये (सति) त्यक्तदेहे (सति) येकेचिदुपसर्गाः उत्पद्यन्ते । तद्यथा । दिव्यावा यावत्प्रतिलोमावा अनुलोमावा तत्रप्रतिलोमावेत्रकषायादिना काशेन

यतीव एकवरष अधिक चीवरधारी देवदूष्यवस्त्रधारकतत्त्वा तिवारपछीवस्त्ररहित अचेलक तिवारपछी ऋषभदेव अरिहंत कौशलिक द्रव्यभाव थकीमुंडितथइनें गृहस्थावास मूकीनइ अणगारपणो अंगीकारकर्यो तिवारपछी ऋषभदेव अरिहंत कौशलिक नित्य वोसरावीकायाशरीरनिमत्ता देहथ रीरवाद्यो जेकेइ उपसर्ग उपजइं तेजेहा देवतासबंधी यावत् प्रतिकूलपणानां अनेतिर्यंचप्रतिलोमते वेरीकरी यावत्अनुकूल वेगाथीं कारक अनुलोमते

सङ्गमात् ये केचिदुपसर्गा उत्पद्यन्ते । तद्यथा दिव्या देवकृता वाशब्दः समुच्चये यावत्करणात् मानुषा वा तिर्यग्योनिका वा इतिपदग्रहः । प्रतिलोमाः प्रतिकूलतया वेद्यमानाः अनुलोमाः अनुकूलतयावेद्यमानाः वाशब्दः पूर्ववत् । तत्र प्रतिलोमा वेत्रेण कमलवर्णेन यावच्छब्दात् लतया वा छिवया वा कषया वा इति तत्र त्वचयाऽसनादिकया छिवया श्लक्ष्णया सोत्कुरया लतया कषया कशेन चर्मदण्डेन वाशब्दः प्राग्वत् कश्चिद्दुष्टात्मा काये विग्रहात् कारकाणामपादानविवक्षायां सप्तमी आकुट्टयेत् ताडयेदित्यर्थः अनुलोमास्तु वन्देत वा यावत्करणात् पूजयेत् वा सत्कारयेत् वा सन्मानयेत् वा कल्याणं मङ्गलं दैवतं चैत्यमिति वन्देत वा स्तुतिकरणेन पूजयेत् वा पुष्पादिभिः सत्कुर्यात् वा वस्त्रादिभिः सन्मानयेत् वा अभ्युत्थानादिभिः कल्याणं भद्रकारित्वात् मङ्गलं अनर्थप्रतिघातत्वात् दैवतमिष्टदेवतामिव चैत्यं सिद्धदेवताप्रतिमामिव पर्युपासीत वा सेवेतेति तान् प्रतिलोमानुलोमभेदभिन्नान् उपसर्गान् सम्यक् सहते भयाभावेन यावत्करणात् क्षमते इति विरक्तः इति क्षमते कोपाभावेन तितिक्षते दैन्यानवलम्बनेन अध्यासयति अविचलकायतयेति । अथ भगवतः स चाकल्याणमर्जयन्नाह । तएणसेइत्यादि । ततः स भगवान् श्रमणो मुनिर्जातः । किंलक्षणइत्याह । ईर्यायां गमनागमनादौ समितः सम्यक्प्रवृत्तः उपयुक्तइत्यर्थः । यावत्पदात् भाषासमिए एसणासमिए आयाणभण्डमत्तनिक्खेवणासमिए उच्चारपासवणखेलजल्लसिंघाणपारिट्ठावणियासमिए इत्यादि गृह्यते अपीत्यादि

माणा, तत्थपडिलोमावेत्तेणवा जावकसेणवा काए आउट्टेज्जा अणुलोमा वंदेज्जवा जावपज्जुवासेज्जवा तेस हे सम्मंसहइ जाव अहियासेइ । तएणसेभगवं समणेजाए इरियासमिए जावपारिट्ठावणियासमिए

वा कायमाकुट्टयेत अनुलोमाः वन्देत वा यावत् पर्युपासीत वा । तान् सर्वान् सम्यक् सहते यावत् अध्यासयति । ततःसभगवान् श्रमणोजातः । ईर्या समितःयावत् पारिष्ठापनिकीसमितः मन समितः वचःसमितः कायसमितः मनोगुप्तःवचोगुप्तःयावत् गुप्तब्रह्मचारी अक्रोधःयावत् अमान अमायः

कोइ वाउर्दे यावत् सेवाकरइ ते सव सम्यक्प्रकारें सहइ यावत् अतिपारों तिवारपीछे तेभगवंत श्रमणसाधुथया ईर्यासुमति सुमता यावत् पारठावीके सुमतानीति सहीमिसे परठवइ सुमता मनेंसुमता वचनकरीसुमता कायाइ सुमता मनगोपवीरायइ वचनगोपइ यावत् ब्रह्मचारी क्रोधरहित मानरहित मा

भाषायां निरवद्यभाषणे समितः एषणायां पिण्डविशुद्धौ आदानभाण्डमात्रनिक्षेपणासमितिः भाण्डमात्रस्योपकरणमात्रस्योपादाने ग्रहणे निक्षेपणायां चोपयोगेन समितः प्रत्युपेक्षणादिकशुद्धचेष्टया सहित इत्यर्थः । सूत्रे व्यत्ययेन पदनिर्देश आर्षत्वात् । अथवा आदानेन सह भाण्डमात्रस्य निक्षेपणेति समासः उच्चारप्रस्रवणखेलसिंघाणजल्लपरिष्ठापनासमितिः तत्र उच्चारः पुरीषं प्रस्रवणं मूत्रं खेलः कफः सिंघाणो नासिकामलः जल्लः शरीरमलः एषां परिष्ठापने प्रकारेण स्थापनं अपुनर्ग्रहणतया न्यासः परित्याग इत्यर्थः तद्विषया पारिष्ठापनिकी तत्र शुद्धचेष्टाक्रियेत्यर्थः तया समितः उपयुक्तः प्रत्ययेकीबोति प्राकृतसूत्रेण स्त्रीलिङ्गलक्षणो ङीप्रत्ययो विकल्पनीय । यथा हरियावहियाए विराहणाए इत्यत्र एतत्समितिद्वय भगवतो भाण्डमात्राद्यसम्भवेऽपि नामाक्रमार्थं उक्तमिति सम्भाव्यते यद्वा प्रतिज्ञाति सूत्रे ति यथा तु यथा भगवता असम्भवेऽपि सर्वथा एषणासमिते भगवतो ऽसम्भवात् आहारादौ तस्य उपयोगात् । तथाऽन्यभाण्डासम्भवेऽपि देवदूष्यसम्बन्धिनी चतुर्मासमिति भवत्येव तथैव मौनीत्वस्य हि स्थाने देवदूष्यादाननिक्षेपौ एव श्लेष्माद्यभावेऽपि विहारप्रवृत्तौ पञ्चमीसमिति रपीत्यसम्प्रसङ्गेन । तथा मनःस मितः कुशलमनोयोगप्रवर्तकः वचःसमितः कुशलवाग्योगप्रवर्तकः भाषासमित इत्युक्तेऽपि पुनर्वचःसमितइत्युक्तं तद्द्वितीयसमितावत्यादरनिरूपणार्थं करणत्रयगुप्तिसूत्रस्यापूरणार्थं च कायसमितः प्रशस्तकायव्यापारवान् मनोगुप्तः कुशलमनोयोगरोधकः यावत्पदात् वयगुत्ते कायगुत्ते । गुप्तिं दिशति । वाग्गुप्तः अकुशलवाग्योगनिरोधकः कायगुप्तः अकुशलकाययोगनिरोधकः एवञ्च सत्प्रवृत्तिरूपाः समितयो ऽसत्प्रवृत्तिनिरोधरूपास्तु गुप्तय इति अतएव

मणसमिए वयसमिए कायसमिए मणगुत्ते वायगुत्ते कायगुत्ते गुत्तबंभयारी अकोहे अमाणे अमाये अलोहे स ते पसंते उवसंते परिणिव्वुडे छिन्नसोए निरुवलेवे संखमिव निरंजणे जच्चकणगं व जायरूवे आदरिसपडिभागे

प्रशान्तः शान्तः प्रशान्तः उपशान्तः प्रतिनिवृत्तः छिन्नस्रोता निरुपलेपः शङ्खवन्निरञ्जनः जात्यकनकमिव जातरूपः आदर्शप्रतिभाग इव प्रकटभावः क्रोध

रहित लोभरहित मायरहित उपचित उपशमवत निवृत्ता संतापवी छिन्नो शोकरहित मलरहित शङ्खनीपरि मलीनभावरहित जातिवत कासबोसाकोलानी परिमलादिक रहित आरीसावामतिबिम्बनीपरि प्रगटभावरूं परमाणन परिणामरूप काचमामापरें ग्रहीनोपीकर कमलनापमनीपरिं निरुपलेप चक्र

गुप्तःसवसत्वसत्वात् । तत्रैव विशेषणद्वारावे तुमाह । गुप्तेंद्रियः प्रशस्ताप्रशस्तविधि द्वियार्थेष्वरक्तद्विष्टतया प्रवर्तमानात् । तथा गुप्तिभि वचनकायादिभि येन्द्रपूर्वकं रति न गुप्तं प्रकामभेषुनविरतिरूप चरतीत्येवशीलः तथा अक्रोधः यावत् करणात् अमानोऽमायोऽलोभ इति पदत्रय वाच्य । व्यक्त च अलोभः अत्र सर्वत्रस्वरूपार्थेन भ्रष्टाद्य स्तोकस्वरूपक्रोधादिरित्यर्थः । अन्यथा सूक्ष्मसंपरायगुणस्थानकावधि लोभोदयस्योपशान्तमोहावधि च चतुर्णामपि क्रोधादीनां सत्ताया संभवेतदभा वात कुतएवविध स्यात् । शान्तोभयत्रसन्तः प्रशान्तःप्रकृष्टचित्तः उपसर्गाद्यापातेऽपि धीरचित्तत्वात् । उपशान्तइति व्यक्त । अतएव परिनिर्वृतः सकलसन्तापवर्जितत्वात् छिन्नस्रोतः छिन्नसंसारप्रवाहः छिन्नशोकोवा निरुपलेपोद्रव्यभावमलरहितः अथ सोपमानि चतुर्दशविशेषणानि भगवतं विशिनष्टि शङ्खमिवेत्यत्र प्राकृतत्वात्सोयमावस्तेनशङ्ख इव निर्गतमञ्जनमिवाञ्जन कर्म योयस्मात्तत्तथा रागाद्यरञ्जनीयत्वात् यस्मात् तथा जात्यकनकमिव पोडशवर्णिकाकाञ्चन मिव जातरूप स्वरूपरागादिकुद्रव्यविरहात् प्रशस्तया आदर्शेदर्पणेप्रतिभाग प्रतिबिम्बः स इवप्रकटभावः । अयमर्थः आदर्शे प्रतिबिम्बितस्यवस्तुनोयथा वद्पलभ्यमानत्वभावाज्जगतामयमनुष्ठादिधर्मा उपलभ्यन्ते तथास्वामिन्यपियथास्थितोमनःपरिणामउपलभ्यते नतु शठवद्गोपितावस्थित्यर्थ इति कूर्मवद्गुप्तेन्द्रियः कच्छपोहिक्वचिद्ग्रीवापादलक्षणावयवपञ्चकेन गुप्तोभवति एवमयमपीन्द्रियपञ्चकेन पूर्वोक्त गुप्तेन्द्रियत्वदृष्टान्तद्वारासूचोपमिति नपौनरुक्त्य पु ष्करपत्रमिव निरुपलेपः पङ्कजलस्थानीयस्वजनविषयस्नेहरहितइत्यर्थः गगनमिवनिरालम्बः कुलग्रामनगरादिनिश्रारहितः अनिलइववायुरिवनिरालः योवसतिप्रतिबन्धरहितः यतश्चित सततविहारित्वात् अयमाशयोयथावायुः सर्वत्रसंचरिष्णुरप्यनियतवासीतथा प्रभुरपीति चन्द्रइवसौम्यदर्शनोऽलेः

इवपागऊभावे कुम्मोइवगुत्तिंदिए पुक्खरपत्तमिवनिरुवलेवे गगणमिवनिरालंबणे अणिलेइवणिरालए चंदो इवसोमदंसणे सूरोइवतेयंसी विहगइवअपडिबद्धगामी सागरोइवगंभीरे मंदरोइवअकंपे पुढवीइवसव्वफा

गुप्तेन्द्रियः पुष्करपत्रमिवनिरुपलेपः गगनमिवनिरालम्बनः अनिलइवनिरालयः चन्द्रइवसौम्यदर्शनः सूरइवतेजस्वी विहगइवाप्रतिबद्धगामी सागर

कादमकारी रहित आकाशनीपरिं आलयगररहित ग्रामनगरादिक वायुनीपरे वसतीगामविषयरहितै सौम्यदर्शन चन्द्रमानीपरे सूर्यनीपरितेजस्वी पंखी

भाषायांनिरवद्यभाषणेसमितः एषणाया पिंडविशुद्धौ आदानभाण्डमात्रनिक्षेपणासमितिः भाण्डमात्रस्योपकरणमात्रस्योपादाने ग्रहणेनि क्षेपणायां चमोचनेसमितः प्रत्युपेक्षणादिकसुन्दरचेष्टया सहित इत्यर्थः । सूत्रेव्यस्ततया पदनिर्देशआर्षत्वात् । अथवा आदानेभाण्ड मात्रस्य निक्षेपणेति समा सपोऽत्रमा उच्चारःपुरीषं प्रस्रवणंमूत्रं खेलःकफः सिंघाणोनासिकामलः जल्लः शरीरमलः एषां परिष्ठापनप्रकारैःस्थापन अपुनर्ग्रहणतयान्यासः परित्याग इत्यर्थः तत्रभवा पारिष्ठापनिकी तत्र सुन्दरचेष्टाक्रियेत्यर्थः तस्यांसमितः उपयुक्तः प्रत्ययेकोर्यांइति प्राकृतसूत्रेण स्त्रीलिंगस्यकपो कीमत्ययो विकल्पनीय । यथा परिठावणिआएविराहणाए इत्यत्र एतच्चात्र समितिद्वय भगवतो भाण्डसिंघाणाद्यसंभवेपि नामार्थक्रमार्थं युक्तमिति आदरेणिकया प्रतिभासि सूत्रे चि कथातु यथा वर्ण्यपक्षाया असंभवेपि तथा एषणासमितेः भगवतो ऽसंभवात आहारादौ तस्या उपयोगात् । तथाऽन्यमांसासंभवेपि देवदूष्यवस्त्रधारिणी वस्तुधर्ममिति भवत्यंव दृश्यतेच भौरीरस विप्रदाने देवदूष्यादानविधौरेव खेलसाद्यभावेपि विहारप्रवृत्तौ पवनीसमिति रपीत्यलंप्रसंगेन । तथामनःस मितः कुशलमनोयोगप्रवर्तकः वचःसमितः कुशलवाग्व्यापारप्रवर्तकः भाषासमित इत्युक्तेपि यद्वचःसमितइत्युक्तं तद्द्वितीयसमितावत्यादरनिरूपणार्थं करणत्रयशुद्धिसूत्रेसप्यापूरणार्थेच कायसमितः प्रशस्तकायव्यापारवान् मनोगुप्तः कुशलमनोयोगरोधकः यावत्पदात वयगुत्ते कायगुत्ते । गुत्तिंदिए । वाग्गुप्तः अकुशलवागयोगनिरोधकः कायगुप्तः अकुशलकाययोगनिरोधकः एवच सत्प्रवृत्तिरूपाः समितयोऽसत्प्रवृत्तिनिरोधरूपासु गुप्तयइति अतएव

मणसमिए वयसमिए कायसमिए मणगुत्ते वायगुत्तेजायगुत्तबंभयारी अकोहे अमाणे अमायेजाय अलोहे संते पसंते उपसंतेपरिणिव्वुडे छिन्नसोए निरुवलेवे संखमिवनिरंजणे जच्चकणगवजायरूवे आदरिसपडिभागे

प्रशान्तः शान्तः प्रशान्तउपशान्तः प्रतिनिर्वृतः छिन्नश्रोताःनिरुपलेपः शंखइवनिरञ्जनः आत्यकनकमिवजातरूपः आदर्शप्रतिभागइवप्रकटभावः कूर्मइ

मारहित लोभरहित शांतभाव उपशांत उपशमभाव निवृत्या सर्वपापथी छूट्यो लोकसंबंधे मलरहित शंखनापरि मलीनभावरहित जातिवंत सोनाभौतिकांनी परिमलादिक रहित आरीसानाप्रतिबिंबनीपरि प्रगटभावछे परमात्मपरिणामपूर्वक आकाशनापरें सहीमोपीवर कनकनायकनीपरि निरुपलेप पच

ग्रामे नूआमे नगरेसुप्रामे सहिसयवति भार्यापुत्रीप्रभिवी पुत्रापुत्री महापुत्रपुत्र। स्नुषापुत्रजायो सखामित्रं स्वजनपितृव्यादि। सपत्न्यः स्वजनस्यापि स्वजनाः पितृव्यपुत्रश्यालादि। सरकतोनूपोद्ग्रामेन परिचितः एपोचजीवपर्यायस्वात् द्रव्यस्य कथंचित् पर्यायपर्यायिणोरनन्यत्वोपचारात् हिरण्यमे सुवर्णमे वा वस्त्रात् कसम पूसमेवत्रमे इत्यादिप्रकारवमुपकरवमुक्तव्यतिरिक्त अथच यावत् पदसमहोऽदृष्टमूलकत्वेन मयैवसिद्धातमेस्यामालवीकृत्यस्यानागून्यसार्थं विलिखितोस्ति तेनवैद्वातिवैरेवमूलपाठमयेपत्रापामुद्यमः कार्यः॥प्रकारांतरेणद्रव्यप्रतिषेधमाह ॥ अथवेति प्रकारांतरे उक्तरीत्या प्रतिव्यक्तिकथनसामर्थ्य स्वे महलेपतवच्यते इतिशेषः सचित्ते द्विपदादौ अचित्ते हिरण्यादौ मिश्रे हिरण्यालंकृतद्विपदादौ द्रव्यजाते द्रव्यप्रकारे वासमुच्चये समतिमध स्तस्य प्रभोरेव मितिममेदमित्याद्यध्यवसायेन जनवति। खित्तह्वेत्यादि। प्रायोव्यक्तमिदं नवरं क्षेत्र धान्यजन्मभूमिः खलधान्यमेलनपवनादिस्थंडिल एवमुक्तरीत्याग्रा मवधप

हिरण्णमे सुवण्णमे जावउवगरणमे । अहवासमासउ सच्चित्तेवा अच्चित्तेवा मीसएवा दव्वजाए से एवतस्स णभवइ,/ खित्तउ गामेवा णगरेवा अरण्णेवा खेत्तेवा खलेवा गिहेवा अंगणेवा एवतस्स णभवइ । कालउ थो वेवा लवेवा मुहुत्तेवा अहोरत्तेवा पक्खेवा मासेवा उऊवा अयणेवा संवच्छरेवा अन्नयरेवा दीहकालपडि

यावदुपकरणमे ॥ अथवासमासत (कथ्यते) सचित्तेवा अचित्तेवा मिश्रेवा द्रव्यजाते स च तस्य न भवति ॥ क्षेत्रतो ग्रामेवा नगरेवा अरण्येवा क्षेत्रेवा खलेवा गृहेवा अङ्गणेवा एव तस्य न भवति ॥ कालतः स्तोकेवा लवेवा मुहूर्तेवा अहोरात्रेवा पक्षेवा मासेवा ऋतौवा अयनेवा संवत्सरेवा

एमाहरा सुवर्णमाहरो यावत्उपगरणमाहरो अथवाप्रकारांतरे संक्षेपथकी स०द्विपदा अचित्तसुवर्णादिक मिश्रअचित्तसचित्तवत् एहवीद्रव्यजातिमेंविषे तेप्रतिबंधनमहुवे । क्षेत्रथी गाममेंविषय नगरनेविषय अटवीमेंविषे क्षेत्रमेंविषे खलाममेंविषे घरमेंविषे आंगणानिविषे इमप्रतिबंधते भगवंतनइ नहुव । कालथकी सातप्राणस्तोक सातस्तोकलव ७७ लवेंमुहूर्त ३० मुहूर्तअहोरात्रि तेहनेविषे पक्षमेंविषय मासमेंविषे २ मासनीऋतु ३ ऋतु अयन २ अय

ग्नूर्त्तिः मूर्त्तवतेजसोपरतीर्विवतेजोपहारित्वात् विहगःपक्षी सहवासप्रतिबद्धतयाऽगच्छतीत्येवंशील सतथा विमुक्तः भवति स्वजनपरजनशरीरस्वत्व निमित्तगमनीनतथा विहगः स्वावयवभूतपक्षतापेक्षमाणित्वात् तेनविहगभवस्य प्रभुरनेकेषुनार्यदेशेषु कमलयसाहायककारिषु पराभपेक्षः स्वागततया विहरतीति । सागरवद्गम्भीरःपरितद्भयमभ्यो निरुपमज्ञानवत्वेविदहृतपरदुश्चरितानामपरिस्रावित्वात् हर्षशोकादिकारणसंभवेपितद्विकाराद्यभावात् मन्दरइव अचलः स्वप्रतिज्ञातेषुतपःसंयमेषुदृढतयापरत्वेन प्रवर्त्तनात् पथ्वीवसर्वान् स्पर्शाननुकूलेतरान् विषहतेयः सतथा जीवइवाप्रतिहतगतिरस्खलितगतिः यथाहिजीवस्यकटकुड्यादिभिर्नगतिः प्रतिहन्यते तथास्येनापिपरचर्यंकृता आर्योऽनार्यदेशेषुसंचरतः प्रज्ञोरपि प्रयमानचतुर्विधेसमस्तोः परेगतिविघातकाः । परंस्वप्रतिबन्धेनापिमतिर्विहन्यतेइत्याह । नत्थिणमित्यादि नास्तितस्य भगवतः कुत्रचित् प्रतिबन्धः अयमभास्वादमित्याद्यध्यवसाय रूपः अयमेवहिसंसारमहत्पदरूपः यदूचे अयमसेति सन्तारोऽनमनेतिवनिज लिः चतुर्भिरचरैरेव पञ्चभिः परमपद १ सचद्रव्यतः द्रव्यप्रतीत्यसमुत्पादसोपाधः एवमेवतस्याद्यपि । तद्द्रव्यतइति व्याख्येपपदपरामर्शार्थैतेनमपीनवत्तय इहलोकेखलुमाताइमामे मातामनपितामनेत्यादि यावत्करणात्

सायिसहे जीवोइव अप्पडिहयगई ॥ नत्थिण तस्सभगवंतस्स कत्थइपडिबंधे सेपडिबंधेचउव्विहे भवइ तजहा दव्वओ खित्तओ कालओ भावओ, दव्वओ इहखलु मायामे पियामे भायामे भगिणीमे जावसंगंथसंथुयामे

इवगम्भीरो मन्दरइवाकम्पः पथ्वीवसर्वस्पर्शसहो जीवइवाप्रतिहतगतिरिति ॥ नास्तितस्य भगवतो कुत्रचित्प्रतिबन्धः । सप्रतिबन्धश्चतुर्विधो भवति ॥ तद्यथा । द्रव्यतःक्षेत्रतः कालतोभावतः । द्रव्यतो इहखलुमाताने पिताने भ्राताने भगिनीमे यावत् संस्तवसंस्तुतोमे हिरण्य मे सुवर्णमे

भीपरे अप्रतिबन्धविहारे वसुद्रनीपरिगम्भीर मेरुनीपरि परीसाहिकपी अकंप प्रथवीनीपरि सर्वेफरससहस्र जीवनीपरि विहार विहारकरता नथी ते भगवंतने विहारप्रतिबन्धनाभिसंबन्ध नथी । तेप्रतिबंधना च्यारभेदछे तेकेहा द्रव्यथी क्षेत्रथी कालथी भावथी द्रव्यथकी इहलोकमाहे मातामहारी पिता महारो भ्राताम्हारो बेहिनीमाहरो यावत् (यावत्करणेन संचारो नामननमेविनिज लिः । चतुर्भिरक्षरैरेवः पञ्चभिःपरमपद) पूर्वपरिचितसगाहरो अथवा

नक्षत्रे पुष्यादिनक्षत्रेषु क्षणे चन्द्रिसपवति मार्यापुत्रीप्रभृतिवी भूत्रापुत्री नप्तापुत्रपुत्रः स्नुषापुत्रजायो सखामित्रं स्वजनपितृव्यादिः सपत्न्यः स्वजनस्यापि स्वजना पितृव्यपुत्रव्याप्तादिः सत्कृतोनूपोदङ्नेन परिचितः एषांचजीवपर्यायस्वात् द्रव्यस्य कथंचित् पर्यायपर्यायिणोरभेदोपचारात् हिरण्यमे सुवर्णमे या वचएत् कसम रूसमेअवमे इत्यादिमकरणमुपकरणमुक्तव्यतिरिक्त अथच यावत् पदसपहोऽदृष्टमूलकत्वेन मयैवसिद्धांतप्रोस्याप्रकटीकृत्यस्यामाशून्यतार्थे लिखितोस्मि तेनवैद्वातिकैरेतन्मूलपाठगवेषणायामुद्यमः कार्यः॥प्रकारान्तरेणद्रव्यप्रतिबंधमाह ॥ अथवेति प्रकारान्तरे उक्तरीत्या प्रतिव्यक्तिकथनस्याशक्य त्वे नसंक्षेपस्तउच्यते इतियोषः सचित्ते द्विपदादौ अचित्ते हिरण्यादौ मिश्रे हिरण्यालंकृतद्विपदादौ द्रव्यजातेद्रव्यप्रकारे यासभुत्पवे नप्रतिबंध तस्य प्रभोरेव मितिममेदमित्याद्यपपपेमभजवति। खित्तहेत्यादि।प्रायोव्यक्तमिद नवर खेत्र धान्यजन्मभूमिः खलधान्यमेलमपवनादिस्थंडिल एवमुक्तरीत्याऽवमय

हिरण्णे सुवण्णे जावउवगरणे । अहवासमासउ सच्चित्तेवा अच्चित्तेवा मीसएवा दव्वजाए से एवतस्स णभवई,/ खित्तउ गामेवा णगरेवा अरण्णेवा खेत्तेवा खलेवा गिहेवा अंगणेवा एवतस्स णभवइ । कालउ थो वेवा लवेवा मुहुत्तेवा अहोरत्तेवा पक्खेवा मासेवा उऊवा अयणेवा संवच्छरेवा अन्नयरेवा दीहकालपडि

यावदुपकरणमे ॥ अथवासमासत (उच्यते) सचित्तेवा अचित्तेवा मिश्रेवा द्रव्यजाते स च तस्य न भवति ॥ क्षेत्रतो ग्रामेवा नगरेवा अरण्येवा क्षेत्रेवा खलेवा गृहेवा अङ्गणेवा एव तस्य न भवति ॥ कालत स्तोकेवा लवेवा मुहूर्तेवा अहोरात्रेवा पक्षेवा मासेवा ऋतौवा अयनेवा संवत्सरेवा

धनाहरो सुवर्णमाहरो यावत्उपगरणमाहरो अथवाप्रकारांतरे संक्षेपथकी स०द्विपदा अचित्तसुवर्णादिक मिश्रअचितसचितरूप एहवीद्रव्यजातिमेंविषे तेप्रतिबंधममनुहै । क्षेत्रथी ग्राममेंविषइ नगरनेविषइ अटवीमेंविषे क्षेत्रनेविषे खलानइविषे घरमेंविषे अंगणानिविषे एमप्रतिबंधते भगवंतनइ नथुइ । कालथकी श्वासप्रमाणेस्तोक सातस्तोकेलव ७७ लवेमुहूर्त ३० मुहूर्तेअहोरात्रि तेहनेविषे पक्षमेंविषइ मासमेंविषे २ मासनीऋतु ६ ऋतु अयन २ अय

त्स समभोगे भवति। कालउ इत्यादि। कालतः स्तोकेऽल्पमात्रकाले समयसप्ते कमाने मुहूर्ते असङ्ख्यसमयमाने अहोरात्रे त्रिंशन्मुहूर्तमाने पक्षे पञ्चदशाहोरात्र माने मासे पक्षद्वयमाने ऋतौ मासद्वयमाने अयने ऋतुत्रयमाने संवत्सरे ऽयनद्वयमाने अन्यतरस्मिन् वा दीर्घकाले वर्षशतादौ प्रतिबन्ध एवमुक्तप्रकारेण तस्य न भवति अप्रतिबद्धतया विचरति भगवान्। प्रतिकूलसमानेऽपि ततस्तस्य। यथा शीतला शीतर्तु एवमुक्ततमा मतिमत्सर्पविपत्ते निरुपमानात् उष्णर्तुः। भावउ इ त्यादि। कथ्यमेतत् नवरं कषायवशात् क्रोधादीनामप्यभावीति धी भवतस्तेत्यर्थः। एतच्च सूत्रं मुखवस्त्रवद्भूत तेषामुक्तानां सर्वेषामपि पापस्थानानां पदः। अथ कथं भगवान् विहरतिस्म तदाह। सेणमित्यादि। भगवान् वर्षासु प्रावृट्काले वासाऽवस्थान तद्वर्ज्जं वर्जनेनेत्यर्थः। हेमन्ताः शीतकालस्य मा ग्रीष्मा उष्णकालमासा एषु ग्रामेऽपीयसि ग्रामविशेषे एकरात्रिं वासमानतया यस्य स ऐकरात्रिकः एकदिनवासीत्यर्थः। नगरे गरीयसि ग्रामविशेषे पञ्चरात्रयो वासमानतया यस्य स तथा पञ्चदिनवासीति जानीहि, यथा दिनमध्येऽहोरात्रवाची तथा रात्रिशब्दो ऽप्यहोरात्रवाचीति। ननु तर्हि दिनशब्द एव कथं नोपात्तः तत्र निशाविहारस्य संयमहेतुत्वेन वस्तुतोऽनिनोपितीर्थकरावचनं हीनार्थायामवस्थायोगेन वासतेऽत्रवसतीति वृद्धाचार्याः। अपगतहासशो कारतिरतिभयपरित्रासः तत्र अरतिः मोहनीयस्य उद्वेगजनकत्वात् रतिः स्वभावः परित्रासः आकस्मिकभयं चोभं चलं। निर्ममता मा ममत्वं यस्मात् ततः।

यघे एव तस्सणभवई। जावउ कोहेवा जावलोहेवा भएवा हासेवा एवतस्स णभवइ ॥ सेण भगव वासावा सवज्ज हेमतगिम्हासु गामे एगराइए नगरेपचराईए ववगयहाससोगअरइ रइभयपरित्तासे णिम्ममे णिरहंका

अन्यतरस्मिन् वा दीर्घकालमतिबन्धएवंतस्य न भवति। भावतः क्रोधेवा यावत् लोभेवा भयेवा हासेवा एव तस्य न भवति ॥ स भगवान् वर्षावास वर्जं हेमन्तग्रीष्मेषु ग्रामे ऐकरात्रिकः (एकदिनवासीत्यर्थः) नगरे पञ्चरात्रिकः। व्यपगतहास्यशोकारतिरतिभयपरित्रासो निर्ममो निरहङ्कारो लघुभूतो ऽप

रणारइरनै यवं गोत्रोहरमोकोर्य रोर्पक सपूर्वादिवयेह नेविचर इमप्रतिमपन तेजगवय महोर। भावबी क्रोधेकरी यावत् लोभेकरी भयेकरी हासेकरी इमप्रतिबन्ध तेभगवंते महोर। तेभगवंत चोमासोमयो में सियालें उन्हालें मावनेबिषे ग्राममेमाहेसे एकरात्रिरहे नगरमोदर पांचरात्रिरहिमरहर रहित

किमुक्त भवति प्रभो मेमेत्यभिलापेनाभिलाप्य नास्तीति यश्चोक्तवानस्या सञ्ज्ञस्य अनुकरणशब्दत्वा ममेत्यस्य साधुना निरहङ्कारोऽहमिति करणमह कारः स निर्गतो यस्मात् तथा सपुनर्तत्र गतिकत्वात् । अतएवाप्ययो बाह्याभ्यंतरपरिग्रहरहित यास्या सूत्रधारशक्तिविशेषेव यतश्च स्वचीतलमन तथाक्लिष्टोऽद्वेषवाम् चन्दनानुलेपनेऽरक्तोऽरागवान् लष्टौ दृषदि काञ्चनेच सम उपेक्षणीयत्वेनोभयत्र साम्यभाक् इहलोके वर्तमानभवे मनुष्यलो के परलोकेदेवजन्मादौ तथाऽप्रतिबद्ध सात्म्यसुखनिष्पिपासित्वात् जीवितमरणयो निरवकाङ्क्षः संसारपारगामी यद्वन्नरेन्द्रादिपूजाप्राप्ती जीविते दुर्विष हपरीषहाद्यैच मरणे निस्पृहः संसारपारगामीति व्यक्त । कर्मणा सङ्गोऽनादिकालीनो जीवप्रदेशैःसह सयध तस्य निर्घातन विश्लेषण तदर्थमभ्यु त्थित उद्यतो विहरति । अथवानकरयाकवसंभाषाह । तस्सणमित्यादि । तस्य भगवत एतेनानन्तरोक्तेन विहारेण विहरत एकस्मिन् वर्षसहस्रेव्यति क्रांतेसति पुरिमतालस्य नगरस्य बहिःशकटमुखे उद्याने न्यग्रोधवरपादपस्याधो ध्यानांतरिकेति । अतरस्यविच्छेदस्य करणमन्तरिका ध्यानस्यद्वयस्य ।

रे लङ्गूए छगये वासीतच्छण छदुठे, चदणाणुलेवणेअरत्ते लेठुमिकचणमिसमे इहलोए परलोए अपडिबद्धे जीवियमरणे निरवकंखे संसारपारगामी कम्मसघणिग्घायणठाए अमुठिए विहरई । तस्सण भगवतस्स

न्य वासीतक्षणेऽद्विष्टश्चन्दनानुलपने ऽरक्तो लोष्टे (दृषदि) काञ्चने च समः इहलोकेपरलोके अप्रतिबद्धः जीवितमरणेनिरवकाङ्क्ष संसारपा रगामी कर्मसघनिर्घातनायमभ्युत्थितोविहरति ॥ तस्य भगवत एतेनविहारेण विहरत एकस्मिन् वर्षसहस्रेव्यतिक्रान्ते सति पुरिमतालस्य नग

हाम्य चिता अमता भयपरित्रासादिकरहित ममतारहित अहङ्काररहित कर्मक्षयी कनकरूप गाठिरहित वासेंकरीकोई विर्दे तेहउपरिद्वेषभावमही कोईबावनाचन्दनेलेपें तेपरि रागनही पापाण सुवर्ण परि सरीषापरिणाम इहलोकपरलोकनइविषे प्रतिबन्धनही जीवामरणनेविषे वांछानही ससार मापारगामी पामवहार कर्मना संगमते हणवानें अर्थे कुअमास पयावक्ता इथीरीति विचरइ भगवत । तेभगवतनें एविहारइ विचरतांथकां एकहजारव रस गयइयकइ पुरिमतालनगरनेंबाहिर शकटमुखनामे उद्याननेंविषे नग्रोधवरनासेम्हाळदेठे ध्यानांतरइ शुक्लध्याननेवोचेपाद ध्यानवर्तमानरीतेवरत

अथवा भवरमेवातपें नैपत्रादित्यात् स्वर्वे यद्मत्यपसत्व कौलविवत्तायां डीमत्ययेआतरीआतयैवातरिका ध्यानस्यातरिकाआरब्धध्यानस्य समाप्ति रपूवसाउनारंनव मित्यर्थः अतसास्यां वत मानस्य कोर्षः पथसङ्गवितर्कंसविचारं १ एकत्ववितर्कमविचार २ सूक्ष्मक्रियमप्रतिपाति ३ व्युच्छिन्नक्रियम निवर्ति ४ इति चतुर्वर्णात्मकस्य शुक्लध्यानस्य वरवहुये ध्याते वरमवरद्वयमप्रतिपक्षस्येति योगनिरोधरूपध्यानस्य चतुर्दशगुणस्थानवर्ति नि केवलि श्येन तनमात् फाल्गुनबहुलसैकादश्यां पूर्वाह्नकालरूपो यः समयो उक्तर तस्मिन् प्रहृसेन प्रत्ये भागसमाप्यपोपवासप्रपसत्वेनापानकेन अत्तरषिते योत्तराषाढानक्षत्रे चद्वेव सद्वेति गम्य योगमनुपागतेसति उभयप्रवजाध्यालकारे । अथवा आर्यस्वात्सम्पूर्वदशीया । प्रमुत्तरेत्वेति । अपकर्मे विमति पतत्वेन केवलासनत्वेन परमविशुद्धिपदमासत्वेन न विद्यतेउत्तर प्रधान अपवति वा ज्ञानस्थितिकज्ञान यस्य ततया तेन ज्ञानेन तत्वावबोधरूपेन एव

एएण विहारेण विहरमाणस्स एगेवाससहस्से विइक्कंतेसमाणे पुरिमतालस्स नगरस्स बहिया सगडमुहंसि उज्जाणंसि नग्गोहवरपायवस्स अहे झाणंतरियाए वट्टमाणस्स फग्गुणबहुलस्स एक्कारसीए पुव्वण्हकालस मयंसि अट्ठमेण भत्तेण अपाणएण उत्तरासाढानक्खत्तेण जोगमुवागएण अणुत्तरेणनाणेण जावचरित्तेण

एस वहिः शकटमुखे उद्यानेन्यग्रोधवरपादपसाधो ध्यानान्तरितया वर्तमानस्य फाल्गुनबहुलसैकादश्या पूर्वाह्नकालसमये अष्टमेनभक्तेनापानकेन उत्तराषाढानक्षत्रेयोगमुपागते अनुत्तरेणज्ञानेनयावच्चरित्रेण अनुत्तरेणतपसा बलेनवीर्येण आलयेनविहारेण भावनया क्षान्त्यागुप्त्यामुक्त्यातुष्ट्या आर्जवे

ता मार्दवे लाघवे स्वाध्याये परिशुद्धपुरनैगमस्य सद्भूतफलनिर्वाणपथस्य पारीररित चउपीहार उत्तरावाढनक्षत्र चन्द्रमानस्योगवशात्का दैवकर्दे उत्कटमानेकरी उत्कर्षेतपकरी वसह प्राक्रमकरी वसतीवकरी विहारकरी उत्कटीनावमाकरी यावत्चारित्रकरीत्वतात् गुप्ति निर्लोभता संतोष आर्जवपदे कोमलताद लाघवपदे सदैवाचारद योतामे अदपचितपुष्पकेलनिर्वाणमार्गमोक्षरूपैकरीचितपुद्गलावबाधका अननुपलिप्तो उत्कट

पावक्षयात् दर्शनेन क्षायिकज्ञानापवेन सम्यक्त्वेन चारित्रेण विरतिपरिणामरूपेण क्षायिकभावापन्नेनैवमपरेति व्यक्तं, मलेन सहमनोत्यप्रायेण वीर्येण मानसोत्साहेन आलयेन निर्दोषवसत्या विहारेणगोचरचर्यादिहिण्डनरूपेण भावनया महाव्रतसंबंधिन्या मनोगुप्त्यादिरूपया पदार्थानामनित्यत्वादि चिन्तनरूपया वा क्षान्त्याक्रोशपरिषहेण गुप्त्यामाग्न्यारव्यातस्वरूपया मुक्त्या निर्लोभतया तुष्ट्या इच्छानिवृत्त्याआर्जवेनमायानिग्रहेण मार्दवेन माननिग्रहेण लाघवेन क्रियासुदक्षतालाघवभावेनाप्रत्ययविधानात्सोपचित सोपचय पुष्टमिति यावत् एतादृशेन प्रस्तावान्निर्वाणमार्गरूपफलेन सुचरितेन सदा चरणेन फले प्रकृष्टा मुक्तिलक्षण यस्मात् एवंविधोयो निर्वाणमार्गो ऽस्यायारत्नत्रयरूप स्तेना स्मान भावयतः केवलवरज्ञानदर्शन समुत्पन्न मित्यन्वयः। तत्रानन्त मविनाशित्वात् अनुत्तरेणसर्वोत्तमत्वात् निर्व्याघात कटकुड्यादिभिरप्रतिहतत्वात् निरावरणं क्षायिकत्वात् कृत्स्नं सकलार्थग्राहकत्वात् प्रतिपूर्णं सकलस्वांशकलितत्वात् पूर्णेचन्द्रवत् केवलमसहाय ॥ वक्र निकाशे मल्लिये वायोरवि यचनात् पर प्रधान ज्ञानंच दर्शनंचेति समाहारद्व द्वैएकवद्भाव ततःपूर्वपदाभ्यां कर्मधारयस्तत्र सामान्यविशेषोत्मपात्मके ज्ञेयवस्तुनिज्ञान विशेषावबोधरूप दर्शन सामान्यावबोधरूपमिति । अत्रायमाशयः। दूरादेव सालतमालादिकं तरुनिकरविशिष्ट व्यक्तिरूपतया ऽनवधारितमवलोकयतः पुरुषस्य सामान्येन वृक्षमात्रप्रतीतिजनक यदपरिस्फुट कि मपि रूपं चकास्ति तद्दर्शन निर्विशेष विशेषाणा मग्रहोदर्शनमिति वचनात् यत् पुनस्तस्यैव प्रत्यासीदत सालतमालादिव्यक्तिरूपतया ऽवधारित स

अणुत्तरेणसवेण थलेण वीरिएण आलएण विहारेणभावणाए खंतीए गुत्तीए मुत्तीए तुट्ठीए अज्जवेणमद्दवेण लाघवेण सुचरिअसोवचिअ अफलनिव्वाणमग्गेण अप्पाणंभावेमाणस्स अणते अणुत्तरे णिव्वाघाए णिराव

यन माद्दमन लाघवेन सुचरितसोपचितफलनिर्वाणमार्गेण आत्मानं भावयतोऽनन्त मनुत्तरनिर्व्याघं निरावरणं कृत्स्नं प्रतिपूर्णं केवलवरज्ञानदर्शनं

व्याघातरहित आवरण मतरपटरहित कृत्स्नसमग्र प्रतिपूर्णपुरु केवल प्रधान ज्ञान दर्शन समुत्पन्न रागद्वेषना जितणहारपणा केवलज्ञानवंत पर्यंत्राव सर्ववस्तुनादेखणहार मारको तिर्यंच मनुष्यदेवतासहित सर्वपवदाराजलोकनापटद्रव्यना पर्यायप्रति जाणइ देखइ तेकेम आगआयमउ जाव

मेव तत्समूहमुभयरूपताविशिष्टव्यक्तिप्रतीतिजनक परिस्फुटरूप जानाति तद्ज्ञान । ननु मत्युत्पन्नम् इत्यनु मनुभवसिद्धे ज्ञाने छद्मस्थानां विशेषग्राहक मात्रमेव सामान्यग्राहकता, परं केवलिनो ज्ञान दर्शने सामान्यांशाग्रहणादर्शनेन विशेषांशाग्रहणाभावात् द्वयोरपि सर्वांशविषयत्व विरुद्ध्यति । उच्यते । ज्ञानस्य हि केवलिनां ज्ञाने यावद्विशेषान् गृह्णाति सति सामान्यप्रतिभानमेव अशेष विशेषराशिरूपत्वात् सामान्यस्य दर्शनस्यैव दर्शनेन सामान्य गृह्णाति सति यावद्विशेषाः प्रतिभाता एव विशेषाऽनाश्रितस्य सामान्यस्या भावात् अतएव निर्विशेषं विशेषाणामग्रहोऽग्रहेण जिस्पृक्त ममतारास्तर्पदे कोषे । ज्ञानेप्रधानभावेन विशेषाणीव भावेनसामान्य दर्शनेनप्रधानभावेन सामान्य गौणभावेन विशेषा इति विशेषः समुत्पन्नसम्यक्त्वा धिकत्वेनावरणदेशसाध्यजाभावात् उत्पन्नप्रादुर्भूत मिलया । तस्यच केवलस्य भगवत स्वरूप तत्प्रकटयति । जिणेजाएइत्यादि । जिनो रागादिजेता केवलम् तज्ज्ञानाद्यसहायक ज्ञान मस्यास्तीति केवलीअतएव सर्वतोविशेषाग्रपुरस्कारेण सर्वज्ञाता सर्वदर्शी सामान्याग्रपुरस्कारेण सर्वज्ञाता । नन्वत्रैता केवलज्ञानकेवलदर्शनावरणयोः क्षीणमोहान्त्यसमयएव क्षीणत्वेन युगपदुत्पत्तिकत्व तयोस्तस्वभावात् कथमग्रहतीष सिद्धान्तां सव्वन्नूसव्वदरिसीइति सूत्र पदानामनाम्नायसूचक सुपन्यस्तं तथा सव्वदरिसी सव्वन्नू इत्येवदर्शनमानन्त्यसूचक किमतुल्यत्वात् नैव शङ्कनीयं सद्दीठसागरोपमतस्स तत्वज्ञाति वो ज्ञानाकारो दर्शनस्य इत्यागमा दुत्पत्तिक्रमेण सर्वेषांजिनानामप्रथमसमये ज्ञान ततोद्वितीये दर्शनमप्रतीति ज्ञापनार्थमेत्थ दित्थमुपन्यासस्येति । छद्म स्थानां तु प्रथमसमये दर्शन द्वितीये ज्ञानमितिप्रसंगाद्बोध्य । तच्च विशेषतद्गुणेन विशिनष्टि । सनैरयिकतिर्यङ्नरामरस्य लोकस्य पञ्चास्तिकायात्मकस्ये

रणे कसिणे पडिपुण्णे केवलवरनाणदंसणे समुप्पन्ने ॥ जिणे जाए केवली सव्वन्नू सव्वदरिसी स नेरइयतिरि यनरामरस्स लोगस्स पज्जवे जाणइ पासइ ॥ तं जहा आगइं गइं ठिइं उववायं भुत्तं कडं पडिसेवियं

समुत्पन्नम् । जिनोजात केवलीसर्वज्ञः सर्वदर्शी सनैरयिकतिर्यङ्नरामरस्य लोकस्य पर्यायान् जानाति । पश्यति । तद्यथा । आगति गति स्थिति

स्थिति उपपात्तो च्यवन भोजनो कृतो प्रतिसे वितम् मत्स्य मगटकामकर्मोदयते ज्ञानुभवकालकर्मोदयेते देवोकाले मन वच कायानैर्योगैः इत्यादिक योजना

प्रखंड य सपलंकयावलोकस्यापि ममःप्रदेशमाश्रालकषेत्रविशेषस्य पर्यायामृक्रमजाविस्वरूपविशेषान् जानाति केवलज्ञानेमपश्यति केवलज्ञानेन पर्या यामित्युक्ते द्रुमविधाय्य नहि पर्यायाद्द्रव्यविपुताभवेपु द्रव्यं वापर्यायविपुत तेभा येयमाधारमाक्षिपतीति अन्यथा आधेयत्वस्ये यानुपपत्ते । यथा आकाशस्य नहि आकाशा क्वाप्यवतिष्ठति तस्याधारमात्ररूपस्येव सिद्धते भवमात् । अथवा सामान्यत उक्तपर्यायाका यान व्यक्त्याभिरूपयन्नाह तद्यथा आगति यतःस्थानादागच्छन्ति विवक्षित स्थान जीयाः गति यत्र मृत्वो स्यद्यन्ते स्थिति कायस्थितिभवस्थितिरूपा च्यवन देवलोकाद्वाना मनुष्य तिर्यक्त्वयतरव उपपाद देवनारकजन्मस्थान मुक्तमशनादि कसिवीर्यादिः प्रतिसेवितमैथुनादि आविःकर्म प्रकटकार्यं रहःकर्म प्रच्छन्नकृत । ततकालति । प्राकृतत्वात् सप्तम्यर्थे द्वितीया तस्मिन् तस्मिन्काले वीप्सायाद्विवचन मनोयचःकायाम् योगाम् करणत्रयव्यापाराम् एवमादीन् जीवानामपि सर्वभावान् जी वधर्मानित्यर्थः अजीवानामपि सर्वभावाम् रूपादिधर्मान् मोक्षमार्गस्य रत्नत्रयरूपस्य विशुद्धतरकाम् प्रकर्षकोटिप्राप्ताम् कर्मक्षयहेतून् भावान् ज्ञानाचा रादीन् जानन् पश्यन् विहरतीति गम्य । कर्थच जानन् पश्यन् विचरती स्याह । एषो ऽनन्तरवक्ष्यमाणो धर्मः खलुरवधारणे मोक्षमार्गः सिद्धिसाधक त्येन ममदेशकस्यान्येषाच श्रोतृणां हित कल्याण पथ्यभोजनवदित्यर्थः, सुख मनुकूलयेद्य पिपासोः शीतलजलपानवत् निःश्रेयस मोक्षस्तत्कर:सकाना हि तादीनाकारकदति सयदुःखविमोक्षण इतिव्यन परमसुखमात्यन्तिकसुखं समापयतीति व्यपसिवशा स्परमसुखसमाप्तमः समाप्ते समासइति प्राकृत

आगीकम्म रहोकम्म ततकाल मणवयकायजोगे एवमाइ जीवाणवि सव्वभावे अजीवाणवि सव्वभावे मोक्ख मग्गस्स विसुद्धतराए भावे जाणमाणे पासमाणे एसखलुमोक्खमग्गे मम अखेसिच जीवाण हियसुहणिस्से

उपपाद भुक्त कृत प्रतिसेवित आविःकर्म रहःकर्मंततकाल (जन्ममरणादिरूप) मनोवाक्कायिकान् योगान् एवमादीन् जीवानामपि सर्वभावान् अजीवानामपिसर्व भावान् मोक्षमार्गस्य विशुद्धतराम् भावान् जानन् पश्यन् (विहरति) ॥ एषखलुमोक्षमार्गः ममान्येषां च जीवाना हितसुखनिः श्रेय

सर्वभाव अजीवनापिच सर्वभाव मोक्षमार्गज्ञानदर्शन चारित्र विशुद्ध निर्मल सव भावतेपवि जाणतायका एह निश्चय मोक्षमार्ग मुझने अने राह जीवनइ

मूत्रेवसमासादेशो अनटिमत्यपेक्षपसिद्धिः । निःश्रेयसेत्यत्रयकारलोपः प्राकृतत्वात् भविष्यतीति । अथ तत्पञ्चकेवलज्ञानी भगवान् यथाधर्ममाचचक्षे तथाआह । तएणमित्यादि । ततः स भगवान् श्रमणानां निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां च पञ्चमहाव्रतानि सर्वप्राणातिपातविरमणादीनि सभावनाकानि ईर्या समित्यादिपञ्चभावनोपेतानि षट्सु जीवनिकायेषु पृथिव्यादिषु सत्सु इत्येव रूप धर्म मुपदिशन् विहरतीति सम्बन्धः । यद्य धर्म प्रक्रान्तव्ये षड्जी वनिकायकथन मुपक्रान्त तज्जीवपरिज्ञान मन्तरेण मूलगुणाभावमवगतिज्ञापनार्थं । नन्वय नियमःप्रथमव्रते सम्भवेत् मृषावादविरमणादीनान्तु नाधाथि भागादिज्ञानाधीनत्वात् ममश्चर्वेद्युच्यते । शेषव्रतानामपि प्राणातिपातविरमणव्रतस्य रक्षकत्वेन नियुक्तत्वात् महाव्रतस्य प्रतिपक्षवत् । तथाहि मृषा भाषाभाषमाणोऽसमापारस्यमानादिविरतो नकुलकथादीन् अदत्तमनादददानो धनस्वामिन सचित्तजलफलादिकञ्च मैथुनविरतो नवसत्पञ्चेन्द्रियादीन् परि ग्रहविरतः गुप्तिकसूरीममार्दीव नातिपातयेदिति । अयेतदेव किंचिद्विस्तरत्या विवृणोति । तद्यथा पृथिवीकायिकान्जीवान् उपदिशन् विहरतीति सम्ब न्धः । सापत्रापकत्वेन सूत्रमध्ये ऐशमद्धकारपूर्वोप्यालापको ऽवाच्यः सचाय आउक्काइए वाउक्काइए वणस्सइकाइए तसकाइएति व्यक्त तथा पञ्चम हाव्रतानि सभावनाकानि भावनामनेन श्रीआचाराङ्गद्वितीयश्रुतस्कन्धगतभावनाख्याध्ययनगतपाठेन भणितव्यानि । अथचसूत्रे मङ्गलं प्रवचन पञ्चमहव्र

सुखकरे सव्वदुक्खविमोक्खणे परमसुहसमाणणे भविस्सइ । तएणं से भगवं समणाणं णिग्गंथाणं णिग्गंथीण्णय पञ्चमहव्वयाइं सभावणगाइं छज्जीवणिकाए धम्मदेसमाणे विहरति । तंजहा पुढविकाइए भावणागमेणं पञ्चम

तकारः सर्वदुःखविमोचकः परमसुखसमापको भविष्यति ॥ ततःसभगवान् श्रमणानां निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां च पञ्चमहाव्रतानि सभावनाकानि षट् षड्जीवनिकायान धर्म (मुप) दिशन् विहरति ॥ तद्यथा । पृथिवीकायिकान् भावनागमेन पञ्चमहाव्रतानि सभावनाकानि भणितव्यानीति । अथ

हितसुखनिमित्ततो करइहार सव्वदुखनो मुकावनहार परमसुखमाहातारमाम्यत एहवउ पचिजावइ तिवारपछी तेभगवत श्रमणदेव श्रमणतपस्वी नि र्ग्रन्थसाधुनिर्ग्रन्थसाध्वीनेइं पांचमहाव्रत पचवीसभावनासहित छजीवजीवाय एहवोधर्मदेसनाकरतावका विचरते तेकहइ पुढवीकाय सजावनाने

याद इत्याद्युक्तनिर्देशेतु अस्यये न सकलापुरुषविकाएवस्यादि तरकपमिति नाशङ्कनीय यतः पश्चादुद्दिष्टमामपिपश्चानुपूर्वीकायाताः प्रस्तुतोपाङ्गे स्वस्ववस्त
व्यतया प्रथम प्ररूपणायायुक्तुपपन्नत्वात् सूचीकटाहन्यायोऽत्रा नुसरणीयो विचित्रासूत्राणां कृतिराचार्यस्येति न्यायेनवा स्वतएवेतिज्ञेय । ननु गृहि
धर्मसविस्तपाक्षिकधर्मांशविभक्ततादेशनीयो मोक्षाणत्वात् । यदुक्त सावद्यजोगपरिवज्जणाउ सव्वुत्तमा जईधम्मो बीओसावगधम्मो तईओसविग्गपरक
पहो १ इति तारूपसमतीनोक्ती । उच्यते सर्वसावद्यवर्जकत्वेन देशनाया यतिधर्मस्य प्रथमदेशनीयत्वात्त्यासमर्थोपयस्यात् श्रमणसंघस्य प्रथमव्यय
स्थापनीयत्वाच्च प्राधान्यख्यापनार्थं प्रथममुपन्यास ततो व्याख्यातो विशेषार्थप्रतिपत्तिरिति न्यायादेसत्पुरुषभूतौ तावपि धर्मौ भगवता प्ररूपितावितिज्ञेय । भगवत् प्ररूपणामन्तरेणा ऽन्येषां तद्रूपत्वेपु तयोः प्ररूपणामपपत्ते रित्यलमप्रसङ्गेनेति । अथाव व्यक्तिकथनगुण प्रतिमुदस्य प्रनुपरिकरम्

ह्वयाइ समावणगाइ भाणिअव्वाइति । उसभस्सणअरहओ कोसलिअस्स चउरासी गणहरा होत्था, उसभस्सण अरहओ कोसलिअस्स उसभसेणपामोक्खाओ चउरासीइ समणसाहस्सीओ उक्कोसिआ समणसंपया होत्था उसह स्सण बंभीसुंदरीपामोक्खाओ तिण्णि अज्जिआसयसाहस्सीओ उक्कोसिआ अज्जिआसंपया होत्था उसभस्सण

भस्यार्हत कौशलिकस्य चतुरशीतिर्गणधरा अभवन् । ऋषभस्यार्हतः कौशलिकस्य ऋषभसेनप्रमुखाणि चतुरशीतिः श्रमणसहस्राणि उत्कृष्टिकी श्रमणसंपदभवत् ॥ ऋषभस्यार्हतो ब्राह्मीसुन्दरीप्रमुखाणि त्रीणि आर्यिकाशतसहस्राणि उत्कृष्टिकी आर्यिकासंपदभवत् ॥ ऋषभस्य श्रेयांसप्रमुखाणि

गर्भकरीगइ आचारंगसूत्रभावीआश्रुतस्क धनुभावना अध्ययनकी पाचमाहाव्रत पचवीस २५ भावनासहितजाणवा । ऋषभदेवअरिहंतकोसलीकनइ चउ रासीगणधर हूंता ऋषभदेव अरिहंत कोशलीकनें ऋषभसेनप्रमुख चोरासीहजार श्रमणसाधु उत्कृष्टी श्रमणसाधुनी संपदाहूइ ऋषभदेवनें ब्राह्मीसुंदरी प्रमुख त्रिणिलाख आर्यिकासाध्वी उत्कृष्टीसाधवीनी संपदाहूइ, ऋषभदेवनें श्रेयांसप्रमुख त्रिणिलाख श्रमणोपासक श्रेभावक श्रावकपांचहजार ५५०० ०

पूर्वेवत्समासादेशो अनटिमत्यपेरूपसिद्धिः । नि।श्रेयसेत्यत्र यकारलोपः प्राकृतत्वात् भविष्यतीति । अथ तत्पश्चकेवलज्ञानी भगवान् यथाधर्ममाविष्कार तथाह । तएणमित्यादि । ततः सभगवान् श्रमणानां निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीना च पञ्चमहाव्रतानि सर्वप्राणातिपातविरमणादीनि सभावनाकानि ईर्या समित्यादिस्वलक्षणभावनोपेतानि षट् च जीवनिकायान् पृथिव्यादिषड्जातान् इत्येव रूप धर्म सुपदिशन्विहरतीति सम्बन्धः । यद्य धर्मं प्रक्रान्तध्ये षड्जी वनिकायकथन मुपक्रान्त तज्जीवपरिज्ञान मन्तरेण व्रतपालनासम्भवइति ज्ञापनार्थं । मन्वय नियम प्रथमव्रते सभवेत् मृषावादविरमणादीनानु भावावि भागादिज्ञानाधीनत्वात् नमत्रवेदिन्स्यते । शेषव्रतानामपि प्राणातिपातविरमणव्रतस्य रक्षकत्वेन नियुक्तत्वात् महाव्रतस्य व्रतिषयमत् । तथाहि मृषा भाषाभाषमाणोऽसमायास्यामादिविरतो मकुणकब्वारीन् अदत्तमनाददानो धमस्वामिनं सचित्तमत्कसादिकंच मैथुनविरतो नवसत्पचेंद्रियादीन् परि ग्रहविरतः मुक्तिकलूरीमगादींश्च नातिपातयेदिति । अथैवदेव किंचिद्विस्तरेण विवृणोति । तद्यथा पृथिवीकायिकान्जीवान् उपदिशन् विहरतीति सम्ब न्धः । नापवाचकत्वेन मूलसूत्रे देशपदपारपूर्णोप्यालापको ऽवाच्यः सचाय आउकाइए तेउकाइए वाउकाइए वणस्सइकाइए तसकाइएत्ति व्यक्त तथा पञ्चम हाव्रतानि सभावनाकानि भावनागमेन श्रीआचाराङ्गद्वितीयश्रुतस्कन्धगतभावनाख्याध्ययनगतपाठेन मणितव्यानि । अत्रसूत्रे पवुत्त क्षेमकर पञ्चनरस्य

खेमंकरे सव्वदुक्खविमोक्खणे परमसुहसमाणए भविस्सइ । तए णं से भगवं समणाणं णिग्गंथाणं णिग्गंथीणय पञ्चमहव्वयाइं सभावणगाइं छज्जीवणिकाए धम्मदेसमाणे विहरति । तंजहा पुढविकाइए भावणागमेणं पञ्चम

मङ्करः सर्वदुःखविमोचकः परमसुखसमापनो भविष्यति ॥ ततःसभगवान् श्रमणानां निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां च पञ्चमहाव्रतानि सभावनाकानि षट् जीवनिकायान् धर्मं (सुप) दिशन् विहरति ॥ तद्यथा । पृथिवीकायिकान् भावनागमेन पञ्चमहाव्रतानि सभावनाकानि भणितव्यानीति । अथ

हितसुखनिःश्रेयसतो करनहार सबदुःखनो मुकावनहार परमसुखनाहातारवास्ते एहवउ पद्मनाभ तीर्थङ्करपणो तेभगवंत श्रमणदेव भगवंतपणो नि र्ग्रन्थसाधुनिर्ग्रन्थसाध्वीनेई पांचमहाव्रत पचवीसभावनासहित छजीवनीकाय एरूपोधर्मदेशनादेतापका विचरसे तेकहसे पुढवीकाय इत्यादिकभावनाने

पाद इत्याद्युक्तनिर्देशेतु अल्पमेव न तन्महापुरुषविचारएवत्यादि तत्त्वयमिति माशङ्कनीय यतः पश्चानुद्दिष्टानामपि यद्बोधनिकायानां प्रस्तुतोपाङ्गे स्वल्पवक्त व्यतया प्रथम प्ररूपणायामुक्तुपपन्नत्वात् सूचीकटाहन्यायोऽत्र सुकरत्वेनो विचित्रसूत्राणां कविराभार्यस्येति न्यायेनवा स्वतएवेतिज्ञेय । ननु गृहि धर्मसविग्नपाक्षिकधर्मावपिभगवतादेशनीयौ मोक्षांगत्वात् । यदुक्त सावज्जजोगपरिवज्जणाउ सव्वुत्तमो जइधम्मो बीओसावगधम्मो तईओसंविग्गपक्ख पहो १ इति तत्कथमप्रतीतीत्तौ । उच्यते सर्ववावद्यवर्जकत्वेन देशनाया यतिधर्मस्य प्रथमदेशनीयत्वात्त्यागसमर्थोपायत्वात् असमर्थस्य प्रथमव्य स्थापनीयत्वाच्च प्राधान्यख्यापनार्थं प्रथममुपन्यास ततो व्याख्यातो विशेषार्थप्रतिपत्तिरिति न्यायादेतत्पुष्टभूतौ तावपि धर्मौ भगवताप्ररूपिताविति ज्ञेय । भगवत् प्ररूपणामन्तरेणा ऽन्येषां तत्सूपन्यसेषु तयोः प्ररूपणानुपपत्ते रित्यलमप्रसङ्गेनेति । अथावस्थ्यशक्तिकवचनगुप्त प्रतिसूत्रस्य मनुपरिकरम्

इच्चाइ समावणगाइं भाणिअव्वाइंति । उसभस्सणं अरहओ कोसलिअस्स चउरासी गणहरा होत्था, उसभस्सणं अरहओ कोसलिअस्स उसभसेणपामोक्खाओ चउरासीइं समणसाहस्सीओ उक्कोसिआ समणसंपया होत्था उसभस्सणं बंभीसुंदरीपामोक्खाओ तिण्णि अज्जिआसयसाहस्सीओ उक्कोसिआ अज्जिआसंपया होत्था उसभस्सण

ऋषभस्यार्हतः कौशलिकस्य चतुरशीतिर्गणधरा अभवन् । ऋषभस्यार्हतः कौशलिकस्य ऋषभसेनप्रमुखाणि चतुरशीतिः श्रमणसहस्राणि औत्कर्षिकी श्रमणसंपदभवत् ॥ ऋषभस्यार्हतो ब्राह्मीसुन्दरीप्रमुखाणि त्रीणि आर्यिकाशतसहस्राणि औत्कर्षिकी आर्यिकासंपदभवत् ॥ ऋषभस्य श्रेयांसप्रमुखाणि

गर्भेकरीने ए आचारांगसूत्रनीवीआचूलिका धनु जावमा अध्ययननी पांचमहाव्रत पचवीस २५ भावनासहित जाणवा । ऋषभदेवअरिहंतकोसलीकने चउ रासीगणधर हूंता ऋषभदेव अरिहंत कोशलीकने ऋषभसेनप्रमुख चोरासीहजार श्रमणसाधु उत्कृष्टी श्रमणसाधुनी संपदा हूइ ऋषभदेवने ब्राह्मीसुंदरी प्रमुख त्रिणलाख आर्यिकासाध्वी उत्कृष्टीसाधवीनी संपदा हूइ, ऋषभदेवने श्रेयांसप्रमुख त्रिणलाख श्रमणोपासक श्रावक अनें पांचहजार ३५००००

तस्य सम्पदमाह । उसभस्सणमित्यादि । सुगम नवर अस्सजायद्द आगयवहरा तस्स सायद्द आगयाइति वचना मुखा सूत्रे साक्षादनिर्दिष्टामपि तावन्तस्य बोध्याः । क्वचिज्जीवा प्रसवसूत्रादौ चउरासातिगयामवहरा होत्था इत्यपि पाठोदृश्यते । तत्र तुचतुरसीतिप वसोत्तयम योजनेन व्याख्या सुगमैवेति । गण श्रेकवाचनाचारयतिसमुदायसंपरतीति गणधराः वाचनादिपि योनादिसंपदा सपादकत्वेन गणा धारभूता ज्ञानभावः होत्याइति अजयन् । उसभस्सणमित्यादि । ऋषभसेनप्रमुखानि चतुरशीतिःश्रमणसहस्राणि यथा तत्तत्पदभाग तत्र भवाश्रीत्कर्षिकी प्रत्यये होवोत्पन्ने न होयिकसपरूपनिद्धिः ऋषभस्य श्रमणसपदभवत् । अत्र वाच्यांतरत्वेन श्रमणयद्रस्य नपीनकत्व । एवमत्र योज्य । उसभस्सणमित्यादि । प्रायः

सेज्जंसपामोक्खाणं तिन्नि समणोवासगसयसाहस्सीओ पचय साहस्सीओ उक्कोसिया समणोवासगसपया होत्था । उसभस्सणं सुभद्दापामोक्खाणं पचसमणोवासियासयसाहस्सीओ चउपन्नंच सहस्सा उक्कोसिया समणोवासियासपया होत्था । उसहस्सणं अरहओ कोसलियस्स अजिणाणंजिणसंकासाणं सव्वक्खरसन्निवाईणं जिणोविव अवितहं वागरमाणं चत्तारि चउद्दसपुव्वीसहस्साणअद्धट्ठमायसया उक्कोसिया चउद्दसपुव्वीसंप

श्रीणि श्रमणोपासकशतसहस्राणि पञ्च सहस्राणि औत्कर्षिकी श्रमणोपासकसंपदभवत् ॥ ऋषभस्य सुभद्राप्रमुखानि पञ्चश्रमणोपासिकाशतसहस्राणि चतुःपञ्चाशच्च सहस्राणि औत्कर्षिकी श्रमणोपासिकासंपदभवत् ॥ ऋषभस्यार्हतः कौशलिकस्य अजिनाना जिनसंकाशाना सर्वाक्षरसंनिपातानां जिनइवावितथं व्यागृणता चत्वारिचतुर्दशपूर्वीसहस्राणि अर्धाष्टमानिचशतानि औत्कर्षिकी चतुर्दशपूर्वीसंपदभवत् ॥ ऋषभस्य नवावधिज्ञानिसहस्राणि औ

उत्कृष्टीभावकामी संपदाथाती । ऋषभदेवनें सुभद्राप्रमुख पांचलाख श्रमणोपासिकाअनइ चोपनहजार ५।५४००० उत्कृष्टीसंपदाश्राविकानी संपदाहूइ । श्रीऋ षभदेवनें जिनकेवलज्ञानही पणिजिनसरीषा सर्वअक्षरसंयोगमानाजाण केवलीनीपरिं यथार्थसर्वभावना कहणहार एहवा चउदपूर्वी नी संपदाहूइ । ऋषभ

कल्यानि नवरं चतुर्दशपूर्विसूत्रे अतिनाना वद्मस्याना । सवरकरसन्निपाईयंति । सर्वेषामक्षराणामकारादीनां सन्निपाताद्यादिसंयोगा अनन्तत्वादनन्ता अपि चेयतया विद्यते येषांते तथाजिनतुल्यत्वे हेतुमाह । जिणोविवअवितहमित्यादि जिनइवाऽवितथं यथार्थं व्यागृणता व्याकुर्वाणानां केवलिन्य सर्वविलिनोः प्रज्ञापनाया तुल्यत्वात् चत्वारि सहस्राणि अर्द्धाष्टमानिच शतानि एषाञ्जीत् कर्यिकी चतुर्दशपूर्विसंपदभवत् । विउव्विअत्ति । वैक्रियल ब्धिमतः सोपसर्गविपुलमतयो मनःपर्ययज्ञानविशेषवतः द्वादशविपुलमतिसहस्राणिषट्पिकारा तेषामेव षट्शतानि पंचाशच्चेत्येव सर्वत्रयोज्य । वा दिनो वादिलब्धिमतः परप्रवादकमियदसमर्थाः । उसभस्सणमित्यादि । गतौदेवगतिरूपाया कल्याणयेषां प्राय शांतादयस्तेषांतथास्थितौ देवायू रूपाया कल्याणं येषांते तथा प्रमयिवारसुखस्वामिकत्वात् आगमिष्यद्भद्र येषा आगामिभवेसेत्स्यमानत्वातते तथा तेषा अनुत्तरोपपातिकाना सचा

मा होत्था । उसभस्सणं० णत्र हहिणाणिसहस्सा ठक्कोसिश्चा० उसहस्सण वीस जिणसहस्सा वीसवेउव्विय सहस्सा छच्चसयाउक्कोसिश्चा० बारसविउलमईसहस्सा छच्चसया पण्णासा वारस वाइसहस्सा छच्चसया प ण्णासा । उसहस्सण गइकल्लाणाण ठिइकल्लाणाण आगमेसिभद्दाण बावीसं अणुत्तरोववाईश्चाण सहस्सा ण

वर्णापेक्षा । ऋषभस्य विंशतिजिनसहस्राणि विंशतिर्वैक्रियसहस्राणि षट्शतानि चौरकाविको द्वादशविपुलमतिसहस्राणि षट्शतानि पंचाश त् । द्वादशवादिसहस्राणि षट्शतानिपंचाशत् । ऋषभस्य गतिकल्याणाना स्थितिकल्याणानां आगमिष्यद्भद्राणां द्वाविंशतिरनुत्तरोपपातिकानास

देवर्नं नव हजार अवधिज्ञानी उत्कृष्टोअवधिज्ञानीमा ऋषभदेवर्नं वीसहजार केवली वीसहजार वैक्रिय अर्न छसें वैक्रीय ५०६०० विउलमति विसेषे मनपर्यवज्ञानमा चरवहार १२ हजारछसें अर्न पचासहुइ १२ ६ ५० वादिलब्धिवंत १२ हजार छसें पचासहुइ १२ ६ ५० ऋषभदेवर्नं कल्याणकारीछें गति जेहनी आनतेभवे पवित्रद्रमगसीभवांगेजन एहवा अनुत्तरविमानना नाम्यार सयवन्तमा वावीसहजार अगइ नवसह २२९०० उत्कृष्टा ऋषभदेवर्नं

नुत्तरमयसमदेवविशेषाया द्वाविंशतिसहस्राणि नवच शतानि । उसभस्सणं ति स्यादि । सुगम नवरं सपार्वापिकास्सान्महाणीतस्ने अंतेवासिनस्सा मपद्यते । ऋषभभगवतः भगवत्केवलमूलान् । अरहतवमित्यादि । अर्हतः ऋषभस्य बहवो अंतेवासिनः शिष्या अत्र गच्छोपि स्वरित्यन गाराः भगवतः पूज्याः अपिःसमुच्चये एककाएवे अप्येकेचिदपीत्यर्थः । मासयावत् पर्यायदारित्रपालन येषांते तथा यथीय पातिके सर्वोऽनगार यस्य च तपाऽनापि वाच्यः । विचरणावदित्याह । ऊर्ध्वजानुनीयेषाते ऊर्ध्वजानवःशुद्धपृथिव्यासमवधनादी पयाहिकनिषद्याया अभावाच्चोत् कटकासना इत्यर्थः अधःशिरसो ऽधोमुखाः नोर्ध्वं तिर्यग्वाविनिक्षिप्तदृष्टयः ध्यानरूपा यःकोष्ठः कुशूलस्तमुपागतानप्रविष्टा यथाहि कोष्ठके धान्य प्रक्षिप्तं नविप्रसृत भवति एव तेऽनगाराविषयेषुविप्रसृतक्रियाःस्यु रिति संयमेन संवररूपेणतपसाऽनशनादिना चाःसमुच्चयार्थोमन्यः संयमतपोग्रहण चानयोः प्रधानमोक्षागत्वख्यापनार्थे प्रधानत्वञ्च संयमस्य नवकर्मानुपादानहेतुत्वेन तपसश्च पुराणकर्मनिर्जरणहेतुत्वेन भवति चामिन

ग्पसग्गा० उसभस्सणं वीस समणसहस्सा ।सद्धाघम्मा।ऽसीसज्जिआसहस्सा सिद्धा सट्ठि अंतेवासिसहस्सा सिद्धा । अरहणउसहस्स बहवे अंतेवासीअणगाराभगवंतो अप्पेगइआ मासपरिआया एवजहाउववाईए सव्वं अणगारवण्णओ जाव उद्धंजाणू अहोसिरा झाणकोट्ठोवगया संजमेण तवसा अप्पाणंभावेमाणा विह

रन्ति ॥ ... रताविनव च शतानि । ऋषभस्य विंशति श्रमणसहस्राणि सिद्धानि चत्वारिंशदार्यिकासहस्राणि सिद्धानि । षष्टिरन्तेवासिसहस्राणि सिद्धानि ॥ ऋषभस्यार्हतोबहवोन्तेवासिनोऽनगाराभगवन्तो अप्येकेमासपर्याया एवंयथौपपातिके सर्वोनगारवर्णकः यावदूर्ध्वजानवः अधःशिरसः ध्यानको

बीस २० हजारसाधुसिद्धपया चालीसहजार आर्योसाध्वीसाध्वीनिकीमें साठिहजार अतेवासी शिष्यनोहा ऋषभदेवनें घणांअतेवासीशिष्य अण गार अनगारवजामवत वैतालककनावमीपर्यायहीवा केतेहनें एहवा जिनतथमार्ग सूत्रनेंविषें साधुनेंदर्शनकर तिन समयश्रमणपणो सव सन्नायवा

यकमानुपादानात् पुरायकर्म्मेतपवाद्य सकलकर्मेक्षयसक्षयो मोक्षइति आसाम भायर्यतो वासयन्तो विहरन्ति तिष्ठन्तीत्यथ । अथयावदपदस्याग्रः प्रव्येगइआ वासासपरियाया इत्यादिवः औपपातिकग्रन्थो विस्तरजया अलिखितइत्यवसेय । अथऋषभस्वामिनः केवलोत्पत्त्यनन्तरंभव्यानां कियता कालेन सिद्धिगमन प्रवृत्त कियत्काल यावद्नुवृत्तवेत्याह । अरहउपमित्यादि । ऋषभस्यद्विविधा अन्तमवसकुर्वेतीति अन्तकरा मुक्तिगामिन स्तेषाभू मिः कालः कालस्याधारत्वेन कारकत्वाद्भूमित्वेन व्यपदेश । तद्यथा युगानि पञ्चपमामानि कालविशेषाः लोकप्रसिद्धानियाकृतयुगादीनि तानि च क्रमवर्त्तीनि सम्साधर्म्योद्येक्रमवर्त्तिनो गुरुशिष्यप्रशिष्यादिरूपा। पुरुषास्तेपि साध्ययसानलक्षणा ऽत्रेवप्रतिपत्यायुगानि पट्टपट्टसिपुरुपा प्रत्यर्थः तैः प्रमितासकरजूमि युगान्तकरभूमिरिति पर्यायसतीर्थेनतः केवलित्यकाशसद्पेक्षयासकरभूमिः बोधः ऋषभस्य इयति केवलपर्यायकालेऽतिक्रान्ते मु क्तिगमन प्रवृत्तमिति । तत्रयुगांतकरभूमि यावदसङ्ख्यातानिपुरुषाःपट्टाधिरूढासेयुगानि पूर्वोक्तयुक्त्या पुरुषयुगानि समर्थपदस्यात्मभासः नैरन्तर्ये

रंसि ॥ अरहउसहस्स दुविहा अंतगडभूमी होत्था । तजहा जुगंतगडभूमीअ परिआयंतगडभूमीय जुगंतकर भूमी जावअसंखेज्जाइ पुरिसजुगाइ परिआयंतकरभूमी अंतोमुहुत्तपरिआए अंतमकासी । उसभेणअरहा

षो पगताः सर्वसमतपसा आसाम भावयन्ता विहरन्ति ॥ अर्हतोऋषभस्य द्विविधा अन्तकरभूमिरभवत् । तद्यथा । युगान्तकरभूमिश्च पर्यायान्तकरभू मिश्च । युगान्तकरभूमिर्यावदसङ्ख्येयानि पुरुषयुगानि । पर्यायान्तकरभूमिः अन्तर्मुहूर्तपर्याये अन्तमकार्षीत् । ऋषभोऽहम् कौशलिकः मर्योसरायाऽऽ

यावत् अद्युजात् ऽनं केशोविरमायाक्षे नेहमा राहयोय्यामनोमेकोठेतेहमेसविर्षे पर्वताख्य स्तरजेदेसपर्षेकरी पीताभाक्षास्यानैज्ञायसायका विपरयें अ रिहत ऋषभदेवने वेमेदह भतकरस्योममीभूमिस्यानकुह तेकेहा जुगते शिष्यप्रपाठपरपरा मोक्षेजावतो पर्याय तेतीर्थंकर केवलपाम्यापछीकेतलेकाले मावमागययो युगातूकरभूमि यावत् असप्यातापुरुष युगजरतादिक ऽनेपुवरीकादिक यावत् अजितनाथसूधीमोक्षगया पर्यायातकरभूमि अन्तर्मुहूर्त ऋषभदेवने केवलपर्यायथया पर्छ भगवतमीमातामरुदेवी प्रथमसिद्धथया भरमोप्रसकरयो ऋषभदेव अरिहत कोसलीकने पदकल्याणयें ससरापाढवाक

गुत्तरसयसहस्सदेयविशेषाश्च द्वाविंशतिसहस्राणि नवच शतानि । उसभस्सणं इत्यादि । सुगमं नवरं श्रमणापिकासंख्याद्वयमीलने अंतेवासिसंख्या संपद्यते । ऋषभभगवतः श्रमणवर्णकमूमणाद् । अरहउचमित्यादि । अर्हतः ऋषभस्य बहवो अंतेवासिनः शिष्याः सेच गणिनोऽपि स्युरित्यन गाराः भगवतः पूज्याः अपिः समुच्चये एककाः केचिदपीत्यर्थः । मासयावत् पर्यायधारिश्रयाशन येषांते तथा यथौप पातिके सर्वोऽनगार वर्णक स्वाऽपि वाच्यः । जिपद्यावदित्याह । ऊर्ध्वजानुनीयेषांते ऊर्ध्वजानवः शुद्धपृथिव्यासनवर्जनात् पयादिकनिषद्याया अभावाच्चोत् कटकासना इत्यर्थः अधःशिरसो ऽधोमुखाः नोर्ध्वं तिर्यग्वाविक्षिप्तदृष्टयः ध्यानरूपो यः कोष्ठः कुशूलस्तमुपागतास्तत्प्रविष्टा यथाहि कोष्ठके धान्यं प्रक्षिप्तं नविप्रसृतं भवति एव तेऽनगारा विषयेष्वविप्रसृतद्रियाःसु रिति संयमेन संवररूपेणतपसाऽनशनादिना चःसमुच्चयार्थोगम्यः संयमतपोग्रहणं चानयोः प्रधानमोक्षांगत्वख्यापनार्थं प्रधानत्वं च संयमस्य नवकर्मानुपादानहेतुत्वेन तपसश्च पुराणकर्मनिर्जरणहेतुत्वेन भवति चाभिन

धयसया० उसभस्सणं वीसं समणसहस्सा सिद्धा चत्तालीसं अज्जियासहस्सा सिद्धा | सट्ठि अंतेवासिसहस्सा सिद्धा । अरहओउसहस्स बहवे अंतेवासी अणगारा भगवंतो अप्पेगइआ मासंपरिआया (व्वा) एवंजहाउववाइए सव्वं अणगारवण्णओ जाव उड्ढंजाणू अहोसिरा झाणकोट्ठोवगया संजमेणं तवसा अप्पाणंभावेमाणा विह

हस्राणिनव च शतानि । ऋषभस्य विंशतिः श्रमणसहस्राणि सिद्धानि चत्वारिंशदार्यिकासहस्राणि सिद्धानि । षष्टिरन्तेवासिसहस्राणि सिद्धानि ॥ ऋषभस्यार्हतो बहवोन्तेवासिनोऽनगारा भगवन्तो अप्येकके मासपर्याया एवं यथौपपातिके सर्वोनगारवर्णकः यावदूर्ध्वजानवः अधःशिरसः ध्यानको

वीस २० हजारसाधुसिद्धथया च्यालीसहजार आर्यासाध्वीसाधुसाध्वीनिसीझें साठिहजार अंतेवासी सिद्धहीदा ऋषभदेवनें घणांअंतेवासीशिष्य अण गार भगवंतज्ञानवंत केतलाएकमासनीपर्यायदीक्षा केतलेकनें एहवा जिमउववाईसूत्रनेंविषें साधुनोंवर्णनकह तिम कहवउ जावउभारहो अधमाथा

विभागसूत्रप्रसादादिदेवस्य पद्कल्याणकीसमापद्यमाना दुर्निवारेति चेन्न । तदेव हि कल्याणक यत्रासनप्रकम्पप्रयुक्तावधयः सकलसुरासुरेन्द्रा जीतमिति वि धित्सवो युगपत् ससम्भ्रमा उपतिष्ठंते भगवत पद्मकल्याणकत्वं भगवतामिदृव्यमानो राज्याभिषेक स्तावृशस्तेन वीरस्यगर्भापहारवयमाय कल्याणक प्रन न्तराक्तलक्षणायोगात् । मच तर्हि निरयकमस्यकल्याणकाधिकारेपठन मितिवाच्य । प्रथमतीर्थेशराज्याभिषेकस्य जीतमिति शक्रे णक्रियमाणस्य देयका यत्वसवसाधर्म्येण समामनप्रसातवयाच प्रसङ्गेन सरपठनस्यापिसायकत्वात् तेन समानतप्रजातत्वेसत्यपि कल्याणकत्वाजायेनाभियसयक्तव्यत या कथिद्राज्याभिषेकस्याकथनेपि नदोषः । अतएव दशाश्रुतस्कन्धाष्टमाध्ययने पर्युषणाकल्पे श्रीभद्रबाहुस्वामिपादाः । तेणकालेणंतेणंसमएणं उसभे णं अरहा कोसलिए चउउत्तरासाढे अभीई पञ्चमे होत्था इति पञ्चकल्याणकमत्र प्रतिपादकमेयसूत्र गणधिरे । नतुराज्याभिषेकनक्षत्राभिधायकमपीति । न चप्रस्तुतव्याख्यानस्यानागमिकत्व भावनीयं आचारामजाधनाध्ययने श्रीवीरकल्याणकसूत्रस्यैवमेव व्याख्यातत्वात् । अथभगवतः शरीरसपद शरीरप्र माणच वक्तव्याह उसभेणमित्यादि । कल्पं अथ ऋषभस्यकौमारेराज्यं गृहिस्वेच यायान्कालः प्रागुक्त सामप्रएकरूपतयाऽभिधातुमाह । उसभेणमि त्यादि व्यक्त । अथवाटनस्यादिपर्यायाभिधानपुरस्सर निर्वाणकल्याणक माह । उसभेणइत्यादि । ऋषभोऽर्हन् एकवर्षसहस्त्र छद्मपर्याय प्राप्य पूर

ठाहिं अणते जाव समुप्पन्ने । अन्तीइणा परिणिव्वुडे उसभेण अरहा कोसलिए वज्जरिसहनारायसघयणे समचउरंससठाणसठिए पचधणुसयाइ उड्ढ उच्चत्तेण होत्था । उसभेण अरहा वीसपुव्वसयसहस्साइ कुमार

प्राप्तः । उत्तराषाढाभमुखोभूत्वा अगारादनगारिता प्रव्रजितः (प्राप्तः) उत्तराषाढाभिरनन्तर यायत् (केवलज्ञान) समुत्पन्न अभीचिनाप रिनिवृ तः ॥ ऋषभोऽर्हन् कौशलिको वज्रर्षभनाराचसहननस्समचतुरस्रसस्थानसस्थितः पञ्चधनु शतानिऊर्ध्वमुच्चत्वेनासीत् ॥ ऋषभोऽर्हन् विंश

तिर्पूर्वलक्षाणि कुमारवासमध्युवास ... [illegible]

विर्वेमोक्षपोक्ता ऋषभदेवमरिहत् कौसलीय वज्रऋषभनाराचसघयणधरबहार समचउरस सस्थानेसस्थितिर्वे पांचसेंधनूषउच्चपणें ता ऋषभदेव अरिहत वीसलाखपूर्वकुमारावस्थाइ यासावस्थाई वसारहा सेदेयाधिरेव त्रेसठिलाखपूर्वराज्यपदयोग यस्या कुमारावस्था राज्यावस्था येमिलीने

द्वितीया अषभात्प्रभृतिश्रीअजितदेवतीर्थे यावत् श्रीऋषभपट्टपरंपरारूढा असंख्याताःसिद्धाः मतायतस्तास मुक्तिगमनविरह इत्यर्थः । यत्तु आदि त्यवशः प्रभृतीनां ऋषभदेववंशजानां नृपाणां चतुर्दशलक्षमितानां क्रमेण प्रथमतःसिद्धिगमनं ततएकस्ससर्वार्थसिद्धप्रस्तटगममित्याद्यनेकरीत्या अ जितजिनपितरमर्यादीकृत्य नन्दीसूत्रवृत्तिपूर्वसिद्धदण्डिकादिषु सर्वार्थसिद्धप्रस्तटगमनमव्यवहितः सिद्धिगमनञ्च प्रकीर्णसापट्टपतीम् प्रतीत्यावगन्तव्योऽ पपुण्डरीकगणधरादीम् प्रतीत्येतिविशेष कापापर्यायांतकरभूमिरेषा अन्तर्मुहूर्तं यावाम् केवलज्ञानस्यपर्यायोयस्य सतथा ॥ एवंविधेनापञ्जेसति अन्तभ वामतभार्यारखाराधानोऽक्षिवदपीति । यतो भगवन्मातामरुदेवाप्रथमसिद्धा सातु भगवत्केवलोत्पत्त्यनन्तरं मन्तर्मुहूर्तेनैव सिद्धेति । अथजन्मकल्याणकादि नवनास्याह् । उसभेणमित्यादि । अथजोऽर्हन् पञ्चसच्यवनजन्मराज्याभिषेकदीक्षाज्ञानलक्षणेषु वस्तुषु उत्तराषाढामघत्र चन्द्रेणभुज्यमानं यस्य सतथा अ भिजिन्नक्षत्रं षष्ठे निर्वाणलक्षणे वस्तुनि यस्य षष्ठाभिजिदिति नक्षत्रे षष्ठे निर्वाणलक्षणं वस्तु यस्य सतथा । उत्तमेवार्थंभावयति । तद्यथा उत्तराषाढा भिर्युक्ते चन्द्रेति शेषः पूर्ववद्यथा मालवैस्था एवमग्रेपि । च्युतः सर्वार्थसिद्धनाम्नो महाविमानादिवगत इत्यर्थः च्युत्वा गर्भंच्युत्क्रान्तः मरुदेवायाः कुक्षाववतीर्णवानित्यर्थः १ जातोगर्भवासाद्विःक्रान्तः २ राज्याभिषेकमाप्तः ३ मुण्डोभूत्वा अगारमुक्त्वा अनगारितासाधुतां प्रव्रजितःप्राप्त इत्यर्थः पञ्चमी चाग च्यवनलोपजन्या। ४ अनन्तरं यावत् केवलज्ञानं समुत्पन्नं ५ यावत्पदसंग्रहः पूर्ववत् अभीचिना युक्तेचन्द्रे परिनिर्वृतः सिद्धिगतः ६ ननु अस्मादेव

कोसलीए पचउत्तरासाढे अभीइ छठे होत्था । तंजहा उत्तरासाढाहिं चुए चइत्तागब्भंवक्कंते उत्तरासाढाहिं जाए उत्तरासाढाहिं रायाभिसेअं पत्ते उत्तरासाढाहिं मुण्डेभवित्ता आगाराउ अणगारियं पव्वइए उत्तरासा

अभिजित्षष्ठः अभवत । तद्यथा ० उत्तराषाढाभि (युक्तेचन्द्रेइतिशेष) च्युतः च्युत्वागर्भंव्युत्क्रान्तः । उत्तराषाढाभिर्जातः । उत्तराषाढाभीराज्याभिषेक

वई करपावर्कोभजिचनमत्र । तेनैरा उत्तराषाढानक्षत्र स्वार्थसिद्धा च्यवनत्पन्ना उत्तराषाढनक्षत्रन प्रथमराज्याभिषेकपायो उत्तराषाढामवर्णे दूत्यना वधी मुक्तत्र में गृहस्थावासेमुक्तामें अनगारपणुआदरयु उत्तराषाढानक्षत्रमें विर्षे अमतयावत् केवलज्ञानेउपनो उत्तराषाढनक्षत्रजन्मा अभिजितनक्षत्रमें

म्मंप्राप्तः व्यतिक्रान्तः संसारात् यावच्छत् समुत्थाय छिन्नजातिजरामरणबन्धनः सिद्धे बुद्धे मुक्तः अन्तगडः परिनिर्वृतः सर्वदुःखप्रहीणः । तत्र सम्यगपुनरावृत्त्या कर्म्मलोकाभ्यसनक स्थान यातः । मासो नपुनः सुगतादिवद्यतारो यतस्तद्रूपः स्वानिनोधमतीर्थस्य कर्तारिः परमपदं गत्वा गच्छति भूयोपिभव तीर्थनिका

मेपक्खे माहबहुले तस्सणं माहबहुलस्स तेरसीपक्खेणं दसहिं अणगारसहस्सेहिं सद्धिं संपरिवुडे अट्ठा वयसेलसिहरंसि चोद्दसमेणं भत्तेणं अपाणएणं संपलियंकणिसण्णे पुव्वण्हकालसमयंसि अभीइणा णक्खत्तेणं जोगमुवागएणं सुसमदूसमाए एगूणणवईए पक्खेहिं सेसेहिं कालगए वीइक्कंते जाय सव्वदुक्खप्पहीणे । जंसमयं च णं उसभे अरहा कोसलिए कालगए वीइक्कंते समुज्जाए छिण्णजाइजरामरणबंधणे सिद्धे बुद्धे जाव सव्व दुक्खप्पहीणे । तंसमयं च णं सक्कस्स देविंदस्स देवरण्णो आसणे चलिए । तएणं से सक्के देविंदे देवराया आसणं च

सौधर्मस्तानां तृतीयोमास पञ्चमः पक्षोमाघबहुलः । तस्य माघबहुलस्य त्रयोदशीपक्षे (त्रयोदशीदिने) दशभिरनगारसहस्रैः सार्द्धं संपरिवृतः अष्टापदशैलशिखरे चतुर्दशेन भक्तेन अपानकेन संपर्यङ्कनिषण्णः पूर्वाह्णकालसमये अभिजिन्नक्षत्रेण योगमुपागतेन सुषमदुःषमायाः एकोननव त्यापक्षैः शेषैः कालगत्याव्यतिक्रान्तः । यावत्सर्वदुःखप्रहीणः यस्मिन् समये जातः छिन्नजरामरणबन्धनः । सिद्धः बुद्धः यावत्सर्वदुःखप्रहीणः । यस्मिन्

यद्यूषभस्यास्पोपासानां नवीनकासमनं श्रीओमासयोपचोपध माघबदि तेरगाश्मदिनो तस्मिन्नपविवस दससहस्रअणगार साधुसायें परियस्याथवा अष्टापदपर्वतनांशिखरनें विषे चउदमस्स ६ उपवासपाणिरहित चउवीहार पर्यङ्कासन बैठा परिहिलापुहरनें समय अभीचिनक्षत्रसायें चन्द्रमानें योग आव्ये सुसमदूसमनामा त्रीजोआरातेहना नव्यासीपक्षबाकी सेषपाकतेपक्षे कालधर्ममरणपाम्या संसारथकीविरक्त्यां यावत् सर्वदुःखथको प्रक्षीणथया सुनाथा जेसमयनेंविषो ऋषभदेव अरिहंत कौसलीक कालधर्मपामीनेंमयासंसारथकी ऊर्द्धंगतिप्रतेपाम्या छेद्याजातिजरामरणना बंधन सीद्धगतिया

यित्वेत्यर्थः । एकपूर्वलक्षं वर्षसहस्रोनं केवलिपर्यायं प्राप्य एकपूर्वलक्षं बहुप्रतिपूर्णं देशोनापि न न्यूनम् इति यावत् श्रामण्यपर्यायं प्राप्य चतुरशीतिपूर्वलक्षाणि सर्वायुः पालयित्वा उपयुज्य हेमन्तानां शीतकालमासानां मध्ये यस्तृतीयो मासः पञ्चमः पक्षो माघमासो माघमासकृष्णपक्षः तस्य माघबहुलस्य त्रयोदशीपक्षे त्रयोदशीदिने विभक्तिव्यत्ययः प्राकृतत्वात् दशभिरनगारसहस्रैः सार्द्धं संपरिवृतः अष्टापदशैलशिखरे चतुर्दशेन भक्तेनोपवासषट्केनापानकेनपानीयाहाररहितेन संपर्यङ्कनिषण्णः सम्यक्पर्यङ्केनपद्मासनेननिषण्ण उपविष्टः ननूक्तं दशभिरिति भावः पूर्वाह्णकालसमये अभिजितानक्षत्रेण योगमुपागतेनाभिजिन्नक्षत्रेण सुषमदुःषमायां एकोननवत्यापक्षेषु शेषेषु अत्रापि विभक्तिव्यत्ययः पूर्ववत् प्राकृतत्वात् सप्तम्यर्थे तृतीया कालगतो मरणध-

---

वासमज्झे वसित्ता तेवट्ठिं पुव्वसयसहस्साइं महारज्जवासमज्झे वसित्ता तेसीइं पुव्वसयसहस्साइं अगारवास मज्झे वसित्ता मुंडेभवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए। उसभेणं अरहा एगंवाससहस्सं छउमत्थपरियायं पाउणित्ता एगपुव्वसयसहस्सं वाससहस्सूणं केवलिपरियायं पाउणित्ता एगपुव्वसयसहस्सं बहुपडिपुण्णं सामण्णपरियायं पाउणित्ता चउरासीइं पुव्वसयसहस्साइं सव्वाउयं पालइत्ता जेसे हेमंताणं तच्चे मासे पंच

तिः पूर्वशतसहस्राणि कुमारवासमध्ये उषित्वा त्रिषष्टि पूर्वशतसहस्राणि महाराज्यवासमध्ये उषित्वा त्र्यशीति पूर्वशतसहस्राण्यगारवासमध्ये उषित्वा (ततः) मुण्डोभूत्वा अगारादनगारिता प्रव्रजितः ॥ ऋषभोऽर्हन् एकं वर्षसहस्रं छद्मस्थपर्यायं प्राप्य एकपूर्वशतसहस्रं वर्षसहस्रोनं केवलिपर्यायं प्राप्य एक पूर्वशतसहस्रं बहुप्रतिपूर्णं श्रामण्यपर्यायं प्राप्य चतुरशीतिः पूर्वशतसहस्राणि सर्वायुः पालयित्वा (उपयुज्य) योऽ

त्र्यशीतिलक्षपूर्व गृहस्थावासेवसता वसीनवे मुण्डथई गृहस्थावासथको अणगारपणुं साधुपणुं अंगीकारकरता ऋषभदेव अरिहंत एकहजारवरस छद्मस्थ पर्यायपणेपोतापाले एकलाखपूर्वएकहजारवरसऊणुं केवलपर्यायपालीने एकलाखपूर्व बहोप्रतिपूर्णपूरोदीक्षापर्यायपणुं पालीने चउरासीला-

जीतकल्प। आचार एसद्वृत्यमाचयत ते अतीतप्रत्युत्पन्नानागतानां अतीतवर्तमानाऽनागतानां शक्राणां मासमयिशेषाधिपतीनां देवानामध्ये मद्वा वां परमैश्वर्ययुक्तानां देवेन्द्राणां वांत्यादिगुणैरधिक राजमानानां तीर्थकराणां परिनिर्वाणमहिमा कर्तुं सद्गच्छामि समितिमागत् । अहमपि भग वतस्तीर्थंकरस्य परिनिर्वाणमहिमां करोमीति कृत्वा भगवत मिदं त वदते स्तुतिकरोति । नमस्यतिप्रणमति । यद्य शीमरहितमपितीर्थंकरशरीर मि त्रयद्य तादृक्स्य सम्यगुद्धृतित्वेन नामस्थापनाद्रव्यभावार्हता वंदनीयत्वेन प्रद्वामादिति तत्व यदित्वा नमस्यित्वाच किवक्रेत्याह । चउरासीए इ त्यादि । चतुरशीत्या सामानिकानां प्रत्युत्पमतरेवपुविभवद्युतिस्थित्यादिभिः शक्रतुल्याना सहस्रैः त्रयस्त्रिंशता त्रायस्त्रिंशकैर्गुरुस्थानीयैर्देवैः चतु र्भिर्लोकपालैः सोमयमवरुणकुबेरसंज्ञैः यावत्पदात् अष्टाहि अग्गामहिसीहिं सपरिवाराहिं तिहिंपरिसाहिं सत्तहिं अणियेहिं सत्तहिं अणियाहिवई हिंति । अथव्याख्या । अपमहिष्याऽष्टौ पद्मा १ शिवा २ शची ३ अंजू ४ अमला ५ अप्सरा ६ नवमिका ७ रोहिणी ८ एताभिः षोडशसहस्र २ दे वीपरिवारयुताभिः तिसृभिःपर्षद्भिः बाह्यमध्याभ्यन्तररूपाभिः सप्तभि रनीकैः हय १ गज २ रथ ३ सुभट ४ वृषभ ५ गंधर्व ६ नाट्य ७ रूपैः सप्तभि स

चउहिं लोगपालेहिं जाव चउहिं चउरासीइहिं आयरक्खदेवसाहस्सीहिं अण्णेहि अ बहुहिं सोहम्मकप्पवा सीहिं वेमाणिएहिं देवेहिं देवीहि अ सद्धिं संपरिवुडे ताए उक्किट्ठाए जाव तिरिअमसंखिज्जाणं दीवसमुद्दाणमज्झं

परिनिर्वाणमहिमानं कर्तुं तद्गच्छामि ॥ भगवत्तीर्थकरस्य परिनिर्वाणमहिमां करोमीति कृत्वा वन्दते नमस्यति वन्दित्वा नम स्थित्वा चतुरशीत्यासामानिकसहस्रैः त्रयस्त्रिंशता त्रायस्त्रिंशकैः चतुर्भिर्लोकपालैः यावत् चतसृभिश्चतुरशीतिभिरात्मरक्षकदेवसहस्रैः अन्यैश्चबहु

तारोचद्र देवतानों राजाइन्द्रते तिर्थंकरनो परिनिर्वाण माहिमा करूं ते भणीजाउं छुं इमभगवततिर्थं करनो परिनिर्वाण महिमा करूं एमकहीने वादइ नमस्कार करइ वांदी नमस्कार करीनइ चउरासी ८४००० सहस्र सामानीक देवता इंद्रपद वीणा द्युतिकांति स्थितादिकइंद्रसरीषा तेत्रीस । इन्द्र तायत्रिंश देवता इंद्रनें गुरुस्थानिक च्यारिलोकपाल कोटवालरूप यावत् सर्वइंद्रे च्यारिदिसि चउरासीहजार देव आत्मरक्षक देवता च्यारिदिसि

एतः १ इतिद्विस आत्मादीनावचन हेतुभूत कर्म येन स तथा सिद्धोऽमिहितार्थे मुहोभावतस्य मुक्तोमवोपग्राहिकभाख्येभ्यः प्रमतकृत सर्वदुःखा नापरिनिवृतः समताञ्जीतिभूतो कर्मक्ष्य् सकलसतापविरहात् सर्वाणि शरीरादीनि दु खानि प्रहीणानि यस्यसतया । प्रथमगवीतमिमृ तेयह चरत्व तदाह । ग्रसमयचवमित्यादि । यस्मिन् समये सम्यवैह्रितीया एवं सम्प्रवाक्ष्येपि । अवधिमाबामेनाभोगयति । उपयुनक्ति । प्रोपयुगम उपयुज्य एवमवादीत् विभित्याह । परिनिवृ एवस्यादि परिनिवृ तः खलुरिति वाक्यालङ्कारे जम्बूद्वीपेद्वीपे भरतेवर्षे श्रमणोऽहम् कौशलिक सत्तस्माद्धेतो

ाउस्स पासइ पासित्ता तहिं पउजइ २ त्ता अयमे तिस्ययर तहिमा श्राजोएइ २ त्ता एवंवयासी परिणि बुए खलु जंबुद्दीवेदीवे २ भारहेवासे उसहेअरहाकोसलिए तजीअमेअती अपच्छुप्पणमणागयाण सक्काण देविंदाण देवराईण तित्थगराण परिणिव्वाणमहिमं करित्तए तगच्छामिण अहंपि भगवतोतित्थगरस्स परि णिव्वाणमहिमंकरेमित्तिकट्टु वंदइ णमसइ २ त्ता चउरासीईए सामाणिअसाहस्सीहिं तायत्तीसाए तायत्तिसेहिं

समये श्रवणोऽहम् कौशलिकः तस्मिन् समये शक्रस्य देवेन्द्रस्य देवराज आसनचलितं । ततः सशक्रोदेवेन्द्रोदेवराज आसन चलित पश्यति । दृष्ट्वा अवधिं प्रयुक्ते । प्रयुज्य च भगवन्त तीर्थंकर मवधिना श्राभोगयति (पश्यति) श्राभोगयित्वा एवमवादीत ॥ परिनिवृ तः खलु । जम्बूद्वीपेद्वीपेभारतेवर्षे ऋषभोऽर्हम् कौशलिकः ॥ तत्जीतमेतत् अतीतप्रत्युत्पन्नानागतानां शक्राणां देवेन्द्राणां देवराजानां तीर्थंकराणां

यत् सर्वदुःखप्रहीणमुक्तातीवसमा तेसमयमितिवि शक्रसौधर्मेन्द्रदेवतानोत्र देवतानाराजातेइन् आसनसिंहासनपर्यूतिवारेनशक्रसौधर्मदेवतानां इन्द्रेणराजा सिंहासनचलितेविति अवधिज्ञानप्रयुक्त प्रयुङ्क्ते भगवततीर्थंकरमते अवधिज्ञानेकरीदेवेदेखीने एवमहीके परिनिवृत मोक्षेपाक्ष ताव पुनियर जम्बूद्वीपनामा द्वीपने विषे भरत क्षेत्रे ऋषभदेव अरिहन्त कोशलीक देसाटकीत आचारछे अतीत वर्तमान अनागत शक्रना सौधर्मेन्द्र देव

स मामभिवन्द्य विस्मापना विधिपरिहीर्षकरेपतस्यायप्रवर्तमाय मिति । नहि निर्हेतुका मन्यकारणानां प्रवृत्तिरिति । उपागत्य तत्र यत्करोति तदाह । उपागच्छिताबत्यादि । उपागत्य विमनाः शोकाकुलमनाः अप्रमुपूरनयन लोचनकरशरीरक विहृत्य आदक्षिणप्रदक्षिणं करोतीति प्राग्वत् नात्यासन्ने नाति दूरे शुश्रूषन्निव तस्मिन्नव्ययसरे मत्पार्श्वे स्थितया भगवद्वचनमयवेद्यया अभियुक्ते । यावत्पदात् नमस्यमाने अभिमुखे विनयेन पञ्जलिकृते पर्युपास्ते इति परिग्रह । अन्यव्याख्या । नमस्यन् प्रधानप्रणामाविना अभिमुखयतत्तलीकृत्य मुखे यस्यसतथा । विनयेनाशयमानेन प्राञ्जलिकृत इतिप्राग्वत् पर्युपास्ते सेवते इति । अथद्वितीयंसूत्रव्याख्यातमाह । तेणंकालेणमित्यादि सर्वस्पष्ट नवर पारजांसि निर्मलानि यान्य वस्त्राणि स्वच्छतया आकाशकल्पानि यस्य तानि धरतीति । यावत्करणात् आलइअमालमउडे नवहेमचारुचित्तचंचलकुंडलविलिहिज्जमाणगंडे महिड्ढीए महज्जुईए महायसेमहाबलेमहाणु भागे महासुक्खेभासुरबोंदीपलंबवणमालधरे ईसाणकप्पे ईसाणवडिंसए विमाणे सुहम्माएसभाए ईसाणंसि सिंहासणंसि सेणं अट्ठावीसाए विमाणावाससय साहस्सीणं असीईए सामाणियसाहस्सीणं तायत्तीसाए तायत्तीसगाणं चउण्हं लोगपालाणं अट्ठण्हं अग्गमहिसीणं सपरिवाराणं तिण्हं परिसाणं

माणे जावपज्जुवासइ । तेणंकालेणंतेणंसमएणं ईसाणे देविंदे देवराया उत्तरड्ढलोगाहिवई अट्ठावीसविमाणसयसहस्साहिवई सूलपाणी वसहवाहणे सुरिंदे अयरंबरवत्थधरे जावविउलाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे

त्वामात्यासन्नोनातिदूरः शुश्रूषन् यावत्पर्युपास्ते ॥ तस्मिन् काले तस्मिन् समये ईशानो देवेन्द्रो देवराजः उत्तरार्द्धलोकाधिपतिरष्टाविंशतिविमानशतसहस्राधिपतिः शूलपाणिर्वृषभवाहनः सुरेन्द्रः अरजोम्बरवस्त्रधरः यावद्विपुलान् भोगान् भुञ्जन् विहरति ॥ ततस्तस्येशानस्य देवेन्द्रस्य देवराज

प्रदक्षिणा करी करीनें उत्पतपातेनही अत्यंतवेगकोपविनही सुश्रूषाकरतोथको यावत् पर्युपासइ सेवाकरइ तेणंकालइ तेणंसमइ ईशानेंद्रनामें देवता मांह इंद्र देवतानो राजा उत्तरदिसिना अर्द्धलोकनो अधिपती अठावीस २८ लाख विमाननो अधिपति ठाकुर त्रिशूलमुद्रायें हाथमेंविषे जेहनें वृषभ वाहन वृषभनें वाहन रजरहितनिर्मलएहवा वस्त्रनो धरणहार यावत् देवतासंबंधीविपुलविस्तीर्ण भोगभोगसंबंधी विचरते

स्तामासमनोज्ञानामधिपतिभिः चतसृभि चतुरशीतिभि चतुर्दश प्रत्येक चतुरशीतिसहस्रागरक्षकसद्भावोस् षट्त्रिंशत् सहस्राधिकसहस्रत्रयप्रमितै रंगरक्षक देवसहस्रैः अन्यैश्च बहुभिः सौधर्मकल्पवासिभि र्देवैर्देवीभिश्च सार्द्धं सपरिवृत स्तया दृ यमानप्रसिद्धया तत्कृष्टया प्रशस्तविहायोगतिपूत्कृष्टतमत्वात् चावापस्रात् तुरिताए चवलाए चंडाए जयणाए उद्धुआए सिग्घाए दिव्वाए देवगईए वीइवयमाणे २ त्ता । अत्रव्याख्या त्वरितया मानसौत्सुक्यात् चपलया कायतः चलया कोपाविष्टस्येव श्रमासंवेदनात् जवनया परमोत्कृष्टवेगवत्त्वात् अत्र च समयप्रसिद्धाश्चतस्रो गतयो गमाद्याः तासां प्रतिक्रमश्च स्यात् पोजनप्रमाणवेगातिक्रमत्वात् तेनैतानि पदानि देवगतिविशेषणसमायोज्यानि देवास्तु तपोजनलब्धावालब्धिसामर्थ्यतो ऽत्यन्तशीघ्रा एव च सतीति अन्यथा जिनजन्मादिषु न हि मानिमित्त तत्रैव दिवसेऽघटिस्येवात्यन्तदूरक्षणाविम्य सुराः कथमागच्छेयुरिति । उद्धूतया उद्धूतस्य दिगन्तव्या पिनोरजसइव या गतिः सा तया । अतएव निरन्तरं शीघ्रत्वयोगाच्छीघ्रयादिव्यया देवोचितया देवगत्या व्यतिव्रजन् २ यत्रमे तिर्यगसंख्येया नां द्वीपसमुद्राणां मध्यमध्येन मध्यमार्गेण यत्रैवाष्टापदः पर्वतः यत्रैवभगवतस्तीर्थंकरस्य शरीरकं तत्रैवोपागच्छति । अत्र सयत्रांतोतनिर्देशोक्तस्येव

भसेण जेणेव अट्ठावए पव्वए जेणेव भगवओ तित्थगरस्स सरीरए तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता विमणे णिराणंदे अंसुपुण्णणयणे तित्थयरसरीरयं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ २ त्ता णच्चासण्णे णाइदूरे सुस्सूस

भिः सौधर्मकल्पवासिभिर्वैमानिकैर्देवैर्देवीभिश्च सार्द्धं सपरिवृतस्त गेत्कृष्टया यावत्तिर्यगसंख्येयानां द्वीपसमुद्राणां मध्यमध्येन यत्रैवाष्टापदः पर्वतः यत्रैवभगवतस्तीर्थंकरस्य शरीरकं तत्रैवोपागच्छति । उपागत्यविमना निरानन्दोऽश्रुपूर्णनयनस्तीर्थंकरशरीरकं त्रिकृत्वआदक्षिणप्रदक्षिणं करोति

त्रिसताप छत्रीस हजार अंगरक्षक ३६००० देव अनेरा घणोपण सौधर्मदेवलोकना वासी वैमानीक देवता देवांगना साथैपरिवर्यो थको तेहवी ४ उत्कृष्टी देवतानीगति करी यावत् तीर्च्छा असंख्याता द्वीप समुद्रनें विचिमाहेंनें जिहां अष्टापद नामें पर्वत छें जिहां भगवंत तीर्थंकरनुशरीरछे तिहांआवी आवीनें तीर्थंकरनें त्रिणवार दक्षिणावर्त्तकरी आसुपूर्ण थकी नयन सहित उदासीपणें छता तीर्थंकरना शरीरप्रतें त्रिणवार प्रदक्षिणाआपी

तीमा मिन्द्रा विंशति रित्यर्थ । अप्रयायश्चाद्रो नगजगतसयश्सूचक। सयाश्रयद्राभावात् किंतुसजातीयमवमपतिपूर्वक यानमतराश्चा छ्य तराश्चा पोडशेंद्राः कालादयः। ननु स्थामागारविपु द्वात्रिं शद्यतरेंद्रा अभिहिता श्हतु कथपोडश उच्यते । मूलभेदभूतास्तु पोडशमहर्द्धिकाः कालादय उपात्ता तद्व्यासरभेद भूतास्तु पोडश अन्येऽपी द्रादयो ऽल्पर्द्धिकत्वात्केह विवक्षिताः। प्रसिद्धा पोपि सूत्रकृत्प्रवृत्तिर्वैचित्री यदन्यत्र प्रसिद्धाअपि भावा कुतश्चिदाश्रयविशेषात् क्वसूत्रे सूत्रकारो ननिबध्नाति यथाप्रतिवासुदेवाः अन्यत्रावश्यकनिर्युक्त्यादिपूत्तमपुरुषत्वेन प्रसिद्धाअपि समवायांगे चतुःपञ्चाशत्तमसमवाये नोक्ताः। भर हेरवएसु वासेसु एगमेगाए ओसप्पिणीए चउवण्ण २ उत्तमपुरिसा उ प्पज्जिसु त च उवीस तित्थयरा बारस चक्कवट्टी नव बलदेवा नववासुदेवा इति परमुपलब्धा

वीसइ्दावाणमतराणसोलसजोइसियाणदोक्किनिज्जगरिवाराणेश्रुत्ता तएण सक्के देविंदे देवराया तेवहवे भवणव
८८।
इवाणमतरजोइसवेमाणिए देवे एववयासी खिप्पामेव भोदेवाणुप्पिया णंदणवणाउ सरसाइ गोसीसवरचंदण
कट्ठाइ साहरह २ त्ता तउ चियगाउ रएह एग भगवउ तित्थगरस्स एग गणधराण एगअवसेसाण अणगा

एव यावत् विंशतिः भवनवासीना इन्द्राः वानमन्तराणा षोडश ज्योतिष्काणा द्वौ निजकपरिवारैश्चासमेतव्याः। ततः शक्रोदेवेन्द्र देवराजस्तान् बहून् भवनपतिवानमन्तरज्योतिष्कवैमानिकान् देवान् एवमवादीत् ॥ क्षिप्रमेव भोदेवानु प्रिया ? नन्दनवनात् सरसानिगोपीर्षवरचन्दनकाष्ठानिसंहरत (प्रा पयत)। संहृत्य चतिस्रश्चितिकारचयत ॥ एका भगवतस्तीर्थंकरस्य एकागणधराणाम् एकाअवशेषाणामनगाराणाम् ॥ ततस्तेभवनपतयो यावद्वैमा

रणा इद्रवैपथि इहासास वकासामइद्वि कपशागार्टे धौजासोसर्वे तेअसपसमृद्धिवत्वे तेमार्टे इहां मकहा तेपथिप्रसगपीआयाः) ष्प तरीफना १६ इद्र ज्योतिपीमा विमानीकदेवतामते एश्वोपक उतावलायिसवरहित ईदेयानुप्रिय। नदनवनथकी सरससरिपसूका गौसीपश्चनमाकाष्ठ प्रयाम ठाम पावनाचंदनना काष्ठइहाआयो आणीने त्रिस्यचय रचो करो एकभगवत तिर्थंकरनें एकगणधरनें एकअवशेषपयाकथा साधुनें अर्थें तियारेंसम

सतर्द्धं अपीघाय सतप्र मपीआरियरव वरद्धं असीतेवं आंयरत्नवेवसाह:सीर्व असोसिय वैसावकप्यवासीय देवावदेवीपय आवेषप्र पोरेयस्र सामित्र भट्टित्त महत्तरगत आयाय सरसेपावय आरेमावे पासेमावे नासेमावे महया हयनट्टगीअवाइअततीतलतालतुडिअघणमुइंगपडुपडहवाइअरवेण इति पदः। सर्वेस्पष्टं नवरं। आसनिवीयथा स्वामस्थापितौ भास्वमुकुटी येन सतथा महास्थामिवहेमसयास्या चारुभ्यां चित्रकुम्यां चपलाभ्यामितस्ततश्च भ्यां कुण्डलाभ्यां विलिख्यमानौ गण्डौ यस्य सतथा। तएवमित्यादि। यथा शक्रसौधर्मेंद्रो निजकपरिवारेणसह तथा भणितव्य ईशानेन्द्रः पर्युपास्ते इत्यर्वाच्यइत्यर्थः। एवसव्वे इत्यादिएव अनन्यायेन सर्वेदेवेन्द्रा वैमानिकाः। अतएव यावदच्युत इत्युत्तरसूत्र सवइति। निजकपरियारेणात्मीयात्मीयसामानिकादिपरिवारेण सहानेतव्याः भगवच्छरीरांतिकं प्रापणीयाः यथायोग्यया चेदसूत्र योजनीय। एव वैमानिकप्रकारेण यावद्भवनवासिनां दक्षिणोत्तरभवनप

विहरइ तएणं तस्सईसाणस्सदेविंदस्स देवरन्नो आसणंचलइ। तएणंसेईसाणे जावदेवराया आसणंचलिअं पासइ २ त्ता ओहिंपउंजइ २ त्ता भगवं तित्थगरं ओहिणा आभोएइ २ त्ता जहासक्के नियगपरिवारेण पणेअव्वो जावपज्जुवासइ एवंसव्वेदेविंदा जावअच्चुए णियगपरिवारेणं आणेअव्वा एवंजाव भवणवासीण

आसनं चलितम् ततःस ईशानो देवराजः यावदासनं चलितं पश्यति दृष्ट्वाऽवधिं प्रयुङ्क्ते प्रयुज्य भगवन्तं तीर्थकरं अवधिना आभोगयति आभोगयित्वा यथाशक्रः निजकपरिवारेण (तथायमपि) आनेयः यावत्पर्युपास्ते। एवं सर्वेदेवेन्द्राः। यावदच्युतनिजकपरिवारेण आनेतव्या॥

तिवार पछी ते ईशानेंद्र देवनानोइंद्र देवतानोराजा तेहनो आसन चलायमान थाय तिवारें ते ईशानेंद्र यावत् देवतानोराजा सिंहासन चलपुंदेखीनें अवधिज्ञानप्रयुंजइ प्रयुंजीनइ भगवंत तीर्थंकरप्रतइ अवधिज्ञानेंकरीदेखें देखीनें जिमसौधर्मेंद्र तिम पोतानापरिवार सहितआवें यावत् सेवाकरें इमसर्व देवेंद्र कहेवा यावत् अच्युतेंद्र पोताना सर्वपरिवारसहित आवइ इम यावत् भवनपतीना वीस इंद्र (इशांकसोधम त

तिस्रश्चितिका रचयत एकामगवतस्तीर्थकरस्य एकां गणधराणां एकामवशेषाणा मनगाराणामिति । तएणमित्यादि स्पष्टं । अत्राय आवश्यकचूर्ण्याद्युक्त वि तारचनादिविभागो मन्दनवनानीतचन्दनदारुभि र्भगवतः प्राच्या वृत्ता चिता गणधराणामपाच्या त्र्यस्रा शेषसाधूना प्रतीच्या चतुरस्रा सुराश्चक्रुरिति । मन्वावश्यकादा विस्वाकूणा द्वितीयाचितोक्ता कृतु गणधराणा कथमिति उच्यते । अत्रप्रधानतया गणधराणा मुपादानेप्यु पलक्षणाद् गणधरप्रभृतीनामि स्वाकूणा द्वितीया चितासेवेति नकाप्याशङ्का । ततश्चितारचनानतर शक्र किमकरोदित्याह । तएणमित्यादि स्पष्ट । ततः क्षीरोदकसहरणानतर सशक्रः किमक रोदीति दर्शयति । तएणमित्यादि । ततः शक्र स्तीर्थकरशरीरक क्षीरोदकेन स्नपयति । स्नपयित्वा गोशीर्षवरचन्दनेनानुलिम्पति अनुलिप्य हसलक्षणोप लक्षितत्वात् शाटकावस्त्रमात्र तच्चपृथुल पट इत्यभिधीयते तत्समासश्च पटशाटक नियासयति परिधापयतीत्यर्थः परिधाप्यच सर्वालङ्कारविभूषित क

दे देवरायातित्थगरसरीरग खीरोदगेण णावइ २ त्ता सरसेण गोसीसवरचदणेण अणुलिपइ २ त्ता हसलक्खण पडसाडय णिअसेइ २ त्ता सव्वालकारविभूसिअ करेइ तएण तेभवणवइ जाववेमाणिआ गणहरसरीरगाइ अण गारसरीरगाइपि खीरोदगेण गहावेति २त्ता सरसेण गोसीसवरचदणेण अणुलिंपिति २ त्ता अहताइ दिव्वाइ दे

यति । स्नपयित्वासरसेनगोशीर्षवरचन्दनेनानुलेपयति । अनुलिप्यहसलक्षण पटशाटक नियासयति (परिधापयति) नियास्य सर्वालङ्कारविभूषित करोति । ततस्तेभवनपतयो यावद्वै मानिकागणधरशरीराणि क्षीरोदकेन स्नपयन्ति । स्नपयित्वासरसेनगोशीर्षवरचन्दनेनानुलिम्पन्ति । अनुलिप्य च

क्षीरोदेककरी स्नानकरावें बावनाचदनकरीनें (तीर्थंकरनीपूर्वदिसे वृत्तचयरचें गणधरनी दक्षिणदिसें त्र्यस्त्रचयरचें शेषसाधुनी पश्चिमदीसइ चोखूणी चयरचें आवश्यकवृत्ती) शरीरलीपें लोपीनइ हसलक्षणोपोतो पटसाटकयुग पहिरावीनइ सर्वअलकारकरी विभूषित करें करीनइ तिवारें तेजयम पती व्य तरज्योतिषी वैमानीक देवता गणधरनासरीर अणगार साधुनाशरीर क्षीरोदकपाणीकरी स्नानकरावें सरस गोशीर्षनामें प्रधान चदनकरी

तेषिपाप्ता। ।ज्योतिषाका द्वीपद्रसूर्यौ आरयाभयकात् व्यतपातुसे ऽसस्याता। निजकपरियारा। सदवति स्वपरिकरा। मेतव्या। । ततःशक्र क्षिकरोसीत्या
ह । तएवमित्यादि । ततः शक्रादेवेंद्रो देवराजस्तान् बहून् भवनपत्यादीन् देवानेव मनादीत् । क्षिप्रमेव निर्विशबमेव भोदेवानाप्रिया। ! देवान् स्वस्वा
मिनो ऽनुकूलाचरणेन प्रीणतीति देवानुप्रिया। नदनवनात् सरसानिस्निग्धानि नतुरुक्षाणि गोशीर्षनाम्नावरचदन तसकाष्ठानि सहरत प्रापयत सहत्यच

राणं तएणतं भवणवई जायवेमाणिच्छा देवा णंदयवणाठ सरसाइंगोसीसवरचंदणकट्ठाइं साहरंति २ ता
तठ चिअगाठ रएति एगं भगवठ तित्थगरस्स एगं गणहराणं एगं अवसेसाणं अणगाराणं । तएण सेस
क्के देविंदे देवराया आभिठंगे देवे सद्दावेइ २ त्ता एववयासी खिप्पामेव भोदेवाणुप्पिया । खीरोदगसमु
द्दाठ खीरोदगं साहरह । तएणं तेआभिठंगा देवा खीरोदगसमुद्दाठ खीरोदगं साहरंति तएणं सेसक्के देवि

निकादेवा।नन्दनवनात् सरसानि गोशीर्षवरचन्दनकाष्ठानिसंहरन्ति । संहृत्यतिस्रश्चितारचयन्ति । एकांभगवतस्तीर्थंकरस्य एकांगणधराणां सेका
मवशेषाणां मनगाराणाम् । ततःसशक्रोदेवेन्द्रोदेवराज आभियोगान् देवान् (वरुणादीन्) शब्दापयति । क्षिप्रमेवभोदेवानुप्रिया ! क्षीरोदकसमु
द्रात् क्षीरोदकसंहरत । ततस्ते आभियोग्यादेवा क्षीरोदकसमुद्रात् क्षीरोदकसंहरन्ति । ततः सशक्रोदेवेन्द्रोदेवराजस्तीर्थंकरशरीरं क्षीरोदकेनस्नप

नपती आदमांना २ इ इ पहूकूर्ये पोताना परिवारसहितआववा तिवारपछी सक्रसौधर्मेंद्रदेवतानोराजा तपवाप्त॰भपती वाणव्यंतर व्यंतर ज्योतिषी
वैमानीक देवता नन्दनवनथकी सगाभीवएहवैं प्रधानबावनाचंदनना काष्ट भावें आवीनइ त्रिणिचयरचइ एकभगवततीर्थंकरनें एकगणधरनें एक
अवशेषयाकता साधुनी तिवारपछीतेसौधर्मेंद्र देवतानोराजा आभ्याकरदेवतानें तेडीतेहानें एकमीकहें शिघ्र उतावला हेदेवानुप्रिय क्षीरदिकसमु
द्रथी क्षारउदगपाणी आणो तिवारें ते आभिठंगदेवता क्षीरोदकसमुद्रथी क्षीरोदकपाणीआणें तिवारइ तेसौधर्मेंद्र देवतानोराजा तीर्थंकरनोशरीर

त । विकुर्व्वति सौत्रोधातु तस्मादूपसिद्धिः शेषंस्पष्टं । तएणमित्यादि । ततः शक्रो भगवच्छरीरं शिबिकायामारोहयति । पश्चाच्च चितिकायां नेनीत्वा चितिकायां स्थापयति । शेषस्पष्टं । तएणमित्यादिस्पष्टं । तएणमित्यादि । ततः शक्रो ऽग्निकुमारान् देवान् शब्दयति आमन्त्रयति । शब्दापयित्वा एवमवादीत् । भोअग्निकुमारास्त्वंतीर्थंकरचितिकायां गणधरचितिकाया अनगारचितिकायां चाग्निकाय विकुर्वत । विकुर्वयित्वा एतामाज्ञप्तिका मार्पा

सेसाण अणगाराण । तएण सेसक्के देविंदे देवराया विमणेणिराणंदे असुपुण्णणयणे भगवओ तित्थगरस्स विणट्ठजम्मजरामरणस्स सरीरग सीअं आरुहेइ २ त्ता चिअगए ठवेइ । तएण तेबहवे भवणवइ जाववे माणिआ देवा गणहराण अणगाराणय विणट्ठजम्मजरामरणाण सरीरगाइ सीअं आरुहेंति २ त्ता चिअ गएठवेंति । तएण सेसक्के देविंदे देवराया अग्गिकुमारे देवे सद्दावेइ २ त्ता एवंवयासी । खिप्पामेव भोदे

थकरस्य एकादशगणधराणाम् एकादशशेषाणाम् अनगाराणाम् । ततः शक्रो देवेन्द्रोदेवराजोविमनानिरानन्दोऽश्रुपूर्णनयनोभगवतस्तीर्थंकरस्य विन ष्टजन्मजरामरणस्य शरीरं शिबिकामारोहयति आरोह्यचितिकाया स्थापयति । ततस्तेबहवोभवनपतियावद्वैमानिकादेवा गणधराणा मनगारा णां च विनष्टजन्मजरामरणानाम् शरीराणि शिबिकामारोहयन्ति । आरोह्यचितिकाया स्थापयन्ति । ततः शक्रोदेवेन्द्रोदेवराजोऽग्निकुमारान् देवान् शब्दापयति । शब्दापयित्वा एवमवादीत् । क्षिप्रमेवभोदेवानुप्रिया तीर्थकर चितिकाया यावदनगारचितिकाया गणधरचितिकाया चा

श्रावक पूर्वलोकनें एहवोवचको भगवन्ततीर्थंकरजनं विनष्टगयुछ जन्म जरा मरणजेहथी एहवाभगवन्ततेहनोसरीर शिबिका मांहिमूकइ मुकोनइ चयमांहेंथापइ मूकइ तिवारें ते घणा जयमपती यावत् वेमानीकदेवता गणधरना अनेंसाधुनो विनष्टगयाछे जन्म जरामरण जेहथी एहवा तेहना शरीर सीबिकायापी चापीनइ चयमांहियापइ मुकइ तिवारपछी सर्वेंद्र देवतानोराजा अग्निकुमारदेवताप्रतें तेडावइ तेडावीनें इमकहइ उतावलो

रोति । तएणमित्यादि ॥ तत सोमवनपत्यादयोदेवा मवणराया समभाराया शरीराणि तथैवच अहसान्यलक्षितानि दिव्यानि सर्वाणि देवदूष्ययुगलानि निवासयति । शेषंव्यक्त । तएणमित्यादि । ततः शक्रो भवनपत्यादीनेव मवादीत क्षिप्रमेव भोदेवानुप्रिया ! ईहामृगादिभक्तिचित्राःशिबिका विकु

वहुसजुस्मलाइ णियंसावेति २ त्ता सव्वालंकारविभूसियाइं करेंति तएणं सेसक्के देविंदे देवराया तेबहवे भवणवइ जावबेमाणिए देवेएववयासी । खिप्पामेव भोदेवाणुप्पिया ! ईहामिगउसभतुरयजावबणलयभत्तिचित्ताउ तउ सिबियाउ विउव्वह एगंभगवउ तित्थगरस्स एगंगणहराणं एगंअवसेसाणं अणगाराणं तएणं बहवे भवणवइ जावबेमाणिया तउ सिबियाउ विउव्वंति एगंभगवउ तित्थयरस्स एगं गणहराणं एगं अव

दूष्यानिदिव्यानिदेवदूष्य युगलानिनिवासयन्ति । निवास्य सर्वालङ्कारविभूषितानि कुर्वन्ति । ततः सशक्रोदेवेन्द्रोदेवराजस्तान् बहून् भवनपति यावद्वैमानिकदेवानेवमवादीत् । क्षिप्रमेवभोदेवानु प्रिया ईहाम मृषभतुरगरयावद्वनलयभक्तिचित्राःतिस्रः शिबिकाविकुर्वत । एकांभगवत स्तीर्थकरस्य । एकांगणधराणाम् । एकामवशेषाणां मनगाराणाम् । ततस्तेबहवोभवनपतियावद्वैमानिकास्तिस्रःशिबिकाविकुर्वन्ति एकांभगवतस्ती

गावली पहे तीपीमें भपवित देवसवो देवदूष्य वस्त्रना युगलनियसे पहिरावे सर्वअलकार महवालिक सहित करें तिवार पछीतेसौधर्म इ देव ताना राजाते घणा भवनपती यावत् विमानीकदेवप्रतें इमकहे क्षिप्रउतावलो देवेवानुप्रिय ? ईहा मृग वृषभ घोडा यावत् वनलता प्रमुख भातिकरीचित्रीएहवी त्रिणशिबीका विकुर्वो करो एकभगवततीर्थंकरनें एकगणधरनें एक अवसेष बाकता साधुनें तिवारें तेघणा भवनपती यावत् वैमानीक देवता त्रिणशीबीका विकुर्वे करें एकभगवततीर्थंकरनें एकगणधरनें एकअवशेषबाकता साधुनें (तिवारें तेघणांभवनपती यावत् वैमानीकदेवता त्रिणशीबीका करइ ए भगवतत्तिर्थंकरनें एकगणधरनें एकअवशेषबीआसाधानें तिवारें पछो तशक देवेन्द्र देवतानोराजा दीन मनवको आनन्दरहित

यथोऽनेककुम्भपरिमाणानि सारायमोऽनेकयिशतितुलापरिमाणानि । अथवा पुरुषोत्क्षेपकोपोभारः सोऽप्रपरिमाण येषाते भारापा सौमप्रुयोभाराग्रथः सहरलेति माप्यत् । प्रथमासाहिपुष्पावितेपु प्रस्थिप्रश्चिहपु यमः विभाके इत्याह । तएणमित्यादि । स्थए नवर थीरोदकेनक्षीरसमुद्रानीतजलेन नि र्वापयतविध्मापयतेत्यर्थः । अथास्थिवक्तव्यमाह । तएणमित्यादि । यत विलिकानिर्वापयादनु भगवतस्तीयकरस्योपरितन दक्षिण सक्थि दादामित्य यः सत्योगृह्णाति ऊर्ध्वलोकवासित्वात् पृथिवलोकाद्दोधिपत्वाच देवानेवं तू उपरितनवाम ऊर्ध्वलोकवासित्वा पुरुदलोकाद्दाधिपतित्वाच पमरद्या सुरेन्द्रो ऽसुरराजो ऽधस्तन दक्षिणसविथ गृह्णाति अधोलोकवासित्वात् दक्षिणमेविपतित्वाच बलि दाक्षिणात्यासुरेभ्यः सकाशाद्वा वीवतिविशिष्ट रोचन रोचन दीप्तिरिति यावत येषामस्ति तेवैरोचनाः स्वार्थेऽण् औदीच्या।सुरा दाक्षिणात्येभ्य औमराजाना मधिकपुण्यप्रकृतिकत्वात् तेषामिन्द्रः स्य वैरोचन

सी । खिप्पामेव जोइवाणुप्पिया ! तित्थगरचिइगाए जाववणगारचिइगाएश्य थाउक्कायंविउव्वह २ ता अगणिकायं उज्जालेह तित्थगरसरीरगं गणहरसरीरगाइं अणगारसरीरगाइंत्र झामेह । तएणसेवाउकुमारा देवा विमणा णिराणदा असुपुण्णणयणा तित्थगरचिइगाए जावविउव्वंति त्ता अगणिकायं उज्जालेति तित्थ

श्मुपूर्णनयनाःतिर्थकरचितिकायां यावद्विकुर्वन्ति । विकुर्वित्वा अग्निकायमुज्ज्वालयन्ति । उज्ज्वालयित्वा तीर्थकरशरीरकम् गणधरशरीरक याव दनगारशरीराणिच ध्यापयन्ति ततस्तशक्रोदेवेन्द्रसान् बहून् भवनपतीन् यावद्वैमानिकाम् देवानेवमवादीत्। क्षिप्रमेवभोदेवानुप्रियाः ! तीर्थ

भगवतीशरीरस सापुनासरोरर तेभवत भाण्अग्निसस्कारकरव तिवारव देवायुकुमारदेवता दीनमनयका आमन्दरहित आसुइ पूर्णनयन यिका य य, तिर्थंकरलीचयनव ियपव यावस वायुविकुर्वव अग्निकायप्रवह उध्वालो दीपावा दीपविर्मे तीथ कशुमरीर यावत् साधुनाशरीर अथ अग्निसंस्कारदकरी तिवारे पछी तेशक्रइंद्र देवताभोराजावे घणा भवनपति यावत् वैमानिकदेवतामते एहवोकहय उतावलो अहो देवानुप्रिया ? तीर्थकरतापयनवियिपव

प्रत्यर्पयत । प्रीयन्ते स्म । तएणं अग्गिकुमारा देवा इत्यादि व्याख्यातप्रायमेव । तएणं सेसक्के इत्यादि । एतत् सूत्रद्वयमपि व्यक्तं उच्छ्वासयत दीपयत तीर्थंकरशरीरकं यावदनगारशरीरकाणि च ध्मापयत । स्ववर्णेत्यार्षत्वेनेयमत्तोत्तरमापादयत । अग्निसत्कतानि कुरुतेति । तएणमित्यादि । ततः शक्रो भवनपत्यादिदेवा नेवमवादीत् भोदेवानुप्रिया! तीर्थंकरचितिकायां यावदनगारचितिकायां च अगुरु तुरुष्कसिल्हक घृत मधु च एतानि द्रव्याणि कुम्भ

साणुप्पिया तित्थगरचिइगाए जावअणगारचिइगाएअ अगणिकायं विउव्वह विउव्वित्ता एअमाणत्तिअं पच्चप्पिणह । तएणं ते अग्गिकुमारा देवा विमणा णिराणंदा अंसुपुण्णणयणा तित्थगरचिइगाए जाव अणगारचिइगाए अ अगणिकायं विउव्वंति ॥ तएणं से सक्के देविंदे देवराया वाउकुमारे देवे सद्दावेइ २ त्ता एवंवया

ग्निकायं विकुर्वत विकुर्वित्वा । एतामाज्ञप्तिकां प्रत्यर्पयत । ततस्तेऽग्निकुमारा देवा विमनसो निरानन्दाः अश्रुपूर्णनयनास्तीर्थंकरचितिकायां यावदनगारचितिकायां गणधरचितिकायां चाग्निकायं विकुर्वन्ति । ततः शक्रो देवेन्द्रो देवराजो वायुकुमारान् देवान् शब्दापयति शब्दापयित्वा एवमवादीत् । क्षिप्रमेव भो देवानुप्रियाः! तीर्थंकरचितिकायां यावदनगारचितिकायां गणधरचितिकायां च वायुकायं विकुर्वत । विकुर्वित्वा अग्निकायमुज्ज्वालयत । उज्ज्वालयित्वा तीर्थंकरशरीरकं गणधरशरीराणि अनगारशरीरकाणि च ध्मापयत ततस्ते वायुकुमारा देवा विमनसो निरानन्दा

पइगइ हे देवानुप्रिय? तीर्थंकरनी चयनें विषइ यावत् अणगारना चयनइ विषइ अग्निकाय विकुर्वी अग्निकरो करीनइ एमाहारी आज्ञा पाछी आपो तिवारइ ते अग्निकुमार देवता मनें दलगीरथका आणंदरहितथका आंसूइ पूर्णनयनएहवाथका तीर्थंकरना चयनें विषइ यावत् साधुनी चयनइ विषइ अग्निकुमार अग्नि विकुर्वे करइ तिवारपछीते शक्रदेवेन्द्र देवतानोराजा वायुकुमारनां देवताप्रतें मउकावीनइ एमकहें उतावलोपणें अहो देवानुप्रिय तीर्थंकरनी चयनें विषइ यावत् साधुनी चयनें विषइ वायरो विकुर्वो करो करीनइ अग्निकायप्रतइ उज्वालो दीपावीनइ तीर्थंकरनो शरीर अव

भस

पवित्राधवमितिकस्वा भासा त्रिजगद्राराध्यामांतीर्थंकतांयोगग्नघक्रवर्त्तिमामपिदेवा। सविमयहव कुर्व्वंतीति। अपतत्रविद्याधरादिभिरह पूविकया

खिप्पामेव भोदेवाणुप्पि रति । तएण सेसक्के देविंदे देवराया मेहकुमारेदेवेसद्दावेइ २ त्ता एववयासी खिप्पामेव भोदेवाणुप्पि रति । तएण तेमेहकुमारादेवा तित्थगरचिइ छा । तित्थगरचिइग जावअणगारचिइगच खीरोदगेण णिव्वावेइ । तएण तेमेहकुमारादेवा तित्थगरचिइ ग जोव्वाणिव्वावेंति । तएण सेसक्के देविंदे देवराया जगवउ तित्थगरस्स उवरिल्ल दाहिण सकह गेराहइ, ई साणे देविंदे देवरायो उवरिल्ल वाम सकहं गेराहइ चमरेअसुरिंदे असुररायाहिठिल्ल दाहिण सकह गेराहइ । बलीवैरोअणिंदेवैरोअणिरायाहिठिल्ल वामसकह गेराहइ अवसेसा जवणवइ जाववेमाणिआ देवा जहारिह अवसेसाइ अगमगाइ केईजिणजत्तीए केईजीअमेअतिकट्टु केईधम्मोत्तिक ट्टु गेराहंति । तएण सेसक्के देविंदे दे

मगारचितिकां च विरोदकेन निर्वापयत । ततस्तेमेघकुमारादेवास्तीर्थंकरचितिकां यावन्निर्वापयन्ति । ततः शक्रोदेवेन्द्रोदेवराजः भगवतस्ती र्थंकरस्योपरितन दक्षिण सक्थि गृह्णाति । ईशानोदेवेन्द्रोदेवराज उपरितम वामसक्थि गृह्णाति । चमरोऽसुरेन्द्रोऽसुरराजोऽधस्तम दक्षिणसक्थि गृह्णाति । बलिः वैरोचनिरेन्द्रोवैरोचनिराजोऽधस्तम वामसक्थि गृह्णाति । अवशेषाभवनपतयो यावद्वैमानिकादेवायथार्हंमवशेषाणि अङ्गोपा

शक्रदेवेन्द्रदेवतानोराजा भगवत तीर्थंकरनी उपली जिमणी दाढालीइं ईशानमामादेवेन्द्र देवतानोराजा उपलीडाबी दाढालीइं चमरेन्द्रनामइ असु रेन्द्र असुरनोराजा हेठिली जिमणीदाढा ग्रहइं, बलीन्द्र वैरोचनइन्द्र वैरोचननिकायनोराजा हेठली डाबीदाढाग्रहइ अवशेषपाछतावीना भवनपति जोतिपी वैमानिकदेवता यथायोग्यपणइ अवशेषरह्यांतेशरीरना हाड अवशेषघणनोरायणुइ तेवीद्याधरलेइ केतलाइक तीर्थंकरनी भक्तिजाणीनेंकेत लाइक जीत आपणोआचारकेइएह्वाकहीनइ केतलाइकधर्मजाणीनइं ग्रहइ तियारपछीतेशक्रदेवेन्द्र देवतानोराजा घणा भवनपति यावत् वैमानीक

राज्ञापि अपसृत्य वामसव्यं गृह्णाति मध्योत्तोलका सित्वा दुतरमेतमपिपस्वाघ भवमेपा भवनपतयो यावत्करवात् कतराज्योतिष्काश मात्या: वेमानि
रा‍ज्ञापि ... ष यथाई यथामहर्द्धिकं अवयपाणि अङ्गानि भुजाद्यस्थीनि उपाङ्गानि अङ्गसमीपवर्तीनि अङ्गुल्याद्यस्थीनि गृह्णन्तीति याग: । अयमाव । स्तन
कारेया यथाई यथामहर्द्धिकं ... त् कुमाराद्यष्टाविंशतिरिन्द्रा भवयिष्टामष्टाविंशतिदन्तान् अन्येऽवशिष्टा बहून् अङ्गोपाङ्गास्थीनीति । ननु वै शान्तिकृपस्त्वे क पापापहत्वात् । केचिज्जिनम
त् कुमाराद्यष्टाविंशतिरिन्द्रा ... स्यापि नैमित्त ते जिनसक्थिपजिनवदाराध्यमिति केचिज्जीतमिति पुरातनैरित्यमायीमेमिस्यस्मामिरपीदं कर्तव्यमिति कविद्रुम पुष्पमितिकत्वा । अनय
पांतरमिन्द्रो ऽपनयिष्टुः । पूर्वमित्परस्परिच्छर पारकोपरामव महकरेल्मा तोपरकासिमताद्धे सलिलेवकरैतनि मरएक १सौधर्मेन्द्रमानेन्द्रयो: पर
स्परसवैरपोसखवाशमेन वैरोपशमोपिइत्यादिको ज्ञेयस्तथा व्याख्यातो विक्षेपापप्रतिपत्तिरतो विद्याधरनराधितानस्य संवासिवगच्छति सर्वोपद्र

गरसरीरग जावश्रणगारसरीरगाणिश्च झामेंति तएण सक्क दविंदे देवराया तेग्रहवे भवणवइ जाववेमा
णिए दवे एव वयासी। खिप्पामेव भोदेवाणुप्पिया तित्थगरचिइगाए जावश्रणगारचिइगाए श्रगुरुतुरु
क्कघयमहुंचकुंभग्गसोश्च भारग्गसोश्च साहरह । तएण तेभवणवइ जावतित्थगर०जाव भारग्गसोश्च साह

करचितिकाया यावदनगारचितिकाया मधुतुरुपृतमधूनि कुम्भाग्रशोभारागशसंहरत । ततस्तेभवनपति० यावत् तीर्थकरयावत् भारागशसंह
रन्ति । ततःसशक्रादेवेन्द्रोदेवराजो मेघकुमारान् देवान् शब्दापयति शब्दापयित्वाएवमवादीत् । क्षिप्रमेवभोदेवानुप्रिया तिर्थंकरचितिकां यावत्

यावत् नाकुमीचयर्निमें अमर तुरुकतेषेहारय सपृत मधु पत्रम अनेकघटा प्रमाण अनेकभारप्रमाण सा०नाघट्ट तेभवपतीप्रमुख यावत् तीर्थकरनीचम
नदं विवेर यावत् अणगारनदं सहरय तिवार पछी वैमानकदेवेन्द्र देवतानोराजा नेघकुमारदेवताप्रते तेडावय तम कहय उतावला देवानुप्रिय? तीर्थं
करनोचय यावत् अणगारनीचय क्षीरोदकपाणीय नहलासेकाटो तिवारें मेघकुमारदेवता तीर्थंकरनीचम यावत् पाणीकादीवनें गुरुतावेहारय विवारय

ताह्मादका सू पाठेत्यस्य पासाम् सूक्त विताप्रयचितिमित्यथः । माधाकरकसूत्रे ततस्तेमहयोमवमपत्यादयोदेयासपीवकुर्वति । ममुयपाधाकरणसूत्रे यावत् करवेस सूत्रकतोलायव सूत्रा तथा पूर्वसूत्रेपि कवमलापवर्चिताकृता उच्यते विचित्रत्वात सूत्रप्रवृत्तेरिति । तएणमित्यादि । ततस्तेयहवोमवम पत्यादयोदेवासेपु सूपेपु यथाचित तीर्थकरस्य परिनिर्वाणमहिमां कुर्वन्ति कृत्वाचयत्रैवाक्षराजहेमदीश्वरवरोद्वीप सत्रैवोपागच्छति । सतः सज्ञकःपौरस्त्ये अञ्जनकपर्वते अष्टाहिका अष्टानामह्वा दिवसाना समाहारोष्टाह तदस्तियस्यां महिमायां सा अष्टाहिका ता महामहिमां करोति । ततः शक्रस्य चत्वारो लोकपालाः सोमयमवरुणवैश्रमणनामान तत्पार्श्ववर्तिषु चतुर्षु दधिमुखकपर्वतेषु अष्टाहिका महामहिमा कुर्वंति । मन्वत्र नन्दीश्वरवरद्वीपगतां कोऽन्वयं इत्युच्यते । मद्यापन वपुष्करिणीप्रमुखपदार्थसाधसमुद्भूताऽत्यद्भुतसमृद्धा ईश्वरः स्यातिमान्नन्दीश्वर स्सएव मनुष्यद्वीपापेक्षया बहुतरविमानवनादिसत्प्रावेन वरोनन्दीश्वरवर साया अमुमरवमयस्या दृशना ससःस्वार्थे कप्रत्ययः । यद्वा कामवमत्स्वेनाजमतुल्या इत्यञ्जनकाः उप

मिन्ने अंजणगपव्वए अट्ठाहिअं महामहिमंकरेति तएणं सक्कस्सदेविंदस्सचत्तारिलोगपाला चउसु दहिमुहगपव्वएसु अट्ठाहिअं महामहिमं करेंति । ईसाणेदे विंदे देवराया उत्तरिल्ले अंजणगे पव्वए अट्ठाहिअं तस्सलोगपालाचउसुदहिमुहगेसु अट्ठाहिअं चमरोअ दाहिणिल्ले अंजणगे तस्सलोगपाला चउसु दहिमुहगपव्वएसु बलीप

अष्टाहि कमहामहिमान कुर्वन्ति । ततः शक्रस्य देवेन्द्रस्य चत्वारोलोकपालाश्चतुर्षु दधिमुखकपर्वतेषुअष्टा हिकमहामहिमान कुर्वन्ति ॥ ईशानोदेवेन्द्रोदेवराज औत्तराहे अञ्जनकपर्वते अष्टाहिका । तस्य लोकपाला चतुर्पुदधिमुखकेषु अष्टाहिका महिमा । चमरश्चदाक्षिणात्येऽञ्जनके, तस्य लोक

रिपर्वत तेष्वनेष्विपञ अष्टाहिकउत्सव चोठीमहिमाकरब ब्रं ग्रानेन्द्रनामेद्रं वेन्द्रदेवतानोराजा चसरदेविर्लेविपे गेअजनगीरनामेपर्वततणेहमे विपेश अष्टाहिकमहोत्सवकरइ तेह ग्रानेन्द्रनालोकपालचार उत्तरदिसिमा अंजनगिरीनइ दधिमुखपर्वतवली तेहनेंविषइ अष्टाह्निकामहोत्सवकरइ चमरेन्द्रदे

निगच्छीते प्रजातायानेवगतोया आतायामापूतभपामरभगहतायातमाप्रसङ्गः सातत्येनतोभप्रवृत्तिश्च मूयादिति स्तूपविधिमाह । सएवमित्यादि । सर्वस्य
ष्टे नवर मयास्मनारत्नमयान् भगवंदिरपिरत्नचितान् महातिमहतोऽतिविस्तीर्णाम् आसमत्ययः स्वार्थिकः प्राकृतप्रभव चीम्चैत्यस्तूपान् चैत्यादि

घरायागइवेज्जयणवई जावथे माणिए देवे जहारिहं एवबयासी । खिप्पामेव मोदे वाणुप्पिया ! सव्वरयणामए
महए महालए तउ चेइयथूभे करेह । एगं भगवउ तित्थगरस्स चिइगाए एग गणहरचिइगाए एग अवसेसाण
अणगाराण चिइगाए तएणे तेबहवे जायकरेंति । तएण सेबहवे भवणवई जाववेमाणिया देवा तित्थगरस्सप
रिणिव्वाणमहिम करेंति २ त्ता जेणेव नंदीसरवरे दीवे तेणेव उवागच्छति त्ता । तएण सेसक्के देविंदे पुरत्थि

कानिकेचिच्छिन्नमतयाकेचिज्जीवनेतदितिसत्वा केचिद्धर्म इतिकृत्वा गृह्णन्ति । ततःसशक्रोदेवेन्द्रोदेवराजो बहून् भवनपतीन् यावद्वैमानिकान्
देवान् यथार्हमेवमवादीत् । क्षिप्रमेव भोदेवानुप्रियाः सर्वरत्नमयान महतोमहालयान् चैत्यस्तूपिकान् कुरुत । एकंभगवतस्तीर्थंकरस्य
चितिकाया एवं गणधरचितिकाया एवं अनगाराणामवशेषाणां चितिकायाः ॥ ततस्तेबहवोयावत्कुर्वन्ति । ततस्तेबहवोभवनपतयो यावद्वैमानि
कादेवास्तीर्थकरस्य परिनिर्वाणमहिमा कुर्वन्ति यत्रायेमेवनन्दीश्वरवरोद्वीपस्तत्रैवोपागच्छन्ति । उपागत्यततःसशक्रोदेवेन्द्रः पौरस्त्ये अञ्जनकपर्वते

देवता यथायोग्य ग्रहबोकरे उत्तावली अहोदेवानुप्रिय ! सर्वरत्नमय मोटो अत्यंतविस्तीर्ण एहवा चित्यस्तूपकरो एकभगवंततीर्थंकरनी चयमेविषह
एकगणधरतीचयनेविषे एकअवशेषमाकतासाधुनो चयनं विषह तिवारह ते घणा देवता जाव स्तूपकरह तिवारपछी तेघणाभवनपती यावत्
वैमानीकदेवता तीर्थंकरनो निर्वाणकल्याणकनो महिमाकरीनई जिहानंदीश्वरनामा प्रधानमोद्वीपछे तिहा आवे आवीनें तिवारें तेशक्रदेवेंद्र
पूर्वदिशनो अंजनगिरिपर्वत तेहनेविषह आठदिवसलगह मोटोमहिमाकरह तिवारपोछें तेसौधर्मेंन्द्रना च्यारिलोकपाल तेपूर्वदिशिना अंजनगि

स्वसमयिनो मायवकनामाम चैत्यद्रुमो याघत् । तत्रैवोपागच्छति उपागत्यथ वज्रमयेषु गोलसमुद्गकेषु वृत्तमावनविशेषेषु जिनसक्थीनि प्रक्षिपती ति सविषयमुपलक्षणपरं तेन दयनाद्यपि यथार्हं प्रक्षिपतीति । अत्र ज्ञाताधर्मकथाङ्गोक्तमल्लिनाथनिर्वाणमहिमाधिकारगतसूत्रवृत्त्यनुसारेण मा वकस्तम्भा वृत्तसमुद्गकानवतार्य सिंहासने निवेश्य तन्मध्यवर्तिजिनसक्थो न्यपूपुजन् वृषमजिनसक्थि तत्र प्राक्षिपन्निति चैव प्रक्षिप्य च ययैः प्र त्यये वरैर्माल्यैश्च गन्धैश्चार्चयति । अथविस्वाथ विपुलान् भोगोचितान् भोगान् भुञ्जाना विहरत्यास्ते इति । अत्राह पर । ननु चारित्राद्विगुणविकलस्य भगवच्छरीरस्य पूजनादिकं पूर्वमपि मसातनु कमिव बाधते वरमु इदं जिनसक्थ्यादिपूजनं ततोवारकस्य सुतरां बाधते नैव यादोः । नामस्थापनाद्रव्यभि क्षानां भावजिनस्यैव वन्दनीयत्वात् । तथा भगवच्छरीरस्य द्रव्यजिनरूपत्वात् सकथ्यादीनां च तदवयवत्वात् भावजिनाद्भेदेन वन्दनीयत्वमेव । अन्यथा गर्भेतपोरपक्रमास्थस्य भगवतः समवे भगव महावीरे इत्याद्यभिलापेन सूत्रकर्ता सूत्ररचना शक्रस्य शक्रस्तवप्रयोगादिकं च नौचितीमञ्चेदिति प्रसङ्गश्च जिनसक्थ्याद्याधारतभीरवोऽपि देवा सभकामासेवमादौ न प्रवर्त्तन्त इति गतस्तृतीयारकः । अथ चतुर्थारकस्वरूपं निरूप्यते । तीसेणमित्यादि । तस्या समनन्तरव्यावर्णितायां समाया द्वाभ्यां सागरकोटाकोटीभ्यां द्विसागरोपमकोटाकोटी इत्येवमपारेण काले व्यतिक्रान्ते अनन्तैर्वर्णपर्यवैरनन्तैर्यावत्तृतीयार

उपस्किवति २ श्रास्मगेहिं वरेहिं मल्लेहिं गंधेहिं य अच्चे ति २ त्ता विउलाइं भोगभोगाइं भुंजमाणा विहरतित्ती सेणसमाए दोहिं सागरोयमकोडाकोडीहिं काले वीइक्कंते अणंतेहिं वण्णपज्जवेहिं तहेव जाव अणंतेहिं उठा

तत्रैवोपागच्छन्ति । उपागत्य वज्रमयेषु गोलसमुद्गकेषु जिनसक्थीनि प्रक्षिपन्ति । प्रक्षिप्य अग्र्यैर्वरैर्माल्यैर्गन्धैश्चार्चयन्ति । विपुलान्भोगभोगान्

वक्रावतमायमवैतेहनें विर्षे तीर्थंकरनीदाढाठयालीनें अपवल्खटा प्रधान माल्यकरो गधपूरीकरी पूर्वे पूजीनें विस्तीर्ण भोगभोगतायका (श्रीमाहा वीरदेवमोक्ष गयापछी ८९ पखवाडींगयें पांचमोआरोबेंठो) विचरता तेत्रीजाआरानां वेंकोडाकोडिसागरोपम (पूअतिद्यपहन्दिसह अक्कोड पराजय अकरेण्यातो परालिअताढे सत्तितेथ करेंतिमिअरक) कालगयइ थिवें अर्थतक्षणे नव पर्यायइ करी तिमअपूर्वितीपरि यावत् अणतेवठ्योकर्म बलवीर्यनें

माने कप्रत्ययः तथा दधिमुखसमर्थे सुवधिकरेत्वतमपत्वात् येषाते तथा बहुव्रीहौ कप्रत्ययः । अपेक्षामेत्रमनन्दीश्वरावतारवक्तव्यमाह । वंशावे
ति । चमरो दवेंद्र चीतरावे अञ्जनके अष्टाहिकां, तस्य लोकपाला श्रीतराद्वांजनकपरिवारकेषुचतुर्षु दधिमुखकेषु अष्टाहिका चमरव दाक्षिणात्यें अ
नके, तस्यलोकपालादधिमुखकपर्व तेषु बलींद्रः पाश्चात्येंजनके तस्य लोकपालादधिमुखकेषु ततस्ते बहवो भवनपत्यादयोदेवा अष्टाहिका महामहि
मा महोत्सवभूताः कुर्वंतीति । बहुवचनं चात्राष्टाहिकानां सौधर्मेंद्रादिभिः पृथक् २ क्रियमाणत्वात् । परिताइत्यादि । अथाष्टाहिकामहामहिमाः
कृत्वा यत्रैव स्वकदेशोस्थानि २ स्तवकपीनि २ विमानानि यत्रैव स्थानि २ भवनानि वासप्रासादाः यत्रैव स्वाः २ सभाः सुधर्माः यत्रैव स्वकाः २ स्त

त्तरिमिल्ले अंजणगे तस्सलोगपाला दहिमुहगपव्वएसु । तएण तेबहवेभवणवइ वाणमंतर जावअठाहिआउं म
हामहिमाउं करेंति २ करित्ता जेणेव साइं २ विमाणाइं जेणेव साइं साइं भवणाइं जेणेवसाउं २ सभाउं सुह
म्माउंजेणेव सगासगा माणवगा चेइअखंभा तेणेव उवागच्छंति २ त्ता वइरामएसु गोलसमुग्गएसुजिणसकहा

पालादधिमुखकपर्वतेषु । बलीपाश्चात्येंजनपर्वतके, तस्य लोकपालादधिमुखकपर्वतेषु । ततस्तेबहवो भवनपतिवानमंतरा यावत् अष्टाहिकाः महा
महिमाः कुर्वन्ति । कृत्वायत्रैवस्वानिरविमानानि यत्रैवस्वानिस्वानि भवनानि यत्रैव स्वाः स्वाः सभाः सुधर्माः यत्रैव स्वकाः स्वकामाणवकाचैत्यस्तम्भा

शिखरदिसिनइ अंजनपर्वतइ अष्टाह्निकामहोत्सवकरइ तेहनालोकपाल दक्षिणदिसीना अंजनगिरीनइ च्यारदिसे ४ दधिमुखकइ तेहनइ विषइ महोत्स
वकरइ बली पश्चिमदिसिनइ अंजनगिरी अष्टाह्निकामहोत्सवकरइ तेहनालोकपाल पश्चिमना अंजनगिरीनें च्यारदिसि ४ दधिमुखकें तिहांमहोत्सवकरे
तिवारपछीतेघणाभवनपति व्यंतर जोतिषी वैमानीकदेवता अष्टाह्निकामहोत्सवकरइं करीनइ जिहां पोतापोतानां विमानछें जिहां पोतापोतानां
भवनछइ जिहांपोतापोतानी सभासुधर्मानामइछें जिहा पोतापोतानो माणवकनामें चैत्यस्तम्भछें तिहांआवें आवीनइ वज्ररत्नमयगोलआकार डाबड

यसपि माय पूर्वसूत्रसदृशगमकत्यात् सुगम नवरं । जघन्येनान्तर्मुहूर्तमायुस्तत्कालीनमनुष्या उत्कृष्टंपूर्वकोटिमायुः पालयन्ति पालयित्वाच पञ्चस्वपि गतिष्वतियीन्तशन्ति । अथपूर्वसमातो विशेषमाह ॥ तीसेणमित्यादि ॥ तस्यांसमायां भयोदशाश्ययवशाः प्रयाश्च आवलिका प्रत्येकाधाः । ननुमस्तान कुपाः परम्पराः परस्पर पितृपुत्रपौत्रप्रपौत्रादिव्यवस्थासामायात् समुदपद्यन्त । तद्यथा । अहद्वंशः चक्रवर्त्तिवंशः दशार्हावलदेववासुदेवानांवंश यदत्र दशाहशब्देन द्वयोः कथन तदुत्तरसूत्रबलादेव अन्यथा दशाहशब्देन वासुदेवाएव प्रतिपाद्या भवन्ति । अन्यच्च दशारामिति वचनात् । य त् प्रतिवासुदेवयवो नोक्त सम्प्रायोऽनानुयायीमुपागामीति स्थानांगे वगवयस्यैव प्ररूपणात् येनहेतुना तत्रैवनिर्देश तस्माय यद्वाम्नाय प्रतियासुदेवा नां वासदेवयध्यत्वेन पुरुषोत्तमत्वाविवक्षणात् । एतमेवार्थं व्यनक्ति । तस्यांसमायां त्रयोविंशति तीर्थकराः एकादशचक्रवर्तिनः अथभरतस्यो स्

हे सठाणे बहूहिं घणूहि रहुउच्चत्तेण जहणेण अंतोमुहुत्त उक्कोसेण पुव्वकोडी आउअं पालेति २ त्ता अप्पे गइआ णिरयगामी जावदेवगामी अप्पेगइआ सिज्झंति बुज्झंति जावसव्वदुक्खाणमंत करेति तीसेणसमाए तओ वंसा समुप्पज्जित्था । तजहा अरहंतवंसे चक्कवट्टिवंसे दसारवंसे तीसेणसमाएतेवीसतित्थयरा इक्कारसचक्क

यमत्ययतारः प्रज्ञप्तः ? गौतम ! तेषामनुजानां बहुविध संहनन बहुविध संस्थान बहूनिधनूंष्युच्चत्वेन जघन्येनान्तर्मुहूर्तमायुः । उत्कर्षेण पूर्वकोट्यो आयुः पालयन्ति । पालयित्वा अप्येककेनिरयगामिनः अप्येककेदेवगामिनः अप्येकके सिध्यन्ति बुद्ध्यन्ति यावत्सर्वदुःखानामन्तं कुर्वन्ति तस्यां समायां त्रयोवंशा समुदपद्यन्त । तद्यथा अर्हद्वंशः, चक्रवर्त्तिवंश दशारवंशः ॥ तस्या समायां त्रयोविंशति तीर्थङ्कराः एकादशचक्रवर्तिनः

अंतर्मुहूर्तनरोभायु उत्कृष्टं पूर्वकोडिआयुषो पालव पालीने केतलाएकमनुष्य नरकगतिजाय यावत् केतलाएक देवगतिजाय केतलाएक सीभव यावत् सर्वदुःखनोक्षयकरइ तेआरानेंविषे त्रिविधस वंशपना सेकेहा अरिहंतनायस चक्रवर्तिनोवंस बलदेव वासुदेवनोवंस तेआरानेंविषय त्रेवीस

क्रमतिपत्तिक्रमयद् ज्ञेयं यावदनंतैरुत्थानबलवीर्यपुरुषाकारपराक्रमैरनन्तगुणपरिहाण्याहीयमानोहीयमानो ऽत्रान्तरे दुष्षमसुषमानाम्ना समा कालः प्रत्यपद्यत। हेमभदन्तेमाउसम? अथ पूर्वोक्तवज्जरतस्वरूपमनुमाह। तीसेणमित्यादि॥ अथतत्रमनुष्यस्वरूपप्रश्नमाह॥ तीसेणमित्यादि। इदंच सूत्रं

णक्कमजाव परिहायमाणे २ एत्यण दूसमसुसमाणाम समाकाले पडिवज्जिंसु॥ समणाउसो तीसेण भंते! समाए भरहस्सवासस्स केरिसए आगारभावपडोयारे पण्णत्ते? गोयमा! बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पण्णत्ते? से जहाणामए आलिगपुक्खरेइवा जावमणीहिं उवसोभिए तंजहा कत्तिमेहिंचेव अकत्तिमेहिंचेव तीसेणंभंते! समाए भरहे वासेमणुआण केरिसएआयारभावपडोयारे पण्णत्ते? गोयमो! तेसिमणुआण छव्विहे संघयणे छव्वि

पूर्वानामाविरहन्ति (इत्युक्तोद्वितीयारकः) तस्याः समायाद्वाभ्याम् सागरोपमकोटाकोटीभ्याम् (प्रमिते) कालेव्यतिक्रान्ते अनन्तैर्वर्णपर्यवैः तथैवयावत् अनन्तैरुत्थानकर्मबलवीर्यपुरुषाकारपराक्रमैरनन्तगुणपरिहाण्या यावत् परिहीयमानोऽत्रान्तरे दुष्षमसुषमानाकासमाकाल प्रतिपन्नः॥ हेभगवन्। तस्यां भदन्त! समायां भरतस्य वर्षस्य कीदृशक आकारभावप्रत्यवतार प्रज्ञप्तः? गौतम! बहुसमरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः? सयथानामकः आलिङ्गपुष्करइव यावन्मणिभिरुपशोभितः तद्यथा। कृत्रिमैश्चाकृत्रिमैश्चैव। तस्या भदन्त! समायां भरते वर्षेमनुजानां कीदृशक आकारभा

पर्यायपर्यवर्तीयावत् हानिपावतां घटता रहतां दु षमसुषमानामे समाकाल बोधो भारीपविमस्यह यहरो सहाभमवो आउपावतो। तेआरानेविषे हेभगवन्! भरतक्षेत्रना केहवो आकार भावप्रत्यवतारस्वरूपछे। हेगोतम! बहुसमोरमणीकभूमिभागकह्यो जिमदृष्टान्त कोइ आलिंगनामावाजिन्त्रनूपडहोछुइ एहवो यावत् मणीनवाहिंकरी शोभायमाने तेकहबे कृत्रिम कारिमा अकृत्रिमा आतातिवरकरीशोभायमान तेहआरानें विषय हेभगवन्! भरतक्षेत्रमनुष्यनुं केहवो आकारभावछे भगवतकहेछे हेगौतम! तेमनुष्यनें छमकारनासंघयण छमकारनासंठाण मोटीधनुष ने बहवेकाया जघन्य

इस्त्रपपप्रमाबयोः पञ्चमपष्ठारकयोः पूरबात बालेष्यतिक्रान्ते अनते वर्णादिपर्यवैः साधैवधायरपरिहायया परिहीयमाबः ९ अम समयेदुष्पमानाम्ना समाकालः प्रतिपत्स्यते वक्तुरपेक्षया भविष्यत्कालप्रयोगः । अथात्र भरतस्य स्वरूपपृच्छ माह । तीसेय मते समाए भरहस्सत्यादि । मयैंप्राग्व्याख्यातार्थं । नवर भविष्यतीति प्रयोगः पूर्वकालापेक्षया अत्रभूमेबहुसमरमणीयत्वादिक चतुर्थारकतो हीयमान २ मितरां हीनत्वातथ्य । मभुरत्नाग्रुबहुले कटक्यमु ले विसमबहुले इत्यादिमाऽथस्तनसूत्रेण लोकप्रसिद्धेनच विरुध्यते मैव मतिभारिम्रषसुरचितस्य यतोऽत्र बहुलशब्देन स्याखादियाहुल्यमूचित । मघ पठारकद्वैकालिकस्य तेनच क्वचित्र मातटादौ आरामादौ वैताढ्यगिरिकुञ्जादौवा बहुसमरमणीयत्वादिकमुपलभ्यतएवेति नविरोधः । अथ तत्रमनु मस्वरूप प्रष्टुकामआह । तीसेणमित्यादि । पूर्वव्याख्यातायमेतत् । नवर धातारकयोरत्ताः समरक्तोरबुपस्या तेषा यद्यपि नामकोषो यद्दमुष्टिको रसो रविरक्त सपापि समयपरिज्ञापयापूर्ववदसि । तेमनुष्या जघन्यतोऽन्तर्मुहूर्त उत्कर्षेणसातिरेक त्रिंशदधिक वर्षशतमायु पालयति । अप्येकका

गपुरकरेइ वा जावणाणामणिपञ्चवणेहिं तजहा कत्तिमेहिं चेव अकित्तिमेहिं चेव तीसेण भंते समाए भरहेवासेम णुआण केरिसए आयारभावपडोयारे पणत्ते?गोअमा तेसि मणुआण छविहेस घयणे छञ्जईते रयणीउ उड्ढउ ञ्चत्तेण जहरणेण अंतोमुहुत्त उक्कोसेण साइरेग वाससयं आउअ पालेति २ त्ता अप्पेगइआ णिरयगामी

नानामणिपञ्चवर्णैः मणयःकृत्रिमैश्चैवाकृत्रिमैश्चैव । तस्याः समायां भरतवर्षे मनुजानां कीदृशक आकारभावप्रत्यवतारः प्रज्ञप्तः ? गौतम ! तेषां मनु जानां षड्विधसंहनन षड्विधसंस्थान बहूनिरत्नप्रमाणमुच्चत्वेन । जघन्येनान्तर्मुहूर्तम् । उत्कर्षेण सातिरेकाणियर्षशतानि आयुः पालयन्ति पाल

महोदोषतेबवो यावत् अनेकप्रकारनामभित्तृग पश्चवर्णैर्तणककरी तेबेरा कृत्रिमकारिमा सात्मता तथै करी सेवइभगवन् ! समायोंधिये भरतक्षेत्रइ मनू ष्यनो केहयव आवारभावनो स्वरूपपास्ये हेगौतम ! तेमनुष्यने छमकारसंघयण छमकारसस्थानहासी घणा हाथनी उ चपणेकायापूरव जघन्य अन

तीर्थकरो भवतात् नव बलदेवा। नववासुदेवाः ज्येष्ठपुत्रत्वात् प्रथमबलदेवपदस्य उपलक्षणा इमतिवासुदेवपदोपि ग्राह्यः समुत्पद्यन्त । नवप्रतिवासुदे वाः । चपचन्द्रमः । तीसेणमित्यादि । तस्यां समायां एकयासागरोपमकोटाकोट्या द्विचत्वारिंशद्वर्षसहस्रैरूनितया मीतया अनन्तैव प्रत्यैकमेकविंशतिस

यहो णवबलदेवा णववासुदेवा समुप्पज्जिस्संति ॥ तीसेणसमाए एक्काए सागरोवमकोडाकोडीए बायालीसाए वा ससहस्सेहिंऊणियाए काले वीइक्कंते अणंतेहिं वण्णपज्जवेहिं तहेव आवपरिहाणीए परिहायमाणे २ एत्थण दू समाणाम समा काले पडिवज्जिस्सइ । समणाउसो तीसेणंभंते ! समाए भरहस्स वासस्स केरिसए आगारभा वपडोआरे भविस्सइ ॥ गोयमा बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे भविस्सइ । सेजहाणामए आलिंगपुस्करेइवा मुइ

नवबलदेवाः नववासुदेवाः समुपद्यन्त ॥ तस्याः समायाः एकयासागरोपमकोटाकोट्या द्विचत्वारिंशद्वर्षसहस्रैर्न्यूनया (प्रमिते) कालेव्यतिक्रान्ते अनन्तैर्वर्णपर्यवैस्तथैव यावत्परिहान्यापरिहीयमानो २ अत्रदु षमानामासमाकालः प्रत्यपद्यत ॥ भगवन् ! तस्या भदन्त ! समाया भरतस्य वर्षस्य कीदृ शक आकारभावप्रत्यवतारो भविष्यति ॥ गौतम । बहुसमरमणीयो भूमिभागोऽभविष्यति ॥ तद्यथानामकः आलिंगपुष्करइव मृदङ्गपुष्करइव याव

तीर्थंकर इग्याराचक्रवर्ति सगरादिक नवबलदेव अचलादिक नव वासुदेव त्रिपृष्ठादिक उपना तेआरानेंविषे एककोडाकोडिसागरोपम बहतालीस ४२००० हजारवरसइ ऊणा एतलेकालेव्यतिक्रम्यें अनंतेवर्णपर्यायव करी तिमज यावत् परिहाणेंकरी घटतां घटता दुःषमानामइपचमोआरो बेसस्यें पूज्या नाकामपर अनागतकालमाटेइ (जंबूद्वीपमतेदीवेभारहेवासे इमीसे उसप्पिणीऐदेवाणुप्पियाणं केवलपकाले तित्थेअणुसज्जिस्सति गो० जंबूद्वीपेभार हेवासे इमोसेअसप्पणीए मम एकवीसं वाससहस्साई तित्थेअणुसज्जिस्सइ श्रीभगवतीसूत्रसतकर उद्देसेंआठमे) अहोभगवोआउखावतो ! तेआरानें विषें हेभगवन् भरतक्षेत्रनो केहवो आकारभावस्वरूपथास्यइ हेगौतम घणोसमो रमणीक भूमिभाग थास्यइ जिमदृष्टांतकहोइ आलिंगनामावाजित्र

ति तो व्यवहारो विवाहादिः । पापहा । ग्राम्याद्य लोपाधर्मः प्रतीतएव राजधर्मो निग्रहानुग्रहादिः आत्ततेजा अग्निः वह्निनाशश्चि एव सुषमसुषमादौ
कालेऽतिरूक्षो दुष्षमदुष्षमादौ चोत्पद्यत इति चकाराद्वह्निहेतुको व्यवहारो रन्धनादिरपि चरणधर्मश्चारित्रधर्मः चशब्दाद्गच्छ व्यवहारश्च अत्रधर्मपदव्युत्पत्त्यपि
प्राकृतत्वात् व्युच्छेत्स्यति विच्छेदं प्राप्स्यति सम्यक्त्वधर्मस्तु केषाञ्चित्समयत्यपि बिलवासिनामपि अविशिष्टत्वेन चारित्राभावः । एतदेवाह प्रशस्त्यो ।
तस्य धर्मस्यावसन्नता इति । सम्यक्त्वमितिप्रायोग्रहणात् क्वचित्सम्यक्त्व प्राप्यतेपीति भावः । गतः पञ्चमोऽरकः ॥ अथषष्ठारकः उपक्रम्यते । तीसेणमित्यादि ।
तस्यां समायां एकविंशत्या वर्षसहस्रैः प्रमितेकाले व्यतिक्रान्ते अनन्तैर्वर्णपर्यवै रेव गन्धरसस्पर्शपर्यवै र्यावत्परिहीयमाणः २ दुष्षमदुष्षमानाम्ना समा
कालः प्रतिपत्स्यते । हेमन्तकेऽधायुष्मन् । अथ तत्र भरतस्वरूपमसायाह । तीसेणमित्यादि । तस्यां समायां उत्तमकाष्ठाप्राप्तायां उत्तमावस्थांगतायामि
त्यर्थः परमकष्टप्राप्तायां वा भरतस्यकीदृशः कआकारभावस्य रूपितस्वरूपपर्यायस्य प्रत्यवतारो ऽवतरण आकारभावप्रत्यवतारः प्रश्नः ? भगवानाह
गौतमेत्यामन्त्र्य यत्समायाविशिष्टः कालो भविष्यति । कीदृगइत्याह । हाहाभूतः हाहा इत्येतस्य शब्दस्य दुःखार्त्तलोकेनकरण हाहोच्यते तद्भूतः प्राप्तोय:

सो ! तीसेणभंते! समाए उत्तमकठपत्ताए भरहस्स वासस्स केरिसए आयारभावपडोआरे भविस्सइ । गो
यमा ! कालेभविस्सइ हाहाभूए भंभाभूए कोलाहलभूए समाणुभावेणय खरफरुसधूलिमइला दुव्विसहा वाउला

समाना २ दुष्षमदुष्षमानाम्नासमाकालः प्रतिपत्स्यते ॥ अमण ! तस्यां भदन्त समायां उत्तमकाष्ठाप्राप्तायां भरतस्य वर्षस्य कीदृशक आकारभाव
प्रत्यवतारः भविष्यति । गौतम ! कालोभविष्यति, हाहाभूतः भंभाभूतः कोलाहलभूतः समनुभावेन च खरपरुषधूलिमलिनाः दुर्विषहा व्याकुलाभय
कलोआरामभूतस्य अथोभंमयो भाण्डपात्रतो तेषआरामैविषय हेमगयम् । तस्करपर्यो भरतस्त्रमो केचया आकारभावस्वरूपपारपद एगौतम एहयो
कालस्यापद हाहाकारपापद भंभा एहयोठोकादिकलोपम्य (यासापगीलसहसा मयमपति यामठदिनपहरा गणपद्मयादोपम (खरस्फरमहपातालिमे
धम्मो १ सुमसरिसधम्मो पुण्णेहिणिदीअगणिसाय नवविमसवाहयोसुमतिनयधम्ममण्णगार)तेमेंकरीकोलाहलभूतपापद कालआरामैप्रभावेंकरीनें

निरयगतिगामिनः यावत् सर्वदुःखानामन्तं कुर्वन्ति । अत्रवातक्रिया चतुर्थारकजातपुरुषजातमपेक्ष्य तस्यैव पञ्चमसमाया सिद्धमागत्वा जम्बूस्वामिन इव । नवमदरात प्रतीत्येव भावनीय तथावधति प्रथमपदारकावपि एतत् सूत्रपाठउपलभ्यतएवेति प्राह । प्रथमपालयंति मतकुर्वंतीत्यादौ भवि व्यरकाद्यप्रयाणे वयवसमासनिर्देशः । उच्यते । सर्वास्वप्यवसर्पिणीषु पञ्चमसमासु इदमेवस्वरूपमिति नित्यप्रवृत्तवर्तमानकालेवर्तमानाप्रयोगः यथा हे मानरोपमे शक्रोराज्य कुरुते इत्यादौ तदिदुष्षमासमाकाल प्रतिपरस्थते इत्यादिप्रयोगः कथमिति चेदुच्यते । प्रज्ञापकपुरुषापेक्षये तत्प्रयोगस्यापि भावुरवात् । पुनरपितस्यां किंचिं पुन मित्याह । तीसेणमित्यादि तस्या दुष्षमासुष्माया: समायाः पश्चिमे त्रिभागेवर्षसहस्रसहस्रप्रमाणे अतिक्रान्तति सति ननु प्रयमिदं तथासति एकविंशतिवर्षसहस्रप्रमाणश्रीवीरतीर्थस्याव्युच्छित्तिकालस्यापूर्ती । । गणः समुदायो निजजाति रितियावत् तस्यधर्मः स्वस्वमय

जायसमुदुक्खाणमतं करेंति ॥ तीसेण समाए पच्छिमे तिभागे गणधम्मे पासंडधम्मे रायधम्मे जायतेएअ ध म्मचरणेअवोच्छिज्जिस्सइ । तीसेणसमाए एक्कवीसाए वाससहस्सेहिं काले वीइक्कंते अणंतेहिं वण्णपज्जवेहिं गंधरसफासपज्जवेहिं जावपरिहायमाणे २ एत्थण दूसमदूसमाणाम समो काले पडिवज्जिस्सइ । समणाउ

पित्वा अप्ये एकेनिरयगामिनोऽप्येकेयावत् सर्वदुःखानामन्तं कुर्वन्ति ॥ तस्याः समायाः पश्चिमेत्रिभागे गणधर्मः पाषण्डधर्मः राजधर्मः जाततेजाश्च धर्मचरणं च व्युच्छेत्स्यति ॥ तस्याः समायाः एकविंशतिभि र्वर्षसहस्रैः (प्रमिते) कालेव्यतिक्रान्ते अनन्तैर्वर्णपर्यवैः गन्धरसस्पर्शपर्यवै यावत् परिही

मूंकून नरकनी चाउकथविक कोरा करस्तनें आठवों पाछीनें केतलाएक नरकगामी यावत् केतलाएकसर्वदुःखनो अंतकरशे तेहआरानेंविषय पाछिनें त्रीजेंभागजातरबेणबधोधर्म्म पाखंडीमीध्यात्विर राजनेनो नीतिप्रमुखधर्म्म बादरतेज अग्निव्युच्छेदपामसे बीजासजाती तेआरानेंविषय एकवीसहजार वरसनां कालमांनवरं अनंतेवर्णनेंपर्यायकरी कष २ रस ५ स्पर्श ८ तेहनेंपर्यायकरी यावत् घटता घटताथका दुःखमदुःखमानामक

स्तस्मिन्काले अभीक्ष्णं पुनःपुनः धूमायिष्यन्तीव धूममुद्गमिष्यन्ति दिशः । किंभूतास्ता इत्याह । समन्तात्सर्वतो रजस्वलारजोयुक्ताः । अतएव रेणुना रजसा कलुषा मलिना तथा तम पटलेना अन्धकारसमूहेन निरालोकानिरस्तप्रकाशानिरस्तदृष्टिप्रसराधा सतः पश्चाद्दुष्यत्समयारम समयरूक्षतयाचकाण्या स्वरूपतयाचेत्यर्थ अधिकमहितया अपथ्यवन्तुः शीतहिमसौख्यसितस्त्यन्ति तथैवसूर्यास्तप्स्यति तापमोक्षतीत्यर्थः कालरौक्ष्ये च शरीररौक्ष्य तस्मात्स्वाधिकशीतोष्णपराभवइति । अथपुनस्तत्स्वरूप भगवान् स्वयमेवाह । अदुत्तरमित्यादि । अथापरश्च हे गौतम ? अभीक्ष्णं पुनःपुनः अरसामनोज्ञरस यस्य सम्भवा ये मेघास्तेतथा विरसाविरुद्धरसाये मेघा स्तेतथा एतदेवाभिव्यज्यते क्षारमेघाः सर्ज्जादिक्षारसमानजलोपेतमेघा खात्रमेघाः करीषसमानरसजलाप मेघाः खट्टमेइत्ति । क्वचिद्दृश्यते तत्राम्लजलामेघा अग्निमेघा अग्निवद्दाहकारिजला मत्यर्थे । विद्युत्प्रधानाश्च जलवर्जिता इत्यथः विद्युन्निपातवन्तोवा विद्युन्निपातकार्यकारिजलनिपातवन्तोवा मेघाः विषमेघा जनमरणहेतुजलाः अत्र असनिमेघा इत्यपि पद क्वचिद्दृश्यते । स चायमथ । करकादिनिपातवन्त पर्वतादिदारणसमर्थजलत्वेन या वज्रमेघाः अपापनीय गम्यापमामयाजक मुदक येषाते तथा असमाधानकारिजला इत्यर्थः क्वचित् अयाथविकादगा इति । तत्रापास्यजलाइत्यथः । एतदेवव्यनक्ति । व्याधिरोगवेदनोदीरणापरिणामसलिलाः व्याधयःस्थिराः कष्ठादयोरोगाः सद्यापातिनः शूलादयस्तदुत्थवेदनायायादीरणा प्रमासमयेउदयप्रापण सैवपरिणाम परिपाको यस्य सलिलस्य ततथा । तदे

वासिहिति । जेण भरहवासे गामागरणगरखेडकव्वडमडम्बदोणमुहपट्टणा समगय जणवय चउप्पयगवेलए खह

पिंप्यन्ति । येन भरतेवर्षेगौतम ! ग्रामाकरनगरखेटकर्वटमडम्बद्रोणमुखपत्तनाश्रमगत जनपद चतुष्पदगवेलकाम् खचराम् पक्षिसंघाम् ग्रामारण्यप्रचा

अ०रचरहितमेव सारामेव साटामेव अग्गिमीपरि दाहकारीमेव पीअसोधणीपहँसएवामेव यिपसरीपुवाखीएहवामेव असमाधिनुफरवहार एवयोग सर्वे व्याधिरोगभोअवेदमापीडा सेठदीरमामो परिणामर्खे भेहनो एववासणीसपाणीर्खेभेषमा अममोघ गिवसुर्खेपाणीजेषनु व०माफरो कएपासकालमो भेवापरो तिर्वे प०मेरी एहवी तिण्तीखोधारातेहमो मिण्पकमोतिर्वेकरी प०मथूरकस्यो ता०एहवामेह आकरावरखेसी भेखेंकरीभरतक्षेत्रनेंविषयेग्राम

कालः महाकालभूतः भीमोत्पस्य दुःखान गयादिभिः परव भाज्नोष्यते सङ्गतोयः सममानुषः द्वावष्यमुमरयथाशाविमी भमाभान्नेरीसँवातः भूम्मा
ततार्नभेव कालो जनपयासग्रम्यः सभमाभूत इत्युष्यते कोसाहस रवात शकुनसमूहध्वानः तमूतः प्रास कोसाहलमूतः समानुभावम कालविशेष
मानर्थ्येन च चकारोऽत्र मत्यासरदशनार्थः कसित्यसकारे खरपरुषात्यतकठोरा धूम्याव मलिना येवाता सेवया दुर्विषहाः दुस्सहाः व्याकुला
मानभग्नादत्ययः भयकराः च। विशेषणसमुच्चयसूचकः वास्य तोत्पनेन सबन्धः सवर्तकाश तृणकाष्ठादीनामपहारका वातविशेषाश तेपि वास्य तीति३

भयकराय वाया सवट्टगा य वाहिति इह अभिक्खण धूमाहितिअ दिसा समता रउसला रेणुकलुसतमपडल
णिरालोआ समयलुक्खयाएण अहिअं चदासीअ मोच्छिहिंति अहिअसूरिआ तविस्सति । अदुत्तरचण गो
अमा । अभिक्खण अरसमेहा विरसमेहा खारमेहा खत्तमेहा अग्गिमेहा विज्जुमेहा विसमेहा असणिओ
दया वाहिरोगवेअणोदीरणपरिणामसलिला अमणुन्नपाणिअगा चण्डानिलपहयतिक्खधाराणिवायपउरवास

कराघाता सवर्तकावपासति । इहाभीक्ष्ण धूमायिष्यन्ते च दिशः । समन्तात् रजस्वलारेणुकलुषतमःपटलनिरालोकाः समयरुक्षतया अधिक
चन्द्रा शीत मोक्ष्यन्ति अधिकसूर्याः तप्स्यन्ति । अथापरम् । हेगौतम ! अभीक्ष्ण २ अरसमेघाः विरसमेघा क्षारमेघाः खात्रमेघाः अग्निमेघाः वि
द्युन्मेघाः विषमेघाः अयापनीयोदकाः व्याधिरोगवेदनोदीरकपरिणामसलिलाः अमनोज्ञपानीयकाः चण्डानिलप्रहततीक्ष्णधारानिपातप्रचुरं वर्षं व

ते।भावरापरसवत एकवीभूलितवेकरी भयकारएहवा दुःखकमहिर एहवा व्याकुलअसमअसपणाकरी महाभयनाकरणहार वायरासवर्तकनामक
वायस्ये इहापवमार वारवार धूमवर्तीदिशपाथे स०चोपखेर रजैकरीसहितपहवीविया रे०रजेकरीकलुष मलीन तथा त० अधकारनो प०समूहकरी नि०
आरमहीम १क समोलुव्वताहलूपासकरी चद्रमा अधिकशीतताहिकमुकसें अधिकसूर्य तपसें कालदोषकरी निरतरपर्णे हेगौतम । अ०वारवार

दिका चोऽभ्युच्चये । पव्वएत्यादि । यद्यपि पर्वतादयो ऽन्यत्रैकार्थतया रूढास्तथापीह विशेषो दृश्य स्तथाहि पर्वतनमाद्युत्सवविस्तारणात् पर्वताः क्रीडापर्वता उज्जयन्तवैभारादयः गवन्ति गद्यन्ते जननिवासभूतस्वेनेति गिरयः गोपालगिरिचित्रकूटप्रभृतयः डुगानि शिलावृन्दानि चोरद्वानिवा सत्येषु वृत्यन्त्यर्थेऽप्रत्ययः डुगरा शिलोच्चयमात्ररूपाः उत्तस्थलानि स्थलानि धूल्युच्छ्रयरूपाणि भठिति । भ्राष्ट्राः पांस्वादिवर्जिता भूमय एते पां द्वन्द्व स्तेषामादिर्येषां ते तथा तान् चादिग्रहात् प्रासादशिखरादिपरिग्रहः सकारोऽलाक्षणिकः चगच्छेमेधाना क्रियान्तरद्योतकः विद्रावयिष्यन्तीति क्रियायागः । अत्रार्थेऽपवादसूत्रमाह । वैताढ्यगिरिवर्जान् पर्वतादीनि त्यर्थः । शाश्वतस्थेन तस्याऽविध्यमान् ऋषभकूट शाश्वतप्राय सौगन्धिकयगिरिमर्यादाव वर्जयित्वा तथा सलिलविलानि भूमिरन्ध्राणि विषमगर्ताश्च दुःपूरश्वभ्राणि क्वचिद् दुर्गपदमपि दृश्यते तत्र दुर्गाणि खातवलयप्राकारादिदुर्गमाणि निम्नानि चतानुन्नतानि निम्नोन्नतानि उच्चावचानीत्यर्थः पदाहृता तानिच कर्मोन्नतानि शाश्वतनदीत्वाद् गङ्गासिन्धुवर्जानि च

लिलबिलविसमगड्डणिणुण्णयाणि य गंगासिंधुवज्जाइं समीकरेहिंति । तीसेणंभंते! समाए भरहस्स वासस्स भू मीए केरिसए आगारभावपडोआरे भविस्सइ । गोयमा! भूमी भविस्सइ इंगालब्भूआ मुम्मुरभूआ छारियभूआ

रिसु ह्रस्वत्वप्राकृतत्वाद्वैताढ्यगिरिवर्जान् विद्रावयिष्यन्ति । सलिलबिलविषमगर्त्तनिम्नोन्नतानि च गङ्गासिन्धुवर्जानि समीकरिष्यन्ति । तस्या भदन्त! समाया भरतस्य वर्षस्य भूम्याः कीदृशक आकारभावप्रत्यवतारो भविष्यति । गौतम! भूमिर्भविष्यति । अङ्गारभूता मुर्मुरभूता क्षारिकभूता तप्त

तेपापावधारिकसर्वे एकवेतास्यपवत वर्जीने चोआसरव परवस तेसवपाकस्य समीकरस्यै पाबोभायिस तेजूहमिकरणा मियमीसा ऋषपूरामभूति इयी विघोमतरूपानिवास्थानरूतसरव गंगासींधूए वे भाटीनदी वनी में योजीसपलीसमीकरस्यहै । तेहभगवन् आरामें बियें भरतक्षेत्रनी भूमिनो केहयोआकारभावस्वरूपपार्से हगोतम! एहवीभूमिपास्यए इंगार भूमरहितदेसरीपा मुर्मुर अग्निमाकणीपासरिपा क्षारजसरापसरिपी तापैकरीनें कयेलोलीह

व विधं नलिन पेयाते तथा। भवप्वाननोषपानीयकाः यहानिसेन प्रहसामामास्फोटिवाना वीस्वाना वेंगवतीना धाराया निपात सम्प्रुरो पव
वर्षे मतप तवर्षे वर्षिष्यन्तिवरिष्यती त्यवः। प्रन्यांतरेतु एते धारमेघावृयो वर्षेमतोनेकविंगतिवर्षेसहस्रप्रमाणदुःषमाकाल।तिस्मे वर्षिष्यन्तीति।
मयतेन मयवेनरसमेघादृयः विवरिष्यती स्याद्। मेघनरदेत्यादि। येन वर्षेण करणभूतेन पूर्वोक्तविषेपका मेघाविध्वसयिष्यन्तीति सम्बन्ध। जरव
वर्षे ग्रामाद्याश्रमतोता प्राग्व्याख्याताया स्तत्र गतजनपद मनुष्यलोकं तथा चतुष्पदाम्हिष्यादयो गोशब्देन गोजातीया एलका तरपासाम् तथा
खचराम् वैताढ्यवासिनो विद्याधराम् तथा पक्षिसपाम् तथा ग्रामारण्ययोर्यःप्रचार स्तत्रनिरतानासक्ताम् त्रसाप्रमाणाम् द्वीन्द्रियादीम् बहुप्रकाराम्
तथा वृक्षानाम्रादीन् गुच्छाम् वृन्ताकीप्रभृतीन् गुल्मान् नवमालिकादीन् लताअशोकलतादयाः वल्ली वालुक्यादिका प्रवालान् पल्लवांकुरान् अङ्कुरान्
शाल्यादिबीजभूतो त्रणादीन् तृणवनस्पतिकायिकान् बादरवनस्पतिकायिकान् सूक्ष्मवनस्पतिकायिकाना तेरुपघातासम्भवात् तथा औषधीश्चयास्ता

ऽरेय पांक्कसघे गामारण्णप्पयारणिरए तसेञ्चपाणे घञ्जप्पयारे रुक्खगुच्छगुम्मलयावल्लिपवालंकुरमाईए तण
वणस्सइकाइए ओसहीओ य विद्धंसेहिति। पव्वयगिरिडोंगरुत्थलभट्ठिमाईए य वेयड्ढगिरिवज्जे विरावेहिंति। स

रनिरतान् त्रसांश्च प्राणान् बहुप्रकारान् वृक्षगुच्छगुल्मलतावल्लिप्रवालांकुरादीन् तृणवनस्पतिकायिकान् औषधीश्च विध्वंसयिष्यन्ति। पर्वतगि

घर्में आगरथानुना नगरनोटा खेड कर्बटवेनाद्रनाग्रामना मडंप द्रोणमुख पाटण आश्रमअनुवर्तेवियर प्राप्त जेमनुष्यलोकतेभति चतुष्पद मायथ
करोमनुष रासोवाक आकाशचारीखेचर विद्याधर सर्वेपंखीनो समसमुदाय ग्रामअनें अरण्य अटवीना प्रचरवकार तत्रवेंद्रीयादिकप्राणी तथा घन
प्रकारना वृक्ष गुच्छ गुल्म लता वेलडी प्रवालतेकूपल अंकूरा इत्यादिकसर्वे तृण (तपसबधी वनस्पति औषधीअनुक्रमअनुपविनाशातामाटेंरहसें) भ
तिनो वनस्पतीकाय बादरवनस्पतिसर्वे रूपषि ए यावविनाशमान तेसर्वे विध्वंस सदयथारसे मोटापेपर्वत नान्हापेगिरडुंगर थलेभूमिस्थल भाठ

म। अशुभा भविष्यति कीदृशा इत्याह। दूरूपा दुःस्वभावा दुर्वर्णाः कुत्सितवर्णाः एवं दुर्गन्धाः दूरसाः रोहिण्यादिवत् कुत्सितरसोपेताः दु स्पर्शाः कर्क शादिः कुत्सितस्पर्शाः अनिष्टा अनिच्छाविषयाः अनिष्टमपि किञ्चित्कमनीयं स्यादित्यत आह अकान्ता अकमनीयाः अकान्तमपि किंचित्कारणवशा त्प्रीतये स्यादतो अप्रिया अप्रीतिहेतवः। अप्रियत्वं चैतेषां कुतइत्याह। अशुभा अशोभनभावरूपत्वात् अशुभस्य चाप्रियत्वादाह। अमनोज्ञाः सर्वे दमेन शुभतया ज्ञायते इत्यमनोज्ञाः अमनोज्ञतया अनुभूतमपि स्मृतिद्वारा दशाविशेषेण किंचिन्मनोज्ञं स्यादत आह अमनोमाः मनसा अम्य सेगम्य तेपुनः स्मृत्या इत्यमनोमाः एकार्थिकावाएते शब्दा अनिष्टताप्रकर्षबोधका इति मूल्या अनिष्टादिविशेषणोपेता अपि केचिद्वचः सुस्वराः स्यु रित्याह। हीनोस्तानस्येव स्वरो येषां ते तथा। दीनो दुःखितस्येव स्वरो येषां ते तथा अनिष्टादिशब्दा उक्तार्था एयाप्रस्वरेण योजनीया अनादेयवचन प्रत्याजाता अनादेयमशुभगत्वादग्राह्यं वचनं येषः प्रत्याजाता च जन्मयेषांते तथा। निर्लज्जाः व्यक्तं कूच्छासिजमकद्रुध्र कपट परवचनाय येषांसरकरण

असुभा अमणुन्ना अमणामा हीणस्सरा दीणस्सरा अणिट्ठस्सरा अकंतस्सरा अप्पियस्सरा अमणुन्नस्सरा अमणामस्सरा अणादेज्जवयणपच्चायाता णिलज्जा कूडकवडकलहवहबंधवेरनिरया मज्जायातिक्कमप्पहाणा

दुर्गन्धा दूरसा दुःस्पर्शा अनिष्टा अकान्ता अप्रिया अशुभा अमनोज्ञा अमनोमा हीनस्वरा दीनस्वरा अनिष्टस्वरा अकान्तस्वरा अप्रियस्वरा अमनो ज्ञस्वरा अमनोमस्वरा अनादेयवचनाः प्रत्याजातानिर्लज्जा कूटकपटकलहवधबन्धवैरनिरता मर्यादातिक्रमप्रधानाः अकार्यंनित्योद्यता गुरुनियोग

भगडी भगाडनडी प्रिय लाहलामलागें असूझदीसता मननें गमतानथीएहवा मनमें द्विपता द्वेषकरणएहवा हीणस्वरशब्दें जेहनो दीनदयामणो स्वरछेजेहनो अनिष्टस्वरछेजेहनो अकान्तस्वर अप्रीतकारीस्वरछे अमनोज्ञस्वरयतछे जेहनो मननेंमानहनथी एहवास्वरयस अनादेयवचन कोइमानें नहीएहवा भाग्रास वचनवत प्रत्याजातजन्मजेहनोछह लज्जारहित कूड कापट कलेश व०ड्यणो बांधवो तेहमें वैरमें विषह गटछानाउतछे म०मजा

गाक रिष्यन्ति । अथतत्रभरतभूमिस्वरूपप्रश्नमाह । तीसेणमित्यादि । तस्या भदन्त ! समाया भरतस्य भूमेः कीदृशकआकारभावप्रत्यवतारः भविष्यति प्रश्नमाह गौतम ! भूमिर्भविष्यति अङ्गारभूता ज्वालारहितवह्निपिण्डरूपा मुर्मुरभूता क्षारसाग्निकणरूपा क्षारिकभूता भस्मरूपा तप्तकवेल्लुकभूता यत्रि तप्तकवेल्लुकरूपा तप्तसमज्योतिर्भूता तप्तेनसमावेत्तप्रत्ययविधानात् तापेनसमातुल्या ज्योतिः पावकः सा ज्योतिर्भूता वा सा तया पदव्यत्ययः एवंसमासश्च प्राकृतत्वात् धूलिबहुलेत्यादौ धूलिः पांशुः रेणुर्वालुका पङ्कः कर्दमः पनकः प्रतनुः कर्दमः पनकप्रमाणकर्दम चलनीत्युच्यते अतएव बहूनां धरणिगोचरा णां सत्त्वानां दुःखेननिर्तरां क्रमःक्रमणं यस्याःसादुर्निष्क्रमा दुरतिक्रमणीयेत्यर्थः । चः समुच्चये अपिशब्दे नवुर्मिपदादिपरिग्रहः अथवक्ष्यमाणमित्यादितः प्रारभ्यभिधास्यमानो नाभरसूचयति सा भविष्यतिपदेन नपोन्सस्य । अथतत्रमनुष्यस्वरूपपृच्छति । तीसेणमित्यादि । प्रश्नसूत्रप्रागवत् निर्वचनसूत्रेगौत

तस्सकयसुज्जमा त सत्तसमजाइभूया धूलिबहुला रेणुबहुला पङ्कबहुला पणयबहुला चलणिबहुला बहूणिधर णिगोअराण सत्ताण दुन्निक्कमायावि भविस्सइ । तीसेणंभंते ! समाए भरहेवासे मणुयाण केरिसए आयारभा वपडोयारे भविस्सइ । गो ! मणुयाभविस्सति दुरूवा दुवण्णा दुगंधा दूरसा दूफासा अणिठा अकंता अप्पिया

स्वयेव कभूता तप्तसमज्योतिर्भूता धूलिबहुला रेणुबहुला पङ्कबहुला पनकबहुला चलनिबहुला बहूनां धरणिगोचराणां सत्त्वानां] दुर्निष्क माभविष्यति । तस्यां भदन्त ! समायां भरतेवर्षेमनुष्याणां कीदृशक आकारभावप्रत्यवतारो भविष्यति । गौतम ! मनुष्याभविष्यन्ति । दूरूपा दुर्वर्णा

या तेसरीयीताती तावेंकरोवें अग्निसरीषीमई धूलिघणी वेलपणी कादमघणो प्रतलगीरजघणी चलणि तापघणो बहुधना घरतीव गोचरजप्रगटजे जावभावनेडर्ने दुःप हो इसाधाव्य सतर्ले कोइवालीही हीनर्बीसर्वे एहवीयास्तें तेह हेभगवन् समा आरानेविषे भरतक्षेत्रे मनूष्यनो केहबो आकार भाव प्रत्यवतारस्वरूपथास्यइ हेगौतम एहवामनुष्यथास्ये मानूयारूपवतकूरूप माठावर्णवाला दुर्गंधी माठारसवतकटुक माठोस्पर्शकर्कस अनिष्टवा

स। समुत्रा भविष्यति कीदृशाइत्याह । दूरूपादुःखभावाः दुर्वर्णा कुत्सितवर्णाः एवदुर्गन्धाः दूरसाः रोहिण्यादियत् कुत्सितरसोपेताः दु स्पर्शा फक शादि कुत्सितस्पर्शाः अनिष्टा अनिच्छाविषयाः अनिष्टमपि किञ्चित्कमनीय स्यादित्यत आह अकाता अकमनीयाः अकासमपि किंचित्कारणतूयशा रमीत ये सावतो अप्रियाअप्रीति हेतव । अप्रियत्व वतेपाकुनइत्याह । अशुभा अशोभनभावरूपस्यास् अशुभस्य चयिज्ञोपतआह । नमनसान्तः सये तनेम शुभतया धायते इत्यमनोज्ञा अमनोज्ञतया अनुभूतमपि स्मृतिदशायां दशाविशेषेणकिंचिन्मनोज्ञ स्यादतआह अमनोमाः नमनसाअम्य तेगम्य तेपुनः स्म त्याइत्यमनोमा एकार्थिकावाएतेशब्दाअनिष्टताप्रकर्षवाचकाइति भूत्या अनिष्टादिविशेषणोपेताअपि केचिद्दुत्याय सुस्वराः स्यु रित्याह । हीनोस्लासस्येव स्वरो येषांते तथा । दीनोदुःखितस्येव स्वरोयेषांते तथा अनिष्टादिशब्दा तस्वायाएवाप्रस्वरेण योजनीयाः अनादेयवचन प्रत्याजाता अनादेयमशुभगत्वादयाह्य वचन वचः प्रत्याजात च जन्मयेषांते तथा निलज्जाः अपत्र कूटकांतिजनकत्रस्य कपट परवचनाय येषांसरकरण

असुन्ना अमणुग्गा अमणामा हीणस्सरा दीणस्सरा अणिठस्सरा अकतस्सरा अप्पियस्सरा अमणुण्णस्सरा अमणामस्सरा अणादेज्जवयणपच्चायाता णिलज्जा कूडकवडकलहवहबंधवेरनिरया मज्जायातिक्कमप्पहाणा

दुर्गन्धा दूरसादुःस्पर्शा अनिष्का आकान्ता अप्रिया अशुभा अमनोज्ञा अमनोमा हीनस्वरा दीनस्वरा अनिष्टस्वरा अकान्तस्वरा अप्रियस्वरा अमनो ज्ञस्वरा अमनोमस्वरा अनादेयवचाः प्रत्याजातानिलज्जा कूटकपटकलहवधबंधवैरनिरता मर्यादातिक्रमप्रधाना॥ अकार्यनित्योद्यता गुरुनियोग

भगत। मनाहरनही प्रिय वाहलामलागें असूत्रदीसता नमनें गमतामहीम्हया मननेंद्विपता द्वेषरूपजएहवा हीणस्वरगद्गदें जेहनो दीनदयामणो स्वरबेंजेहनो अनिष्टस्वरकेंजेहनो अकांतिस्वर अप्रीयकारीस्वरकें अमनोज्ञस्वरयतकें जेहनो मननेंमानहनही एहवास्वरयस अनादरप्रदन कादमानें नहीएहवा भाषास यचनवस प्रत्याजातजन्मजेहनाकह लज्जारहित कूड कापट कलेस वध्दयथो बांधयो तेहसें वैरनेंविषह मर्यादामुक्तकें मठमणा

माप्करिष्यन्ति । अथतत्रभरतभूमिस्वरूपमप्रश्नमाह । तीसेणमित्यादि । तस्या भदन्त ! समाया भरतस्य भूमेः कीदृशकआकारभावप्रत्यवतारः भविष्यति भगवानाह गौतम ! भूमिर्भविष्यति अङ्गारभूताऽङ्गारसादृश्यात्वञ्चिपिघ्नरूपामुर्मुरभूता विरलाग्निकणरूपाक्षारिकभूता भस्मरूपा तप्तकवेल्लुकभूता यत्नि प्रतप्तकवेल्लुकरूपा तप्तसमज्योतिर्भूता तप्तेनसमावेक्षमत्यग्निविधानात् तापेनसमानुस्यास्योतिपाावह्निना भूताआवाया सा तथा पद्व्यत्ययः प्राकृतत्वात् धूलिबहुलेत्यादी धूलिःपांशुः रेणुर्वालुका पङ्क कर्दमःपनकःप्रतल कर्दमपलनप्रमापककर्दम चलनीत्युच्यते अतएव बहूना धरणिगोचरा णां सत्वानां दुःखेननिवर्तते क्रमःक्रमणं यस्यांसादुर्निक्रमा दुरतिक्रमणीयेत्यर्थः । च समुच्चये अपिशब्दोभवुर्निपदादिपरिग्रहः अत्रबहूनामित्यादित आरभ्यमिश्रवाक्यत्वेनान्तरसूत्रवति णा भविष्यतिपदेन नयीमफत्तप । अथतत्रमनुष्यस्वरूपपृच्छति ॥ तीसेणमित्यादि ॥ प्रश्नसूत्रप्राग्वत् निवचनसूत्रेगौत

तत्तकवेल्लुअत्तमजोइभूआ धूलियहुला रेणुवहुलापकबहुला पणयबहुलाचलणिबहुला बहूणिधर णिगोअराण सत्ताण दुन्निक्कमायावि भविस्सइ । तीसेणन्भंते ! समाए भरहेवासे मणुआण केरिसए आयारभा वपडोयारे भविस्सइ । गो ! मणुआभविस्संति दुरूवा दुवन्ना दुगंधा दुरसा दुफासा अणिट्ठा अकंता अप्पिया

यथेत कपूतातप्तसमज्योतिर्भूता धूलिबहुला रेणुबहुला पङ्कबहुला पनकबहुला चलनिबहुला बहूनां धरणिगोचराणां सत्वानां] दुर्निक्र माभविष्यति । तस्यां भदन्त ! समाया भरतेवर्षेमनुष्याणाम् कीदृशक आकारभावप्रत्यवतारो भविष्यति । गौतम ! मनुजाभविष्यन्ति । दूरूपा दुर्वर्णा

यो तेमरीपीसातो तावेकरीवें अग्निसरीपोपई धूलिपवी वेलपवी कादमपवो प्रतलक्षीवीरअपवी वलयि तापपवो बहूपवो भरतीह गोचरदंमगटजे जीवसत्वनेहमें दुःपें ही इलायाग्य एतलें कोहवालीही होनहींसवें एहवीयास्यें तेह हेभगवन् तवा आरानेंविषें भरतक्षेत्रें मनुष्यनो केहवो आकार भाव प्रत्यवतारस्वरूपपासए हेगौतम एहवामनुष्यपासे माठुआरूपवतरूप माठावर्णेकाला दूर्गंधी माठारसवतकडुक माठोस्पर्शकर्कश अनिष्टका

तत्वेन दतमेवि येपाते तथा उद्भूतविकरालपटकमलमिव मुखं तुम्रदयनाच्छद्या येपांते तथा क्वचित् उष्ट्रकपालमुखा इति पाठ तत्र उष्ट्रस्यैव पदं तत्वेन दतमेवि येपाते तथा विषमनयन येपाते तथा वक्रा नासा येपांते तथा ततः पदद्वयकर्मधारयः यत्र पाठांतरे वक्रगवलाक्षम वलिभि घटामुखेकालिका वदने येषांते तथा विषमनयन येपाते तथा वक्रा नासा येपांते तथा ततः पदद्वयकर्मधारयः यत्र पाठांतरेवक्रगवलाक्षम वलिभि
विकृत च बीभत्स लोचन भयजनकं मुख यपाते तथा ददुकिटिभसिध्मानि सूत्रकुष्ठविशेषा स्तत्प्रधाना स्फुटितापरुपाच छवि शरीरत्वग् येपाते स
या अतएव चित्रलाङ्गगाः कर्बुरावयवशरीराः कच्छू पामातयाकसरैः सपरैरभिभूता व्याप्ता येते तथा अतएव खरतीक्ष्णनखानां कठिनतीक्ष्णनखा
ना कण्डूयितेन खज्जू करणेन विकृताक्षततनूः तनुः शरीर येपासे तथा टोलाकृतयो ऽप्रशस्ताकाराः क्वचित् टोलगतिरितिपाठ तत्र टोलगतमव्यादिव

यक्षुपेरगणरा पविरलपारसाडसुदंतसेढी उष्मफघडमुहा थिसमणयणवंकणासा वंकवलीविगयभेसणमुहा दद्दु
किटिमसिम्मफुडिअफरुसच्छवी चित्तलंगमगा कच्छूखसराभिभूआ खरतिक्खणक्खकंडूइअविकयतणू टोलगति
विसमसंधिबंधणा उक्कुडुअठिअविभत्तदुब्बलकुसंघयणकुप्पमाणकुसंठिआ कुरूवा कुट्ठाणासणकुसेज्जकुभोइणो

तथा सफुटितवलीतरङ्गपरिवेष्टिताङ्गाङ्गाः जरापरिणतावस्थविरकनरा प्रविरलपरिशाटितदन्तश्रेणयः उद्भटघटमुखा विषमनयनवक्रनासा वक्र
वलीविकृतबीभत्समुखाः ददुकिटिभसिध्मस्फुटितपरुषच्छवयः चित्रलाङ्गाङ्गाः कच्छूखसराभिभूताः खरतीक्ष्णनखकण्डूयितविक्षततनवः टोलाकृति विष

त्ती तद्रमा समुत्पत्तेवद प०वीव्यावें अंगोपांगवेंअवश्मा जराइ करी परामव्या एहवा स्थविरनरसा नरमनुष्यहोइ एहवा प०प्रविरलामोकला प०सद्या
एहवादांत तेहनीश्रेणि छे उद्भटविकरालघडासरीखासुखछेजेहनो वि०यमकवे प०नेत्रजेहना वाकीछे नासिकाजेहनी वांकु लीलरीएकरी सहित विकृता
कारे बीहामणु मुखछे जेहनो दग्धांदाकिटिभसिध्मकोढविशेषतेणे फूटमी बीहामणीछे विषीनइकरीभए करडीछेजेहनी साथलोधे सगजेहनी
पामतेहनूसबखोनेखेकरी पराभव्याछे खंजकठोर एहवा तीपाजेनख तेणेकरी कं०खाजिनुयखूतेणेकरी टोलविरतवद सरीरतेहनोत टवरीपीगतिवा

मनक्षुःप्रतीतः सर्वीऽस्तादिमिसाडन मर्योरज्जुभिः संयमन वैरमतीत तेषु निरताः मर्यादातिक्रमेप्रधानामुख्याः प्रकार्येनित्योद्यताः गुरुका मात्रा
कसद्दःप्रतीतः सर्वीऽस्तादिमिसाडन मर्योरज्जुभिः संयमन वैरमतीत तेषु निरताः मर्यादातिक्रमेप्रधानामुख्याः एकार्येनित्योद्यताः गुरुका मात्रा
दिकानां नियोग माप्ता तवयोविनय शुमित्यादिरूप स्तोनरहिता च पूर्ववत् विकलसपूर्णं कायचतुरगुलिकादिस्वभावस्वा कूपयेषां ते तथा
प्ररूढमतासूकराणामिवाजन्मसंस्काराभावात् वृद्धिगता नखाः केशाः श्मश्रूणि रोमाणि च येषां ते तथा कालाः कृतान्तदृशा क्रूरप्रकृतित्वात् कस्काला
खरपरुषाः स्पर्शतो ऽतीवकठोराः श्यामवर्णानीलीकुलेनिविसीतविशादय ततः कर्मधारयः क्वचित्कृष्णातवर्णाइत्यपि पद दृश्यते तत्रानुज्वलवर्णा
इत्यर्थः, स्फुटितशिरसः स्फुटितानीव स्फुटितानि राजिमत्त्वात् शिरांसि मस्तकानि येषां ते तथा कपिलाः केषमपलिताश्च शुक्लाः केषम केशायेषां ते
तथा महुनायुभिः प्रचुरस्नायुभिः सपिनद्धं बद्धमतएव दुःखेन दर्शनीयरूप येषां ते तथा सकुटित सकुचित वलौ निर्मांसत्व गिवतारा स्तएव सारवतनु
रूपाकारस्वातरक्षावीचय तैः परिवेष्टितानि प्रमान्यवयवा यत्र तदेवंविध मगशरीर येषां ते तथा । केचवेत्याह । जरापरिणताइव स्थविरकजराजराख्यानाः
स्थविरकजराइवेत्यर्थः स्थविराचान्यथापि व्यपदिश्य ते इति जरापरिणतग्रहणं प्रविरलासांतरालत्वेन परिशाटितास्तदन्ता केषांचित पति

ण्फुडकडा णिमुजयागुणिद्दीणपरद्धिआय यिकलरूवा परूढणहकेसमसुरोमा कालाखरफरुससामवज्ञा फुट्ट
सिरा कविलपलिमकेसा बहुण्हारुणिसंपिणठदुद्दंसणिज्जरूवा सकुडियवलीतरंगपरिवेढिअंगमगा जरापरिण

विनयरहिताश्च विकलरूपाः प्ररूढनखकेशश्मश्रुरोमाश्च कालाः खरपरुषश्यामवर्णाः स्फुटितशिरस कपिलपलितकेशाः बहुस्नायुसपिनद्धदुर्दर्शनीय

द्दाणो वि०प्रतिक्रमवो तिरुर्नेविषद प्व०प्रधानकर मनायकरबानेंविवें वि०नित्यैरवमासते गु०मातापितागुरु प्रमुख गिद्दमो वि०प्राका र०रहितचइ
वि०कलपूर्णरूपवेंछेजो यम्नोटाकना व०ब्र मखा व्केश समुराडीरोमवेहमा कालावर्ण व०कठिनकरबवें छेहमा नलीकुंडपरीवा श्यामवर्णं फूटी
माद्दावरीवा मुवाहडं कपिलविकतावर्णे पलितवर्ण वेषवेडमा चवा मारामगुवेकरी नम्बाष्नु:दैववामीम्बनरी एतवोरूपवेहमू सकोरबावें कलीम्ब

सिस्यः नसिन माणुसस्य रम्मा ऽधमुठिताम्युद्दुलिसान्यगान्ययथा यस्य एताम्रूगमग येषांते तथा मनुक्रोधमानमायालोभा। मनुगोद्गः नविद्यते
सुभमनुकूलवेद्य कर्म येषांते तथा अतएव सुःखमागिनः सत कर्मधारय अथवा दुःखानुमविदुःग्रभागिनः ठेस्त्रान्ति मानुस्यनधमसद्या धमग्रद्वा
सम्यक् त्वच ताभ्या परिभ्रष्टा। मानुस्यप्रकरण यथा सम्यग् दृष्टित्वमेया कदाचिरसमयति तथा ऽधसमय येष्मात्स्यात उत्कर्षेण रत्ने हेस्तम्यय सुर्विशन्य
गुलसाव प्रमाव तेन मात्रापरिमाव येषांते तथा एव कदाचित् षोडशवर्षापि कदाचिञ्च विंशतिवर्षापि परममायुर्येषांते तथा पौत्रीरपरिश्रेतु पो
मध्वीया वर्षाणि विंशतिः पुत्रा परमायुरिति बहूना पुत्राणा नप्तृका पौत्राका यःपरिवार सत्प्रमयः स इः सयकुलो येषांसे तथा अनेनाल्पायुष
त्वपि बहुपत्यता तेषामुक्ता अल्पेनापिकालेन यौवनप्राप्तभावादिति ॥ ननु तदानीं गृहाद्यभावेन क्व ते वसती त्याह । गंगासिंधूमहानद्यौ वैताढ्यच पर्वत

सुहदुक्खभागी। उसम्मधम्मसम्मत्तपरिभट्ठा उक्कोसेण रयणिप्पमाणमेत्ता सोलसवीसइवाससपरमाउसो य
क्षपुत्तणत्तुपरियालपणयबहुला गंगासिंधूउ महानईउ वेयड्ढंच पव्वयं नीसाए बावत्तरिंणिगोया वीयंबी

मधुक्रोधमानमायालोभाः मधुमोहाः अशुभदुःखभागिनः (मानुष्येण) उज्झितधर्मसंज्ञाः सम्यक्त्वपरिभ्रष्टाः रत्निकाषारविप्रमाणमात्राः षोडशविंश
तिवर्षपरमायुषः बहुपुत्रनप्तृपरिवारप्रणयबहुलाः गङ्गासिन्धुमहानद्यौ वैताढ्यं च पर्वतं निःश्राय द्वासप्ततिनिगोदाः बीजं बीजमात्राः विलवासिनोऽम

मग उपांगवें उत्कृष्टपदें कोध मान मायालोभव सहमत पथा मोहरूप अल्पअशुभसाता दुःखना अपचार याहूलपणाव प्राये धर्मसंज्ञा धर्मश्रद्धा
अनेसमकितेकरीपरिभ्रष्टरहित उत्कृष्टपदें एकहाथप्रमाण समागाहतेपपणव कायाकाय सोलवरसस्त्रीनो आउखो वीसवरसपुरुषनो उत्कृष्टपदनं परमा
यूहोइ घणा पुत्रपौत्रना परिवार सेवपरि प्रणयसनेह घणोछद गंगासिंधूमोटीनदी येपासे मयर विलहम१८ गंगापस १८ सिंधूहम३६ वैताढ्यपर्वतमध
दक्षिणदिसें ३६ उत्तरदिसह ३६ सिहागहतरावेंगवेशा मनुष्यमर्त्ये हम ७२ विप्रोत्तरिचिलनिगादरूप कूटयबीजगायप्राधताकालमासमूप्यमहरकेसह एहवा

ममचारा। तथा विषमाद्रिदीपग्नमावेन सपिरूपाचि अयनानि येमाते विपमसधिचपना। सथा ठत्कुट् कानि ययास्थाममनिविष्टानि अस्थिकानि कीकसानि मिमवामीवत्र कुम्यमानत्वरामानीव येषाते तथा धवविद्रोपवपदव्यनय। माग्वत् अपवा ठत् कुटुकस्थिता सथास्वभावत्वात् विजस्काय प्राग्नसयियेपरहितायेमाते तथा दुबेता अतशीला कुसहमना। सेमात संहनना। कुप्रमाणा। प्रमाणहीना। कुसंस्थिता। दुःसस्थाना सातएवा टोना कस्यादिपदानां कर्मधारयः अतएव कुरूपा कुभूत यः तथा कुस्थानासना। कुस्थितासयोपवेशना। कुशय्या। कुत्सितशयना। कुभोजिनो कुमोजना ततः एभिः पदैः कर्मधारयः अशुचयः स्नानब्रह्मचर्योदिवर्जिता। अमृ तपोवा शास्त्रवर्जिता। अनेकव्याधिपरिपीडितागात्राः स्खलन्तो विह्वला यथां दिविवदान्ति येषाते तथा निरुत्साहा। सत्त्वपरिवर्जिता। विकृतचेष्टाः नष्टतेजसः रुपष्टानि अभीक्ष्ण शीतोष्णखरपरुषवाते विध्वस्तिम मिमित व्याप्त

> अमुइणी अणिगथाइपरिपीलिअंगमगा सलतविज्ञलगईं णिरुच्छाहा सत्तपरिवज्जिआ विगयचेठा नठतेआ
> अभिक्खण सीउण्हखरफरुसवायविज्झडिअमलिणपसुरउगुंडिअंगमगा बहुकोहमाणमायालोभा बहुमोहा अ

असुचिमन्थमाततत्दुखाभिवजनितकुसंतकुसंहननकुप्रमाणकुसंस्थिता। कुरूपाः कुस्थानासना। कुशय्या। कुभोजिन। अशुचयः अनेकव्याधिपरिपीडिता स्खलद्विह्वलगतयोनिरुत्साहा। सत्त्वपरिवर्जिता। विकृतचेष्टानष्टतेजसः अभीक्ष्ण शीतोष्णखरपरुषवातविध्वस्तमलिनपांसुरजोगुंठितांगांगाः

विषमसंधिबंधन शरीरनाबेहनो (बलवकायावेलाटे कदाचित् कायकर्मसमर्थपणिहीन) सकटपणे रमार्डे अस्थिहाड जेहना दुब्बलरहितमें कुब्जाटा नपयसनाधरवाहार प्रमाणरहितमें माठं संस्थानरूप माठारूपमें माठास्थानक माठाआसन माठाभोजन अपवित्रपणा अनेकव्याधिरोगेकरी पीड्याकाय मगमग डगमगतापणा वञ्चलतलीपणती विह्वलएहमी गतिचेष्टाणी उत्साहरहितमें सत्त्वधैर्यपणेकरी परिवर्जितरहितमें विकृतचेष्टाकर जेहनी नष्टमुखक तेजभेदनांथी वारवार शीतवादि उष्णकठोरकठोर परमपणमो वायरो तेणेकरी विध्वस्त मलिनपणामें धूलिकरी खरडां

काष्ठवत्स्रोतो पुरःप्रवेशश्च तदेव प्रमाणं तेन मात्राऽवगाहतो यस्य तत्तथाविधं जल वहत्तः इयत्प्रमाणेन गम्भीर जलपरिमित इत्यर्थः । ननु पूर्व हिमवतोऽरकव्यवस्थाराहित्येन तद्गतपद्मद्रहनिर्गतयो रनयोः प्रवाहस्य नैयत्येनोक्तरूपो कथसङ्गच्छेते । उच्यते गङ्गाप्रपातकुण्डनिर्गमादनन्तरं क्रमेणका लानुभावजनितजरतभूमिगततापवशादपरजलशोषेसमुद्रप्रवेशोतयोरुक्तमात्रावशेषजलयाहित्वमिति नकाप्यनुपपत्ति रिति । तदपिच जलयदुमत्स्यकच्छ पाकीर्णे नचैव अप्कायबहुप्रकायसजातीयापरप्रकायविपर्बहुल मित्यर्थः । ततस्ते मनुजा सूरोद्गमनमुहूर्ते सूरास्तमयनमुहूर्ते च चकारस्थापो ऽप्राकृत त्वात् चकारो परस्परसमुच्चयार्थौ बिलेभ्यो निर्द्धाविष्यन्ति शीघ्रमागत्य निर्गमिष्यन्ति मुहूर्तात्परतोऽति तापातिशीतयो रसह्यत्वात् बिलेभ्यो निद्राव्य मत्स्यकच्छपान् स्थलानि तटभूमी विगतत्वाद् स्थितमत्त्व ग्राहयिष्यन्ति । प्रापयिष्यन्ति ग्राहयित्वा च शीतातपतप्तैः रात्रौ शीतेन दिवा आतपेन तप्तैः रसयोप मापिते राहारयाग्यता प्रापिते रित्यर्थः अतिभस्मकानां तज्जठराग्निना ऽपरिपच्यमानत्वात् मत्स्यकच्छपै रेकविंशतिवर्षसहस्राणि यावद्वृत्तिमा जीविकां कल्पयन्तो विहरिष्यन्ति । अथ तेषां गतिस्वरूपप्रश्नमाह । ते णमित्यादि । ते मनुजाः। भगवन् निःशीला गताचारा निर्व्रतामद्या व्रताऽणुव्रतविकलाः निर्गुणाः उत्तरगुणविकलाः निर्मर्यादाः अविद्यमानकुलादिमर्यादा निष्प्रत्याख्यानपौषधोपवासा अपगतपौरुष्यादिनियमा अविद्य

यज्ञमच्छकच्छभाइण्णे णोचेवणं आउयबहुले भविस्सइ। तेण तेमणुआ सूरुग्गमणमुहुत्तंसिय सूरत्थमणमुहु त्तंसिय बिलेहिंतो णिद्धाइस्संति। बिलेहिंतो णिद्धाइत्ता मच्छकच्छभे थलाइं गाहेहिंति। मच्छकच्छभे थलाइं

विष्यन्ति । बिलेभ्यो निद्राव्य मत्स्यकच्छपान् स्थलानि ग्राहयिष्यन्ति । मत्स्यकच्छपान् स्थलानि ग्राहयित्वा शीतातपतप्तैर्मत्स्यकच्छपैः ॥ १० ॥

अनइ पाणी पीवा एहवो पाणी तिवारइ तेमनुष्य सूर्यउगतइ मुहूर्तमात्र अनइ सूर्यआथमतां मुहूर्तमात्र बिलमाहिथी प्रगटतावला थिकांमत्स्य मीकाछीनइ नइ काढवा प्रमुखनइ थलनइ विषइ गाडघालेषी पालीनइ बाहिरकाढकरी ताता टाढा एहवा मत्स्यकच्छपादिकभक्षणकरी इक्वीसहजार

गिमाय निमाकत्वा बावर्त्तरिति । द्वासप्ततिस्वामविश्रुपाभिताणि गोदा॰ कुर्व्वाणि द्विसप्ततिसस्य बैवं । वैताक्यात्‌र्वागंगाया सटद्वयेनयनमयिसस नवा दशारा एवं सिन्धामपि अष्टादश एनुषरविवाईभरतनगुषा वसति वैताक्यात् परतोगगातटद्वये ऽष्टादश एव सथापि सिंधुतटद्वये अष्टादश एषु चोतराईभरतवासिनो मनुजा वसति । बीजमिव बीजमविष्यता जनसमूहाना हेतुत्वात् बीजस्येव मात्रापरिमाव येषाते तथा स्वल्पा स्वरूपत स्त्यपः बिसयासिनो मनुमाजविष्यतीति । पुनः सूत्रनिगमनवाक्यस्वेमतुपुनरुक्त मवसासम्म ॥ अथ तेषा माहारस्वरूप पृच्छयाह । तेभगते । मनुम्रा इत्यादि । तेभगवन् । मनुजाः किमाहरिष्यति किमोत्पते । ममवानाह । गौतम । तस्मिन्काले एकांतदुष्षमालक्षणे तस्मिन्‌समये षष्ठारकात्मरूपे मंगासिधूमहानद्यी रथपथ॰शकटचक्रद्वयप्रमितो मार्गं स्तेन मात्रापरिमाव यस्य स तादृशो विस्तरः प्रवाहव्यासो ययोस्ते तथा सत चक्रनाभिप्रमाण

खमेत्ता विलवासिणो मणुस्सा भविस्संति । तेण भंते । मणुस्सा किमाहारिस्सति । गोयमा । तेणकालेण तेणस मएण गंगासिंधूउ महाणईउ रहपहमित्तवित्थराउ अक्खसोयप्पमाणमेत्तं जलं वोज्झिहति । सेविय णं जले

नुष्या भविष्यन्ति । तेभदन्त । मनुजाः किमाहारयिष्यन्ति । गौतम । तस्मिन् कालेतस्मिन् समये गङ्गासिन्धू महानद्यौ रथपथमितविस्तरे अक्षस्रोतःप्र माणमात्रमप्यत॰जलमुद्वक्ष्यतः तदपि च जलं बहुमत्स्यकच्छपाकीर्णं नोचैव प्रचुरं भविष्यति । ततस्तेमनुजाः सूर्योद्गमनमुहूर्ते सूर्यास्तमनमुहूर्ते च बिलेभ्यो निर्गं

बीलवासी मनुष्य कहवां । हे भगवन्‌ ते मनुष्य सो आहार करस्ये हे गौतम । ते काल छठे आरे ते समय छठा आरामा वरते गंगानदी सिंधूनदी बेनोटीनदी (पूर्व हिमवंतनापद्मद्रहमाहिथी प्रवाहगंगा पूर्वमाहिथी निकसपायकी समुद्रमें बहतापकी कालानुभावथ भरतक्षेत्रनेतापेकरीअपरनदीनोअभाव थोथा करी नथुद्रमा मलतां एवली प्रवाहरहस्य॰ हे ऐरावतक्षेत्रपताप वृत्ताकारनदी) रथपथ रथना बे पैडा प्रमाणे विस्तारपणे एक वाली नाभि प्रमाणे कुंडपणे जणाथी बीजविस्तार तेपणिपाणी घणा मच्छ कच्छपा मनुष्य करी सहित आकीर्णं पणि पाणी बहुत मनुष्यनी एवास नथाविकपणा

कार्हुतप्रस्रोतो पुरःप्रवेशस्य तद्देव प्रमाणं तेन मात्राऽवगाहतो यस्य तत्तथाविधं जल वहतः इयरप्रमाणेन गम्भीर जलपरियस इत्यर्थः । ननु न्यून हिमवतोऽरकच्यवस्यारात्हित्येन वज्रतपच्यम्रुहनिर्गतयो रनयो प्रवाहस्य नैयत्येनोक्तरूपो कथसगच्छेते । उच्यते गगाप्रपातकुण्डनिगमादनन्तर क्रमेणका सानुभावजनितभरतभूमिगततापवशाद्परत्वसयावेसमुद्रप्रवेशेतयोरुक्तमात्रावशेषजलसयाहित्यमिति मनाप्यनुपपत्ति रिति । तद्पिथ जलयकुमरस्यकच्छ पाकोर्ने नपैव भ्रमुल बहुप्रकापसजातीयापराप्रकापविहतुल मित्यर्थः । ततस्ते मनुजा सूरोद्गमनमुहूर्ते सूरास्तमयनमुहूर्ते च पकारतापो ऽत्रप्राकृत त्वात् चकारी परस्परसमुच्चयार्थौ बिलेभ्योनिर्गमिष्यन्ति शीघ्रमागत्यानिर्गमिष्यति मुहूर्तात्परतोऽति तापातिशीतयो रसहमीयत्वात् बिलेभ्यो निर्गम्य मत्स्यकच्छपान् स्थलानि तटभूमी विगतत्वाद् ग्राहयिष्यन्ति । प्रापयिष्यन्ति प्रापयित्वा च शीतातपतप्तैः रात्रौ शीतेन दिवा आतपेन तप्ते रसशोष प्रापिते राहारयोग्यतां प्रापिते रित्यर्थ प्रतिसरसानां तज्जठराग्निना ऽपरिपच्यमानत्वाद् मत्स्यकच्छपै रेकविंशतिवर्षसहस्राणि यावद्वृत्तिमा जीविका कल्पयतो विहरिष्य ति । अथ तेषां गतिस्वरूपप्रश्नमाह । तेवमित्यादि । तेमनुजा । भगवन् निःशीला गताचाराः निर्व्रतासद्व्रता ऽणुव्रतविकलाः निर्गुणाः उत्तरगुणविकला निर्मर्यादाः अविद्यमानकुलादिमर्यादाः निष्प्रत्याख्यानपौषधोपवासा प्रत्याख्यानादिनियमा अविद्य

अज्ञाभच्छकच्छभाहारा णीसेयणं खाउ भट्ठले मविस्सइ । तेण तेमणुआ सूरुग्गमणमुहुत्तंसिय सूरत्थमणमुहु त्तंसिय बिलेहितो णिद्धाइस्संति । बिलेहितो णिद्धाइत्ता मच्छकच्छभे थलाइं गाहेहिंति । मच्छकच्छभे थलाइं

विष्यन्ति । बिले भ्यो निर्धाव्य मत्स्यकच्छपान् स्थलानि ग्राहयिष्यन्ति । मत्स्यकच्छपान् स्थलानि ग्राहयित्वा शीतातपतप्तैर्मत्स्यकच्छपैः ॥ १० ॥

प्रमाण पाकी पोहा एहवो पाकी तिवारइ तेमनुष्य सूर्य उगतइ मूहूर्त मात्र प्रमाण सूर्यआथमता मूहूर्त मात्र बिलमाहिथी कतावला थि नीकलस्यइ नीकलीनइ मच्छ काछवा प्रमुपनइ थलमइ विषइ गाउथालेसी थामीनइ काढितथकइकरी ताता रथाणाएहवा मच्छकच्छपादिकइकरी इक्कवीसहजार

गाताऽष्टम्यादिपर्वोपवासाद्ये स्वर्वे । मुक्क प्राया मांसाहारा। कथमित्याह । मत्स्याहारा यतः तथा क्षौद्राहारा मधुमाक्षिकः क्षौद्रधातु-व्यवस्थितु क्षुधाम्यादिक आहारो येषां ते तथा रद विशेषण सूपपन्नमेव पूर्वं विशेषणे प्राया यद्वात् केषु चिवादर्शेषु अत्र गडलाहारा इति दृश्यते सत्यपि प्रमादएव सभाव्यते पञ्चमाने सप्तमशते षष्ठोद्देशे दुष्षमदुष्षमावसाने ऽत्र्युस्यमानत्वात् । अथवायथासम्प्रदाय मेतत्पद कास्मि य कुणपः शव सदृमो पियसादिः कुणप साराहाराः कालमासे इत्यादिक प्राग्वत् निर्वचनसूत्रमपि प्राग्वत् नवरं ठवकणिति यद्वात् कथितखुराहारवान् देवलोकगास्यपि एकिष्टाभ्यवसायान् । अथयेतदानीं चीताधयेषां चतुष्पदा तेषां कामतिरिति पञ्चति । तीव्रेबमित्यादि । तस्माभगवन् ! समायां चतुष्पदा सिंहादयः प्राग्व्याख्यातार्थाः प्रायो मांसाहारादिविशेषणविशिष्टाः क्वगमिष्यन्ति क्वउत्पत्स्यते । भगवानाह । गौतम ! प्रायः नरकतिर्यग्योनिकेषूत्पत्स्य से प्रायो

गाहेत्ता सीष्ठातयसत्ताहि मच्छकच्छभहि इक्कवीव वाससहस्साइ वित्तिकप्पेमाणा विहरिस्संति । तेणन्ते ! मणुस्सा णिस्सीला णिग्गुणा णिम्मेरा णिपच्चक्खाणपोसहोववासा उस्सण्णमसाहारा मच्छाहारा खुड्डाहारा कुणिमाहारा कालमासेकालंकिच्चा कहिंगच्छिहिति कहिं उववज्जिहिंति गो । उस्सण्णगरगतिरिक्खजोणि

एकविंशतिवर्षसहस्राणि वृत्तिं कल्पयन्तो विहरिष्यन्ति । ते भदन्त ! मनुष्याः निःशीला निर्गुणा निर्मर्यादा निष्प्रत्याख्यानपौषधो (पौषधो) पवासा (उत्सन्न) (प्रायः) मांसाहाराः मत्स्याहाराः क्षुद्राहाराः कुणपाहाराः कालमासे कालं कृत्वा क्वगच्छन्ति । क्वोत्पद्यन्ते । गौतम ! उत्सन्न (प्रायोनरकतिर्यग्योनिकेषूत्पद्यन्ते ॥ तस्मां भदन्त ! समायां सिंहाव्याघ्राः वृकाद्वीपिनः ऋक्षा (भल्लूकाः) तरक्षाः पारसराः शृगालबिडालशुनकाः

वरसनगर वृत्तिका आजीविका करतावका विचरस्यइ । हे भगवन्त ! तेमनुष्य शील आचार रहित मूल करीरहित गुणकरीरहित कलादिकनी मर्यादा रहित नोकारसीप्रमुख पच्चक्खाणेकरी पोसहेकरी उपवासादिकइ करीरहितबहु उत्सन्नप्रायमांसनाआहारी मत्स्यनाआहारी क्षुद्रतुच्छधान्यनाआहारी

प्रहपात् कश्चिदसौ भावी देवयोगादपि मयूर विमलगानः।स्वरविशेषादिति। अथतद्गामीतमपश्चिमगति प्ररूपयति । तेषमित्यादि । कण्ठं मयर। तेषमिति ।
जीवावशिष्टायेपविवहति तस्यप्रवासाद्ग्रास टंकाः फालविशेषाः ककाःदीर्घपादाः पिलकाकृदिगम्याः मद्गुकाजलवायसाः शिखिनोमयूराइति । गतः
पद्मारकः । तेनचाऽवसर्पिण्यपिगता साम्प्रत प्रागुद्दिष्टासुरसर्पिणी निरूपयितुकाम स्तामसिपादनकालप्रतिपादनपूर्वक तत्प्रथमारकस्वरूपमाह । तीसे

एसु उववज्जिहिंति॥ तीसेण भंते समाए सीहा वग्घा विगा दिविया अच्छा तरच्छापरस्सरा सरभा सिया लाथिराला सुणगा कोलसुणगा ससगा चित्तगाचिल्ललगा ओसण्णमंसाहारा मच्छाहारा खुद्दाहारा कुणिमाहारा कालमासे कालकिच्चा कहिं गच्छिहिंति, कहिंउववज्जिहिंति, गोयमा ! ओसण्णणरगतिरिक्खजोणिएसु उववज्जिहिंति । तेण भंते ! ढंका कंका पिंगलगा मग्गुगा सिही ओसण्णं मंसाहारा जायकहिं गच्छिहिंति, कहिंउव

शशकाः चित्रकाः चिल्ललगाना ओसण्णमांसाहाराः मत्स्याहाराः क्षौद्राहाराः कुणपाहाराः कालमासेकालकृत्वाक्वगच्छन्ति क्वोत्पद्यन्ते । गौतम ! प्रा
योनरकतिर्यग्योनिकेषूत्पद्यन्ते । तेभदन्त ! ढङ्काःकङ्काः पिङ्गलकाः मद्गुकाः शिखिन प्रायोमांसाहाराः यायत् क्वगच्छन्तिक्वोत्पद्यन्ते । गौतम ! प्रा

कु०मृतकमाआहारी एहवातिमनुष्यमरणने अवकालनकरीनइ किहांआस्यइ किहां कुणगति ऊपजसें। हेगौतम ! प्राइ तमनुष्य नरक तीर्यंचनीगतिनेंविष ऊपजस्यइ। तेह हेभगवन् आरानेंविषें सीह व्याघ्र वृक दीपडा अछ तरछ परास्सर अष्टापद सीआल विलाड श्वान कोलसुनकजीव ससा चित्रक इत्यादिकपशु। पदजीव येमासमाछआहारी मछमाआहारी क्षुद्रतुच्छवस्तुमांआहारी मृतकमांआहारी एहवो पशु पद्कालनें अवसरकालकरीनें किहां जासें कुणगतिऊपजसें। हेगौतम ! प्राइतेजीव नरकतीर्यंच योनीमहविषइ ऊपजस्यइ । हेभगवन् ! ढकपषी ककपषी पिंगलपषी जलकागला मयूर प्राइ मांसनाआहारी यावत् मरीनइ तेजीव किहांजास्यइ कुणगतिं ऊपजसे। हेगौतम ! प्राइ नरक तीर्यंच योनीमहविषैंन ऊपजस्यइ तेआ

चमित्यादि । तस्यां समाया भवसर्प्पेबीदुष्षमदुष्षमानाम्न्यां एकविंशत्यावर्षसहस्रैः प्रमिते काले व्यतिक्रान्ते आगमिष्यन्त्या मुत्सर्प्पिण्या श्रावणमासस्य बहुलप्रतिपदि कृष्णप्रतिपदि पूर्वावसर्प्पिण्याः आषाढपूर्णिमापर्यन्तसमये पर्यवसानत्वात् बालवनाम्निकरणे कालप्रतिपत्तिश्चाभिजाते ऽस्यैव सद्भावात् अभीचिनक्षत्रे चन्द्रेण योगमुपागते चतुर्दशानां कालविशेषाणां प्रथमसमये प्रारम्भकाले ऽनन्तैर्वर्णपर्यवैर्यावदनन्तगुणपरिवृद्ध्या परिवर्द्धमानः परिवर्द्धमानः अत्रान्तरे दुष्षमदुष्षमानाम्ना समा कालः प्रतिपत्स्यते । हे भगवन् हे आयुष्मन् । इति बसोंदीना वृत्तिश्च येनैव क्रमेण पूर्वमवसर्प्पिण्यरकेषु हानिरुक्ता तथैवात्र व्याख्या चतुर्दशकालविशेषाः पुनर्निःश्वासोच्छ्वासाद्यागम्यन्ते समयस्य निर्विभागकालत्वेनाद्यन्तव्यवहाराभावादावलिकायाश्चाव्यवहार्यत्वे नोपेक्षा तत्र निःश्वासउच्छ्वासौ वा १ प्राणः २ स्तोकः ३ लवः ४ मुहूर्त्तः ५ अहोरात्रं ६ पक्षः ७ मास ८ ऋतुः ९ अयन १० संवत्सरः ११ युगं १२ करणं १३ नक्षत्रं १४

वज्जिहिति गोयमा । उस्सप्पिणीए तिरिक्खजोणिएसु जाव उववज्जिहिति । तीसेणसमाए इक्कवीसाए वा ससहस्सेहिं काले वीइक्कंते आगमिस्साए उस्सप्पिणीए सावणबहुलपडिवाए बालवकरणंसि अभीइनक्ख त्ते चोद्दसपढमसमए अणंतेहिं वण्णपज्जवेहिं जाव अणंतगुणपरिवुड्ढीए परिवड्ढमाणे २ एत्थणं दूसमदूस

योनरकतिर्यग्योनिकेषु यावदुत्पत्स्यन्ते । तस्यां भदन्त । समाया एकविंशतिवर्षसहस्रैः (प्रमिते) कालेऽतिक्रान्ते आगमिष्यन्त्या मुत्सर्पिण्या श्रावणबहुलप्रतिपदि बालवकरणे अभिजिन्नक्षत्रे चतुर्दशप्रथमसमये अनन्तैर्वर्णपर्यवैः यावत् अनन्तगुणपरिवृद्ध्या परिवर्द्धमानोऽत्र दुःषमदुःषमानाम्ना

रानइविषयं एकवीसहजारवरसे कालव्यतिक्रम करयकर आवतीउत्सर्पिणीनेविषे श्रावणवदिपडिवेनेदिवसे बालवनामाकरणमां अभीचि नक्षत्र चउदसंख्याहसमानाकालविशेष तेहनेंपहिलेसमये (जनप १ प्राण २ स्तोक ३ लव ४ मुहूर्त्त ५ अहोरात्र ६ पक्ष ७ मास ८ ऋतु ९ अयन १० संवत्सर ११ युग १२ करण १३ नक्षत्र १४ एचउदकालविशेषनें पहिलासमयनें विषे आरंभे) अनन्तवर्णपर्यायवंधारी यावत् अनन्तगुणीवृद्धि करी वधता

इति। एतेषां चतुर्दशानां मध्ये पवसूत्रे साधातुक्तानां अपरेपायोपलक्षयसंगवीतानां प्रथमसमये कोर्थः यस्मिन्हि एतेषां चतुर्दशानां कालविशे पाणां प्रथमसमयः सएवोत्सर्पिणीप्रथमारकप्रथमसमयः । अवसर्पिणीसत्कानां तेषां द्वितीयापादपीत्त मासीचरमसमयएव पर्यवसानात् । एव मुक्तम्भवति । अवसर्पिण्यादौ महाकाले प्रथमतः प्रवर्त्तमाने सर्वेपि तदवान्तरभूताः कालविशेषाः प्रथमत एव युगपत् प्रवर्त्तते तदनुस्वस्वप्रमाण समाप्तौ समाप्नुवति तथैव पुनः प्रवर्त्तते पुन परिसमाप्नुवति यावन्महाकालपरिसमाप्तिरिति । यद्यपि यथासरेम्मतोरायाढादित्वेन कथमा युगसंवि स्याद भावणादित्वेन अस्य प्रथमसमयो नसगच्छते वस्वर्षसंगतत्वात् तथापि प्रावृद्श्रावणादिर्वर्षारात्रोयथ्युजादिः शरन्मार्गशीर्षादि हेमन्तोमाघादि वेसतवैशादि ग्रीष्मोज्येष्ठादि रित्यादि भगवतीप्रवृत्तिवचनात् मावणादित्वपक्षाश्रयणेन समाधेयमिति नदोषः । किंचेद सूत्र गभीर प थान्तरेण व्य-

माणाम समोकालेपडिवज्जिस्सइ । समणाउसो ! तीसेण भंते समाए ! भरहस्स वासस्स केरिसए आगा रभावपडोआरे भविस्सइ । गोअमा ! कालेभविस्सइ । हाहाभूए भभाभूए एवसोचेव दूसमदूसमावेढग ऐोअब्बो । तीसेणसमाए एक्कवीसाए वाससहस्सेहि कालेवीइक्कंते अणंतेहि वणपज्जवेहि जावअणंतगुणप

समाकालः प्रतिपत्स्यते ॥ श्रमण ! तस्यां भदन्त ! समाया भरतस्यवर्षस्य कीदृशक आकारभावप्रत्यवतारो भविष्यति । गौतम ! कालोभविष्यति हाहाभूतः भम्भाभूतः एवसएव दुःषमदुःषमावेष्टकोमेतव्यः । तस्याः समायाः एकविंशत्यावर्षसहस्रैः कालेव्यतिक्रान्ते अनन्तैर्वर्णपर्यवै यावदनन्त

वपतां यकारवद्वृ षमदूषमानामव समाकाल पडिलो आरापडिवज्जस्वं वइस्सयं अहोश्रमणो आउपायतो । हेभगवन् । तेआरामेंयिपव भरतक्षेत्रमो केहयो आकारभाव प्रत्यवतारस्वरूप हूस्पर । हेगौतम ! एहवोकालथास्यें हाहाभूत भभाभूतसमसेहण दूषमदूषमानामेछठाआरानो वेढोवडापविजाणवो पूर्व वत् तेसमयमें थिपर्व एकवीसहजार भरसकाल व्यतिक्रमेपर्के अनतना वर्णनापर्यायकरी यावत् अनंतगुणीवृद्धि थपतोथपतायका इहादु षमामें वीजो

त्वानुपसस्यमानमाषार्थक तेनान्यथा व्यागमाविरोधेन मध्यस्थै भंतुमुनै। परिज्ञायमीमिमिति । अथात्र कालस्वरूप पृच्छति । तीसेणमित्यादि । सर्वेसुम स नवरं दुष्षमदुष्षमायाः अवसर्पि णीषष्ठारकस्यवेत्थको यश्च कालेतथ्यो ऽनापयोय स्तरसमानत्वादस्याः । गत उत्सर्पिण्यां प्रथमोऽरः । अथ द्वितीया रकस्वरूप यश्च यति । तीसेणमित्यादि । सर्वे सुगम नवरं उत्सर्पिणीद्वितीयारकत्वयः अथाऽवसर्पिणीदुष्षमातो ऽस्या विशेष माह । तेणमित्यादि । तस्मिन काले उत्सर्पिण्याद्वितीयारकसमयेतस्मिन्समये तस्यैव प्रथमसमये पुष्कल सर्वेअशुभानुभावरूप भरतभूरीस्पदाहादिक प्रशस्तस्तोदकेन सवर्तयति नाशयतीति पुष्कलसवर्तकः स च पर्जन्यप्रकृतिमेघप्रयापेक्षया महामूमेयोत्पन्नथसम्बायविपक्षेन वर्षेण भूमेमविकत्वात् महामेघः प्रादुर्भविष्यति प्रकटीभविष्यति । भरतवर्षप्रमाणेनसापितेकसहर्तितनु:सत्यविकवसुदेशयोवनसङ्करूपेण मात्राप्रमाण यस्य सतथा केनायामेनदीर्घभावेन । अथ मात्र । पूर्वसमुद्रादारभ्य पश्चिमसमुद्र याव तत्समावेशस्य व्याप्त भविष्यतीत्यर्थः । तदनुरूपश्च तस्यभरतक्षेत्रस्याऽनुरूपः सदृशः सूत्रेण शिगश्यत्ययः

रिणुहीए परिणुहमाणे २ एत्थणतूसमाणाम समाकाले पडिवज्जिस्सइ । समणाउसो ! तेणकालेण तेणसमए ण पुक्खलसवहएणामं महामेहे पाउब्भविस्सइ । भरहप्पमाणमित्ते आयामेण, तयाणुरूवचण विक्खम्भाहल्ले ण तएण सेपुक्खलसवहए महामेहे खिप्पामेव पतणतणाइस्सइ । खिप्पामेवपतणतणाइत्ता, खिप्पामेव

गुणपरिवृद्धा परिवर्द्धमानोत्र दुःषमानामाकालः प्रतिपत्स्यते भ्रमण । तस्मिन् कालेतस्मिन् समये पुष्करसवर्तकोनाम्ना महामेघ प्रादुर्भविष्यति । भरतप्रमाणमात्र आयामेन तदनुरूपएवविष्कम्भबाहुल्याभ्याम् ततःसपुष्करसवर्तको महामेघ। क्षिप्रमेवप्रतनतनायिष्यति (अनुकरणशब्दः प्रकर्षेण

भारे पडिवज्जस्ये बहंतयरं । अहोममंचोआवयांवतो । तवेकालेबीआआरानसुरए तेवेसमयेँ पुक्खलमत नामें नाहामोटो मेह प्रगटथास्यै भरत प्रमाणेँ लांबपणे तेतलोभरतक्षेत्रप्रमाण पोहलपणेँ जाडपणे तिवारे तेपुक्खलसवत नामें महामेघ सताबतो गर्जावरतस्यें गाजस्यें माठोर्नें क्षिप्रगता

प्राकृतत्वात् क्रियाविशेषणता । केनेत्याह । विष्कम्भबाहुल्येन अत्र समाहारद्वन्द्वस्तस्माद् एकवद्भाव । कोऽर्थः यावान् व्यासो भरतक्षेत्रस्य षड्विंशत्यधिकपञ्चशतयोज नानि षड्विंशतियोजनानि षट् च कला योजनैकोनविंशतिभागरूपाः तदतिरिक्तस्यापि तु अनियततया तथास्यापि विवक्षा । बाहुल्यं तु यावता जलभरेण यावद् अवगाढभरतक्षेत्रसमभूमिभागीकृत्य तापः उपशाम्यते तावत्प्रमाणजलनिष्पन्नमेव ग्राह्यमिति । अथ यथाभूतः सन् यत्करिष्यति तदाह । तएणंसि त्यादि । ततश्च पुष्करसंवर्तकमेघः क्षिप्रमेव पतणतणाइस्सति । अनुकरणवचनमेतत् प्रकर्षेण स्तनितं करिष्यति गर्जिष्यतीत्यर्थः ।। तथाच प्रतनतनायिष्यति । प्रकर्षेण विद्युतं करिष्यति तथाकृत्वा क्षिप्रमेव युगरथावयवविशेषः मुसलप्रतीतः मुष्टिः पिण्डितांगुलिकः पाणिः एषां

पविज्जुयाइस्सइ । खिप्पामेव पविज्जुयाइत्ता, खिप्पामेव जुगमुसलमुट्ठिप्पमाणमित्ताहिं धाराहिं ओघमेघसत्तरत्तं वासिस्सइ । जेण भरहस्स वासस्स भूमिभाग इंगालभूयं मुम्मुरभूयं छारियभूयं तत्तकवेल्लुगभूयं तत्तसमजोइभूयं णिव्वाविस्सइत्ति । तंसिं च णं पुक्खलसंवट्टगंसि महामेहंसि सत्तरत्तं णिवतितंसि समाणंसि एत्थ

स्तनितं करिष्यतीत्यर्थः) क्षिप्रमेव प्रतनतनायित्वा क्षिप्रमेव प्रविद्युतायिष्यति (विद्युतं विधास्यति) क्षिप्रमेव प्रविद्युतायित्वा क्षिप्रमेव युगमुसलमुष्टिप्रमाणमात्राभिर्धाराभिः ओघमेघं सप्तरात्रं वर्षिष्यति । येन भरतस्य वर्षस्य भूमिभागमङ्गारभूतं मुर्मुरभूतं क्षारिकभूतं तप्तकवेल्लुकभूतं तप्तसमज्योतिर्भूतं निर्वापयिष्यतीति ॥ तस्मिंश्च पुष्करसंवर्तके महामेघे सप्तरात्रं निपतिते (वृष्टे) सति अमृतक्षीरमेघोनामा महामेघ प्रादुर्भविष्य

बलोबलीबळीजकरसें करीने क्षिप्र बतायको युग धूंसर मुसल मुट्ठी एहमीप्रमाणमात्राइ एहवी धाराइ ओघमेघ सप्तरात्रनेसरीषो सातअहोरात्रलगे निरंतरपणें वर्षामेघवरस्यसी जिणेंकरीनेभरतक्षेत्रनो भूमिभाग अंगारासरीषा अग्निनाकणीयासरीषो राखसरीषो तातांकवेलूसरीषो तातांआयलूसरीषो भूमिभागतेप्रति थारवेंशीतलकरस्यें तेपुष्करसंवर्तकनामइ महामेघ सातअहोरात्रलगइ वर्षसतसूवइलगइ एहवेंअवसरेंतिवारें खीरमेघनामइ महा

यत्प्रमाणमायामबाहुल्याभ्यां तेन मानायामा ताभिः इयता प्रमाणेन दीर्घाभिः स्थूलाभिरित्यर्थः धाराभि ओघेन सामान्येन सर्वत्र निविडोपेतमेघो यत्र तत्तथाविधं सप्तरात्रं सप्ताहोरात्रान् वर्षं वर्षिष्यति करिष्यतीत्यर्थः । जेणमिति पूर्ववत् । भरतस्य वर्षस्य क्षेत्रस्य भूमिभागं अङ्गारभूतं मुर्मुरभूतं छा रिकभूतं तप्तकवेल्लुकभूतं तप्तसमज्योतिर्भूतं निर्वापयिष्यति सपुष्करसंवर्तको महामेघ । अथ द्वितीयमेघवक्तव्यमाह । तंसिंचणमित्यादि । तस्मिंश्च पुष्क रसंवर्तके महामेघे सप्तरात्रं यावन्निपतिते सति निर्भरसृष्टे सति अत्रान्तरे क्षीरमेघोनामतो महामेघः प्रादुर्भविष्यति शेषमर्थतः पुष्करसंवर्तके महामेघे सप्तरात्रं यावन्निपतिते सति निर्भरसृष्टे सति अत्रान्तरे क्षीरमेघोनामतो महामेघः प्रादुर्भविष्यति । येनमेघो भरतस्य भूम्या वर्णं गन्धं रसं स्पर्शं च तेत्या दिमागवत् । अथ समादुर्भवन् किं करिष्यतीत्याह । तएणमित्यादि । अत्र वासिस्सइपर्यंत प्राग्वत् । येनमेघो भरतभूम्या वर्णं गन्ध रस स्पर्शं च जनयिष्यति । अप्रशस्तवर्णादयः शुभाः एवमाद्याः येभ्यो लोकोऽमङ्गलं वेदयते अशुभवर्णादयः प्राक्कालानुभावजनिता सन्ति तएवेति । ननु यदि शुभवर्णादीन् जनयति तदा तरुपत्रादिषु नीलोवर्णो वसूलादिषु कृष्णो मरिचादिषु कटुकोरसः कारवेल्लादिषु तिक्तः वपकादिषु रूक्षः स्पर्शः सुवर्णादिषु गुरुः कर्कश।

तएणं खीरमेहेणाम महामेहे पाउब्भविस्सइ भरहप्पमाणमेत्ते आयामेण तदणुरूवं च णं विक्खम्भबाहल्लेणं । तए णं से खीरमेहे णाममहामेहे खिप्पामेव पतणतणाइस्सइ । जाव खिप्पामेव जुगमुसलमु ठि० जाव सत्तरत्तं वासं वासिस्सइ, जेण भरहवासस्स भूमीए वण्णं गंधं रसं फासं च जणइस्सइ । तंसिं च णं खीरमेहंसि सत्तरत्त

ति । भरतप्रमाणमात्र आयामेन तदनुरूपएव विष्कम्भबाहुल्याभ्यां । ततः सक्षीरमेघोनामामहामेघः क्षिप्रमेवप्रतनतनायिष्यति । यावत् क्षिप्रमेव युगमुसलमुष्टिप्रमाणमात्राभिर्धाराभिरोघवत् सप्तरात्रं वर्षं वर्षिष्यति । येनभरतस्य वर्षस्य भूम्याः वर्णं गन्धं रसस्पर्शं च जनयिष्यति तस्मिन् क्षीरमेघे सप्तरात्र

मेघप्रमटवासह २ भरतक्षेत्रमें प्रमाणह लांबपणह तेतलोज पाहलपणे जाणवो । तिवारेते क्षीरमेघनामह माहामेघक्षिप्रउतावलोज गर्जारवकरसें यावत् क्षिप्रउतावलोज युगमूसलमुष्ट प्रमाण यावत् सातअहोरात्रलगह वर्षा वरससह जेणेभरतक्षेत्रनी भूमिनेविषे शुभवर्णभरतत्वगंध वयचा

दिपु पुरः पत्यादयो ऽशुभयशोदय कथ सम्भवेयुरित्युच्यते । अशुभपरिणामा अप्येते अनुकूलवेद्यतया शुभाएव यथा मरिचादिरसः कटुकरसादिः । प्रतिकूलवेद्यतया शुभाअप्यशुभाएव यथा गुडादिरसः शीतयशोदिरिति । अथतृतीयमेघवक्तव्यमाह ॥ तसिंचइत्यादि । तस्मिन् क्षीरमेघे सप्तरात्र निपतिते सति अत्रान्तरेभूतयत् स्निग्धोमेघो घृतमेघोनाम्ना महामेघ प्रादुर्भविष्यतीत्यादि सर्वमागमत् । अथ समादुर्जूतः सिकरिष्यतीत्याह । तएणमित्यादि । सर्वमागमत् नवर योघतमेघो भरतभूमेः स्नेहभाव स्निग्धता जनयिष्यतीति । अथ चतुर्थमेघवक्तव्यमाह ॥ तसिंचइत्यादि ॥ तस्मिंश्च घृतमे

वयइच्छंसि समाणंसि एत्थण घयमेहेणाम महामेहे पाउब्भविस्सइ, भरहप्पमाणमेत्ते आयामेण तदणुरूवंचणं विक्खंभबाहल्लेणं । तएणं सेघयमेहे णाम महामेहे खिप्पामेव पतणतणाइस्सइ जाव वासं वासिस्सइ । जेण भरहस्स वासस्स भूमीए सिणेहभावं जणइस्सइ । तंसिंचणं घयमेहंसि सत्तरत्तं णिवइयंसि समाणंसि एत्थ णं अमयमेहेणाम महामेहे पाउब्भविस्सइ । भरहप्पमाणमित्ते आयामेण जावयासं वासिस्सइ, जेण भर

निपतिते सतिअत्र घृतमेघोनाम्नामहामेघः प्रादुर्भविष्यति । भरतप्रमाणमात्र आयामेन तदनुरूपो विष्कम्भबाहुल्याभ्यां । ततः सघृतमेघो नाम्नाम हामेघ क्षिप्रमेव प्रतनतनायिष्यति । यावत् वर्षं वर्षिष्यति येन भरतस्य वर्षस्य भूम्याः स्नेहभावजमयिष्यति । तस्मिंश्च घृतमेघेसप्तरात्र निपतिते सति अमृतमेघोनाम्नामहामेघः प्रादुर्भविष्यति । भरतप्रमाणमात्र आयामेन यावत् वर्षं वर्षिष्यति येनभरते वर्षे वृक्षगुच्छगुल्मलतावल्लितृण

यस्वर तेक्षीरमेघनामे महामेघ सातअहोरात्रलगे वूठे थके एहवाअवसरमांहिं घृतमेघ घृतनीपरेस्निग्धएहवो महामेघनोजो मेघप्रगटथास्ये भरतक्षेत्रप्रमाण लांबपणे तेतलोभरतक्षेत्रप्रमाणपोहलपणे जाडपणे तिवारेतेघृतमेघनामक महामेघ उतावलोगाजगर्जारवे गर्जना करस्ये यावत् वर्षा वरसस्ये जेणेकरी भरतक्षेत्रनी भूमिनेंविषे स्नेहभाव चिगटपणु उपजावस्ये तेघृतमेघनामेंमहामेघ सातअहोरात्र निरन्तरपणे वरसे थके एहवे अवसरे अमृतमेघना

घे सप्तरात्र निपतितेसति अत्रांतरे अमृतमेघोयथार्थनामामहामेघः प्रादुर्भविष्यति यावद्वर्षिष्यति इति पर्यंत पूर्ववत् । योमेघो भरतेवर्षे वृक्षगु
च्छगुल्मलतावल्ल्यः तृणानिप्रतीतानि पर्व्व गाइक्ष्वाद्यः ॥ हरितानि दूर्वादीनि औषध्यःशाल्याद्यः प्रवालाःपल्लवाः अंकुराः शाल्यादिबीजसूचयः इ
त्यादीन् तृणवनस्पतिकायिकान् बादरवनस्पतिकायिकान् जनयिष्यतीति । अथ पञ्चममेघस्वरूपवक्तव्यमाह ॥ तंसिचणमित्यादिव्यक्तं परं रसजनको
मेघो रसमेघः यो रसमेघ स्तेषाममृतमेघोत्पन्नानां बहूनां वृक्षगुच्छांकुरांतानां वनस्पतीनां तिक्तोनिंबादिगतः कटुकोमरिचादिगतः कषायो बिभीत
कामलकादिगतः अम्लो अम्लिकाद्याश्रितः मधुरः शर्कराद्याश्रितः एतान् पञ्चविधान् रसविशेषान् जनयिष्यति । लवणरसस्यमधुरादिससर्गत्वाद्व लवणे
रैव पियवचनात् सभाष्यतव तत्रमाधुर्यादिससर्गः सर्वरसानां लवणमभेपएव स्वादुत्वोत्पत्तेः तेन न पृथग्निर्दिष्टः एषामपञ्चानां मेघानां क्रमेणैवमयो

हेयाए रुक्खगुच्छगुम्मलयावल्लितणपव्वगहरियओसहिपवालंकुरमाईए तणवणस्सइकाइए जणइस्सइ । तं
सिचणं अमयमेहंसि सत्तरत्तं णिवतितंसि समाणंसि एत्थणं रसमेहेणामं महामेहे पाउब्भविस्सइ, भरहप्प
माणमित्ते आयामेणं जाव वासंवासिस्सइ,जेणंभरहेवासे तेसिं बहूणंरुक्खगुच्छगुम्मलयावल्लितणपव्वगहरि

पर्वगहरितौषधिप्रवालाङ्कुरादीन् तृणवनस्पतिकायिकान् जनयिष्यति तस्मिन् अमृतमेघेसप्तरात्र निपतितेसति अत्ररसमेघोनामा महामेघः प्रादु
र्भविष्यति । भरतप्रमाणमात्र आयामेन यावत् वर्षं वर्षिष्यति । येनभरतेवर्षेतेषांबहूनां वृक्षगुच्छगुल्मलतावल्लितृणपर्वगहरितौषधिप्रवालाङ्कुरादीनां

नर्इ चोथो माहामेघ प्रगटथास्यें भरतक्षेत्रप्रमाण तावण्यें यावत् सातअहोरात्रलगें वरसस्ये जेमेघभरतक्षेत्रने विषे वृक्षगुच्छगुल्म लता
वेलीतृण पर्वतरुशेलडीप्रमुख हरितओषधिप्रमुख शालि धान्यप्रवालिका पल्लवीची अंकुरप्रमुख इत्यादिक सर्व बादरवनस्पतिकाय उपजावस्यें तेअमृतमेघ
नामामहामेघ सातअहोरात्रवर्ष्यें पूठे वलता एहवे अवसरें रसमेघनामें पांचमो माहामेघ प्रगटथास्येर भरतक्षेत्रप्रमाणतावण्यें यावत् मेहवरस

त्र सूत्रे उक्तमपि स्पष्टीकरणाय पुनर्वाक्यते प्रथमस्य भरतभूमेः दोषोपशमः द्वितीयस्य तस्यैव शुभवर्णगन्धादिजनकाय तृतीयस्य तस्यैव स्नि ग्धतागमकस्य यद्यत्र क्षीरमेघेनैव शुभवर्णगन्धरसस्पर्शसम्पत्ती भूमिस्निग्धतासम्पत्तिरिति वाच्यं स्निग्धतापि दग्धसंपादकत्वात् तस्य महिमाद्यघोपूर्ते स्निग्ध तातादृशी क्षीरवृष्टयेत इत्युभयमेवाभासतो चतुर्थस्य तस्या वनस्पतिजनकस्य पञ्चमस्य वनस्पतिषु स्वस्वयोग्यरसविशेषजनकस्य यद्यप्यमृतमेघतो वन स्पतिसम्भवे वर्णादिसम्पत्तौ सत्सम्पादितत्वात् रसस्यासम्पत्ति समारोपयुक्तिमतो तथापि स्वस्वयोग्यरसविशेषाम् सम्पादयितुं रसमेघ एव प्रभुरिति, तदा च यादृशं भरतक्षेत्रं तथाह ॥ तएणं भरहेवासेइत्यादि ॥ ततः उक्तस्वरूपपञ्च मेघवर्षणानन्तरमिति पूर्ववत् भारतवर्षं भविष्यति कीदृशमित्या

ह्रसहिपवालंकुरमाईण तित्तकडुयकसायअंबिलमहुरे पञ्चविहे रसविसेसे जणइस्सई। तएणं भरहेवासे भविस्सइ। परूढरुक्खगुच्छगुम्मलयावल्लितणपव्वयगहरिओसहिए उवचियतयपत्तपवालपल्लवंकुरपुप्फफ लसमुइए सुहोवभोगे आवि भविस्सई ॥ तएणं ते मणुया भरहवासं परूढरुक्खगुम्मलयावल्लितणपव्वयह

तिक्तकटुकषायाम्लमधुरान् पञ्चविधान् रसविशेषान् जनयिष्यति। ततः भरतं वर्षं भविष्यति। प्ररूढवृक्षगुच्छगुल्मलतावल्लितृणपर्वगहरितौष धिकं उपचितत्वक्पत्रप्रवालपल्लवाङ्कुरपुष्पफलसमुदितं सुखोपभोग्यं चाविर्भविष्यति। ततस्ते मनुजा भरतं वर्षं प्ररूढवृक्षगुच्छगुल्मलतावल्लितृणपर्व गहरितौषधिकादृत उपचितत्वक्पत्रप्रवालपल्लवाङ्कुरपुष्पफलसमुदितं सुखोपभोग्यं जातं चापि द्रक्ष्यन्ति द्रष्ट्वा च बिलेभ्यो निर्गमिष्यन्ति। निर्गत्य

रसने जेनाथी भरतक्षेत्रमां ते समये वृक्ष गुच्छ गुल्म लता वेलि तृण पर्वग हरीत ऊषधी प्रवाल अंकुर समुदय तीखो कडुयो कषायलो खाटो मीठो एपांचप्रकारेरसनो विशेषस्वादरूपजायस्ये तिवारे भरतक्षेत्रनेविषे प्ररूढवाला मोटाथास्ये। वृक्ष गुच्छ गुल्मलता वेलि तृण पर्वग हरीत ऊषधी प्रमुख तेहनेविषे उपचितपणा त्वचापत्र पत्रपाने प्रवालकूंपल अंकुरा फूल फलसमुपचित्त तेणेकरी समुदित सुखेभोगवायोग्य थास्ये। तिवारे

ह मकराउद्गता यथा गुच्छा गुल्मा लता वल्ल्य वनानि यत्र ता हरितानि ओषधयश्च यत्र ततया अत्र समासे कप्रत्यय एतेन मनरपतिवसतानि स्थिता । उपचितानि पुष्टिमुपगतानि त्वक्पत्रप्रवालपल्लवाङ्कुरपुष्पफलानि समुदितानि सम्यक् प्रकारेण उदयप्राप्तानि यत्र ततया वाक्तस्य परनिपातः प्राकृतत्वात् एतेन वनस्पतिषु पुष्पफलादारीतिरेखिता अतएव सुखोपभोग्य सुखेनासेवनीय भविष्यति । अत्रमाध्यांतरयोरमार्गमुपासस्य भविष्यतिप रम्य नयोनतनयमावनीयमिति । अथ तत्कालीनानमनुष्यास्तादृशमरत दृष्ट्वा यत्करिष्यति तदाह ॥ तएणमित्यादि ॥ ततस्तेमनुष्या भरतवर्ष यावत्सु खोपभोग्य चापि दृश्यन्ति दृष्ट्वा बिलेभ्यो निर्गमिष्यन्ति निगमिष्यन्ति निर्गत्य हृष्टा आनन्दितास्तुष्टाः सतोषमुपगताः पश्चात् कर्तव्यम् अन्योन्य शब्दयि ष्यति शब्दयित्वा एवं वदिष्यतीति । अथ ते किं वदिष्यतीत्याह ॥ जातेवमि त्यादि ॥ जात भो देवानुप्रिया भरतवर्षप्रकटवृक्ष यावत् सुखोपभोग्य तस्मा द्देवानुप्रिय अस्माकं सजातीयानां कश्चिदपि प्रवृत्ति अशुभकुणिम मासमाहारमाहारयिष्यति सपुरुषो ऽनेकाभिश्छायाभिः वर्जनीयेतीयास प्रणो यानादिपंक्तिनिषण्णानायाश्छाया शरीरसंबंधिन्यस्तामि वर्जनीयः । अथ सर्वः । ज्ञाता तेषामस्पृश्यानां शरीरस्पर्शः तच्छरीरच्छायास्पर्शोऽपि वर्जनीयः

रिक्खकहिए उवचियतयपत्तपवालपल्लवंकुरपुप्फफलसमुइए सुहोवभोगे जायंजाय यावि पासिहिति पो सित्ता बिलेहिंतो णिद्धाइस्संति । णिद्धाइत्ता हट्ठतुट्ठा अण्णमण्णं सद्दाविस्संति सद्दावित्ता एवं वइस्संति जाए

हृष्टास्तुष्टा अन्योन्यं शब्दयिष्यन्ति, शब्दापित्वा च एवं वदिष्यन्ति जात देवानुप्रिया ! भरत वर्ष प्ररूढवृक्षगुच्छगुल्मलतावल्लितृणपर्वगहरित यावत् सुखोपभोग्य तत् यो देवानुप्रिय अस्माकं कोपि अद्यप्रभृति अशुभं कुणपमाहार माहरिष्यति स अनेकाभिश्छायाभिः वर्जनीय इति । इति कृत्वा संस्थिति स्थापयिष्यन्ति स्थापयित्वा भरते वर्षे सुखसुखेनाभिरममाणाः विहरिष्यन्ति ॥ तस्यां खलु ! समायां भरतस्य वर्षस्य कीदृशक आकारभाव

तेणमुच्चं ज़रतवोसं मकरवयच्या यच गुच्छ लया बल्लि तण पव्वग हरीत ओसहिवकरी उपचितपुष्ट त्वचा पान प्रवाल पल्लव अंकुरा पुष्प फलवकरी मनुरितविकस्वर सुखवयसवायोग्यमभूदेवमह देवीगद विकसाविपीनीकसर्षे नीलकीनकं ह्यसुटपवेयचविया नाहोनादि यतेकर्म स०तेकसँ तेंळीनें

कृचिद्वलेरसि सूत्रपाठेसु पर्य्यौवसंनीय इत्यर्थः इतिकृत्वा यस्थिति मर्यादां स्थापदिष्यन्ति स्थापदित्वाच भरतेवर्षे सुखसुखेनाभिरममाणा २ सुखेन क्रीडतो २ विहरिष्यति प्रवार्त्तयवइति। अथ भरतभूमिस्वरूप पृच्छति । तीसेणमित्यादि । सर्वंपूर्वंयत ननु कृत्रिमभवपादिकरण सदागीतगमनुगामा समभवि शिल्पोपदेशकाचार्याभावात्कुष्यते द्वितीयारे पुरादिनिवेशराजनीतिव्यवस्थादिकज्ञातिसरकादिपुरुषविशेषद्वारावा देशाधिष्टायकदेवप्रयोगे यथाकालानुभावजनितमेपुस्येमया तस्य सुसमवत्वात् कथं मन्यथा ऽव्रैवपन्यं सुतारकमाश्रित्य पुष्करसंवर्त्तकादिपञ्चमघानेघयच्छ्मनतर घृतादिजिरीप व्यादिभिद मासुरायासञातायां भरतभूम्यां तत्कालीनमनुष्या बिलेभ्योनिर्गत्य मासादिभवणमियगमर्यादाविधास्यति सप्तोपकथपत्तेषहिः करिष्यतीत्य धीभिप्रायक प्रागुक्त सूत्र सगच्छतइति । अथमनुष्यस्वरूपमाह ॥ तीसेणमित्यादि ॥ सर्वं अवसर्पिणीदुषमारकमनुष्यस्वरूपवद्वाचनीय मयर नषि

ण देवाणुप्पिया ! भरहेवासे पकठरुक्खगुच्छगुम्मलयावल्लितणपव्वयहरिअ जाव सुहोवभोगे त जेण देवाणुप्पि आ!अम्ह केइ अज्जप्पभिई असुभं कुणिमं आहारआहारिस्सइ । सेण अणेगाहिं छायाहिं वज्जणिज्जेत्तिकट्टु स ठिइ ठवेस्स ति २ त्ता भरहेवासे सुहसुहेण अभिरममाणो २ विहरिस्स ति॥ तीसेण भंते ! समाए भरह

यमत्ययतारा भविष्यति । गौतम! बहुसमरमणीयो भूमिभागो भविष्यति यावत्कृत्रिमैरकृत्रिमैश्चैव ॥ तस्या भदन्त! समायामनुजाना कीदृशक आ कारभावप्रत्यवतारो भविष्यति । गौतम! तेषा मनुजाना षड्विध संहनन षड्विध सस्थान मल्लोरसय ऊर्द्धसुच्चत्वेन जघन्येनानाभ्रेसुलत् उत्कर्षत

एकस्थलेकदेशे यातपगो इदेवानुप्रिय । भरतक्षेत्रमेवैवपेरुवपवाखेर यच गुच्छ गुल्म लता वल्ली तृण पर्वत हरीत यावत् शुभोपभोगान्यस्मो- तेभणी येषाम देवानुप्रिय ? आपचमादि आत्मपदीपयो अशुभकुणिममांसमोद्याहारचरस्यच तेपुरुषस्यमेकच्छायाव आचरादिकच करी अथयाश्वरी रादिकमोचाया इपचिसशयोनपी ठेइमोचाया मनसी एइयोकछीमें सऽमर्योदाभ्यायस्यं यायीमें भरतपेत्रनेंयिये सुचेंसुयें अभिरममाणोक्रीडावरतापचा

स्यन्ति सकलकर्मक्षयलक्षणां सिद्धिं गमिष्यन्ति यावत् सर्वदुःखानामन्तं करिष्यन्ति । अत्र भविष्यन्निर्देशप्रस्तावे वर्तमाननिर्देशः पूर्वोक्तयुक्त्या समाधेयः । प्रत्युत्सर्पिण्या द्वितीयारकः ॥ तीसे णं समाए एक्कवीसाए वाससहस्सेहिं इत्यादि । तस्यां समायां दुष्षमानाम्न्याः एकविंशत्या वर्षसहस्रैः काले व्यतिक्रान्ते अनन्तैर्वर्णपर्यवैर्यावत् परिवर्द्धमानः २ अत्रान्तरे दुष्षमसुषमानामा समाकालस्तस्योत्सर्पिणीतृतीयारकः प्रतिपत्स्यते । हे भदन्तेत्यादि प्राग्वत् । तीसे णमित्यादि । सर्वं प्राग्वत् अथ उत्सर्पिणीचतुर्थारकस्य सुषमदुष्षमासंज्ञस्य उत्सर्पिणीततीयारकस्येति वक्तव्यस्य प्रकटयन्नाह । तासे णमित्यादि प्रायः प्राग्व्याख्यातार्थं तीर्थंकरादयो विंशतिः पद्म नाभादयः चतुर्विंशतितमस्य भद्रकृतश्च चतुर्थारके उत्पत्स्यमानत्वात् एकादश चक्रवर्तिनो भरताद्यो यीरचरित्रेषु दीर्घदन्ताद्य द्वादशसारिष्टमान्तश्च तुतारकेऽपि भावित्वात् नव बलदेवा जयन्ताद्यः नव वासुदेवाः अर्हदादयः नव तिलकादयः प्रतिविष्णवोऽनेनोक्ता सम्यक् पूर्वोक्तपञ्चहेतुरपसातव्यः समुत्प

रसयासस्स केरिसए आयारभावपडोआरे भविस्सइ । गोयमा ! बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे भविस्सइ । जा व कत्तिमेहिं चेव अकत्तिमेहिं चेव तीसे णं भंते ! समाए मणुआणं केरिसए आयारभावपडोआरे भविस्सइ । गोयमा ! तेसि णं मणुआणं छव्विहे संघयणे छव्विहे संठाणे बहूईओ रयणीओ उड्ढं उच्चत्तेणं जहण्णेणं अंतोमुहु

सातिरेकं वर्षशतं मायुः पालयन्ति पालयित्वा अप्येकके निरयगामिनो यावदप्येकके देवगामिनः भविष्यन्ति, तस्या भदन्त समायां एकविंशत्या वर्ष सहस्रैः (प्रमिते) काले व्यतिक्रान्ते अनन्तैर्वर्णपर्यवैर्यावत्परिवर्द्धमानोऽत्र दुःषमसुषमानाम्नासमाकालः प्रतिपत्स्यते । भगवन् ! तस्या भदन्त स

विषमस्य हे भगवन् ? तेऽस्यारानेविषै । भरतक्षेत्रस्य कैदृशो आकारभावप्रत्यवतार स्वरूपमाख्यात । हे गौतम । बहुसमो रमणीय भूमिभाग भविष्यति यावत् कृत्रिमकारिकैरकरी अकृत्रिमताम्नतकरी तेष हे भगवन् । आरानेविषै मनुष्यनो कैदृशो आकारभाव प्रत्यवतार स्वरूप भाख्यात । हे गौतम । तेननुष्यनव प्रकारना संघयणरूपौ प्रकारनासंस्थान भवीशिघनोकाया पंचपक्षीरूपौ जघन्यथीअन्तर्मुहूर्त उत्कृष्टथि ११० एकसोदसवरसनु आऊखोपालस

रस्यते । गतकल्पीयास्त्वरसर्प्पिंण्या मथचतुर्थः ॥ तीसेणमित्यादि ॥ तस्यांसमायासागरोपमकोटाकोट्यांक्षिपस्यारिमसा यथपञ्चमी कृनिसमा कालेव्यतिक्राते
प्रमनैतयसपयवैं पोयद्दमानो ऽत्रप्रस्तावेसुपमदुष्पमानाम्ना समाकाल। उत्सर्प्पिणीचतुर्थारकलक्षण। प्रतिपत्स्यते ॥ साथमित्यादि ॥ सासमा त्रिचायि

त्त उक्कोसेण साइरेग वाससय आउअ पालेहिंति २ ता अप्पेगइआ णिरयगामी जावअप्पेगइआ देवगा
मी णसीझिहिंति । तीसेणं समाए एक्कवीसाए वाससहस्सेहिं कालेवीइक्कंते अणंतेहिं वण्णपज्जवेहिं जाव परि
वुड्ढेमाणे २ एत्थण दूसमसुसमाणाम समा कालेपडिवज्जिस्सइ । समणाउसो ! तीसेणं भंते ! समाए भरहस्स
वासस्स केरिसए आयारभावपडोआरे भविस्सइ । गोअमा ! बहुसमरमणिज्जे जावअकित्तिमेहिंचेव । तेसिणं
भंते ! मणुआणं केरिसए आयारभावपडोयारे भविस्सइ । गोअमा ! तेसिणं मणुआणं छव्विहे संघयणे छव्वि
हेसंठाणे बहूइं धणुइं उड्ढं उच्चत्तेणं जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं पुव्वकोडीआउअं पालिहिंति २ त्ता अ

माया भरतस्य वर्षस्य कीदृशक आकारभावप्रत्यवतारो भविष्यति गौतम ! बहुसमरमणीयोयावत अकृत्रिमैश्चैव । तेषां भदन्त ! मनुजानां कीदृशक
आकारभावप्रत्यवतारो भविष्यति । गौतम ! तेषां मनुजानां षड्विधं संहननं षड्विधं संस्थानं बहूनि धनूंषि ऊर्ध्वमुच्चत्वेन जघन्येनान्तर्मुहूर्तम्

पाछीलें वैताढ्यक नरकनाआवद्दार यावत् वैताढ्यक देवतानीगतिनाजाणिहार पछिसीजेनपी मावणमाय ते आराना एकवीसहजारवरसन काल
व्यतिक्रम्यापकें अनंतेवर्णंनैंपर्याय करी यावत् वधतांवधतांपकां इहां दुःखमसुषमानामव समाकाल चौथो आरो पडिवजस्ये वधसमय । अहोश्रमणो
आउषावंतो ! ते हेभगवन् ! आरानें विषय भरतक्षेत्रनो केहवो आकारभाव प्रत्यवतारस्वरूप थास्ये । हेगौतम ! घणोसमोरमणीक यावत् कृत्रिम अकृत्रिमें
करी तेमनुष्यनो हेभगवन् ! केहवोआकारभावना स्वरूप प्रत्यवतार स्वरूप थासे । हेगौतम ! तेमनुष्यमें छप्रकारनासंघयण छप्रकारना संस्थान घणा

प्यति गकमवमयपत्नवालिदि समास् वंति वरकपर्णमग्रपज्ञात् अथ भविष्यन्निर्देसमासे वतगामनिर्देश पूर्वमुक्ति समाधेय । दत्युरसप्पिरूपां द्वितीयारक॥ तीर्थ नमाय मद्वीमाय् यावस्त्यादि । तस्यां समायां दुष्पमाभाव्यां एकविंशत्या वर्षसहस्रैः काले व्यतिक्रान्ते आगमिष्यत्पर्वाधायत् परिवर्द्धमान २ अवसरे दुष्पमसुषमानाम्नाकालउत्सर्प्पिणीतृतीयारक प्रतिपत्स्यते । पेमम्मेत्यादि प्राग्वत् । तीर्थकरित्यादि । पर्यन्तम्याह् अथ भरिष्यतोपमुपोरकमनुतायसुरार्पिणीततीयारकमति सतुमकुरयं प्रकटयनाह । तीर्थकरित्यादि प्रायः प्राग्व्याख्यातार्थ तीर्थकराश्चचोविंशतिः पञ्च माधरव अनुविंशतितमस्य भद्रकमाम पयुमारके व्यवरयगामत्वात् प्रकारणपञ्चति नो भरतादयो पीरपरिदेतु दीपप्रतापनाद्वावत्सारिसूतग्रव मूर्धा॥येवय भावित्वात् नवनवयोत्पतामय गवयामृदेवा अनंख्यारय। पतु तिसकाअय। प्रतिविप्रयोनिर्योक्ता साम पूर्वोक्तप्रवेसुरमसातव्यः समुस्य

रसमासस्स केरिसए श्रायारभावपडोयारे भविस्सइ । गोयमा ! बहुसमरमणिज्जो भूमिभागे भविस्सइ । जाव कत्तिमेहिं चेव श्रकत्तिमेहिं चेव तीसेणं भंते ! समाए मणुयाण केरिसए श्रायारभावपडोयारे भविस्सइ । गोयमा । तेसिणं मणुयाण छव्विहे संघयणे छव्विहे संठाणे बहुइंत रयणीउ उहुउच्चत्तेणं जहण्णेणं श्रंतोमुहु

र्त्तमिति अर्वशेत माप् पाणयनि, पालयित्वा अप्येकके निरयगामिनो यावदप्येकके देवगामिनः सेत्स्यन्ति तस्यां समायां एकविंशत्या वर्ष सहस्रैः (प्रमिते) काले व्यतिक्रान्ते अनन्तैर्वर्णपर्यवैर्यावत्परिवर्द्धमानोऽत्र सुषमदुष्षमानाम्नाकालः प्रतिपत्स्यते । समस्य । तस्यां भदन्त स

विनरायव हेमगवम् ? तेषामारोर्विवि । भरतक्षेत्रस्य केरिसो आकारभावप्रत्यवतार स्वभावपरापर । देगौतम । बहुसमो रमणीय भूमिभाग यावत् कृत्रिमकारिभिरी अकृत्रिमाभ्यत्तकरी तेष वेमनवम् । आरामेविवि मनुष्याणां कीदृशः आकारभाव प्रत्यवतार स्वरूपापर्याय । देगौतम । तेषमनुष्याणां समकारा संघयणूर्णं समसारमाकस्वान सवांशयमोकामाइ संघपणेहूग्य अपण्यमीअंतमूहूर्त्त स्तरकधि ११० एकचीशीवचरणं आसन्नीपालय

स्यते । गतश्चातीयाश्वरसर्पिण्या मयचतुर्थः ॥ तीसेणमित्यादि ॥ तस्यां समायां सागरोपमकोटाकोट्यां द्विचत्वारिंशता वर्षसहस्रैः ऊनितया कालेऽव्यतिक्रान्ते अनन्तैर्वर्णपर्यवैर्यावद्वर्धमानो ऽत्रप्रस्तावे सुषमदुष्षमानाम्ना समाकालः उत्सर्पिण्याश्चतुर्थारकलक्षणः प्रतिपत्स्यते ॥ सा णमित्यादि ॥ सा समा त्रियाधि

त्त उक्कोसेण साइरेग वासस्य आउअं पालेहिंति २ त्ता अप्पेगइआ णिरयगामी जावअप्पेगइआ देवगामी णसीमिहिंति । तीसेण समाए एक्कवीसाए वाससहस्सेहिं काळेवीइक्कंते अणंतेहिं वण्णपज्जवेहिं जाव परिवुड्ढेमाणें २ एत्थण दूसमसुसमाणाम समा काळेपडिवज्जिस्सइ । समणाउसो! तीसेण भंते ! समाए भरहस्स वासस्स केरिसए आयारभावपडोआरे भविस्सइ । गोअमा ! बहुसमरमणिज्जे जावअकत्तिमेहिंचेव । तेसिण भंते ! मणुआण केरिसए आयारभावपडोयारे भविस्सइ । गोअमा ! तेसिण मणुआण छव्विहे संघयणे छव्विहेसंठाणे बहूइं धणूइं उद्धं उच्चत्तेण जहण्णेण अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण पुव्वकोडीआउअं पालिहिंति २ त्ता अ

माया भरतस्य वर्षस्य कीदृशक आकारभावप्रत्यवतारो भविष्यति गौतम ! बहुसमरमणीयो यावत् अकृत्रिमैश्चैव । तेषां भदन्त ! मनुजानां कीदृशक आकारभावप्रत्यवतारो भविष्यति । गौतम ! तेषां मनुजानां षड्विधं संहननं षड्विधं संस्थानं बहूनि धनूंषि ऊर्ध्वमुच्चत्वेन जघन्येनान्तर्मुहूर्तम्

कासीनो केचनापि नरकगामिनोभविष्यन्ति यावत् केचनापि देवगतिगामिनोभविष्यन्ति । तस्यां समायां एकविंशत्या वर्षसहस्रैः काले व्यतिक्रान्ते अनन्तैर्वर्णपर्यवैः यावत् वर्धमानः एषा दुःषमसुषमानाम समाकाल: चौथो आरो पडिवज्जस्यइ पर्वसस्यइ । अहोश्रमणो आयुष्मन्तो ! ते हे भगवन् ! आरानें विषइ भरतक्षेत्रनो केहवो आकारभाव प्रत्यवतारस्वरूप थास्यइ । हे गौतम ! घणोसमोरमणीक यावत् कृत्रिमअकृत्रिमें करी ते मनुष्यनो हे भगवन् ! केहवो आकारभावना स्वरूप प्रत्यवतार स्वरूप थास्यइ । हे गौतम ! ते मनुष्यनें छप्रकारनासंघयण छप्रकारना संस्थान घणा

च्चमित मवमनमवपमवर्णासिद्धि ममाप्नुवंति चरणपर्नमवृत्पज।यात् मम मविष्यन्निर्देशोप्राप्ते वर्तमाननिर्देशः पूर्वमुक्तिः समाधेयः । वत्सुत्सर्पिण्याः द्वितीयारकः ॥ तीसेणं समाए एक्कवीसाए वाससहस्सेहिं इत्यादि । तस्यां समायां दुष्षमाख्यायां एकविंशत्या वर्षसहस्रैः काले व्यतिक्रान्ते अनन्तैर्वर्णपर्यवैर्यावत् परिवर्द्धमानः २ अत्रावसरे दुःषमसुषमानाम्नी समा कालः उत्सर्पिण्यास्तृतीयारकः प्रतिपत्स्यते । हे भगवन्नित्यादि प्राग्वत् । तीसेणमित्यादि । सर्वं प्राग्वत् अथ सर्पिण्या चतुर्थारकवत् गत्वसुत्सर्पिण्यास्तृतीयारकस्येति तत्स्वरूपं प्रकटयन्नाह । तीसेणमित्यादि प्रायः प्राग्व्याख्यातार्थं तीर्थकराश्चतुर्विंशतिः पद्म नाभाद्यः चतुर्विंशतितमस्य भद्रकृतश्च चतुर्थारके उत्पद्यमानत्वात् एकादश चक्रवर्तिनो भरतादयो भीरुचरित्रेतु दीर्घदन्तादयः द्वादशस्यारिष्टमाश्च तुपारकेऽपि भावित्वात् नव बलदेवा जयन्तादयः नव वासुदेवा नन्दाद्यः नव तिलकादयः प्रतिविष्णवोमेघोक्ता सप्त पूर्वोक्तप्रवर्हेतुरवसातव्यः समुत्य

रसघासरस केरिसए आयारभावपडोआरे भविस्सइ । गोयमा ! बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे भविस्सइ । जा

व कत्तिमेहिं चेव अकत्तिमेहिं चेव तीसेण ज्जते । समाए मणुयाण केरिसए आयारभावपडोआरे भविस्सइ ।

गोयमा ! तेसिण मणुयाण छब्विहे संघयणे छब्विहे संठाणे बहुइं रयणीउ उड्ढंउच्चत्तेण जहन्नेण अंतोमुहु

त्तं उक्कोसेण पुव्वकोडिं आउयं पालेंति पालित्ता अप्पेगइया निरयगामी जाव अप्पेगइया देवगामी नो सिज्झंति सस्यां भदन्तसमाया एकविंशत्या वर्ष सहस्रैः (प्रमिते) काले व्यतिक्रान्ते अनन्तैर्वर्णपर्यवैर्यावत्परिवर्द्धमानोऽत्र दुःषमसुषमानाम्नी समा कालः प्रतिपत्स्यते । भगव ! तस्या भदन्त स

विचरस्य हे भगवन्? तस्यारकस्य विषये । भरतक्षेत्रस्य कीदृशो आकारभावप्रत्यवतार स्वभावोऽस्ति । हे गौतम ! बहुसमो रमणीय भूमिभाग वास्य यावत् कृत्रिमैस्तृणैः अकृत्रिमैस्तृणैः सेव हे भगवन् ! आरकस्य विषये मनुष्याणां कीदृशः आकारभाव प्रत्यवतार स्वरूपमस्ति । हे गौतम ! तेषां मनुष्याणां षट्प्रकारका संहननं षट्प्रकारका संस्थानं बहवो हस्ताः उच्चत्वेन जघन्येन अन्तर्मुहूर्तं उत्कृष्टेन ११० एककोटीवर्षस्य आयुः पालय

मनुयमममपि ममसिकृत्य भगवान् स्वयमेवाह ॥ मनुआयानित्यादि ॥ मनुजानां तत्कालीनानां या अवसर्पिण्या स्तृतीयारकस्य पश्चिमेत्रिभागे वक्तव्यता सा अत्रापि भवितव्या । अतिदेशवावसूत्रमाह । कीदृशीयसावक्तव्यतेत्याह । कुलकराम् वर्जयतीति कुलकरवर्जा । वृषभजिनं मे इत्यस्याभिप्रायमे रूप सिद्धिः । एव ऋषभस्वामिवर्ज्या अवसर्पिण्या कुलकरसगाथाया दशमीत्यादीनामिव ऋषभस्वामिसपाद्यानां पाकपाकादिप्रक्रियाशिल्पकलोपदर्शनादी नामिवोत्सर्पिण्यामपि द्वितीयारकमाविवक्षकप्रयति तासां तेषां तदानीमनुवर्ति व्यमाकत्येन तत्प्रतिपादकपुरुषकथनप्रयोजनाभावात् । यथा ध्ययस

माकाले पडिवज्जिस्सइ । समणाउसो ! साण समा तिहा विभजिस्सइ । पढमे तिभाए मज्झिमे तिभाए पच्छिमेतिभाए । तीसेण भंते ! समाए पढमे तिभाए भरहस्स वासस्स केरिसए आयारभावपडोआरे भविस्सइ गोयमा ! बहुसमरमणिज्जे जाव भविस्सइ । मणुयाण जाव उसप्पिणीए पच्छिमे तिभाए वत्तव्वयासाभाणियव्वा । कुलगरवज्जा उसभसामिवज्जा अण्णे पढति । तीसेण समाए पढमेतिभाए इमेपण्णरस कुलग

परिवद्दमानाऽत्रसुषमदु षमानामासमाकालः प्रतिपत्स्यते । श्रमण ! सासमात्रिधाविभजिष्यति । प्रथमस्त्रिभागो मध्यमस्त्रिभागो पश्चिमस्त्रिभागश्च । तस्यां भदन्त ! समाया प्रथमेत्रिभागे भरतस्य वर्षस्य कीदृशक आकारभावप्रत्यवतारो भविष्यति । गौतम ! बहुसमरमणीयो यावद्भविष्यति । मनुजाना

पश्चिमसेर्वेसस्य । अहोश्रमणो आयुष्मन्तो ! तेश्चारो त्रिश्चभागइयिदृवासे पहिला श्री जोभाग१ विचिला त्रिजोभाग२ छेहला त्रिजोभाग ३ । हेभगवन् ! तेआरानें विषय पहलभाग भरतक्षेत्रनो केहवोआकार भावस्वरूप होस्ये घणु रमणीक यावत् होस्ये । जेअवसर्पिणीना श्री आआरामा छेहलाभागनी वक्तव्यताकही तेहवी उत्सर्पिणीनाबीजाआरानाप्रथमभागनीपरिजाणवी कुलगरवर्जीने १५ कुलगरमहोटे ऋषभदेववर्जीने ऋषभस्वामीनइ स्था निर्दे बहुलसतीपढरकहियो अन्यकोइआचार्यकहेवइ पाघमांतरे तेबीजाआरानइ पहलेभागइ पनरकुलगरउपजस्यइ । तेकोहा–सुमति १ यावत्

त्र्यतिविभाग प्रागपति। प्रथमस्त्रिभागः मध्यमस्त्रिभागः पश्चिमस्त्रिभागश्चेति समाया विभागत्रयरूपमाह ॥ तीसे णमित्यादि ॥ तस्यां समायां भदन्त ! प्रथमे त्रि
भागे भरतस्य वर्षस्य कीदृशक आकारभावप्रत्यवतारो भविष्यति । गौतम ! बहुसमरमणीयो भविष्यति यावत्करणात् पूर्वोक्तमपि भूमिवर्णकगमो वाच्यः

व्वोगइया णिरयगामी जाव अंतं करेहिंति । तीसे णं भंते ! समाए तओवंसा समुप्पज्जिस्संति तंजहा तित्थगरवं
से चक्कवट्टिवंसे दसारवंसे । तीसे णं समाए तेवीसं तित्थगरा एक्कारस चक्कवट्टी णव बलदेवा णव वासुदेवा स
मुप्पज्जिस्संति । तीसे णं समाए एगाए सागरोवमकोडाकोडीए बायालीसाए वाससहस्सेहिं ऊणिआए का
ले वीइक्कंते अणंतेहिं वण्णपज्जवेहिं जाव अणंतगुणपरिवुड्ढीए परिवुड्ढमाणे २ एत्थ णं सुसमदूसमाणामं स

तत्क्षयतः पूर्वकोट्यायुः पालयन्ति, पालयित्वा अप्येकके निरयगामिनो यावदन्तं कुर्वन्ति । तस्यां भदन्त ! समायां कतिवंशाः समुत्पत्स्यन्ते
तद्यथा । तीर्थंकरवंशः चक्रवर्तिवंशः दशार्हवंशः तस्यां समायां त्रयोविंशतिस्तीर्थकराः एकादशचक्रवर्तिनः नवबलदेवाः नववासुदेवाः समुत्प
त्स्यन्ते ॥ तस्यां समायां एकया सागरोपमकोटाकोट्या । द्विचत्वारिंशता वर्षसहस्रैः ऊनिते काले व्यतिक्रान्ते अनन्तैर्वर्णपर्यवैर्यावदनन्तगुणपरिवृद्ध्या

धनुष ऊंचपणे अवगाहना जघन्यथी अंतर्मुहूर्त उत्कृष्टथी पूर्वक्रोडिवर्षनुं आउखुं पाळीने केटलाएक नरकमां जाशे यावत् केटलाएक संसारनो
अंतकरसे। ते आरामां त्रिणवंश उपजसे। ते केहा तीर्थंकरनो वंश१ चक्रवर्तिनो२ दशारवंश वासुदेव। ते आरामां त्रेवीस २३ तीर्थंकर
(चोवीसमो तीर्थंकर अने बारमो चक्रवर्ति चोथा आरामां थाशे तेमाटे तेवीस तीर्थंकर अने अग्यार चक्रवर्ति कह्या) पद्म नामादिक अग्यार
११ चक्रवर्ति दीर्घदंतादिक नव ९ बलदेव जयंतादिक नव ९ वासुदेव नंदीप्रमुख उपजसे। ते त्रीजा आरानो एक कोडाकोडि सागरोपम बेंतालीस हजार
वरस ऊणा एटले काळ अतिक्रम्या पछे अनंता वर्णपर्यायनी यावत् अनंतगुणी वृद्धिकरी वधतां वधतां एवो सुषमदुःषमानामे आरो

यथार्हेत्सिद्ध। द्वितीयपंचकस्य कालानुभावेनोत्कृष्टापराधविधुराणां मध्यमजघन्यापराधयोर्माकारधिक्काररूपे द्वे तृतीयपंचकस्य पूर्वापराधद्वयविधुराणां जघन्येऽपराधे धिक्कारस्तत्रामपनेति । अत्र दण्डनीतय इत्युपलक्षणं तेनशरीरायुःप्रमाणादिकमपि यथासंभव प्रतिलोमतया ज्ञेयमिति वाचनान्तरसूत्र स्याभावः । अत्रव्यवच्छिन्ने राजधर्मे कालानुभावेन प्रतनु २ कषायाः शासनारोपेन पतेजसः दण्ड करिष्यसि नापि शासनीयास्तदुचितमपराध करिष्यसि ततोऽरिष्टनामकचक्रवर्ति सतानीया पंचदश कुलकरा भविष्यन्ति । सोपाद तत्कृतसमयावापाशका क्रमेण च सर्वमप्येतद्विस्तरस्य प्रपत्स्यते । अत्र च अपञ्चमामकुलकरो मनुष्य यमस्वामिनामात्मीयकृत् तत्स्वामीयस्य भद्रकृतत्सीयकस्य प्रसुतारकसीकोमनयतीपचोपसिक्रातेषु तत्परस्यभामत्येनागमेऽभि धितत्वादिति किंच स्थानाङ्गे सप्तमे स्थानके सप्तकुलकरा उक्ता सप्तसुमतिनामापि भोक्ष, दशमे तु सीमंकरादयो दशोक्ता सप्तसुमतिनामोक्त परं प्राते न समवायांगेतु सप्त तथैव दशतु विमलवाहनादयः सुमतिपर्यन्ता उक्ता। स्थानांगमयमस्थानके च सुमतिपुत्रस्ये न पद्मनाभोत्पसिदुक्ता तथा प्रस्तुतग्रन्थे द्वितीयारके कुलकरा मूलतएव नोक्ता चतुर्थारकेतु मतान्तरेण सुमत्यादयः पंचदशोक्ता सोम कुलकराणामित्यपि २ नामतः व्यस्तनामतान्यूनाधिक नामताद्रूपसूत्रपाठदर्शनेन व्यामोहो न कार्यो वाचनाभेदजनितत्वात् तस्य जवतिविद्याचनाभेदे पाठभेद स्तत्त्वस्तु केवलिगम्यमिति । अथात्रैव त्रिभागे किंकिपुत्रेर्द यास्यतीति दर्शयन्नाह ॥ तासे णमित्यादि ॥ तस्यां समायां प्रथमे त्रिभागे राजधर्मो यावद्धर्मचरणं च व्युच्छेत्स्यति । यावत्करणात् गण धर्मः पाषण्डधर्मोऽग्निधर्मश्चेति । अथशेषद्विभागवक्तव्यतामाह ॥ तीसे णमित्यादि ॥ तस्याः सुसमाया मध्यमपश्चिमयो स्त्रिभागयो पा प्रथममध्यमयोरि

जाएसु जाव पढममज्झिमेसु वत्तव्वया ओसप्पिणीए सा णाणिव्वा । सुसमा तहेव सुसमासुसमावी तहेव, जा

धर्मोपाय १मनघरव च व्युच्छेत्स्यति । तस्याः समायाः मध्यमपश्चिमयोस्त्रिभागयोर्यावत्प्रथममध्यमयोर्या वक्तव्यताऽवसर्पिण्याः साभणितव्या ।

यथा सुषमामामेंपाधमाआरो तिमज्ज योजाआरामोपरत्र सुषमसुषमाओचोआरोपणि तिमजपहिता आरागोपरत्र । यावत् अवसर्पिण्यां मनुष्याणामस्य यावत् सन्निधारीसगे जायथी (एतस्य उत्सर्पिणी अयमपि ो वक्तव्यतामाह मीगोआधिकार पूरोपयो ॥ इय भरतचक्रवर्ति सघपरूप प्रोओ

रिपयोतृतीयारकतृतीयभागे कुलकराणां स्वरूपं प्रथमस्त्रामिस्वरूपं च प्राक्प्ररूपितं तथात्रावसेयमिति भावः । अथवा प्रथमस्वामिवर्जं स्वयं ऋषभ स्वाम्यन्तिकावमेवेति तात्पर्यं तेन प्रथमस्वाम्यभिलापवर्जं यित्वाभक्तकस्तीर्थंकतोऽभिलापः कार्यः इत्यागत । एतत्सर्पिर्णीचरमतीर्थकरस्य प्रायोऽव सर्पिणी प्रथमतीर्थकरसमानशीलत्वात् अन्ययोरुत्सर्पिणीचतुर्विंशतितमतीर्थंकतः कुसमयः स्यादिति सद्यायोक्योपि स्यात् चत्वार्युपवर्जनस्तु अथोदेव नपेयेप्राप्ते छाद्मिपयकोऽभिलापएव नास्तीति । अधकुलकरविषयकं वाचनाभेदमाह । अन्येपठन्तीति । अन्येआचार्याः पठन्ति तस्याःसमायाः प्रथमेत्रि भाग इमे वक्ष्यमाणाः पञ्चदशकुलकराः समुत्पत्स्यन्ते । तद्यथा । सुमतिः यावत् ऋषभः क्वचित् समुद्रसि पाठ सत्प्रसन्नसि। उच्चारस्तु स्वराणां स्वरा त्यनेनसूत्रेण प्राकृतशैलीप्रभवः यद्वा धंमुचिरिति पाठःक्षात् पूर्वोक्ताः मतिमुतिप्रमुखाएव ग्राह्याः वाचनान्तरानुसारेण यत्कुलकरसमयोनिरूपित कामातिरिक्त दोषवन्तु २ पुरुषपर्वसप्रमाणमव २ दण्डनीत्यादिकं तदेव पूर्वोक्तमेवावसेय । अत्रैव दण्डनीतिक्रमविशेषस्वरूपमाह दण्डनीतयः कुलक रेणाद्या हाकाराद्यः प्रतिलोमाः पश्चादानुपूर्व्याज्ञाता नेतव्याः प्रापणीयाः सुद्विपथमितिशेषः । प्रथमपदकस्यधिकाराद्य तत्कुत्समध्यमजघन्यापराधिना

रा समुप्पज्जिस्सति । तंजहा—सुमई जाव उसमे सेसं तचेव दंडणीईओ पडिलोमाओ णेयव्वाओ ॥ तीसे णं समाए पढमे तिभाए रायधम्मे जावधम्मचरणेय वोच्छिज्जिस्सइ । तीसेणं समाए मज्झिमपच्छिमेसु ति

यावत्यचरपिण्याः पश्चिमेत्रिभागे वक्तव्यता सामवितव्या । कुलकरवर्जा ऋषभस्वामिवर्जा ॥ अन्येपठन्ति । तस्याः समायाः प्रथमेत्रिभागे इमे पञ्चदशकुलकराः समुत्पत्स्यन्ते । तद्यथा सुमतिर्यावदृषभ शेषं तदेव दण्डनीतयः प्रतिलोमानेतव्याः । तस्याः समायाः प्रथमेत्रिभागे राज

धर्मं गण एव वाकनातिमग्रदण्डनीतिपूर्वकंतो नेतव्याःप्रतिलोम भ.न.द जावंता सेआरागा पडिलाजमनव विवद राजानोधमस्राचार यावत् धर्मंतो भावरण अग्निप्रमुखमव मुखेद्वायद । तेषोयाआरागा विचिलाकद्दानामनव विवद चेकवस:पनी भीआआरागा पडिलाविचलाआमनी वक्कव्वताकरी सेवा

च दक्षिणलवणसमुद्रयोरन्तरेणेत्यर्थः। पूर्वापरसमुद्रयोस्तु गङ्गासिन्धूभ्यां व्यवहितत्वात्सन्निधेया गङ्गायामहानद्याः पश्चिमायाः सिन्ध्वामहानद्याः पूर्वस्या
दक्षिणार्द्धभरतमध्यमतृतीयभागस्य बहुमध्यदेशभागे अत्रैतादृशक्षेत्रे विनीता अयोध्या नाम्ना राजधानी राजनिवासनगरी प्रज्ञप्ता ? यथाऽस्यैव तीर्थस्य
दक्षिणार्द्धभरतमध्यमतृतीयभागस्य बहुमध्यदेशभागे ... इत्यादि । साधिकचतुर्दशाधिकयोजनशताकोरपत्तीस्थितमुत्पत्तिः भरतक्षेत्रं ५०० योजनानि २६ योजनानिषट् ६ कलायोजनैकोनविंशतिविभागरूपाविस्तृ
द्धिरिति । साधिकचतुर्दशाधिकयोजनशताकोरपत्तीस्थितमुत्पत्तिः भरतक्षेत्रं ५०० योजनानि २६ योजनानिषट् ६ कलायोजनैकोनविंशतिविभागरूपाविस्तृ
अस्मात् ५० योजनानि वैताढ्यगिरिव्यासः शोध्यते जात ४७६ ६ कला। दक्षिणोत्तरभरतार्द्धयो विभजनायैतस्यार्द्धे २३८ ३ कला। इयतो दक्षिणार्द्धभरत
व्यासात् नदीकराद्दिवविस्तिर्णात्यादि मध्यमाववमा विनीताया विस्ताररूपाणि नवयोजनानि शोध्यते जातं २२९ ३ कला। अस्यैव मध्य
भागे नगरीत्यर्द्धकरणे ११४ योजनानि अवशिष्टस्यैकस्य योजनस्यैकोनविंशतिभागेषु कलात्रयक्षेपे जाताः २२ तदर्द्धं ११ कला इति तामेव विशेषयोगविधान
छि । पाईणपडीणायया इत्यादि । पूर्वापरयोर्दिशोरायता उत्तरदक्षिणयोर्विस्तीर्णा द्वादशयोजनायामा नवयोजनविस्तीर्णा धनपतिनस्योत्तरदिक्पालस्य
या निर्माता निर्मितेत्यर्थः। निपुणशिल्पिरचितत्वात्तिसुन्दरत्वात् यथा च धनपतिनाभिर्निर्मिता तथाप्यन्यान्तरानुसारेण किञ्चिद्व्यक्तिपूर्वकमुपदश्यते ॥ श्री
विभो राज्यसमये भक्त्यादेशात्कर्बापुरी धनदः स्थापयामास रत्नाभीकरोत्करैः १ द्वादशयोजनायामानवयोजनविस्तृता ॥ सहस्रद्वारमहाशाला सालवती

वाहाए दाहिणलवणसमुद्दस्स उत्तरेणं चोद्दसुत्तर जोअणसय एक्कारसयएगूणवीसइभाए जोअणस्स अबाहाए
गंगाए महाणईए पच्चत्थिमेणं सिंधूए महाणईए पुरत्थिमेणं दाहिणद्धभरहमज्झिल्लतिभागस्स बहुमज्झदेसभाए ए

एवमुच्यते भरतं वर्षं गौतम! भरते वर्षे वैताढ्यस्य पर्वतस्य दक्षिणेन चतुर्दशोत्तरं योजनशतं एकादश चैकोनविंशतिभागान् योजनस्याबाधया
दक्षिणलवणसमुद्रस्योत्तरेण चतुर्दशोत्तरं योजनशतं एकादश चैकोनविंशतिभागान् योजनस्याबाधया गङ्गाया महानद्याः पश्चिमायाः सिन्ध्वामहा

योजन ११ कला एकसोचउदइ ग्यारह गूणीसीआभाग योजननां एतलइ आंतरइ गंगामहानदीनें पश्चिमदिशइ सिंधूमहानदीनें पूर्वदिशइ दक्षिणार्द्धभरतनां
विचित्रा त्रीजाभागनइ मध्यमध्यदेशनेंविषइ इहां विनीतानामें राजधानी राजानेंवसिवायोग्यनगरी पूर्वपश्चिमदिसेंलांबी उत्तरदक्षिणदिशें पोहली

स्यत्र यथासन्नयन्यपोत्तमाया श्रीचिरपेम मध्यमप्रथमयोरित्यसवीय अन्यथा गुह्यमातिसोस्याज्ञाचारपोगुपपत्तिः स्यादिति, अवसर्पिण्या वक्तव्यता सा भवितव्या । गतचतुर्थारकसि । अथ पंचमषष्ठावतिदेशेनाह ॥ सुसमाइत्यादि ॥ सुषमा पंचमसमासत्वाच काल सर्पिवावसर्पिण्यां द्वितीयारकवदिति । सुषमसुषमा षष्ठारकः सोपि तथैव अवसर्पिणीप्रथमारकसदृश इत्यर्थः । विपरपर्यंतमप्रयोयमित्याह । यावत्षड्विधा मनुष्या अनुसज्यन्ति यावत्या यनु यति प्यते यावच्छनैश्चारिणः यावत्पदात् पद्मगन्धादयः पूर्वोक्ताएव ग्राह्याः । मतोपचमषष्ठी । तन्नमनेवोत्सर्पिणी । तस्याच मतायामवसर्पिण्युत्सर्पिणे बीजपकालचक्रमविगतं इति मोदितपपक्ष हेमनारसवमुख्यास्वविस्मयमान ऐवयुगीनतराधिपतिचक्रवर्तिसमान श्रीअकब्बरसुरत्राणप्रदत्तषाण्मासिकसर्वज गुणाभयप्रदानप्रवर्तकाधिकरणोपचस्फुरन्मानप्रमाणमदतितयुगानयुगप्रधानोपमानसांप्रतविजयमान श्रीमत्तपागच्छाधिराज श्रीहीरविजयसूरीश्वरपट्टप्रतिष्ठो पाध्यायमहोपाध्याय श्रीसकलचन्द्रगणिशिष्योपाध्याय श्रीशान्तिचन्द्रगणिविरचितायां जंबूद्वीपप्रज्ञप्तिवृत्तौ प्रमेयरत्नमंजूषानाम्न्यां भरतक्षेत्रस्वरूपवर्णने समस्तापनापनावनपिसुत्सर्पिणीस्वरूपकालचक्रवर्णनो नाम द्वितीयो वक्षस्कारः ॥ अथ वक्ष्यमाणस्यैतद्रूपस्य नाम्नः प्रवृत्तिनिमित्त पिपृच्छिषुराह । से केणट्ठेणमित्यादि । एव सपूर्णभरतक्षेत्रस्वरूपवर्णनानंतर केनार्थेन भगवन् एवमुच्यते भरतवर्षे २ इतिवर्षम प्राग्वत् । भगवानाह । गौतम । भरते वर्षे वैताढ्यस्य पर्वतस्य दक्षिणेन चतुर्दशाधिक योजनशतमेकादशचैकोनविंशतिभागान् योजनस्याऽबाधयाऽपांतरालकृत्वा तथा लवणसमुद्रस्योत्तरे

पउविहा मणुस्सा अणुसज्जिस्संति जावसंनिचारी ॥ से केणट्ठेण भंते । एववुच्चइ, भरहेवासे २ गोयमा ! भर हेवासे वेअड्ढस्स पव्वयस्स दाहिणेणं चोद्दसुत्तर जोअणसय एगारसय एगूणवीसइभाए जोअणस्स अ

सुषमातवेव । सुषमसुषमापितथैव । यावत् षड्विधामनुष्याः अनुपजन्ते । यावच्छनैश्चारिणः । (इति द्वितीयोवक्षस्कार ।) तद् केनार्थेन भदन्त !

भविकारकरेवे) सुषमवे स्यामयो । हेभगवन्! इणकारणे भरतक्षेत्र एहवेनामें कहीयेत । भरतक्षेत्रनेविर्षे वैताढ्यपर्वतनेदक्षिणदिशि एकसो चर्ने चउद ११४ योजन ११ कला एग्यारायमूळीयोगणीसी भाग योजनना एतलोअबाधाइ वैताढ्यथी एतलेंआंतरे लवणसमुद्रने उत्तरदिस्यइ एकसोचवदें चउद ११४

स कौबेर्यामुदयासः ३० तथैवममवनूथेलाः कस्पवृक्षासिमालिता । मखिरखाकरा प्रोश्रीर्विमावासपविश्रिता ३१ शष्फाश्रयारवसयी मयोच्यापर
नामतः । विनीतासुरराजस्य पुरीमिवसमिर्ममे ३२ यह्वास्तव्यजमावेवे गुरौधर्मेपसादरा । स्वैर्यौविभिर्गुवैर्युक्ता सत्यशौचदयान्विता ३३ कलाकलाप
कुशलाः सत्सगतिरता धरा विशदाःज्ञातसद्भावा अहमिन्द्रामहोदया ३४ युग्म । तत्पुर्यामृषभःस्वामीसुरासुर नरार्चितः । जगत्स्थितिकरोराज्य पालिविधि
प्रसरमनात् ३५ अन्ययोध्यामिहक्षेत्र पुरास्यासन् समततः । विश्वसद्गृहिरिपर्यंतपटिसामितवुत्तिभिः ३६ इति । सङ्केपेणस्वतत्स्वरूपसूत्रकारोप्या
ह । चामी अरपागारेत्यादि । चामीकरप्राकारा नानामणिकपिशीर्षपरिमण्डिता अभिरामा अलकापुरी लौकिकशास्त्रे धनदपुरी तत्सकाशा तत्(धमि
मा प्रमुदितजनयोगात्जगपितथा, तात् स्थ्यात्तद्व्यपदेशइति न्यायात् प्रमुदिता तथा प्रक्रीडिता क्रीडितुमारब्धवत क्रीडायतइत्यर्थः तामुशा येजना
सद्योगात्जगपि प्रक्रीडिता पचाद्विशेषणसमासः प्रत्यक्ष प्रत्यक्षप्रमाणेन तस्यानुमानाद्याधिक्येन विशेषमकाशकत्वात् तज्जन्यज्ञानस्य सकलप्रतिपत्तृणां
विप्रतिपत्त्यविषयत्वात देवलोकभूता स्वर्गलोकसमाना ऋद्धस्तिमितसमृद्धेत्यादिविशेषणानि प्राग्वत् । इति परिसमाप्ती ननु प्रमुदितजनयानपदेति
विशेषण प्रमुदितप्रक्रीडितेतिविशेषणस्य हेतुतयोपन्यस्त तेन नपौनरुक्त्यमाशकनीय । नन्वेव प्रस्तुतत्वेऽस्य नामप्रवृत्तिःकथंजातेत्याह । तत्थणमित्या
दि । तत्र विनीतायां राजधान्यां भरतोनाम राजा । सच सामन्तादिरपि स्यादतआह । चक्रवर्ती सच वासुदेवोऽपि स्यादतस्तत्स्वारोभ्ताः पूर्वापरवधि

तत्थ णं विणीश्चाणाम रायहाणी पराश्चा ? पाईणपडीणायया उदीणदाहिणविच्छिरा दुवालसजोश्रणायामा ण
वजोश्रणविच्छिरा धणवइमइणिम्मिया चामीयरपागारा णाणामणिपंचवण्णकविसीसगपरिमंडिश्चाभिरा

मया पूर्वस्याम् दक्षिणार्द्धभरतमध्यमत्रिभागस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र विनीता नाम्ना राजधानी प्रज्ञप्ता । प्राचीनप्रतीचीनायता उदग्दक्षिणवि

वार १२ योजन लांबी नव ९ योजन पोहोली च वृमीभांषांची धनदनामें उत्तरदिसिनें लोकपाल पोताणीमतिमीपजावी करी सूवर्णमय पा०गढछे
अनेकप्रकारनांमणिमय कोशीसेकरी परिमंडितछे अभि०मनोहरछे अलकापुरी तेलौकिकसास्त्र धनदनी नगरीतेसारीपोछे प्रमुदित हपयत

रथोऽथवा २ चतुर्यामानुगतान्युच्चैस्त्वेऽष्टशतानि । ध्यायाचैत्यतलेषु च स्पष्टमद्धुतानि च ३ चौवस्त्रस्यभत्सोच्चैः कपिशीर्षोपशोभी ॥ मणिमयमरत्ने
त्युपनमसिरिवोद्भूता ४ चतुरस्रायम्बाय पूतायस्वस्तिकास्तथा । भद्रा सर्वतोभद्रा एकभूमादिभूमिका ५ त्रिभूमाद्याः सप्तभूम यावत् सामान्यभू
भुजां । प्रासादाः कोटिशस्तत्राऽभूवन्नवनुपञ्चशाः ६ युग्मं । दिक्स्थैर्याम्यासप्तभूम चतुरस्रं शिखरमयं । सवप्रकातिकमत्र प्रासादनाभिभूपतेः ७ दिक्स्थैर्या
सर्वतोभद्रं सप्तभूममशोभत । चतुःसंजरतेऽयप प्रासादपमदोऽकरोत् ८ आग्नेय्यां भरतस्यैव सौधमातुर्ग्सरेभूत् । सौधावधकुमाराणां भरताद्भवल्लयोः
९ तस्यान्तराद्दिदेशस्य चैत्यविश्वविभूषितं । त्रैलोक्यविभ्रमनाम प्रासादवराणिभिः १० सवप्रकाविकरस्थं सुवर्णकलशावृत । चतुर्द्वारपटध्वजाकुत्यस
जिननेश्वरिः ११ युग्मं । अष्टोत्तरसहस्रेण मणिमालैरशोभत । तावत्तस्य सुवर्णेर्भूरि प्रभावमिवतस्थ १२ कल्पद्रुमैर्वृताः सर्वे भूवन्सेनपयीकसः । समा
कारापुष्पसमपताकामाणमालिकाः १३ सुपर्णसद्मीधारवमरपमवपुरी । युगादिदेवप्रासादात् समासर्वसमाभिधा १४ चतुर्दिक्षुप्रशालतमविलोरव
मालिकाः । चतुर्वस्त्रमभांकूर पूर्णकरिताबराः १५ अष्टोत्तरसहस्रेण मणिबिम्बैर्विभूषित । गव्यूतित्रयमुत्तुंग मणिरत्नशिखरमयं १६ नानाभूमिगवाक्षाढ्यं
विचित्रमणिवेदिकं । प्रासादजगदीशस्य व्यधाच्छ्रीदःपुरातरा १७ युग्मं । वामनमणिकान्तीकाना नद्यावर्तादयः शुभाः । प्रासादानिर्मितास्तत्र विचित्रावि
चक्रमंथा १८ अष्टोत्तरसहस्रं तु जिनानां भवनान्यमुः । तस्मिन्नेवायसपुण्य चैत्यांसुरगासपय १९ चतुष्पथमतिपत्रा चतुरशीतिलक्षैः ॥ प्रासादाकारे
तांरम्या हिरण्यकमशोभमुः २० सौधानि हिरण्यरत्नमयान्युच्चैः सुमेरुवत् । चौवेम्योपतावानि चक्रेसव्यवहारिणा २१ इति वसांतभियाकां सौधानि
विविधानिच ॥ अभूवन्नास्त्रागारावि तेजांसीव निवासिनां २२ तद्दुर्गान्तचतुर्दिक्षु पौराणांसीषकोटयः ॥ व्यराजन्तपुरतया समानविशदश्रियः २३
सामान्यशालशालाश बहिः प्राकारतोमवन् । वाटिकस्यावचतुर्दिक्षु गृहाः सर्वेसमामयाः २४ अयाम्यां प्रतीच्यां च वापकाकावगुणाः ॥ एकभूमिगुणा
त्यता किन्तूर्ध्वयावदुच्छ्रिताः २५ अशोकाभेवभिनोय तांपुरीमनसोऽविशत् ॥ हिरण्यरत्नधाम्यानि वासौस्वामरवानिच २६ सराश्चिवापीकूपादीन् दी
धिकादेवतामयान् ॥ सम्यक्वर्णवशातोराभेषजमनसोऽकरोत् २७ विपिनानि चतुर्दिक्षु सिद्धार्थेभीनिवासवे । पुष्पाकारनवनवाऽनवभूमूपातिवाभ्यतः
२८ प्रत्येकरेणचैत्यानि जिनानांतत्रचेरिरे । पवनाद्युपुष्पादि पूजितानिकुबेरपि २९ प्राप्यामनटापदोऽपाच्यां महाश्रीसीमदोषतः । प्रतीच्यांसुरमील

स्त्र व्यवहारप्रवृत्तः, तेनाऽवसर्पिण्यां पञ्चमकालस्य पश्चाद् गते एकसागरोपमकोटीनां अतीते भरतचक्रवर्ती यत्र प्रवर्तमानस्य भरतोऽस्तिनामप्रवर्तते तत्र
त्पद्यते इति क्रियाकारकसम्बन्धः वर्तमानानिर्देशः प्राग्वत् आवश्यकचूर्णौ तु तच्चपसलिकालवासान्तर इतिपाठः । तत्रच भरतेऽवस्थानकालपर्योपि
मायुर्वेस्य संख्यातकालवर्षायुष्कः तेनास्य युग्मिमनुष्यत्वव्यवहारो व्यपगतो द्रष्टव्य सोपानवर्षायुष्कत्वादिति ॥ ननु चरमचक्रिणो ऽवसर्पिण
कालेऽतीतापुपि सगरचक्र्यादिभि रिव पूर्व व्यभिचारि देयर भरतनामकत्वाभावात् । उच्यते । नहीद सूत्रमवसर्पिण्या एवान्तरेण सकलकालवर्ति नि
यामितिमहत्ते नियमेनभरतनामकचक्रवर्ति सत्वसूचकं किन्तु कदाचित्क सम्भवसूचकं यथा आगामिन्यामुत्सर्पिण्यां भरताख्यः प्रथमचक्री । यत्तत्था
ह । भरहेय दीहदन्ते य गूढदन्ते य सुद्धदन्ते य सिरिचंदे सिरिभूइ सिरिसोमे य सत्तमे १ इत्यादि समवायाङ्गतीर्थोद्गारप्रकीर्णक वाद्दी । सच कीदृशस्त्या
ह । यशस्वीति । अत्र, उत्तम गतायापुरुषत्वात् अभिजातः कुलीनः श्रीऋषभादिवंश्यत्वात् सत्त्व सात्त्विकं वीर्यमान्तरशक्तिः पराक्रमः शत्रुनिग्रहसमर्थ
त्ति रेते गुणा यस्य एतेन राजन्योचितसर्वातिशायिगुणवत्त्वमाह । प्रशस्तास्तत्कालीनजनापेक्षया प्रापणीयाः वर्णः शरीरच्छविः स्वरो ध्वनिः सारः शुभपु
द्गलोपचयजन्यो धातुविशेषः शरीरसारत्वेऽपि वज्रऋषभनाराचसंहननरूप तत्तुल्य शरीर मुहिरीत्यवादिकापारण अनुभूताय बालनाया अविच्युतिः मेघादेयो

पासतरेण उप्पज्जइ, जस सी उत्तमे अभिजाए सत्तवीरियपरक्कमगुणे पसत्थवण्णसरसारसंघयणतणुगबुद्धि
धारणमेहासंठाणसीलप्पगई पहाणगौरवच्छायागईए अणेगवयणप्पहाणे तेयआउबलवीरियजुत्ते अज्झसि

सप्तसागरोपमकालवर्षान्तरेणोत्पद्यते, यशस्वी उत्तमः अभिजातः सत्त्ववीर्यपराक्रमगुणः प्रशस्तवर्णस्वरसारसंहननतनुकबुद्धिधारणामेधासंस्थानशील
प्रकृतिः प्रधानगौरवच्छायागतिकः अनेकवचनप्रधानः तेजआयुर्बलवीर्ययुक्तः अशुषिरघननिचितलोहशृङ्खलानाराचवज्रऋषभसंहननदेहधारी

अथवा महान् अन्यमिरिपवत तथा सैकपवत्समोपरस्य पाषत् राज्यपालकापका (॥ ९७ ॥ अथम पासरामुसारेण किंचिद्गीतापकम रूपं से ।
मीर्तिलोपास्यवमर्थ मकादीशानवापुरी । पचर: मापपानास स्वपामीकरोत्करे ॥ १ ॥ द्वादशयोजनायामा नवयोजनविस्तृता । अक्षपारामसा

चममुद्रा मयः चतुर्थो हिमवान् इत्येतदुपास्ते वायतया ऽस्यवतीति चातुरंतः पद्माङ्कवर्त्तिपदेन कर्मधारयः समुत्पद्यत । महाहिमवान् हिमवदादिवर्त्तेतयोर्विभाजका कुलगिरिः स एव महान् शेषपृथ्वीपतिपत्र तापेक्षया मलयपवनत्तुमोत्पत्तिप्रसिद्धोगिरिः मन्दरोमेरुः यावत्पदात् प्रमनोपासनतः ममपा राजवर्णको पाठः । विपत्यपेत इत्याह । राज्यमप्रशासयन् शासयन् विहरतीति ॥ नन्वेवमपि शाश्वतीभरतनामप्रवृत्तिः कथं तदभावेऽचेच भित्यादिवस्यमाय निगमनमप्यसमवो स्याशङ्कया प्रकारान्तरेव वक्तासमाधिमारतनारचक्रवर्त्तुत्व येन राजवर्णमनाह । विदग्धगमोदस्यादि ॥ द्वितीयो गमः पाठविशेषोपलक्षितो ग्रन्थो राजवर्णकस्यार्थ, तमतस्यांविनीतायां प्रथक्येपःकालो पैकर्वेत्सानिवर्णोपि चरंस्य यानीस्यवे तेपामा राशेन किया मेन । अपमप । प्रवचनहि कालसाम्ये यता चतस्ये यैरेव वर्षे न्य वस्त्रियते अन्यथा समयापेक्षया ठवस्ये यत्वे ऐदयुगीनमनुष्याणामतस्ये यानुप

मा धुवकापुरीसंकासा पमुइयपक्कीलिया पच्चक्खं देवलोगभूया रिद्धित्थिमियसमिद्धा पमुइयजणजाणव या जायपडिरूवाइति॥ तत्थ णं विणीआए रायहाणीए भरहेणामराया चाउरंतचक्कवट्टीसमुप्पज्जित्था,, महया हिमवंतमहंतमलयमंदरजावरज्जपसासेमाणे विहरइ । बिइओ गमो रायवण्णगस्स इमो, तत्थ असंखेज्जइकाल

सीर्वो द्वादशयोजनायामा नवयोजनविस्तीर्णा धनपतिमतिनिर्म्माता चामीकरप्राकारानानामणिपञ्चवर्णकपिशीर्षकपरिशोभिता अभिरामा अलका पुरीसदृशा प्रमुदितप्रक्रीडिता प्रत्यक्षं देवलोकभूता ऋद्धिस्तिमितसमृद्धा प्रमुदितजनजानपदा यावत्प्रतिरूपाइति । तत्रविनीतायां राजधान्यां भरतो नामा चातुरन्तचक्रवर्त्ती समुत्पद्यते । महाहिमवन्महान्तमलयमन्दर यावत् राज्यं प्रशासयन् विहरति । द्वितीयोगमो राजवर्णकस्याय । तत्र

क्रीडाविनोदकारी एषचा मत्यक्षं देवलोकनगरीवीर्थे शोभाप्रकाशादिकारकारी येनगरीनामनुपमे ऋद्धिकारी परिपूर्णपदवी सम्यक्प्रकारेण सवद्धितत्वे प्रमुदित इत्यतर्थे प्रजनभूम मर्ने चनपद देवमेरुनो यावत् पूर्वमीपरि वर्णनचालवो नाडामतिरूपकात । विनीतांनानव राजधानीनेविनय भरतनामंराजा त्रिवद्रिगिरिगुरुतमर उत्तरादिवर देवनंतपर्वंतसमर चातुरंतचक्रनतिपदतो चपनो । नाडानोटी देवनवनामा वर्षेवरपर्वत

स्य व्यवहारप्रसङ्गः। तेनाऽसंख्येयवर्षातिक्रमे पश्चाद् गते एकसाम्राज्यचक्रवर्तिनो ऽपरो भरतचक्रवर्ती यतः प्रकृतग्रन्थस्य भरतेत्यभिनामप्रवृत्तेः सउ
प्पज्जेइति क्रियाकारकसंबन्धः वर्तमाननिर्देशः प्राग्वत् आवश्यकचूर्णौ तु तम्मि य संखिज्जकालवासाउए इति पाठः । तत्रच भरते संख्यातकालवर्षायुषि
आयुर्येस संख्यातकालवर्षायुष्कः तेनास्य मुक्तिगमनयोग्यत्वव्यवहारो व्यपाकृतो द्रष्टव्य सोपानसंख्यातवर्षायुष्कत्वादिति ॥ ननु भरतचक्रिणो ऽवसर्पिण्यां
कालेऽतीतायुपि सगरचक्र्यादिभिः रिद सूत्रं व्यभिचारि तेषां भरतनामकत्वाभावात् । उच्यते । नहीदं सूत्रमसंख्येयकालवर्षान्तरेण सकलकालवर्ति मि
चक्रवर्तिमण्डले नियमेन भरतनामकचक्रवर्ति समवसूचकं किंन्तु कदाचित्कं समवसूचकं यथा आगामिन्यामुत्सर्पिण्यां भरताख्यः प्रथमचक्री । यतस्था
ह । भरहे य दीहदन्ते य गूढदन्ते य सुद्धदन्ते य सिरिउत्ते सिरिभूइ सिरिसोमे य सत्तमे १ इत्यादि समवायाङ्गवीर्योद्धारप्रकीर्णकादौ । स च कीदृगित्या
ह । यशस्वीति । व्यक्त, उत्तमः शलाकापुरुषत्वात् अभिजातः कुलीनः श्रीऋषभादिवंश्यत्वात् सत्व साहस वीर्यमान्तरबलं पराक्रम शत्रुविजयसमर्थ
त्ति रेतैर्गुणा यस्य,एतेन राजन्योचितसर्वातिशायिगुणवत्त्वमाह । प्रशस्तास्तत्कालीनजनापेक्षया सर्वगीना वर्ण शरीरच्छवि स्वरो ध्वनिः सारः शुभपु
द्गलोपचयजन्यो धातुविशेषः शरीरदार्ढ्यहेतु सहननमस्थिनिचयरूप तन्मुक शरीरं बुद्धिरौत्पत्तिक्यादिकाधारणाऽनुभूतार्थावस्मृतिः मेधा हेयो

वास तरेण उप्पज्जए, जस सी उत्तमे अभिजायए सत्तवीरिअपरक्कमगुणे पसत्थवण्णसरसंघयणतणुगबुद्धि
धारणमेहासंठाणसीलप्पगई पहाणगोरवच्छायागईए अणेगवयणप्पहाणे तेयआउबलवीरिअजुत्ते अझुसि

असंख्येयकालवर्षान्तरेणोत्पद्यते,, यशस्वी उत्तमः अभिजातः सत्यवीर्यपराक्रमगुणः प्रशस्तवर्णस्वरसारसंहननसुबुद्धिधारणामेधासंस्थानशील
प्रकृतिः प्रधानगौरवच्छायागतिकः अनेकवचनप्रधानः तेजआयुर्बलवीर्ययुक्तः अशुषिरघननिचितलोहशृङ्खलनाराचवज्रऋषभसंहननदेहधारी

अथवा महान्ति मलयगिरिपर्वत तथा मेरुपर्वतमोपरन्तु यावत् राज्यपालनतायका (॥ ९७ ॥ अथच पाठान्तरानुसारेण किंचिद्विभीतायक्तमि दर्श्यते ।
श्रीविजोराज्यसमये अकादेशाच्चनापुरी । धनदःस्थापयामास रचयामीकरोत्करैः ॥ १ ॥ द्वादशयोजनायामा नवयोजनविस्तृता । अयुधारामहा

समुद्रा स्तथा चतुर्थो हिमवान् इत्येवरूपासे वरणतया ऽस्यसतीति चातुरन्तः पश्चात्कर्मधारयः समुत्पद्यते । महाहिमवान् हैमवत रिवर्षयोर्विभाजकः कुलगिरिः सचव महान् शेषपृथ्वीपतिपन्न तापेक्षया मलयवदन्तुमोत्पत्तिप्रसिद्धोगिरिः मन्दरोमेरुः यावत्पदात् प्रथमोपांग तः समयो राजवर्णको वाच्यः । विपस्यपेत इत्यादि । राज्यमप्रासयन्पालयन् विहरतीति ॥ नन्वेवमपि शाश्वतीभरतनामप्रवृत्तिः कथ तदन्तेव शेव नित्यादिवत्समाव नियमनमप्यसजवी स्याद्भूपा प्रकारांतरेण तच्छासनाभिरतनार चक्रवर्त्युद्देशेन राजवर्णमाह । विइठगमोइत्यादि ॥ द्वितीयो गमः पाठविशेषोपलक्षितो ग्रन्थो राजवर्णकस्यार्थ तमतस्याविनीताया प्रसक्येयःकालो पैवर्षेत्कानिवर्तोनि समस्ये यामीस्यर्थः तेवामन्तरालेन विशा लेन । प्रथमर्थः । प्रवचनेहि कालसान्ये पता असख्येरेव वर्षे व्यंवह्रियते अन्यथा समयापेक्षया ऽसख्येयत्वं ऐषयुगीनमनुष्याणामस्य पाम्

मा ष्ठलकापुरीसंकाशा पमुइयपक्कीलिश्रा पच्चक्ख देवलोगभूश्रा रिद्धित्थिमिश्रसमिद्धा पमुइश्रजणजाणव या जायपडिरूवाइतिः तत्थणं विणीश्राए रायहाणीए भरहेणामराया चाउरंतचक्कवट्टीसमुप्पज्जित्था,, महया हिमवतमहंतमलयमंदरजावरज्जंपासेमाणे विहरइ । विइए गमो रायवण्णगस्स इमो, तत्थ श्रस खेज्जइकाल

लीयां द्वादशयोजनायामा नवयोजनविस्तीर्णा धनपतिमतिनिर्मीता चामीकरप्राकारानानामणिपंचवर्णकपिशीर्षकपरिराजिता अजिराना अलका पुरीसमाना प्रमुदितप्रक्रीडिता प्रत्यक्षदेवलोकभूता ऋद्धिस्तिमितसमृद्धा प्रमुदितजनजानपदा यावत्प्रतिरूपाइति । तत्रविनीताया राजधान्यां भरतो नामा चातुरन्तचक्रवर्ती समुत्पद्यते । महाहिमवन्तमहामलयमन्दर यावत् राज्यं प्रशासयन् विहरति । द्वितीयोगमो राजवर्णकस्याय । तत्र

क्रीडाविलासकारी एहवा मत्यर्थे देवलोकसरीखीर्षे शोभाप्रकाशादिककरी तेनगरीमानमुध्यमें रिद्धिकरी परिपूर्णएहवी सम्यक्प्रकारे सहद्धिवतर्षे मनुदित हर्षवतवें जनसमूह अर्मे जनपद देशलोकनो यावत् पूर्ववीपरि मर्कनमांकणो जाहोमतिरूपकल । तिहां विनीतानामक राजधानीनेविषय भरतनामेंराजा निवरिमिणुरसमन उत्तरदिशा हेमवंतपर्वतलमन चातुरन्तचक्रवर्ति एहवो ऊपनो । नाहानोटो हेमवतनामा वर्षधरपर्वत

सयप्रभाविकचक्रे प्रासादमाभिमूपतेः ॥ ७ ॥ दिस्यैश्वर्यसर्वतोभद्रं सप्तभूम महोन्नतं । वर्द्धेर्स भरतेशस्य प्रासादं धनदोकरोत् ॥ ८ ॥ आग्नेय्यां
भरतस्यैव सौधवाद्धुबलेरभूत् । शेषाणां च कुमाराणां मंदराभमथाद्वयोः ९ ॥ तस्मात्तरादिदेवस्य चैकविंशतिभूमिकं त्रैलोक्यविभ्रमनाम प्रासादरत्न
रात्रिभि ॥ १० ॥ सप्रमक्षातिकरम्यसुधम्म कलशाकृत । पंचवर्ण पटध्याजा ... ॥ ११ ॥ युग्म । अष्टोत्तरसहस्त्रेण माणिक्यकलशैरसौ
यभौ । तावत्स्तंभमुखैर्भूरि मुक्ताजमिवतद्यथः ॥ १२ ॥ कल्पद्रुमैर्वृताः सर्वे भूयस्तेभह्यीकसः । सप्राकाराश्च वज्रासः पताकामालधारिण ॥ १३ ॥
सुधर्मेव सुधीवासरत्नमध्यमवरपुरः । युगादिदेवप्रासादात् सज्जासवप्रमाभिधा ॥ १४ ॥ चतुर्दिक्षु व्यराजत मणितोरणमालिका । पंचवर्णप्रभाकूर
पूरकपरिसायराः ॥ १५ ॥ अष्टोत्तरसहस्त्रेण मंदिरमेविभूषित । गव्यूतिद्वयमुत्तुंगं मंदिरंहिरण्मय ॥ १६ ॥ नानाभूमिगवाक्षाढ्यं विचित्रमणि
वेदिकं । प्रासादमगरीशस्य व्यधात्मीदः पुरांतरा ॥ १७ ॥ युग्मं । सामन्तमंडलीकामा नद्यायतोद्यशुभाः । प्रासादानिर्मितास्तत्र विचित्रा
विस्मकर्मणा ॥ १८ ॥ अष्टोत्तरसहस्त्रं तु जिनानां भवनान्यभूत् । ... सौख्यातुतुरगास्यघः ॥ १९ ॥ चतुष्पथप्रतिपद्या चतुरशीति
रुत्मके । प्रासादा... हिरण्यकलशैर्वभुः ॥ २० ॥ सौधानि हिरण्यरत्न मयान्युच्चैः सुमेरुवत् । कौबेरीसपताकानि ... ॥ २१ ॥
दक्षिणस्याम्त्रिपाश्चां सौधानिविविधानिच । अभूवन्शाखागाराणि तेजासीवमिवाखिला ॥ २२ ॥ षड्मासचतुर्दिक्षु पौराणां सौधकोटयः ।
व्यराजतमुसस्थान समानविभवश्रियः ॥ २३ ॥ सामान्यवासकाश्च बहिःप्राकारतोभवन् । कोटिसंख्याश्चतुर्दिक्षु गृहाःसमधनाश्रयाः ॥ २४ ॥
अपाच्यांचप्रतीच्यांच कारुकावासमुग्रहाः । एकभूमिमुखास्त्रस्ता त्रिभूमियावदुच्छ्रिताः ॥ २५ ॥ अहोरात्रेणनिर्माय तात्तुरीधनदोकरोत् ।
हिरण्यरत्नधान्यानि वासांस्याभरणानिच ॥ २६ ॥ सरांसिवापीकूपादीन् दीर्घिकादेवतालयान् । अन्यसर्वतत्राह्नो रात्रेणधनदोकरोत् ॥ २७ ॥
विपिनानिचतुर्दिक्षु सिद्धार्थमीमियसके । पुष्पाकारमदनवा नवमयाह्रियाम्लत ॥ २८ ॥ प्रत्येकहेमचैत्यानि जिनानांघस्रेणिरे । पवनाहतपु
ष्पाणि पूजितानिद्रुमैरपि ॥ २९ ॥ प्राच्यामपदोपाख्यो महाशैलोमहोन्नतः । प्रतीच्यांसुरशैलस्तु कौबेर्यांमुदयाचल ॥ ३० ॥ तत्रैवमभवन्
शैलाः कल्पवृक्षालिसालिन । मणिरत्नाकराम्रोच्चैर्जिनावासपवित्रिताः ॥ ३१ ॥ ग्रऋाक्रयारत्नमयी सयोध्यापरमान्नतः । विभीषासुरराजस्य ।

पादेयपी। सस्थानयथास्थानसमोपांगविन्यास शीलसमाचारः प्रकृतिः सहजं सतो द्वे प्रशस्तामस्मोद्योऽर्थो यस्य सतथा भवन्तिच चिपिष्टाः स्वस्व रादयः ग्रीवेयपीदिप्रधानकलया प्रधाना अनन्यवर्तिनो गौरवाद्योऽर्थो यस्य सतथा तत्र गौरवं महाशामन्तादिकलाम्पुत्यामादिप्रतिपत्तिः कायाश रीरयोजा गति सचरतमिति । अनेकेषु विविधप्रकारेषु वचनेषु वक्तव्येषु प्रधानोमुख्य अनेकधावचनप्रकारवाय जिनशासनप्रयत्नादौ भावौ ताव न्मधुरं मध्ये सूर्य तत परं बटुक । जोवमविधिमिव विभुषा स्वकार्यसिद्धौ वदन्तिवचः १ अथवा तस्य मित्रे प्रिय कीर्जि रलीकमधुर ह्निया । एतु कूलव सत्यमु वचस्य स्वामिनासह २ इति तेन परासहनीयःप्रतापः अमेदोपचारेण तथाम् तेजसां ह्निनवय समोत्यत इत्यादिवत् आयुषश पुरुषा युष तद्युगावद्वीर्येण पुत्रःतेन जरारोमादिनोपहतवीर्येत्व भारयेति भावः । पुरुषायुषच वद्मौतिमकालेमाकलमानां पूर्व कोटिसद्भावेप्यस त्रुटिता गमभाव बोद्धव्य । नरदेवस्य तावतएवायुष विद्यास्ते भवनात् । एतेन भेद।पूर्वविशेषवादस्येति अशुचिरं मेनरिवत्र अतएव घननिचितनिश्चरभूत यज्ञो दय वर्ण तदिव नाराचवज्ररचन प्रसिद्धा वज्रऋषभनाराचकहनन यत्र तथाविध देहं धरतीत्येवमोलो कपोमीनः युगशकटांगविशेषः २ भृ गारोऽ लभाजनविशेषः ३ वर्द्धमानक ४ भद्रासन ५ शङ्खोदविवावर्तः ६ कलप्रतीत ७ व्यजनपदेनैकदेशेपदसमुदायोपचाराद्व वालव्यजन अथवा तेलुग्वादित्यनेन वासपदलोपः चामरं आर्षत्वात् स्त्रीत्व तेनव्यजनीति निर्देशः ८ पताका ९ चक्र १० लांगल ११ मुशल १२ रथ १३ स्वस्तिकां १४ ऽकुश १५ चन्द्रा १६

रघणागिचिशुलोहसकलणारायवम्हरहसहसघयणदेहधारीकस?जुग २ भिंगार ३ वद्धमाणग ४ भद्दासण ५ स

रूपयुगभृङ्गारवर्धमानकभद्रासनशङ्खव्यजनपताकाचक्रलाङ्गलमुशलरथस्वस्तिकांकुशचन्द्रादित्याग्नि यूपसागरेन्द्रध्वजपृथिवी पद्मकुञ्जरसिंहासन

प्रासादान्नवतोरणोज्ज्वला ॥ २ ॥ चतुष्कारावयवताम्पुष्कैरत्नमतले आयामस्तमेकस्य व्यधाद्रुमसत्कातिक ॥ ३ ॥ सौत्रस्य रथवतरयाश्वो कपिशीपाव सिवेभी । मत्रिजाकरशीलस्य नवकास्तिरिवोद्भुता ॥ ४ ॥ चतुरस्त्रावस्यनाथ मृतावसस्तिकातथा । भद्रा सर्वतोभद्रा एकमूर्तिद्विमूर्तिकाः ॥ ५ ॥ त्रिभूमाद्याःसमूनाया दशसंख्यभूमुखा । प्रासादाकोटिघसगा भूवप्रावधुवर्तकाः ॥ ६ ॥ युग्मं । विश्येषान्योसमूम चतुरस्त्राहिरत्मयं ।

प्राकृतत्वात् । सीपकसानिय पक्षिवासप्यप्राप्यविसहजसवत्यानि सिद्धासिद्धानि । यदाह । निग्गोधपुसीं पागयमकुआय यसोसलरकणाधि प्रउमय
मसदेवयामुदेयाय अठनहरस पञ्चवहिसित्यगरावति । ऊर्ध्वमुखं भूमेरद्भुतामापुराणामिय येषां तानि ऊर्ध्वमुखानियामिलोमानि तेषामाल समूहो यस्य
ससया अमेनाय मीयरसकारव्यक्तिदज्ञिता अन्यथा ऽधोमुखैसैः मीयरसकारामुद्रयः स्यात् । सुकुमालस्निग्धानि नवनीतपिशादिमृष्याणि तानीय मृदुका
नि प्रायतै विकुरसस्यानविशेषैः प्रमस्तानि मङ्गल्यानि दक्षिणावर्तानीत्यर्थः यानिलोमानि तैर्विरचितोयः श्रीयत्सो महापुरुषाणां यक्षोंतर्वर्ती अभ्युन्न
तो ऽपपय सात पूर्वपदेनकर्मधारय स्तेनशुत्रमच्छादित विपुल यक्षो यस्य सतथा देशेकोशलदेशादौ तेत्रैतदेकदेशभूतविनीतानगर्यादौ सुविभक्तो य
थास्थानमयिनिविष्टायययो योदेह सधरतीत्येवशील तरुणस्तरुणत्वेन भरतचक्रवर्तिमतरतचक्रितोऽपर' सुन्दरागइत्यर्थः । तरुणस्योन्नच्छलो रवे पैरग्रमयः
किरणा सैर्योधित विकासित यद्वरकमलप्रधानसरोज हेमांबुजमित्यर्थस्तस्य विबुधोयिकस्वरो योगर्भोमध्यभाग स्तद्वद्गौरः शरीरवर्णो यस्य सतथा हयपो
सन प्रसतारसर्गे इतिधातो रगादिवापासस्वदेयक्लोशहययोश्च गुगुलत्वा रात्सुखविन्नः प्रयस्तःपृष्ठस्य पृष्ठभागस्यान्त चरममागो ऽपान तत्र निरुपलेपो
लेपरहितपुरीषत्वात पद्म प्रतीत सत्पलकष्टं कुन्दजातियूथिकाःप्रतीता। यरचम्पकोराजचपकः नागपुष्प नागकेसरकुसुम सारङ्गानि प्रधानद्रव्याणि घ

कोत ३४ गागर ३५ भवण ३६ घिमाण ३७ णेगलक्खणपसत्थ सुविरइयचित्तकरचरणदेसभागे उद्धामुहलोम
जालसुकुमालणिद्धमउआवत्तपसत्थलोमविरइयसिरिवच्छछण्णविउलवच्छे देसखेत्तसुविभत्तदेहधारी तरु

रागकोमलविकचप्रशस्तपृष्ठान्तनिरुपलेपः पद्मोत्पलकुन्दजातियूथिकावरचम्पकनागपुष्पसारङ्गतुल्यगन्धिः षट्त्रिंशदधिकप्रशस्तपार्थिवगुणैर्युक्त , अ
व्यवच्छिन्नातपत्रः प्रकटोभययोनिः विशुद्धनिजककुलगगनपूर्णचन्द्रः चन्द्रइव सौम्यतया नयनमनोनिर्वृतिकरः अक्षोभः सागरइवस्तिमितः

यत्र प्रशस्तसमूह तच्छरीर पुण्युद्भिन्नत्वातादिक प्रमुप धारया सेऽपकित यतु सच्छरीरतोऽआकार सोऽआचार प्रकृति स्वभाय प्रशस्त उत्तमर्त्ते प्रधानश्चेष
गौरव धनद छायाशरीरशोभा तेचे सहित अनेक वचनव करी प्रधान तत्समयचितकथ (आदौवायमगधुरमध्ये रुदन ततः परकटुक ॥ भोजनविधि

वित्या १७ गमयःप्रतीताः १८ यूपोयच्छ्रम। १९ सागर समुद्रः २० पद्मध्वज २१ पृथ्वी २२ पद्म १३ कुञ्जराः २४ पक्ष्याः सिंहासनं सिंहाङ्कित नृपासन २५ दळ २६ कूम्म २७ गिरिवर २८ तुरगवर २९ मुकुट ३० कुण्डलानि ३१ व्यक्तानि नद्यावर्त ।प्रविदिग्मयकोषकः स्वस्तिकः ३२ धनु ३३ कुतीव्यस्तो ३४ सागरः द्वीपरिवामविक्षेपः ३५ भवन भवनपतिदेवावासः विमान वैमानिकदेवावासः ३६ एतेषाद्वद्व सत्प्रशस्तानि प्रशस्तानि मङ्गल्यानि सुविभ क्तानि प्रतिप्रयेनविविक्तानि याम्यनेकान्यष्टाधिकसहस्रप्रमाणानि सत्यानि तेषिंत्रो विस्मयकरः करचरणयो रेंगभागो यस्य सतथा अग्रपदव्यत्ययः

ख ६ छत्त ७ वीझणि ८ पळाग ९ चक्क १० णगळ ११ मुसळ १२ रह १३ सोत्थिय १४ अंकुस १५
धंदा १६ इच्छ १७ भ्रुंगि १८ झूम १९ सागर २० इदझय २१ पुहवि २२ पउम २३ कुञर २४ सीहा
सण २५ दळ २६ कुम्म २८ गिरिवर २८ तुरगवर २९ वरमउड ३० कुण्डल ३१ णदावत्त ३२ धणु ३३

गरयवकूमगिरिवरतुरगवरमुकुटकुण्डलनन्द्यावर्तधनुःकुन्तसागरभवनविमानानेकसकलप्रशस्तसुविभक्तचित्रकरचरणदेशभागः ऊर्ध्वमुखसोमकालसु
कुमारस्निग्धमृदुआवर्तप्रशस्तलोमविरचितश्रीवत्सच्छन्नविपुलवक्षाः देशदेशसुविभक्तदेहधारी तरुणरविरश्मिबोधितवरकमलविबुद्धगर्भवर्णः हयपो

पुरीनिवसनिर्मेने ॥ ३२ ॥ यद्वास्तव्यजनादेवे गुरीपर्वैवसादरा। सर्वे योविद्विगुणैर्युक्ताः सत्यशौचपवित्रिताः ॥ ३३ ॥ कलाकलापकुशला सरसगति रताः सदा। विमदाः शान्तस्वभावा ब्रह्मनिष्ठानिरोदयाः ॥ ३४ ॥ युग्म । तत्पुर्योनृपमःस्वामी सुरासुरनरार्चितः । नगरमष्टिकरोराज्यं पातिविश्व सरजनात् ॥ ३५ ॥ अन्यमोध्यामिरयेन पुरास्यासन्ममतदः । विश्वकस्थलिरिपव व घटितानितदुक्तिभिः ॥ ३६ ॥ यतिविमलतावचेन विचरहै बोओमनो राजानाखस नतो एहपाठआतवो तेपाठकदरबार तेबीमीताद असख्यातावरसनद मवतरद कैटँ ऊपजर्व भरतमाभद चक्रवर्तिपदपत व तनमयपान पमिभ्राव वतमकुलवत ततवातवनपद बीचे माकन तेहनें गुर्वेकरीसहित प्रशस्त वतन सर्वामशरीरमो कार तार वे सरीरनुं इवपदुं वप

प्राकृतत्वात । दीपकतामिव चक्रिवामप्यष्टाकधिसहस्रलक्षणानि सिद्धांतसिद्धानि । यदाह । मिग्गीपमूर्ध्नौ पागयमखुस्राण यतोसलरफवाचि अठमप वसदेववासुदेवाणं अठमहस्स सत्तवहितित्यगरावति । ऊर्ध्वंमुख भूमेरुद्गतामाङ्कुरामिव येषांतानि ऊर्ध्वमुखानियामिलोमानि येषांनास समूहो यत्र सतया अनेनच भीवत्सकारस्यक्तिदर्शिता अन्यथा ऽधोमुखैस्ते श्रीयत्सकारानुग्रथः स्यात् । सुकुमालस्निग्धानि नवनीतपिण्डादिद्रव्याणि तानीव मृदुका नि प्रायतें विकुरवस्यामविज्ञेपे। प्रशस्तानि मङ्गल्यानि दक्षिणावर्तानीत्यर्थः यानिलोमानि तैर्विरचितोय श्रीयत्सो महापुरुषाणां वक्षोवर्यस्ती अस्युत तो ऽयय स्तत।पूर्वपदेनकर्मधारय स्तेनत्तमाङ्गाविस विपुस वक्षो यस्य सतया देशेकोशलदेशादौ तेनेषदेफवेशनूसविनीतामगरर्योदी सुयिमक्तो य यास्य।मविनिविष्टावयवो योदेह सपरतीत्येवशीस तस्काशायत्तेरेन भरतचेत्रगजरतचक्रितोऽपर सुन्दरागवत्यर्थः । तरुणस्योद्गच्छतो रवे येरश्मय किरणा सैर्बोधित यिकासित यद्वरकमलप्रधानसरोज हेमांबुजमित्यर्थस्तस्य यिकुधोयिकस्वरो योगर्भोमध्यभाग स्तद्वद्वर्णःशरीरच्छवियेस्य सतथा हयपो सन पुरुषग्गें इतिघातो रमदिहयापाततरेवकोशइयकोशः सुगुप्तत्वा तस्सखिजः प्रशस्त पृष्ठस्य पृष्ठभागस्यात यरममागो ऽपान तत्र निरुपलेपो सेपरहितपुरीयकत्वात पद्म प्रतीत सत्पलकष्ट कुन्दजातियूथिकाःप्रतीता। वरचम्पकोराजचपक नागपुष्प नागकेसरकुसुम सारङ्गानि प्रधानदलानि च

कौत ३४ गागर ३५ भवण ३६ विमाण ३७ णोगलस्कणपसत्य सुयिजत्तचित्तकरचरणदेसभागेउद्घामुहलोम जालसुकुमालणिद्धमउअबुआवत्तपसत्यलोमविरइअसरिवत्यलच्छवियउलवच्छे देसखेत्तसुविभत्तदेहधारी तरु

समकोशसंनिजप्रशस्तपृष्ठान्तनिरुपलेपः पद्मोत्पलकुन्दजातियूथिकावरचम्पकनागपुष्पसारङ्गतुल्यगन्धिः षट्त्रिंशनदधिकप्रशस्तपार्थिवगुणैर्युक्त अ व्यवच्छिन्नातपत्र। प्रकटामययोनिः विशुद्धनिजकुलगगनपूर्णचन्द्रः चन्द्र इव सौम्यतया नयनमनोनिवृतिकरः अक्षोभ सागर इवस्तिमितः

यत्र अरितसमूह तच्छरीर पुंश्चुह्नित्पातादिक प्रमुप चारथा सोऽपक्रित पणु स्वशरीरमोज्ञाकार सौम्याचार प्रकृति स्वभाव प्रशस्त उत्तमर्थे प्रधानश्रे ष्ठ गौरम अगर छायाशरीरनोसोभा तेवें सहित अनेक वचनइ करी प्रधान उत्तमसहितस्त्वर (आदौतायाममधुरमध्ये रुक्ष तसः परकटुत्त ॥ जोगमयिधि

यथा यदेकदेशोपदसमुदायप्रत्ययात् सारङ्गयदे नसारङ्गमद:कस्तूरी मृद्वीकते एतेया सुरयोगन्धः शरीरपरिमलो यस्य सतया तद्विवसाधणादिप्रत्ययात् रूपसिद्धिः षट्त्रिंशता अधिकप्रयासी पार्थिवगुणै र्युक्तः । तेचेमे आर्यकु १ लवस्पूर्ता २ रूपसपति ३ प्रतनु प्रमदो ४ जगदोजस्वी ५ यशस्वी ६ यरूपासुवत् ७ १ कलासुकलकर्णोच ८ सुदराकसुलोद्भवः ९ सद्गुण १० जिमक्ति ११ च प्रजारागी १२ प्रजागुरुः १३ शस्त्रा समर्थेनः पुनर्यो नयायांस समारूपा १४ कोशवान् १५ सत्यसवव १६ सारवुम् १७ सूरसत्पुण् १८॥३ प्यासिद्धिकर्मोद्योगी १९ च प्रवीणः शक २० शाकमयो: २१ नियधा २२ अनुयहपरो २३ निमे बहुसिप्रियो: २४॥४ उपायार्जितराज्यश्री २५ दोनारी हो २६ भुवनपी २७ न्यायप्रियो २८ न्यायवेत्ता २९ व्यसनाजोव्यपासकः ३०॥५ प्रकार्येयो यौ ३१ गांभीर्यो ३२ शार्यं ३३ चातुपभूषितः ३४ प्रभामावधिककोप ३५ सात्विकःसात्विको ३६ नृपः ६ एते पाठसिद्धार्थाः ॥ नवरमौदार्यदाक्षिण्यं तेम दानधीवतागुणादसमेद: यद्यप्येतेषामेव मण्यवर्तिनः केवलगुणाः सूत्रकता साक्षात्पूर्वसूत्रे उक्ता उत्तरसूत्रे वक्ष्यते तथापि षट्त्रिंशत्सख्यापेसलार्थे मत्र उक्ताइति नदोषः । उपलक्षणात्प्रमाणोन्मानादिवृद्धिकस्वनतकवरसत्स्वादयोऽन्येपि उक्ताविरिक्ताप्राह्याइति । अव्यवच्छिन्नमखंडित मातपत्रछत्रं य स्य सतथा एतेन पितृपितामहक्रमागतराज्यभोक्तेति सूचितं । अथवा संयमकालादर्वाम् नकेनापि बलीयसारिपुणा तस्य प्रभुत्वमाच्छिन्नमिति प्रकटे विपरावरावतया प्रसत्प्रतीते उभययोर्म्मी मातृपितृरूपे यस्य स तथा अतएव विशुद्ध निष्कलंक पवित्रककुल वदेवगगम तत्र पूर्णचन्द्र चन्द्रइव

णरवतिरस्सिमग्गोहिथ्थरकमलविसुद्धगभ्भयस्से हयपोसिणकोसपसिव्वपहृत्थापिठविधिरथलेवे पउमप्पलकुद आइ जूहिथ्थरचंपगणागपुप्फसारगतुल्लगंधी बत्तीसल्लाहिथ्थपसत्थपत्थिवगुणेहि जुत्ते अव्वोच्छिन्नायवत्ते पा

चनपतिरिव धाणसमुच्चयद्युम्नः समरे अपराजितः परमविक्रमगुणः अमरपतिसमानसदृशकरूपः मनुजपति भरतचक्रवर्ती (उत्पद्यते) भरत

मिवविभुण॥चक्रार्थेतिर्यं वदतिवचः १ तरवनिरेप्रिय सीमिरलीव मधुरक्षिया॥ अनुभूतंवलत्पव अलम्ब आनिनाय २) तेवें माउणो वल बीच शरीरसु वर्वलहित अंकिरहित वजनिविव विश्पुत एवंवी लोकनीं साक्ष तेजमीयरव नाराच वायन बल एवसव कवकवनराचनाराच वयवचंव

सोमतया मृदुस्वभावेन नयनमनसो निर्वृतिकरः आह्लादक इत्यर्थः अक्षोभ्यो भयरहितः सागरःप्रस्तावात् क्षीरसमुद्रादिः सइव स्तिमितः स्थिरवि
त्ताकल्लोलवर्जितो भपुनर्वेलावसरवर्द्धितकल्लोलो लयबोदयवा स्थिरस्वभाव इत्यर्थः । धनपतिरिव कुबेरइव भोगस्य समुदयः सम्यगुदय सोम सद्दस
द्वितयमाम द्रव्य यस्य सभोगसमुदयसद्द्रव्य सत्स्वभाव सत्ता तया भोगोपभोगिभोगागसमृद्ध इत्यर्थः समरे संग्रामे अपराजितो जगमप्राहः परमविक्रम
गुणः अमर अमरपते समानसदृश मत्यर्थतुल्य रूप यस्य सतया मनुजपतिर्नरपति भरतचक्रवर्ती सत्पद्यतेइतितु प्राग्योजितमेव । अथोरयकः सन्
किकुरुतेइत्याह । भरहमित्यादि । अनंतरसूत्रेएवद्दर्शितस्वरूपोजरतचक्रवर्ती भरतसुखे शास्तीति । प्रनष्टशत्रु रितिव्यक्त अतवद भरततेत्रमुच्यतेइति
निगममप्रेक्ष्यते । अथप्रस्तुतभरतस्य दिग्विजयाविवक्तव्यतामाह । तएणमित्यादि । ततोमाण्डलिकत्वप्राप्तेरनंतर तस्य भरतस्य राज्ञो ऽन्यदाकदा
चि न्माण्डलिकत्व भुंजानस्य वर्षसहस्रेगते इत्यर्थः आयुधगृहशालायांदिव्य चक्ररत्न समुत्पद्यत । तएणसेइत्यादि । ततश्चक्ररत्नोत्पत्तेरनंतर स आयुध
गृहिकोयो भरतेन राज्ञा आयुधाध्यक्ष कृतोऽस्तीति गम्य । भरतस्यराज्ञः आयुधगृहशालाया दिव्य चक्ररत्न समुत्पन्न पश्यति दृष्ट्वाच हृष्टतुष्टमत्यर्थतु
ष्ट कृपया अहो मया इदमपूर्वंदृष्टमिति विस्मित तुष्ट सुदुर्लभ ममैव प्रथममिदमपूर्वंदृष्ट यन्निवेदनेनस्वस्वामीप्रीतिपात्र करिष्यतेइति सतोषमाप
न्न चित्तयत्र तद्द्वयमानवति तथा आनंदितः प्रमोदंप्राप्तः मद्वा हृष्टतुष्टोऽतीव तुष्ट तथाचित्तेनआमंदितः ससार माकृतस्योदलायमिकः ततः फर्सोधा

गऊउमयजोणी थिमुद्दणिश्चगकुलगयणपुराचदे चदइवसोमयाए णयणमणणिव्वुइकर अक्खोभे सागरोइथिमि
ए धणवइव्वभोगसमुदयसद्दव्वयाए समरेअपराइए परमविक्कमगुणे अमरवइसमाणसरिसरूवे मणुअवई भर

तुक्खे प्रणट्ठसत्तुः । ततस्स भरतस्य राज्ञोऽन्यदा कदाचित् आयुधगृहशालायां दिव्य चक्ररत्न समुदपद्यत । ततः स आयुधगृहिको भरतस्य

एतद्वा शरीरनोपरवहारवइ आयमच १ युगपुंसरु २ भृंगारलोटा ३ वर्द्धमान ४ भद्रासन ५ सप ६ छत्र ७ चामर ८ पताकाध्वजा ९ चक्र १० लागुल १
मुसलु १२ रथ १३ सायिष्ठ १४ अकुश १५ चद्रमा १६ सूर्य १७ अग्नि १८ यूपस्तभ १९ समुद्र २० इन्द्रध्वज २१ पृथवी २२ कमल २३ हस्ती २५ सीहा

रप। मदितो मुससोमनादिजातो। समृद्धिमुपागत। प्रीति।प्रीतमना यस्य सतथा चक्ररत्नं अनुमानपरायण इत्यथः परम सौमनस्यसौमनस्कता या तमस्येति परमसौमनस्यितः एतदेवव्यनक्ति । हर्षवशेन विसर्पद्धृदयं यस्य सतथा प्रमोदप्रकर्षप्रतिपादनायस्यैतानि विशेषणानि पुनरुक्तत या दुष्टानि । यतः वक्तार्येति यत्रैव तद्दिव्य चक्ररत्नं तत्रैवोपागच्छति उपागत्यच त्रिकृत्वस्त्रीनवारान् आदक्षिणप्रदक्षिण दक्षिणहस्तादारभ्य प्रद क्षिणकरोति त्रि।प्रदक्षिणमती त्यर्थः । उपागत्याच करतलेति अत्रयावत्पदात् करयलपरिग्गहिअंदसणहंसिरसावत्तं मत्थए अंजलिंति । अत्रव्याख्या । करतलाभ्यां परिगृहीतआत्तसरघकरद्वयसर्वविनोनखा समुदिता यत्र शिरसिमस्तकेआवर्तः आवर्तनमादक्षिण्येनपरिभ्रमणयस्यत शिरसाऽप्राप्तमित्य न्ये मस्तकेऽञ्जलि मुकुलितकमलाकारकरद्वयरूपकृत्वा चक्ररत्नस्यप्रणामंकरोति कृत्वाच आयुधगृहशालातः प्रतिनिष्क्रामति निर्याति प्रतिनिष्क्रम्यच यत्रै व बाह्यिकाभ्यन्तरिकापेक्षया बाह्या उपस्थानशाला आस्थानमण्डपो यत्रैयच भरतोराजा तत्रैयोपागच्छति उपागत्यच करतलमायति पूर्ववत् जये

हयक्कवट्टी भरहे राया। पणठसमू। तएणं तस्स भरहस्स रण्णो अण्णयाकयाइ आउहघरसालाए दिव्वे चक्करय
णे समुप्पज्जित्था। तएणसे आउहघरिए भरहस्सरण्णो आउहघरसालाए दिव्वचक्करयणं समुप्पण्णं पासइ पासि
त्ता हट्ठतुट्ठचित्तमाणंदीए नंदिए पीइमणे परमसोमणस्सिए हरिसवसविसप्पमाणहियए जेणामेव दिव्वे

राज्ञो आयुधगृहशालायां दिव्यं चक्ररत्नं समुत्पन्नं पश्यति । दृष्ट्वा हृष्टतुष्टचित्तानन्दिता नन्दितः प्रीतिमनाः परमसौमनस्यितः हर्षवशविसर्प-द्धृदयः, यत्रैवदिव्यं चक्ररत्नं तत्रैवोपागच्छति । उपागत्यत्रिकृत्व आदक्षिणप्रदक्षिणं करोति । कृत्वा करतल (यावत्पदात् परिगृहीतदशनखशिर

सन २१ दब २२ आयवो २३ पवत २४ प्रभावमय २५ मुकट ३० कुडल ३१ मनावत घर धणुष ३३ कुंडमाला ३४ गागरो खोमोप हरियाणोल ३५ भवनपतीदेवतानो भवन (परिमाणबोधपदमा मकसिवपनिरो।रोह।व बारणक्रिप्र।४ भरहस्स चउद्दिसाणाइं) वैमानिकदेवतानोविमान ३६

इत्यादिक अनेकप्रकारमें आठ १००८ लक्षणमयलक्षणा सु०मूलूआ चि०आदर्शनाकरणहार एहवा क०हाथ प०पगना देममागछे जेहना (अथ गो १
लक्षणे।पूर्वा २ सूपसपसिनृतनुः ३ समहो ४ अगदोत्रस्ती ५ ययस्त्रीमदकपालु श्रत् ७।१। कलासुकृतकगोत्र ८ गुसुराजकुलोद्भयः ९ यद्वानुग १० त्रिशक्तिम ११
प्रमाराणो १२ प्रजागुरुः १३ । २ । समयमःपुसयोमा श्रयायासममाश्रया १४ कोशयान् १५ सत्यसघम १६ चारदृग् १७ सूरमन्त्रदृग् १८ । ३ आसिद्धिक
र्मोद्योगीच १९ प्रवीस शस्त्र २० शास्त्रयोः २१ निपदा २२ सुपदपरो २३ सिल्सु चोदुर्टयिष्टयोः २४ । ४ सपायाजितराणमी २५ ।५। मित्यगो यो २६ प्रु थक
पी २७ न्यायप्रियो २८ न्यायवेत्ता २९ असमामाध्यपासकः ३० । ६ । अयार्यथोर्यो ३१ गाभीर्यो ३२ दार्ये ३३ चारुयमुपिस ३४ प्रमावावधिककोप ३५
सात्विकःसात्विकोनृपः ३६ । ७ इति ३६ राजाना गुणआथवा समुसुपएहवा लो०रोममाआस पसु सु०सुक्षमाःक्षिग्धस्निग्धकः प्रयत म०मृदुमायपणोपरि
कोमल आवर्त प०प्रशस्त अयायवायोग्य एहवा दक्षिणावर्त एहवासा०रोमरायकरी चि०निपजायो सि०श्रीयत्स तेणेकरी सहितछे वि०मोटाएदश्यगोंएणो
देसनेअनेयोग्यविशिष्ट एहवादेसरीरगोचरणहार त०कमतो र०सूर्यतेहनें र०किरणकरी योगविकस्वर प०प्रधान कमलपेमायुगलजेहनो अ विकस्वरगजेंद्रराग
ते इसरीको सरीरगोमर्यछे ह०पोहामा पोसमगुदमदेशतहज को०गुल्पयामार्ह प्रशसपदपूत्तिमोप्रल अपानमा गपूरीयमलमेलेपेकरी रहितछे जेहनो
पत्नउस्पलकुदमाइजूई प०प्रधानचपके प०तेकेसरनुफुल सा०हिरयमोमदतेकस्तूरी तेहसरीपो शरीर जोवतमगधवह प०यसीस सस्याव अत्यन्त प०प्रशस्त
एहवा पपार्विमराजाना गु०गुल तवेकरी जु०सहितछे अ०अ्रसहितपर्णे छत्रपेहणो पा०प्रगट सोभमेपिप्यालछे जोविमातापीतानी वि०निर्मल चि०पो
ताको कुल रूप ग०आकास तेहनें विषद्रपूर्ण चद्रमासरीपो चद्रमानीपरव सौम्यताप्रकारी ए आति प्रमें मनमें चि०आल्हादनोकरणहार अ०जपरहित
सा०क्षीरसमुद्रनीपरें सिवलपिरचिततेवह घमवसानीपरव भोगमाजदयमेंयिपें द्रव्यतेव्ययेंसद्रव्यकव एतलए जोगमें यिपव द्रव्यमोव्ययकें जेहमें स०सया
नमेंविपें किपहीओसोमयो प०उत्कट्टा प्राक्रमना गुणवह जेहना अ०अद्रूमद सरीपो रूपचे जेहनउ मनूष्यमो अधिपति भरतनामाचक्रवर्ति भरतक्षेत्र
प्रते भोगवेपासव प्रमद्य माठाछे अमुजेहयी तिवारपछी तेजरतराजासकलोकराजपदयी भोगयता एकदासमयनेंयिपव आयुधमी शालामव यिपव
देयसयघी चक्ररतपमो। तिवारपछी तेआउधपरनो रखवाला भरतराजाना आयुधमो घरमी शालामव यिवें देयसयधी चक्ररत्न उपनु। देपएं देयीमें

न परानभिभवनीयस्वरूपेण विजयेन परेषामसहमानानामभिभवस्वरूपेण वर्द्धयति जयविजयाभ्यां त्वं वर्द्धस्वेत्याशिषं प्रयुङ्क्ते वर्द्धयित्वा चैवमवा दीत्। किमित्याह। एवं खल्वित्यादि। इत्यमेव यदुच्यते मया नच विपर्ययाश्रिता यदन्यथा भवति यद्देवानुप्रियाणां राजपादानां आयुधगृहशालायां दिव्यं चक्ररत्नं समुत्पन्नं तदेव तत्कथनमिति प्राग्वत् देवानुप्रियाणां प्रियार्थतायै प्रीत्यर्थं प्रियं निवेदयामः एतत् प्रियनिवेदनं प्रियं मे भवतां भवतु ततो भरतः कि चक्रेत्याह। ततणमित्यादि। ततः स भरतो राजा तस्यायुधगृहिकस्य समीपे एनमर्थं श्रुत्वाऽवगम्य अर्थोऽभ्यासनिशम्य यथार्थं हृदयेन तुष्टो यावत्सौमन स्थितः प्राग्वत् प्रमोदातिरेकाद्येवमभवान् भरतस्य सवृता स्तान् विशेषकद्वारेणाह। विकसितवरकमलनयनवदनो यस्य सतथा प्रचलितानि चक्ररत्नोत्पत्ति

क्करयणे तेणामेव उवागच्छइ २ त्ता तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ २ त्ता करयलजाववट्टु चक्करयणस्स पणामं करेइ २ त्ता आउहघरसालाओ पडिणिक्खमइ २ त्ता जेणामेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला जेणामेव जे रहेराया तेणामेव उवागच्छइ २ त्ता करयलजाव जएणं विजएणं वद्धावेइ २ एववयासी। एवं खलु देवाणुप्पि

यावदेतमस्तकेऽञ्जलि) कृत्वा यावत् चक्ररत्नस्य प्रणामं करोति कृत्वा आयुधगृहशालायाः परिनिष्क्रामति प्रतिनिष्क्रम्य यत्रैव बाह्योपस्थान शाला यत्रैव भरतो राजा तत्रैवोपागच्छति उपागत्य करतल (पूर्ववत्) यावत् जयेन विजयेन वर्द्धयति वर्द्धयित्वा एवं अवादीत्। एवं खलु

हर्षपाम्या तुष्टसंतोषपाम्यो चि०चितनें विषय आनन्दयुक्त सोम्यताप्राप्योपाम्या प्रीतकारीमनथयो प०उत्कष्ठा सो०भावमदयत्तयुक्त हर्षनेंवसेकरी उल्लास थयाथ हृदयजेहनो एहवोथको ॥ जिहांतदिव्यचक्र रत्नहें तिहांआवई आवीनें तिवारभित्रपापासायी मदक्षिणाकरें करीनें हाथजोडतायावत् प्रणामकरीनई चक्ररत्ननइ प्रणामकरई करीनें आउधशालाथी बाहिरी नीकलें निकलीने जिहांभरतराजावें जिहांबेंसवानीशालाछइ बेंसवानाशाला तेउवठाणशाला जिहांभरत राजाछइ तिहांआवई आवीनें हाथजोडीनई यावत्करेंजयनबीथर्यंकरी परदेशयकी विजयकरीनें वधावानें एहवठ वचनबोल्यठ हमनिवें

मवयवप्रमितसत्त्वमातिरेकात् कपितानि यरकटकोमपामवलयेगुटिकेयाङ्गुरयकी केयूरे माल्योरेयन्नूपविरोघी मुकुटकुण्डले च यस्य सतया सिंहासनोकमन्या येन प्रचलितयज्ञोपाङ्गः तेन प्रचलितहारेणविराजद्रतिदयवक्षो यस्य सतया पदात् पदद्वयमाक्रमधारय। प्रलयमानः सत्त्रमादेयमालयोऽंशुमनकयम्य सतया पोसद्गोसायमान भूषणमुक्तासिरिक्तभरति यः सतया ततःपदद्वयस्य कर्मधारयः अग्रपदविपर्यय प्रायत्वात् सपच्चमसादरस्यरितमामसौत्सुक्य यथास्यात्तथा चपलकायौत्सुक्य यथास्या तथा नरेन्द्रो भरतः सिंहासनादभ्युत्तिष्टति। अभ्युत्थायच पादपीठात् पदासमात् प्रत्यवरोहति अयतरसि प्रत्यव रुह्य चायतीर्यपादुके पादत्रावे वमुञ्चति मत्पतिशयात् अवमुच्यच एकःशाटकोयत्र सतया तद्विवसनच इकप्रत्यय। अखण्डशाटकमयत्पर्यः एतादृगमुत्त रासगौवचसि तिर्यग्विस्तारितवस्त्रविक्षेप सकरोति (सयितसेपवेविधिमिपेधौविशेषवसुपसक्रामस) कृत्वाच अग्रसिमामुकुलितौकुड्मलाकारीकृतावग्रह

स्थाण आउहघरसालाए दिव्वेचक्करयणे समुप्पन्ने ॥ तएण अहदेवाणुप्पियाण पियट्ठयाए पियं णिवेएमो पि अमेभवउ। तएण सेभरहेराया तस्स आउहघरिअस्स अंतिए एअमठ सोच्चा णिसम्म हठे जावसोमणसिए विअसिअवरकमलणयणवयणे पयलिअवरकडगतुडिअकेऊरमउडकुंडलहारविरायतरईअवच्छे पालयपल

देवानुप्रियाणां आयुधगृहशालाया दिव्य चक्ररत्न समुत्पन्नम्। तदेव देवानुप्रियाणा प्रियार्थताये प्रिय निवेदयामः, प्रिय भवता भवत ॥ तत समरतोराजातस्य आयुधगृहिकस्य अन्तिकेएनमर्थं श्रुत्वा निशम्यहृष्टोयावत् सौमनस्यितः। विकसितवरकमलनयनवदनः प्रचलितवरकटकतु

देवानु प्रियजी तुम्हारी आयुधघरशालामेंविषें देवसबधीचक्ररत्न उपनुछें। तिवारश तु देवानुप्रिय सुमनव प्रीतिमव अपर प्रीतकारी। मयम कहु छु। प्रीतकारी तुमनव थाउ एयवम। तिवारेते भरतनामव राजा सेआयुध घरमें पासेंथी एहवोअर्थ सामलीनें हीयामा धारीनें हर्षपाम्यो यावत् मनमा आनंदपाम्यो विकस्वरपयुएहवा वरप्रधानकमलवे वनीपरव वदनआपि अर्नेयदनमुख जेहनो हर्षकरी पदप्रचलतवपधारें प्रधान कटिवसयाघीर मसय

सो इसतावग्नागी मेमसतया चक्ररत्नाभिमुखः ससपाअष्टीवा पदानि अनूपसर्गस्य संनिधिवाचकत्वादनुगच्छति आसन्नोभवति । दृष्टयानुगच्छप्रयोगः सन्निधीयपा अनुनद्विगुमुनिरेविवंदतानिवति । पदाना सस्याविकल्पप्रयोग मेतादृगमापाख्यवहारस्य सादृश्यमानत्वात् अनुगत्यच वामजानु आकु चयति ऊर्ध्वंकरातीत्यर्थः । दक्षिणजानु धरणीतले निहृत्य निवेश्य करतलेत्यादि विशेषणजात प्राग्वत् । अञ्जलिकृत्वा चक्ररत्नस्य प्रणामकरोति कृत्वा च तपायुधगृहिकस्य यथामालित यथाधारित यथापरिहित मित्यर्थः । इदच विशेषणद्वानरसातिशयाद्दानमिति विलवमदेयमिति स्थापनार्थे । पदाह । सध्यपायिगतसमप्यपसप्राप्तवायपिनदेयविस्तृतः ॥ नभुवत्वनियम किसलतल्या साङ्गसमनविधीनयिषेकः १ अविसयितवानगुणात् समुच्चसमासथोपयो लभते ॥ प्रथम प्रकामदानाद्दिपदः पश्चोऽपर कम्पः २ अवमुच्यते परिधीयते यस्मोऽवमोचक आभरण मुकुट उक्तं मुकुटमतरेवेत्यर्थः । अमउतोमुकुला दित्युकारशाकारः तस्य राजचिन्हासकारत्वेनादेयत्वा अकाध्यस्यादिना नददातीति । एतेमान्यमनुष्याणा मोलियेटमस्य राजचिह्नत्वमभ्युपगच्छतो

घमाणघोलवनूसणघरे ससन्नम तुरियं चवल णरिंदे सीहासणाउ अब्भुट्ठेइ २त्ता पायपीढाओ पच्चोरुहइ २
त्ता पाउयाउ ओमुयइ २ त्ता एगसाडियं उत्तरासंग करेइ २ त्ता अंजलिमउलिअग्गहत्थे चक्करयणाभि
मुहे सत्तट्ठपयाइ अणुगच्छइ २ त्ता वाम जाणु अंचेइ २ त्ता दाहिण जाणु धरणितलंसि णिहट्टु करयल

टिककयूरमुकुटकुण्डलहारविराजद्भतिवक्षा मालस्वप्रलम्बमानघोलन्तनूपकधरस्ससन्नम त्वरित चपल नरेन्द्रः सिंहासनादभ्युत्तिष्ठति । अभ्यु त्थाय पादपीठात् प्रत्यवरोहति प्रत्यवरुह्य पादुकेअमुञ्चति अवमुच्य एकशाटिक मुत्तरासङ्ग करोति कृत्वा अञ्जलिमुकुलिताग्रहस्तः चक्ररत्नाभि

अमुपतुवबहिरिपा केजरनामें बाहुनाआभरण मुकटमायानो कुण्डलकानना हारहकरी विराजितछेऽसुपदाशे वक्ष हीयो छेहनो प्रालम्बकुनक्कुं प्रलम्बायमान हालता एहवा नूपकनो धरणहार ससन्नमपर्णे तुत्वरतावन्तो चपल शीघ्रपणो नरमनुष्यनो इन्द्र सिंहासनथी उठी उठीने पादपीठ बाजोठीथी हेठो

येकेषनत्रिगृहाद्यभिगमविधौमौलियेष्टनमपाकुर्वेति येमगुमदर्शनत्वादपथकुनमितीयाम्युपगच्छता आगमोक्तयिभ्यमुछामजन्यफलेन दूरतोमुक्तान्ति मोष्य । वृत्यापान्यत् किंकरोती त्याह । विपुलमीयिताईमाजीविकायोग्य मीतिदान ददातिसत्कारयति यस्त्रादिना समामयति यथनयपुगानेम उ रकृत्य सम्मान्यष प्रतियिसर्ज्जयति स्वस्यामगमनतो मापयति प्रतिविसर्ज्येष सिंहासनवरगत पूर्वाभिमुखः समिपयः उपविष्टइति । अपमरतोदत् कृतवाम् तदाह । तयवमित्यादि । मिगदसिद्ध यिमयादीदित्याह । खिप्पामेयति । क्षिप्रमेय भोदेवानुप्रिया! यिनीता राजधानीं सवाम्यन्तरेण नगर मध्यभागेम याहिरिकानगरबहिर्भागो यम तसया क्रियाविशेषण। प्यासिक्ता इंपतसिक्ता गन्धोदकछटकदानात समार्जिता कचवरशोधनात् सिक्ता जले

जायसूजलिकट्टु चक्करयणस्स पणाम करेइ २ त्ता तस्स आउहघरियस्स जहामालियमउडवज्जउमोय्य द लइ २ त्ता यिउलजीयिआरिहपीइदाण दलइ २ त्ता सक्कारेइ सम्माणेइ २ त्ता पडियिसज्जेइ २ त्ता सी हासणवरगए पुरत्याभिमुहे सण्णिसण्णे ॥ तएणसेभरहेराया कोडुंयियपुरिसे सद्दावेइ २ त्ता एववयासी । खिप्पा

मुखः सहाष्टपदानि । अनुगच्छति अनुगत्ययाम याम् आकुञ्चयति । आकुञ्च्यदक्षिण जानु धरणितलनिहत्य करतल (परिग्गहीयदशनखशिर- सावत मस्तके अञ्जलिंकत्वेत्यादि) यावत् अञ्जलिकृत्वा चक्ररत्नस्य प्रणाम करोति कृत्वा तस्य आयुधगृहिकस्य यथामालित मुकुटयर्ज्ज

प०क्रतरें उत्तरीनें पादुकाजोजावी सतात्त पगपी उत्तरासनें एकपत्तानु अखंड उत्तरीयो मुख पयप मापड उत्तरासंगकरे करीमह अंजलीहायपकठाकरथ फम समायोहालीपरि हाथ एकठाकरीमह चक्ररत्नमाहमठे सात आठ पगसाहमो जाइ आईमह डायो डीचण मजरूघायरे करीनें कीमचो डीचण धरती मेंविषे थापीनें हाथमोडीनें यावत अंजलीकरीनें चक्ररत्नमह । नमस्कार करीनें तेआउध घरिकपुरुषनें यथापहिरयो होय तेहयो मुकटवर्जीनें उमोद इपदाभ्यदीप देइनें विउपयों जीविकायोग्य पीतिदान दइदीप देइनें सत्कारकरे वस्त्रादियें सन्मानें बहुमानकरी करीमह पञ्चस्थानकत आया

ना अतएव शुचिका संमृष्टा विषमभूमिभंजना रथ्यान्तरापणवीथीव प्रवात्तरमार्गो यस्यां सा तथा इदं च विशेषण योजनाया विधिमत्वात् समृष्ट
समासिक्तसिक्ताशुचिकरथ्यान्तरवीथिकमित्येवं द्रष्टव्यं समृष्टायनन्तरमासिक्ता शुचिकत्वस्य संभावात्तका मञ्चकद्रष्टृजनोपवेशननिमित्त प्रतिमञ्चा
स्तेषां सम्परिये तैः कलितामां नानाविधो रागो रञ्जनं येषु तानि कौसुम्भाविशद्रादिरूपाणि वसनानि वस्त्राणि येषु तादृशा ये ऊर्ध्वा कृता ध्वज्
ताध्वजाः सिंहगरुडादिरूपकोपलक्षितावहत्पटरूपाः पताका तितरूपा प्रतिपताकास्तदुपरिवर्तिन्य स्ताभिमण्डितां । अथच लाउल्लोइयमहीया

मेव भो देवाणुप्पिया! विणीयं रायहाणि सब्भिंतर बाहिरियं आसित्तसमज्जियसित्तसुइगरत्थं तरवी
हियं मंचाइमंचकलियं णाणाविहरागवसणऊसियज्झयपडागाइपडागमंडियं लाउल्लोइयमहियं गोसीसस
रसरत्तचंदणदद्दरदिन्नपंचगुलितलं उवचियचंदणकलसं चंदणघडसुकय जाव गंधुद्धयाभिराम सुगंधवर

मवमालक (आसनक) ददाति । दत्वा विपुलं जीविकार्हं प्रीतिदानं ददाति दत्वा सत्कारयति सम्मानयति सत्कृत्य सम्मान्य प्रतिविसर्जयति
प्रतिविसर्ज्य सिंहासनवरगतः पूर्वाभिमुखः संनिषण्णः । ततः स भरतो राजा कौटुम्बिकपुरुषं शब्दापयति । शब्दापयित्वा एवमवादीत् । क्षिप्रमेव
भो देवानुप्रिया । विनीतां राजधानीं साभ्यन्तरबाहिरिकां आसिक्तसमार्जितसिक्तशुचिकरथ्यान्तरवीथिकां मञ्चातिमञ्चकलितां नानाविधरागवसनो

शोभाकारि देवना सिंहासननेविषें बेसीनें पूर्वदिशि सामो बेसइ । तिवारपछी तेभरतनामें राजा चाकरपुरुषनें तेडावइ तेडावीनें एहवोकहइ
क्षिप्रतावलो हो देवानुप्रिय । विनीतानामें राजधानीप्रतें माहि बाहिरथोपथेर आउगथोदकादिके लगारेकछांटो कचवरादिकने काढनेकरी सिंच
नेकरी शुचि पवित्र एहवो रथ्य तरराजमार्ग बीचरहवरनामें जिहां एहवी नगरीनः मांचा माचा मंचउपरिमाला करी अनेकप्रकारना रंग
गना वस्त्रतेहनो ध्वजपताका तेहनी अतिपताका पताका उपर पताका तेणेकरीसहित लिंपवो लीपवेकरी चंदुवित

दि को गन्धवर्तिभूतमित्यतो विनीतासमारचनयपाकः प्रागाज्ञियोग्यदेशनयनयणं के क्याक्यासवसि मध्यास्थापते, पदृशीवशापयावाशष्टा कुरुत स्वय कारपत परै कृत्वाकारयित्वा च एतामाज्ञप्तिमाज्ञा प्रत्यर्पयत । ततस्ते किंकुर्वन्ती त्याह । तस्यमित्यादि । ततो भरताग्रामन्तर कौटुम्बिकाभ्यधिका रिका पुरुषाः भरतेन राज्ञा एवमुक्ताः सन्तो हृष्टाः करतलेत्यारभ्य यावत्पदपाठ पूर्ववत् । एवस्वामिन यथायुष्मत्पादाज्ञाऽऽदिशन्ति सर्वेऽप्यर्थः । इति कृत्वा इतिप्रतिवचनेनेत्यर्थः आज्ञायाः स्वामिनः सनस्योत्साहवचन नियमेन । अत्रच आज्ञाप्रतिवचनमिति एकदेशपदबोधेन पूर्णोऽप्युपगमासापको प्रा

गंधिस्स गधवाहिभूतस्स करेह कारवह करेत्ता कारवित्ताय एतमाणतियं पच्चप्पिणह तएण । तेकोडुंबिय पुरिसा भरहेण रण्णा एवमुत्तासमाणा हट्ठा करयल जावकट्टु एवसामित्ति आणाए विणएण वयण पडि सुणति २ त्ता भरहस्स अतियाउ पडिणिक्खमति २ त्ता विणिअं रायहाणिजाव करेत्ता कारवेत्ताय तमाण

ञ्चिमध्वजपताकातिपताकामण्डिता लाउल्लोइयमहिता गोशीर्षसरसरक्तचन्दनदर्दरदत्तपञ्चाङ्गुलितला उपचितचन्दनकलशा चन्दनघटसुकृत (तोरण प्रतिद्वारदेशभागा) यावत् गन्धवर्त्यभिरामा सुगन्धवरगन्धिका गन्धवर्तिभूता कुरुत कारयत कृत्वाकारयित्वा च एतामाज्ञप्ति प्रत्यर्पयत ॥ तत स्ते कौटुम्बिकपुरुषा भरतेन राज्ञा एवमुक्ताः हृष्टाः करतल० यावत् तथाएवस्वामिन् (यथायुष्मत्पादा आदिशन्ति तथा) आज्ञायाविनयेनवचन प्रतिश्रु

गाशीर्षनामेंचन्दन स०रससहितपञ्चंगुलि र०रक्तचन्दन दर्दरनामाल तेणेंकरी दिध्योभार्ते पचाङ्गुलितलहाथजिहा मूकयोउज्जलाछे चन्दनमाकलसजिहा चन्दननें घटेंकरी सोभायमानछेज यारणायरमा यावत् सुगधयसुनें धूपकरी अभिरामछेइ सुगध प्रधान गधेंकरीसहीत गधनी वाटिसरीषीसुगधएहवीनगरी करो तुम्हे पाते करायो अमेरायाचें कटायोनाह एमाहारीआज्ञा पाछोसोपो । तिवारछ तेआज्ञाकारीपुरुष भरतराजाइ एमयो कह्योथकाइ हृषयतथया हाथजोडी यावत् माथे अजलीकरीनाइ हेस्वामी । जिमतुम्हे कहोछे तिमकरसु एहवी आज्ञाविनइ करीनइ वचन प०सामले सामलीनें भरतराजाना अ०पासाथी

वः । प्रवेशयिष्यति । प्रवेशयिष्यतीति । यावत् प्रतिगृह्णाति अङ्गीकुर्वन्तीति । सबस्तोकिपूर्ववीत्याह । पहिसुणित्ता इत्यादि । प्रतिश्रुत्यतस्या तिकात् प्रतिनिष्क्रामन्ति प्रतिनिष्क्रम्यच विनीतां राजधानीं यावत्परैनामन्तरोक्तसकलविशेषणविशिष्टां कृत्वा कारयित्वाच तामाज्ञप्तिं भरतस्यप्रत्यर्पय ति । अथ भरतःकिंचक्रे इत्याह । तएणंसभरहेइत्यादि । ततः सभरतोराजा यत्रैव मज्जनगृहं तत्रैवोपागच्छति । उपागत्यच मज्जनगृहं अनुप्रविश ति । अनुप्रविश्यच समुक्तेन मुक्ताफलयुतेन जालेन गवाक्षेणाकुलोव्याप्तोऽभिरामश्च यस्तस्मिन् विचित्रमणिरत्नमय कुट्टिमतलंबद्धभूमिकायत्र सतथा तस्मिन् अतएवतन्नूमिकत्वात् रमणीयेस्नानमण्डपे नानाप्रकाराणां मणीनां रत्नानांच भक्तयो यथौचित्येन रचनास्ताभि विचित्रे स्नानपीठेस्नानयोग्ये आसने सुखेन निषस्य उपविष्टःसन् शुभोदकैः तीर्थोदकैः शुभोदकैर्वा नात्युष्णे नांतिशीतैरित्यर्थः गन्धोदकैः चन्दनादिरसमिश्रैः पुष्पोदकैः कुसुमवा

त्तिय पच्चप्पिणंति। तएणं स भरहेराया जेणेव मज्जणघरे तेणेव उवागच्छइ २ त्ता मज्जणघरं अणुप्पविसइ २ त्ता समुत्ताजालाकुलाभिरामे विचित्तमणिरयणकुट्टिमतले रमणिज्जे ण्हाणमंडवंसि णाणामणिरयणभत्ति चित्तंसि ण्हाणपीढंसि सुहणिसन्ने सुहोदएहिं गंधोदएहिं पुप्फोदएहिं सुद्धोदएहिंय पुणो २ कल्लाणगपवर

यन्ति । प्रतिश्रुत्यभरतस्यान्तिकात् प्रतिनिष्क्रामन्ति २ प्रतिनिष्क्रम्य विनीता राजधानीं यावत् कृत्वा कारयित्वाचतामाज्ञां प्रत्यर्पयन्ति ततः स भरतोराजा यत्रैवमज्जन गृहं तत्रैवोपागच्छति । उपागत्यमज्जनगृहमनुप्रविशति अनुप्रविश्य समुक्ताजालाभिरामे विचित्रमणिरत्नकुट्टिमतलेरमणीय

पडिवजीने विनीतानगरी राजधानीप्रतें यावत्राजाइ करी तिमकरीने अनरायाराजाजीमें तेआज्ञा पाछी सोपइं तिवारेपछी तेभरतराजा जिहां स्नान मज्जनघरमुचरइ तिहां आवइ आवीनइं मज्जनघरमा घरमाहिंपइसइ पइसीनें मुक्ताफलेंकरीसहित एहवें जालिएकरी आकुल व्याप्त तेणेंकरी अभिराम विचित्रप्रकारनां मणिरत्नेंकरी बांध्यूं छें धरतीनो तलो जिहां रमणीकएहवा स्नानकरवाना मंडपनेविषइ अनेकप्रकारनां मणिरत्न

सितैः शुद्धोदकैश्च स्नानविधौ सौगन्ध्यशालायैरित्यर्थः । मज्जिएत्ति । उत्तरसूत्रस्यपदैनसहसंबन्धः । एतेन कातिजननमज्जनतादिगुणार्थं मज्जनमु
क्तं । अथारिष्टविघातायमाह । पुनःकल्याणकारिप्रवरमज्जनस्यविहृतस्यपीठानियुक्तयैकविहितौपव्याविज्ञानस्य विधिना दुमज्जोगुद्दो इत्यस्य गु
ण्यर्थकत्वेन स्नानायकत्वा मज्जितः स्नपितोऽतः पुरवद्धामिरितिगम्य । कैमज्जितइत्याह । तत्र स्नानावसरे कौतुकाना रक्षादीना शते यद्वा कौतुहलि
कमनैः स्वसंवासम्यक्प्रयोगार्थं दृश्यमानैः कौतुकशते भोपवयोगादिसूक्ष्मे बहुविधे एनेकप्रकारैः । अत्रकरयेनतीयेति । अथस्नातोऽन्वविधिमाह । क

मज्जणविहिए मज्जिए, तत्थ काउअसएहिं बहुविहेहिं कल्लाणगपवरमज्जणावसाणे पम्हलसुकुमालगंध
कासाइअलूहिअंगे सरससुरहिगोसीसचंदणाणुलित्तगत्ते अहयसुमहग्घदूसरयणसुसंवुडे सुइमालावण्णगविले
वणे आविद्धमणिसुवण्णे कप्पिअहारद्धहारतिसरयपालंबपलंबमाणे कडिसुत्त सुकयसोहे पिणद्धगे विज्जेग अंगु

स्नानमण्डपेनानासविरत्नभक्तिचित्रस्नानपीठे सुखनिषण्णः शुभोदकैर्गन्धोदकैः पुष्पोदकैः शुद्धोदकैश्च पुनः कल्याणकप्रवरमज्जनविधिना मज्जितः तत्र
कौतुकशतैः बहुविधैरिति कल्याणकप्रवरमज्जनावसाने पक्ष्मलसुकुमालगन्धकषायोपित रूक्षिताङ्गः सरससुरभिगोशीर्षचन्दनानुलिप्तगात्रः अहतसु

करी भांतिकरी चित्र्यो एहवो स्नानकरवाना पीठनेविर्षे सुखकरी बेसेंशुभोदक तीर्थप्रमुखना पाणी सुगंधमिश्रितपाणी इकरी फुलवासी पाणी
इकरी शुद्धपाणीइकरी वारवार कल्याणकारी प्रवरउत्तम स्नान मज्जन विधिकरीनें मज्जनकरइ तठसिवा कौतूहलमत्र सोगमेकरी बहु विधअनेकप्रकारें
करी कल्याणकारी परधान मज्जननेंछेहडइ पश्रोमसहित सुकुमाल तसुकुमाल सुगंधवत एहवा लगरे कराखो वस्त्र तेणेकरी लूहयूअंग सरीररसर
सहित सुगंधएहवो गोशीर्षनामें चंदनकरी गात्रसरीर लेपव अखंडपाधिके अणवरसु अपडएहवो दूष्ययसारगसरीपोषवस्त्रपहिर पवित्र मालापु
ष्पप्रमुखनी य कुंकुमप्रमुख विलेपनकरइ आभरणपहिरइ मणिसुवर्णादिकें करिमतयथास्थानइ पहिरइ हारअर्द्धहारसरिखो अनुहारते नवसरिखो

त्तः । मार्गेणाभोगसर्वेदति । मपचपडिसुर्वतिति । वचनं प्रतिगृह्णंति मङ्गीकुर्वंतीति । मतस्तेकिकुर्वंतीत्याह । पडिसुणित्ता इत्यादि । प्रतिश्रुत्यवसां तिकात् प्रतिनिष्क्रामन्ति प्रतिनिष्क्रम्यच विनीताराजधानींयावत्पदेनान्तरोक्तसकलविशेषणविशिष्टां कृत्वा कारयित्वाच तामाज्ञप्तिं भरतस्यप्रत्यर्पय ति । अथ भरतःकिंचक्रे इत्याह । तएणंसभरहेइत्यादि । ततः सभरतोराजा यत्रैव मज्जनगृहं तत्रैवोपागच्छति । उपागत्यच मज्जनगृहं अनुप्रविश ति । अनुप्रविश्यच समुक्तेन मुक्ताफलयुतेन जालेन गवाक्षेणाकुलोव्याप्तोऽभिरामश्च यस्तस्मिन् विचित्रमणिरत्नमय कुट्टिमतलेबद्धभूमिकायत्र सतथा तस्मिन् मतएवसमभूमिकत्वात् रमणीयेस्नानमण्डपे नानाप्रकाराणां मणीनां रत्नानांच भक्तयो यथौचित्येन रचनास्ताभि र्विचित्रे स्नानपीठेस्नानयोग्ये आसने सुखेन निषण्ण उपविष्टस्सन् शुभोदकैः तीर्थोदकैः सुखोदकैर्वा नात्युष्णै र्नातिशीतैःस्पर्शैः गन्धोदकैः चन्दनादिरसमिश्रैः पुष्पोदकैः कुसुमवा

सिअ पच्चप्पिणंति। तएणं से भरहेराया जेणेव मज्जणघरे तेणेव उवागच्छइ २ त्ता मज्जणघरं अणुप्पविसइ २ त्ता समुत्ताजालाकुलाभिरामे विचित्तमणिरयणकुट्टिमतले रमणिज्जे ण्हाणमंडवंसि णाणामणिरयणभत्ति चित्तंसि ण्हाणपीढंसि सुहणिसण्णे सुहोदएहिं गंधोदएहिं पुप्फोदएहिं सुद्धोदएहिय पुणो २ कल्लाणगपवर

रवन्ति । प्रतिश्रुत्यभरतस्यान्तिकात् प्रतिनिष्क्रामन्ति । प्रतिनिष्क्रम्य विनीतां राजधानीं यावत् कृत्वा कारयित्वाचतामाज्ञां प्रत्यर्पयन्ति ततः स भरतोराजा यत्रैवमज्जन गृह तत्रैवोपागच्छति । उपागत्यच मज्जनगृहमनुप्रविशति अनुप्रविश्य समुक्ताजालाभिरामे विचित्रमणिरत्नकुट्टिमतलेरमणीय

प०नीकलस नीकलीनें विनीतानामइ राजधानीप्रतें यावत्शब्द थकी तिमकरीनें अनेरापासकरावीनें तेआज्ञा पाछी सोपइ तिवारेंपछी तेभरतराजा जिहां स्नान मज्जनकरवानुघरछइ तिहां आवइ आवीनइं मज्जनकरवा घरमाहिंपइसइ पइसीनें मुक्ताफलेंकरीसहित एहवें जालिएकरी आकुल व्याप्त तेणेंकरी अभिराम विचित्रप्रकारना मणिरत्नेंकरी बांध्यु छें भूतलीनो तलो जिहां रमणीय एहवा स्नानकरवाना मंडपनेविषइ अनेकप्रकारना मणिरत्न

स्थितहारादिभिः सुकृता ग्रीवा यस्य सतथा पिनद्धानि बद्धानि ग्रैवेयकानि कटकानि अङ्गुलीयकानि अङ्गुल्याभरणानि येन सतथा । ललिताभरणा
सकार स्तः तथा ललितसुकुमारै ऽङ्गके मुद्रोदीप्तदिनानि शोभावति कपाला येनाना आभरणानि पुष्पादीनि यस्य सतथा । अनेन केशाभकार स
त्तः । अपश्चिमविलोकनन्यायेन पुनरप्यामरणालङ्कारवर्णनं आह । नानामणीनां कटकत्रुटिकै ईस्तधाद्यामरणविशेषै प्रचुरत्वात् स्तभिता विवक्षभितौ
भुजौ यस्य सतथा अधिकसभोकरति स्पष्ट । कुण्डलाभ्या सुद्योतित आनन मुख यस्य सतथा मुकुटदीप्तशिरस्क स्पष्ट हारेणावस्तृतमाच्छादित तेने
वक्षेसुमा प्रेक्षकजनाना सुकृतरतिक यत्रो यस्य सतथा प्रलम्बेन दीर्घेण प्रलम्बमानेन दोलायमानेन सुकृतेन दुष्टु निर्मितेन पटेन यस्यत्व उत्तरीय उत

मलमहरिहणिउणोविय मिसिमिसतविरइय सुसिलिठ विसिठ लठ सठिय पसत्य आविद्धवीरवलये किंबहु
णा कप्परुक्खए विव अलंकिय विभूसिए णरिंदे सकोरंट जाव चउचामरवालवीइ अंगे मंगलजयजयसद्द
कयालोए अणेगगणनायगे दंडनायगेजावदूअसंधिपालसद्धिं संपरिवुडे धवलमहामेहणिग्गए इवगाय

तथुकृतरतिदवक्षाः प्रालम्बप्रलम्बमानः सुकृतपटोत्तरीयोमुद्रिकापिङ्गलाङ्गुलकोनानामणिकनकविमलमहार्हनिपुण (ओपियसि) परिकर्मित (मिसि
मिसति) दीप्यमानविरचितसुश्लिष्टविशिष्टलष्टसंस्थितप्रशस्ताविद्धवीरवलय किंबहुना कल्पवृक्षइव अलङ्कृतविभूषितोनरेन्द्रः सकोरण्ट (माल्य

जाणना मणि सुवर्णेकरी निर्मल मोटामें पहरिवायोग्य निपुणकारीगर निपजाव्यो देदीप्यतो फस्यो सर्वेसधिमेला मनोहर सस्थानें रुडु रुपयो भलो
पहस्योवड वीरवला लेकर स्यूंघणो स्यापाद कल्पवृक्षनी परि अलङ्कृत भूषणेकरी पुष्पादिक करी मनुष्यनो इन्द्र फूलकीमाला सहित यावत् छत्र
राखतो थको च्यार चामर करी वीणानुकूल सरीर वेहमों मङ्गलीकना जय २ शब्दा शब्द करी कीधोछे आलोकदर्शन जेहनो घणा समुदायना
इरुना नायक कोटवाल प्रमुख यावत् दूत कासीद राजनी सन्धिना रक्षक ते साथइ परिवर्यो थको गगनकाशनो चालो महामेघ तेहमाहिथी नीक

माणगइत्यादि । कस्यचे प्रवरमाल्यवासनं व्याभामन्तरमित्यर्थः । पक्ष्मलया पक्ष्मवत्या अतएव सुकुमालया गन्धप्रधानया कषायेण पीतरक्तवर्णोपेयरक्त गोचयसाया रक्ता कषायिकी तया कषायरक्तया शाटिकयेत्यर्थः रूक्षित निर्लेपनाभावापादित अंग यस्य सतया सरससुरभिगोशीर्षचन्दनानुलिप्तगात्रः एत सत्कनुपिकादिभिरनुपयुक्त प्रत्ययमित्यर्थः शुभहार्थे बहुमूल्य पट्टू ध्यक्त प्रधानमयस्य ततमुखवत सुपरिहित येन सतया अनेनावी यस्त्रालंकारत्व मम्बवननसूत्रपूर्वे योजनीय । वस्त्रसूत्रपदात् । क्रममाभाव्याद्ग्राह्यमानस्य मर्दितातोत्थितएव यत्नेन यपुविलिप्तताति विधिक्रम शुचिमीपयिश्र मालायपवित्रपने पुष्पवग्रथनकारिकुसुमादिविक्षेपने यस्य सतया । अनेन पुष्पालंकारमाह । अघन्नमसूत्रे यपु सौगन्ध्यार्थमेवविलेपनमभिहि स एवनु वपुर्भूषमायेति विक्षेप: आविद्धानि परिहितानि मणिसुवर्णानि येन सतया इतेना स्वरजतरातीमयाद्यलंकारनिषेधः सूचितः नपिस्वधास कारानेव पिनायत याह । कल्पितो यथास्थान विन्यस्तो हारा उष्टादशसरिको उर्द्धहारो नवसरिका त्रिसरिकश प्रतीत येन सतया प्रलम्बमानः प्रा लंबा कुसुमक यस्य सतया सूत्रेण पदव्यत्ययः प्राकृतत्वात् कटिसूत्रेण कल्याणरत्नेन सुष्ठु कृता शोभा यस्य सतया अप्पदत्रयस्यकर्मधारयः । अथवा क

पिज्जुगलछिष्ठकयाभरणे णाणामणि कणगतुडिभयथंभियभूए अहियरूवसस्सिरीए कुंडलउज्जोइआणणे मउडदि
त्तसिरए हारोत्थयसुकयरइयवच्छे पालंबपलंबमाणे सकयपडउत्तरिज्जे मुद्दिआपिंगलंगुलीए णाणामणिकणगवि

महार्घदूष्यरत्नसुसंवृत गुप्तिमालावच्छविलेपना वा आविद्धमणि सुवर्णे कल्पितहारार्द्धहारत्रिसरिकमालम्बप्रलम्बमानकटिसूत्रसुकृतशोभः पिनद्धग्रैवेय काङ्गुलीयकललिताङ्गकललिताभरणः । नानामणिकटकत्रुटितस्तम्भितभुजो अधिकरूपसश्रीकः कुण्डलोद्योतिताननः मुकुटदीप्तशिरस्को हारावस्त

तिवत्रिसरीकनामा मूलम प्रलम्बायमान मोटाझूमको सेर्वेकरी कटकविहारीकरी सुभसीकरीशोभा जेवा पहस्यावें नेटकहुमाभ्याभरणजेवा आगुलीगा प्रमय ललित मनोहर पहिरयावें आभरणजेवा नानाप्रकारनामनिवणयरुखां कडग तूटिकनामइ हस्ताभरणइ करावभिवें भूषा अत्यन्त सामावडें हारेंकरीने ढाकयावें अत्यन्त शोभावत हृदयजेवा । तलायमानतलो भलूरगु यहनो नकवे जेहने मुद्रिकावकरी पीलीवें अगुली जेवा अनेक म

पाशाः यावत्पदात् ईश्वरतलवरमाडम्बिककौटुम्बिकमन्त्रिमहामन्त्रि गणगदौवारिअ अमच्चचेडपीठमद्दनगरणिगमसेट्ठिसेणावइ सत्थवाह इति द्रष्टव्य । प्रव्याख्या ॥ तत्र राजानो माण्डलिकाः ईश्वरा युवराजानो मतान्तरेण अणिमाद्यैश्वर्ययुक्ताः तलवराः परितुष्टनृपप्रदत्तपट्टबन्धविभूषिता राजस्थानीयाः माडम्बिकाश्छिन्नमडम्बाधिपा कौटुम्बिकाः कतिपयकुटुम्बप्रभवोऽवलगकाः मन्त्रिणः प्रतीताः महामन्त्रिणो मन्त्रिमण्डलप्रधाना गणका गणितज्ञा भाण्डागारिका वा दौवारिकाः प्रतीहाराः अमात्या राज्याधिष्ठायकाः चेटाः पादमूलिका दासा वा पीठमर्दा आस्थाने आसन्नासन्नसेवका वयस्या इत्यर्थः वेश्याचार्या वा नगरता रम्यात्तद्व्यपदेशेन नगरनिवासिप्रकृतयः निगमाः कारणिका वणिजो वा श्रेष्ठिनः श्रीदेवताध्यासितसौवर्णपट्टविभूषितोत्तमाङ्गाः अथवा नगरा वा निगमानीव वणिग्वासाना श्रेष्ठिनो महत्तराः सेनापतयः चतुरङ्गसैन्यनायकाः सार्थवाहाः सार्थनायकाः दूता अन्येषां राज्ञां गत्वा राजादेशनिवेदकाः सन्धिपाला राज्यसन्धिरक्षकाः एषां द्वन्द्वस्तैः अत्र तृतीयाबहुवचनलोपो द्रष्टव्यः सार्द्धं सह संपरिवृतः ... समन्तात्परिवृतः परिकरित इति । नरपतिर्मज्जनगृहात् प्रतिनिष्क्रामतीति सम्बन्धः ॥ किम्भूतः प्रियदर्शनः कवच धवलमहामेघः शरन्मेघ तस्मान्निर्गतश्च अत्र यावत्पदात् गहगणदीप्यन्तरिक्षतारागणानां मध्ये इति सपदः, तेन शशिपदाग्रस्य ग्रहगणेतिविशेषणेन योज्यः ततोऽसमर्थं सपक्ष उपमानियो

पउमहत्थगया, अप्पेगइआ उप्पलहत्थगया, जाव अप्पेगइआ सयसहस्सपत्तहत्थगया भरहं रायाणं पिट्ठओ २ अणुगच्छंति ॥ तएणं भरहस्स रण्णो बहुईओ खुज्जा चिलाइ वामणि वडभीओ बब्बरी बउसियाओ ॥ जोणिअ पल्ह

निष्क्रम्य यत्रैव आयुधगृहशाला यत्रैव चक्ररत्नं तत्रैव प्रधारितवान् गमनाय । ततस्तस्य भरतस्य राज्ञो बहवो ईश्वरप्रभृतयो अप्येकके पद्महस्त गता अप्येकके उत्पलहस्तगता यावत् अप्येकके शतसहस्रपत्रहस्तगता भरतं राजानं पृष्ठतोऽनुगच्छन्तीति । ततस्तस्य भरतस्य राज्ञो बह्व्यः कुब्जा

घणां ईश्वरप्रमुख कतलाएक पद्मकमल हाथनेविषे छे जेहना केतलाएक उत्पलकमल हाथने विषे छे यावत् केतलाएक लक्षपत्रकमल हाथमांहे छे जेहना. भरतराजानें पूठइ २ जाइ । तिवारपछी ते भरतराजानी घणी कुब्जा कूबडी चिलातदेशनी उपनी १ ह्रस्वशरीरणी २ वामीकायवंत ३

रागगो यस्य सतया प्राकृतत्वात् पूर्वपदस्य दीर्घत्वं मुद्रिकाभिः साक्षरांगुलीयकैः पिंगला प्रगुणयो यस्य सतया बहुव्रीहिसमासः। कःप्रत्ययः नानास्य विमल महार्घ्यकुसुमस्य निपुणेन शिल्पिना समविरचित परिकर्मित मिसिमिसेंतत्ति दीप्यमान विरचित निर्मितं सुश्लिष्ट सुसंधिविशिष्ट मध्ये प्योविशेषवत् सत्य मनोहरं सस्थित संस्थान यस्य तत् पश्चात् पूर्वपदैः कर्मधारयः एवंविधं प्रशस्त आविद्ध परिहित वीरवलय येन सतया अन्यापि च कवि हीरव्रतधारी तदासीनाविचिन्त्य सोवयत्वेतद्वलयमिति स्पष्टयम् परिव्यापि तद्वीरवलयमिन्युच्यते किंबहुना अधितेनेति ज्ञेयः। कल्प वृक्षमेवेति। अत्र चेवगद्वयार्थे तेन कल्पवृक्षकवासकृतो विभूषितश्च तथाप्तकृतोदनादिभिः विभूषितः फलपुष्पादिभिः कल्पवृक्षे राजानुमुकु टादिभिरलंकृतो विभूषितमुखादिभिरिति। नरेंद्रः सकोरंटमावत्ति। अत्र यावत्करणात् सकोरंटमल्लदामेन छत्रेण धरिज्जमाणेणमिति प्राप्य। तत्र सकोरंटानि कोरंटाभिधानकुसुमस्तबकवति कोरंटपुष्पाणि हि पीतवर्णानि मालान्ते शोभार्थं दीयते मालायै हितानि माल्यानि पुष्पाणीत्यर्थः तेषां दामानि माला यत्र ततथा एवंविधेन छत्रेण ध्रियमाणेन शिरसिविराजमानः इति गम्यं चतुश्चामरवाल पुष्टतः पार्श्वयोश्च वीज्यमानस्वाः सतु तस्य काना चामराणां वालैर्वीजित मङ्गलमयेति मङ्गलभूतो जयशब्दोजननेन कृत आलोके दर्शने यस्य सतया अनेके गणनायका महादिगणमयी दण्डनायका तन्त्र

ससिव्व पिअदसणे णरवई धूवपुप्फगंधमल्लहत्थगे मज्जणघराओ पडिणिक्खमइ २ त्ता जेणेव अट्टणसाला जेणेव चक्करयणे तेणामेव पहारियगमणाए॥ तएणं तस्स भरहस्स रण्णो बहवे ईसरपभिई अप्पेगइआ।

राज्ञाच्छत्रेणध्रियमाणेन शिरसिविराजमानः) यावत् चतुश्चामरवालवीजितांगः मङ्गलजयशब्दकृतालोकः अनेकगणनायकदंडनायकः यावत् दूतसंधि पालैः सार्द्धं संपरिवृतः धवलमहामेघनिर्गत इव यावत् शशीव प्रियदर्शनोनरपतिः धूपपुष्पगन्धमाल्यहस्तगतः मज्जनगृहात् प्रतिनिष्क्रामति प्रति

तते एकदा यावत् बाहुमाली परें प्रीतिकारी जे दर्शन जेहनु नरपति राजा धूप गन्धवास पुष्प फूलमाला प्रमुख हाथमें लिया छे एहवोथको म ज्जन घरमांहिथी नीकलेनीकलीने जिहां आउध घरशाला जिहां चक्ररत्न तिहां गमनने अर्थे चालवाने। तिवारपछी ते भरत राजाना

पाला॰ यावत्पदात् ईश्वरतलवरमाडम्बिककौटुम्बिकमन्त्रिमहामन्त्रि गणकदौवारिक अमात्यचेटपीठमर्दनगरनिगमश्रेष्ठिसेनापति सार्थवाह दूतसंधिपाला इति दृश्यं । तत्र ईश्वरा युवराजानो मतान्तरेण अणिमाद्यैश्वर्ययुक्ताः तलवराः परितुष्टनृपप्रदत्तपट्टबन्धविभूषिताराजस्थानीयाः माडम्बिकाश्छिन्नमडम्बाधिपाः कौटुम्बिकाः कतिपयकुटुम्बप्रभवोऽवलगकाः मन्त्रिणः प्रतीताः महामन्त्रिणः मन्त्रिमण्डलप्रधानाः गणकाः गणितज्ञाः भाण्डागारिका वा दौवारिकाः प्रतीहाराः अमात्या राज्याधिष्ठायकाः चेटाः पादमूलिका दासा वा पीठमर्दा आस्थाने आसन्नासन्नसेवकाः वयस्या इत्यर्थः, वेश्याचार्या वा नगरवास्तव्यात्त्वृष्यप्रदेशेन नगरमिवासिप्रकृतयः निगमाः कारणिका वणिजो वा श्रेष्ठिनः श्रीदेवताध्यासितसौवर्णपट्टविभूषितोत्तमाङ्गाः अथवा नगरा निगमानां च वणिग्वासानां श्रेष्ठिनो महत्तराः सेनापतयः चतुरङ्गसैन्यनायकाः सार्थवाहाः सार्थनायकाः दूताः अन्येषां राज्यगत्या राजादेशनिवेदकाः संधिपाला राज्यसंधिरक्षकाः एषां द्वन्द्वस्ततस्तैः अत्र तृतीयाबहुवचनलोपो द्रष्टव्यः सार्द्धं सह नकेवलतन्मध्ये स्थितस्यैवापितु तैः समितिसमन्तात् परिवृतः परिवृत इति । नरपतिमज्जनगृहात् प्रतिनिष्क्रामतीति सम्बन्धः ॥ किंभूतः प्रियदर्शनः कश्च धवलमहामेघः शारदमेघ इत्यस्मान्निर्गतश्च अत्र यावत्पदात् महग्रहगणदिप्यन्तरिक्षतारागणानां मध्ये इति समग्रः, तेन शशिपदस्य इव ग्रहगणेति विशेषणेन योज्यः ततो ऽनन्तरं सपत्नसपत्नानियां

पउमहत्थगया, अप्पेगइआ उप्पलहत्थगया, जाव अप्पेगइआ सयसहस्सपत्तहत्थगया भरहं रायाणं पिट्ठओ २ अणुगच्छंति ॥ तएणं भरहस्स रण्णो बहुईओ खुज्जा चिलाइ वामणि वडभीओ बब्बरी बउसिआओ ॥ जोणिअ पल्ह

निष्क्रम्य यत्रैव आयुधगृहशाला यत्रैव चक्ररत्नं तत्रैव प्रधारितवान् गमनाय । ततस्तस्य भरतस्य राज्ञो बहवो ईश्वरप्रभृतयो अप्येककेपद्महस्ता गता अप्येकके उत्पलहस्तगता यावत् अप्येककेशतसहस्रपत्रहस्तगता भरतं राजानं पृष्ठतोनगच्छन्तीति । ततस्तस्य भरतस्य राज्ञो बह्व्यः कुब्जा

पछी ईश्वर प्रमुख कतलाएक पद्मकमल हाथनेविषे के एकला केतलाएक उत्पलनामक कमलहाथने विषे धरे यावत् केतलाएक लक्षपत्रकमल हाथमांहे एहवाथका भरतराजाने पूठे २ जाय । तिवारपछी ते भरतराजानी घणी कुब्जा कूबडी चिलातदेशनी उपनी १ अत्यलठीगणी २ वामणीकायपण ३

हाय, यथा चन्द्रः शरदभ्रपटलनिर्मुक्तश्च ग्रहगणाना दीप्यमानस्वभावां शोभनानक्षत्राणां तारागणस्य च मध्ये वर्त्तमानश्च प्रियदर्शनो भवति । तथा भरतोपि सुधाधवलाभ्यन्तरगृहान्निर्गतो ऽनेकगणनायकादिपरिवारमध्ये वर्त्तमानप्रियदर्शनो ऽभवत् ॥ पुनः कीदृशो नृपतिः प्रतिनिष्क्रामतीत्याह । धू पपुष्पगन्धमाल्यानि पूजोपकरणानि हस्तगतानि यस्य स तथा । तत्र धूपोद्ग्रागादि पुष्पाणि ग्रथितानि कुसुमानि गन्धावासाः माल्यानि ग्रथितपुष्पाणीति । प्रतिनिष्क्रम्य च किञ्चिदाह । जेणेवेत्यादि । यत्रैवायुधगृहशाला यत्रैव चक्ररत्नं तत्रैवप्रधारितवान् गमनाय गन्तुमारब्धवान् इत्यर्थः । अथ भरतगमनानन्तरं यथा तदनुचरा अनुगमनाह । तएणमित्यादि । ततो भरतगमनादनु तस्य भरतस्य राज्ञो बहव ऐश्वर्यप्रभृतयः यावत्पदग्राह्या स्त सवरप्रभृतयः पूर्ववत् । अपिशब्दार्थे एकैकेन पद्महस्तगताः एकैकेन उत्पलहस्तगताः एव सर्वाण्यपि विशेषणानि वाच्यानि यावत्पदात् अप्येग

खिज्जाउ कुविणिआ वारुकिणिआउ १ लासिआ लउसिआ दमिली सिंहली तह आरबी पुलिंदी अ पक्कणि बहलिमुरुंडी सबरी पारसीउ अ २ अप्पेगइआउ वदणकलसहत्थगयाउ भिंगारपुप्फपडलहत्थगयाउ भिंगार आयसथालपाईसुपइट्ठग वायकरग रयण करंडग पुप्फचंगेरी मल्ल वण्णचुण्णगंधहत्थगयाउ वत्थआभरण

चिलात्यः वामनिकाः वडभिका बर्बर्यो बकुशिकाः योनिकोपल्हविकाइसिनिकाआरकिनिका: १ लासिकीलकुशिकीद्राविड्यः सिंहल्य तथा आरव्यः पुलिन्द्यश्च पक्कण्योबहल्यः मुरुण्ड्योशबर्यो पारसिक्य । (व । १ । अप्पेगइआ चन्दनकलशहस्तगताः भृङ्गारीपुष्पपटलहस्तगताः भृङ्गारादर्शथाला

बाबरदेसनी उपनीयउक्त बदेसनी ५ योनकदेसनी ६ पल्हवदेसनी ७ इसिनिकदेसनी ८ चारुकिन देसनी ९ लासिक देसनी १० लकुश देसनी ११ द्रवि डदेसनी १२ सींहलदेसनी १३ आरवदेसनी १४ पुलिन्ददेसनी १५ पक्कणदेसनी १६ बहलदेसनी १७ मुरुंडदेसनी १८ शबरदेसनी १९ पारसदेसनी २० तीत तीत वामन वरदाना सहय हाथमांहि एकनी कोटा, कारीसा कालिकमूला पुमसिहक भींगरा रत्नां करंडीया फूलनी चंगेरी मालाम्मि वालापुनी

हंसा कुमभहत्यगया अप्येगइया मसिपहत्यगया अप्येगइया सोमन्धिअहत्यगया अप्येगइया पुण्डरीयहत्यगया अप्पेगइआ सयपत्तहत्यगया अप्पेग इया सहस्सपत्तहत्यगया इति सम्बन्धः । अन्वयाख्यामाग्यत् । भरह भरतराजाम पृष्टत पृष्टतो ऽनुगच्छन्ति । पृष्टे २ परिपाट्याबलतीत्यर्थः । सर्वेषाम पि सामन्ताना सेवैवर्वेनयिवीगतिरितिख्यापनार्थे वीप्साया द्विर्वचम ॥ नकेवल सामन्तनृपाएव भरतमनुजग्मुः किंतु किंकरीजनोपी त्याह । तएणमि त्यादि ॥ ततः सामन्तनृपानुगमनानन्तर तस्य भरतस्यराज्ञः सबधिन्यो बह्व्यो दास्यो भरत राजान पृष्टतोऽनुगच्छन्तीति सम्बधः । खासाइत्याइ । कुब् जाः कुब्जिका वक्रजघात्यथः चिलाश्च चिलातदेशोत्पन्नाः यामनिका अत्यन्तह्रस्वदेहाः ह्रस्वोन्नतहृदयकोष्ठाया वडभिकामडभकोष्ठा वक्राधःकाया वा इत्यर्थः बर्बर्यो बर्बरदेशोत्पन्नाः बकुशिकाः बकुशदेशजाः जोनिक्यो जोनकनामकदेशजा पल्हविकाः पल्हवदेशजाः । ईसिणिआपारुकिणि आइत्ति । देशद्वयमयाः इसिनिकाः चारुकिनिकाः लासिक्यो लासिकदेशजाः लकुशिक्यो लकुशदेशजा द्रविड्यो द्रविडदेशजा सिंहल्य सिंहलदेश जाः आरव्यः आरबदेशजाः पुलिन्द्र्यः पुलिन्द्रदेशजाः पक्कण्यः पक्कणदेशजाः बहल्यो बहलिदेशजाः मुरुण्ड्यो मुरुण्डदेशजाः शबर्यः शबरदेशजाः पार सीकाः पारसदेशजा अत्रचिलातीत्यादयोष्टादश पूर्वोक्तरीत्या तत्तद्देशोद्भवत्वेन तत्तन्नामिका ज्ञेयाः कुब्जादयस्तु तिस्रो विशेषणभूताः ॥ अथ यथाप्रकारे

लोमहत्थय चंगेरीपुप्फ पडल हत्थगयाओ जाव लोमहत्थगयाओ अप्पेगइआओ सीहासणहत्थगयाओ छत्त चामर हत्थगयाओ तिलसमुग्गयहत्थगयाओ । तेल्लकोहसमुग्गोपत्ते चोएअ तगर मेलाय ॥ हरिआले हिंगुलए म

लपात्रीसमतिष्ठकवासकरस करवकरवसपुप्पचङ्गेरीकामाल्यवचपूर्णगन्धहस्तगताः यञ्चाभरणलोमहस्तक चङ्गेरीपुष्पपटलहस्तगताः । यावत् लोमहस्तहस्तगता अप्येकिकासिंहासन हस्तगताः छत्रचामरहस्तगताः तैलसमुद्गहस्तगताः तैलकोष्ट समुद्गयः पत्रचोयतगरमेलाय ॥ हरितालहि

भीचमरी गन्धपूडाणी चंगेरी तेहायमाहर वळ भ्रामर्षे पूंजणीभी चंगेरी फूलभो सभोष हायमे विर्षेदे यावत् केतली दासीमु सिंहासम हायमाहें छत्र चामर हाथमाहें एहवी तेलना कुडणा हाबडा पान चूआ तगरमुष हरियाल हिंगुलु मनशिल सासगरवमा दाबडा १ केतलीक वीजणा हाथ

वोपकरणेन तासामनुगमं स्यादित्याह ॥ अप्पेगइयाओ वंदणकलसा मङ्गलघटा हस्तगता यासां तास्तथा एवं भृङ्गारादिहस्तगता अपि वाच्याः । तद्यथाऽऽदर्शभृ-
ङ्गारं । नवरं पुष्पचङ्गेरीत आरभ्य मालादिपदविशेषिता लवङ्गेर्यो ज्ञातव्याः लोमहस्तचङ्गेरीतु साक्षादुपात्तास्ति अन्यास्तु लाघवार्थकत्वेन सूत्रे
साक्षादोक्ता आद्यन्तपदग्रहणेन मध्यपदग्रहस्य स्वयमेवलभ्यमानत्वात् एवं पुष्पपटलहस्तगता माल्यादिपटलहस्तगता च वाच्याः अप्पेगइयाओ सिंहासन
हस्तगताः अप्पेगइया छत्रचामरहस्तगताः तथा अप्पेगइयाः तैलसमुद्गकहस्तगताः एवं कोष्ठसमुद्गकहस्तगता यावत्सर्षपसमुद्ग
हस्तगताः । अत्र समुद्गसप्तकमाया । तेषां कोष्ठसमुद्गादीनि सूत्रोक्तानि एतदर्थस्तु राजप्रश्नीयवृत्तितोऽवगन्तव्यः अप्पेगइया तालवृन्तहस्तगता
व्यजनपाणयः अप्पेगइया धूपकडुच्छुकहस्तगता इति । अथ यथासमृद्ध्या भरतमायुधशालागृहं प्राप तदाह । तएणमित्यादि । ततः स भरतो राजा
सर्वया युत्या समस्तयोपगदवीति गम्यः । किंभूत इत्याह । सर्वर्द्ध्या छत्रचामरादिरूपया लक्ष्म्या युक्त इति गम्यं । एवं मन्यान्यपि
पदानि योजनीयानि । नवरं युतिर्नैरपरस्परमुचितपदार्थयोगा तया बलेन सैन्येन समुदयेन परिवारादिसमुदयेनादरेण प्रयत्नेन आयुधरत्नमस्तप्

णोसिलाडासग समुग्गे १ अप्पेगइआओ तालिअंटहत्थगयाओ अप्पेगइआओ धूवकडुच्छुहत्थगयाओ भरहं रायाणं पिट्ठओ २ अणुगच्छंति ॥ तए णं से भरहे राया सव्विड्ढीए सव्वजुईए सव्वबलेणं सव्वसमुदएणं सव्वायरेणं सव्वविभूसाए सव्वविभूईए सव्ववत्थपुप्फगंधमल्लालंकारविभूसाए सव्वतुडियसद्दसण्णिणाएणं महया इड्ढीए

कुलक्षणः शिलाधर्षपसमुद्गः १ अप्पेगइया तालवृन्तहस्तगताः अप्पेगइया धूपकडुच्छुकहस्तगता भरत राजानं पृष्ठतोऽनुगच्छन्ति । ततः सभर

नी पहवी केटलीक धूपकडुच्छ हाथमांहे एहवी दासी भरतराजाने पूठइ २ जाइ तिवारपछी तेभरतराजा सर्वऋद्धि करी सर्वबल सैन्य करी
सर्वपराक्रम सर्वसमुदाय परिवार करी सर्वआदर बहुमाने करी सर्वशोभाइ करी सर्ववस्त्र फूल गन्ध माल्य अलंकारनी शोभाइ करी सर्व वाजित्रना

रसयवशुमानेन विभूषया उचितनेपथ्यादिशोभया विभूत्या विभूर्दैन एवविधविस्तारेण । उक्तामेव विभूषा व्यक्तयाह । सव्वपुप्फेत्यादि । अत्र पुष्पादिपदानि प्राग्वत् नवरं अलङ्कारो मकुटादिरेतद्रूपया सर्वया त्रुटिताना तूर्याणा यःशब्दो ध्वनि यश्च सङ्गतो निनादः प्रतिध्वनिस्तेन । अत्र शङ्खप्रणवादयोः समाहारद्वन्द्वः अथ यद्यपि सर्वशब्देन भाजनस्यपूत पीतमिति लोकोक्तेः प्रसिद्धत्वात् सर्वशब्देनाल्पीयोऽपि निर्दिष्ट भवेत् ससय मतयाविभू तिर्विच्छित्ता भवतीत्याशङ्कमानः प्रत्याह । महया इढीए इत्यादि । योजनात् प्राग्वदेव यावत्शब्दात् महायुत्यादिपरिग्रहः महता वृहता वरत्रुटिता नां निःस्वानादीनां तूर्याणां यमकसमकं युगपत् प्रवादित वादितप्रत्ययविधानात् प्रवादनं ध्वनितमित्यर्थः तेन शङ्खःप्रतीत पणवोभाण्डपटहो लघु पटहस्तदन्यो पटहस्तद्विपरीतः भेरीढक्का झल्लरीचतुरङ्गुलनालिः करटिसदृशी वलयाकारा खरमुखीकाहली मुरजोमहामर्दलः मृदङ्गोलघुमर्दलः दुदुभिर्देवगाद्यः एषां निर्घोषनादितेन तत्र निर्घोषोमहाध्वनि नादितमप्रतिरवः एकवद्भावादेकवचनं पूर्वविशेषणं तूर्यसामान्यविषयमिदन्तु तद्वि शेषसूचक मित्यनयोर्भेदः । आयुधघरशालाप्रास्त्यनन्तरविधिमाह । उवागच्छित्ता इत्यादि । तत्रोपागत्य आलोकेदर्शनमात्रप्रत्र चक्ररत्नस्य प्रणामङ्करो ति यत्रिये रायुधवरस्य प्रत्यक्षदेवतास्तेन सङ्कल्पनात् यत्रैव चक्ररत्नं तत्रैवोपागच्छति लोमहस्तक प्रमार्जनिका परामृशति हस्तेनस्पृशति गृह्णातीत्यर्थः ।

जावमहया वर तुडिय जमग समग प्पवाईएण सङ्ख पणव पडह भेरि झल्लरि खरमुहिमुरजमुइंग दुंदुहि निग्घोसणाइएण जेणेव आउहघरसालातेणेवउवागच्छइ २ त्ता आलोए चक्करयणस्स पणामकरेइ २ त्ता जेणेव

तो राजा सवर्या सद्युत्या सर्वबलेन सवसमुदयेन सर्वादरेण सर्वविभूत्य । सयदिनू या सर्वपुष्पगन्धमाल्यालङ्कारविभूषया सयत्रुटितशब्दसन्निना देन महत्या यावत् महता वरत्रुटितयमकसमक प्रवादनेन शङ्ख पणवपटह भेरीझल्लरीखरमुखीमुरजमृदङ्गदुदुभानिर्घोषनादितेन यत्रैव आयुधग

शब्दनें निनाद करीनें मोटी विस्तीर्ण ऋद्धि करी यावत् मोटा प्रधान वाजित्र जमक समकनामे वाजा तेहना शब्द करीनें शंख पणवनामें प डह भेरि झाल्लरी काहली मोटोमांदल दुंदुभी एहना शब्द करीनई सहित जिहा आयुध घरशालाईं तिहा आवइ आवीनें दीठायकाज चक्ररत्न

परामृश्य च करस्य प्रमार्जयति। यद्यपि शतांकुरस्व रत्नमयत्व तथापि मज्जनसविनयप्रक्रियाप्राप्तमार्जनमुपन्यासः। प्रमार्ज्य च दिव्ययादकधारया अभ्युक्षतिसिञ्चति सपयतीत्यर्थः। अभ्युक्ष्य च सरसेन गोशीर्षचन्दनेनाऽनुलिम्पति। अनुलिप्य च प्रवरपरिमुक्ते रभिनवे वरे गन्धे मोल्लैर्वार्चयति एत देवव्यत्ययार्चयति। पुष्पारोपणं माल्यारोपणं वर्णारोपणं चूर्णारोपणं वस्त्रारोपणं आभरणारोपणं करोति कृत्वा च अच्छैः श्लक्ष्णैः रजतमयैः अच्छरसतण्डुलैः अन्नपूर्वपदसदीर्घातता प्राकृत मयी रजतमयप्रक्षीरसायेपाते ऽच्छरसाः प्रत्यासन्नवस्तुप्रतिबिम्बाधारभूतास्तेति वाप्रतिनिर्मलास्तेति भावः मुक्तातुल्यैस्तण्डुलैः अक्षयपूर्वपदसदीर्घातता प्राकृत त्वात् कलिकारयोऽष्टाष्टमङ्गलकानिमङ्गलवस्तूनि आलिखति विम्यसति। अष्टाष्टेति वीप्सावचनात् प्रत्येकमष्टाविति ज्ञेय। यद्वा अष्टौ तिसृत्वागहः अष्टमङ्गलकानीतिवाचकः तत्रापद्या अष्टानामपिमङ्गलकानां। यथोक्तानामेव मङ्गलकानां व्यक्तितो नामानिदर्शयन् पुनर्विन्यस्तरमाह तद्यथा स्वस्ति कमित्यादि व्याख्यातुमागवत अत्रद्वितीयालोपः प्राकृतत्वात्, इमान्यष्टमङ्गलकानि आलिख्याकारकरवेन कृत्वाऽन्तर्बहिर्कावितरवेन पुष्पाणि कृत्वेत्य र्थः। करोति उपचारमुचितसेवामिति। तदेवभणति। किंतदिति तद्यथेत्यर्थं तेन विवक्षितउपचारः उपन्यस्तस्त इत्यर्थः। पाटल पाटलापुष्प मल्लि काविचकिलपुष्प यत्रोवेल्लितिप्रसिद्ध चम्पकाशोकपुन्नागाः प्रतीताः चूतमञ्जरी आम्रमञ्जरी वकुलः केसरो यः स्त्रीमुखसीधुसिक्तोविकसति तत्पुष्प

वइरामणे तेणेव उवागच्छइ २ त्ता लोमहत्थयं परामुसइ २ त्ता वइरामणं पमज्जइ २ त्ता दिव्वाए दगधाराए अब्भुक्खेइ २ त्ता सरसेण गोसीसचंदणेणं अणुलिंपइ २ त्ता अग्गेहिं वरेहिं गंधेहिं मल्लेहिं य अच्चिणइ पुप्फारुहण

इयाणा तत्रैवोपागच्छति। उपागत्य आलोके वज्रस्य प्रणामं करोति। कृत्वा यत्रैव वज्रं तत्रैवोपागच्छति उपागत्य लोमहस्तकं परामृ ति। परामृश्य वज्रं प्रमार्जयति। प्रमार्ज्य दिव्ययोदकधारया अभ्युक्षति। अभ्युक्ष्य सरसेन गोशीर्षचन्दनेनानुलिम्पति। अनुलिप्य अग्रैर्व

में प्रणाम करे करीने जिहां वज्ररत्न तिहां आवइ आवीनें पूंजणी लीइ लइ नें वज्ररत्ननइं पूंजइ पूंजीनें दिव्यपाणीनी धाराइं करी सींच नें सींचीनें रसभरित गोशीर्ष चंदन लीपइ लीपने उत्तमप्रधान सुगन्धवस्तु करी फूलनी माला करीनें आर्चा पूजा करी फूलनां आरोपण

तिलको यः कोवदाघनिरीचितो विकसति तत्पुष्प कणवीरं कुंदंच प्रतीते कुब्जक कूमोदलिनाम्ना वृक्षविशेष सत्पुष्प कोरटकमाग्वत् पत्राणि मरु मकपत्राणीति दमनकःस्पष्ट एते वेरसुरजिरत्यतसुरभिः तथासुगन्धा। ग्रोमनचूर्णो सेयागन्धो यत्र सतथा तद्विनलणक इकप्रत्ययः पथाद्विमेपर्बंद्वय

मल्ल गंध धम्ब चुण्ण वत्थारुहणं आभरणा रुहण करेइ २ त्ता अच्छेहिं सण्हेहिं सेएहिं रययामएहिं अच्छरसा तंदुलेहिं चक्करयणस्स पुरओ अठ्ठमंगलए आलिहइ ॥ तं० ॥ सोत्थिअ सिरिवच्छ णंदिआवत्त वद्धमाणग भद्दा सण मच्छ कलस दप्पण अठ्ठमंगलए आलिहित्ता काऊण करेइ उवयार कितेपाडल मल्लिअ चंपग असोग पुण्णा गचूअमंजरि णवमालिअ वउल तिलग कणवीर कुंद कोज्जय कोरंट पत्त दमणय वरसुरहिसुगंधगंधिअस्स कय

रैगन्धैमोक्ष्यं वासयति । पुष्पारोपण माल्यगन्धवर्णचूर्णवस्त्रारोपण आभरणारोपण करोति कृत्वा अच्छैः श्लक्ष्णैः श्वेतैः रजतमयैः अच्छरसतंदुलैः चक्ररत्नस्य पुरतोऽष्टाष्टमङ्गलिकानि आलिखति । तद्यथा स्वस्तिकश्रीवत्सनन्द्यावर्त वर्द्धमानकभद्रासनमत्स्यकलशदर्पणाष्टमङ्गलैरालिख्य।कारेकरणे न करोति)। कृत्वा उपचारमिति। किंतत्। पाटलमल्लिका चम्पकाशोकपुन्नागयूथिकाचूतमञ्जरीनवमालिकाबकुलतिलककणवीरकुन्दकुब्जककोर

ढाकवडे फूलनीमाल सुगन्धद्रव्य वासचूर्ण गन्धपूडा वस्त्र सुगडा तेहनु आरोपण पहेयानु आरोपण करें करीनें आछा निर्मल श्लक्ष्ण सुकोमल स्वेत उजला रजत रूपामय अत्यन्त स्वच्छ स्फटिकिनीपरें तदुलेकरी रत्नना चक्ररत्ननें आगलि आठ २ मंगलीक आलेखनेरूपे करइ। ते केहा। साथीउं १ श्रीवच्छ २ नंद्यावर्त ३ वर्द्धमान शरावसपूट ४ भद्रासन ५ मत्स्य ६ कलस ७ दर्पण ८ ए ८ मंगलीक करीनें करीनें करइ उपचार, तस्यो उपचार पाड लपुष्पमा फूल मालतीना चंपाना असोकवृक्षना पुन्नागना आंबानो मांजरी नवी मालतीनां फूल बउलसरीना तिलकवृक्षना कणयरना फूल कुंदपुष्प ना कुब्ज कूबाना फूल कोरंट वृक्षना फूल दमणानां पत्र प्रधान सुरभी सुगन्धइ गंधित एहवो धूपेकरी प्रहयामावा घनेप्रध्या मही प्रयत्ता कर

स कमधारय सास तथाकचमहो नेपुनसजे मुक्तपुष्पमाराधें पुबत्याः पम्मागुलिभिः कोंधेपु महय वम्पायेन पशीस सपासदनन्तर करसलाद्गम मुक्तः मम् प्रच्यटःप्राकृतत्वात् पदव्यत्ययः ततःपूर्वपदेन कमधारय सास दशार्द्धवर्णस्य पञ्चवर्णस्य कुसुमनिकरस्य पुष्पराशे सत्र चक्रवपरिकरभूमी चित्रमाययकारिव जानूत्सेधप्रमाणेन आमुपावद्धमत्वप्रमाण प्रमाणोपेतपुरुषस्य चतुरङ्गुलवरवचतुविंशत्यगुलकयोत्त्वमीलनेनाष्टाविंशत्यगुलकप से न ममाना मात्रा यस्य सत अवधिनामयोद्यानिकर विस्तार कृत्वा चन्द्रप्रभावज्रकांता वज्राचिहोरका वैडूर्योविवासवायचानि तन्मयो विमलो दको यस्य सतथा त कांचनमणिरत्नाना मतयो विच्छित्पारचना तासि चित्र कृष्णागुरुः प्रतीतः कुन्दुरुक्कचीडागुरुकः सिल्हक लोपा यो भूपो गन्धोत्तमः । सो स्योत्कृष्टः अवविशेषपरनिपातः प्राकृतत्वात् तेनानुविद्धा मिश्रा व्याप्तेत्यर्थः सा चासौ विशेषकसमुच्चये सच व्यवहितसमय स्तेन धूमवर्तिमपू

गाहग्गाहियकरयलपब्भठ विप्पमुक्कस्स दसद्धवण्णस्स कुसुमणिगरस्स तत्थ चित्त जाणुस्सेहप्पमाणमित्ते ओहिनिगर करित्ता चंदप्पहवइर वेरुलिय विमलदंड कंचणमणिरयणभत्तिचित्त कालागुरुपवर कुंदरुक्क तुरुक्क धूवगंधु त्तमाणुविद्धं च धूमवट्टिं विणिमुयंते वेरुलियमयं कडुच्छुअं पग्गहाय पयत्ते धूवं दहइ २ त्ता सत्तठपयाइं पच्चो

स्तकपरदनतकरसुरभिसुगन्धगन्धिकस्य कचग्रहगृहीतकरतलप्रभ्रष्टविप्रमुक्तस्य दशार्द्धवर्णस्य कुसुमनिकरस्य तत्र चित्र जानूत्सेधप्रमाणमात्र मव धिनिकरं कृत्वा चन्द्रप्रभवज्रवैडूर्यविमलदण्डं काञ्चनमणिरत्नभक्तिचित्र कालाग रुकुन्दुरुक्कतुरुष्कधूपगन्धोत्तमानुविद्धां च धूमवर्तिं विनिर्मुञ्चत वैडू

ततमांहि वी पछा एहवा विमुक्त रडत एहवा पांचवर्णना फूलनां समोहनो तिहां आश्चर्यकारी ढींचणसुधी उचपणइ प्रमाण मात्र अवधि म र्यादा फूलनो विस्तार करीनें चन्द्रकांतरत्न हीरा वैडुर्यरत्ननो निर्मल दंडक जेहनो सुवर्ण नविरत्नजडी भातिसुचित्रमो एहवो कृष्णागुरु कुंदरु तु रुष्क देशनो धूप महागन्धकारी उत्तमतेणें व्याप्त एहवी धूपनी शेणिमते मूंकतो वैडूर्य रत्नमय एहवो धूपनी कडूछीयि ग्रहीनें यत्नवंतपणे धूप

ममेपि विमिमुंचत वैडूर्यमय बंवस वैडूर्यरत्नघटित स्थालकरथणकाग्रयपयेपु दग्धमद्रकालादिरनमयत्येतु प्रज्ञारधूमससर्गजनिताविप्रायसा प्राबु भवेत् । कडुत्सुकधूपाथामक प्रयम गृहीत्वा मपलधाद्रियमाओ धूपदहति धूप दग्ध्वाथ प्रमाजनादिकारयविशेषेय सनिषीयमानमपि चक्रस्य प्र

सन्नइ २ त्ता वामजाणु अंचेइ जावपणामकरेइ २ त्ता आउहघरसालाउ पडिणिक्खमइ २ त्ता जेणेवबा हिरिआउवठाणसाला जेणेव सीहासणे तेणेवउवागच्छइ २ त्ता सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे सणिसीअइ २ त्ता अठारससेणिप्पसेणीउ सद्दावेइ २ त्ता एवं वयासी खिप्पामेव भोदेवाणुप्पिआ । उस्सुकउक्कर उक्किठ

मेमय कडुच्छुक (धूपाधानपात्र) मगदममयतोधूप दहति दग्ध्वासप्ताष्टपदानि प्रत्यपसपति प्रत्यपसप्य च वाम जानु मञ्चति यावत्प्रणाम करोति कृत्वा आयुधगृहशालाया। प्रतिनिष्कामति प्रतिनिष्क्रम्य यत्रैव बाह्योपस्थानशाला यत्रैव सिंहासन सत्रैवोपागच्छति. उपागत्य सिंहासनवरगतः पूर्वाभिमुखो सनिषीदति समिषद्य अष्टादशश्रेणिप्रश्रेणीः शब्दापयति. शब्दयित्वा एवमवादीत् । क्षिप्रमेव भोदेवानुप्रिया।। उच्छुल्कां, उत्कारा उत्कृष्टां

पर्छे दहइ सातआठ पगपाछो उसरइ पाछो उसरीने डावो ढीचण ऊचोकरइ यावत् प्रणामकरइ करीनें आउधघर शालाथाकी नीकलइ नीकलने जिहां बाहरली उपठाण ते बेसवानी सभाछे जिहांबली सींहासनछे तिहा आवइ आवीने सींहासनविषे पूर्वदिसि सामहो बेसे बेसीने अठार मेथि कुंभकारादिक अठारधर्म प्रमे थिते तेहना अतरभेद (कुंभकार १ पटइला २ सुवर्णकार ३ सुपकारराय ४ गन्धवा ५ कासवगा ६ माला गाराय ७ कच्छकार ८ १ त बोलिआय ९ एएनवप्पयारायमा इमामविम्मा अहय नवप्पयारे कारुअयणे पचरवामी २ चम्मयर १ जतपोलग २ गछिय ३ छिपय ४ तहेचकसारा ५ सीवग ६ गुआर ७ भिल्ला ८ धीवर ९ पवारसअठदस ॥ ए अठारासे णि मवोचियव्वंआणया) तेहनें तेडावइ तेडावीनइ एह वो कहतो हुंउ पिम उतावलायर्वेनें अहो देवानु प्रिय गुक्कदाय ते रहित । कररहित. उच्छुल्को करदत्तादिक देवोनहो क्रयविक्रयनो निषेधमहो रा

स कमपारय स्तस्य तथाकचग्रहो मैथुनपरत्वे मुखचुम्बनाद्यर्थं युवत्याः पञ्चांगुलिभिः केशेषु ग्रहण तल्यायेन गृहीत स्तमात्तदनन्तर करतलात्प्रभ्र मुक्तः सन् प्रभ्रष्टःप्राकृतत्वात् पदव्यत्ययः ततःपूर्वपदेन कर्मधारय स्तस्य दशार्द्धवर्णस्य पञ्चवर्णस्य कुसुमनिकरस्य पुष्पराशे स्तत्र चक्रलपरिकरभूमी चित्रमाश्चर्यकारित्व जानूत्सेधप्रमाणेन जानुंयावदुत्सेधप्रमाणं प्रमाणोपेतपुरुषस्य चतुरङ्गुलचरणचतुर्विंशत्यङ्गुलजंघोत्सेधत्वेनाष्टाविंशत्यङ्गुलरूप ते न प्रमाणा मात्रा यस्य सत अवधिनाञ्जयोद्यानिकरं विस्तारं कृत्वा चन्द्रप्रभवज्रकाला वज्राविहीरका वैडूर्योविचासवायरत्नानि तन्मयो विमलो दण्डो यस्य सतथा त काञ्चनमणिरत्नानां भक्तयो विच्छित्तिरचना स्तानि चित्र कृष्णागुरुः प्रतीतः प्रवरकुन्दुरुक्कतुरुष्कः सिल्हक सेणा यो धूपो गन्धोत्तमः । सो रम्योत्कृष्टः धूपविशेषणपरनिपातः प्राकृतत्वात् तेनानुविद्धा मिश्रा व्याप्तेत्यर्थः तां चमाहो विशेषणसमुच्चये सच व्यवहितसमय स्तेन धूमवर्त्तिमधू

गगहगहिअकरयलप्भठ विप्पमुक्कस्स दसद्धवन्नस्स कुसुमणिगरस्स तत्थ चित्तं जाणुस्सेहप्पमाणमित्तं ओहिनिगरं करित्ता चंदप्पहवइर वेरुलिअ विमलदंड कंचणमणिरयणभत्तिचित्त कालागुरुपवर कुंदरुक्कतुरुक्क धूवगंधु त्तमाणुविद्धं च धूमवट्टिं विणिम्मुयंते वेरुलिअमयं कडुच्छुअं पग्गहिय पयते धूवं दहइ २ त्ता सत्तठपयाइं पच्चो

स्तकपरग्रहणनवरसुरभिसुगन्धगन्धिकस्य कचग्रहगृहीतकरतलप्रभ्रष्टविप्रमुक्तस्य दशार्द्धवर्णस्य कुसुमनिकरस्य तत्र चित्र जानूत्सेधप्रमाणमात्र अव धिनिकरं कृत्वा चन्द्रप्रभवज्रवैडूर्यविमलदण्ड काञ्चनमणिरत्नभक्तिचित्र कालागु रुप्रवरकुन्दुरुक्कतुरुष्कधूपगन्धोत्तमानुविद्धां धूमवर्त्तिं विनिर्मुञ्चन्त वेडू

तत्काहि भी पद्मा एहवा विप्रमुक्त रहत एहवा पांचवर्णना फूलना समोहनो तिहां आश्चर्यकारी ढींचणलगी प्रमाण मात्र अवधि स मोंघार फूलनो विस्तार करीनें चन्द्रकांतरत्न हीरा वैडूर्यरत्ननो निर्मल दंडवर वेहनो सुवर्ण मणिरत्ननी भांतिसुं चित्रयो एहवो कृष्णागुरु कुंदरु तु रुक्क तेहनो धूप महागन्धकारी उत्तमवेधें व्याप्त एहवी धूमनी श्रेणिप्रते मूंकतो वैडूर्य रत्नमय एहवो धूपनो कडूछो लेईनें यत्नें उपयोगसहित धूप

द्रव्यं करंतु कर्षकलभ्यमवृत्तयायावयव अदेयां विक्रयनिषेधेन अविद्यमानदातव्यां मकेनापि कस्यापि देयामित्यर्थः । अमेयां क्रयविक्रयनिषेधादेव अ
विद्यमानमातव्यां अभटप्रवेशां अविद्यमानो भटानां राजपुरुषाणामाज्ञादायिनां प्रवेशः कुटुम्बिगृहेषु यस्यां सा तथा तां दण्डलभ्यद्रव्यं दण्डः कुदण्डेन नि
वृत्तं कुदण्डिमं राजद्रव्यं तन्नास्ति यस्यां सा तथा तां तत्र दण्डो यथापराधं राजग्राह्यं द्रव्यं कुदण्डस्तु कारणिकानां प्रज्ञापराधान्महत्यप्यपराधिनो ऽल्प
राधे ग्रहण राजग्राह्यं द्रव्यं अधरिमां अविद्यमानं धरिमं ऋणद्रव्यं यस्यां सा तथा तां उत्तमर्णाधमर्णाभ्यां परस्परं मत्कलनार्थं विचरणीय, किंतु अस्मदपा
र्श्वे मुग्धं गृहीत्वा स्वयं मुत्कलनीय मित्यर्थः । गणिकावरै विलासिनीप्रधानै नाटकीयैर्नाटकप्रतिबद्धपात्रैः कलिता यस्यां सा तथा तां अनेके ये तालाच
राः प्रेक्षाकारिविशेषा स्तैरनुचरितां आसेवितां अनुद्धूता आनुरूप्येण यथा मार्दंगिकविधिनाऽनुद्धूता वादनाय मुक्ता मृदङ्गा यस्यां सा तथा तां अ
म्लानानि अम्लानानि पुष्पमाला यस्यां सा तथा तां म्लाना:म्लाना: पुष्पमाला वरमार्यं नवानया आरोपणीया इत्यर्थः, प्रमुदिता हृष्टाः प्रक्रीडिताः क्री
डितुमारब्धाः सपुरजना अयोध्यावासिजनसहिताः जानपदाः कोशलदेशवासिनो जना यत्र सा तथा तां विजयवैजयिकीं अतिशयेन विजयो विजय
विजयः प्रयोजनं यस्य सा तथा तां इदं मागुपरम सम्यगाराधित मदभिप्रेत महाविजय साधयतीत्यर्थः, प्रत्यये डीवाइति प्राकृतसूत्रेण कोविकस्य
लोप विजयवैजइअमितिपाठः । क्वपि विजयवेजयतचक्करयणस्सति पाठस्तत्र विजयसूचिका वैजयती विजयवैजयती साऽस्यास्तीति विजयवैजयत
विजयपदस्ये किमपि परनमस्सतत्कृष्टमिति व्यजयन्थविषत्ते इत्यर्थः एतादृश यच्चक्ररत्न तस्य अष्टाह्निकामिति प्राग्वदिति । अथ मेयमप्पियो य
पञ्च सदाइ । तएणमित्यादि । सर्वेपाठसिद्ध । अष्टाह्निकामहामहिमापरिसमाप्त्यनन्तर किमभूदित्याह । तएणसेइत्यादि । तत तस्सिय्य चक्ररय

अट्ठाहियं महामहिमं करेह २ त्ता मम एयमाणत्तियं खिप्पामेव पच्चप्पिणह । तएणताओ अठारससेणि

प्रमुदितप्रक्रीडितसपुरजनजानपदां विजयवैजयिकीं चक्ररत्नस्य अष्टाह्निकां महामहिमां कुरुत कृत्वा ममैतामाज्ञप्तिं क्षिप्रमेव प्रत्यर्पयत । ततस्ता

क्रीडामें विषे तत्पर एहवा वीनीता नगरीना मनुष्यसहित देशना मनुष्ये जिहां विजयवैजयत करताहामि जयनो करणहार एहवो चक्ररत्ननो आठ

स्वामक्षमया माध्माशातितं भूयादिति सप्ताष्टपदानि प्रत्यपसर्प्यति पश्चादपसरति । प्रत्यपसर्प्य च वामजानुं अञ्चति यावत्करणात् दक्षिणजानुं धरणितलंसि निहट्टु करयलपरिग्गहियं दसनहं सिरसावत्तं मत्थए अञ्जलिं कट्टु इति संग्रहः । व्याख्या च पूर्ववत् प्रणामं करोति समीहितार्थसंपादकमिदमितिबुद्ध्यामोदः प्रणमति । प्रणामं कृत्वा च आयुधगृहशालातः प्रतिनिष्क्रामति निर्गच्छतीति । पडिनिक्खमित्ता इत्यादि । प्रतिनिष्क्रम्य च यत्रैव बाह्या उपस्थानशाला यत्रैव च सिंहासनं तत्रैवागच्छति । उपागत्य च सिंहासनवरगतः पूर्वाभिमुखः सन्निषीदतीति उपविशति । सन्निषद्य च अष्टादशश्रेणीः कुम्भकारादिमहत्तीः प्रश्रेणी साधर्वांतरजेदाम् शब्दयति । शब्दयित्वा चैवमवादीदिति । अष्टादशश्रेणयश्चेमाः । कुम्भार १ पट्टइल्ला २ सुवर्णकाराय ३ सूपकाराय ४ ॥ गन्धव्वा ५ कासवगा ६ मालाकाराय ७ कच्छकरा ८ ॥ तम्बोलिया ९ यए नवप्पयाराय मा रुआ नयिधा । अह णं णवप्पयारे कारुअ वाणवरकामि २ चम्मयर १ जंतपीलग २ गंछिअ ३ ठिंपय ४ कसकार ५ सीवग ६ गुआर ७ भिल्ला ८ धीवर ९ वस्त्राद्यष्टादश ३ चित्रकारादयस्तु एते प्रोक्तास्तर्भवन्ति । अयपीरजृमति किमवादीदित्याह । खिप्पामेवति । क्षिप्रमेव भो देवानुप्रिया । ककारस्य उकारा षष्ठी समाहारो उत्ताह तद सिपस्तां नरिमायां सामयाहिका वां महामहिमां कुरुतेत्यन्वयः । कृत्वा च मम एतामाज्ञप्तिकां क्षिप्रमेव प्रत्यर्पयतेति । अथ क्रमेण विशेषणानि व्याकरोति । कीदृशीं तत्सुत्र शुद्ध विक्रेतव्यमाण्प्रति राजदेय द्रव्य यस्यां सा तथा ता यममुत्करां उत्कष्टा च तत्करोभयादीन् प्रति प्रतिवर्षं राजदेय

उस्सुक्कं उक्करं उक्किट्ठं अदिज्जं अमिज्जं अभडप्पवेसं अदंडकोदंडिमं अधरिमं गणियावरणाडइज्ज कलियं अणेगतालायराणुचरियं अणुद्धुयमुइंगं अमिलायमल्लदामं पमुइयपक्कीलियं सपुरजणजाणवयं विजयवेजइयं चक्करयणस्स

भादेयां अमेया अभटप्रवेशा अदण्डकुदण्डिमा अधरिमा गणिकावरनाटकीयकलिता अनेकतालाचरानुचरिता अनुद्धूतमृदङ्गा अम्लानमाल्यदामा

दाणा सुभटपेर्में नहीं कोईना घरमांहिहा अपराध करे द्रव्यलते दंड विपक्षपरार्थे यमेतेषु दंड कुंडकेषु कोरेमे नथी गणिकाओ प्रधान नाटिक ते केवरो चरित्र अनेक तालाचर कौतुककारमनुष्य तेर्मेकरी चरित्र अनाहवानें अर्थे क्वावस्थावक वांदव नथी कामकाती फूलनी माला जिहां एवंत

द्रव्य कर्तुं कर्षवसम्पयदबायाकर्यैव अदेयों विक्रयनिषेधेन अविद्यमानदासव्यां मकेनापि कस्यापि देयामित्यर्थः । अमेया क्रयविक्रयनिषेधादेय अ
विद्यमानमातव्या अजटप्रवेशां अविद्यमानो भटानर राजपुरुषाणामाज्ञार्थिना प्रवेश कुटुम्बिगृहेषु यस्यासा तयासा दबसम्पद्रव्य दवः कदडेन नि
द तकुदकिम राजद्रव्य तबासियस्यांसा तयातां तत्र दको यथापराध राजग्राह्य द्रव्य कुदकस्तु कारणिकाना प्रज्ञाद्यपराधामहत्यप्यपराधिनो ऽप
राधे भएप राजग्राह्य द्रव्य अधरिमां नविद्यते परिम अवद्रव्य यस्यासा तयासां उतमर्णाधमर्णाभ्यां परस्पर मश्रणार्थे विवदनीय, किंतु अस्मरणा
ह्रं सुप्र गृहीत्वा मव मुत्कलनीय मित्यर्थः । गणिकावरै विलासिनीप्रधाने नाटकायैर्नाटकप्रतिबद्धपात्रैः कलिता यासा तया ता अनेके ये तालो
चराः प्रेक्षाकारिविशेषा सैरनुचरिता मासेविता अनुद्धूता आनुरूप्येण यथा मार्दंगिकविधिनाउद्धूता वादनार्थमुत्क्षिप्ता मृदगा यस्यांसा तयाता अ
म्लानानि सास्यदामानि पुष्पमाला यस्यांसा तयाता म्लाना।म्लाना। पुष्पमाला तत्सार्थे नवामया आरोपणीया इत्यर्थः प्रमुदिता हृष्टाः प्रक्रीडिताः क्री
डितुमारब्धाः सपुरजना अयोध्यावासिजनसहिताः जानपदाः कोशलदेशवासिनो जना यत्र सा तयाता विजयवैजयिकी अतिशयेन विजयो विजय
विजयः समयोचन यस्य सातया ता इद मानुषरत्र सम्यगाराधित मदभिप्रेत महाविजय साधयतीत्यर्थ प्रत्यये डीवाइति प्राकृतसूत्रेण कोयिकन्य
स्तेन विजयवेजइयमितिपाठ । क्वचि द्विजयवेजमतचन्नरयणस्सति पाठस्तत्र विजयसूचिका वैजयन्ती विजयवैजयन्ती साऽस्यास्तीति विजयवैजयन्त
विजयपताके किमपि परमगनलत्कृष्टमिति व्याख्यविपते इत्यर्थ एतादृश यत्रकरत्न तस्य अष्टाह्निकामिति मायदिति । अथ से णिप्रसे णो य
यत्र सराह । तएवमित्यादि । सर्वपाठसिद्ध । अथाष्टाह्निकामहामहिमापरिसमाप्त्यनन्तर किमभूदित्याह । सएवसेत्यादि । तत तद्दिष्य चक्ररत्र

स्ठाहिंस महामहिम करेह २ त्ता मम एस माणतिस्र खिप्पामेव पच्चप्पिणह । तएणतात्र स्ठारमसेणि

प्रमुदितप्रक्रीडितसपुरजनजानपदा विजयवैजयिकी चक्ररत्नस्य अष्टाह्निका महामहिमा कराओ हत्या ममैनामाज्ञप्ति क्षिप्रमेव प्रत्यर्पयत ततस्ता

श्रीकामें विषे तापर एहवा बीनाता नगरीना मनुष्यसहित देखना मनुष्यर्दे जिहां विजयवैजयत सरकष्टाधिजयनो करणहार एहयो चक्ररत्ननो आठ

अष्टाह्निकायां महामहिमायां निर्वृतायां जातायां सत्यां आयुधगृहशालातः प्रतिनिष्क्रामति । प्रतिनिष्क्रम्य च अन्तरिक्षप्रतिपन्नं नभःप्राप्तं यक्षसहस्र संपरिवृतं चक्ररत्नचतुर्दशरत्नानां प्रत्येकं देवसहस्राधिष्ठितत्वात् दिव्यत्रुटितशब्दसन्निनादेन पूर्वव्याख्यातेन आपूरयदिवाम्बरतलं यावद्भुवं नभः कुर्वदिवेत्यर्थः । विनीतायाः राजधान्याः मध्यमध्येन मध्यभागेनेत्यर्थः निर्गच्छति निर्गत्य च गङ्गाया महानद्या दाक्षिणात्यकूले उभयपक्षकूले पार्श्व

पव्वणीए णयरीए मज्झंमज्झेणं णिग्गच्छइ णिग्गच्छित्ता गंगाए महाणईए दाहिणिल्लेणं कूलेणं पुरत्थिमं दिसिं मागहतित्थाभिमुहे पयाए यावि होत्था ।

अष्टाह्निक्याः महामहिमायाः निर्वृत्तायाः सत्याः आयुधगृहशालायाः प्रतिनिष्क्रामति प्रतिनिष्क्रम्य अन्तरिक्षप्रतिपन्नं

दिवसनो महामोटो महिमा महोत्सव करो ...

पच्चणीए णयरीए मज्झंमज्झेणं णिग्गच्छइ जाव विणएणं पडिसुणंति २ त्ता भरहस्सरण्णो अंतियाओ पडिणिक्खमंति २ त्ता उस्सुक्कं उक्करं जावकरेतिय कारवेंतिय करित्ताय २ जेणेव भरहेराया तेणेव उवागच्छ इ २ त्ता जावतमाणत्तियं पच्चप्पिणंति ॥ तएणं सेदिव्वेचक्करयणे अट्ठाहियाए महामहिमाए निव्वत्ताए समाणीए आउहघरसालाओ पडिणिक्खमइ २ त्ता अंतलिक्खपडिवन्ने जक्खसहस्ससंपरिवुडेदिव्वतुडियसद्द

अष्टादशभेणिप्रश्रेण्यः भरतेन राज्ञा एवमुक्ताः सन्तः हृष्टाः यावत् विनयेन प्रतिशृण्वन्ति प्रतिश्रुत्य भरतस्य राज्ञः अन्तिकात् प्रतिनिष्क्रामन्ति प्रतिनिष्क्रम्य उच्छुल्कां उत्करां यावत्कुर्वन्ति कारयन्ति कृत्वा कारयित्वा च यत्रैव भरतो राजा तत्रैवोपागच्छन्ति यावत्ताम् आज्ञप्तिं प्रत्यर्पयन्ति ॥ ततस्तद्दिव्यं चक्ररत्नं अष्टाह्निकायां महामहिमायां निर्वृतायां सत्यां आयुधगृहशालायाः प्रतिनिष्क्रामति प्रतिनिष्क्रम्य अन्तरिक्षप्रतिपन्न

दिवसनो महामोटो महिमा महोत्सव करो नाहरी एहवी आज्ञा चक्रवर्तीनी सूणीने ते अढारमेणि प्रश्रेणिमनुष्य भरतराजाय एहवो कह्यो थके हर्षवंत संतोषवंत थया यावत् विनयसुं भरतराजानुं वचन अंगीकार करीने ते भरतराजाना समीपथकी नीकलीने पाछा जाईने दाणनुं मूकवो करनुं सुक्यो यावत् अठाह्निका महोत्सव करे करावे करीने करावीने जिहां भरतराजा बेठा छे तिहां आवे आवीने यावत् तेआज्ञापाछी सुपे (चक्रवर्तीना चउदरत्ननेंविषे प्रत्येके २ देवता सेवाकारी हुवे) तिवारपछी तेदेवतानी चक्ररत्न आठदिवसनो मोटोमहिमा निवर्ते थके आयुधशालाथकी नीकले नीकलीने

कारे समुद्रपाश्ववत्तिनितठे इत्यर्थः । अथभावः । विनीतासमभे बोहि माथ्या वहती गङ्गामागधतीर्थस्थाने पूर्वसमुद्र प्रविशति । इदमपि मागध तीर्थसिसाधयिषया पूर्वोदिश यियासुः अमुनदीतटमेव गच्छति । तत्र तट दक्षिणदिग्वर्त्तित्वेन दाक्षिणात्यमिति व्यवह्रियते । अतएव दाक्षिणात्येनकू सेन पूर्वां दिशं मागधतीर्थाभिमुखं प्रयातं चलित चाप्यभवत् एतच प्रयाणप्रथमदिने यावत्क्षेत्रमतिक्रम्य स्थित तावद्योजनमिति व्यवह्रियते । त स प्रमाणाङ्गुलनिष्पन्नतया भरतचक्रिणः स्कन्धावारः समस्तस्यैव निर्वहति अन्येषान्तु दिव्यशस्त्या इत्यिवृद्धाः । ततःकिजात मित्याह । तदेवभिस्या दि । उक्तार्थप्राय । किमवादीदित्याह । खिप्पामेयत्ति । खिप्रमव भोदेवानुप्रिया ! आभिषेक्यमभिषेक्यपोग्यं हस्तिरत्न पट्टहस्तिममिति भावः प्रतिकल्प

तिम्मणाएण आपूरतेचेव अवरतल विणीआए रायहाणीए मज्झमज्झेण णिगच्छइ २ त्ता तएण से भरहेराया संदिग्ध चक्करयण गगाए महाणईए दाहिणिल्लेण कूलेंण पुरत्थिम दिसि मागहतित्थाभिमुहे पयाए आविहोत्था॥ तएण से भरहे राया तदिव्व चक्करयण गगाए महाणईए दाहिणिल्लेण कूलेण पुरत्थिम दिसि मागहतित्थाभिमुह

चचशतसपरिवृत दिव्यत्रुटितशब्दसन्निनादेन आपूरय दिवाम्बरतल विनीतायाः राजधान्याः मध्यमध्येन निर्गच्छति निर्गत्य गङ्गाया महानद्याः दाक्षिणात्ये कूले पूर्वां दिशं मागधतीर्थाभिमुखं प्रयात आविरभवत् ॥ ततः सभरतो राजा तद्दिव्य चक्ररत्न गङ्गायामहानद्याः दाक्षिणात्येकूले

आकाशव रह्यूंचको अपरपदव सहस्र १००० देवताह परिवस्यो देवसम्बधी वाजिन्त्रना शब्दनें निर्घोषइं करीनइ आपूरताछे आकासतला प्रतें विनीता राजधानीनें विचि २ थइनें नीकलइ नीकलीनें गङ्गानामे मोटीनदीनें दक्षिणदिसइनें कूले तटइपइने पूर्वदिसे गङ्गासागरनें सगमस्थाने कइ मागध तीर्थसाहमु चालतुथयु तिवारइ ते भरतराजा ते दिव्यचक्ररत्नप्रते गङ्गामहानदीः नें दक्षिणदिसिनें कूले थईनें पूर्वदिसि मागधतीर्थसाहमुचालतु देखे देखीनें चालतुथ कोतिवारइं तेभरतराजा तेदिव्यचक्ररत्नपूतइ गङ्गामहानदीनें दक्षिणदिसिनें कूलेपइने पूर्वदिसिं मागधतीर्थसाहमु चालतो दे

यत मज्जीकुरुत । अथ गज एव प्रवरयोधकलितां चतुरङ्गिणीं सेना चतु महत्त्वात् प्राकृतसूत्रेण । तत्रै देयाणि चतुःप्रकारां सेनां सन्नाहयत सन्नाहयत।
यैवंप्रागयत् । तएणमित्यादि । अथ यावत्शब्दात् पुरिसा भरहेण रन्ना एवं वुत्तासमाणा हट्ठतुट्ठचित्तमाणंदियाइति पाठ्य इदवाभ्युपगमसूत्रमिमस्ता
माकरणमूर्व स्पष्टमिति । अथ भरतो विमृणामाभिपावया चविपिभरावीहमाह । तएणमित्यादि । व्याख्यासूत्र पूर्ववत् । इयेत्यादि । हयगजरथाः प्र
वराविवाहनानि वेसराहीनि भटायोद्धार तेषां वक्तरत्वहकारतिविस्तारत् ई, यस्य देशीमहद्वय तेन चतुरुमाख्यासया सेनया साद्ध सितिशेषः । प्र
थितकीर्तिर्भरतो यत्रैव बाह्योपस्थानशाला यत्रैवाभिषेक्यं हस्तिरत्नं तत्रैवोपागच्छति । उपागत्य च अञ्जनगिरेः कटकोनितम्बनाम ख्यात् समुन्नमेतावत्

पयातंपासइ।२त्ता हट्ठतुट्ठ जाव हियए कोडुम्बियपुरिसे सद्दावेइ २त्ता एवमयासी।खिप्पामेव भोदेवाणुप्पिया!
आभिसेक्कहत्थिरयणं पडिकप्पेह, हयगयरहपवरजोहकलियं चाउरंगिणिं सेणं सण्णाहेह, एतमाणत्तियं पच्च
प्पिणह॥ तएण ते कोडुम्बिय जाव पच्चप्पिणंति २ त्ता, तएण से भरहे राया जेणेव मज्जणघरे तेणेव उवागच्छ

पूर्वां दिशं मागधतीर्थाभिमुखं प्रयात पश्यति दृष्ट्वाहृष्टतुष्टः यावद्धृदये कौटुम्बिकपुरुष मशब्दायति शब्दायित्वा एव मवादीत् । क्षिप्रमेव
भोदेवानुप्रिया! आभिषेक्य हस्तिरत्नं प्रतिकल्पयत हयगजरथप्रवरयोधकलितां चातुरङ्गिणींसेनां सन्नाहयत एतामाज्ञप्तिं प्रत्यर्पयत ॥ ततस्ते
कौटुम्बिका यावत्प्रत्यर्पयन्ति, प्रत्यर्प्य ततः स भरतो राजा यत्रैव मज्जनगृहं तत्रैवोपगच्छति,, उपागत्य मज्जनगृहं अनुप्रविशति,, अनुप्रविश्य

वे हवीनें हर्षवन्ततुष्टयमो यावत् आनन्दवन्त हृदयविक्षे कौटुम्बिक आज्ञाकारी पुरुषनें स० तेडावीनइ एहवउ कहें उतावलाथकेनें अहोदेवानु
प्रिय। अभिषेकयोग्य जेहस्तिरत्न पट्टहस्ती तेपूर्ने सजकरो घोडा हाथी रथ प्रधानभला सुभटेपाला तिणें सहित चतुरङ्गिणी सेना सजकरो करीनें ए
मारी आज्ञा मुजनें पाछी सोंपो विचारें तेकाकरपुरुष यावत् आदेशकरीनें आज्ञापाछीसूँपें। तिवारपछीते भरतराजा जिहां मज्जनघरछे तिहां आ